

ADRIAN GOLDSWORTHY

ROMA TARİHİ

Roma Dünyasında Savaş, Barış Ve Fetih

Çeviri Halil Doğan Aydoğan

TARİH

İNKILÂP 96. yıl

ADRIAN GOLDSWORTHY

ROMA TARİHİ

Roma Dünyasında Savaş, Barış Ve Fetih

Roma Tarihi: Roma Dünyasında Savaş, Barış ve Fetih / Pax Romana: War, Peace and Conquest in the Roman World - *Adrian Goldsworthy*

© 2016, Weidenfeld & Nicolson
Türkçede yayın hakları AnatoliaLit Telif ve Tercüme Ajansı aracılığıyla

© 2023, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 44066

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Yayın direktörü Gülşen İşeri
Editör Kadriye Kızıl Güzelkan
Düzelti Emre Ceren
Kapak tasarım Beyzanur Karabulut
Sayfa tasarım Beyzanur Karabulut

ISBN: 978-975-10-4486-0

23 24 25 7 6 5 4 3 2 1
İstanbul, 2023

Baskı ve Cilt
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel:(0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks:(0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

ADRIAN GOLDSWORTHY

ROMA TARİHİ

Roma Dünyasında Savaş, Barış Ve Fetih

Çeviri Halil Doğan Aydoğan

İNKILÂP 96.yıl

Adrian Goldsworthy

1969 yılında doğan İngiliz tarihçi Goldsworthy, St. John College ve Oxford Üniversitesi mezunudur. Özellikle Roma ordusu ve Roma tarihi üzerinde uzmanlaşmıştır. Goldsworthy, Cardiff Üniversitesi, King's College London ve Notre Dame Üniversitesi gibi kurumlarda çalıştı. Şu anda Güney Galler'de yaşıyor.

Halil Doğan Aydoğan

1987 yılında Adana'da doğmuştur. 2010 yılından beri çevirmenlik yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 9
ÖNSÖZ - BARIŞ İÇİNDE YAŞAMAK 11
GİRİŞ - SAVAŞ'I AŞAN BİR ZAFER 17
ROMA BARIŞI 17

BİRİNCİ BÖLÜM - CUMHURİYET

I ROMA'NIN YÜKSELİŞİ 26
KÖKEN 26
CUMHURİYET 30
DENİZLERİN ÖTESİNDE 34

II SAVAŞ 38
KATLİAM 38
ZENGİNLİK VE İTİBAR - İMPARATORLUĞA GİDEN YOL 44
İNANÇ VE ACIMASIZLIK 54

III DOSTLAR VE RAKİPLER 57
AMICI - ROMALILARIN DOSTLARI 57
"BÜTÜN GALYA ÜÇ PARÇAYA AYRILIR"
CAESAR'IN MÜDAHALESİ 63
MÜTTEFİKLER VE DÜŞMANLAR 68
ROMA'YA DİRENMEK 72

IV TÜCCARLAR VE YERLEŞİMCİLER 76
CIVIS ROMANUS SUM - YURTDIŞINDAKİ ROMALILAR 76
PİYASALAR VE TAKAS 81
ROMALILAR VE YERLİLER 85

V "NE KADAR KAZANDIN?" - HÜKÜMET 91
PROKONSÜLLER 91
KİLİKYA 96
PARA KAZANMAK 101

VI EYALETLER VE KRALLAR 111
"EN AZINDAN ÖZ YÖNETİMLERİ OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORLAR" 111
ROMA İLE UĞRAŞMAK 116
BARIŞ VE BEDELİ 123

İKİNCİ BÖLÜM - PRINCIPATUS

VII İMPARATORLAR 132
HUDUTSUZ KUDRET 132
BARIŞ VE SAVAŞ 138
SINIRLAR 141

VIII İSYAN 152
"HERKES KULLUĞU KABUL ETMEK ZORUNDA MI?" 152
KRALİÇE 154
VERGİLER VE KÖTÜ MUAMELE 160
BİR EYALETİ KAZANMAK VE KAYBETMEK 166
DAHA GÜÇLÜ BİR KİMLİK DUYGUSU MU? 172

IX DİRENİŞ, AYAKLANMA VE SOYGUN 176
"HUZURLU VE SESSİZ" 176
KRALLAR VE KÖTÜ KOMŞULAR 179
CİNAYET, YAĞMA VE SİYASET 189

X İMPARATORLUK VALİLERİ 198
"METANET VE GAYRET" 198

BİTHYNİA VE PONTUS - İSRAF, YOZLAŞMA VE REKABET 202
KÖTÜ ADAMLAR 214

XI ROMA YÖNETİMİ ALTINDA YAŞAM 222
"UYGARLIK" VE "KÖLELİK" 222
KOYUNLAR VE ÇOBANLAR, ROMALILAR VE YERLİLER 251
İÇERİDEKİLER VE DIŞARIDAKİLER 238

XII ORDU VE SINIRLAR 247
"BÜYÜK BİR KAMP ÇEMBERİ" 247
TEPENİN DİĞER TARAFI 264
HÜCUM VE MÜDAFAA 270

XIII GARNİZONLAR VE BASKINLAR 277
"GİZLİ GEÇİTLER" 277
GARNİZONLAR, KALELER VE DUVARLAR 282
BİR BASKININ ANATOMİSİ 292
KORKU, İTİBAR VE HÂKİMİYET 304

XIV PAX ROMANA'NIN ÖTESİNDE 307
DIŞARI 307
TİCARET VE ANLAŞMALAR 312
İÇ SAVAŞ VE BARIŞ 320

SONUÇ- BARIŞ VE SAVAŞ 325

KRONOLOJİ 331
SÖZLÜK 334
KISALTMALAR 340
KAYNAKÇA 342
NOTLAR 355
DİZİN 390

HARİTALAR

1. Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğu, MÖ 60 civarı 29
2. Galya'da Caesar 62
3. Cicero'nun Kilikya eyaleti 95
4. MS 60 yılında Roma İmparatorluğu 136-7
5. Septimius Severus'un öldüğü dönemde Roma İmparatorluğu, MS 211 144-5
6. İngiliz kabileleri ve Boudicca isyanı, MS 60 159
7. MS 66'da Judaea 186
8. Mısır ve Kızıldeniz limanları 191
9. Plinius'un Bithynia ve Pontus eyaleti 200
10. Aşağı Ren sınırı 249
11. Yukarı Ren sınırı 254-5
12. Tuna sınırı 160-1
13. Roma Kuzey Afrika'sı 280
14. Kuzey Britannia'daki sınır ve Hadrianus Duvarı 285
15. Doğu sınırı ve Parthia sınırı 310

TEŞEKKÜR

Böyle bir kitabın yazılması vakit alır ve birçok insan da yazım sürecine katkıda bulunur. Her zaman olduğu gibi, başta Kevin Powell, Ian Hughes, Philip Matyszak, Guy de la Bédoyère ve Averil Goldsworthy'ye olmak üzere, çeşitli el yazması müsveddeleri okuyup yorum yapan aileme ve arkadaşlarıma içtenlikle teşekkür etmeliyim. Beni sabırla dinleyen Dorothy King'le kitapta ifade edilen fikirlerin çoğunu tartıştık. Temsilcim Georgina Capel'e coşkusu ve bu kitabı düzgün bir şekilde yazmak için zaman ayırmamı sağlayan koşulları yarattığı için bilhassa teşekkür etmem şart. Editörlerime, Birleşik Krallık'tan Alan Samson'a ve ABD'den Steve Wasserman'a ve onların ekiplerine bu cildi bu kadar güzel bir şekilde meydana getirdikleri için ayrıca teşekkürü borç bilirim.

ÖNSÖZ

BARIŞ İÇİNDE YAŞAMAK

Pax Romana; *mea culpa* ve Shakespeare'in "*et tu Brute*"si gibi meşhur sözlerin yanında, gazetecilerin ve çizerlerin, çeviri gerekmeksizin okurlarının anlamasını beklediği Latince ifadelerden biridir. Bir çizer, modern bir politikacıyı toga, sandalet ve defne yapraklarından bir taç ile tasvir edebilir ve onun Julius Caesar veya jenerik bir Roma imparatoru olduğu izlenimini uyandırabilir. Veyahut insanların kafalarında, yakınları tarafından ihanete uğrayan veya Caligula ya da Nero gibi gurur ve aptallığın kurbanı olan bir lideri canlandıracağını bilir. Latince veya Yunanca öğreten pek fazla okul yok, ancak Roma hakkında fazlasıyla belgesel mevcut, nitekim Roma'ya dair dizilere de sıkça rastlanır. Üstelik günümüz dizileri antik kılıçlar ve sandaletler yerine kan ile kaba etlerle bezeli ihanet, seks ve şiddet dünyasını daha da korkunç görselleştirmeye yönelir. Bu tür karikatürler bize eski tarih hakkında pek az şey anlatmasına karşın eğlence dünyasının güncel zevklerine yönelik pek çok şeyi yansıtır. Ancak izleyicilerin bu dünyayı tanıyacağını düşündüklerinden yapımcılarının bu hikâyeleri Roma bağlamına oturtma konusunda kendilerine duydukları güven dikkat çekicidir.

Batı'da Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün üzerinden on beş asırdan fazla zaman geçmesine rağmen Romalılar bizi büyülemeyi sürdürüyor. Dilde, hukukta, fikir dünyasında, yer adlarında ve mimaride Batı kültürü üzerinde derin bir etkisi oldu ve bunların çoğu Romalıların o zamanlar hiç bilmedikleri bölgelere kadar yayıldı. Charlemagne'dan bu yana birçok lider ve devlet, kendi güçlerinin gerekçesi olarak Roma'nın ve Caesarların ruhunu kullanmak için ellerinden geleni yaptılar. Roma, genellikle ABD'de ülkelerinin dünyadaki rolü ve geleceği hakkındaki tartışmalarda ortaya çıkar. Her siyasi görüşten insan tarafından kullanılır. *Pax Americana*'yı daha geniş bir dünyaya yaymak için askeri güç ve diplomatik baskı kullanımı, bazılarının can attığı bir olgu olsa da diğerleri tarafından uğursuz bir komplo olarak tasvir edilir. İmparatorluklar moda değildir, üstelik birçok insanın gözünde imparatorluklar ve emperyalizmle ilişkili herhangi bir şey, kötüdür. Bu görüşe göre, ister Romalı isterse modern bir güç tarafından yaratılmış olsun, barış; fetih ve egemenliği gizleyen bir örtüdür. Bu yeni bir fikir sayılmaz. MS 1. yüzyılın

sonunda Romalı tarihçi Tacitus, Kaledonyalı bir savaş liderinin, adamlarına Romalıların "arkalarında harabe bırakıp, buna barış dediğinden" bahseder.[1]

Bu sözler, Tacitus'un kayınpederi Agricola'yı öven bir biyografide ve bu adamın Kaledonya kabilelerini yendiği bir savaşın dramatik bir açıklamasından önce yer alır. Hem bu eserde hem de diğerlerinde, eserlerin yazarlarını Roma İmparatorluğu'nun tutkulu eleştirmeni olarak görmek zor. Roma dönemine ait edebiyatın ezici üslubu, güç ve başarının kutlamalarından biridir. Açıkçası pek de şaşırtıcı değil. Çünkü kendimiz hakkında iyi düşünmeyi istemek insanın doğasında var. Çoğu imparatorluğun gücü gibi, Romalılar da egemenliklerinin tamamen doğru, ilahi olarak buyrulmuş ve daha geniş anlamda dünya için hayırlı bir şey olduğunu hissettiler. İmparatorlar, yönetimlerinin eyaletlere barış getirmesi ve tüm nüfusun yararına olmasıyla övündü.

Yine de Roma İmparatorluğu çok uzun bir süre boyunca kayda değer bir başarı sağladı, *Roma Barışı* yüzyıllar boyunca Batı Avrupa, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın büyük bir kısmında hüküm sürdü. Bu bölge istikrarlı ve görünüşte müreffehti, harabeler adına pek iz yoktu. İsyanlar ve büyük ölçekli şiddet son derece nadir olduğundan Roma Barışı gerçekmiş izlenimi uyandırıyor. İmparatorlukları eleştirenler bile Roma hakkında bunu kabul etmelidir. Herhangi bir standartta Roma İmparatorluğu olağandışıydı ve mevcut tartışmalarda devam eden cazibesi ve görünümünün yanı sıra bu, Roma Barışı'nın gerçekte ne anlama geldiğini anlamayı daha da önemli kılıyor. Yalnızca açıkça kullanılan askeri güç ve baskının veya daha incelikli, daha sinsi zorlama yöntemlerinin ürünü olup olmadığı önemlidir. Önemli olan, imparatorluk yönetiminin tabi nüfusa maliyetinin ve bunların yabancı bir imparatorluğun parçası olmanın nasıl hissettirdiğinin anlaşılmasıdır. Dünya sakinlerinin önemli bir kısmı Roma İmparatorluğu'nda yaşıyordu ve bu bile bunun ne anlama geldiğini anlamak için başlı başına iyi bir nedendir. *Roma Barışı*'nın gerçekte ne kadar eksiksiz ve güvenli olduğu sorulmaya değer bir sorudur, ancak bunun için en baştan, barışın ne anlama geldiği hakkında biraz kafa yormamız gerekir.

İkinci Dünya Savaşı'nı görmüş bir anne babanın çocuğu olarak, barış günlerinde doğdum. Annem Cardiff'teki hava baskını sırasında küçük bir çocuktu ve hâlâ hava saldırısı sireninin çığlığını, bahçelerindeki karanlık ve soğuk sığınağa girerken hissettiği korkuyu, bombaların, kara mayınlarının, uçaksavar ve silahların farklı seslerini, düşen şarapnellerin patırtısını, baskın sonrası endişeyi ve evlerin, bazen altında gömülü olan insanlarla birlikte moloz haline gelişini anımsar. Ayrıca kendisinin ve arkadaşlarının konserler düzenlemesinden ve "bir Spitfire* satın almak" için

* İngilizlerin II. Dünya Savaşı'nda kullandığı tek koltuklu savaş uçağı. [ç.n.]

para topladıklarından, her yerde görülebilen üniformalardan ve Normandiya'ya giden gemilere binmek için rıhtıma giden askerleri ve malzemeleri taşıyan kamyonlar nedeniyle karşıdan karşıya geçememekten bahseder. Anıları bugün hâlâ canlıdır ve o yıllardan ne zaman söz etse sanki dün gibi olduğunu söyler. Babam Ticaret Donanması'nda miçoydu, Atlantik seferi yaptı, ardından Akdeniz'de Tunus'taki ve İtalya'daki çıkarmaları destekledi. Vezüv 1944'te patladığında gemisi Napoli Körfezi'ndeydi ve güvertedeki külü temizlemesi gerektiğini hâlâ anımsar. Sadece ara sıra U-Botların* ve hava saldırısının sürekli tehdidinden, mühimmat gemilerinin patlamasından ve denizin yanan yakıttan alev almasından dolayı askerlerin güvenli biçimde yüzmeye çalışmasından bahsederdi. Ticaret Donanması'ndan ayrıldı ve kısa sürede orduya alınacak kadar büyüdü ve İngiliz Mandası altında Filistin'de görev yaptı, Yahudi ve Arap militanlar arasında kaldı ve her ikisi için de hedef haline geldi. Babası Birinci Dünya Savaşı boyunca Batı Cephesi'nde, Gelibolu'da, Mısır ve Filistin'de görev yapmıştı. İkisi de profesyonel değildi. Milyonlarca çağdaşı gibi 'üzerlerine düşeni yapmışlar' ve sonra mutlu bir şekilde sivil hayata dönmüşlerdi.

Avrupa Zaferi ve Japonya Zaferi'nin yetmişinci yıl dönümleri 2015'te, ben bu kitabı yazarken Birinci Dünya Savaşı'nın yüzüncü yıl dönümüyle birlikte anıldı. Ancak yine de 1939-1945'ten Savaş olarak bahsetmeyi yadırgamıyorum; ebeveynlerim ve onların çağdaşlarından kaptığım bir alışkanlık. Kardeşim ve ben, İkinci Dünya Savaşı'nın aktif anılarına sadece bir nesil uzaktaki insanların en son doğanları arasındayız. Bu, ebeveynlerin ulusal ortalamadan biraz daha yaşlı olduğu ve babaları orduda görev yapan birkaç oğlanın bulunduğu ve en az bir huysuz çocuğun kömür madenine gönderildiği okulumuzda alışıldık bir şeydi. Savaş hâlâ dün gibiydi ve bizim çağımızdaki çoğu erkek çocuğu savaşla az ya da çok kafayı bozmuştu. Yayınlanmakta olan yeni dramalar vardı ve bu zamana kadar 1940'larda, 1950'lerde ve 1960'larda üretilen büyük savaş filmlerinin telaşı, televizyonda düzenli olarak görünecek kadar eskiydi. Bunları hevesle izledik, hakkında kitaplar ve çizgi romanlar okuduk, bir tarafın genellikle Almanlar veya Japonlar olduğu hayali savaşlarda savaşçıların, bombardıman uçaklarının, tankların ve savaş gemilerinin plastik maketlerini bir araya getirip oyuncak silahları salladık, makineli tüfek ve patlama seslerini taklit etmek için elimizden gelenin en iyisini yaptık. Bazen oyunlarımız bizi 1970'lerde televizyonun olmazsa olmazları *Vahşi Batı*'ya ya da *Dış Uzay*'a götürürdü ama her şeyden çok İkinci Dünya Savaşı'nı yeniden yaşadık. Kötü düşmanlara karşı iyi bir savaştı ve ekrandaki tanıdık aktörler, çizgi roman kahramanlarımız ve babalarımızın önderliğinde 'biz' kazandık. Genç bir çocuğun zihnine okuldan çok daha heyecan verici görünüyordu. Üstelik bizim oynadığımız

* Almanların II. Dünya Savaşı'nda kullandığı denizaltı. [ç.n.]

oyunlarda, çalıların arasından geçerken oluşan tuhaf çürükler veya çizikleri saymazsak kimsenin canı yanmamıştı.

Savaş 1945'te kazanıldı, ben de barış zamanında doğup büyüdüm. Bu, Soğuk Savaş dönemiydi, arka planda bir Üçüncü Dünya Savaşı tehdidi vardı ama bir çocuk için gerçek değildi ve benim hafızamda medyanın yaklaşan nükleer yıkım ihtimaline takıntılı hale gelmesi ancak 1980'lerde vakiydi. Sonra Soğuk Savaş, birdenbire ve neredeyse hiç uyarı vermeden sona erdi. NATO için askeri istihbaratta çalışan birden fazla kişinin, bunun onları gafil avladığını itiraf ettiğini duydum. Politikacılar, Silahlı Kuvvetleri küçültmek ve parayı oy kazandıracağını düşündükleri şeylere harcamak anlamına gelen "barış temettüsünden" bahsettiler. 1990'ların başında bir öğrenci olarak Oxford Üniversitesi Subay Eğitim Kolordusu'nda (OUOTC) görev aldım ve o zaman bile hâlâ Varşova Paktı araçlarını tanımlama üzerine dersler vardı, ancak artık gelecekteki büyük bir savaş için olası bir düşmana dair bir his yoktu. Başka bir dünya savaşını hayal etmek zordu ve şimdiye kadar kesinlikle bu zamanda yaşadığım için ne kadar şanslı olduğumu takdir edecek yaştaydım. Barış hüküm sürdü, en azından Batılı devletlerin dahil olduğu büyük savaşlar olmadığını söyleyebiliriz. Yine de ne o zaman ne de hayatımın herhangi bir aşamasında barış, bırakın daha geniş dünyayı, Britanya'yı ilgilendiren silahlı çatışmanın tamamen olmadığı anlamına gelmiyordu.

Ben doğduktan birkaç ay sonra Kuzey İrlanda'da Kuzey İrlanda Meselesi alevlendi. Onlarca yıl boyunca, televizyon haberlerinde ayaklanmalar, molotofkokteylleri, patlamalar ve diğer saldırılar yer aldı. Muhtemelen bir terör kampanyasının savaşa dönüşmesi, bir anlambilim ve siyasi inanç sorunudur, ancak can kaybı konusu tartışmaya kapalıdır. Ağırlıklı olarak nispeten küçük bir coğrafi alana odaklanmış olsa da, zaman zaman Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu (PIRA) ve diğer Cumhuriyetçi milis grupların İngiltere ana karasına ve birkaç kez Avrupa'ya saldırılar düzenlemesiyle yayıldı, üstelik hedeflerinde askerler olduğu kadar siviller de vardı. Hayatımın büyük bir bölümünde içlerine bir bombayı gizlemenin kolay olduğu düşünüldüğünden tren istasyonlarında çöp kutuları yoktu. OUOTC'deyken, bir terörist tarafından hedef olarak algılanma riski nedeniyle, talimde veya geçit töreninde değilsek süvari okulu dışında üniforma giymemiz özellikle yasaklanmıştı. Bu politikanın tamamen geri çekilmesi, ancak nispeten yakın zamanda gerçekleşti.

1945'ten bu yana, Britanya Silahlı Kuvvetleri'nin aktif görevdeki en az bir üyesinin öldürülmediği yalnızca bir yıl oldu. Kore Savaşı dışında, imparatorluktan çekilmeye eşlik eden birçok çatışma vardı. Hayatım boyunca Falkland Adaları, Birinci Körfez Savaşı ve "barış temettüsü" döneminden sonra Sierra Leone, Irak ve Afganistan savaşlarını gördüm; barışın her zaman mükemmel olmadığı Balkanlar, Libya ve başka yerlerdeki hava operasyonlarından veya barışı koruma taahhütlerinden

bahsetmiyorum bile. Birleşik Krallık doğrudan dahil olmasa bile, gazetelerin veya yayıncıların dünyanın herhangi bir yerindeki bazı çatışma bölgelerinden haber yapmamaları, nadir bir durumdur. Kıtlık veya depremler gibi, savaşlar da uzak ülkelerde meydana gelen türden korkunç şeyler olarak kolayca göz ardı edilebilirken, haber döngüsü yeni hikâyelere geçtikçe kapsama alanı düzensizleşme eğilimindedir.

1945'ten bu yana yaşanan çatışmaların listesi, insanın içini karartmaya yetecek kadar uzun. Fakat hiçbir şey dünya savaşlarının yol açtığı yıkımın ölçeğine yaklaşmadı. Ancak bunun, devletler arasındaki açık savaşlardan küçük toplulukları, milisleri ve diğer düzensiz askerleri içeren uzun süreli şiddet kampanyalarına kadar değişen bu mücadelelere kapılmış olanlar için herhangi bir teselli olması muhtemel değildir. Yine de çoğu Batılı için, kendi ülkelerinin dahil olduğu çatışmalar bile, günlük yaşam üzerinde doğrudan bir etkisi olmayan profesyoneller tarafından kovuşturulan uzak meseleler olmuştur. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana işgal tehlikesiyle karşı karşıya kalmadı, ABD ise daha uzun süredir. 1945'ten bu yana hiçbir çatışma, bu ülkelerin varlığına ciddi bir tehdit oluşturmadı, gıda kaynaklarını veya diğer temel ihtiyaç maddelerini kesmekle tehdit etmedi. Soğuk Savaş bu seviyeye tırmanmış olabilir, ancak bunun kriz dönemlerine rağmen olduğu söylenemez.

Bugün Batı ülkeleri için asıl tehlike terörizmdir. Şu anda medyaya hâkim olan bu. Bu önsözü Kasım 2015'te, Paris'te yüzden fazla masumun hayatını kaybettiği ve diğerlerinin ciddi, belki de ölümcül şekilde yaralanmasına neden olan vahşi terör saldırılarından sadece birkaç gün sonra yazıyorum. Bu ne kadar korkunç olsa da, bu tür bir vahşet Paris'in bir şehir, bir ticaret ve hükümet merkezi olmasını ve iki milyondan fazla insana ev sahipliği yapmasını engelleyemez. New York, Washington DC, Londra, Brüksel, Madrid ve Sidney'de yapılan terör saldırılarının ardından hayat nasıl devam ettiyse, sevdiklerini kaybedenler için hayat her ne kadar zor olsa da devam edecek. Bu eylemlere iştirak eden insanların sayısı, teröristlerin kullanabileceği kaynaklar ve silahlar, verebilecekleri zarar miktarını sınırlar. İkinci Dünya Savaşı sırasında, bir kasabaya veya şehre ciddi derecede zarar vermek için çok daha büyük ölçekte ölüme, yaralanmaya ve yıkıma neden olan sürekli hava bombardımanları gerekiyordu.

Teröristlerin temel amacı tanıtım yapmak, korku yaymak ve kendi itibarlarını artırmaktır. Kendi başlarına askeri bir zafer kazanamazlar ve yalnızca saldırdıkları ülkeleri sarsmayı, fikir değiştirmeyi ve bir siyasi sonuca ulaşmayı umarlar. Terörist hareketleri yenmek çok zordur, bu da saldırıların az ya da çok düzensiz olarak uzun bir süre devam etmesini olası kılar. Güvenlik güçleri fırsatları sınırlamada ve teröristlerin faaliyetlerini daha da zorlaştırmada ne kadar etkili olursa olsun, her komployu önleyecekleri şüphelidir. Modern nüfus çok büyük olduğundan ve

insanlar, belki de tehdit ortaya çıkmadan önceki dönemden daha gergin, ancak yine de hayatlarını yaşama endişeleriyle çok daha meşgul olduklarından, kurban olma riski düşük kalacaktır. Olasılıklar, bu tür saldırıların daha geniş nüfusta korkudan çok veya daha fazla öfke yaratmasıdır. Batı ülkelerindeki insanların büyük çoğunluğu barış zamanında yaşadıklarını hissetmeye devam edecekler. Çoğu, savaş sonrası dünyanın istikrarını, güvenliğini, zenginliğini ve çok daha yüksek yaşam beklentisini hem doğal hem de normal, hatta bir hak olarak kabul edecektir. Ne zaman ve nerede doğduğumuzun sadece bir şans meselesi olduğunu kendimize hatırlatmak çaba gerektirir.

Bu, Roma dünyası ve Roma İmparatorluğu hakkında bir kitap. Barışın mutlak değil, izafi olduğunu hatırlatmak için kendi hayatıma ve günümüze ziyadesiyle uzun değindim. Örgütlü şiddet ve hatta büyük çaplı operasyonlar devam ederken bile insanlar barışçıl bir dünyada yaşadıklarını hissedebilirler. Mesafenin perspektif üzerinde büyük etkisi vardır. Kuvvetlerde, özellikle de savaş kollarında görev yapan herkesin, aileleri gibi, bu onyıllar hakkında çok farklı bir anlayışı olması muhtemeldir. Roma dönemine ait kanıtlara baktığımızda bunu hatırlamak hayati önem taşımaktadır. *Roma Barışı* olarak kabul edilen dönemin zirvesinde bile imparatorluğun bir yerinde çatışma ve savaş izleri bulmak bizi şaşırtmamalı. Önemli olan, ölçeğini ve sıklığını anlamak ve daha geniş nüfusun yaşamlarını ne kadar etkilediğini yargılamaya çalışmaktır. Cevapların basit olması pek olası değil, ancak sorunun özü bu. Modern dünyada bile barış nadir ve değerli bir şeydir. Romalılar, eyaletlerin çoğunun uzun süreler boyunca barış içinde yaşadığı koşulları gerçekten yarattıysa, bu başarı incelemeye değerdir.

Ben bir tarihçiyim ve bu kitap geçmişi bir açıdan kendi terimleriyle anlama girişimidir. Bu kitap, ne Roma'yı ne de başka bir imparatorluğu haklı çıkarma ya da mahkûm etme girişimidir; neler olduğunu ve nedenlerini açıklamak için yazılmıştır. Romalılar ve diğer imparatorluk güçleri arasında ayrıntılı bir karşılaştırma da yapmıyorum, hatta günümüz için ders çıkarmak gibi bir niyetim de yok. Bu tür şeylerden bahsedebilecek çok daha nitelikli insanlar var. Tarih ya da günümüz hakkında çok az şey bilen pek çok insan kuşkusuz Roma deneyiminin bir şeyleri kanıtladığı konusunda kesin iddialarda bulunacaktır. Tarihten dersler alınabilir, ancak herhangi bir sonuca varmadan önce bir dönemi anlamaya büyük özen göstermek akıllıca olacaktır. Bu kitap bu amaçla yazılmıştır.

GİRİŞ
SAVAŞI AŞAN BİR ZAFER

"Onlar [Romalılar] için ne mekânda ne de zamanda hudut çizdim; onlara ebedi bir imparatorluk bahşettim."

- MÖ 20'li yıllarda Vergilius'un *Aeneis** eserindeki Juppiter'in açıklaması.[1]

ROMA BARIŞI

"Bir kişi insan türünün dünya tarihindeki en mutlu ve müreffeh olduğu dönemi tespit etmeye çağrılsaydı, tereddütsüz Domitianus'un ölümünden Commodus'un tahta çıkışına kadar geçen süreyi [yaklaşık olarak MS 96-180] söylerdi. Roma imparatorluğunun engin toprakları, erdem ve bilgeliğin rehberliğinde mutlak iktidar ile yönetiliyordu."[2]

Edward Gibbon, Roma İmparatorluğu'nun doruk noktası hakkında cömert fikirlere sahipti ve imparatorluğun zayıflaması ve düşüşü, onun bu düşüncelerinin altını çizdi. 18. yüzyılın sonları açısından bakıldığında, bu tamamen mantıksız sayılmazdı. Gibbon'un zamanında Avrupa, büyüklü küçüklü krallıklara bölünmüş halde, daima güç rekabeti içindeyken ve sıklıkla savaşırken, Kuzey Afrika ve Asya ilkel görünüyordu. Roma'nın gölgesinde tüm bu bölge, aynı sofistike Yunan-Roma kültürünü paylaşarak birleşmişti. Bu, üstü "hürriyet kisvesiyle" hafifçe örtülmüş bir monarşiydi, ancak başta düzgün ve yetenekli bir hükümdar varsa evrensel iyiliği haiz oluyordu. Refah dönemindeki tapınaklar, yollar, su kemerleri, stadyumlar ve kemerleri gibi anıtlar Gibbon'un zamanına dek ayakta kaldı. Çoğu günümüze kadar ulaştı, yüzyıllardır süren arkeoloji çalışmaları, bu anıtların sayılarını büyük ölçüde artırdı ve büyük, küçük birçok başka nesneyi ortaya çıkardı. İmparatorluk barışçıl olduğu için refah içindeydi, savaş ordu tarafından korunan sınırların ardına sürgün edildi. İşte bu, bilinen dünyanın büyük bir bölümünün gelişmesine olanak sağlayan Pax Romana, yani Roma Barışı'ydı.

* Vergilius, *Aeneis*, Çev. Türkan Uzel, Jaguar Kitap, 2019. [y.h.n.]

Bugün birçok insan hâlâ Romalıların teknik becerisinden ve dünyalarının görünürdeki modernliğinden etkileniyor. Bu gelişmişlik görüntüsü, kitlesel köleliğin ve vahşi gladyatör eğlencelerinin altında yatan zulüm ile çılgın ve kötü imparatorların kaprisli ve şahıslarına has gaddarlığının altında yatan bir çöküşle iç içedir. Buna rağmen, Roma'nın sınırlarının ötesindeki dünyanın kasvetli, zalim bir yer olduğuna dair bir his var. Roma medeni bir dünyaydı; sınırları, kayıp bir imparatorluğun hatırlatıcısı olarak hâlâ Northumbria tepelerinde yılan gibi kıvrılan, bir başka büyük anıt Hadrianus Duvarı gibi duvarlarla çizilmişti. Aslında Hadrianus Duvarı olağandışıydı ve bu tür doğrusal sınırlar nadirdi. Roma çöktüğünde Avrupa Karanlık Çağlara gömüldü, okuryazarlık ve irfan neredeyse unutuldu ve bir zamanlar barışın olduğu yerde her türden savaş ve şiddet peyda oldu.

Barış, Gibbon ve çağdaşları için olduğu kadar bugün de nadirdir ve eğer Romalılar gerçekten bu kadar geniş bir alanda uzun bir barış dönemi yarattıysa, o halde bu dönem açıklanmayı hak eder. Antik dünyada, Yunanların yanı sıra Romalı yazarlar için barışa övgü olağandı, ancak aynı zamanda sık sık savaş çıkacağını da rahatlıkla kabul ettiler. *Pax* kelimesi, MÖ 1. yüzyılda günümüzdeki "barışa" çok yakın bir anlama geliyordu. Barış, şairler tarafından kutlanıyor ve genellikle en arzu edilen durum olarak gösteriliyordu. Roma imparatorları barışı korumakla övündüler ve imparatorluğun ihsanlarından bahsedenler bazen "Roma Barışı" ifadesini kullandılar. Ayrıca zaferin ihtişamından da epey söz ettiler. "İmparator" sözcüğünü türettiğimiz *"imperator"* kelimesi, "muzaffer komutan" anlamına geliyordu ve bir imparatorun itibarı, kendi komutası altında olsun ya da olmasın, birlikleri ciddi yenilgiler alırsa fazlasıyla zedeleniyordu.

Savaş, Roma tarihinde merkezi bir rol oynadı. Romalılar birçok savaşa girdi ve böylece Atlantik'ten Fırat'a ve Sahra Çölü'nden Kuzey Britanya'ya uzanan bir imparatorluğu fethetti. Genişliği bugün bile etkileyiciliğini koruyor. Başka hiçbir güç Akdeniz çevresindeki tüm toprakları kontrol edemedi; modern iletişim ve ulaşımdan önceki bir çağda bunu yapabilmesi daha da dikkat çekiciydi. Daha çarpıcı olanıysa, uzun ömürlü olmasıydı. Sicilya, Roma'nın ilk eyaletiydi ve 800 yıldan fazla bir süre Roma kontrolü altında kaldı. Son kazanımlardan biri olan İngiltere, üç buçuk yüzyıl boyunca Romalıydı. Kendisini Romalı sayan bir Doğu imparatorluğu çok daha uzun süre hayatta kaldı ve oradaki bazı bölgeler 1500 yıl boyunca "Romalı" idi. Diğer liderler ve güçler, özellikle Büyük İskender ve Cengiz Han, Romalılardan daha hızlı genişledi ve daha fazla bölgeyi kontrol etti; Britanya İmparatorluğu'nu düşünürsek kabaca dünyanın dörtte birini. Yine de hiçbiri bu kadar uzun sürmedi ve tarih üzerinde bu kadar büyük etkilerinin olup olmadığı tartışılabilir.

Romalılar savaşçı ve saldırgandı ancak bu, imparatorlukların şiddet olmadan yaratılmadığını veya sürdürülmediğini söylemeyi şart koşmaz. Kesinlik imkânsızdır,

ancak yüzyıllar boyunca Roma'nın yaptığı savaşlar sırasında milyonlarca insanın öldüğünü, milyonlarcasının köleleştirildiğini ve daha fazlasının isteseler de istemeseler de Roma yönetimi altında yaşadığını güvenle söyleyebiliriz. Romalılar emperyalistti; Romalılar bunu biraz farklı bir anlamda kullansalar da, bu sözcük de tıpkı "imparatorluk" kelimesi gibi Latince "*imperium*"dan geliyor. Yine, bunu dile getirmek sadece bariz olanı belirtmektir. Romalılar oldukça başarılıydılar, bu da kendi içinde savaşta iyi olduklarını ve başkalarına hükmetme siyasetinde yetenekli olduklarını gösteriyor. Diğer imparatorluklar da hemen hemen aynı şeyi yaptı, ancak hiçbiri Roma'nın diğerlerini özümseme yeteneğiyle boy ölçüşemedi. İmparatorluk Batı Akdeniz'de nihayet çöktüğünde, hiçbir eyalette bağımsızlık hareketlerinden eser yoktu; bu, 1945'ten sonra 20. yüzyılın imparatorluk güçlerinin dağılmasından sonra olup bitenlerle tam bir tezat oluşturur. Çevrelerindeki sistem çökerken, taşradaki insanlar hâlâ Romalı olmak istiyordu. Roma'nın olmadığı bir dünya hayal etmek çok zordu ve belli ki bu fikir onlara cazip de gelmiyordu.

Roma'nın gücü o kadar uzun sürdü ki, Roma egemenliğinden önceki bir zamanın anıları ancak silik olabilir. İsyanlar şaşırtıcı derecede nadir görülür ve neredeyse her zaman bir veya iki nesil arasındaki fetihler sırasında ortaya çıkar. İmparatorluk doruk noktasındayken, Roma ordusunun büyük bir kısmı sınır bölgelerinde konuşlanmıştı; 2. yüzyılda bir Yunan hatip, askerleri sanki tek bir şehirmiş gibi imparatorluğu çevreleyen koruyucu bir duvara benzetiyordu. Savaşlar genellikle bu sınırlarda devam etti. İç bölgelerde küçük garnizonlar vardı ve birçok bölgede nadiren Romalı birlikler göze çarpıyordu. Bir asır veya daha uzun yıllar boyunca, imparatorluğun geniş bölgeleri savaştan tamamen uzaktı.

En azından geleneksel görüş budur ve bu görüş genellikle Roma'nın halk nezdindeki algısına yansır. Bilim insanlarının görüşleri çok daha sık farklılık gösterir; bu dönem üzerinde çalışan herhangi bir tarihçi veya arkeolog bu genel bakışın çoğunu niteler ve bazıları onu tamamen reddeder. Şimdilik gerçeğin bu kapsamlı özetten çok daha karmaşık olduğunu söyleyelim. Yine de Roma'nın kalıcı gücünün veya egemenliğinin, imparatorluğun büyük bölümlerinde uzun süreler boyunca açık savaş bir yana, hiçbir önemli askeri faaliyet göstermediği anlamına geldiğine dair herhangi bir kuşku bulunmaz.

Bunun yazılı tarihte, özellikle de Roma tarafından kontrol edilen bölgelerde ne kadar nadir olduğunu akılda tutmak önemlidir. O zamandan beri Batı Avrupa, Kuzey Afrika veya Yakın Doğu başka hiçbir dönemde büyük bir çatışma olmadan tek bir yüzyıl geçirmedi ve genellikle de çok daha fazla çatışma yaşanırdı. Son yarım yüzyılda Batı dünyasında yaşayan bizler, barışı doğal bir düzen olduğunu varsayarak fazlasıyla kolay kabul ediyoruz. Biz çok varlıklıyız, çok iyi eğitimliyiz, sadece bunun olmasına izin veremeyecek kadar gelişmişiz. Savaş ve genel olarak

dış ilişkiler, askeri taahhütlerle ilgili kararları bir yana, seçimlerin sonucuna karar vermede neredeyse hiçbir rol oynamaz.[3]

Bu, bir bakıma Roma İmparatorluğu'nda yaşayan birçok kişinin deneyiminden çok da uzak olmayabilir. Eğer öyleyse, o zaman bu ilk başta neredeyse tesadüfiydi. Roma, altın bir barış çağı yaratmak için bilinen dünyanın büyük bir bölümünü fethetmedi. Genişleme, yararlanma arzusundan geldi ve Romalılar, imparatorluğun getirdiği zenginlik ve ihtişam hakkında konuşmaya oldukça açıktı. Ayrıca barışın en çok arzu edilen koşul olduğu konusunda epeyce konuştular. MS 1. yüzyılın başında şair Ovidius bir barış abidesinden, özellikle de İmparator Augustus'un getirdiği barıştan söz etti. Umuyordu ki, barış tanrıçası "nazik mevcudiyetinin tüm dünyaya yayılmasına" izin versin, "ne hasımlar ne de aş üzerinde zafer olsun, başımızdakilere savaştan daha büyük bir zafer bahşetsin. Asker, silahını sadece silahlı saldırgana karşı kullanmak için taşısın!.. Yakın uzak tüm diyarlar, Aeneas'ın oğullarından korksun ve Roma'dan korkmayan bir ülke varsa, o da Roma'yı sevsin!"[4]

Ovidius, Romalı şairler arasında en az savaşçı olanlardandı ve yine de onun barışı, düşmanların ya yenildiği ya da Roma egemenliğini kabul etmeye ve Roma'yı "sevmeye" ikna edildiği Roma zaferinden gelen barıştı. Bu, birbirine saygı duyan eşitler arasındaki barış değildi. Bundan bir süre önce, şair Vergilius hemşerilerine, "Sanatlarını unutma Romalı, ulusları kendi gücünle yönetmek, barış adına iyi bir gelenek katmak, savaşla fethedilenleri bağışlamak ve mağrurları alt etmek zorundasın," demişti.[5] Latince *pacare* fiili, *pax* ile aynı kökten geliyor ve "pasifleştirmek" anlamına geliyordu ve genellikle yabancı bir halka karşı saldırgan savaşı tanımlamak için kullanılıyordu. *Pax Romana*, Roma zaferinden ve fethinden geliyordu. Savaşlar, en azından Romalıların düşündüğü haliyle Roma'ya fayda sağladıkları için kendi güvenlikleri uğruna yapılıyordu ve ancak o zaman, hâkimiyet sağlandığında, fethedilen yerleri iyi şekilde yönetme ve eyaletler içinde güvenlik barışı sağlama konusunda vazife duygusu ortaya çıkıyordu. Bu, onların egemenliklerinden yararlanma konusundaki açık arzularını değiştirmedi, aksine onu tamamladı. Barış refahı teşvik etti, bu da vergi ve diğer gelirlerin daha yüksek olabileceği anlamına geliyordu.

Roma, bilinen üç kıtanın, Avrupa, Afrika ve Asya'nın büyük bölümünün kontrolünü ele geçirdi. Vergilius, Juppiter'in Romalılara *imperium sine fine*, sonsuz veya sınırsız imparatorluk veya güç- sözü verdiğini söyledi. Fethedilenlere isteseler de istemeseler de "Roma Barışı" dayatıldı ve yöntem askeri güç kullanımı veya tehdidi yoluyla, acımasız ve vahşice kullanıldı. Tacitus'un yıkıntı dediği yerler barış olarak adlandırıldı. Romalılar, başkalarının kendileri tarafından yönetilmeyi istemeyebileceklerini iyi biliyordu ancak bu, güçlerini genişletmenin haklılığından ciddi olarak şüphe duydukları anlamına gelmiyordu.

Romalılar, fetihlerini kendi çıkarları için kullanan savaşçı, saldırgan emperyalistlerdi. Bu günlerde imparatorluklara, en azından Batı'daki akademisyenler tarafından geniş çapta beğeniyle bakılmıyor. Britanya'nın kendi imparatorluk geçmişi (aslında bazı hususlar ve dönemler dışında genel olarak kendi tarihi gibi) büyük ölçüde görmezden geliniyor ya da acı bir şekilde düşmanca görülüyor. ABD'de, ister Britanyalı ister Romalı isterse başka biri olsun, kendi durumları ile tarihi imparatorluklar arasında karşılaştırmalar yapma girişimleri, Amerika'nın dünyada oynaması gereken role ilişkin çok farklı görüşleri yansıtarak tartışmalı olma eğilimindedir. Bir asır kadar önce hepsi olmasa da Batı'daki insanların çoğu, imparatorlukların iyi şeyler olabileceğine ve çoğu zaman da öyle olduklarına dair belirsiz bir sezgiye sahipti. Günümüzdeyse bunun aksi doğrudur. ABD ve müttefikleri tarafından denizaşırı müdahale hamleleri, sadece hedefler ve müttefikleri tarafından değil, ülke içinde de doğrudan emperyalizm olarak eleştirilir.

Tehlike, aşırı basitleştirdiğimiz bir yorumun yerine bir diğerini koymuş olmamızdır. İmparatorluktan hoşlanmamak, onun başarıları konusunda şüpheciliği teşvik etme eğilimindedir. Son zamanlardaki araştırmacıların çoğu, ister bir cumhuriyet olarak isterse imparatorların yönetimi altında olsun, Roma devletinin yetkinliğinden şüphe duydu. Eyaletlerin Romalılaştırılması sürecinden coşkuyla bahseden arkeologların hemen hepsi, bu terimi ve arkasındaki kavramı, çoğu zaman şaşırtıcı bir tutkuyla reddetti. Roma egemenliğinin hükmü ve etkisi araştırılıyor ve ister siyasi ister kültürel olsun herhangi bir direniş işareti daha önemli addediliyor ve yüzyıllarca süren imparatorluk yönetimi bir dizi sapma olarak görülüyor. Romalılar, dünya üzerinde medenileştirici bir etkiden ziyade acımasız ve sömürücü olarak tasvir ediliyor. Böyle geniş bir şüpheciliğin parçası olarak herhangi bir yerdeki *Roma Barışı*'nın gerçekliği sorgulanıyor. Dünyanın her yerinde barışla övünmek, imparatorluk yönetimini meşru göstermek, endemik ve sık görülen haydutlukları, direnişi ve yetkililerin baskı eylemlerini gizlemek için propagandadan biraz daha fazlası haline geliyor. Roma dünyası hakkındaki birçok modern görüş gerçekten de acımasızdır. Bu görüşlerden biri, Roma İmparatorluğu'nun tarihini basitçe "şiddet yoluyla soygun" olarak nitelendirdi. Daha az aşırıya kaçan, ancak yine de önemli bir söylemle:

> Romalıların, taşralıların kesintisiz bir barışın keyfini sürdüklerini iddia etmesi abartıydı ve bazı Romalılar bunu biliyordu. Tüm eski toplumlarda yaşamı karakterize eden rutin şiddetten oldukça farklı olarak, eyaletler imparatorların resmi olarak kabul edebileceklerinden daha ciddi nitelikte isyanlar ve sivil çatışmalar yaşadı. Eyaletler pasivize edildi, üstelik bir kerede de değil, defalarca pasivize edildi, hiç de barış içinde değillerdi.[6]

Bu ifadede yine de *Roma Barışı* adına birtakım görüşler mevcut, ancak iddia edilen "rutin şiddet" özellikle Roma'ya ait olmasa da kapsamı ciddi şekilde sınırlıdır. Diğer bir yaklaşım, imparatorluğun büyük bir kısmında yaygın bir barış olduğunu kabul etmek, ancak bunun için taşradaki nüfusun çok yüksek bir bedel ödediğini söylemektir: "Roma barışı, nüfusun büyük çoğunluğu için ehlileştirilmiş ve yalnızca fayda sağlayabileceği için tutulan bir hayvanın sahip olduğu barış olsa dahi kalıcı bir gerçekti."[7]

Yine de, Roma İmparatorluğu'nun büyüklüğünün ve uzun ömürlülüğünün su götürür yanı yoktur, bu da bu tür görüşlerin ya uzun süreli baskıyı ya da rahatsızlıkları ve büyük ölçekli kan dökülmesini çoğu zaman çoğu vilayetin hikâyelerinin bir özelliği olarak varsaydığı anlamına gelir ve bu uzun ömrü açıklamayı zorlaştırır. Bu yorum, Romalıların tahakküm konusunda beklediğimizden daha yetenekli olduklarını ve eğer doğruysa, dönemi anlamamız üzerinde derin bir etkisi olacağını ima eder. Diğer tarihçiler, geçici olarak, imparatorluğun uzun vadeli hayatta kalmasının, tesadüfen, dünyanın çoğunu şu anda ortak bir Akdeniz ekonomik modeli etrafında birleşmeye teşvik eden daha geniş faktörlerin sonucu olduğunu öne sürüyorlar. Yine de bunca yüzyıllık başarı sadece tesadüf anlamına gelmez ve hâlâ neden bu egemenliğin başka bir devlete değil de Roma'ya ait olduğu sorusunu akla getirir.

İmparatorluğun büyük bölümünde refah emareleri aşikârdır; bu, rahatlığın ve zenginliğin illa eşit ya da adil bir şekilde yayıldığı anlamına gelmez. Bu, eyaletlerin onları mahvedecek ve tüm sakinlerini yoksullaştıracak kadar yoğun bir şekilde sömürülmediği anlamına gelir; keza bu, bazılarının acı çekmediği anlamına gelmez. Roma dünyasının büyük kısmında uzun süre savaş olduğuna dair net bir kanıt da yoktur ve varlığının ipuçlarından ya da sadece imparatorluk propagandasının pek çok gerçek dışı bilgiyi içermesi gerektiği varsayımından arındırılması gerekir. İsyanların çıktığı iddiasını çoğu eyalet ve dönem için gerekçelendirmek kolay değildir. Ayrıca, daha düşük şiddet seviyeleri ve bunların Roma tarafından hoş görülüp görülmediği, yoksa ortadan kaldırılmasının imkânsız olarak mı kabul edildiği sorusu da vardır. Bilim insanlarının eşkıyalığın imparatorluğa özgü olduğu iddiasına sık rastlanır, ancak bu iddiaya giden yollar çok dolambaçlıdır.

Roma egemenliği ve imparatorluğu dönemi, içinde yer alan toprakların tarihlerinin büyük bir bölümünü temsil eder ve bu dönemin deneyiminin birçok yönden Roma egemenliğinin dayatılmasından önceki ve sonraki dönemlerden çok farklı olduğu açıktır. *Roma Barışı*'na tekrar bakmak ve bunun gerçekten ne anlama geldiğini ve Romalıların, savaşın nadir olduğu ve esas olarak dünyanın sınırlarına sürgün edildiği barışçıl ve istikrarlı bir imparatorluğa öncülük edip etmediğini anlamaya çalışmakta fayda var. Bu geniş soruyu yanıtlamak için imparatorluğun nasıl yaratıldığına ve nasıl yönetildiğine bakmalıyız. En önemlisi, imparatorluk gücü tara-

fından ezici bir şekilde üretilen tüm kanıt sorunlarına rağmen, fethedilen halkların deneyimini Romalılarınki kadar dikkate almalıyız.

Konu engin ve karmaşık olduğu için, Roma gücünün veya doğrudan yönetiminin dayatılmasından sonra hayatın nasıl değiştiğini tüm yönleriyle ayrıntılı olarak ele almayı umut edemem. Bir bölgede yapılan kazıların, yüzey araştırmalarının ve diğer çalışmaların çokluğu ve niteliğinden etkilenen kanıtların çoğu arkeolojiktir. Bazı eyaletler özelinde diğerlerinden çok daha fazla verimiz bulunuyor ve genellikle bu eyaletlerin belirli alanlarında ve belirli yerleşim, ritüel veya cenaze uygulamaları türlerinde yoğunlaşıyor. Bir eyaletin genel bir resmini oluşturmak için bu kanıtı analiz etmek ve ardından değişiklikleri ayırt etme girişiminde onu Roma yönetiminden önceki dönemlerle karşılaştırmak kolay değildir. Batı eyaletlerinde, seramik ve diğer eşyaların madeni para ve daha hızlı değişen desenlerini sağlayan Roma'nın gelişinden sonra bir kazıda seviyelerin tarihlendirilmesi çok daha kolay hâle geliyor. Roma öncesi Demir Çağı'ndaki değişimin hızı, Roma dönemindeki bazı gelişmeler kadar kolay ölçülemez. Tüm veriler yoruma tabidir ve çoğu zaman görüşler kökten farklılık gösterir, çoğu kez yeni keşifler veya yeni analiz yöntemleriyle alt üst olur. Adil olmaya çalıştım, ancak bu konularda kendi görüşlerimi de sundum. Diğerler tarihçiler olaylara farklı bakacaktır.

Bu kitap bir genel bakış sunar ve farklı deneyimler yelpazesi hakkında bir fikir vermeye çalışır, ancak kapsamlı olma iddiasında bulunamaz. Dipnotlarda atıfta bulunulan eserler, ilgili okuyucuyu burada sadece hafifçe değinilen birçok konu hakkında daha fazlasını keşfetmeye teşvik etmelidir, çünkü her biri ek çalışmalara daha fazla atıfta bulunacaktır. Notlara daha pek çok kitap ve makale de eklenebilirdi. Her zaman olduğu gibi sayısız bilim insanının emeğine borçluyum. Amacım en alakalı materyal ve fikirleri sunmak ve her zaman bildiklerimizin yanı sıra bilmediklerimizi de açıklamaktır. Antik dünya hakkında yazarken hemen hemen her ifade nitelenebilir. Okuyucuya bu konularda kendi kararını vermesi için yeterince kanıt ve onu yorumlamak için kullanılan yöntemler gösterildiğini umuyorum.

Aynı şey, Roma İmparatorluğu'nun iyi bir şey olup olmadığı konusundaki daha geniş mesele için de geçerlidir, çünkü böyle bir sorunun basit bir cevabı olduğunu düşünmüyorum. Roma İmparatorluğu kurulmamış olsaydı ne olurdu diye sormak nafiledir, ancak yine de Roma'nın antik dünyadaki tek saldırgan, emperyalist devlet olmaktan çok uzak olduğunu kendimize hatırlatmak önemlidir. Romalılar gibi, imparatorluk dışındaki taşralıları veya halkları da idealize etmemeliyiz. Romalılar gelmeden önce, durumun düzelip düzelmediğini ya da kötüleştiğini yargılamak için her bölgedeki savaş sıklığını dikkate almak önemlidir. İmparatorlukların modası geçmez, Roma toplumu hakkında pek çok şey modern gözlere yabancı ve tatsız olsa da, Roma'dan hoşlanmamak, başkalarıyla otomatik olarak sempati duymaya

dönüşmemeli ve bizi Romalıların değerli bir şey başardığını inkâr etmeye zorlamamalıdır. Roma emperyalizmine, Roma savaşına veya Roma büyük stratejisine çok fazla odaklanma eğilimi yanıltıcıdır, böylece diğer tüm katılımcılar tamamen pasif bir role indirgenir. Bu dünyada amaçları, hırsları ve kendilerine özgü korkuları olan birçok başka halk, devlet ve lider vardı.

Romalılar rakiplerinden daha başarılıydılar ve çok uzun bir süre sürdürdükleri geniş bir imparatorluk yarattılar. Etkisi eyaletlerde ve sınırların çok ötesinde hissedildi. İmparatorluğun iç barıştan ne kadar yararlandığı sorusu her zaman maliyetine karşı tartılmalıdır ve daha genel olarak imparatorluk nedeniyle hayatın nasıl değiştiğini düşünmeye değer. Bu nedenle, gerçekten ne anlama geliyorsa Roma Barışı ile ilgili herhangi bir tartışma Roma fethi ve imparatorluğun nasıl çalıştığını anlama bağlamında oluşturulmalıdır. Roma devletinin idari ve askeri mekanizması, liderlerinin istekleri ne olursa olsun, elde edebileceklerini sınırlandırdı. Bu kitap barış ve bazen de savunmayla alakalıdır, ancak aynı zamanda fetih, saldırganlık, savaş, şiddet ve sömürü hakkında bir kitap da olmalıdır ve bu nedenle Romalıları okumaya, onları imparatorluk efendileri olarak değil, fatihler olarak düşünerek başlamalıyız.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET

I
ROMA'NIN YÜKSELİŞİ

"Ama Romalılar kendi egemenlikleriyle dünyanın bir kısmına değil, neredeyse tamamına boyun eğdirdiler (ve kendinden öncekilerden ölçülemeyecek kadar büyük bir imparatorluğa sahip olmakla kalmayıp, gelecekte rekabet edebilecek bir emsalin çıkmasından korkmasına da gerek yoktu)... Çünkü Kartaca Savaşları'nda Kartacalıları yenmelerinden kaynaklı Romalılar saldırganlık planlarındaki en temel ve en mühim adımın atıldığını hissediyorlardı. Bundan dolayı da önce geri kalanını zorla ele geçirmeye, ardından da Yunanistan'a ve Asya kıtasının geri kalanına bir orduyla geçmeye yüreklendiler."

- Polybios, MÖ 140'lı yıllar.[1]

KÖKEN

Roma, başına bir imparator geçmeden çok önce de bir imparatorluğa sahipti, ancak ondan da önce, yalnızca İtalyan* şehir devletlerinden biri olduğu dönem de vardı. Tam olarak, bölgede Latium olarak bilinen bir Latin topluluğuydu. Latinler birleşik bir halk değil, dilsel bir gruptu ve yerleşimlerinin Etrüskler gibi komşularıyla veya Capua gibi Yunan kolonileriyle pek çok açıdan ortak noktaları vardı. Roma, daha sonraki anlatılara göre şehrin kurulduğu MÖ 8. yüzyılda, kabaca MÖ 753 civarında doğdu. Savaş tanrısı Mars'ın dişi kurt tarafından emzirilen ve bir çoban tarafından büyütülen ikiz oğulları Romulus ve Remus'un hikâyesi, Antik Çağ'da pek çok biçimde görülebiliyordu, ancak ilk yıllar hakkında kesin olarak çok az şey biliniyordu. MÖ 200'e kadar hiçbir Romalı tarih anlatısı yazmaya başlamadı. Yunanlar buna çok daha önce başlamışlardı, ancak Herodotos'un MÖ 479'da Perslerin yenilgisinden sonrasına dek yazmadığını unutmamalıyız. Yunanların MÖ 8. ve 7. yüzyıllarda kendi tarihlerine ilişkin bilgileri gerçekten de pusluydu; destansı

* Buradaki İtalyan kelimesi İngilizce metinde *Italian* olarak verilmiştir. Ancak doğrusu İtalik halklar olmalıdır ve bu ifade kabaca bugünkü İtalya'da yaşayan o dönemin yüzlerce ayrı halkını ifade etmede kullanılan üst kimliktir. Bu halkların arasında dil veya kültür birliği bulunmadığı veya az ortak paydasının olduğu zamanlar da mevcuttur. Okuyucu açısından kolaylık olması bakımından İtalyan olarak bırakılmıştır. (y.h.n.)

hikâyeler ve kahramanların amelleriyle doluydu. Romalıların, kökenlerine dair çok az kesin gerçeğe vâkıf olması alışılmadık bir durum değildi.

Bu, hiçbir kaydın olmadığı anlamına gelmez çünkü bunlar, başlangıçtan beri yazıyı kullanan toplumlardı. Zaferleri anmak için sunakların, tapınakların ve anıtların adanması gibi yasalar da korundu ve zengin bir sözlü gelenek vardı; geçmiş hakkında anlatılan, birçoğu soylu aileler tarafından korunan ve kaçınılmaz olarak atalarını fazlasıyla gururlandıran şarkılar ve hikâyeler. Hikâyelerde yer alan birçok olay ve kişi tanınmayacak şekilde uydurulmuş veya çarpıtılmış olsa bile, şehrin ilk yüzyıllarıyla ilgili sonraki geleneklerin ana hatlarından şüphe etmek için iyi bir neden yoktur. İlk yüzyıllarda Roma'nın krallar tarafından yönetildiğini söyleyebiliriz. Son kralın MÖ 509'da tardedilmesi ve Cumhuriyet'in kuruluşu, etrafındaki hikâyeler hatırı sayılır romantik süslemeler içerse bile, görünüşe göre güvenilir kayıtlara dayanmaktadır.[2]

Savaş, hem monarşi hem de Cumhuriyet hakkındaki anlatılarda değişmez bir konudur. Ölçek şüphesiz küçüktü, düşmanların çoğu çok yakın komşulardı ve savaşlar çoğunlukla sığır, tutsak ve yağma için baskın yapmaktan ibaretti. Romalılar da benzeri saldırılarda bulundu ve yakındaki topluluklar tarafından da benzeri saldırılara uğradı ve sadece ara sıra çatışmalar büyük savaşlara dönüştü. Aynı düşmanlar yıllarca savaştı, bu da iki tarafın da rakiplerine karşı kalıcı bir zafer kazanamadığını gösteriyor. Yabancılarla her temas askeri değildi; ticaret, barışçıl beceri ve mal alışverişi de söz konusuydu. Cumhuriyetin ilk yılında Romalılar, Kuzey Afrika'daki (günümüzde Tunus'taki ana vatanı) Kartaca'nın büyük ticaret imparatorluğu ile bir anlaşma yaptılar; bu anlaşmanın arkaik Latince yazılmış ve uzun zamandır unutulmuş bir nüshası 350 yıl kadar devlet arşivlerinde durdu ve Yunan tarihçi Polybios tarafından okundu. Çoğunlukla Kartaca topraklarında seyahat eden Romalılara getirilen haklar ve kısıtlamalarla ilgiliydi, ancak tüccarların ne kadar uzağa gittiklerine dair bir işaret teşkil ediyordu.[3]

Zamanla Roma'nın büyüklüğü ve refahı arttı, nüfusu da hem doğal olarak hem de başkalarını kendisine katma hususundaki olağandışı istek ve yeteneğiyle arttı. Savaşın yanı sıra, ister Romulus'un İtalya'nın serserileri ve dışlanmışlarını yerleşici olarak toplaması, ister kendilerine eş olarak Sabini kavminden kadınları kaçırması, ister soylu Claudii'nin Cumhuriyete bağımlı tüm maiyetiyle gelişi olsun, daha sonraki mitlerde yabancıların topluluğa katılmak için gelişi önemli bir yer tutar. Roma'nın gücü de büyüdü, böylece tüm Latin şehirlerinin açık ara en büyük ve en güçlüsü oldu. MÖ 509/508'de Kartaca ile imzalanan antlaşmada, Roma'ya bağlı diğer beş Latin topluluğunun yanı sıra "Roma'ya tabi olan diğer Latin şehirlerinin" de adı geçer. Bunlar eşitler arasındaki ittifaklar değildi, baskın bir yerel gücün yükselişini işaret ediyordu.[4]

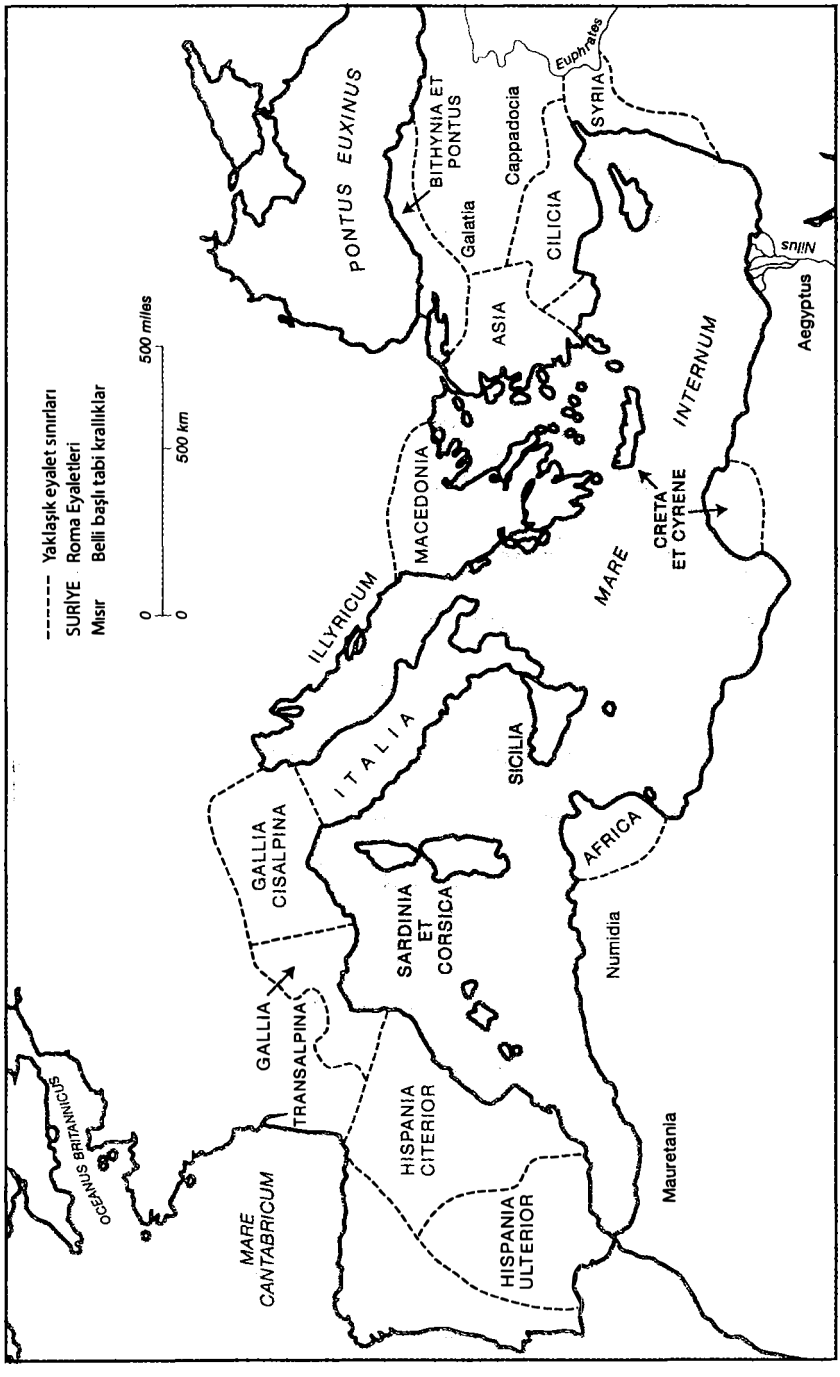
Daha güçlü bir komşunun zorlaması, diğer şehirlerin Roma üstünlüğünü kabul etmesinin bir nedeniydi, ancak gayet gerçekçi tehditlerden korunma ihtiyacı da öyleydi.

Milattan önce 6. yüzyıl sonları ve 5. yüzyıl İtalya'sında Aequi, Volsci ve Samnites gibi Apeninlerden Osci kavminin dilini konuşan tepe halkları daha verimli kıyı topraklarına doğru ilerlerken, Galya kabileleri Kuzey İtalya'ya doğru ilerledi ve bu da yaygın bir kargaşayı beraberinde getirdi. Pek çok Latin, Etrüsk ve Yunan şehri bu istilacılar tarafından istila edildi. Herodotos, MÖ 473'te büyük Tarentum şehrinin (modern Taranto) bu kabilelerden birinin yenilgisini "Yunanların şimdiye kadar yaşadığı en kötü illet" ilan etti.[5]

Roma ayakta kaldı ve müttefiklerini koruyabildi, ancak böyle tehlikeli zamanlarda savaş daha sert bir hal aldı ve Roma gücü büyüdükçe daha kalıcı olarak belirleyici olduğunu kanıtlayabilir hale geldi. MÖ 396'da Romalılar Etrüsk şehri Veii'yi yağmaladılar ve sakinlerinin çoğunu katlettiler ve Roma'nın ilk günlerinden beri devam eden bir rekabete son verdiler. Veii, Roma'dan yaklaşık on altı kilometre uzakta, doğal olarak güçlü bir konumdaydı; bu erken gerçekleşen savaşın bir hayli küçük ölçekli hatırlatıcısıydı. Kuşatmanın on yıl sürdüğü geleneği, savaşların uzun bir süre devam etmiş olması mümkün olsa da, destansı Truva kuşatmasıyla paralellik kurmayı amaçlayan bir icat olabilir. Bu savaş sırasında Romalılar lejyonerlerine ödeme yapmaya başladılar, bu da bu askerlerin uzun süreler boyunca çiftliklerinden uzakta sürekli hizmet vermeleri gerektiğini düşündürdü. Veii'nin toprakları kalıcı olarak *ager Romanus* ilan edildi, yani Roma halkının topraklarına eklendi.[6]

MÖ 390'da bir grup Galyalı savaşçı, Roma ordusunu küçümseyici bir kolaylıkla bozguna uğrattı ve Roma'yı yağmaladı. Daha sonraki gelenekler, Capitolinus Tepesi'nde savunucuların direndiğini, ancak savaşçılara ayrılmaları için rüşvet verildiğini iddia ederek aşağılanmaya şerh düştü. Bu yüzyıllarda İtalya'daki koşulların ne kadar tehlikeli olduğunu hatırlattı. Neyse ki Romalılar için Galyalılar, yerleşmek isteyen işgalciler yerine yağma fırsatı yakalayan paralı bir asker grubuydu. Galyalılar uzaklaştı ve Roma yavaş yavaş toparlandı, ancak bu karanlık günlerin hatırası uzun süre Roma ruhunun bir parçası olarak kaldı. Travmanın gözle görülür bir emaresi, yaklaşık on bir kilometre uzunluğundaki pahalı taş duvarların hızla inşa edilmesiydi ve bu da Roma'yı açık arayla İtalya'daki en büyük kapalı topluluk haline getirdi.[7]

Sonraki yıllarda, bazı Latin toplulukları ya Roma'nın gücüne daha az inanarak ya da onun egemenliğine içerleyerek ve zayıf döneminde bir fırsat sezerek Roma'ya karşı tavır aldılar. Diğerleri ittifakı sürdürdüler ve Latinlerin geri kalanını yenmek için Romalıların yanında savaştılar. MÖ 340'ta bir grup şehir bir birlik oluşturup Roma'ya başkaldırdı, ancak iki yıl sonra yenildi ve bu girişim bir daha asla tekrarlanmadı. Sonraki yarım yüzyıl Etrüsk şehirlerine, Samnites ve Galya kabilelerine karşı savaşlara tanıklık etti. MÖ 296 yılında üçünün oluşturduğu ittifak da dahil olmak üzere, her zamankinden daha büyük ölçekte savaşlar yaşandı. Romalılar, bazıları ciddi yenilgiler alsalar da, sonunda galip geldiler, zorunlu vatandaş askerleri hem diğer vatandaş askerlerini hem de savaşçıları yendiler. Düşmanlarından ders aldılar, taktik ve teçhizatı kopyaladılar ve sırayla her bir düşmanla savaşmak için hazırlandılar.

Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğu, MÖ 60 civarı

Roma Cumhuriyeti, Roma Şehri ve çevresindeki topraklardan çok daha fazlası olacak şekilde büyüdü. Roma yurttaşlığı, sadık müttefiklere ve haklarında bazı sınırlamalar olsa da azatlı kölelere verildi. Böylece yurttaş yapısı, İtalya'daki veya daha geniş dünyadaki herhangi bir şehir devletininkinden çok daha büyük hal aldı. Diğer topluluklar, ırk veya dil ile herhangi bir bağlantısı olmayan Latin statüsü aldı. Koloniler, fethedilen topraklarda, bazıları stratejik konumlarda ve diğerleri sadece iyi tarım arazilerinde kuruldu. Yerleşimciler hem Romalı hem de Latin'di, ancak çoğu zaman tüm topluluğa Latin statüsü verildi.[8]

Kolonileşme Cumhuriyet'in büyümesi için ne kadar önemli olursa olsun, birleşmeler buna daha fazla katkıda bulundu. Mağlup edilen düşmanlar zaman zaman siyasi varlıklar olmaktan çıktılar, büyük çoğunluk Roma'nın alt müttefikleri haline geldi. Kâh yavaş kâh hızlı bir şekilde onlara Latin hakları ve hatta yurttaşlık verildi. Yunan şehirleri yurttaşlıklarını kıskanıyordu, en küçüğü bile bağımsız bir kimliğe sahip olmaya kararlıydı. Senato tarafından saygı duyulan bir karar olan Roma yurttaşlığı teklifini geri çeviren Latin toplulukları olsa da sıklıkla isteyerek kabul ettiler. Sonuç olarak Roma şehir devleti, en büyük Yunan şehirlerini bile devede kulak haline getirdi. Demokrasisinin ve denizaşırı imparatorluğunun zirvesindeki Atina, yurttaşlık konusunda daha cömert olmak yerine daha az büyüdü. Sonuç olarak, yarısından azının hoplites adındaki ordunun büyük gücünü oluşturan zırhlı piyadeler olarak hizmet edeceği, yeterli mülke sahip yaklaşık 60.000 erkek yurttaşla övünüyordu. 10.000 kadar hoplitesten oluşan Atinalı bir meydan kuvveti büyük bir girişimdi.[9]

1. yüzyılda yazan Yaşlı Plinius, MÖ 392'de 152.573 Romalı olduğunu iddia etti, ancak bu sayıya muhtemelen kadın ve çocuklar da dahildi. Bazı bilim insanları bu sayıyı abartılı bulma eğilimindedir. Ancak daha güvenilir olanı Yunan tarihçi Polybios'un MÖ 225 için verdiği sayılardır. Bunlar yalnızca orduda hizmet etmek üzere kayıtlı erkekler içindir ve kuşkusuz yukarı yuvarlanmış olsa da, en azından ölçek hakkında bir fikir verirler. Piyade olarak hizmet etmeye uygun 250.000 ve süvari olarak 23.000 yurttaş olduğunu belirtir. Bu tarihte yirmi sekiz Latin kolonisi vardı. Latinler 80.000 piyade ve 5.000 atlı sağlıyordu. Diğer tüm müttefiklere ek olarak, kuramsal olarak Roma Cumhuriyeti tarafından talep edilebilecek toplam sayı, şaşırtıcı bir şekilde 700.000 piyade ve 70.000 süvari idi. Yedi yıl sonra başlayan Hannibal ile mücadelede güçlerin seferber edilmesi, Polybios'un fazla abartmadığını açıkça ortaya koyuyor.[10]

CUMHURİYET

Roma diğer tüm şehir devletlerinden daha büyüktü, ancak kurumları İtalya ve Yunan dünyasındaki diğer birçok topluluktan farklı sayılmazdı. Aynı şey, her biri

kendi iç işlerini yürüten, *magistratus*lar* seçen ve kendi yasalarına sahip olan Latin kolonileri ve müttefikler için de geçerliydi. Kendi dış politikalarını izlemelerine izin verilmedi ve müttefikler arasındaki bağlar teşvik edilmedi. Bunun yerine, her biri Roma'nın müttefikiydi ve Roma Cumhuriyeti, müşterek bir ittifakın yalnızca güçlü bir unsuru değil, her şeyin merkeziydi. Buna rağmen müttefikler Roma'ya vergi ödemediler ve Romalılar da onların günlük işlerine karışmadılar ve tek yükümlülükleri gerektiğinde askeri birlik sağlamaktı. Bu askerler farklı birliklerde hizmet ettiler, ancak genel olarak Roma komutası altındaydılar ve Roma ordusunda disiplin ihlallerinde uygulanan sert cezalarla, ek olarak mükâfatlar veren düzenlemelere tabiydiler.

Sahadaki her Roma ordusunun en az yarısı müttefik askerlerden oluşuyordu ve genelde oran daha da yüksekti; Polybios'un verdiği sayılar, Latinlerin ve diğer müttefiklerin toplam insan gücünün yaklaşık üçte ikisini oluşturduğunu gösteriyor. Müttefikler ve özellikle Latinler Cumhuriyet adına kanlarını döküp zafer ganimetlerine ortak oldular. Böylece Roma genişledikçe, bir kuşağın düşmanları bir sonraki kuşağın müttefikleri olarak savaşları kazanmalarına yardımcı oldu. Bazıları Romalı olurken, tamamı böylesine büyük bir askeri gücün bir parçası olmanın getirdiği daha büyük bir güvenliğin tadını çıkardı. Özünde, Roma'nın müttefiki olmak düşman olmaktan daha güvenliydi.[11]

Cumhuriyet, siyasi devrimin çok yaygın olduğu diğer şehir devletlerine kıyasla oldukça istikrarlı olduğunu gösterdi. Ciddi sosyal gerilimler vardı; ancak nihayetinde toplumdaki çoğu grubu tatmin etmeye, seçkinleri orijinal küçük soylu ailelerden oluşan çevreden genişletmeye ve magistratusların gücünü sınırlandırmaya yetecek çözümler bulundu. Ortaya çıkan sistem, herhangi bir kişi veya grubun kalıcı bir üstün iktidar elde etmesini engellemeye dayanıyordu. Tüm siyasi yaşam Roma'da yürütülüyordu ve bir vatandaşın buna dâhil olması için orada bulunması gerekiyordu. Vatandaş kitlesi genişledikçe bu kural da geçerliliğini korudu ve yalnızca Roma'da veya yakınında ikamet edenler ya da zenginliğe, zamana ve oraya seyahat etme olanağına sahip olanlar oy kullanabilir veya göreve gelebilirdi.

Seçilmiş magistratuslar, devletin yöneticilerini teşkil ediyordu. En önemlileri, sadece on iki ay boyunca iktidarı elinde tutan ve o yıla isimlerini veren iki konsüldü. Siyasi yıl savaş tanrısı Mars'ın adını taşıyan mart ayında başlıyordu. Konsüller her şeyden önce savaşa liderlik ediyor ve ilk ordunun sınıflarına göre yapılandırılmış bir Roma Halkı Meclisi tarafından seçiliyordu. Zaman geçtikçe, bir kişinin ardı ardına konsüllük için aday olmasını önlemek için kısıtlamalar getirildi ve nihayetinde kanunen adaylara en az kırk iki yaş sınırı getirildi ve önceki konsüllükle arasında

* Roma Cumhuriyeti'nde halk tarafından seçilen veya bazı zamanlarda Senato tarafından görevlendirilen memurlar. [y.h.n.]

en az on yıllık bir ara olması belirlendi. Ancak nispeten az sayıda aristokrat aile, hem birçok önemli seçmenle olan yükümlülük bağları hem de seçmenlerin tanıdık isimleri tercih etme eğilimi nedeniyle orantısız olarak yüksek sayıda konsül sağladı. Dışarıdan bir adamın konsüllüğe ulaşması imkânsız değil, ancak zordu ama yine de magistra olmak için kıyasıya rekabet vardı. Her yıl yalnızca iki kişiye verilen konsüllük vazifesi, senatörlerin sadece küçük bir azınlığı tarafından kazanılan bir ödüldü.[12]

Konsüller, bu onlara toplum içinde kişisel prestij ve statü kazandırdığından, görev süreleri boyunca zafer kazanmak için ellerinden gelenin en iyisini yaptı ve ailelerinin seçmenler üzerindeki itibarını da artırdılar. Cumhuriyet'in düşmanlarını dize getirmek en büyük şöhret kaynağıydı ve muzaffer komutan ve askerleri Roma'nın kalbinden zafer alayıyla geçtiğinde, idealleştiriliyordu. Zafer kazanan, Juppiter Optimus Maximus'un (En İyi ve En Yüce Juppiter) sembollerini kuşanarak atlı arabaya biner ve yüzü tanrının kil heykelleri gibi pişmiş toprak kırmızısına boyanırdı. Bir noktada, bir kölenin arkasında durması ve onun ölümlü olduğunu fısıldayarak hatırlatması gelenek haline geldi. Geçit töreni kısa sürerdi, ancak ünü baki kaldı, galip gelenin evinin verandasında sergilenen defne çelengi ziyaretçilerin bunu sürekli hatırlamasını sağladı. Aristokrat aileler, şimdiki ve önceki nesillerin başarılarının reklamını yapmak için her fırsatı değerlendirdiler. Cenazeler halka açık etkinliklerdi ve aktörler, bir adamın atalarının cenaze maskelerini ve makam nişanlarını takmak için tutulur, onların eylemleri, seçmenler güvenirse gelecek nesillerin neler başaracağına dair örtülü bir vaat sunmak için onunkiyle birlikte anlatılırdı.[13]

Konsüller, askerlere emir verme ve adalet dağıtma hakkını içeren *imperium* veya "yetkiye" sahipti, ancak yetkileri görev süresi boyunca geçerliydi. Bir bütün olarak yurttaşlar, savaş ve barış ilanları yapmak, yasaları onaylamak ve seçimler için bir konsül veya başka bir magistra tarafından yönetilen resmi meclislerde bir araya geliyorlardı. Atina ve diğer demokrasilerden farklı olarak, bu Halk Meclisleri'nde kendilerine sunulan tekliflere evet veya hayır oyu verirlerdi ve sorunları tartışmalarına veya kendi oylarını önermelerine izin verilmezdi. Bu tür tartışmalar, görevi konsüllere tavsiye vermek olan yaklaşık 300 üyeden oluşan daimi konsey olan Senato'da gerçekleşti. *Patres* ya da "babalar" olarak da anılan senatörler yaşları itibarıyla olgun, varlıklı adamlardı. Senatörler seçilmiyordu, ancak her beş yılda bir her yurttaşı ve mülkünü listelemek üzere bir nüfus sayımı yapan bir çift magistra tarafından görevlendiriliyordu.

Senato, tüm dış işleri ve ayrıca iç işlerini denetliyordu. Hükümdarlardan, halklardan veya devletlerden Roma'ya seyahat ettiklerinde temsil yetkisi alıyorlardı. (Antik dünyada hiçbir devlet, en önemli dış güçlerle bile kalıcı elçiliklere sahip de-

ğildi.) Senato, konsüllerin yıl için ana görevlerinin ne olacağına, onlara *provinciae* veya "eyaletler" tahsis ederek karar verirdi. Bu aşamada eyalet coğrafi bir varlık değil, "Samnites kavmiyle savaş" gibi işler için bir sorumluluk alanıydı. Senato ayrıca, konsüllere hangi kaynakların verileceğine karar vererek, yıl boyunca kaç askerin hizmet edeceğini açıklardı. Bütün bu konularda aldığı kararlar, pragmatik bir değerlendirme olduğu kadar seçkin üyelerin ve özellikle konsüllerin mevcut etkisini yansıtıyordu. Cumhuriyet'in iyiliği için kaçınılmaz olarak genellikle bir fikir meselesiydi. Roma gücünü korumak ve genişletmek başta olmak üzere bazı geniş amaçlar üzerinde açık bir fikir birliği olmasına rağmen, Senato'nun net ve tutarlı uzun vadeli politikalar izlediğini düşünmek bir hatadır.

Legio veya lejyon aslen "zorla toplanan asker" anlamına geliyordu ve Roma halkından oluşturulan tüm ordu bu şekilde anılıyordu. Zamanla, yurttaşların sayısı arttıkça, her konsül kendi lejyonunu aldı ve MÖ 3. yüzyılda iki lejyondan oluşan bir orduya komuta etmeleri alışılagelmiş bir şeydi. Lejyon ordunun en önemli birimi haline gelmişti. Askeri sorunun ölçeğine ilişkin senatör görüşüne göre, en az 4.000 kişiden 5.000'den fazla kişiye kadar değişiyordu. Her lejyon aynı zamanda normalde benzer büyüklükte bir *ala* veya müttefik kanadı tarafından desteklenirdi, çünkü iki Roma lejyonu hattın ortasına her iki tarafta bir *ala* ile konuşlanıyordu.

Askerlerin kendi teçhizatını sağlamaları beklendiğinden, yurttaşlar nüfus sayımındaki kayıtlı mülklerine göre lejyonlara alınıyorlardı. Bir ata gücü yeten en zenginler süvari olarak hareket ederken, ordunun iskeletini yakın dövüşçü zırhlı piyadeler oluşturuyordu. Gençler ve yoksullar avcı erleri olarak görev yaptılar. Askerlik bir Cumhuriyet vazifesiydi, devlet tarafından verilen maaş mütevazıydı ve bir kişi sefer sırasında geçim seviyesinden biraz daha fazlasını alıyordu.

Lejyonerler, Cumhuriyet'in başarısında bir payları olduğu hissedilen ve ordu dağıtıldığında evlerine ve normal hayatlarına geri dönecek olan mülk sahibi insanlardı. Ezici bir çoğunlukla çiftçilerdi. İlk yüzyıllarda savaş, genellikle tarım yılının kısa bir mevsimsel kesintisinden biraz daha fazlasıydı, benzer düşmanlara karşı savaştı ve büyük olasılıkla her iki taraf da çiftliklerinden kurtulabilecekken meydana gelirdi. Roma genişledikçe, savaşlar daha uzaklarda ve daha büyük ölçekte gerçekleşti; böylelikle kişiler lejyonlara çok daha uzun süre hizmet etmek durumunda kaldılar. Bir noktada, hiçbir vatandaşın on altı yıldan fazla veya aralarında aynı yıl gerçekleşen birden fazla savaş varsa on altıdan fazla tekil seferde görev yapması gerekmediğini belirten bir yasa çıkartıldı.

Romalılar ve benzer şekilde birlikler yetiştirmiş görünen müttefikleri, Cumhuriyetlerine karşı bu yükümlülüğü isteyerek kabul ettiler. Asker toplama, kişilerin her yıl yeni lejyon oluşturmakla görevli subaya kendilerini bu göreve sunduklarından ötürü işliyordu. Tüm sınıflardan Romalılar, devletle güçlü bir şekilde özdeş-

leşmiş görünüyordu. Bu nedenle Roma ordusu, gerçek anlamda silahlanmış Roma halkıydı ve kendi seçtiği liderler tarafından komuta ediliyordu.[14]

DENİZLERİN ÖTESİNDE

3. yüzyılın başlarında, Cumhuriyet, Po Nehri'nin güneyindeki İtalyan Yarımadası'nın çok büyük bir bölümünü kontrol ediyordu. MÖ 282'de bundan tedirginlik duyan Yunan şehri Taras* orada bulunmalarının aralarındaki anlaşmayı ihlal ettiğini iddia ederek bir Roma gemi filosuna saldırdı. İki yıl sonra, Epeiros Kralı Pyrrhos'u kendi adlarına savaşması için orduya aldılar. Pyrrhos ünlü bir komutandı, Büyük İskender'in kıdemli komutanlarının iktidar için savaştığı bir çağda bile olağanüstü yetenekleri olduğu düşünülen bir adamdı. Yanında Makedon tarzı yüksek kaliteli süvari ordusu, mızrak falanksları ve savaş filleri getirdi. Savaşta Romalıları yenmesine rağmen Romalılar düşman tarafından dayatılan barışı kabul etmeyi reddettiler. Savaş uzayıp gitti, Pyrrhos'un gücü yavaş yavaş aşındı ve sonunda vazgeçti (modern ama duruma uygun bir tabir olan "Pyrrhos zaferi" muzafferin çok yüksek bedeller ödeyerek kazandığı savaşlar için kullanılır). Kuzeydeki Galya ve Ligurya kabileleri dışında, İtalya'nın tamamı artık ya Romalı ya da müttefikti.[15]

MÖ 264'te Romalılar Sicilya'ya müdahale ederek ilk kez bir orduyu İtalyan ana karasından dışarıda kullandılar. Bu, Kartacalılara kendi etki alanları olarak gördükleri alanda meydan okuyan kışkırtıcı bir eylemdi ve kısa süre sonra Birinci Pön Savaşı'na yol açtı. (Kartaca, aslen Fenikeliler tarafından şimdiki Lübnan'da kurulmuş bir yerleşim yeriydi, bu nedenle onların Latince adı *Poeni* ve İngilizce adı Punic'tir [*Türkçe; Pön*].) Kartacalılar büyük denizcilik ve ticaret halkıydı, ancak imparatorlukları ticaret kadar fethe de dayanıyordu. Filoları ünlü ve güçlüydü, Romalılar ise deniz savaşı konusunda çok az deneyime veya bilgiye sahipti. Buna rağmen, Romalılar, meşhur hikâyeye göre karaya oturmuş bir Kartaca gemisinden kopyalanan ilk tasarımdan yola çıkarak, yüzlerce savaş gemisi inşa ettiler ve düşmanı nasıl yeneceklerini öğrendiler. Yirmi üç yıllık savaş her iki taraf için de korkunç derecede maliyetli oldu, ancak Romalılar direndi ve kazandı.

Zafer onlara, bizim anladığımız haliyle Sicilya'nın büyük bölümünü kapsayan ilk eyaletlerini getirdi, geri kalanı müttefik topluluklardan oluşuyordu. Birkaç yıl sonra Romalılar, Kartacalıların zayıflığını alaycı bir şekilde sömürdüler ve Sardunya (Sardinia) ve Korsika'yı da ele geçirdiler. Yenilgileri ve aşağılanmalarına duyulan kızgınlık, Kartacalıları İber Yarımadası'ndaki varlıklarını genişletmeye yö-

* İngiliz yazar Latince Tarentum ismini kullanmıştır, ancak cümlede Yunan şehri demektedir. Şehrin Eski Yunancası Taras'tır. [y.h.n.]

neltti. Hannibal, MÖ 218'de İtalya'yı işgaline oradaki üssünden başladı ve uygun güç dengesi olduğunu düşündüğü şeyi yeniden kurmaya karar verdi. İki yıl içinde Senato'nun üçte birini ve 100.000'den fazla Romalı ve müttefik askerini öldürdü. Roma'nın bazı müttefikleri anlaşmalarından caydı, çoğu sadık kaldı ve barış müzakerelerini reddeden Romalılar her zaman yenilgilerinden ders alarak yeni ordular kurmayı sürdürdüler. Hannibal'i İtalya'da tuttular. MÖ 203'e kadar ayrılmayacaktı ve savaş diğer meydanlarda devam etti, sonunda Afrika'ya yayılarak doğrudan Kartaca'yı tehdit etti. Hannibal, ana vatanını savunması için geri çağrılsa da Kartacalıları MÖ 201'de kendilerine dayatılan barışı kabul etmeye zorlayan Zama Savaşı'nda ilk gerçek yenilgisini yaşadı.

Bu çatışmanın ardından İber Yarımadası'nda doğuda Yakın İspanya ve batıda Uzak İspanya* olarak çevrilebilecek iki yeni eyalet oluşturuldu ve zamanla başlangıçta küçük olan bu bölgeler daha da büyüdü. MÖ 2. yüzyılın ilk onyıllarında, ortak bir çaba Ligurya ve Galya kabilelerinin gücünü kırdı ve Roma kontrolünü Alp Dağlarına kadar genişletti. İkinci Pön Savaşı sırasında da kendilerini Makedonya Krallığı ile savaşta bulmuşlardı. Bu, Büyük İskender'in fetihlerinin parçalanmasından sonra ortaya çıkan üç büyük güçten biriydi, diğerleri Mısır merkezli Ptolemaios Krallığı ve ana vatanı Suriye'de olan Seleukos İmparatorluğu'ydu. Daha geniş ölçekli Yunan dünyasını oluşturan daha küçük krallıklar ve şehir devletleri birlikleri de vardı. Roma, İkinci Makedon Savaşı'nda (MÖ 200-196) Makedon Kralı V. Philippos'a ve Suriye Savaşı'nda (MÖ 192-189) III. Seleukos'a saldırdı ve her ikisinden de galip çıktı. O zamana kadar Ptolemaioslar bu üçlünün en zayıfıydı, kendi içinde bölünmüştü ve genç, etkisiz bir kralın yönetimindeydi. Ancak Pön Savaşları sırasında Cumhuriyet'e tahıl tedarik eden Roma ile uzun süredir devam eden bir ittifakları vardı. Ptolemaioslar güçlerini iç güç mücadelelerinde harcadıkça, zaman içinde Romalıların bu ilişkide baskın ortak olduğu ve krallığın diğerleri tarafından bölünmesini engelleyenin yalnızca Roma olduğu netlik kazandı.[17]

Doğu Akdeniz'deki bu çatışmalar sonunda yeni bir eyalet ortaya çıkmadı ve her zaferin ardından Roma orduları geri çekildi. Roma etkisi ittifak ve yenilenen güç tehdidiyle sürdürüldü. Makedon gücünü geri kazanma duygusu, Romalıların V. Philippos'un oğlu Perseus'a karşı Üçüncü Makedon Savaşı'nı ilan etmesine ve kazanmasına yol açtı. MÖ 167'de tahttan indirildi ve Makedonya Krallığı dağıldı, ancak MÖ 149'da tahtta hak iddia eden birinin ortaya çıktığı son bir çatışmadan sonrasına kadar hiçbir yeni eyalet yaratılmadı. Aynı yıl, Roma'nın Kartacalıların askeri olarak zayıf olsa da ekonomik olarak güçlü olduğuna dair şüpheleri, Kartacalıları Üçüncü Pön Savaşı'na kışkırtmalarına neden oldu. MÖ 146'da Kartaca devleti yıkıldı, şehir fiziksel olarak tahrip edildi ve nüfusu yok

* Hispania Citerior ve Hispania Ulterior. [ç.n.]

edildi. Aynı yıl Yunanistan'daki Korinthos, lejyonların elinden daha az da olsa ciddi bir yıkım yaşadı.

Afrika ve Makedonya'nın katılması ve Korsika ile Sardunya'nın tek bir eyalet kabul edilmesiyle Roma'nın toplam eyalet sayısı altıya yükseldi. Yavaş yavaş, açıkça tanımlanmış bir bölge olarak eyalet fikri ortaya çıktı, ancak Yakın ve Uzak İspanya dışında, diğer eyaletlerin hiçbiri fiziksel olarak bitişik değildi. Romalılar, imparatorluklarını bütün olarak düşünmemiş gibi görünüyordu, bunun yerine her bir eyalet merkezde Roma'ya bağlıydı. Bu aşamada hemen hemen hiçbir vilayete koloniciler yerleştirilmemişti. Türkçeye Alplerin bu tarafındaki Galya şeklinde çevrilebilecek İtalya'nın Po Nehri'nin kuzeyindeki bölgesi olan Gallia Cisalpina bazı açılardan bir eyalet olarak görülüyordu, ancak giderek Yarımada'nın geri kalanı gibi muamele gördü ve kapsamlı bir kolonileşmeye maruz kaldı. Eyaletler haricinde Roma'nın müttefik hükümdarlar ve devletler tarafından sağlanan geniş alanları da vardı.[18]

MÖ 2. yüzyılın sonlarında Romalılar, son kralı tarafından Roma halkına bırakılan, en sonunda da miras kabul edilen Asya'yı ve Alplerin ötesindeki Galya olarak çevrilebilecek Gallia Transalpina'yı (günümüzde Provence) kalıcı eyaletler listesine eklediler. Bu son ekleme, İspanya'ya bir kara köprüsü sağladığından, eyaletleri birbirine bağlamanın stratejik avantajına yönelik artan bir anlayışa işaret etmektedir. Yine de, daha önceki dönemde olduğu gibi, ilhak ve doğrudan yönetim, başarılı bir Roma savaşını otomatik olarak takip etmedi ve Kuzey Afrika'daki Numidya gibi MÖ 105'te mağlup edilen bölgeler müttefik yöneticilerin ellerine bırakıldı.

Bu imparatorluğun yaratılmasının Roma'nın siyasi sistemi, ekonomisi ve toplumu üzerinde derin sonuçları oldu, ancak yüzeyde Cumhuriyet pek değişmedi. Yapılması gereken tüm görevler için iki konsül yetersizdi ve bu nedenle, konsüllerden sonra gelen magistratuslar kurulu olan praetorlara daha fazla görev verildi. Geleneksel olarak, Roma'da kalan ve büyük ölçüde adli ve idari sorumlulukları olan sadece bir praetor vardı. MÖ 242 yılı civarında ikinci bir praetor oluşturuldu ve birkaç yıl sonra kurula iki tane daha praetor eklendi. Bu sadece artan adli faaliyeti değil, aynı zamanda Sicilya, Sardunya ve Korsika için artan vali ihtiyacını da yansıtıyordu. MÖ 2. yüzyılın başında iki praetor daha getirildi, böylece iki İspanya eyaletiyle ilgilenmek için yeterli sayıda magistratus vardı. Eyalet valilerine yardım etmede büyük ölçüde mali bir role sahip olan en genç magistratuslar olan *quaestor*'ların sayısındaki artış gibi birkaç görünür değişiklik vardı. Ordu hizmeti artık genellikle eyaletlerden birinde az ya da çok aktif garnizon görevinde geçirilen uzun yılları içeriyordu. Yine de imparatorluğu yönetmek için önemli bir bürokrasi yaratılmadı ve her bölgede yönetimin neredeyse her yönü yerel liderlere ve topluluklara bırakıldı.

Buna rağmen değişiklikler yapılıyordu ve imparatorluk rolü Cumhuriyet üzerinde ciddi baskılar yarattı, öyle ki MÖ 1. yüzyılda çökmeye başladı. MÖ 91'de, Roma'nın önemli sayıda İtalyan müttefiki, birçoğunun hâlâ sahip olduğu sınırlı haklara ve Romalı magistratusların çoğu zaman kibirli davranışlarına içerleyerek isyan etti. Savaş, birbirleri kadar saldırgan, disiplinli ve donanımlı ordular tarafından geniş çapta yapıldı ve her iki tarafta da ağır kayıplara yol açtı. MÖ 89'a gelindiğinde Romalılar, hızlıca tam yurttaşlığın verilmesi sayesinde olduğu kadar zor kullanarak da kazanmışlardı. Kısa bir süre sonra, Po'nun güneyindeki tüm özgür sakinler yurttaş oldular. Bir yıl sonra, rakip senatörler arasındaki bir anlaşmazlık, konsüllerden birinin emrindeki lejyonları Roma'ya karşı yöneltmesiyle iç savaşa dönüştü. İstikrar asla geri dönmedi ve müstakbel imparator Augustus MÖ 30'da sonuncusunu kazanana kadar iç savaşlar birbiri ardına geldi. Kaos ve siyasi şiddetin yanı sıra, bu yıllar aynı zamanda Büyük Pompeius ve Julius Caesar gibi adamlar yeni toprakların büyük bir bölümünü şekillendirdikleri için hızlı fetih zamanlarıydı. Roma bu onlarca yıllık krizden sağ çıktı ve imparatorluk daha güçlü ve daha müreffeh oldu.

II
SAVAŞ

"... özgürlük kazanıldığında genç devlet, dikkate değer ölçüde kısa bir süre içinde inanılmaz derecede güçlendi ve büyüdü, keza insanların zihinlerini dolduran zafer susuzluğu da. Her şeyden önce, genç adamlar savaşın zorluklarına dayanmaya başlar başlamaz, onlara kampta güçlü bir disiplin altında askerlik görevleri öğretildi; fahişelerden ve şenliklerden ziyade güzel silahlardan ve savaş atlarından zevk aldılar. ... Zafer için en zorlu mücadeleleri birbirleriyle oldu; hepsi, düşmanı ilk vuran, duvara ilk tırmanan, böyle bir iş yaparken ilk görülen adam olmaya çalışır. Bunu zenginlik, adil şöhret ve yüksek asalet olarak görüyorlar."

- Sallustius, MÖ 1. yüzyılın ortaları.[1]

KATLİAM

MÖ 150'nin sonlarında Lusitani kavminden birkaç grup, Uzak İspanya Valisi Servius Sulpicius Galba'nın şahsında Roma ile barış yapmak için dağlık bölgeden indi. Ordusu, ordusunun iskeleti lejyonerleri ve İtalyan müttefikleriyle bekliyordu. Bu askerlerin çoğu, uzun oval kalkanlar, örme zırh ve tepesinde ya üç uzun tüy ya da dalgalanan bir at kılı arması bulunan bronz miğferler ile ağır bir şekilde donatılmıştı. *Pilum* olarak bilinen ağır fırlatma mızrağını taşıyorlardı ve İberyalı savaşçılar tarafından kullanılan türü örnek aldıklarından "İspanyol kılıcı" olarak çevrilebilecek *gladius hispaniensis* olarak bilinen iyi dengelenmiş bir kesme ve saplama kılıcı kullanıyorlardı.

Bunlar, Cumhuriyet'e görev dışında hizmet eden sıradan adamlardı, çoğunlukla çiftçilerdi veya çiftçilerin oğullarıydı ve çoğu muhtemelen otuz yaşın altındaydı, çünkü askere alma memurları acil durumlar dışında gençleri askere almayı tercih ediyordu. Bu adamlar, daha geniş bir topluluk tarafından beklenildiği üzere devlete karşı güçlü bir vazife duygusuyla hizmet ettiler. Pek çoğu kuşkusuz bunu ekim ve hasat döngüsünden uzaklaşmak için bir macera fırsatı olarak gördü, eve dönmeden ve yeniden sivil olmadan önce zaferin ganimetlerinden yararlanmayı umdu çünkü maaşları mütevazıydı. Belki de bazıları orduya şan, övgü kazanma hayalleriyle

veya bu ruhu teşvik etmek için tasarlanmış askeri nişanlardan biriyle gelmiştir. Cesur eski askerler hemşehrileri tarafından onurlandırılabilsin diye her bayram günü kahramanlık nişanları takılırdı.[2]

MÖ 2. yüzyılın ortalarındaki Romalı ve Latin askerler, birçok yönden, başka çağlarda ve başka ülkelerde savaşa gönderilen birçok genç adama çok benziyorlardı. Zamanın standartlarına göre sıradan insanlardı ve daha geniş Akdeniz dünyasındaki çoğu şehrin yurttaşlarıyla kesinlikle çok ortak noktaları vardı. Yurttaşlık, daha geniş topluluğa yasal ve siyasi haklar ve ayrıca yükümlülükler getirdi. Yurttaş oldukları için hizmet ettiler ve eğer ölürlerse asker olarak değil, yurttaş olarak anılacaklardı. Kalıcı ordu üsleri veya kurumları yoktu ve Senato onları hizmette tutmaya karar verirse, lejyonlar bile her yıl yeniden numaralandırıldı. Bu, iki konsülün her zaman *Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü* lejyonlara komuta ettiği anlamına geliyordu. Askerler her seferin sonunda genel nüfusa karıştığından Roma ordusu bu dönemde arkeolojik olarak neredeyse iz bırakmamıştır.

Bazı kişilerin lejyonun temel idari ve taktik birimlerine komuta eden yüzbaşılar olarak uzun süreli hizmet arayışına artan eğilimlerinde profesyonellik adına izler bulunabilir, ancak bu bile gayriresmiydi ve ne kadar yaygın olduğunu bilmiyoruz. Kıdemli subayların çoğu, yönettikleri adamlar gibiydi, askerlik hizmetinin büyüsünü normal sivil hayatın arasına serpiştiren yurttaşlardı. Ordunun başında, Roma Halk Meclisi tarafından seçilen magistratus olarak eyalet valisi vardı. Konsül ya da praetor, bunlar kamusal yaşamda başarılı bir kariyer peşinde koşan adamlardı. Onlar her zaman varlıklı ve genellikle de aristokrat kökenlilerdi, ancak rütbe omuzlarına daha da büyük yükümlülükler bindirdi. Bir adam, en kıdemsiz magistratus adayı olarak göreve gelmeden önce on yıl hizmet etmek veya aynı süre kadar orduda sefere çıkmak zorundaydı. Bir vatandaş olmasına rağmen, vali *imperium*'u elinde tutuyordu ve daha büyük sorumluluklarıyla birlikte sıradan lejyonerlerden çok daha fazla ün ve zenginlik kazanma fırsatı buldu.[3]

Roma halkının bir ordusunu savaşta zafere götüren bir magistratus, şanlı bir konuma geliyordu. Ayrıca yağmalamadan ve tutsakların köle olarak satılmasından elde edilecek kâr da vardı ve bir muzafferin prestiji ve zenginliği, Roma'nın son derece rekabetçi siyasi kültüründe böyle bir adama kariyerinin geri kalanında büyük fayda ve aynı vazife için onunla yarışan diğer tüm senatörler üzerinde bir avantaj sağlıyordu. Her magistratusun görev süresi kısa olduğu için, şöhretini ve servetini kazanması için sahip olduğu fırsat penceresi de kısaydı. Bazen Senato, eyalet komutanlığını ikinci bir yıla uzatmayı seçiyordu, bu durumda adama prokonsül veya propraetor unvanı veriliyordu. MÖ 2. yüzyılda üçüncü bir yıl verilen komuta vazifesi neredeyse duyulmamış şeydi. Hırslı yeni valilerin bu kadar sık gelmesiyle, sistem onları çok agresif davranmaya teşvik ediyordu.

MÖ 150'de Lusitania'da şan ve bol kazançlı yağma düşleri hem askerler hem de Galba için tatsız olmuştu. Bir yıl önce, aynı Lusitani kavminin üyeleri tarafından ya da en azından siyah tunikleri içinde onlara çok benzeyen ve sırtlarına kadar uzanan saçları olan adamlar tarafından fena halde hırpalanmışlardı, savaşa hazırlanırken saçlarını örmek gelenekti. Lusitani kavmi bir ulus değil, İber Yarımadası'ndaki üç ana yerli halk grubundan biriydi. Hiberi kavmi güneyde yaşarken, Keltiberyalılar Orta ve Kuzey İspanya'nın çoğunu elinde tutuyordu, kültürleri Kelt ve İber etkilerinin unsurlarını barındırıyordu, ancak her ikisinden de açıkça farklıydı. Lusitani kavmi batıdaydı ve kabaca günümüzdeki Portekiz'e denk bir alanı kapsıyordu. Bu halkların hiçbiri siyasal birlik içinde değildi ve içlerinden herhangi birinin kendilerini Hiberi, Keltiberyalı veya Lusitani olarak düşünüp düşünmediği şüphelidir. Bunlar Yunan, Fenikeli ve adaya yayılan imparatorluk güçleri Kartacalı ve Romalı yabancılar tarafından dayatılan yaftalardı. Her halk için daha önemli olan, kabile grupları ve özellikle surlarla çevrili her kasaba veya köyün yakın topluluklarıydı.[4]

Galba, MÖ 151'de praetor'du ve Uzak İspanya ordularının komutasındaydı. Onyılın ortasından itibaren İspanyol eyaletlerinin her ikisinde de şiddetli çatışmalar olmuştu ve Galba, Keltiberyalılar veya Lusitani kavmi tarafından yenilgiye uğrayan tek vali değildi. Roma vatandaşlarının motivasyonu yüksekti ve kendilerine eğitim için zaman verildiğinde ve yetkin bir şekilde yönetildikleri takdirde mükemmel askerler olduklarını kanıtlama eğilimindeydiler. Bir lejyon hizmette ne kadar uzun süre kalırsa o kadar iyi hale geliyordu, böylece İkinci Pön Savaşı'nın sonraki aşamalarında, Makedonlar ve Seleukoslarla ilk çatışmalarda, karşılarındaki katı profesyonel askerler kadar, hatta bazen onlardan daha iyi olduklarını kanıtladılar. MÖ 2. yüzyılın ortalarında çok daha az çarpışma olmuştu ve eski nesil yok olurken, hem subaylar hem de sıradan askerler çok daha az deneyimle ve sırf Romalı oldukları için kazanacaklarına dair kayıtsız bir inançla orduya geldiler. Yenilgiler çok daha yaygın hale geldi. Savaşlar yalnızca Roma'nın kaynaklarının daha fazla olması, ısrarı ve lejyonlar deneyimlerinden ders alıp gelişme gösterdikleri için kazanıldı.

Bu tür aksilikler, zafere alışmış bir Cumhuriyet'i şaşkına çevirdi. MÖ 149'da Kartaca'nın Roma'ya nasıl gerçek bir askeri tehdit oluşturduğunu görmek zor olsa da birçok Romalının bu kadim rakiplerinden gerçekten çekindiği açıktır. Deneyimsiz ve kendine aşırı güvenen Roma ordusu ve komutanları Kuzey Afrika'ya vardıklarında çaresiz kalan düşman kararlılıkla savaştı ve kuşkusuz bu korkuları besleyen bir dizi terslik ve başarısızlık yaşandı. Bu yıllarda Roma'da bulunan Polybios, Keltiberyalılarla mücadeleyi "sert harp" olarak kaleme alırken o dönemi anlatan paniği yansıtıyordu çünkü bu savaş her yıl neredeyse durmaksızın devam ediyordu. Vahşi düşmanlara karşı bu zorlu hizmetin söylentileri Roma'ya ulaştı ve

MÖ 151'de vatandaşlarının vatanseverlik duygusu bir kez olsun sendeledi. Yakın İspanya'daki konsül Lucullus'un emrinde hizmet etmek üzere bir ordu kurmak için askere çağrı yapıldığında pek az kişi başvurdu. Sevilen genç bir aristokratın yalnızca uyumlu teşviki ve halka açık gönüllülüğü, sonunda yeterli sayıda erkeği zorunlu askerliğe katılmaya ikna etti.[5]

Her iki İspanyol eyaletindeki bu seferler; baskın ve karşı baskın savaşları, duvarlı yerleşim yerlerine saldırılar ve pusulardan oluşuyordu. Muharebeler yapıldı, ancak genellikle ani karşılaşmaların sonucuydu ve dağ geçitleri gibi zorlu arazilerde vuku buldu. Bu yıllarda yağmacı Lusitani çeteleri, İspanya'nın derinliklerine kadar girdi, sahile kadar ilerledi ve bir noktada Cebelitarık Boğazı'nı geçerek Kuzey Afrika'ya bile ulaştı. Romalılar veya İtalyanların saldırılarının kurbanları çok nadirdi, çünkü henüz bu saldırıların sayısı her iki eyalette de nispeten azdı. Bunun yerine hedefler, Roma ile müttefik yerel topluluklardı. Galba'nın yalnızca tek bir lejyonu vardı ve bir *ala,* yani en fazla 10.000-12.000 adam ve Senato tarafından bir praetor'a tahsis edilen normal kuvvet vardı. Bu kadar uzun süre savunmak ve bu kadar açık bir sınırı savunmak için çok yetersiz bir sayıydı ve bu, MÖ 151'deki yenilgiyle gücü ciddi şekilde azaldığında daha da büyük bir mesele halini aldı. Romalılar her baskını geldiği gibi durdurmayı umamazlardı ve yapabilecekleri en iyi şey, geri çekilirken akıncıları yakalamaya çalışmak ya da sorumlu olduğuna inanılan Lusitani yerleşimlerine karşı kendi misilleme saldırılarını başlatmaktı. Başarılı olan her baskın ve Romalıların savaşçıları yakalayıp yendikleri her olay daha fazla ve daha büyük grupları şanslarını denemeye teşvik etti. Lusitani kavminin kendi güçlerini sergilemek ve başkalarını yeni saldırılara katılmaya teşvik etmek için komşu toplulukların etrafında ve Keltiberyalı topraklarında ele geçirilen Roma ordusu sancakları ve diğer ganimetlerle geçit töreni yaptığını duyarız.[6]

Savaşta bazı durgunluklar vardı ve bir süre için Roma misillemeleri bu aynı Lusitani gruplarını Galba'nın selefi ile barış yapmaya sevk etti, ancak Roma'ya döndüğünde anlaşmayı bozdular ve savaşa tekrar başladılar. MÖ 150'de Galba, Oldukça makul bir şekilde düşman olarak gördüğü Lusitanyalılara, bir önceki yılın kayıplarını yerel vergi toplayarak telafi etmek için elinden gelenin en iyisini yaparak saldırdı. Aynı zamanda, artık bir prokonsül olacak şekilde komutası da uzatılan Lucullus, Lusitani topraklarına başka bir yönden girerek duvarlarla çevrili bir yerleşimi birbiri ardına ele geçirdi. Kaynakları daha büyüktü, çünkü iki lejyon ve iki *alae*'dan oluşan bilindik konsüllük ordusunu yönetiyordu. Çifte saldırı, Lusitani kavmini barış aramanın daha iyi olduğuna ikna etti ve bu nedenle elçileri, sayılarını destekleyemeyecek kadar çorak toprakların daha zengin komşulardan ihtiyaç duyduklarını almak için akınlara geri dönmelerini sağladığını iddia ederek Galba'ya intikal etti.

Roma valisi anlayışlı görünüyordu ve "Toprağın fakirliği ve kıtlık yüzünden bunları yapmaya mecbur kaldınız." dedi. "Ama zavallı dostlarıma güzel topraklar vereceğim ve onları bereketli bir memlekete yerleştireceğim." diye konuştu. Galba, Roma'da bir hatip olarak sevilen biriydi, ancak bu durumda temsilcilere bir tercüman aracılığıyla hitap etti. Bildiğimiz kadarıyla, Uzak İspanya valisi olarak ülkenin dışına çıkana kadar İber Yarımadası'na hiç gitmemişti ve çok az sayıda Romalı valinin yerel dilleri öğrenmeye zamanı ya da niyeti vardı. Yine de zahmetli savaşçıları uzaklaştırmak ve onları evlerinden uzakta daha iyi bir bölgeye yerleştirmek, Romalıların daha önce kullandıkları, üstelik her zaman başarıyla tekrar kullanacakları bir teknikti. Eski topraklarından ve eski husumetlerinden koparılan, ailelerini geçindirme gücü verilen ve ayrıca yetkililerin yakın gözetimi altında olduklarının şüphesiz farkında olan akıncılar, kolayca barışçıl çiftçilere dönüştü. Galba, elçilere, yeniden yerleşim vaadi altında Roma'nın gücüne teslim olabilmeleri için adamlarını belirlenmiş bir noktaya getirmelerini söyledi.[7]

Bölünmenin doğal ve kolay gerçekleşebilmesi için her biri muhtemelen belirli topluluklardan, klanlardan veya belirli liderlerin takipçilerinden oluşan üç grup halinde gelmeleri söylendi. Grupların veya liderlerin hiçbirinin adını bilmiyoruz. Bir kaynak, sayıları 30.000'i bulduğunu, bölgede rengârenk elbiseler ve uzun pelerinler giymiş kadınların, çocukların ve belki de bazı yaşlıların ve savaşçıların olduğunu söylüyor. Bunlar yeterince iyi toprakları ya da hayvanları olmadığı için kılıçlarına güvenen akıncılar olduğundan muhtemelen normal bir nüfusa kıyasla, içlerinde daha fazla askerlik çağında adam vardı. Yanlarında atlar, sürüler ve silahlar dahil taşıyabildikleri her şeyi getirdiler. Üç grubun her biri tayin edilen yere gitti ve orada kamp kurarak Romalıların gelip onları yeni topraklarına atamasını bekledi.[8]

Galba ilk gruba geldi ve kabile adamlarına silahlarını teslim etmelerini emretti. Bu normal bir teslimiyet işaretiydi ama aynı zamanda muhtemel bir gerilim anıydı. 1890'da Wounded Knee'deki* savaşı (veya bakış açınıza bağlı olarak katliamı) bir kıvılcım ateşlemişti. Silahlar ve özellikle kılıç gibi pahalı eşyalar bir adamla ailesi için koruma aracı olarak çok değerli ve duygusal olarak önemliydi. Yine de Lusitani kavmi itaat etti ve askeri teçhizatlarının en azından bir kısmını teslim etti. Galba daha sonra askerlerine Lusitani kampını bir hendekle çevirmelerini emretti. Belki de bu, kabile üyelerini ve ailelerini korumak için meşruydu, en azından kuramsal olarak artık silahsızlardı ama kesinlikle aralarındaki gerilimi artıracaktı.[9]

Sonra Roma valisi kampa asker gönderdi ve kamptakileri öldürmeye başladılar. Tüm sakinler öldükten veya yakalandıktan sonra, Galba ikinci ve üçüncü grup-

* Türkçeye "Yaralı Diz Katliamı" olarak geçen ve 1890'da Lakota Siyuları ile Birleşik Devletler arasında yaşanan savaş. [y.h.n.]

lara geçti ve onlara da tamamen aynı şekilde davrandı. Bu bir katliamdı ve modern ateşli silahlarla uzaktan değil, yakın mesafeden gerçekleştirildi. Romalı ve Latin askerler ve onların yerel müttefikleri, öldürmenin çoğunu yüz yüze, kılıçlarıyla kesip deşerek yaptılar. Başka bir kaynak ise bize savaşta süvari atlarının kalkanlarının ve göğüslerinin kana bulanmasının alışıldık bir şey olduğunu ifade ediyor. Livius, lejyonerlerin İspanyol kılıcını kullanarak açtığı yaraları "bedenler parçalanmış, ... kollar kopmuş, omuzlar ve tüm uzuvlar veya başlar tamamen koparılmış, boyunları bütünüyle kesilmiş veya hayati organları çıkarılmış" olarak tanımladı. (1990'larda Ruanda'daki iç savaşlardan alınan ve birden fazla pala yarasını gösteren bazı korkunç resimler, sahnenin dehşetini en iyi şekilde ifade edebilir.) Eğer herhangi bir çatışma varsa, o zaman tek taraflıydı ve Galba'nın adamları istedikleri gibi katletti. Bunlar, önceki yıl Lusitani ya da tam da bu akıncılar tarafından avlanan toplulukların yerel adamlarının elindeki ciddi yenilgiden kurtulanlardı ve bu nedenle emirlere uyma konusundaki isteksizlik ne kaynaklarımız tarafından doğrulandı ne de muhtemeldi. Kaç kişinin öldüğünü bilmiyoruz, ancak toplam sayı, bu katliamın adını duyuracak kadar büyüktü. Önemli sayıda insan köle olarak satılmak üzere hayatta kaldı ve sadece birkaç Lusitani üyesi bu kargaşadan kaçmayı başardı.[10]

Galba'nın ihaneti kasıtlı ve planlıydı, askerlerine verdiği emirler açıktı. Bu, kötü yargılanmış veya yanlış anlaşılmış kelimelerin veya eylemlerin zaten gergin bir durumu planlanmamış bir vahşete ateşlediği korkunç bir kaza değildi. Daha sonra Roma valisi, Lusitani kavminin ihanetini önlemek için bu şekilde hareket ettiğini iddia etti. Kanıtı, bir adam ve bir atı savaş tanrısına kurban ettikleri bir ayin gerçekleştirmiş olmalarıydı, bu onların yalnızca savaşa gitmeden önce yaptıkları bir şeydi. Başka bir kaynaksa bu geleneği doğruluyor ve bir savaş esirini nasıl alacaklarını, onu bir pelerinle saracaklarını ve sonra onu nasıl bıçaklayacaklarını, geleceği tahmin etmek için nasıl kıvranacağını izleyeceklerini anlatıyor.

Galba bu hikâyeyi icat ettiyse, o zaman en azından Lusitani geleneklerini anlamak için bazı girişimlerde bulunduğu anlamına gelir. Belki yanılıyordu, hatta müttefik askerlerinin, teslim olan kabilelere kendi sebeplerinden dolayı sert muamele edilmesini teşvik etmiş olabileceğinden belki yanlış bilgilendirildi. Tüm kabile üyelerinin umutlarını veya görüşlerini yansıtmasa da, kurban ayininin gerçekleşmiş olması da mümkündür. Lusitani kavminin gevşek siyasi yapısında belli ki haklı olarak bazı liderler veya gruplar Roma ile barış kararına pekâlâ içerlemiş ya da Galba ve Romalılara güvenmemiş olabilirler.[11]

Galba'nın eylemlerinin haberi Roma'da öfkeye yol açtı, ancak bu kitlesel katliam ve köleleştirme yüzünden değil. Bu tür acımasız yöntemlerin Roma savaşlarında bazen gerekli olduğu ve Roma halkının düşmanları için uygun bir ceza olduğu düşünülüyordu. Roma'nın savaşta vahşete karşı tutumu esasen faydacıydı;

merhamet ve zulüm, bir çatışmayı başarılı bir sonuca ulaştırmadaki etkinliklerine göre değerlendiriliyordu. Galba'nın suçu, zaten teslim olmuş bir düşmana karşı bu şekilde hareket etmek ve onlarla kendi anlaşmasını sebepsizce bozmaktı. Bu, Romalıların başkalarına karşı dürüst ve dolaysız davrandıklarına inanmayı seçerek övündükleri "iyi niyetin" veya inancın ihlaliydi. Buna karşılık, 17. ve 18. yüzyıl İngilizlerinin Hollandalıları "Hollanda cesareti" gibi ifadelerle kötülemeleri gibi, onlar da eski Kartacalı rakiplerini aşikâr bir şekilde hain olarak tasvir ettiler.

Bir kez daha burada bir kullanışlılık unsuru söz konusuydu. Sözlere ve anlaşmalara sadık kalma, müttefiklere güvenilir destek ve mağlup edilen düşmanlara adil davranma konusundaki itibar, diğer halklarla gelecekteki müzakereleri teşvik etmeye yardımcı oluyordu. Bir de bunun dini boyutu vardı. Cumhuriyetin savaştaki refahı ve başarısı, tanrıları yatıştırmak için dikkatli ve düzenli olarak tekrarlanan ritüellerle onaylanan ilahi lütfa dayanıyordu. Roma tapınaklarının çoğu, savaşta bir kriz anında, bir tanrıyı veya tanrıları bu şekilde onurlandırmaya yemin ettiklerini iddia eden muzaffer komutanlar tarafından inşa edildi. Tanrılara olduğu kadar anne babalara ve atalara da saygı duyduğu için modern dindarlık fikrinden çok daha güçlü bir kavram olan *pietas*, Roma'nın en önemli erdemlerinden biriydi. İlahi güçlerle olan bu özel ilişkinin bir kısmını, Romalıların uygun bir şekilde davrandıkları, başkalarına adil davrandıkları ve sadece kendilerini veya arkadaşlarını savunmak için adil savaşlar yaptıkları inancını oluşturuyordu.[12]

Pek çok başka imparatorluk gücü de kendi erdemleri açısından benzer bir inanca sahipti. Lusitani katliamı, Roma genişlemesinin çok daha acımasız bir örneğini sunuyor, ancak Galba'nın hikâyesine dönmeden önce, daha geniş resme bakmaya ve Roma İmparatorluğu'nun yaratılmasına neyin neden olduğunu ve neyin bunu kışkırttığını anlamaya çalışmakta fayda var.

ZENGİNLİK VE İTİBAR - İMPARATORLUĞA GİDEN YOL

Bunlar yeni meseleler değil. Polybios, *Tarih*'i yazmaya MÖ 2. yüzyılın ortalarında başladı. Galba'nın İspanya'daki faaliyetleriyle kabaca aynı dönemde olsa da, ne yazık ki bu faaliyetlerle ilgili anlatıları kayboldu ve onun için bir konu daha önemli görünüyordu: "Kim Romalıların elli üç yıldan daha kısa bir süre içinde, hangi araçlarla ve hangi yönetim sistemi altında, neredeyse tüm yerleşik dünyayı şahsi yönetimine tabi kılmayı başardıklarını bilmek istemeyecek kadar değersiz ve tembel olabilir ki?"[13]

Polybios, kitabını Roma'da yazdı; burada, Akha Birliği* tarafından kendi topluluklarının iyi davranışlarının garantisi olarak Yunanistan'dan gönderilen birçok rehineden biriydi. Önde gelen bir Roma aristokrat ailesinin evinde uzun bir süre misafir olan tarihçi, Cumhuriyet'in önde gelen isimleriyle tanıştı ve ünlü Scipio Aemilianus'a MÖ 146'da büyük Kartaca şehrini ele geçirip yok ettiğinde eşlik etti.[14]

Polybios çalışmasında Romalıların üç Pön Savaşı'nda Kartacalıları nasıl yendiği öne çıkardı. Roma askeri sistemini, düzeni, disiplini ve ayrıca bireysel cesareti teşvik etmesi nedeniyle överek, biraz ayrıntılı olarak tanımladı. Monarşi, aristokrasi ve demokrasi unsurlarını birleştiren dengeli bir karma anayasa olarak gördüğü Cumhuriyet'in siyasi sistemine daha da önem verdi. Periyodik devrimlere yatkın olan ve zamanla tüm bu sistemler arasında geçiş yapacak olan çoğu Yunan şehir devletinin aksine, Romalılar istikrarın ve gerçekten alışılmadık bir siyasi ve sosyal birliğin tadını çıkardılar. Roma güçleri Cumhuriyet'in uzun vadeli başarısını izah etmeye yardımcı oldu, ancak Polybios başka yerlerdeki olaylara ve özellikle Hellen dünyasının krallıklarının ve devletlerinin rekabetlerine de baktı.

Modern bilim insanları bu görüşün bir kısmını kabul ettiler, ancak nedenden çok nasıl ile ilgilendikleri için Roma fetihlerini açıklamak için uzun süre başka yerlere baktılar. Modern imparatorlukların dünyanın çoğunu sömürgeleştirdiği 19. ve 20. yüzyılın başlarında çoğu Romalıların kendi iddialarını gerçek değeriyle kabul etmeye hazırdı. Düşman komşularıyla karşı karşıya kalan Romalılar, yalnızca kendilerini korumak için savaştılar, böylece çatışma üstüne çatışmayı kazandılar ve neredeyse kazara bir imparatorluk elde ettiler. Daha yakın zamanlarda sarkaç, Vietnam Savaşı'nı takip eden yıllarda İngilizce konuşan ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki onyıllarda yetişkin olan akademisyenler arasında netlik kazanan bir görüş olan karşı uca doğru sallanmaya başladı. Roma'nın siyasi sistemini, toplumunu ve ekonomisini bir itici güç olarak betimleyen bu ekol, denizaşırı maceraları bir yana bırakın, Cumhuriyet'in, neredeyse biyolojik bir gerekliliği haline gelen, neredeyse sürekli savaşma arzusundan kaynaklanan derin bir rahatsızlıkla dolup taşıyordu. Herhangi bir savunma konuşması uydurmadan ibaretti ve Romalılar her yıl faaldi ve diğer halklara saldıran kararlı yırtıcılardı.[15]

Bu yılların çalışmaları, savaşın Cumhuriyet hayatında ne kadar merkezi bir rol oynadığını gösterdi. Savaşta kazanılan zafer, senatörlere yağmalardan elde edilen en büyük ihtişamı ve zenginliği getirdi ve komuta etme fırsatları ancak bir adam daha yüksek magistra konumuna ulaştığında ortaya çıktı. Galba, MÖ 151'de seçilmiş altı praetordan biriydi, ancak sadece iki konsül vardı; onlar da Lucius Licinius Lucullus ve Aulus Postumius Albinus'tu. Bu en yüksek ve en prestijli makamlar için rekabet şiddetliydi ve basit bir hesapla çoğu praetor konsüllüğe devam edeme-

* Yunan şehir devletlerinden bazılarının kurduğu birlik. [y.h.n.]

yecekti. Bir adam, artık Sicilya, bazen de Sardunya ve Korsika için geçerli olmasa bile kendisine ordusu olan bir eyalette praetor olarak eyalet komutanlığı verilecek kadar şanslıysa, askeri bir tehditle karşı karşıyaysa ya da en azından böyle bir şey iddia edebilecek durumdaysa ve kesin bir zafer kazanabilirse bu onun konsül olma ihtimalini büyük ölçüde artırırdı. Konsüller yılın en önemli komuta görevlerini almayı bekleyebilirlerdi, ancak yine de savaşın daha büyük ölçeği genellikle on iki aylık görev süreleri dolmadan tam bir zafer kazanmayı zorlaştırıyordu.[16]

Magistratuslar, eyaletlerine seyahat etmeden önce genellikle Roma'da birkaç ay geçirirlerdi. MÖ 153'te siyasi yılın başlangıcı, uzak bir eyalete ulaşmalarına ve hâlâ bahar ve yaz aylarını sefer için kullanabilmelerine izin vermek adına 15 Mart'tan 1 Ocak'a alındı. Komuta makamının prokonsül veya propraetor olarak genişletilmesi, kuraldan ziyade istisnaydı, çünkü her yıl şan kazanmak için eşit derecede istekli yeni bir magistratus grubu ortaya çıkıyordu. Birçok valinin sadece bir yıl ve neredeyse hiçbirinin iki yıldan fazla görev yapmadığı eyalette, bir adamın yerel deneyim kazanması için çok az zaman vardı ve çoğu hızlıca başarı elde etmek için sabırsızdı.[17]

MÖ 264'te hırslı bir konsül, Senato'yu Sicilya'ya müdahale etmeye ikna ederek Birinci Pön Savaşı'nı kışkırttı. MÖ 198'de Makedon Kralı V. Philippos'a karşı savaşan konsül, savaşı sona erdirmek için müzakerelere başladı, çünkü onun yerini alacağından ve böylece bir rakibin zaferi tamamlamak için kredi kazanacağından korkuyordu. MÖ 197'deki her iki konsülün de Kuzey İtalya'daki Galya kabilelerine karşı ilerleyeceğini ve dolayısıyla kendi komutasının Senato tarafından genişletileceğini öğrenene kadar bir süre krala cömert şartlar sunmaya istekliydi. Müzakereleri derhal durdurdu, çatışmayı yeniledi ve belirleyici savaşı kazanacak kadar şanslıydı, ardından V. Philippos'a daha sert bir barış anlaşması dayatabildi ve İkinci Makedon Savaşı'nı kazanmanın övgüsünü aldı. MÖ 172'de Üçüncü Makedon Savaşı patlak verdiğinde, yılın konsüllerinden biri bu savaştaki komutasını bir meslektaşına kaptırdığı için hayal kırıklığına uğradı. Bunun yerine Illyricum'a gönderildi, küçük baskınlara karşı bir sınırı koruma vazifesini küçümsedi ve bunun yerine ordusunu karadan Makedonya'ya ilerletmeye başladı. Eyaletine dönmesini emretmek için bir senatör komisyonunun gönderilmesi gerekecekti.[18]

Lucullus MÖ 151'de Yakın İspanya'ya vardığında, Keltiberyalı bir halk olan Arevaci ile savaşın selefi tarafından sona erdirildiğini gördü. Bunun yerine Roma ile müttefik bir kabile grubu olan Vaccaei'ye saldırdı. Diğer müttefik topluluklara baskın düzenlemiş gibi göründüklerinden muhtemelen tamamen masum kurbanlar değillerdi, ancak yine de Senato tarafından onlarla savaşmakla görevlendirilmemişti. Yöntemleri Galba'nınkine benziyordu. Cauca kasabasına karşı hareket ederek, sakinlerle cömert şartlarla teslim olmaları için pazarlık yaptı, ancak daha

sonra sözünü tutmadı ve birçoğunu katletti, hayatta kalanları köle olarak sattı. Bir sonraki kasaba teslim oldu ve vali onlara verilen şartları uyguladı, ancak zulüm ve cömertliğin birleşiminin sırası üçüncü büyük topluluğa geldiğinde, onları boyun eğmeye ikna edemedi. Lucullus saldırdı ve kasabayı ele geçiremedi, böylece seferi keskin bir şekilde geri tepti.[19]

Zafer peşinde koşan diğer valiler daha şanslıydı. MÖ 189'da konsül Cnaeus Manlius Vulso'ya Suriye Savaşı'nda komuta verildi, ancak Küçük Asya'ya ulaştığında selefinin Magnesia'da Büyük Antiokhos'u yenerek burayı çoktan fethetmiş olduğunu keşfetti. Vulso, ordusunu Seleukoslarla birlikte sınıra götürdü, kralı barış anlaşmasını bozması için kışkırtmaya çalıştı ve başarısız oldu. Büyük bir savaşı kazanmaya kararlı olarak, onun yerine Galatyalılara bir saldırı başlattı 3. yüzyılda Galya'dan göç eden ve günümüz Ankara-Eskişehir civarına yerleşen üç kabile, rutin olarak komşularına baskın düzenledi. Hızlı ve vahşice verimli bir seferde onları yendi, yağmaladı ve görev yılının sonunda bir zafer elde etmek için eve gitti. Bu savaşa girme yetkisi olmadığından muhalefet güçlüydü ve güneş batıp toplantı sona erdiğinde Senato'daki uzun tartışma onun aleyhinde sonuçlanmış gibiydi. Roma Senatosu yasal olarak karanlıkta toplanamazdı. Bir gecede Vulso ile siyasi müttefikleri, ellerinden gelen her yerden yardım istediler ve zaferinin kârını yeni arkadaşlar satın almak için kullandılar. Bir sonraki toplantıda ruh hali değişti ve Vulso'ya muhteşem bir şekilde kutlayacağı bir zafer verildi.[20]

Vulso'nun zaferi, MÖ 2. yüzyılda geçmişte elde edilenlerden daha cömert olarak tanımlanan bir dizi zaferden biriydi. Her durumda, bu belirgin zaferler zengin Doğu Akdeniz'de kazanıldı ve gelecekteki zaferler için çıtayı daha yükseltti. Akranlarının arasından sıyrılmak isteyen bir adamın daha büyük ve kârlı zaferler kazanması gerektiğinden rekabet oldukça kızıştı.[21]

Seksen beş zaferin MÖ 200 ile 91 yılları arasında kutlandığı kaydedilmiştir. O dönemde, Romalı askerlerin bir yerlerde aktif olarak sefer yapmadığı çok az yıl vardı. O yıllarda ya bazı eyalet valileri savaş kazanmamıştı ya da çatışmanın ölçeği çok küçüktü. MÖ 2. yüzyılın başlarında, kazanılan bir savaşın zafer olarak anılmaya hak kazanması için savaştan sonra en az 5.000 düşman ölüsünün sayılması gerektiğine karar verildi. Bu hesaplamaya göre, kaydedilen zaferlerde en az 425.000 düşman cesedi var demektir. Bazı zaferler bundan çok daha kanlı olduğundan bu hesap çok kabadır. Diğerlerinde sayımın iyimser olması tamamen mümkün olsa da, bazılarında ölüleri kimsenin çok yakından kontrol etmesi muhtemel değildi. Zaferle sonuçlanmayan diğer harekâtlarda verilen kayıplar eklenirse, düşmanın uğradığı toplam zayiat çok daha büyük olacaktır. Roma genişlemesi MÖ 200'de başlamadığı veya MÖ 91'de sona ermediği için, genel toplam çok, çok daha yüksektir. Yalnızca Julius Caesar'ın Galya seferleri sırasında bir milyon düşmanın öldüğü id-

dia edilir. Modern çağdan önce Roma *gladius* kılıçları tarafından diğer herhangi bir silahtan daha fazla insan öldürülmüş olabilir. Her yerde bulunan AK-47, son yarım yüzyılda hiç şüphesiz bu korkunç rekoru aştı. Ayrıca, Roma genişlemesinin neden olduğu beşeri ıstırabın herhangi bir ölçüsü, Romalıların kendi kayıplarına izin vermek zorunda kalacaktı.[22]

Galba'nın Lusitani kavmini katletmesi ve köleleştirmesi kötü bir şöhrete kavuştu, ancak birçok seferde rutin bir mesele olarak korkunç Roma vahşetinin hesaplarını bulmak kolaydır. Örneğin, MÖ 210'da İspanya'da Yeni Kartaca'ya (modern Cartagena) saldırdılar ve Polybios olanları şöyle anlattı:

> Scipio [Roma komutanı] yeterli sayıda birliğin geldiğini düşündüğünde, Roma geleneği olduğu üzere, çoğunu şehrin sakinlerine karşı, karşılaştıkları her şeyi öldürmelerini, hiçbirinin canını bağışlamamalarını ve uyarı gelinceye kadar yağmaya başlamamalarını emretti. Bence bunu korku uyandırmak için yapıyorlar. Romalılar kasabaları ele geçirdiğinde çoğu zaman sadece insan cesetleri değil, ikiye bölünmüş köpekleri ve diğer hayvanların parçalanmış uzuvları da görülebilir ve bu vakada da bu tür sahneler niceydi.[23]

Surlarla çevrili bir kasabayı doğrudan saldırı yoluyla ele geçirmek zor ve tehlikeli bir harekâttı. Eğer savunucular toplanıp sokaklarda direnmeye devam ederse, saldırganların duvarı aştıktan sonra bile savuşturulmaları tamamen mümkündü. Bu nedenle, hem sakinleri hem de garnizonu korkutmayı amaçlayan kasıtlı bir politika, bunu caydırmak için vahşi de olsa mantıklı bir yoldu. Scipio, adamlarının tüm nüfusu saklanma yerlerinde yakalamasını değil, görünenleri öldürmesini istemiş gibi görünüyor. Amaç, örgütlü direnişin meydana gelebileceği sokakları ve açık alanları temizlemekti. Bu taktik aynı zamanda diğer kaleleri gelecekte Romalılara karşı gelme riskine daha az istekli hale getirme avantajına da sahip olabilirdi.[24]

Roma'nın vatandaş askerleri korkunç bir vahşet yaratma yeteneğine sahipti. Nesilden nesile, uzun süreler boyunca evlerini terk etmeye de razıydılar. Çoğunun daha uzun süre hizmet etmiş olması mümkün olsa da, 2. yüzyılda İspanya'ya gönderilen erkekler için altı yıl tipik sayılabilir. Bu süre zarfında kişi yasal yurttaşlık haklarının çoğunu kaybetti ve subaylarının takdirine bağlı olarak işkenceye, ölüm cezasına ve ayrıca hastalıktan veya düşmana karşı savaşta ölüm riskine maruz kaldı. Buna karşı çıkmak için, yoldaşlarının ve onlar aracılığıyla daha geniş vatandaş topluluğunun saygısını, hatta hayranlığını da kazanabilirdi. Daha somut ödüller, iyi kurulmuş ve organize bir sistem içinde dağıtılması gereken zafer ganimetlerinin payından geliyordu. Polybios'un Yeni Kartaca'ya hücum ederken insanları ve

hayvanları aynı şekilde katleden Romalı askerleri tasviri, onların disiplinini vurgulamayı amaçlıyordu. Lejyonerler yağmalamak için dağılmak yerine, ganimet toplandığında paylarına düşeni alacaklarına güvenerek, onların sakinlerini öldürme ve korkutma emrine uydular.[25]

Roma vatandaşlarının seferberlik ölçeği, Devrimci ve Napolyon Fransa'sının zorunlu askerliğini, hatta Büyük Frederick'in çabalarını bile geride bırakacak kadar eşsizdi. Roma Cumhuriyeti'nde bu seferberlikler çok daha uzun sürdüğü ve en çok iş özellikle mülk sahiplerine düştüğü için Roma nüfusunun daha yüksek bir yüzdesini temsil etmiş olabilir. MÖ 2. yüzyılda, genellikle her yıl hizmette olan en az altı lejyon ve bazen bir düzine kadar lejyon bulunuyordu ve nadiren pratikte de olsa genellikle teoride bunların her birinde yaklaşık 4.500-5.000 asker bulunuyordu. Hannibal ile mücadele sırasında, yirmi kadar lejyonun aynı anda vazifede bulunması bilindiktir. Lucullus MÖ 151'de asker toplarken insanların öne çıkma isteksizliği nadir rastlanır bir şeydi ve bu durumun bile kısa sürede üstesinden gelindi. Kapılarına dayanmış ve Cumhuriyet'in varlığını tehdit eden düşman Hannibal ile savaşmak için askere giden adamların coşkusunu anlamak kolay olsa da çarpıcı olan, Romalıların her zamankinden daha uzaklarda, daha az belirgin nedenlerle zorlu seferlerde görev yapmaya hevesli olmalarıdır.[26]

Birçok Romalı zaferle sonuçlanmış savaşlardan fayda sağladı. Sıradan askerler yağmadan mütevazı bir pay aldılar ve bazı dönemlerde bir kısmına, askerlik hizmetinin sonunda devlet tarafından toprak verildi, ancak bu onların hizmet etmeye istekli olduklarını açıklamak için yeterince tutarlı değildi. Orduyu zafere taşıyan senatörler zengin oldular, servetleri kariyerlerine yardımcı oldu ve bazen ganimetlerden inşa edilen tapınaklar gibi somut anıtlar ise kendilerinin ve ailelerinin prestijini artırdı. Diğer zengin adamlar, orduya tedarik etmek için yapılan sözleşmelerden, yağma ve savaş tutsaklarının satışını üstlenmekten veya eyaletlerde vergi tahsilatını denetlemekten yararlandı.

Köleler MÖ 2. yüzyıl boyunca İtalya'ya akın etti ve birçoğu savaşta esir alındı. Julius Caesar'ın MÖ 58-51 yılları arasında bir milyon insanı köleleştirdiğine inanılıyordu. Genişlemenin kârlarıyla zenginleşenler, genellikle İtalya'daki arazilere yatırım yaptı ve büyük mülkler aldı; bu arazilerde çalışacak veya hayvanları güdüp sürülere bakacak işgücünün temini için köleler satın aldılar. Yüzyılın ikinci yarısında birçok Romalı, kendi gençlerini Cumhuriyet için savaşmak için yurtdışına gönderirken, yerlerinin ve geçim kaynaklarının yabancı köleler tarafından giderek daha fazla gasp edilmesinden endişelenmeye başladı. Gerçek bundan daha karmaşıktı, ancak kölelerin akını İtalya'nın ekonomisini ve toplumunu değiştirdi. Herhangi bir savaşın sadece esir almak için yapılıp yapılmadığı muğlaktır, ancak genişlemenin kesinlikle çekici ve kazançlı yan ürünüdür. Benzer şekilde, Roma'nın İtal-

ya'daki müttefiklerinin tek gerçek yükümlülüğü, lejyonların yanında hizmet edecek asker birlikleri sağlamaktı, ancak savaşların sadece bu ilişkiyi korumak için başlatıldığına dair hiçbir kanıt yok. Bununla birlikte, MÖ 157'de Polybios, Senato'nun Dalmaçya'da yaşayanlara karşı bir ordu gönderme kararını kısmen "uzun barış nedeniyle İtalyanların kadınlaşmasını istemediklerinden ve Perseus'la yapılan savaş ile Makedonya'daki seferlerin üzerinden on iki yıl geçtiği için açıklıyor."[27]

Roma Cumhuriyeti, askeri başarıyı devletin en büyük hizmeti olarak kutladı ve neredeyse her yıl savaşmak için son derece büyük kaynakları özellikle de kendi ve müttefik insan gücünü seferber etti. Görünüşe göre Roma'daki hiçbir ağızdan bunun tamamen doğal veya iyi bir şey olmadığını öne süren bir ses çıkmadı. Öyle olsa bile, bazı tarihçiler, imparatorluğun yaratılmasının arkasındaki ezici itici güç olarak Roma saldırganlığını vurgulamaya başlarken, diğerleri bu yapısal faktörlerin bundan çok daha karmaşık olduğuna dikkat çekti. Cumhuriyet, birbiri ardına rakipler bulup onlara "kitlesel şiddet" uygulayacak ve uzun vadede hepsini Roma otoritesine tabi kılacak kadar savaşa yönelik bir makine değildi.[28]

Daha az savaşın yapıldığı uzun dönemler vardı. Örneğin, MÖ 200'den 167'ye kadar olan otuz üç yılda kutlanan otuz dokuz zafer vardı ve daha sonra MÖ 166'dan 91'e kadarki yetmiş beş yılda kırk altı zafer kutlandı. Her kıdemli magistratus askeri bir eyalet istemedi veya almadı. Sicilya, İkinci Pön Savaşı'ndan sonra büyük ölçüde askerden arındırıldı ve yine de valilik makamı düzeyinde saygınlığını korudu. Başka illerdeki ordulara komuta etmek için gönderilen adamlar bile bunları otomatik olarak kullanmıyorlardı. Her iki İspanyol eyaletinde de MÖ 170'ler ve 160'larda çok az savaş izi var. Zafer avı gerçekti, ancak evrensel olmaktan uzaktı, ihanet ve ahlaksız katliam kuraldan ziyade istisnalardı. Zaman zaman Senato diğer eyaletlerin işlerine müdahale etti ve en basit bahanelerle savaşmak için bir magistratus ve ordu gönderdi. MÖ 219'dan bir süre önce, Hannibal'ın müttefiklerinden biriyle savaş halinde olan İspanya'daki Saguntum şehriyle ittifak kurdular. Belki de bu ittifakın amacı İspanya'da Kartacalıların gücünün yeniden canlanmasını engellemekti, ancak bu ve diğer durumlarda Romalılar, sadece savaşmaya bir bahane bulmak için ittifak yapmakla suçlandılar, çünkü bu sayede bir müttefiki savunmak için savaş meşru olacaktı.[29]

Çoğunlukla Senato, ittifak kurmak ve doğrudan askeri yardım için tekrarlanan çağrılara rağmen müdahale etmemeyi seçti. Bazen bu bir kaynak meselesiydi. Vatandaş ve müttefik insan gücü büyük olsa da sonsuz değildi ve çok yüksek bir oran çok uzun süre hizmet için çağrılamazdı. Ayrıca her zaman komuta edebilecek bir magistratus da yoktu. MÖ 219'da her iki konsül de Adriyatik üzerinden Illyricum'a gönderildi, bu da Hannibal şehri kuşattığında Saguntum'a yardım etmek üzere ordu toplayacak kimsenin bulunmadığı anlamına geliyordu. Bunun

yerine, saldırıyı kesmesini talep etmek üzere elçiler gönderildi. Romalılar askeri müdahaleye hazır olduklarında, Saguntum yağmalanmış, nüfusu köleleştirilmişti ve Hannibal, İtalya'ya kendi saldırısını başlatmaya hazırdı.

Roma her zaman saldırgan değildi ve iştirak ettiği her savaşı kışkırtmadı. Roma İmparatorluğu üzerine yapılan çoğu çalışmanın en büyük zayıflıklarından biri, onu, sanki her şey Roma davranışına bağlıymış ve diğer devletler emperyalist saldırganlığın pasif kurbanlarından biraz daha fazlasıymış gibi, yalıtılmış olarak görme eğiliminde olmalarıdır. Roma'nın tarihi hakkında neredeyse diğer tüm devletlerden çok daha fazla şey biliyoruz ve ayrıca yüzyıllarca süren bir imparatorluk kurduklarını da biliyoruz. Cumhuriyet'in saldırgan bir imparatorluk gücü olduğuna şüphe yok, ancak çağdaş devletlere daha yakından bakar bakmaz, bunun hemen hemen tüm diğer krallıklar, devletler veya insanlar için eşit derecede geçerli olduğu ortaya çıkıyor.[30]

Demokratik Atina da dahil olmak üzere Yunan şehirleri, sık sık ve her türlü coşku belirtisiyle savaşa gitti, vatandaşları kendi rızalarıyla askerlik hizmetine gönüllü oldu ve savaşı büyük bir törenle onurlandırdı. Korsanlık, MÖ 6. yüzyılda ve sonraki dönemlerde Atinalı bir asilzade için tamamıyla saygıdeğer bir uğraştı ve barışçıl ticaret kadar onurluydu. Yunanlar, Persler gibi kültürel olarak farklı yabancılardan çok daha sık Yunanları öldürdü. Büyük İskender ve babası II. Philippos, Yunanistan'a hükmetmek için uzun ve zorlu bir savaş yürüttü ve oğul daha sonra Perslere saldırarak tarihin en büyük fetih planlarından birine girişti. İddiaya göre planı bir buçuk yüzyıl önce Yunanistan'ın Persler tarafından işgalinin intikamını almaktı, ancak sefer Hindistan'a ulaştığında bu iddia inandırıcılığını yitirdi. Filozoflar, iki devlet arasındaki savaşı normal olarak ilan ettikten çok kısa bir süre sonra durdular, ancak barışçıl ilişkilerin olağandışı olduğunu açıkça düşündüler. Savaşı bitiren anlaşmanın bir parçası olarak belirlenen yıllar kadar barış yılı ilan etmek yaygındı ve iki taraftan birisinin bu süre geçmeden düşmanlıkları yineleyerek anlaşmayı bozması için fırsatı vardı.[31]

Demokrasi, oligarşi ve monarşi gibi siyasi sistemler arasında bu sık görülen saldırganlık açısından pek az fark vardı. Büyük İskender'in imparatorluğunun enkazından ortaya çıkan halef krallıklar, son derece savaşçıydı ve her hükümdar, büyük fatihin gerçek varisi olduğunu kanıtlamak için yarışıyordu. Pyrrhos, Tarentum'un İtalya'ya geçme, güç, zenginlik ve şan kazanma umuduyla kendisiyle hiçbir ilgisi olmayan bir savaşta yer alma çağrısını seve seve kabul etti. Afrika'da geniş topraklar kazanmış, Sicilya'yı kontrol etmek için yüzyıllarca Yunan şehirleriyle rekabet etmiş ve daha sonra İspanya'da bir fetih programına girişmiş olan Kartaca da belirgin bir şekilde farklı değildi. Bir dönem Pyrrhos, Sicilya'daki Kartacalılara karşı savaşmak üzere orduya çağrıldı ve onu birkaç yıllığına Roma ile mücadeleden uzaklaştırdı.

En ince bahaneler bir savaşı haklı çıkarmak için yeterliydi ve Romalılar askeri müdahaleyi haklı çıkarmak için uygun ittifaklar yapma konusunda benzersiz olmaktan uzaktı. Daha geniş Yunan dünyasında fikir önemliydi, ancak yalnızca sınırlı bir ölçüde ve sürekli olarak başarılı güçlerin onu rahatsız etmekten çok fazla zarar görmeleri olası değildi. Yunan, Makedon ve Kartacalıların katliam, ihanet ve kitlesel köleleştirme savaşlarından Roma savaşlarının gaddarlığına denk gelen pek çok örnek mevcuttur. Saguntum sakinlerinin Hannibal'ın askerleri tarafından, Yeni Kartaca'daki insanların Scipio'nun lejyonerlerinin ya da MÖ 335'te Büyük İskender şehirlerini yağmaladığında Thebai halkının çektiği acılardan daha yumuşak muameleye tabi tutuldukları şüphelidir. Antik dünyada savaş genellikle aşırı derecede acımasızdı.[32]

Yunanlar ve daha sonra Romalılar, "barbarları," yani başlangıçta sadece Romalılar ile diğer İtalyanlar da dahil olmak üzere Yunan olmayanları doğal biçimde vahşi ve savaşçı olarak tanımladılar. Görüşlerdeki tüm yerleşik ön yargılara rağmen, tüm kanıtlar savaşın dünyadaki kabile halkları arasında da son derece yaygın olduğunu gösteriyor. Pek çok alanda tahkimatlar görülüyor ve özellikle Avrupa'da arkeolojik kayıtlarda silahlar ağırlıklı olarak yer alıyor. Bu silahlar genellikle avlanmak yerine açıkça savaşa yöneliktir. Hiç kimse hayvanları avlamak için ana silah olarak bir kılıç seçmez. Savunulan yerleşimler ve askeri teçhizat kendi başlarına çatışmaların sıklığını göstermez, ancak en azından askeri güç kullanma kapasitesini sergilemenin önemli olduğunu gösterirler. Yine de, Romalılar gelmeden çok önce, Demir Çağı Avrupa'sının bazı bölgelerinde geniş çaplı şiddetin doğrudan kanıtı var. Julius Caesar, Galya kabilelerinin neredeyse her yıl birbirleriyle savaşa girdiğini iddia etti ve German halklarının güçlerini göstermek ve saldırıları caydırmak için topraklarının etrafında insansızlaştırılmış dar araziler bulundurmayı sürdürdüklerinden bahsetti.[33]

Bu askeri faaliyetin çoğu muhtemelen küçük çaplıydı, büyük istilalardan ziyade baskınlardı; ki bu Yunan dünyasında da oldukça yaygın olan ve Akdeniz'in her yerinde korsanlık biçimindeki bir savaş türüydü. Bu, kurbanlar için daha az travmatik olduğu anlamına gelmiyordu, çünkü akıncılar sığırları ya da başka şeyleri yağmalamaya ya da öldürmeye gelmiş olabilirdi. Kelle avı, birçok Demir Çağı halkı arasında yaygındı ve bir düşmanın kopmuş kafası, genellikle sadece bir zafer kupasından daha önemli bir ayin nesnesiydi. MÖ 1. yüzyılın başlarında çok seyahat eden ve Güney Galya halklarını ziyaret eden Yunan bilgin Poseidonios, binalarda sergilenen kafalardan ve misafirlere göstermek için bu tüyler ürpertici şeyleri bir zafer yadigârıymış gibi gururla üreten ev sahiplerinden söz etti. İlk başta bunu şok edici buldu ama yavaş yavaş alıştı. Arkeoloji, Galya'daki bir dizi bölgede, özellikle ayin bağlamında, başların ve insan vücudunun bölümlerinin sergilendiğini doğru-

lamaktadır. Ayrıca baskınların çok büyük ölçekte olabileceği ve büyük savaşların meydana geldiği ve savaşın bazen geniş çaplı yıkıma ve tüm toplulukların yerinden edilmesine ve hatta ortadan kaldırılmasına yol açtığı da açıktır.[34]

Antik dünya tehlikeli ve savaşçı bir yerdi. Roma'nın yayılması konusundaki tartışmaya en önemli katkı, Roma'nın son derece saldırgan olmasına rağmen, neredeyse tüm komşularının da öyle olduğunu açıkça ortaya koymak olmuştur. (Romalıları benzersiz bir şekilde savaşçı olarak görmeye kararlı olanlar için, böyle bir devletin varlığı, yalnızca kendini savunma için bile olsa, çevresindekileri askerileştirmek için kesinlikle yeterli olurdu.) Bu, hayatta kalmanın askeri güce bağlı olduğu bir ortamdı. Gerçekten barışçıl bir devlet veya insan olduklarına dair hiçbir kanıt bulunmuyor ve herhangi birinin nasıl hayatta kalabildiğinin idraki güç.

Polybios'un, Romalıların neden yayıldığını sormayı düşünmemesi öğreticidir, keza cevap alenidir. Siyasi ve askeri sistemleri nedeniyle güçlüydüler ve bu yüzden başkalarını fethettiler. Başkaları daha güçlü olsaydı, Romalılar onlara tabi olurdu. Çevrelerindekilerin daha güçlü devletler tarafından tahakküm altına alınması tamamen doğaldı ve hiçbir açıklama gerektirmedi. Herhangi bir devletin güvenliği, askeri gücüne ve özellikle diğerlerinin bu konudaki algısına dayanıyordu. Güçlü görünen bir halkın, komşularına karşı savunmasız görünenlere göre saldırılara uğrama olasılığı çok daha düşüktü.[35]

Roma, pek çok saldırgan, emperyalist devlet ve krallıktan biriydi; benzersiz bir şekilde savaşçı olduğu için değil, çok başarılı olduğu için olağandışıydı. Bunun çoğu, diğer halkları özümseme ve onları, açıkça tabi olsalar bile sadık müttefikler olarak Cumhuriyet'e kalıcı olarak bağlama kapasitesine dayanıyordu. Romalılar İtalya'yı ele geçirdiler ve bunu yaparken vatandaşları ve müttefik insan gücü, herhangi bir rakibin gücünü geride bıraktı. Farklı türden ittifaklardan önemli ölçüde faydalanmalarına ve çoğu topluluğun kendi işlerini yürütmesine izin vermelerine rağmen, ilk başta aynı yaklaşımı denizaşırı eyaletlere uygulamadılar.

Askeri insan gücü, Cumhuriyet'in vatansever yurttaş askerlerden oluşan çok büyük ordular oluşturmasına ve savaşa özellikle kararlı bir yaklaşım benimsemesine olanak tanıdı. Romalılar hatalarından ders çıkarma ve savaşma yöntemlerini uyarlama konusunda yetenekli olduklarını kanıtladılar, ancak en çarpıcı olanı, bir çatışmayı kaybettiklerini kabul etmeyi reddetmeleri ve galip gelene kadar mücadeleye kaynak ayırmaya istekli olmalarıydı. Pyrrhos'un zaferleri, diğer devletlerin çoğunu müzakere etmeye ikna etmeye yetecekti. Hannibal'ın verdiği kayıplar çok daha kötüydü ve başka hiçbir krallık tarafından sürdürülemezdi. Yine de her çatışmada Roma Cumhuriyeti ayakta kaldı ve kazanmaya devam etti. Bu savaşlar, her durumda Roma'nın artan gücü tarafından kışkırtıldığı şeklinde yorumlansa bile, diğer taraf tarafından başlatıldı ve hem Pyrrhos hem de Hannibal'ın stratejisi,

Roma askeri gücünü kırmak için tasarlanmış bir saldırganlıktı. Roma'nın muhalifleri tarafından başlatılan daha birçok çatışma vardı, çünkü Cumhuriyet dünyadaki tek yırtıcı değildi.[36]

İNANÇ VE ACIMASIZLIK

Galba tarafından haince katledilen ve köleleştirilen Lusitani kavmi, tıpkı o bölgenin geçmişinde ve geleceğindeki diğer halklar gibi aktif akıncılardı. MÖ 1. yüzyıl Yunan tarihçisi Sicilyalı Diodoros şunları öne sürdü:

> İber Yarımadası'ndakiler arasında ve özellikle Lusitani kavmi arasında özel bir gelenek izlenir: Yaşamın baharında olanlar arasında, mülk bakımından en fakir olanlar, ancak güç ve cesaret bakımından üstün olanlar kendilerini silah ve kaynaklarla donatırlar; sert dağlık bölgelerde toplanırlar, oldukça önemli çeteler oluşturarak İberya'yı yakıp yıkarlar ve yağmalayarak servet toplarlar.[37]

Kurbanları, daha iyi topraklarda yaşayan topluluklardı ve coğrafyacı Strabon, kendilerini savunmak için gösterdikleri çabaların şiddeti artırma eğiliminde olduğunu ve çiftçilerin akıncı olmaya veya açlıktan ölmeye zorlandıkları için zamanla tarlaların bakımsız kaldığını dile getirir.[38]

Lusitani kavminin saldırıları esasen Roma karşıtı değildi, fakat baskın etrafında toplanmış uzun süredir yerleşik bir savaş faaliyeti modelinin devamıydı. İber Yarımadası'nın halkları, Romalılar ya da dolayısıyla Kartacalılar gelmeden çok önce akın edip birbirleriyle savaşmışlardı. Bu, arkeolojik kayıtlarda silahların görülme sıklığından da fazlasıyla anlaşılabilir, ne de olsa "İspanyol" kılıcını benimseyenler Romalılardı. Kartaca ve Roma'nın emperyal güçlerinin faaliyetlerinin yerli savaşın yoğunluğunu artırmış olması muhtemeldir. Geçmişte, Kartacalılarla birlikte paralı askerlik hizmeti, aksi takdirde haydutluğa yönelecek olan genç savaşçıların çoğunu, en azından bu seçenek Roma tarafından sona erdirilene kadar ortadan kaldırmış olabilir.[39]

Müttefik topluluklara yönelik yağma saldırıları, özellikle İspanya, Galya veya Makedonya'daki kabile halklarıyla sınırlarda savaşanlar olmak üzere, Roma seferleri için kaynaklarımızda en sık yapılan açıklamalardan biridir. Galba ve Lucullus'un deneyimlerinin gösterdiği gibi, sonuçta ortaya çıkan operasyonlar tek taraflı olmaktan uzaktı ve yalnızca birkaçı ciddi Roma yenilgilerine yol açtı. Romalıları her zaman suçlu olarak görmeye kararlı olanlar, kaynakları fatih tarafından boş bir kendini aklama çabası olarak kolayca reddederler. Bazı durumlarda bu

doğru olabilir. Lucullus'un Vaccaei'ye saldırısı bu kategoriye girebilir veya girmeyebilir. Baskınlar, ister salt fırsatçılık, ister yoksulluk, isterse diğer yerel halklar veya Romalılarla daha önceki çatışmalara dayanan uzun süredir devam eden kinler tarafından teşvik edilsin, kesinlikle daha sık gerçekleşti.

Bu tür saldırılarla baş edememek, zayıflık göstergesiydi ve saldırıların artmasına zemin oluştururdu. Romalılar müttefik toplulukları koruyamıyorsa, onların ittifakı sürdürmeleri ve Roma otoritesine tabi olmayı kabul etmeleri için çok az neden vardı. Bu anlamda Roma'nın devam eden kontrolü, Roma'nın dostlarını ve onların çıkarlarını savunmaya bağlıydı. Romalı bir komutanın geri alınan ganimeti asıl İberyalı sahiplerine iade etmeye çalıştığı bir örneği duyarız, ancak bunun alışılageldik bir şey olup olmadığına dair bir fikrimiz bulunmuyor. Bu nedenle Cumhuriyet'in gücü büyüdükçe, daha fazla eyalet ve müttefik edindikçe, neredeyse kaçınılmaz olarak daha fazla savaşa dahil olma olasılığı arttı.[40]

Galba'nın yaklaşımı, sorunun bir kaynağına kısa vadeli bir çözüm sundu. Belki de, yakında Roma'ya döneceği için umursamamış olsa da yarattığı terörün gelecekte caydırıcı olacağını umuyordu. MÖ 149'da Roma'ya geri döndüğünde, hayatta kalan Lusitani kavminden kimselerin kölelikten salıverilmesini ayarlamak için zaten hamleler olmuştu. Soru, savaş esirlerini köleleştirmenin doğru olup olmadığı değil, bunun yerine kendilerini Roma'ya teslim eden ve daha iyi muamele sözü verilen insanlara olan inançların ihlaliydi. Sonunda bu girişimden hiçbir şey çıkmadı ve bildiğimiz kadarıyla Lusitani kavmindekiler hayatlarının geri kalanını köle olarak geçirdiler.[41]

Bu köleleri özgür bırakmaya yönelik başarısız girişimin en önde gelen destekçilerinden biri, kıdemli devlet yöneticisi ve sert erdemin sözünü sakınmayan kahramanı, yetmiş beş yaşındaki Marcus Porcius Cato'ydu. Ayrıca Galba'yı eylemlerinden dolayı kovuşturma girişiminin kilit isimlerinden biriydi. Ayrıntılar günümüzde belirsizdir ve bunun bir davaya mı yol açtığı yoksa Senato'da ve gayriresmi halk toplantılarında yapılan bir savaş mı olduğu belli değildir. Cato, Yakın İspanya'yı MÖ 195'te konsül olarak yönetmişti, sınır savaşını şahsen görmüştü. Bu aynı zamanda MÖ 153'te aynı eyaleti yönetme konusunda daha yakın deneyime sahip olan Galba'nın baş savunucularından biri için de geçerliydi. Sonraki nesiller, tartışmaların ayrıntılarını unuttular ve bunun yerine yalnızca Galba'nın izleyicilerinin duyguları üzerinde nasıl oynadığını hatırladılar. Küçük oğullarını ve üvey oğlunu geçit töreninde gezdirdi ve mahkûm edilecek olursa onları Roma halkının korumasını öğütleyen göz yaşartıcı bir konuşma yaptı. Cato, "Ama oğlanlarını görevlendirmese ve feryat figan zırlamasa, suçlu layığını bulacaktı." diye yazmıştı.[42]

Galba MÖ 144'de konsüllüğü kazandı ve bir hatip olarak itibarı, kovuşturmadan kaçmasıyla büyük ölçüde arttı. MÖ 151'de ciddi bir yenilgiye uğradığını,

Roma'daki seçimlerin sonucunu askeri zaferin yanı sıra başka faktörlerin de belirlediğini hatırlatmakta fayda var. Onun şüphe götürmez ihaneti ve zulüm eleştirisi, Romalıların Cumhuriyet temsilcilerinin belirli standartlara göre hareket etmesi gerektiğine inandıklarını gösteriyor. Öte yandan kaçışı, bu tür bir endişenin siyasi bağlantılar, ustaca retorik veya sade duygular tarafından gölgede bırakılabileceğini gösteriyor. Genel olarak Roma'nın seçkinleri, kendi içlerinden birini mahkûm etme konusunda sürekli isteksizdi. Buna rağmen, Senato'daki güçlü muhalefet nedeniyle tekrar Uzak İspanya'ya konsül olarak gönderilme girişimi başarısız oldu.[43]

Galba, vahşiliğinin savaşın sona ermesinde etkili olduğunu iddia ettiyse de sonraki birkaç yıl içinde katliamdan kurtulan bir adam son derece yetenekli ve karizmatik bir savaş lideri olduğunu gösterdiği için, bunun yanlış olduğu kanıtlanmış oldu. Adamın adı Viriathus'tu ve MÖ 147'den 139'a kadar, kendisine karşı gönderilen her ordudan kaçarak ya da onları yenerek Roma eyaletine baskın düzenledi. Her zaman olduğu gibi saldırılarının kurbanları İspanyol topluluklarıydı, hatta bazıları Roma ile ittifakı terk etmeye ve onun korumasını aramaya ikna edildi. Akrabalarının katledilmesine ve köleleştirilmesine rağmen, Viriathus Roma'ya karşı duyduğu nefretten hareket etmedi. Amacı, gücünün Romalılar tarafından tanınmasıydı; bu, MÖ 140'ta tuzağa düşmüş bir Roma ordusunun serbest kalmasına izin verdikten sonra başardığı bir şeydi. Lusitani kavminin lideri, hırslı yeni bir vali Senato'yu savaşı yenilemesine izin vermeye ikna etmeden önce, bir süre için Roma halkının dostu olarak kabul edildi. Onu savaşta yenemeyen Romalılar, bazı astlarının bir ödül karşılığında Viriathus'u öldürme teklifini kabul ettiler. Bunlar başarılı oldular, ancak daha sonra Roma'ya seyahat ettiklerinde bile vaat edilen zenginlikleri talep etmekte zorlandılar. Savaş nihayet bazı kabile üyeleri teslim olduğunda sona erdi ve bu sefer barışçıl bir şekilde daha iyi topraklara yerleşildi.[44]

Viriathus'un ölümü ve Keltiberya kalesi Numantia'nın MÖ 136'da yıkılması, en azından bir süre için, her iki İspanyol eyaletinde de savaş ve baskınların sıklığını büyük ölçüde azalttı. Sorunu tamamen ortadan kaldırmadı ve daha küçük çaplı haydutluk veya baskınlar, Romalılar zayıf görünürse şiddetin artacağı tehdidiyle devam etti. Gelecek nesiller için her iki eyalette de güçlü garnizonlar tutuldu.[45]

III
DOSTLAR VE RAKİPLER

"Şu anda [Roma'daki] esas mevzu Galya'da yaşanacak bir savaşın korkusu; zira 'kardeşlerimiz" Aedui kavmi yakın zamanda savaşıp muharebeyi kaybetti ve Helvetii kavmi şüphesiz savaş ve eyaletimize baskınlar düzenlemek için silahlandı."

- Cicero, MÖ 15 Mart 60.[1]

"Roma halkının dostluğu, bir engel değil, bir ayrıcalık ve bir güvence olmalıdır ki bu mefhumları umutla arasınlar."

- German lider Ariovistus tarafından yapılan konuşmanın Julius Caesar'ın versiyonu, yaz sonu MÖ 58.[2]

AMICI - ROMALILARIN DOSTLARI

MÖ 58 yazının sonlarında bir German kralı, bir Roma prokonsülüyle görüşmeyi kabul etti. İki adam, Ren Nehri'nin batı kıyısından çok uzakta olmayan Doğu Galya'daydı ve her ikisi de bölgeye gelen davetsiz misafirlerdi. German savaş beyi Ariovistus, on yıldan fazla bir süre önce, komşularıyla çatışmada bir Galya kabilesine yardım etmeye çağrılmıştı, ancak o zamandan beri müttefiklerine ve düşmanlarına hükmetmeye başladı. Romalı olan Caius, Julius Caesar'dı ve Gallia Transalpina eyaletinden çok uzaktaydı. İlk kez bir Roma valisi ve ordusu Galya'nın bu kısmına yürüyüp hatırı sayılır bir güçle geldiler. Galyalı kabileler, diğer yabancı yardımcılar ve altı Roma lejyonu tarafından sağlanan yerel olarak yetiştirilmiş 4.000 süvariye sahipti. İtalyan müttefiklerinin oy hakkının tanınmasından bu yana eski *alae* sistemi ortadan kalkmıştı ve şimdi tüm İtalyanlar lejyoner olarak hizmet ediyordu. Bu, yılın başlarında savaşan muzaffer bir seferle desteklenen kudretli bir güçtü. Ariovistus da kendi savaşçılarından büyük bir ordu toplamıştı ve onlar da kendinden emindi ve zafere alışmışlardı.[3]

Ordular yaklaşık bir günlük yürüyüş mesafesinde kamp kurdu, ancak savaşta değillerdi ve halkları geçmişte birbirleriyle hiç savaşmamışlardı. MÖ 59 gibi yakın

bir tarihte, German lider Senato tarafından kral ve "Roma halkının dostu" anlamına gelen *amicus populi romani* olarak resmen tanınmıştı. Caesar, oturuma konsül olarak başkanlık etmişti ve muhtemelen bu şekilde Ariovistus'un lehine oylamayı önerdi. Buna rağmen her iki tarafta da ihtiyat vardı ve toplantının ayrıntılarını ortaya çıkarmak için haberciler aracılığıyla uzun süren müzakereler gerekmişti. İki kamp arasında eşit mesafedeki açık bir ovadaki ıssız bir tepede gerçekleşecekti. Her lidere sadece on adam eşlik edecekti ve eşlikçilerinin geri kalanı sadece atlılardan oluşacaktı. Ariovistus, isterlerse bir piyade kalabalığının onu kuşatıp yakalamasının çok kolay olacağını iddia etti. Herkes Roma'nın pek övülen hüsnüniyetine (*fides*) güvenmeye meyilli değildi ve Germanlar gereksiz riskler alarak bu kadar başarılı bir savaş lideri olmamıştı.

Caesar, aksi takdirde Ariovistus'un onunla görüşmeyi reddedeceğinden korkarak bu şartları kabul etti. Kendi güvenliğini müttefik süvarilere emanet etmek istemeyerek, onların atlarından bazılarını aldı ve onları Onuncu Lejyon Birliği'nden adamlarına verdi. Konu süvari olarak savaşmaya geldiğinde, lejyonerlerin güvenilirliği deneyimsizliklerinden daha önemliydi, ama o zaman bunun bir savaş değil, bir müzakere olması gerekiyordu. Caesar bize, aslen yalnızca Senato'nun hemen altındaki sosyal sınıf olan zengin adamların süvari olduğu orduda, lejyonlara at verdiği için askerlerin kendilerini *equites* haline getirdiği konusunda şaka yaptığını söyler. MÖ 1. yüzyılda biniciler yalnızca kıdemli subaylar olarak hizmet veriyorlardı ve bu statü için asgari mülk yeterliliği bile sıradan bir asker için yüzlerce yıllık maaşın eş değerini temsil ediyordu. Onuncu Birlik bir süre için *equestris* lakabını aldı, ancak lejyonerlerinden olsa olsa birkaçı bu kadar yükseğe çıkabildi.[4]

Bu bölüm hakkında, Roma İmparatorluğu'nun sınırlarındaki diğer olayların çoğundan çok daha fazlasını biliyoruz çünkü Caesar, *Galya Savaşı Üzerine Yorumlar*'ın ilk kitabında bunun bir anlatısını yazdı. Her ne kadar bazı akademisyenler *Yorumlar*'ın yedi kitabının hepsinin birlikte yazıldığını ve on yılın sonunda Galya'daki seferleri neredeyse bittiğinde yayımlandığını iddia etseler de, bunun MÖ 57'nin başlarında yayımlanmış olması daha muhtemeldir. Durum böyle olsa bile bu yine de kilit katılımcılardan biri tarafından yazılan ve olayların meydana gelmesinden nispeten kısa bir süre sonra ortaya konan, olanların ayrıntılı bir anlatımını temsil ediyor. Caesar, yazdığı her şeyi adil olmaktan endişe duyan bağımsız biri olarak aktarmış olmasa da oradaydı ve hiç değilse bölgeyi hiç ziyaret etmemiş yazarlar tarafından bir yüzyıl veya daha uzun süre sonra ortaya konan parça parça anlatılarla uğraşmıyoruz. Roma'nın gücünün genişlemesinin temel doğruluğunu sorgulama olasılığı olmayan o dönemin Romalılarından oluşan bir okuyucu kitlesi için yazdı. Yorumların amacı, Caesar'ın vatandaşlarını özellikle de seçimlerde oylarıyla en büyük etkiyi taşıyanları prokonsülün sadık, olağanüstü yetenekli ve

Cumhuriyet'in başarılı bir hizmetkârı olduğuna ikna etmekti. Pek çok subayı düzenli olarak eve mektup yazdığı ve hepsi de komutanlarına karşı çok iyi niyetli olmadığı için gerçeği çok kaba bir şekilde uyduramaz veya çarpıtamazdı. Temel anlatı muhtemelen gerçeğe yakındı veya en azından Romalıların gördüğü gerçekti.[5]

Diğerleri, özellikle Ariovistus, kuşkusuz hikâyeyi farklı şekilde anlatacaktı, o halde Roma ya da Yunan tarafından gelen tüm kaynaklarımızda olağandışı bir şey yoktur. Diğer anlatılar, Caesar'dan ikinci veya üçüncü elden türetilmiş gibi görünmeyen çok az şeyi ilave eder ve bu birkaç parça bile onun versiyonuna çok uygundur. Arkeoloji de bu dönemde çizdiği Galya resmini büyük ölçüde doğrular. En çarpıcı özelliklerden biri, önemli endüstriyel faaliyet belirtileri olan ve onları ekonomik olduğu kadar siyasi merkezler haline getiren çok sayıda büyük duvarlı kasaba veya *oppida*'dır. Caesar'da ve diğer yazılı kaynaklarda doğrulanan izlenim; seçilmiş magistratuslar tarafından yönetilen, Roma ağırlıklarına ve standartlarına uygun madeni paralar basan, gelişmekte olan devletlerdir.[6]

Ticaret, özellikle *oppida*'lar arasında hem yerel olarak hem de uzun mesafelerde gerçekleştirildi. Akdeniz dünyasıyla da hatırı sayılır bir temas vardı. Gerçekten büyük miktarlarda şarap İtalya'dan kuzeye, Galya'ya gitti. Bir tarihçi, MÖ 1. yüzyılda Rhone ve Saone nehirlerinden kırk milyondan fazla şarap amforasının geçtiğini tahmin ediyordu ve bu muhtemelen çok düşük bir sayıydı. Mallar, özellikle bronz yapmak için hayati önem taşıyan kalay ve çok sayıda köle de dahil olmak üzere metal cevherleri karşılığında ters istikamette gitti. Kabile devletleri ve bireysel liderler, ana suyollarını kontrol ederek ve bu yollardan geçen mallara gişeler koyarak zenginleştiler. Bu zenginlik kolayca güce dönüştü. Bu güç aristokratların evlerinde çok sayıda savaşçı bulundurmalarına izin verdi ve başkaları bu güce erişemedikçe, onlara kabileleri içinde siyasete hâkim olma şansı verdi. Eğer diğer soylular da bu kadar güçlüyse, birlikte çalışmaya ikna edilebildikleri zaman bu, kabilenin toplu savaş yapma kapasitesini güçlendirdi.[7]

Kaçınılmaz olarak ticaretin gelişmesi, bireyler ve tüm halklar arasındaki rekabeti artırdı. Saone, her ikisi de nehir boyunca trafikten yararlanan ve güçlenen, daha küçük komşuların kendilerine bağımlı müttefikler olmalarına çalışan Sequani ve Aedui toprakları arasında akıyordu. Bu durum, her biri suyolunun kontrolünü tek başına ele geçirmeye çalıştıkça ölçeği giderek artan bir çatışmaya yol açtı. Aslında Gallia Transalpina eyaleti yakınında toprakları olan tüm büyük devletler ve liderler gibi her iki kabile de Roma halkının "dostları" (*amici*) olarak kabul ediliyordu ama bu ortak statü, birbirleriyle dost olma zorunluluğunu taşımıyordu. Müttefik kabileler de müdahil oldukça çatışma büyüdü ve zamanla Aedui galip geldi ve bu, Sequani'nin bir kısmını dışarıdan yardım aramaya sevk etti. Yerleşecekleri toprak sözü karşılığında savaş çetesini Ren'in karşısına getiren Ariovistus'un

yardımına başvurdular. Başlangıçta muhtemelen birkaç bin savaşçı ve ailelerinden fazlası değildi, ancak zamanla bu giderek nice başarılar edinen ve ünlenen savaş liderinden iş ve ödül istemeye gelenler giderek çoğaldı.[8]

Birbirleriyle ticaret yapan büyük *oppida* ağı Germanların topraklarına kadar uzanmıştı, ancak Caesar'ın gelişinden önceki nesilde bir şeyler değişmişti. German kabileleri arasındaki büyük şehirler terk edildi ya da çok daha küçük ve daha basit topluluklara dönüştü, artık yüksek kaliteli mallar üretmiyor ya da uzak mesafelerde ticaret yapmıyordu. Bu topluluklar içinde kötüleşen bir iç güç mücadele döngüsü makul bir açıklama sunsa da bunun neden olduğu açık değildir. Agresif komşulardan gelen saldırılar da baskın yapmak veya göç etmek için daha iyi topraklar arama konusunda rol oynamış olabilir. Bu senaryolardan herhangi biri ya da her ikisinin bir kombinasyonu Ariovistus gibi paralı asker olarak fırsatlar arayan ve kalıcı bir ev bulmaya hevesli savaş beylerini kolayca ortaya çıkarabilirdi.[9]

Gelişi, güç dengesini Sequani kavminin lehine değiştirdi ve sonunda, MÖ 61 civarında, Aedui ve müttefiklerine yıkıcı bir yenilgi verdi, önde gelen şeflerinin çoğunu öldürdü. Diğerleri, eskiden güçlü olan Aedui'nin savunmasız olduğunu algılamaya başladı ve MÖ 60'ta, günümüzdeki İsviçre'de yaşayan bir halk olan Helvetii kavmi tarafından saldırıya uğradı ve yenildiler. Bu, Aedui'nin kıdemli magistratusu veya *vergobret*'ini yardım aramak için Roma'ya gitmeye teşvik etti. Adı Diviciacus'tu ve kabilesi Roma'nın bölgedeki en eski "dost"uydu ve -belki de Truvalı göçmenlerin ortak soyundan geldiği düşünüldüğü için- daha çok "akraba" ya da "kardeş" olarak anılırdı. Rakipleri dış yardım sağlayarak üstünlük sağladıkları için, Aedui daha da güçlü bir dış gücün yardımını güvence altına alarak servetlerini geri kazanmayı umuyordu.[10]

Onlar Roma halkı için *amici*'ydi, ama "arkadaş" belki de *amicus*'un en kesin çevirisi sayılmazdı ve bizim doğal dostluk kavramımıza daha yakın duyuları olan başka Latince kelimeler de vardı. *Amicitia*, daha çok ortaklık veya gayriresmi bir müttefik anlamına geliyordu ve senatörler arasındaki ittifaklar için yaygın olarak kullanılan bir terimdi. Böyle bir ilişkide bağlantı, derin bir duygusal bağlılıktan ziyade fayda ilişkisiydi ve amaç her iki taraf için de siyasi fayda sağlamaktı. Neredeyse her zaman ikisinden biri prestij, nüfuz ve zenginlik açısından açıkça üstündü ve *amicus* terimi, kesin konuşmak gerekirse, onunla ilişki kurmaya çalışan daha az önemli adam için kullanılıyordu.[11]

Romalılar, doğal olarak baskın ortak olarak Roma ile yabancılarla "dostluklarını" benzer şekilde gördüler ve bu, daha resmi bir ittifaktan daha az kesinliği olan bir ilişkiydi. *Amici*'den istendiği takdirde destek vermesi, Roma çıkarlarına saygı göstermesi ve özellikle Romalılarla barışı korumaları ve onlarla savaşanlara yardım etmemeleri bekleniyordu. Karşılığında Romalılar iyi niyetlerini, ara sıra

hediyelerini sundular; diğer liderler ve devletler tarafından gönderilen elçilerden daha çok bu *amici* devletlerin elçilerini dinlemeye daha istekli oldular. Diviciacus önde gelen senatörlerle bir araya geldi; hatip Cicero, onunla druid dinini tartıştığını, çünkü Galya'nın muhtemelen en üst düzeyde olmasa da (uzun yıllar çalışmayı gerektiren) rahiplikte bir uzman olduğunu belirtir. Aedui'den gelen delegasyon, endişelerini dile getiren ve sınırlı bir diplomatik yardım veren Senato'ya davalarını sundu. Görünüşe göre MÖ 60'ta Gallia Transalpina'da Roma prokonsülü Ariovistus ile bir araya geldi ya da en azından elçiler tarafından haber verildi, bu da Caesar sonraki yıl konsül olduğunda onun *rex et amicus* olarak tanınmasının yolunu açtı.[12]

Bu şekilde Ariovistus, Aedui ve Sequani kavmine "arkadaş" olarak katıldı ve Romalılar Gallia Transalpina için bir dereceye kadar güvenlik hissedebildiler. Sınırlarındaki büyük savaş ile kargaşa tehdidi ve ayrıca bunun eyalete yayılma tehlikesi önlenmiş gibi görünüyordu. Ariovistus, Aedui ve müttefikleriyle barışı koruma sözü verdi, ancak bunun bedeli boyun eğmekti, haraç ödediler ve ona rehineleri teslim ettiler. Gittikçe daha fazla savaşçı grubunun katıldığı kral diğer liderlerden daha güçlüydü. Kral statüsünü her zaman talep edip etmediği veya zaferleriyle kazandığını düşünüp düşünmediği belli değildir. Sequani kavminden daha fazla toprak talep etti ve kendisine verildi ve eski müttefiklerinin yanı sıra düşmanlarından daha büyük gücünü kabul etmelerini tanımaları için rehin aldı.[13]

Birçok Galyalı, yabancı bir istilacı olduğu için Ariovistus'un egemenliğine içerliyordu, ancak savaşçıları gaddarlık konusunda öyle bir ün kazanmışlardı ki hiçbiri savaşta onlarla yüzleşmek istemiyordu. Bazı liderler daha fazla hüsrana uğradı çünkü kralın varlığı kendi kabilelerinde üstünlük kazanmalarını zorlaştırdı ve bunlardan birkaçı German savaş beyine denk gelecek alternatif bir dış güç aramaya başladı. Diviciacus'un küçük kardeşi Dumnorix, Aedui'ye son saldırılarına rağmen Helvetii kavmini gözledi ve önde gelen adamlarından birinin kızıyla evlendi. Helvetii kavminin büyük bir bölümünü taşımak ve onları Aedui ve Sequani'nin batısındaki halklardan ele geçirecekleri yeni topraklara yerleştirmek için gizli bir plan yapıldı. Askeri güçleri tarafından desteklenen Diviciacus, kardeşi de dahil olmak üzere rakiplerini bir kenara bırakarak kendi halkını kontrol edebilecekti. Sequani'nin bir asilzadesi de benzer hırslarla teşvik edildi. Bu yeni atanan liderler ve yerleşik Helvetii kavmi birlikte güç dengesini kendi lehlerine değiştirecek ve Galya'ya hükmetmek için iyi bir konuma geleceklerdi. Dumnorix'in kayınpederi gözden düştü ve göç başlamadan önce öldü, görünüşe göre kabiledeki rakiplerinin onun için çok güçlü olduğunu fark ettiğinde kendi canına kıydı. Yine de Helvetii kavmi belki de bu amaca daha az odaklanmış olsa da, girişimde ısrarcı oldu.[14]

Galya'da Caesar

"BÜTÜN GALYA ÜÇ PARÇAYA AYRILIR" CAESAR'IN MÜDAHALESİ

Julius Caesar, Roma aristokrasisinin standartlarına göre bile hırslıydı. Küçücük bir köyden geçerken, Roma da dahil olmak üzere herhangi bir yerde ikinci olmaktansa o toplulukta birinci olmayı tercih edeceğini belirtmesi elzemdi. Caesar, popülerlik kazanmak için olağanüstü bir ölçekte borç para harcadı ve konsül olduğu zaman borçları bir hayli çoktu. Her zamanki aristokratik şan arzusunun yanı sıra, alacaklılarına kârlarından geri ödeyebilmek için zafer ganimetlerine ihtiyacı vardı. Cumhuriyet'in en etkili iki adamı olan Pompeius ve Crassus ile yaptığı gayriresmi bir anlaşma, Illyricum ve Gallia Cisalpina'nın birleşik eyaletlerini beş yıllığına almasına yardımcı oldu. Bu karar Senato yerine Halk Meclisi'nin oyu ile verildi, bu nedenle yıllık revizyondan muaftı. Sonrasında bir beş yıl daha uzatılacaktı. Illyricum'u ana üs olarak kullanmayı ve Dacia Kralı Burebista'nın kendisi için büyük bir imparatorluk kurduğu Balkanlar'da sefer yürütmeyi planlamış olması muhtemeldir. Sonra Gallia Transalpina valisi görevdeyken öldü ve Senato bu eyaleti Caesar'ın komutasına eklemeye karar verdi. Senatörler arasındaki arkadaşlarının bu kararın alınmasına yardımcı oldukları muhakkak, ancak bunun böyle bir yankı uyandıracağını düşünebilmek ise muğlaktır.[15]

MÖ 58 yılının Mart ayında, Caesar'ın Roma dışında, Helvetii kavminin göç etmeye başladıkları ve Gallia Transilpina'nın bir kısmından geçmek için izin talep ettikleri ve eyalettekileri hiçbir şekilde taciz etmeyeceklerine dair söz verdikleri haberi geldi. Bu haber belli ki onu ve genel olarak Romalıları şaşırtmıştı. Aceleyle olay yerine gitti ve onlarla yüzleşmek üzere Alpler üzerinden lejyonlarını ilerletmeyi başarana kadar göçmenleri oyalamayı başardı. Daha sonra Helvetii kavminin Roma eyaletine kabulünü reddetti ve onları Sequani topraklarında daha uzun ve daha zor bir yol izlemeye zorladı. Dumnorix buna izin verecek bir anlaşmanın müzakere edilmesine yardım etti, Helvetii kavmi ve Sequani iyi niyet göstergesi olarak rehineleri takas etti.[16]

Başka yerlerdeki göçmenler bundan daha az iyi davrandı. Gallia Transalpina'nın bir parçası olan Allobroges, Aedui ve onlara bağlı başka bir kabilenin tümü, Helvetii kavminin topraklarını yağmaladıklarından ve geçerken esir aldıklarından şikâyet ederek Caesar'a elçiler gönderdiler. Prokonsülün bir savaşa ihtiyacı vardı ve Roma'nın müttefiklerini korumak, savaşmak için tamamen uygun bir nedendi. Caesar ordusunu bölgesinin dışına çıkardı ve Aedui'nin başlıca *oppidum*'u olan Bibracte yakınlarında zorlu bir savaşta onları yenerek Helvetii kavmini takip etti. Göçmenler, Aedui'nin isteği üzerine Aedui'nin arasına yerleşmesine izin verdiği bir alt grup dışında ana vatanlarına geri dönmek zorunda kaldılar.[17]

Diviciacus ve Caesar'ın yardımına başvuran diğer Aedui liderleri, bu zaferin ardından kendilerini yeniden ön plana çıkarmış buldular. Diğerleri daha az memnundu. Caesar, Dumnorix'in Helvetii kavminin ordusunu yenmesine yardım etmek için çalıştığını iddia etti. Roma eyaletinden Galya kökenli güvenilir bir binicinin yardımıyla yapılan özel bir görüşmede Caesar, Diviciacus'un onu küçük kardeşini cezalandırmamaya ikna etmesine izin verdi. Bu, Roma'nın açık bir müttefikine bahşedilen bir başka lütuftu, o kardeşlik sevgisi adına yalvarıyordu ama aynı zamanda daha pragmatik bir neden de veriyordu: Dumnorix idam edilirse kimse onun Caesar'dan kendisini bu şekilde cezalandırmasını istemediğine inanmazdı. Karar, Diviciacus'un yeni gelen ve güçlü Romalılar üzerindeki etkisini pekiştirdi ve özellikle Roma ve Caesar ile dostluktan elde edilecek avantajları gösterdi. Aynı zamanda, küçük kardeşin prestijini de zayıflattı, çünkü onun korunması gerekiyordu. Caesar ayrıca casusların gelecekte Dumnorix'i izlemesini de gizlice organize etti.[18]

Caesar'ın başarısını tebrik etmek için birçok komşu kabileden elçiler geldi. Müzakereleri gizli tutulan bir konsey topladıktan sonra, bazı reisler ona gelerek Ariovistus'a karşı yardım istediler. Onların sözcüsü Diviciacus, bir aile üyesini Sequani ve Ariovistus'a rehin vermeyen ya da Roma'dan yardım istemeyeceğine dair yemin etmeyen tek kişinin kendisi olduğunu belirtti. Caesar'ın cesaretlendirdiği diğer liderler, aynı çağrıyı gözlerinde yaşlarla yaparak onu desteklediler. Sequani kavminden bazıları oradaydı, ancak öfkelendiğinde rehinelere işkence etmekle ün yapmış Ariovistus'tan korktukları için sessiz kaldılar.[19]

Caesar yardım edeceğine söz verdi ve bunu barışçıl bir şekilde yapmanın mümkün olduğuna inandığını iddia etti. Ariovistus'a elçiler gönderdi ve ilk kez belirlenen bir yerde görüşme talebinde bulundu. Kral, ordusunu toplamanın ve kendi topraklarının dışına çıkmanın çok zor olduğunu söyleyerek reddetti. Bunun dışında, Caesar onu görmek isterse, o zaman kesinlikle Casear'ın ona gitmesi gerekiyordu. Ariovistus, "Caesar'ın ve tüm Roma halkının, Galya'nın savaşta fethettiği bir bölümünde ne işi olduğunu merak etti." Prokonsül, MÖ 59'da Senato'nun kendisini kral ve dostu olarak selamladığı sırada kendisine yapılan büyük iyiliği hatırlatarak yanıt verdi ve şimdi Roma'nın isteklerini yerine getirmesi halinde kalıcı şükran ve dostluk sözü verdi. Bunlar, rehineleri Aedui'ye iade etmek, Sequani'nin tuttuğu rehineleri geri vermesine izin vermek ve Aedui'ye ve müttefiklerine karşı saldırganlıktan kaçınmak içindi. Teklif, "Aedui'nin maruz kaldığı yaraları görmezden gelmemenin" onun vazifesi olduğunu belirten örtülü bir tehditle sona erdi.[20]

Bir savaş beyi, gücünün başkalarında uyandırdığı korkuya güvendiği için tehditlere boyun eğen biri olarak görülemez. Ariovistus'un habercileri, egemenliğini zaferle kazandığı iddiasını yeniden dile getirdi. Romalılar, fethettikleri topraklara bir yabancının müdahale etmesine müsamaha göstermezler ve bu nedenle aynı şeye

boyun eğmezlerdi. Rehineleri geri vermeyecekti ama onları yenmesinin ardından yapılan anlaşmada kendi paylarına düşeni yerine getirdikleri sürece Aedui'ye saldırmayacaktı. Sözlerini bozarlarsa, Roma ile olan özel ilişkileri bile onları kurtaramazdı, zira o ve savaşçıları henüz yenilmemişti. Caesar'ın ilerleyişi ve Galya'ya müdahalesi, muhtemelen nehir ticaretinin kesintiye uğramasından dolayı gelirine zaten zarar vermişti.

Modern bir okuyucu, Ariovistus'un mesajlarının, Romalıların kendileri için aldıkları izinden fazlasını istemeyen makul, hatta açık tonlu tonu karşısında şaşırmaya eğilimlidir. Bir noktada "kendi eyaleti"nden Ceasar'ın eyaletine eş değer olarak söz eder. O dönemki Romalılar mantığı pekâlâ anlamış olabilirler, ancak bu anlamı asla kabul etmezlerdi. Bunun yerine, bunu, Roma'ya karşı ne kadar aşağı olduğunu ya da Cumhuriyet'le dostluğun doğasında var olan uygun dengeyi fark etmeyen bir barbar için tehlikeli bir gurur olarak görürlerdi. Caesar, Galyalılar ve Germanlar arasındaki farkı vurgulamak konusunda dikkatlidir; ikincisi daha az yerleşik, kültürel olarak daha basit ve doğası gereği daha savaşçı, sayıca çok kalabalık ve Galya'nın daha verimli topraklarını ele geçirmeye isteklidir. Çizdiği resim fazlasıyla abartılı, bazen tamamen yanlış ve çoğu zaman kendi anlatısında bile çok daha karmaşıktır.

Ayrımı abartmak, Caesar'ın kendi eylemlerini haklı çıkarmasına yardımcı oldu. Galyalı kabilelerin soylularının çoğu, hâkimlerin geçici etkisinden ziyade kralların kalıcı gücünü arzulayan, devam eden bir üstünlük yarışına kilitlendi. Çok sayıda savaşçı German tarafından yapılan saldırılarla, zaten kaynamakta olan bu istikrarsızlığın kaosa dönüşmesiyle, Roma sınırını çevreleyen ve koruyan ittifak ile dostluk ağlarının dengesini bozmakla tehdit etti. Daha da önemlisi, hareket halindeki kabileler Galya üzerinden doğrudan İtalya'ya gelmeyi seçebilirdi. MÖ 2. yüzyılın sonlarında, German kökenli halklar Cimbri ve Teutones, bir dizi Roma ordusunu bozguna uğratmış, Gallia Transalpina'yı işgal etmiş ve yenilmeden önce Alpleri geçerek İtalya'ya geçmişlerdi. MÖ 390'da Roma'nın Galyalılar tarafından yağmalanmasıyla ilgili ırksal hatıralarını çağrıştıran korku, Caesar'ın zamanında dimağlarına kazınmış haldeydi.

Caesar, *Galya Savaşı* eserinde okuyucularına bu olayı hatırlatır ve tekrarını önlemek için elinden gelen her şeyi yapacağını açıkça belirtir. Başından beri Ren'i, daha fazla German'ın geçmesine izin verilmemesi gereken bir sınır olarak belirtir. Helvetii kavmini ana vatanlarına geri döndürmesinin asıl nedeninin Germanların oraya yerleşmesini ve böylece Roma eyaletinin hemen yanında kurulmalarını engellemek olduğunu söyler. Ariovistus'a katılmak için daha fazla savaşçı grubu ve ailelerinin geldiği ve Sequani kavminin onlara toprak sağlamasını talep ettiği haberi, prokonsülü ordusuyla birlikte German kralına doğru yürümeye teşvik etti. Ari-

ovistus ve takipçileri sadece Germanlar değil, sayıları ve savaşçı yapıları ile tanınan bir grup olan Suebi idi. Kısacası, Caesar'ın versiyonunda diğer Germanlardan bile daha "barbar" idiler. Yeni gelenlerin karakteri, Aedui'nin kralla yaptığı anlaşmaya rağmen, Aedui'ye baskın yapmaya başladıklarında çok geçmeden ortaya çıktı.[21]

Caesar, Ariovistus'un ordusunu topladığını ve oraya yöneldiğini duyar duymaz, Sequani'nin Vesontio'daki (bugünkü Besançon) ana *oppidum*'una ulaşmak için aceleyle ilerlemeye devam etti. Varır varmaz ordusuna ikmal için durakladı. Sonraki birkaç gün içinde subayları arasında umutsuzluk havası yayıldı ve kasabadaki Romalı tüccarlar tarafından anlatılan ve Germanların muazzam büyüklüğünden ve vahşi savaşma cesaretinden bahseden hikâyelerin alevlendirdiği saflara süzülmeye başladı. Bazıları ayrıca prokonsülün ordusunu Gallia Transalpina'dan bu kadar uzağa götürmesi gerekip gerekmediğini sorguladı. Konsül olarak Caesar, eyalet valilerinin davranışlarını düzenleyen yasayı yeniden kaleme almış, bir valinin Senato'nun açık talimatı olmaksızın kendi eyaleti dışında savaşa girmesine ilişkin mevcut yasağı tekrarlamıştı. Caesar'a olay yerinde anlık karar alma yetkisi verildiğinden eylemlerinin bu kuralı gerçekten çiğnediği şüphelidir ve *Galya Savaşı* eserinde yaptığı her şeyin yalnızca Roma'nın çıkarına değil, aynı zamanda Senato'nun daha önceki kararlarıyla uyuştuğunu da göstermektedir. Öteki lejyonların arkasından gelmekten çok korkanlarsa sadece Onuncu Lejyon Birliği'yle ilerleyeceğini iddia ederek bu blöfe yakın tavırla onları utandırarak Caesar'ın emrindekilerin ruh hallerini bir anda değiştirdi ve ordu Ariovistus ile yüzleşmek üzere Vesontio'dan ayrıldı.[22]

Prokonsül, meseleleri yine de müzakere yoluyla çözmeyi umduğunu iddia ediyordu. Yine de Diviciacus'un önerdiği daha uzun ama pusuya daha az uygun araziden geçen bir rota izleyerek önlem aldı. Bir hafta sonra izciler Ariovistus'un ordusunu yirmi dört Roma mili ötede gördüler. German haberciler ortaya çıkıp kralın artık Caesar'ın istediği görüşmeyi yapmaya hazır olduğunu bildirdi, bir anlamda, Romalılar ona tam Ariovistus'un istediği gibi gelmişti. Sonraki beş gün boyunca, tıpkı bölümün başında gördüğümüz gibi, müzakere şartlarını belirlediler. Caesar yeni atlı lejyonerleriyle geldi ve sonra sadece bir avuç arkadaşıyla tümseğe doğru ilerledi. Biri tercümandı ve Ariovistus Galya'da bir düzine yıl geçirdikten sonra akıcı konuştuğu için tartışma Kelt dilinde yapıldı.[23]

Caesar, krala Roma tarafından tanınma ve dostluk verildiğinde bahşedilen ayrıcalığı hatırlatarak başladı. Yine de Aedui kavmi, Romalıların daha yaşlı ve çok yakın arkadaşlarıydı ve her zaman Galya'nın en önde gelen kabilesiydi. "Müttefiklerinin ve dostlarının sadece statü kaybetmekle kalmayıp aynı zamanda nüfuz, haysiyet ve onur kazanmalarını istemek Roma halkının alışkanlığıydı." Rehinelerin iade edilmesi, Aedui kavminin saldırıdan azade olması talebini tekrarladı ve artık German savaşçıların Ren'i geçip kralın yandaşlarını şişirmesine izin verilmeyecekti.

Ariovistus, ilk etapta Galya'ya davet edildiğini, ancak saldırıya uğradığında savaştığını ve mağlup edilen kabilelerin kendisine sadece vaat ettiklerini vermelerini beklediklerini söyleyerek kendini savundu:

> Roma halkının dostluğu onun için bir onur ve ayrıcalık olmalı, bir ceza değil ve o bunu bu umutla istemişti. Eğer Roma halkı yüzünden haraçtan mahrum kalacak ve rehineleri geri vermek zorunda kalacaksa, o zaman Roma halkıyla dostluğunu istediği gibi hemen geri çekecekti.

Savaşçıları Galya'ya sadece kendini savunmak için getirdi, fetih savaşları başlatmak için değil. Romalılardan önce Galya'daydı. "Daha önce hiçbir zaman Roma halkının bir ordusu eyaletlerinin sınırlarının dışına çıkmamıştı. ... Burası onun eyaletiydi, tıpkı bizimki gibi." Kral, Aedui kavminin tüm bu kardeşlik konuşmalarına rağmen, bunu anlamayarak kendinin "o kadar da barbar olmadığını" ilan etti. Son savaşlarda Roma, ona karşı Aedui kavmine yardım etmemişti ve aynı şekilde Sequani kavmine de. Caesar barış istediğini iddia etti, ancak savaşa gelmediğine inanmak zordu. Yine de, Caesar geri çekilip Ariovistus'u Galya'da kazandığı egemenliğin keyfini çıkarmak için terk ederse barış mümkün olabilirdi; bu durumda ödül konusunda cömert davranacak ve onun adına seferlerde seve seve savaşacaktı.

Caesar, aslında daha geniş bölgedeki Roma varlığının iyi kurulduğunu ve Ariovistus'un yeni gelen olduğunu iddia ederek yanıt verdi. Ancak, Gallia Transalpina'nın batı sınırlarına yakın yaşayan Arverni ve Ruteni'ye karşı kazanılan bir zaferden sonra, Senato işgalin aleyhinde karar verdi ve Galya halklarına kendi yasaları ve liderleri altında özgürce yaşama hakkı tanıdı. Bu noktada prokonsülün adamlarından biri ona Ariovistus'un atlılarının ilerlediğini ve Onuncu Lejyoner Birliği'ne oklar fırlattığını söyledi. Her iki taraf da güvenli alana çekilirken görüşmeler kesildi. Liderler arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında, daha fazla tartışmanın herhangi bir uzlaşmaya yol açması pek olası görünmüyor. Ariovistus birkaç gün sonra yeni görüşmeler istediğinde, Caesar bizzat gitme riskini almak istemedi. Yerine iki güvenilir temsilci gönderdi; bunlar Diviciacus ile özel görüşmede tercümanlık yapan aynı adamdı. Ariovistus onları casus olmakla suçladı ve zincire vurdu. Sonra Caesar'ın mevziine daha yakın bir noktaya kurulmaya ilerledi ve çok geçmeden ikmal hattını tehdit etmeye başladı.[24]

Ordular bir süre manevra yaparak birkaç küçük savaşta çarpıştı, ta ki büyük bir savaşta karşılaşıncaya dek. Caesar ile lejyonları kazandı ve Ren'e kaçarken düşmanı acımasızca takip etti. Galyalı müttefikleri tarafından sağlanan süvariler kovalamacaya ve katliama öncülük etti. Ariovistus nehrin karşısına kaçtı, ancak iki karısıyla bir kızı öldürüldü ve başka bir kızı da esir alındı. Bir savaş beyi yenilmeyi

göze alamayacağından gücü sonsuza kadar kırılmıştı ve sonraki birkaç yıl içinde ölmüştü. Hapsedilen iki Romalı elçi sağ salim salıverildi, biri German bilge kadınların onu canlı canlı yakıp yakmamaya karar vermek için üç kez kura çektiklerini, ancak neyse ki alametlerin onlara beklemelerini söylediğini iddia etti. Bu, Ceasar'ın anlattığı barbar vahşetine dair birkaç anekdottan biridir ve genel olarak o, anlatısını karşılaştığı kabilelerin tuhaf görünüşleri veya davranışlarıyla ilgili betimlemelerle süslemekten kaçınır. Örneğin, Suebi erkeklerinin uzun saçlarını başlarının üstünde veya yanında bir düğüm haline getirme konusundaki düşkünlüğünden hiçbir yerde bahsetmez. Savaş sırasında, savaşçıların eşlerinin savaşları arabalardan izlediğini ve adamlarına Romalıların kölesi olmalarına izin vermemeleri için seslendiğini iddia ediyor, ancak bu, düşmanlarının renkli tanımlamaları arasında nadir görülen bir tavizdir.[25]

MÜTTEFİKLER VE DÜŞMANLAR

Caesar bir zafer daha kazandı. Galya Savaşı'nın ilk kitabını, bir sefer döneminde iki büyük savaşı tamamladığını belirterek bitirir. Ariovistus'u her zaman savaşmaya kışkırtmayı umduğunu söylemek zor. German kralı, valinin taleplerini kabul etmeye istekli olduğunu kanıtlasaydı ve böylece Roma'nın üstünlüğüne boyun eğdiğini gösterseydi, o zaman bu başlı başına büyük ve onurlu bir başarı olurdu. En iyi ihtimalle, Ariovistus'un, Roma'nın majestelerinin ve Roma'nın bir dostu olmanın ne demek olduğunu tam olarak anlamasını sağlayan, geçitler ve sıralı lejyoner saflarıyla çevrili bir platformda oturduğu bir törenle doğrulanabilirdi. Böyle bir anda ganimet yolunda çok az da olsa zafer vardı ve Helvetii kavminin daha önceki yenilgisinden sonra, Caesar'ın itibarına itibar katacaktı. Germanlara karşı kazandığı zaferin kaçınılmaz olduğunu düşünmemeye dikkat etmeliyiz. Çatışma yakındı ve bu aşamada Caesar hâlâ oldukça deneyimsiz bir komutandı ve askerlerinin çoğuna yabancıydı, bu nedenle Vesontio'da neredeyse isyan çıktı. Galya'ya vardığında, ordularının o kadar uzağa gidebileceğini ya da bir komutan olarak ne kadar parlak ve başarılı olduğunu kanıtlayacağını pek az kişi tahmin edebilirdi. Caesar'ın harekâtın odağını Galya'dan Illyricum'daki sınıra kaydırmayı düşünüyor olması kuvvetle muhtemeldi.[26]

Bu gerçekleşmedi ve Galya'daki ilk müdahalelerinin modeli sonraki birkaç yıl içinde tekrarlandı. Kış boyunca, Belgica kabilelerinin Roma halkına karşı rehine alışverişinde bulundukları ve "komplo" yaptıklarına dair raporlar geldi. Büyük olasılıkla, bölgelerine bu kadar yakın bir Roma ordusunun gelişi ve Sequani kavmi arasında kışlayan lejyonlar Belgica kabilelerine doğrudan bir tehdit olarak görün-

dü. Bu kesinlikle görmezden gelebilecekleri bir şey değildi ve kabilelerden birinin liderleri yeni durumu farklı bir şekilde ele almaya karar verdiler. Remi, Caesar'a bir heyet gönderdi ve kendilerini Roma halkının hüsnüniyetine ve gücüne teslim etti, rehinelere kefalet ve askerlerini beslemek için tahıl gibi kullanışlı destek teklif etti. Diğer Belçikalı kabilelerin planları ve güçleri hakkında da bilgi verdiler.[27]

Caesar, Remi'ye iyi davranmaya özen gösterdi, diğer kabilelerden savaşçılar tarafından tehdit edildiğinde *oppida*'larından birini korumak için askerleri zorla yürüttü. Başka bir kabilenin ana kasabasını kuşatan Suessiones, Remi onlar adına konuştuğunda teslim şartlarını kolaylıkla kabul etti. Kısa bir süre sonra, Aedui'nin Diviciacus'u onların davasını desteklediğinde Bellovaci'ye verdiği terimlerde benzer şekilde cömert davrandı. Roma'yı memnuniyetle karşılayan, sadık ve yardımcı olduğunu kanıtlayan liderler ve halklar, Caesar'ın varlığından bir hayli faydalandılar. Aedui veya Remi adına yapılan bir iyilik, alıcıları Caesar ve Roma'nın yanı sıra kendilerine de borçlu kılıyordu. Sadece talep etmek bile, Roma'nın üstünlüğünü kabul ettiklerini açıkça ortaya koyuyordu. Sonraki birkaç yıl içinde Aedui kavmi, Orta Galya'daki üstünlüğe kavuşturuldu ve diğer birçok halk onlara karşı yükümlülük altına girdi. Remi, statü konusunda Aedui'den sonra ikinci sıradaydı.[28]

Özellikle güçlü ve Caesar gibi çok enerjik, saldırgan bir vali tarafından yönetilen bir Roma ordusunun, bırakın bir bölgedeki ilerlemesini, oradaki varlığı dahi göz ardı edilemezdi. Sadece birkaç başka prokonsül, kıyaslanabilecek kadar uzun ve büyük ölçekli eyalet komutanlıklarına sahip olsa da, davranışı, daha az kaynak ve daha kısa görev süreleri tanınan diğer valilerin davranışlarından temelde farklı değildi. Romalılar güçlüydü; müdahale etmeye ve mevcut güç dengesini bozmaya istekli olduklarını kanıtlayabilirlerdi. Arkadaşları, en azından uygun şekilde itaatkâr davrananlar bu gücü kendi çıkarları için kullanabildiler. Her eyalette Romalılar, desteklerini isteyen liderler ve topluluklarla karşılandı. Caesar'ın güvenini kazanarak Diviciacus, kardeşi ve diğer liderlerle rekabette kaybettiği önemi yeniden kazandı. Romalıların beğenisini kazanabilecekleri öngörülen Aedui kavmi bir bütün olarak prestijlerini ve diğer kabileler üzerindeki etkilerini yeniden kazandı. Remi gibi diğer kabileler de başarılı oldular, keza bireysel soylular da. Caesar'ın lütfu, bazı kabile reislerini, lider ve kral olarak yetiştirmeye yetiyordu.[29]

Bu süreci yalnızca Roma'nın genişlemesi açısından ve imparatorluğun yaratılmasını kaçınılmaz olarak görmek için geriye dönük bir bakış açısıyla bakmak bir hatadır. MÖ 58'de Galya'nın önümüzdeki 500 yıl boyunca Roma tarafından yönetileceğini pek az kişi tahmin edebilirdi. Roma müdahalesi her zaman bağımsız halklarla ittifaklar sistemi yerine kalıcı bir askeri mevcudiyete dönüşmedi. Daha da önemlisi, Galya'daki veya başka herhangi bir yerdeki liderlerin zihninde Roma'ya karşı duyguların önde geldiğini varsaymamalıyız. Soylular, Caesar gelmeden çok

önce kendi halkları arasında rütbe ve üstünlük için rekabet ediyorlardı. Daha geniş bir aristokrasi ve devletin kurumları nispeten yakın geçmişte kralların yönetiminin yerini almıştı, ancak monarşiye ulaşma hayali birçokları için çekici olmaya devam etti. Kabileler, hâkimiyet kurmak, değerli varlıkları kontrol etmek veya potansiyel saldırganları korkutarak kendilerini korumak için kabilelerle savaştı. Akdeniz dünyasının gelişmiş ekonomileriyle ticaretin büyümesi, başarılı olanlara düşen ödülleri artırarak rekabeti ve savaşı tırmandırmış olsa da, bunların hiçbiri Caesar bir yana, Roma tarafından bile yaratılmamıştır.

Caesar, Helvetii kavmine müdahale etmeyi seçtiğinde, devam eden bu rekabete yeni bir unsur eklendi. Liderler ve tüm halklar, onu kabul etmek ya da direnmek arasında seçim yapma hakkına sahipti. Lejyonların gelişini görmezden gelmek herkes için zordu ve ayrı durma girişimleri, Roma gücünü kendi çıkarları için kullanan mevcut bir yerel rakibi riske attı ve onlara büyük bir avantaj sağladı. Denge halindeyken, köklü rekabetler ve eski kinler, Roma'ya karşı tutumlardan çok daha önemliydi. Helvetii veya Ariovistus ve Germanların gelişi için de aynı şey geçerliydi; mümkünse onlarla anlaşmak konusunda rakiplerinden önce davranmak daha iyiydi.

Pek çok adam Caesar ve Roma ile ittifakından kârlı çıktı. Diviciacus ve genel olarak Aedui kavmi gibi mevcut bağlantıları olanlar bunu başarmak için çok iyi bir konumdaydılar, aslında Ariovistus'un yenilgisinden sonra Sequani de öyle. Öncesinde Gallia Transalpina'dan herhangi bir temas olamayacak kadar uzakta yaşayan Remi ve Roma arasındaki ilişki yeniydi, ancak yine de onlar da büyük ölçüde bundan faydalandılar. Yardımsever liderleri desteklemek, talep üzerine özellikle süvari başta olmak üzere asker ve ihtiyaç temin etmek haricinde iç işlere pek müdahalede bulunulmadı.

Yine de yeni gelen Romalılarla dostluk kurarak kazananlar kadar, kaybedenler de vardı. Ariovistus'un Roma tarafından yakın zamanda kabul edilmesi, Aedui'nin eski bağı ile Caesar'ın o anki hırslarının çakışmasıyla gölgelendi. Helvetii göç etmemiş ve prokonsülü yanıt vermeye teşvik etmemiş olsaydı, tamamen Balkanlar'a odaklanabilir ve Galya'daki statükonun devam etmesine izin verebilirdi. Dumnorix, Helvetii yerleştikten sonra onlardan destek almayı ummuştu. Lakin yenildi ve kardeşinin kabilelerindeki yükselişini bir kez daha izledi. Diviciacus, küçük kardeşi Aedui'nin yönetici konseyine Caesar'ın onu kralları olarak atamayı planladığına dair güvence verdiği MÖ 54'ten önce ölmüş olabilir. Aslında, prokonsül ondan şüphelenmeye devam etti ve o yaz Britanya'ya geçtiğinde Roma ordusuna eşlik edecek Galyalı soylulardan biri olması gerektiğine karar verdi. Dumnorix bundan kaçınmaya çalıştı ve ardından Romalıların bu adamları Galya'nın geri kalanının görüş alanından çıktıklarında öldürmeyi planladıklarına dair söylentiler

yaydı. Başkalarıyla gizlice buluşarak, onlardan bir araya gelip Galya adına hareket edeceklerine dair yemin etmelerini istedi, bu da Caesar ve ordusunun sınır dışı edilmesi anlamına geliyordu. Adamlardan birkaçı, sadakatlerini kanıtlamak için onu prokonsüle ihbar etti. Dumnorix kamptan kaçtı, ancak takipçilerine direnince yakalandı ve öldürüldü. Caesar, canlı olarak geri getirilememesi durumunda bunu yapmalarına izin veren açık emirler vermişti. Onunla birlikte Aedui grubu orduya döndü ve lejyonların yanında hizmet etmeye devam etti.[30]

Ölümünün getirdiği koşullara rağmen, Dumnorix, Caesar'ın güvensizliğinin onun hırslarını engellediğini fark ettiğinde, ancak geç bir aşamada Romalıların açık bir düşmanı haline geldi. Benzer bir durum, MÖ 54'te, üç yıl önce Romalılarla ittifak kurmaya çalışan mükemmel süvarileriyle ünlü bir halk olan Treveriler arasında biraz daha erken bir tarihte gerçekleşti. İki kabile reisi şimdi üstünlük için rekabet ediyordu ve bunlardan biri olan Cingetorix, Caesar'a gidip sadakatini sunmaya karar verdi. Diğeri, kayınpederi Indutiomarus, savaşmak ve iç savaş yoluyla kabilenin kontrolünü ele geçirmek için savaşçı çeteleri yetiştirmeye başladı. Ancak, Caesar'a giden düzenli bir aristokrat akışının böyle bir mücadeleyi kazanmak için yeterli desteğe sahip olmasından şüphe duyduğunda fikrini değiştirdi. Sonunda o da Roma kampına gitti, istendiği gibi oğlu ve diğer akrabaları da dahil olmak üzere 200 rehineyi getirdi ve sadakatini sundu. Kabile soylularıyla yaptığı görüşmelerde, Caesar onları Cingetorix'i desteklemeye ikna etti. Sadakat için bir ödüldü ama aynı zamanda güvenilir ve ona borçlu olan bir adama kabileye liderlik etmenin daha hayırlı olduğuna dair faydacı bir karardı.[31]

Indutiomarus, rakibinin üstünlüğüne ve bunun sonucunda kendi statüsünün ve etkisinin azalmasına içerliyordu. Romalıların Cingetorix'e gösterdiği iyiliği oyunun sonu olarak görmedi. Aynı yılın ilerleyen günlerinde, Caesar tarafından Carnutes kabilesini yönetmesi için atanan kral, iki yıllık bir saltanattan sonra hırslı soylular tarafından öldürüldü. Senones kavmi, prokonsül tarafından kendilerine dayatılan krala aynı şeyi yapmaya çalıştı, ancak bu durumda kralları Roma kampına kaçmayı başardı. Indutiomarus tek başına hareket etmenin akıllıca olmadığını biliyordu, çünkü hiçbir kabilenin Caesar'ın ordusuna karşı şansı yoktu ve bunun dışında kendi halkının bir kısmından fazlası olduğundan emin olamazdı. Ren'in diğer ucuıdaki bazı German liderlerini savaşçılarıyla kendisini desteklemeye ikna etmeye çalıştı ama başarılı olamadı. Komşu bir Galya kabilesi olan Eburones'teki iki reisi, topraklarında kışı geçiren bir buçuk Roma lejyonunun gücüne saldırmaya ikna etmeyi başardı. Bu garnizonun ihaneti yoluyla imha edilmesi, Indutiomarus'a Cingetorix'i kovmak ve Treveri'nin liderliğini kazanmak için yeterince popülerlik kazandırdı. Başarı kısa oldu, çünkü başka bir Roma kalesine saldırmaya kalkıştığında, dikkatle hazırlanmış bir saldırı tarafından özellikle hedef alındı ve öldürüldü.[32]

Kabileler arasındaki güç mücadelelerinin arkasındaki itici güç, görünüşe göre, Caesar ve Roma'ya karşı düşmanlık veya sevgiden ziyade yerel rekabetlerdi. Kişisel avantajın ve başarı beklentilerinin faydacı bir değerlendirmesi üzerine kararlar alındı. Lejyonlar yaklaşırken, Senones güçlerini seferber etmeye başladı, ancak hazır olmadıklarını anlayınca Caesar'a teslim olmayı teklif ettiler. Aedui tanıdık bir tarzda onlar adına konuştu ve böylece istek kabul edildi. Remi, Carnutes için konuştu ve benzer şekilde rehineleri teslim etmeleri karşılığında onlara barış sağladı. Indutiomarus'un muhtemelen rehin olarak verilmeyen bir akrabası tarafından yönetilen Treveri kavmine karşı savaş açıldı. Yenildiler ve Germanların arasına sığınmak üzere kaçtı. Caesar, Cingetorix'i kabilenin başına yeniden getirdi. Eburones toprakları harap oldu ve yılın sonunda prokonsül, Senones ve Carnutes arasındaki darbelerin başlıca lideri olan Acco'nun idamını emretti. Roma'nın intikamını halka açık bir şekilde sergilemek için dövülerek öldürüldü.[33]

ROMA'YA DİRENMEK

MÖ 53-52 kışında, Galya aristokrasisinin havası değişti. Caesar'ın gelişini memnuniyetle karşılayan, onun desteği ve korumasıyla başarılı olan adamlar bunun kısa bir müdahale olmayacağını anladılar. Romalılar, kalıcı olarak Galya'da görünüyorlardı ve Caesar'ın komuta süresi sona erdiğinde bile Gallia Transalpina'ya geri çekilmeleri pek mümkün görünmüyordu. Dumnorix, Caesar'a ve Acco'nun idamına itaat etmeyi reddettiği için öldürülmüştü, bu da Romalıların en seçkin reisleri bile kendilerine uygun gördüğü şekilde gözden çıkarmaya istekli olduklarını gösteriyordu. Ceza verildiğinde hiçbiri Roma'ya karşı savaşmıyordu. Özünde, Galya'nın fethedildiğinin farkına varılması, Sequani kavminin müttefikleri Ariovistus'un onların efendisi olduğunu anladığındaki fikir değişikliğine benzer şekilde gerçekleşti. Bu, özellikle Romalılar German savaş lideri gibi sadece müttefiklerini korumak için müdahale ettiklerini tekrar tekrar iddia ettikleri için gururlarına vurulan bir darbe oldu. Caesar bile, tüm insanlar gibi Galyalıların özgürlükleri için savaşmasının doğal olduğunu hissetti. Bu, onu ya da vatandaşlarını, onların özgürlüklerini ellerinden almalarının doğru olup olmadığını sorgulamaya yöneltmedi.

Bu geç aşamada, Romalı istilacıların nefreti yayıldı. İlk düzenli toplantılar, Carnutes topraklarında gizlice gerçekleşti. Dinsel bir unsurun olması mümkündür, çünkü druid kült geleneksel olarak bu halk arasında toplanmıştır ve kabileler içindeki ve arasındaki anlaşmazlıkları çözmedeki yetkileri Caesar tarafından gasp edilmiştir. Yine de şimdi bile pragmatizmin önemli bir unsuru vardı, tıpkı baştan

beri olduğu gibi. Caesar, Helvetii kavminin Orta Galya'daki güç dengesini değiştirmesini engellemiş, Ariovistus'u ortadan kaldırmış ve diğer German gruplarının Ren Nehri boyunca ilerlemelerini engellemişti. Roma desteğinden yararlanan liderler ve kabileler, bu bağlantının bu kadar avantajlı olmaya devam edip etmeyeceğini merak ediyorlardı. Hırslı bir liderin, özellikle de kendi halkının dışında ne kadar güç elde edebileceğinin sınırlarını zorladı. En başından beri Galyalı reisler, Caesar'ın onları kullandığı kadar onu da kullanarak sinizmde Caesar'la boy ölçüşmüşlerdi. Artık birçokları için, bölgeden atılmasının sunduğu daha iyi beklentiler, onlara olan yararından daha ağır basmış gibi görünüyordu.[34]

Ardından gelen ayaklanmanın ana lideri Arverni'den Vercingetorix idi. Caesar, babasının tüm Galya'daki en önemli reislerden biri olduğundan bahseder ve oğlunun kendisini kral yapmak için kabile içinde devrim yaptığını iddia eder. Başka bir kaynak, valinin kendisine çokça iyilik ve destek gösterdiğini söylüyor. Bu, sefer sırasında Galyalıların önde gelen komutanlarından biri olan Commius için kesinlikle doğruydu. Caesar onu bir dizi önemli görevde görevlendirdi ve ardından Commius'u Atrebates kralı yaparak ve komşu kabileleri onun denetimine tabi tutarak inancını daha da gösterdi.[35]

İlk başta Aedui, Romalılarla savaştan ayrı durdu, daha çok baş magistratus ya da *vergobret* makamı için şiddetli bir anlaşmazlıkla ilgilendi. Devam eden sefere rağmen, prokonsül şahsen iki adaydan birinin lehine karar vererek tahkime gitti. Aedui yapısını Roma ile ittifak içinde tutma çabaları, yeni teyit edilen *vergobret* isyana katılmaya karar verdiğinde başarısız oldu. Caesar, yeni *vergobret*'in Arverni kavminden birçok genç asilzadeyle paylaştığı hediyeler aldığını ve onlara yitirilmiş özgürlüklerinden bahsettiğini söylüyor. Magistratusun atanmasının prokonsül tarafından onaylanması gerektiği pekâlâ anlaşılabilirdi. Caesar'ın şüphesiz minnettarlık kazanacağını umduğu bir şeydi bu. Romalılara sırt çevirmek, onun kendi adamı olduğunu gösterecekti. Bunun üzerine, kabilelerin çoğunluğu Roma'ya karşı ittifaka çoktan katılmıştı ve işler Caesar için iyi gitmiyor gibi görünüyordu. Lejyonlar yenildiyse, zaferin kredisinden pay talep etmek için ayaklanmaya yeterince erken katılmak daha iyiydi. Mağlup bir Roma'nın en önde gelen müttefiki olarak bırakılmak cazip bir olasılık değildi.[36]

Aedui kavmi, bir dizi yanlış söylenti ortasında bir dizi dürtüsel eylemle Caesar'a karşı döndüler. Neredeyse hemen, seferin kontrolü için Vercingetorix'e meydan okudular ve vali adına birçok rehine tuttukları gerçeğinden yararlanmaya çalıştılar ve böylece bunları evlerine geri gönderebildiler. Öyle olsa bile, bu girişim başarısız oldu ve savaşın geri kalanında oldukça somurtkan bir şekilde işbirliği yaptılar. Yakın zamanda dost olan ve asla "kardeş" olarak anılmayan Remiler, müttefikleri Lingones gibi Romalılara sadık kaldılar. Diğer tüm kabileler ayaklanmaya katıldı,

ancak bu Caesar'ın şansına, becerisine ve lejyonlarının inatçı kararlılığına rağmen savaşı Roma zaferiyle bitirdi.[37]

Vercingetorix teslim oldu ve Caesar'ın MÖ 46'daki gecikmeli zaferinde idam edilinceye kadar tutsak olarak tutuldu. Commius savaştı, biri Romalılarla müzakere etmeyi kabul ettiğinde olmak üzere onu öldürmeye yönelik iki girişimden sağ çıktı. Sonunda, başka bir Romalının yüzünü görmek istemediğini söyleyerek İngiltere'ye kaçtı. Birçok kabile, esir savaşçılarının köleleştirilmesi ve ağır cezaların alınmasıyla ciddi şekilde cezalandırıldı. Caesar, Arverni ve Aedui kavmine karşı hoşgörülü davrandı ve onlardan aldığı 20.000 kadar tutsağı serbest bıraktı. Yeni rehineler talep edildi ve prokonsül kışı Bibracte'de geçirdi, ancak genel olarak her iki kabile de Roma yönetimi altında tercih edilen bir statüye sahip olmaya devam etti. Kısa vadede lejyonlar, onları yakından takip etmek için bölgelerine veya yakınlarına yerleştirildi. Temizleme operasyonları ve yoğun diplomasi için iki yıl harcandı:

> Caesar'ın tek bir amacı vardı, kabileleri dost tutmak ve onlara savaş için ne fırsat ne de sebep vermek... Ve böylece, kabilelerle onurlu bir şekilde ilgilenerek, reislere zengin lütuflar sunarak ve omuzlarına yük bindirmeyerek, onların tabi olma durumlarını katlanılabilir hale getirdi ve birçok askeri yenilgiden sonra Galya'daki barışı kolayca tuttu.[38]

Caesar'ın ayrılmasından sonraki onyıllarda Galya'da isyanlar olmasına rağmen, bunlar MÖ 53-52'deki büyük isyanla aynı ölçekte değildi ve bir daha asla Romalıların eyaletten kovulabileceği isyanlar olarak görünmüyordu. Bunların bir kısmı Roma'nın askeri gücü korkusuna ve ayrıca koşulların Galyalılar ve özellikle aristokrasi için kabul edilebilir hale getirilmesine dayanıyordu. Kabilelerin günlük işlerine çok az müdahil olmaya devam etti. Reislerin hırsları üzerindeki kısıtlamalar, erkekleri şiddete başvurmak gibi çaresiz bir alternatife ancak ara sıra kışkırttı.[39]

Caesar, Galya'yı on yıldan daha kısa bir sürede ele geçirdi. Roma eyaletinin sınırlarından uzaktaki bölgeleri "pasivize etmekten" söz etti ve kendi gücüne derhal teslimiyetin dışında her türlü hoş karşılanmayı bir düşmanlık eylemi olarak gördü. Bu fethin hızı, bir valiye bu kadar uzun bir komuta veren tuhaf siyasi durumun ve Caesar'ın huzursuz enerjisinin ve becerisinin birleşiminden geldi. İmparatorluğun başka yerlerinde işler genellikle daha yavaş, bazen birkaç nesil boyunca gerçekleşti, ancak süreçlerin kendisi benzerdi. Bölgesel ve yerel siyaset dinamikti ve süregelen, genellikle şiddetli ve bazen de açıkça şiddetli bir rekabet gördü. Romalılar sahneye çıktıklarında buna yeni bir unsur eklediler. Çoğu durumda, en önemli faktör olarak görülmediler ve yalnızca geriye dönüp baktığımızda bunu varsayabiliyoruz.[40]

Daha geniş dünyadaki liderler ve topluluklar, Roma gücünü kendi çıkarları için kullanabilmek adına ellerinden geleni yaptılar. Komşuları başka bir dış gücün desteğinden yararlandıkları için bazen Sequani kavmine karşı Aedui kavmi gibi Roma'dan yardım istediler. Aynı şekilde, bir grup adına bir Roma müdahalesi, diğerlerinin buna karşı koymak için dışarıdan yardım aramasına neden oldu. Çoğu durumda, Roma'ya ya da aslında diğer güçlere karşı tutumlar, kısa vadeli kazanç arzusundan çok daha az önemliydi. Yerel hırs itici güçtü ve bu, gelecek yüzyıllar boyunca bir tema olarak devam edecek bir şeydi.

Caesar, Galya'daki ve imparatorluktaki diğer valiler gibi, kabileler içindeki ve arasındaki rekabetleri istismar etti. Roma her zaman müdahale etmeyi seçmedi ve dostluğun tanınması istendiğinde yardımın garantisini vermedi. Şüphecilik ve kişisel çıkar her iki tarafta da yaygındı, bu bizi şaşırtmamalı. Galya'daki ayaklanmanın liderleri, kazanırlarsa büyük ve güçlü adamlar olmayı umuyorlardı. Çoğu kabilede zamanla taraf değiştirmeyi başaran veya sadık kalan başkaları da vardı. MÖ 51'de Romalılara bir isyancı lideri teslim eden "Roma halkı için en dostane" olarak tanımlanan bir Arverni şefini duyuyoruz. Bazı kabileler çok acı çekti; Belgica bölgesinin arkeolojik kayıtları bunun Caesar'ın seferleri sırasında harap olduğunu gösteriyor. Ancak bunlar yok etme savaşları değildi. Çoğu kabile, savaşların sonunda hâlâ oradaydı ve birçoğu gelişmeye devam etti. Roma halkının eski dostları gelişti ve onlara yenileri katıldı.

IV
TÜCCARLAR VE YERLEŞİMCİLER

Engin gönüllü doğmuş zavallı adamlar, denizleri daha önce hiç görmedikleri, kendilerini yabancılar arasında buldukları ve her zaman yanlarında onlara kefil olacak tanıdıklarının olmayacağı kıyılara yelken açarlar. Yine de yurttaşlıklarının tek gerçeğine o kadar güveniyorlar ki, yalnızca magistratuslarımızı buldukları yerde değil ... ve yalnızca kendi yurttaşları arasında değil ... : hayır, kendilerini nerede bulurlarsa oradalar, nerede "Ben bir Roma yurttaşıyım" diye haykırabileceklerse ve gerçeğin onların savunmasına yetişeceğinden eminlerse oradalar...

-Cicero, MÖ 70.[1]

CIVIS ROMANUS SUM - YURTDIŞINDAKİ ROMALILAR

Galya'daki seferler, Julius Caesar'ı son derece zengin yaptı ve ona büyük bir şan getirdi. Zaferleri göz kamaştırıcıydı, ustalıkla duyuruldu ve Roma'da eşi görülmemiş sayıda halk şükran günü ilan edilmesiyle sonuçlandı. MÖ 1. yüzyılın ortalarında, Marius, Sulla, Pompeius ve Caesar gibi adamların kariyerleri, geçmişin zaferlerinden daha muhteşem bir şey elde etmeyi her zamankinden daha zor hale getiriyordu. Yine de Romalılar, lejyonlarının yeni topraklara yürüdüğü ve daha önce bilinmeyen halkların ve yöneticilerin onlara boyun eğdiği haberiyle her zaman oldukça heyecanlandılar. Caesar ve lejyonerlerini tarif ettiği gibi "bizimkiler" *nostri* Galya'nın uzak kuzeybatı kıyısına ulaşmış, German kabilelerinin ana vatanlarına saldırmak için iki kez Ren Nehri üzerinde köprü kurmuştu ve hepsinden daha dramatik olan saldırı MÖ 55 ve 54'te İngiltere'nin gizemli adasına gerçekleşmişti. Seferlerin çok az sonuç vermesi, felaketten kıl payı kurtulmuş olması ya da geride hiç garnizon bırakmamış olması önemli değildi. Caesar'ı pek umursamayan adamlar bile, bilinen üç kıtayı çevreleyen büyük okyanusu geçen bir Roma ordusu düşüncesiyle heyecanlandılar.[2]

Komutanlar bir bölgeyi ele geçiren ilk kişiler olarak ün kazandılar, ancak gerçekte bir bölgeye ulaşan ilk Romalılar nadiren onlardı ve neredeyse her zaman tüccar askerden önce gelirdi. Julius Caesar, hikâyeleri Vesontio'daki ordusunda-

ki paniği besleyen adamlar gibi, Galya'nın *oppida*larının çoğunda tüccarlar ya da *mercatore*s buldu. Ariovistus'a gönderdiği iki elçiden biri, geçmişte Alman liderin misafirperverliğini kabul etmiş Marcus Mettius adında biriydi. MÖ 59'da kralın Roma tarafından resmen tanınmasına yol açan diplomatik alışverişlere pekâlâ katılmış olsa da, Mettius bölgede ticaret yapan bir tüccardı ve buraya aylar ya da muhtemelen yıllar önce gelmişti.[3]

Gördüğümüz üzere, büyük miktarlarda İtalyan şarabı kuzeye, Galya'ya gönderiliyordu ve bu ticaretin kârları, kabile aristokrasileri arasındaki rekabeti ve Aedui ile Sequani arasındaki büyük güç rekabetini yoğunlaştırdı. Romalı tüccarlar mallarıyla en azından biraz yol kat ettiler ve yerel aracıların bunları ne zaman ve ne sıklıkla devraldığını söylemek zor. Caesar, tüccarların Belgica kabilelerinin topraklarına "nadiren" gittiklerini ve bu halklardan birinin, Nervii'nin topraklarından men edildiğini söylüyor. Ren'in diğer tarafındaki German kabilelerinin, tüccarların kendilerine gelmesine izin verdikleri, ancak herhangi bir şey satın almaktan ziyade baskınlarının ganimetlerini satmaya istekli oldukları söylendi. Caesar, kendi küçük hayvanlarına göre bariz üstünlüklerine rağmen, Galya'da yetiştirilen büyük yük atlarına ilgi duymadıklarını belirtiyor. Bu konuda biraz temkinli olmamız gerekiyor, çünkü o, Akdeniz dünyasından gelen lükslerin bir toplumu yozlaştırdığını, basit kültürlerin saflığına ilişkin köklü bir geleneği, soylu vahşinin kalıcı imajının bir varyasyonunu çağrıştırdığını açıkça söylüyor. Bu herhangi bir duygusal nedenden dolayı değildi. Belçika ve German kabileleri, Galya'daki diğer halklardan daha az kadınsı ve çok daha tehlikeli düşmanlardı; bu, Caesar'ın bu bölgelere müdahalesini ve onlara karşı tavizsiz tavrını haklı çıkardı.[4]

Caesar, ithal şarabı yozlaştırıcı bir etki olarak seçse de bu kabilelere ulaşan veya ulaşmaya çalışan tüccarların uyruklarını belirtmez. Britanya'ya yaptığı ilk seferden önce, adaya çok iyi bir sebep olmadan giden tek insanlardan, yani tüccarlardan ada hakkında bilgi istedi. Tüccarlar kampına çağrıldı, ancak Romalı komutan onlardan çok az şey öğrendi. Görünüşe göre Britanya ile yapılan ticaretin çoğu, Dorset Hengistbury Head'deki gibi ticaret limanlarına giden modern Britanya bölgesinde yaşayan Venetii kabilesi tarafından kontrol ediliyordu. Onlar ünlü denizcilerdi, ancak MÖ 56'da Caesar kabileyi paramparça etti, liderlerinden birçoğunu idam etti ve donanmalarını bir deniz savaşında ele geçirdi. Hayatta kalanlar kuşkusuz fatihlerine gönüllü olarak bilgi vermek istemiyorlardı ve tüccarlar Caesar'a güneydoğunun Galya'ya en yakın olan kıyı bölgeleri hakkında çok az şey anlattılar. Bu adamlardan bazılarının Romalı olması ve o bölgenin halklarıyla küçük çaplı ticaret yapmaları mümkündür. Adamlar her kimse, bazıları İngilizlere planlarını anlattı. Bu, birkaç lideri rehine sağlama ve Roma halkının *imperium*'una boyun eğme sözü

veren elçiler göndermeye teşvik ettiğinden, Caesar, oraya varmadan önce müttefikleri güvence altına almayı umarak, haberin adaya ulaşmasını istemiş olabilir.[5]

Venetii, Caesar'ın elindeki feci yenilgiye kadar kanal boyunca ticarete hâkim olsa bile, Galya'nın en kuzeyinde iş yapan Romalıların olması ve birkaçının Britanya'ya geçmesi muhtemeldir. Takip eden yıllarda ticarette açık bir kayma oldu, böylece kıtadan gelen malların çoğu Britanya'nın güneydoğusuna gitti ve Hengistbury Head'deki ticaret merkezi gibi daha batıdaki siteler hızlı bir düşüşe geçti. Caesar'ın Galya'daki seferlerinin bir başka sonucu da, İngiltere'ye giden ticaret yollarının çok daha fazla Romalı tüccara açılmasıydı. Oraya gönderilen malların miktarı önemli ölçüde arttı ve görünüşe göre bu, yerel liderler ve krallıklar arasında Aedui ve Sequani arasındakine çok benzeyen güç mücadeleleri üretti.[6]

Caesar hevesli bir *objets d'art** koleksiyoncusuydu ve bazıları, zengin bir yüksek kaliteli inci kaynağı bulacağı inancıyla İngiltere'ye gittiğini söyledi. Eğer hikâye doğruysa, o zaman bu sadece Roma silahlarını böyle egzotik bir yere taşımanın görkemine ek bir cazibe kaynağıydı, nitekim Caesar hayal kırıklığına uğradı. Cicero, Britanya'dan elde edilecek kârın beklenenden çok daha az olduğu yorumunu yaptı ve "Adada ne bir gümüş kırıntısı ne de köleler dışında bir yağma ümidi var, kölelerin arasında da herhangi bir kâtip ya da müzisyen bulacağımızdan şüpheliyim" dedi. Ve adanın sahip olmaya değer herhangi bir şey açısından zengin olduğu kanıtlansaydı, muhtemelen daha uzun vadeli ticaret umutları da vardı. İkinci yüzyılda Kartaca'yı yok eden ve Numantia'yı alan ünlü komutan Scipio Aemilianus Gallia Transalpina'daki tüccarlara Britanya'ya giden yollar hakkında sorular sordu. Ona çok az şey söylediler, bu da muhtemelen bir kez daha bu trafiğin Galya'nın Atlantik kıyılarındaki kabilelerin ne kadar tekelinde olduğunun bir yansımasıydı. Bu nedenle bazı Romalı valiler eyaletlerin ötesindeki topraklarla ticarete ilgi gösterdiler, ancak bunun yeni topraklara yayılma kararlarında birincil kaygı olduğuna dair hiçbir kanıt yok. Roma, genellikle Cumhuriyet'in genişlemesinin bir sonucu olsa bile, Romalı iş adamlarına yeni pazarlar açmak için savaşmış gibi görünmüyor.[7]

Bazı Romalıların Cumhuriyet'in eyaletlerinin çok dışına seyahat etmeleri, devlet çıkarlarının temsilcileri olarak değil, kâr umudu güden bireyler olarak oldu. MÖ 2. yüzyılın ortalarında, Noricum'da yaşayan Taurisci halkı tarafından zengin ve kolayca erişilebilen altın yatakları keşfedildi. Bu bölge, Avusturya'daki modern Tirol çevresindeydi. Muhtemelen birçok Romalı da dahil olmak üzere çok sayıda İtalyan, yerel halkla birlikte çalışmak için bölgeye akın etti. Bildiğimiz kadarıyla, uzmanlık getirmediklerini, yalnızca zengin olma çabası içinde çalışmaya hevesli bir isteklilik getirdiklerini ve bunların da onları teknik denetçilerden daha çok "Kırk dokuzlulara" benzettiklerini söyleyebiliriz. Polybios, sadece iki ay içinde İtalya'da

* Fransızca sanat eseri. [ç.n.]

altın fiyatının piyasayı su basması nedeniyle üçte bir oranında düştüğünü söylüyor. Bu, Taurisci'yi İtalyanları kovmaya ve mevduatları kendi başlarına işlemeye sevk etti. Amacının çıkarılan saf altın miktarlarını kontrol etmek mi, yoksa sadece kârı kendilerine saklamak mı olduğu belli değildir.[8]

Sınır dışı etme düşmanca bir hareket olarak görülmedi ve birçok Romalı ve İtalyan'ın iş yapmak için Noricum'a gitmeye devam ettiğine dair işaretler bulunmaktadır. Diplomatik ilişkiler iyiydi. MÖ 113'te Noricum kralı aleni bir müttefikti, Roma ile misafirperverlik bağlarından keyif alıyor ve bir valiyi göç eden Cimbri'ye karşı kendisine yardım etmesi için bir Roma ordusunu yönetmeye teşvik ediyordu -görünüşe göre başarısız oldu. Doğu Tirol'de, Pompaius Senator adında ilgi çekici bir adamın mezar taşı bulundu ve ölüm tarihi MÖ 100 civarındaydı. Muhtemelen iş için oradaydı.

Kazılarda, Magdalensberg'teki Noricum tepe kasabasının dışındaki bir Roma ticaret yerleşiminin tamamı ortaya çıkarıldı. MÖ 1. yüzyılın başlarında kurulan bu yerleşim merkezi bir avlunun etrafında dükkân ve evlerin bulunduğu yaklaşık 114'e 55 metrelik bir alanı kapsıyordu. İlk binalar ahşaptı, ancak daha sonra malların depolanması için mahzenleri olan taştan yapılarla yeniden inşa edildi. 1. yüzyılın ikinci yarısında bu yapılardan bazılarında tanrı, tanrıça ve mitsel figürlerinin resimlerini gösteren kaliteli duvar resimleriyle süslenmiş sıvalı duvarlar vardı. Magdalensberg muhtemelen Noricum kralının oturduğu yerdi ve Romalılar amforalarda şarap ve yağ, aletler ve kaplar gibi işlevsel eşyaların yanı sıra süslü lambalar ve Etruria'dan pahalı siyah çömlekler getirdiler. Buna karşılık Romalılar, çoğunlukla büyük miktarlarda oradan çıkarılan ve eritilen demir olmak üzere yerel ürünlerle ticaret yaptılar. Bu ticaret noktası, bölge yüzyılın sonuna kadar Roma egemenliğine girmediği için eyaletlerin ötesinde kurulan toplulukların bir göstergesidir.[9]

Dünyanın dört bir yanına dağılmış Romalı tüccarlar vardı; bazıları bireysel, bazıları topluluklar halinde toplandı fakat sayılarını ölçmek imkânsız. Ancak çalışan tüccarlar sadece onlardan ibaret değildi, daima yerel tüccarlara rastlanırdı ve nadiren tek yabancı Romalılar olurdu. Uzun mesafeli ticaret de Romalılarla başlamadı, ancak Tunç Çağı boyunca ve birkaç durumda daha da erken gelişti. Massilia (modern Marsilya), MÖ 6. yüzyılda Küçük Asya'dan gelen Yunanlar tarafından kuruldu ve kısa süre sonra sınırlarındaki kabilelerle kapsamlı ticaret bağlantıları geliştirdi. Çoğundan çok daha başarılı olmasına rağmen bu, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarının her tarafında Yunan yerleşimini gören uzun bir süreçte birçok koloniden sadece biriydi. Kolonilerden bazıları küçüktü ve esas olarak çiftçi topluluklardı, ancak çoğu az ya da çok ticaretle uğraşıyordu.[10]

Fenikeliler antik dünyanın büyük denizcileriydi ve son binyılın başlarında gemileri sık sık Eski Ahit'in Tarşiş'ine yani İspanya'ya uğruyor ve hatta bronz ya-

pımında kullandıkları kalay için Güneybatı İngiltere'ye gidiyorlardı. İspanya ve Kuzey Afrika'da Fenike kolonileri kuruldu, bunlardan biri de muhtemelen MÖ 8. yüzyılda kurulan Kartaca'ydı. Zamanla şehir kökenlerini aşarak kendi başına imparatorluk halini alıp sömürgeci oldu. MÖ 509'da yeni Roma Cumhuriyeti, Kartaca ile Romalıları ve müttefiklerini Kuzey Afrika'daki Cap Bon'un ötesinde ticaretten veya ikisi genellikle bağlantılı olduğundan baskın yapmaktan men eden maddeler içeren bir anlaşma imzaladı. Bu burnun ötesinde rotasından çıkan gemilerin, "gemisinin onarımı veya kurban için gerekli olanlar dışında herhangi bir şey satın alması yasaktı ve beş gün içinde yola çıkması gerekiyordu." Romalı tüccarların diğer bölgelere gitmelerine izin verildi, ancak yalnızca yerel bir yetkilinin huzurunda iş yapmaları gerekiyordu.[11]

Daha sonraki antlaşmalar, aksi takdirde tüccarların şanslarını orada deneyeceklerini açıkça varsayarak, Romalıları ve müttefiklerini diğer belirli bölgelerle kısıtladı. Bazı pazarlar ve malzeme kaynakları kıskançlıkla korunuyordu ve uzun bir süre boyunca yalnızca Kartacalılar, maden kaynakları açısından zengin bölge İspanya'nın kuzeybatı kıyısına nasıl ulaşılacağını biliyordu. Bir keresinde, Gades'in (bugünkü Cadiz) Pön kolonisinden bir gemi, rotayı keşfetmeye hevesli Roma gemileri tarafından takip edildi. Kartacalı kaptan, kendi gemisini kasten karaya oturtarak onları sığlığa çekti. Bir enkaz parçası yardımıyla kaçarak, şehri tarafından yolculuktaki kayıplarına denk bir parayla ödüllendirildi. Görünüşe göre Gades'in denizcileri, Roma eyaletinin bir parçası olduktan sonra bir süre bu sırrı sakladılar ve ancak MÖ 1. yüzyılın başlarında bir vali kuzeybatıdaki tüm tüccarların madenlere erişimini güvence altına aldı.[12]

Anlaşmaların Romalı tüccarlara getirdiği tüm kısıtlamalara rağmen Sicilya gibi bölgelerde Romalılar, Kartacalı muadilleriyle aynı düzeyde muamele görüyordu. Birinci Pön Savaşı'na kadar, iki şehir devleti arasındaki ilişkiler iyiydi. Kartacalı tüccarlar topluluğu da Roma'da gerektiği gibi oluşturulmuştu ve çoğu savaş patlak verdiğinde ayrılsa da, diğerleri her çatışmanın sonunda geri döndü. Bazı Romalıların Kartaca'da ve izin verilen diğer topluluklardan herhangi birinde kurulmuş olmaları olasıdır. Rakamlar sayıca az olabilir ve uzun bir süre boyunca Pön ticaretinin büyük ölçeği Romalı ve İtalyan tüccarların faaliyetlerini gölgede bıraktı. Kartaca ticareti, Kuzey Afrika'da iyi sulanan arazilerin son derece organize bir şekilde ekilmesine dayanıyordu. Roma İtalyası'nın tarımı daha az karmaşıktı ve ihracat için çok daha küçük fazla üretilirdi. Yine de Roma büyümeye devam etti, böylelikle nüfusu başka devletlerin nüfusunu geride bıraktı. Zaman geçtikçe, denizaşırı ülkelerde para kazanmak isteyen Romalıların sayısı giderek arttı. Cumhuriyet eyaletleri ele geçirdikçe, bu tüccarlar yeni pazarlar buldular.[13]

Amforalar kırılır, ancak parçaları neredeyse yok olmaz ve arkeolojik kayıtlarda hem tanınması kolaydır hem de çok kolay bulunur. Herhangi bir gemide bu denli büyük çanak çömlek kasaları bulunuyorsa, eski gemi enkazının bulunması daha olasıdır. Bu; amforalarda taşınan ürünlerin ticaret trafiğiyle ilgili kanıt bulmayı daha da kolaylaştırır, bu nedenle, MÖ 1. yüzyılda çok fazla Roma şarabının Galya'ya sevkiyatını teyit edebiliyoruz. İster köleler, ister çiftlik hayvanları veya hayvansal ürünler, ister giysi ve malzeme, ister mineraller ya da taşımaya değer başka herhangi bir şey olsun diğer mallar doğaları gereği arkeolojik olarak neredeyse görünmezdir. Bu tür ticari ürünlere yönelik filolojik atıflar belirsiz olma eğilimindedir ve bunların ticaret faaliyetinin ölçeğini değerlendirmede çok az faydası dokunur. Bu nedenle Galya'ya çok fazla İtalyan şarabının gittiği açıkken diğer tarafa neyin geri döndüğü çok bilinmiyor.

Bazı bilginler bunu Romalıların bir konuk tarafından sunulan herhangi bir hediyenin değerini aşmak için ev sahibi üzerindeki sosyal yükümlülüğü yanlış anlaması olarak görmeyi tercih etseler de, Galyalı liderlerin bir köleyi kaliteli şaraptan oluşan bir amforayla takas etmeye istekli oldukları söyleniyordu. Galya'ya giden en az kırk milyon amforanın tahmini biraz bile doğruysa, o halde saf sayılar, misafirperverliğin kültürel zorunluluğundan yararlanarak bu şekilde küçük bir kesirden fazlasının değiş tokuş edilmesini imkânsız kılıyor. Ayrıca Aedui kavminden Dumnorix'in pozisyonunu Rhone Nehri'ne giden kargolardan alınan geçiş ücretlerini kontrol etmeye dayandırdığını da hatırlamalıyız. Aracılara giden hem miktar hem de kârlar, hediye alışverişinden çok ticari işlemlere işaret etmektedir. Galya'daki çoğu kabile ve Güney Britanya'dakiler önce Yunan, sonra da Roma gümüş ve bronz standartlarına uyan madeni paralar bastı, bu nedenle bu şarabın bir kısmı, tüccarların yanlarında geri almak istedikleri mallar kadar para için de el değiştirmiş olabilir.[14]

Ticaret faaliyetinin veya her iki yönde gönderilen emtiaların çoğunu takip edemediğimizden bu tür faaliyetlerin ölçeğini daha da az anlıyoruz. İster seramik, ister daha sık olarak gümüş veya diğer değerli metaller olsun Akdeniz'den gelen süslü sofra takımları, arkeolojik olarak Demir Çağı Avrupası'nda esas olarak yalnızca zengin ve güçlüler uzaklardan gelen eşyalardan keyif aldıklarından benzer şekilde öne çıkıyor. Bu tür olağanüstü ürünler mezar eşyası veya ritüel birikintileri olarak ortaya çıkabilir, ancak buralara nasıl geldiklerini söylemek daha zordur. Bazıları kabile yöneticilerine diplomatik hediyeler olarak geldi. MÖ 169'da bir Galya kralı veya reisi tarafından Alpler üzerinden Roma'ya elçiler geldi; bize hikâyeyi anlatan Livius, bir buçuk yüzyıl sonra adamın kabilesiyle ilgili artık hiçbir kayıt olmadığını

belirtir. Adı Balanos'tu ve Roma'ya Makedonya ile olan mevcut savaşında yardım etmeyi teklif etti. Minnettar Senato, karşılığında yaklaşık "bir kilo ağırlığında altın bir gerdanlık, iki kilo ağırlığında altın bir kâse, süslü bir at ve bir süvari silahı" hediye olarak gönderdi. Balanos'un daha sonra Romalıların savaş çabalarına yardım edip etmediğini bilmiyoruz.[15]

Prestijli hediyeler diplomatik alışverişlerin olağan bir parçasıydı. Bazı durumlarda, Roma elçileri tarafından sunulan nesneler, alıcı tarafından daha sonra diğer liderler ve diğer kabilelerle ittifakları güçlendirmek için verilmiş ve bu nedenle daha da uzağa gitmiş olabilir. Diğerleri değerli ganimetler olarak savaş yoluyla el değiştirebilirler ve gerçekten de bazı durumlarda ilk önce Akdeniz dünyasını baskınlardan ganimet olarak terk etmişlerdir. Benzer hediyeler, faaliyet göstermeyi umdukları bir bölgedeki yerel yöneticilerin beğenisini kazanmaya hevesli tüccarlardan da gelebilirdi. Hatta bazıları, hediye yerine ticaret için mal olarak seyahat etmiş olabilir, ancak bu vakaların her birinde, eserlerin Demir Çağı bağlamında keşfedilmesi, bunların nasıl geldiklerini netleştirmesi olası değildir.

Diplomatik hediyeler, Roma'nın eyaletlerinden uzak ülkelerdeki Yunan-Roma dünyasından bazı değerli nesnelerin varlığını açıklar, ancak MÖ son yüzyıllarda devam eden ve büyüyen büyük ölçekli uzun mesafeli ticaretin resmini değiştirmez. Bu, birçok alanda Romalı ve İtalyan tüccarların sık sık ve genellikle tesadüfi olarak anılmasıyla pekiştirilir. MÖ 229'da gemi sahipleri, Illyria Kraliçesi Teuta'ya sadık korsanların yağmacı saldırılarından Senato'ya şikâyette bulundular. Tüccarlar öncelikle, Yunan topluluklarının daha geniş Yunan dünyası ile uzun süredir ticari ve kültürel bağları olan Güney İtalya'dandı. Bu, devam eden korsanlıktan ilk şikâyetleri değildi, ancak birkaç gemi Illyrialıların saldırdığı bir şehirde demir atarken yağmalandığında mesele doruk noktasına ulaştı. Tüccarlardan bazıları öldürüldü, bazıları da esir alındı. 70'te hatip Cicero, birçok durumda "atalarımızın büyük savaşlar verdiğini" iddia etti, "çünkü Roma vatandaşlarına hakaret edildiği, tüccar denizcilerinin hapsedildiği, tüccarlarının soyulduğu söylenmişti." Kaynaklarımızda Illyria Savaşı dışında net bir örnek bulunmuyor ve bu bile durumu biraz daha karmaşıklaştırıyor. Ancak aynı konuşmada, imparatorluğun dışında, "Ben bir Roma vatandaşıyım!" (*civis Romanus sum*) şeklinde feryat eden fakir bir adamın barbarlardan bile zarar görmeyeceğini iddia eder. Roma'nın gücünden duyulan korku işte o kadar büyüktü.[16]

MÖ 146'da Romalılar Kartaca'yı yerle bir etti. Küçük bir Afrika eyaleti oluşturuldu ve doğrudan yönetildi, ancak batıdaki toprakların çoğu genişlemiş bir Numidia Krallığı'na verildi. Bir nesil içinde, en az iki Numidia şehrinde, Cirta ve Vaga'da kalıcı olarak ikamet eden önemli İtalyan ticaret topluluklarının olduğunu biliyoruz. Benzer gruplar, çok daha güçlü bir yazıt yerleştirme geleneğine sahip

olan Yunan dünyasında daha görünür olma eğilimindedir. Sicilya'nın kuzey kıyısındaki küçük bir kasabada bulunan bir anıt, MÖ 193'te, kendilerini *Italicei* olarak tanımlayan adamlar tarafından eyalet valisini onurlandırmak üzere dikildi. İtalyanlar diğer birçok Yunan şehrinde de kendini gösterir. MÖ 174 civarında, Seleukos Kralı IV. Antiokhos Epiphanes, Atina'daki Olympos Zeus Tapınağı'nın ya da öteki ismiyle Olympieion'un inşaatını tamamlamak için para ödedi. Ortak Hellen kültürüne yönelik bu tür bir jest, Büyük İskender'in fetihlerinin parçalarını yöneten halef krallar için yaygındı. Yine de bu durumda, işi yapmak için sözleşme, daha sonra Atinalılar tarafından onurlandırılan ve muhtemelen işi tatmin edici bir şekilde yapan Cossutius adlı bir Romalıya verildi.[17]

Muhtemelen Romalıların ve İtalyanların en büyük yoğunluğu, Atina'nın yargı yetkisine giren ve Üçüncü Makedon Savaşı'nın ardından MÖ 166'da Roma tarafından serbest liman ilan edilen Delos'taydı. Küçük boyutuna rağmen, ada iyi bir konuma sahipti ve uzun süredir doğuya ve batıya giden mallar için büyük bir antrepo işlevi görüyordu. Romalılar, Delos'ta kurulan yabancı tüccar topluluklarına görece geç gelenlerdi, ancak sayıları hızla arttı. Diğer şeylerin yanı sıra, son derece geniş, açık ve asfaltsız bir avluyu çevreleyen çift katlı revaklardan oluşan bir dikdörtgenin bulunduğu İtalyan Agorası olarak bilinen bir kompleks inşa ettiler.

Delos, gümrüksüz bir liman haline getirildikten sonraki yıllarda Doğu Akdeniz'deki köle ticaretinin en büyük merkezi haline geldi. Strabon'un bir günde 10.000'den daha çok insanı işleyebileceği iddiası abartı olsa bile, küçük adadan kaçırılan insan sayısı çok fazlaydı. Delos'a giden Romalıların çoğu köle ticareti için geldi, ancak İtalyan Agorası'nın bir köle pazarı olarak tanımlanması belirsiz olsa da büyük ölçüde böyle bir binanın neye benzemesi gerektiğini henüz bilmiyoruz. Orada elbette başka ürünlerin ticareti de yapılıyordu, ayrıca Romalıların zeytinyağı ticareti yaptığından da haberdarız, ancak MÖ 130'da limanda çıkan başarısız köle isyanından sonra bile ağır basan ticaret insan alım satımıydı.

Denizaşırı genişlemenin kârları, Roma'nın zenginlerinin bir iş gücü olarak istikrarlı bir köle insan gücü arzı gerektiren büyük kırsal mülklere yatırım yapmalarına yol açtı, haliyle bu talep her zaman savaş tutsakları tarafından karşılanamayacaktı. Aynı zamanda, Roma'nın genişlemesi Hellenistik dünyanın büyük güçlerini yok etti veya sakatladı, korsanlığı kontrol edebilecek donanmaları sürdürmelerini zorlaştırdı. Rodos bunda önemli bir rol oynamıştı, ancak ticari olarak Delos'un serbest limanına yenildi ve MÖ 166'dan sonra etkili bir filoyu finanse edemedi. Doğu Akdeniz'de korsanlık gelişti ve korsanlar, çoğu Delos'tan geçerek köle olarak sattıkları esirleri aldı. Şayet Romalılar bu alım satımın farkındalarsa dahi bu konuya yönelik hiçbir şey yapmaya yeltenmediler.[18]

Romalı ya da İtalyan olmanın Delos'taki tüccarlara diğer uluslardan tüccarlara nazaran yarar sağladığına dair delil bulunmamaktadır. İtalya'daki büyük köle pazarıyla daha fazla bağlantıları vardı, ancak bunun dışında herkesle aynı şartlarda iş yaptılar. Zamanla, başka yerlerde olduğu gibi orada da İtalya'dan gelen erkeklerin İtalyanlardan ziyade Romalılar olarak adlandırılması giderek daha yaygın hale geldi. Bu, kısmen artan sayıda vatandaşa yansıdı, ancak Sosyal Savaş'ın sonrasına kadar çoğu İtalyan, oy hakkından yoksun kalmaya devam etti. Dışarıdan bakanlar için bunların hepsini İtalya'yı kontrol eden, birkaç vilayete hükmeden ve tüm Akdeniz dünyasının en heybetli gücü haline gelen Roma şehriyle bir araya getirmek muhtemelen kolaydı. Benzer nedenlerle, vatandaş olmayan İtalyanlar kendilerini Romalı olarak sunmayı seçmiş ve iş hayatında avantajlı hissetmiş olabilir. Roma elbisesi, Yunanistan'da tercih edilen çeşitli pelerin türleri yerine, ayakkabı tarzından tunik ve en çok da toga şekline kadar ayırt ediciydi. Erkekler topluluklara yerleştiğinde ve yerel festivallerde yer aldıklarında, tapınaklardaki ayinleri finanse etmek veya yerel yetkililere teşekkür etmek için Yunanlar ve diğer yabancılarla bir araya geldiklerinde bile, çoğu hâlâ bu hemen tanınan giysileri giyerek kendilerini diğerlerinden ayırıyordu. Hangi mesafede olursa olsun, hem gururdan hem de sonuç olarak kendilerine daha fazla saygı ve özenle davranılacağını umarak kendilerini büyük güce ait ilan ettiler. Sosyal Savaş'tan sonra, hemen hemen tüm İtalyanlar, işlerinde sık sık çalıştırdıkları azatlı köleler gibi, yasal anlamda da Romalıydı.[19]

Ne zaman bir bölge eyalete dönüştürülse, bölgede faaliyet gösteren Romalıların sayısı önemli ölçüde arttı. Hâlihazırda Galya'da bulunan tüccarların yanı sıra, Julius Caesar'ın lejyonlarını tacirler, yatırımcılar ve küçük veya çok büyük ölçekte faaliyet gösteren tefeciler gibi daha fazlası izledi. Bu gelenlerden kimileri doğrudan askerlere ürün sattı. Onların bir kışlanın surlarının dışındaki ahırlarında ani bir saldırıya uğradıklarından haberdarız. Diğerleri ise yağma ve tutsaklar gibi savaş ganimetlerini satın almak için oradaydı, hatta yeni fırsatların doğduğunu hissettiklerinden daha da fazlasını. Caesar'ın vali olarak yaptığı konuşmanın sonunda Galya'da iş yapan çok daha fazla Romalı vardı. MÖ 53-52'deki büyük isyanda bu adamlar isyancıların hedefi haline geldi ve Romalı sivillere yönelik birkaç katliam yaşandı. Fırsat, özellikle yeni kazanılan topraklarda veya illerin ötesinde risklerle karıştırıldı.[20]

İtalya'da vatandaşlar ve Latin kolonileri kurma geleneğine rağmen, Romalılar denizaşırı fethedilen topraklarda bunu yapmakta yavaş kaldılar. Buna rağmen, daha az prestijli yasal haklara sahip topluluklar kuruldu. Scipio Africanus, İkinci Pön Savaşı'nda Kartacalıları İspanya'dan sürdükten sonra Italica'ya (modern Santiponce) çok sayıda iyileşme dönemindeki askeri yerleştirdi. Kaç askerin görev yaptıkları eyalete yerleşmek için terhis edildiğini veya aslında kaçtığını bilmek zor.

Görev yapılan eyalete yerleştirilme süreci muhtemelen çoğunluğu çiftlikler ve aileler gibi onları eve çeken mülk sahibi kimseler dışında kalan en fakirlerden seçilen bir lejyonerin görev yaptığı eyalette kaldığı sürenin uzamasıyla MÖ 2. yüzyılın sonunda yaygınlaştı. MÖ 171'de, Romalı askerlerin ve yerel kadınların soyundan geldiklerini iddia eden yaklaşık 4.000 kişilik bir grubun temsilcileri, Senato'ya kendilerine ait bir yerleşme verilmesi için dilekçe vermek üzere İspanya'dan geldiler. Yurttaşların yurttaş olmayanlarla evlenmelerine izin verilmedi, bu da çocuklarını hem gayri meşru hem de yabancı yaptı, ancak Senato sempati duydu. Carteia'ya (en güneyde Algeciras yakınlarında) yerleştirildiler ve topluluğa Latin hakları verildi, bu Cumhuriyet döneminde İtalya dışındaki bir yerde uygulanmayan bir şeydi.[21]

Vatandaşlar için ilk denizaşırı koloni, MÖ 122'de Kartaca'da kuruldu, ancak kısa süre sonra, onu yaratmak için yasayı çıkaran adam bir siyasi şiddetle öldürüldüğünde resmi statüsünü kaybetti.

Bununla birlikte, bazı yerleşimciler zaten dışarı çıkmış ve kendilerine çiftlikler tahsis edilmişti ve topluluk artık bir koloni olmasa da aileler kaldı. MÖ 118'de Narbo (modern Narbonne), bu eyaletin kurulmasından sadece üç yıl sonra Gallia Transalpina'ya kuruldu. İlk yerleşimciler eski askerlerdi ve bu, birkaç yıl önce Aquae Sextiae'da (Aix-en-Provence) kurulan topluluk için de geçerliydi. Her durumda, orijinal nüfus, bölgeyi ziyaret eden veya orada yaşamayı seçen diğer kişiler tarafından kısa sürede kabarmıştı.[22]

MÖ 69'da hatip Cicero Transalpina "... Galya tüccar kaynıyor, Roma vatandaşlarıyla hınca hınç dolu. Hiçbir Galyalı Roma vatandaşından bağımsız asla iş yapmaz; alım satım Roma vatandaşlarının hesap defterlerine kaydedilmeden Galya'da tek bir madeni para el değiştirmez." demiştir. Bölgede aktif olan birkaç grubun yanı sıra sömürgecileri de listeler: iş adamları/bankacılar (*negotiatores*), vergi tahsildarları (*publicani*), çiftçiler (*aratores*) ve çiftlik sahipleri (*pecuari*). Cicero, eyaletteki Romalı iş adamlarının her yerde bulunmasını abartmış olsa da başka kaynaklardan bu kimselerden orada fazlasıyla bulunduğu açıktır. Bazı Romalılar lejyonlardan önce gelmişlerdi, hatta kimisi geleli on yıl veya daha fazla olmuştu. Fakat bunlardan daha fazlası, çok çeşitli işlerde ve çok çeşitli ölçeklerde kâr elde etmeyi umarak orduyu takip etti.[23]

ROMALILAR VE YERLİLER

Galyalı isyancılar, MÖ 53-52'de Romalı tüccarları ve iş adamlarını katlettiler. Siviller savunmasızdı, çalınmaya değer servet ve mülklere sahipti ve Roma fethinin sembolleriydi. Bir olayda bazıları öldürülmek yerine köleleştirildi ve bunun ha-

yatlarını korumak için mi, yoksa onları aşağılamak için mi olduğunu bilmiyoruz. Cicero, Narbo'nun MÖ 70'lerde kuşatıldığını iddia ediyor, bu da bir eyaletin yaratılmasından bir veya daha fazla nesil sonra bile bölgede Romalılar için bir risk olduğunu gösteriyor. Kolonilerin ve vilayetlerdeki vatandaşların gayriresmi yerleşimlerinin amaçlarından biri, daha öncekilerin İtalya'nın fethi sırasında yaptığı gibi, garnizon görevi yapmaktı. Bir eyalette çalışan Romalı vatandaşlardan asker toplanmasıyla birden fazla kez karşılaşırız.[24]

Eyaletler dışında faaliyet gösteren tüccarlar bile zaman zaman askeri bir önem kazandı. MÖ 112'de Numidia kraliyet ailesinin rakip üyeleri arasındaki bir mücadele iç savaşa dönüştü. Jugurtha, üvey kardeşi Adherbal'ı Cirta şehrine kadar kovaladı ve onu orada kuşattı, ancak tarihçi Sallustius'un "çok sayıda togalı" olarak adlandırdığı tüccarlar topluluğunun direnişi nedeniyle burayı ele geçirmekte zorlandı. Dört aydan fazla bir süre boyunca şehir, İtalyanlar Adherbal'ı teslim olmaya ve Roma'nın adil hakemliğine ve gücüne güvenmeye ikna edene kadar, onu almaya yönelik tüm girişimleri geri püskürttü. Sallustius, Romalı oldukları için kendilerine iyi muamele edileceğinden emin olduklarını söyler. Jugurtha böyle bir kısıtlama göstermedi, üvey kardeşine ölümüne işkence etti, İtalyanlar ve Romalılar dahil ona karşı savaşan herkesi infaz etti. Senato'yu harekete geçmeye ve Jugurtha'ya karşı bir ordu göndermeye zorlamak, Roma'daki popüler bir politikacının hatırı sayılır ajitasyonunu gerektirdi. Yine de savaşın uzun sürdüğünü kanıtladı ve birkaç yıl sonra Vaga kasabasında başka bir tüccar topluluğu katledildi.[25]

Romalı sivillerin en büyük ve en rezil katliamı, Pontos Kralı VI. Mithradates'in emriyle MÖ 88'de Asya'da gerçekleşti. Hırslı, yetenekli ve acımasız bir adam olan Mithradates, Hellenistik dünyadaki son büyük ardıl hükümdarlardan biriydi ve krallığını genişletmeye hevesliydi. Bu, bir Romalı Asya valisinin ve onun kıdemli astının alışılmadık derecede kışkırtıcı ve yozlaşmış davranışlarıyla birleşince, hızla savaşa yol açtı. Romalılar hazırlıksızdılar, esas olarak yerel müttefiklere güveniyorlardı ve hızla yenilmeleri Mithradates'in ordularının Asya'ya ilerlemesine yol açtı. Senato, kralla ilgilenmesi için yılın konsüllerinden biriyle birkaç lejyonu göndermeye karar verdi, ancak daha sonra komuta için rekabet Roma'nın ilk iç savaşına yol açtı ve aynı lejyonlar Roma'nın üzerine yürüdü. Mithradates güçlüyken, Romalılar o an için çok zayıf görünüyordu.

Kral daha sonra Asya'daki tüm sivil liderlere ve yerel valilere veya satraplara belirli bir günde talimat vererek gizli bir mesaj gönderdi:

> Kasabalarındaki bütün Romalılara, İtalyanlara, eşlerine, çocuklarına ve İtalyan asıllı azatlılarına saldırsınlar, onları öldürsünler, cesetlerini gömmeden dışarı atsınlar ve mallarını Kral Mithradates ile paylaşsınlar.

> Ölüleri gömecek veya yaşayanları gizleyecek olanları cezalandırmakla tehdit etti, muhbirlere ve saklanan insanları öldürenlere ödül vaat etti. Efendilerini öldüren veya ihanet eden kölelere, borçlarının yarısını ödemeleri şartıyla borçlulara özgürlük teklif etti...[26]

Ardından gelen kan banyosunda 80.000 kişinin öldüğü iddia edildi. Ephesos'ta [Efes] Büyük Artemis Tapınağı'na sığınan bazı Romalılar tanrıçanın heykellerinden sürüklenip katledildiler. Pergamon'daki [Bergama] saldırganlar biraz daha çekingendiler; şifa tanrısı Asklepios'un imgelerine dokunmak yerine onları kavrayanları oklarla vurdular. Adramytteion'da [Edremit] kaçaklar sadece takip edilmek ve öldürülmek için denize sürüldü, yanlarındaki çocuklar boğuldu. Başka bir şehirde ise önce bebeklerin, sonra annelerin ve son olarak da erkeklerin katledildiği iddia edildi. Tralleis halkı kendileri adına öldürsünler diye yabancı bir haydut çetesini tuttular; bu çete, kurbanlardan hangisi sığınma umuduyla bir tanrı heykelini tutacak olsa ellerini kesmekten çekinmedi.

Bazı Romalılar, katliamdan kaçmak için kendilerine özgü kıyafetlerini değiştirdiler ve Yunanlar gibi giyindiler belki de özellikle İtalyanlar bu imtiyazı yakın zamanda edinmişti. Birkaçı başarılı dahi oldu. Publius Rutilius Rufus adlı eski bir senatör, Asya eyaletinde görev yaparken yolsuzluk ve taşralılardan zorla para almaktan mahkûm edildikten sonra sürgüne gönderildi, aynı şeyi yaptı ve hayatta kaldı. Suçlarını işlediği varsayılan eyalette sürgüne gitmesi ve taşralılar tarafından memnuniyetle karşılanması gerçeğiyle kanıtlanan mahkûmiyeti, büyük bir adaletsizlik olarak kabul edildi. Bu iyi niyet şüphesiz onun hayatta kalmasına yardımcı oldu. Kos Adası'nda Romalılar oradaki başka bir şifa tanrısı tapınağına sığınmış ve bu kez yerliler tarafından korunmuştur.[27]

Katliamın iddia edilen ölçeği gibi kuşkusuz hikâyeler de anlatımda büyüdü. Olaya zaman bakımından en yakın kaynak olan Cicero, ölüler için bir sayı vermez ve modern bilim adamları genellikle bunun fazlasıyla abartılı olduğunu varsayarlar. Aynı şey, Mithradates'in işgalinin hemen ardından Yunanistan'da ve Delos dahil adalarda öldüğü söylenen 20.000 kişi için de geçerlidir. Gerçek sayı ne olursa olsun ölülerin sayısının diğer herhangi bir Roma sivil katliamından çok daha büyük bir ölçekte olduğu açıkça kayda değerdi. Bu, İtalya dışında özellikle eyaletlerde yaşayan ve çalışan çok sayıda insan olduğunun kanıtıdır. Bazıları, genel olarak Roma'nın ve özel olarak bu Romalı iş adamlarının, ilk fırsatta onlara hemen sırt çeviren eyalet nüfusu tarafından geniş çapta nefret edildiğinin açık bir kanıtı olarak görecektir.[28]

Gördüğümüz gibi Romalılar farklı giyinmişler ve bazı yerlerde büyük topluluklar oluşturmuşlardır. Bu tür gruplar, ortak bağlılıkların açıkça gösterdiği gibi kendilerini yerel halktan ve diğer yabancılardan her zaman ayrı tutmamıştır, bu-

nunla birlikte keyiflerince davranmış da olabilirler. Cicero, katliamdan neredeyse on yıl sonra, MÖ 79'da Asya'da *legatus* (veya valinin kıdemli temsilcisi) olarak görev yapan Caius Verres adlı bir senatörün hikâyesini anlatır. Romalı, kızı hiç görmemiş olmasına rağmen, seçkin bir yerelin evlenmemiş kızına takıntılı hale geldi ve onu kendisine çekmek için güç kullanmaya çalıştı. Ev sahibi direndi ve kısa süre sonra kasaba halkının da yardıma gelmesiyle Verres ve yandaşları kovuldu, bir lictor* öldürüldü ve birkaç yardımcısı yaralandı. Ertesi gün, bölgede yaşayan Romalılar komşularını dağılmaya ikna edene kadar *legatus*'u linç etmek için toplandılar. Bu noktaya kadar davranışları makuldü, ancak daha sonra bazıları babanın Roma temsilcisine saldırdığı için uydurma bir kovuşturmada yer aldı. Adam ve oğlu suçlu bulundu ve ikisi de idam edildi.[29]

Böyle büyük adalet hataları nadirdi ve göreceğimiz gibi Verres daha sonra Sicilya'yı yönetirken işlediği daha birçok suistimal nedeniyle bir Roma mahkemesine çıkarıldı. Daha yaygın bir rahatsızlık nedeni, *publicani*'nin, yani eyaletlerde vergi toplama hakkını güvence altına alan özel şirketlerin ve *negotiatores*'in, yani bankacıların/tefecilerin faaliyetleriydi; her ikisi de bazen bireylerden ve topluluklardan ödeme almak için aşırı uzaklıklara gitmeye eğilimliydi. Romalıların eyaletleri yönetme sistemini düşündüğümüzde, bir sonraki bölümde onlara daha ayrıntılı bakacağız, ancak diğer Romalılar bile onları genellikle açgözlü olarak gördüler.[30]

Yine de konu bu kadar basit değil. MÖ 88'de Mithradates'in birlikleri, MÖ 133'te neredeyse yarım yüzyıl önce Roma'nın bir eyaleti haline gelen Küçük Asya'yı ele geçirdi. Romalıların katledilmesi, kurtarıcıların gelişi nedeniyle artık hareket etmekte özgür olan ezilen bir nüfusun kendiliğinden tepkisi değildi. Ephesos'ta Romalıların heykelleri devrildi, ancak kraldan emir gelene kadar öldürme olmadı. Orada ve başka yerlerde katliam, ancak topluluk liderlerine verilen özel talimatlardan sonra gerçekleştirildi. Bunlardan bazıları, kral tarafından desteklenen ve onlara olan güvenini haklı çıkarmaya istekli yeni kurulan tiranlar veya hiziplerdi. Geri kalanlar, katı bir itaat ya da ceza seçimiyle karşı karşıya kaldılar. Geçmişte Romalılar tarafından işgal edilmişlerdi ve şimdi Pontos ordusu tarafından işgal edildiler ve her iki durumda da hiçbir topluluğun uzun vadede fatihin gücüne direnmek için gerçekçi bir şansı yoktu. İtalyan müttefikleriyle birkaç yıl süren savaşın ardından iç savaş geldiğinden, Roma çöküşün eşiğine geldi. Lejyonlar asla geri dönmeyebilirdi, çünkü Mithradates güçlüydü; Ariovistus ve Caesar'ın gelişinin Galya kabileleri tarafından görmezden gelinmesi gibi, Küçük Asya halkları tarafından da görmezden gelinemezdi. Açıkça acımasız işgalcinin öfkesiyle yüzleşmektense, farklı ve açıkça görülebilen bir yabancı topluluğuna itaat etmek ve ona sırt çevirmek kesinlikle

* Üst düzey devlet görevlilerinin güvenliği ve korunmasından sorumlu vazife. [y.h.n.]

daha iyiydi. Bu toplu katliamdan elde edilen kârdan pay alma şansı, ek bir cazibe konusuydu.

Mithradates geçmişte yaptığı gibi gelecekte de Roma ile müzakere edip barış yapacaktı. Küçük Asya'daki pogrom için verdiği emirler, Romalılara karşı duyduğu nefretten ya da Roma Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırma arzusundan değildi. İddiaya göre, savaşın ilk aşamalarında yakalanan bir senatörün korkunç bir şekilde infaz edilmesini emretti; adam boğazına erimiş altın dökülerek öldürüldü ama bu, adamın savaşı başlatmak için çok şey yapmış olan açgözlülüğünü ve yolsuzluğunu vurgulamak içindi. Bir başka seçkin Romalı mahkûm, halkın önünde tutsak olarak sürüklenerek küçük düşürüldü. Asya'daki katliam alaycı ama mantıklı bir eylemdi. Savaşı finanse etmek için bir yığın yağma getirdi ama daha da önemlisi toplulukları Mithradates'in davasına adadı, çünkü Romalılar geri dönerse korkunç bir cezadan korkacaklardı. Bir grup Romalı tüccarın, Cirta kentinin kuşatmaya karşı direnmesine ne kadar süredir yardım ettiğini de unutmayalım. Özellikle yerel halktan yardım almış olsaydı, bu Romalılardan bazıları ona karşı koyabilirdi. Kasabaları kuşatarak ele geçirmek zaman alıcıydı ve genellikle can ve para açısından maliyetliydi. Romalıları öldürmek bu riski ortadan kaldırdı.[31]

Daha geniş nüfusun katliama ne kadar katıldığını bilmiyoruz. Pek çok insanın Romalılara içerlemiş olması ya da eski hesapları olması ve katılmaya istekli olması mümkündür, ancak öldürmenin esas olarak yeni kurulan liderlerin partizanları veya sivil liderlerin komuta ettiği adamlar tarafından yapılması da aynı derecede mümkündür. Çoğu insan, bu korkunç şiddetin hedefi olmadıklarına ve müdahale edemeyecek kadar korkmuş olduklarına sevinerek sadece kenarda durmuş olabilir. Belki de çok azı kendi toplumlarına gelen Romalı komşuları veya mültecileri korumak için risk almaya meyilliydi. Mithradates dövüldüğünde, geri dönen Romalılar bazı toplulukları, esas olarak onlara ağır vergiler uygulayarak cezalandırdı. Tüccarların ve iş adamlarının geri dönmesi uzun sürmedi. Yerliler onlara içerlemiş olabilir, ancak bu onların borç para almalarını veya onlarla iş yapmalarını engellemedi. MÖ 88'deki kanlı katliamın tekrarı olmadı.

Asya'daki katliam haberi Roma'da büyük öfkeye neden oldu. Yine de Mithradates'e karşı savaş ilan edilmişti ve iç savaşın ilk evresinde, konsüllerden birisi Pontos kralının hakkından gelmek için ordusunu götürdü, ilkin Mithradates'i Yunanistan'dan kovdu ve ardından da Asya'da mağlup etti. Bu kadar çok Romalının katledilmesi ne savaşı kışkırttı ne de Romalı komutanın Mithradates ile barış koşullarında mutabık kalmasını engelledi. Kuşkusuz komutan Romalı düşmanlarının tekrardan toplandığı İtalya'ya dönme arzusundan cesaret almıştı. MÖ 229'da tüccarların şikâyetleri Senato'yu Illyria'daki Kraliçe Teuta'ya büyükelçiler göndermeye ikna etmişti ve savaş ilanına yol açan da bu temsilcilerden birinin

öldürülmesiydi. İtalyanların Cirta'da Jugurtha tarafından katledilmesi benzer şekilde birçok Romalıyı öfkelendirdi, ancak bu öfke bir başına ona karşı bir ordu gönderilmesine neden olmadı. Savaşlar ticaret yollarına erişmek için yapılmadığı gibi, Romalı sivillerin yabancı bir lider veya topluluk tarafından öldürülmesinin bir başına Senato'yu harekete geçireceğine dair hiçbir kanıt bulunmuyordu. Eyalette işler çok farklıydı ve şimdi bakmamız gereken yer eyaletlerin nasıl idare edildiği konusudur.[32]

V
"NE KADAR KAZANDIN?" - HÜKÜMET

"Senato'nun eyaletin ordunun kılıçları ya da tanrıların lütfu yerine valisinin ılımlı ve dürüst yönetimi tarafından tutulduğu ve korunduğuna dair kararı, zaferden çok daha büyük bir ayrımdır."

-Cato'dan Cicero'ya, MÖ Nisan 50.[1]

PROKONSÜLLER

MÖ 51 yılında Temmuz'un son gününde, prokonsül Marcus Tullius Cicero, Aodikeia şehrine ulaştı, ardından da Asia eyalet sınırını geçerek vazifesi olan Kilikya eyaletine girdi. Mayıs'ta Roma'dan ayrılmış ve doğuya giden anayol Brundisium (günümüzdeki Brindisi) limanına gitmişti. Cicero'nun acelesi yoktu, yol boyunca kendisinin ve arkadaşlarının villalarında oyalandı. Hastalandığında ve daha sonra kıdemli astlarından birinin gelmesini beklerken daha fazla gecikme yaşadı, bu yüzden yola çıkmasından evvel tarih Haziran başıydı. Elli beş yaşındaki prokonsül Atina'yı ziyaret etmek için on iki gün ara verdi ve 22 Temmuz'a kadar Asya kıyısındaki Ephesos'a inmedi ve burada dört gün dinlendi. Bu dinlenmeden sonra, zamanla Tarsus'a ve sonunda Suriye'deki büyük Antiokheia [Antakya] şehrine giden eski anayolu izleyerek karayoluyla seyahat etti.[2]

Bir eyaletin valiliği, yalnızca Cumhuriyet'in son derece rekabetçi kamusal yaşamında başarılı olan erkeklere verilen bir ödüldü. Bu dönemde magistratus görev yıllarını Roma'da geçirir, ancak bunun ardından kendisine bir komuta verilirdi. En önemli eyaletler *imperium* yetkisinin bulunduğu eski konsüllere yani, prokonsüle giderdi. Eski praetorlar zaman zaman bu unvanı almalarına karşın daha az önemli eyaletlerde görevlendirildiler. Herhangi bir komutanın verilmesi onurlu bir ayrıcalıktı. Kimi komutalarda askeri zafer kazanma fırsatı vardı, hepsi de en çok vicdansızlara kâr etme şansı tanıdı. MÖ 1. yüzyılın ortalarında seçimlerde rüşvet yaygındı, adaylar mali durumlarını düzeltmek için bir eyalet komuta etmeye güvenerek, birbirlerinden daha fazla harcamaya ve seçmenlerin desteğini satın almaya çalışıyorlardı.[3]

Eyalet komutası, herkes tarafından olmasa da pek çok hırslı ve pek çok umutsuz senatör tarafından imrenilen bir makamdı. Cicero, MÖ 63'te konsül seçildi ve asgari yaşa ulaşır ulaşmaz magistratus makamını kazandı. Bu, bir aristokrat için gurur kaynağıydı, ancak ailesinde konsül olan ilk kişi olan Cicero gibi "yeni bir adam" için gerçekten dikkate değer payeydi. On iki aylık görev süresi boyunca, bir grup senatör ve onların ortakları tarafından başlatılan bir darbeyi bastırdı, ancak sonrasında konsüllüğünün ardından eyalet komutası görevine gitmemeyi tercih etti. Praetorluğundan sonra da aynı şeyi yapmıştı ve tüm kariyerinin MÖ 51'den önceki tek denizaşırı hizmeti, MÖ 74'te Sicilya'da yaptığı quaestorluk idi. Kilikya komutası, yalnızca yeni yasanın kıdemli bir magistratus makamıyla eyalet komutası yürütmek arasında beş yıllık bir süre koymayı şart koştuğu için gerçekleşti. Bu yasa esasında seçim rüşvetini engellemeyi amaçlayan bir önlemdi. MÖ 52'de tanıtılan bu yasa, kaçınılmaz olarak önümüzdeki birkaç yıl için vali sıkıntısı anlamına geliyordu ve bu nedenle, geçmişte komuta etmemiş olan herhangi bir eski konsül ve praetor bu görevleri üstlenmeye açık adaylardı.[4]

Cicero hevesli değildi ve buna karşın gitmek zorunda kaldığı Kilikya'ya vardığında ilk görevlerinden biri hakkında "öküzün sırtına küfe takmak, 'benlik bir iş değil'" diye yazdı. Komutası, eyalete vardığında başlayacak ve bir yıl sürecekti. Ancak, bu sürenin sonunda Senato'nun halef atamama ve onun emrini uzatmama seçeneği de vardı. Bunun olacağı korkusu Cicero'yu rahatsız etti ve mektup üstüne mektup yazdı ve arkadaşlarını bunu önlemek için mümkün olan her şeyi yapmaya çağırdı, aynı amaç için gelen konsüller ve diğer magistratuslar arasında lobi yaptı. Göreve karşı tutumu zamanla yumuşamadığı için görev süresi uzatılmadı.[5] MÖ 50 yılında Haziran ayında genç bir arkadaşına "Şehre, sevgili Rufus," diye yazmıştı, "Şehre tutun ve onun spotunda yaşa. Gençliğimden beri bildiğim gibi yurtdışında hizmet etmek, çabalarının Roma'da ün kazandırabileceği kimseler için karanlık ve sefildir."[6]

Sadece şahsi düşüncesi değil genel bir kanı olarak zamanının en büyük hatibi Cicero'nun siyasi yükselişi, büyük ölçüde Senato'da, halka açık toplantılarda ve en çok da mahkemelerde yaptığı konuşmalara dayanıyordu. Roma standartlarına göre çok az askeri tecrübesi vardı, en fazla birkaç yıl geç ergenlik dönemindeydi. Yine de benzersiz olmaktan uzaktı. Cicero ile aynı zamanda Suriye'ye atanan vali, MÖ 59'da Julius Caesar'ın konsül iş arkadaşı Marcus Calpurnius Bibulus'tu. Magistratusluktan sonra bir eyalet vazifesi almamıştı ve MÖ 62'deki praetorluktan sonra da eyalet görevi yapmamıştı. Mütevazı yetenekleri olan birisi olduğundan ve siyasi uygulayıcı olarak hitabeti veya kabiliyeti yalnızca Roma'da parlayabilecek birisi olmadığından bu büyük ölçüde tercih meselesiydi.

Praetorluk ve konsüllük kazanan ve her birini eyalet komutanlığı ile takip eden bir adamın bile kariyerinin büyük bölümünü Roma'da geçirdiğini hatırlamakta

fayda var. Bir senatör istediği gibi seyahat etmekte özgür değildi ve İtalya'yı terk etmek için Senato'dan resmi izin alması gerekiyordu, bu sadece istisnai durumlarda veriliyordu. Cicero ve Caesar gibi hırslı genç adamlar hitabet eğitimi almak için Yunan olan Doğu'ya gittiler, ancak bir kez senatör olarak kaydolduklarında, otomatik olarak quaestor makamını takip edenler olarak, eyaletlere yalnızca resmi bir kapasitede; yani vali olarak, başka bir valinin kadrosunda, kıdemli memur olarak veya bir senatör heyetinin parçası olarak gidebilirlerdi ya da genellikle bazı diplomatik hizmetlerde üçlü heyet olarak gönderilirdi.

Lejyonlarda uzun süre hizmet vermeyi seçen birkaç senatör de vardı. Örneğin "otuz yıldan fazla bir süre askeri makamlarda tribunus [yüksek rütbeli subay], praefectus, legatus ve praetor yöneticisi olarak önemli bir ayrıcalıkla hizmet etmiş asker insan [homo militaris]" Marcus Petreius gösterilebilir. Ancak bunlar, üzerine konuşulamayacak kadar nadirdir. Kırk bir yaşındaki Julius Caesar Galya'ya geldiğinde, İtalya'da en fazla dokuz ve muhtemelen daha az yıl vakit geçirmişti. Bir avuç olağandışı kişi haricinde, çoğu senatör için eyalet hizmeti, normal yaşamlarının ve kariyerlerinin kesintiye uğraması anlamına geliyordu. Birçoğu bu fırsatı memnuniyetle karşıladı ve neredeyse hepsi, denizaşırı hizmetin onurundan ve özellikle kârından memnun kaldı. Şair Catullus, Bithynia valisinin bir toplantı dönüşünde kendisine sorulan ilk sorunun "Ne kadar kazandın?" olduğunu aktarır.[7]

Yine de bir eyaletin tüm cazibesine rağmen her senatör, Roma'daki kamusal hayata geri dönmeden önce iyi ya da kötü kısa bir deneyim yaşayacağını biliyordu. Bir yıllık komuta oldukça yaygındı ve vali olarak üç yıldan fazla zaman geçirmek son derece nadirdi. Bir adamın quaestor olarak görev yaptığı aynı eyalete vali olarak dönmesi olağandışıydı ve tamamen tesadüf eseriydi. Romalıların kamusal yaşamın bu veya başka herhangi bir alanında uzmanlara ciddi bir ihtiyacı olmadı ve valilerin büyük çoğunluğu, vali olarak atandıkları eyaleti daha önce hiç ziyaret etmemişti. Çoğu, imparatorluklarında neler olup bittiğine fazla dikkat etmedi. Cicero Sicilya'daki quaestorluk görevinden dönüşünün ardından şaşkınlığına dair şaka yaptı. Bazıları onun gittiğini fark etmemişti bile, bir başkası onun Sicilya'ya değil Afrika'ya gittiğini düşündü. Bu Cicero'nun yalnızca Roma'da olanların gerçekten önemli olduğu hissini pekiştirdi.[8]

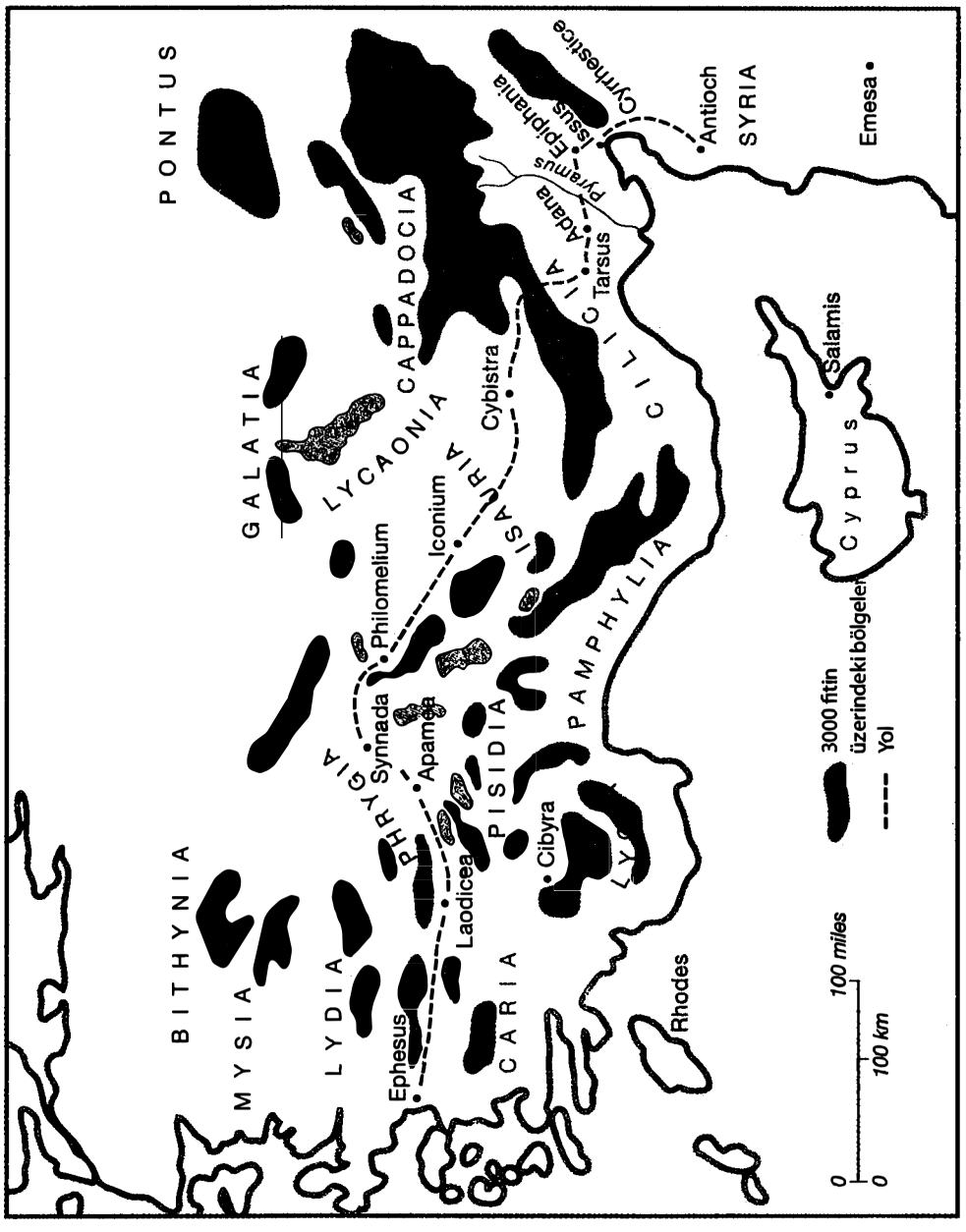
Senato her valiye sorumluluklarını özetleyen ve belki de belirli endişelere dikkat çeken talimatlar (*mandata*) verdi. Cicero'nun örneğinde, bu talimatlar kendi görev yaptığı eyaletle sınırdaş olan Kapadokya Kralı Ariobarzanes'in güvenliğini sağlamaktı. Ancak, bu talimatlardan tek bir örnek dahi günümüze ulaşmamıştır ve bundan dolayı talimatların neler içerdiğini kestirmek zordur. MÖ 59'da Julius Caesar, valilerin davranışlarını düzenleyen bir dizi yasanın sonuncusunu çıkarmış, izinsiz olarak eyalet sınırlarının dışına çıkmalarını veya eyalet sınırlarının dışından asker almalarını yasaklamıştı. Aynı zamanda bu yasa bir vali ve personelinin görevlerini

yerine getirirken geçimlerini sağlayabileceklerini iddia ettikleri masrafları da düzenler ve tüm faaliyetlerinin ayrıntılı muhasebesini yapmaya zorlardı. Ne talimatlarda ne de mevzuatlarda bir valinin ihtiyaç duyduğu irili ufaklı sayısız günlük karar yer almıyordu. İletişim Senato'nun onları yönlendirmesi için çok yavaştı ve olay yerindeki adam karşısına çıkan şeyin Cumhuriyet için en iyisi olduğuna inanıyorsa ya da en azından tartışabiliyorsa hem Senato'nun iradesini hem de yasasını görmezden gelebilirdi. Böylece Caesar, Gallia Transalpina'dan daha da uzağa yaptığı tüm müdahalelerin tamamen duruma uygun ve meşru olduğunu iddia etti. Valiler bir kez bir emir verildiğinde vaktinden önce geri çağrılamaz ve yakından denetlenemezdi, bu nedenle eylemlerine yalnızca Roma'ya döndüklerinde itiraz edilebilirdi.

Her vali, eyalete varmadan önce veya vardığında bir ferman yayınlıyordu. Cicero alışılageldik önceki valilerden büyük ölçüde yararlanmanın prosedürünü izledi. Özellikle metnin çoğu ve genel şablon MÖ 95-94'te Asya'yı konsül olarak örnek biçimde yöneten Quintus Murcius Scaevola'nın fermanından yararlanıyordu, haliyle Senato da resmi olarak diğerlerinin onun fermanını kopyalamasını tavsiye etti. Bu, eyaletler arasındaki anlaşmazlıkların kendi yasalarına göre çözüleceğine dair resmi bir açıklamayı içeriyordu. Diğer bir madde ise iyi niyetle uyulmasını hak etmeyen sözleşmelerin şartlarını vali olarak uygulamayacağını belirtiyordu. Cicero uygulamada bu karara bağlı kaldı ve Suriye'deki prokonsülün aynı yaklaşımı açıkladığını, ancak biraz farklı bir şekilde ifade etmeyi tercih ettiğini kaydetti. Daha önceki fermanları kopyalamaya yönelik bu eğilim, her eyalette Roma yönetimine bir miktar süreklilik kazandırmaya yardımcı oldu, ancak bu zorunlu değildi ve yeni gelen bir magistratus, mahkemeye getirilmesi durumunda kendisine karşı kullanılması riskine rağmen, ciddi değişiklikler yapabilirdi.[9]

Komutası süresince, eyaleti içinde validen daha yüksek bir otorite yoktu. Bu aynı zamanda küçük yerel sorunlarla uğraşarak karar verecekleri ve yapacakları çok mesele olduğu anlamına geliyordu. Cicero için bunlar, Roma'da tartışılan ve karara bağlanan ciddi meselelerin soluk taklitleriydi. Bu nedenle Kilikya'ya ayak sürüyerek gidişi harcadığı vaktin yarısına yapılabilecek bir yolculuktu. Yine de devletin, atanmış valilerin komutalarına erişmesini sağlamak için çok az şey yaptığı da söylenmelidir. Çok nadiren donanmaya bağlı bir gemiyle yolculuk yaparlardı, bunun yerine o yöne doğru giden ticaret gemilerinde seyahat ettiler. Vali ve Senato'nun onun yokluğunda iletişim kurmasını sağlayacak herhangi bir resmi posta servisi de bulunmuyordu ve bunun yerine her türlü yazışma özel yollardan yapılıyordu.

Cicero, eyaletine gerekenden daha uzun sürede ulaşmak konusunda yalnız değildi. Yine de önümüzdeki on iki ay boyunca yazdığı mektupların bize Cumhuriyet döneminde Roma valisinin faaliyetlerine ilişkin açık ara en ayrıntılı tasviri sunmasından ötürü gönülsüz prokonsülün Roma'nın ilgi odağından uzaklaştırılmasına sevinmeliyiz.

Cicero'nun Kilikya eyaleti

KİLİKYA

Cicero'nun eyaleti, eski bir konsüle tahsis edilene yakışır şekilde prestijliydi ve iki lejyon tarafından garnizon edildi. Kilikya'nın yanı sıra (bugünkü Türkiye'nin güneyinin büyük bölümüne karşılık gelir), Asya eyaletinin birkaç bölgesi ve MÖ 58'de Roma tarafından ilhak edilen Kıbrıs gibi, komutasına eklendi. İki önemli müttefik krallık olan Galatia ve Kapadokya'nın eyalete sınırı vardı ve prokonsülün de onların istikrarını ve güvenliğini sağlaması bekleniyordu. Ariobarzanes'i korumanın yanı sıra Parthların büyük bir saldırı tehdidi de vardı. MS 53'te Romalıların Parthia'yı işgali Carrhae Savaşı'nda felaketle sonuçlandı ve o zamandan sonra Suriye eyaletine birkaç Parth akını yapıldı. Daha büyük çaplı bir saldırı Kilikya'ya da kolaylıkla yapılabilirdi ve bu ihtimal Cicero'nun orada bir yıldan fazla görev yapmak üzere çağrılacağı korkusunu besledi.[10]

Roma valisinin sıralı askerler tarafından korunan, sofistike ve geniş bürokrat kadrosunun gözettiği büyük bir devlet işleyişinde görev yürüttüğünü düşünmek hatadır. Senato, sadece gerekli görüldüğünde bir valiye yeni bir asker taslağı veya hatta tüm lejyonları kendi eyaletine götürmek için izin verebilir. Cicero'nun Kilikya'ya seyahat ederken yanında bir avuç kıdemli askeri memur dışında tek bir askerinin olması pek olası değildir. Bir valinin personeli, onun *cohors*'u* olarak biliniyordu. Bu terim ordudan alındı, bir lejyon cohortesi kâğıt üzerinde 480 kişiye tekabül ederken, bir prokonsül yanında ona yardım etmek için bu sayının onda biri nadiren vardı.

Cumhuriyet, her valiye en az 30 yaşında ve magistratusların en alt makamı olan quaestor verdi. Bunlar, praetor ve konsüllerin aksine, görev yıllarında eyaletlere giderlerdi. Her yıl yirmi quaestor seçilir ve ağırlıklı olarak mali olan, ancak askeri komuta da dahil olmak üzere bir dizi başka göreve kadar uzanabilen görevlerine kura ile tahsis edilirlerdi. Büyük Pompeius ve Julius Caesar, quaestorlarını kendileri seçtiler, ancak bu sıradışı bir durumdu ve onların ezici etkisinin bir yansımasıydı. Cicero kendisine tahsis edilen quaestoru hiç iyi tanımıyordu. Senato, valilere belirli sayıda kıdemli ast veya legatus (*legati*) izni verdi. Cicero'nun ikisi eski praetor olmak üzere dört tane vardı. Biri, Asya'yı yöneten ve daha sonra korsanlara karşı savaş sırasında Pompeius ile ve Galya'da Caesar ile birlikte elçi olarak hizmet eden küçük kardeşi Quintus'tu. Hepsi senatördü ve bu durumda hepsi komutanlarından daha iyi askeri kimlik bilgileriyle övünüyordu, ancak seçilenler akrabalar, arkadaşlar veya arkadaşların arkadaşları olduğundan seçimlerinde ana faktör kesinlikle yetenek değildi. Legatus için kullanılan sözcük büyükelçi için kullanılan sözcükle

* 480-500 kadar askerden oluşan Roma askeri birliği; Latince tekili *cohors*, çoğulu *cohortes*. Her ikisi de metin içinde tercih edilmiştir. [y.h.n.]

aynıydı ve bu adamlar valinin temsilcileri olarak kabul ediliyorlardı, *imperium* validen aktarılıyordu.

Vali tarafından seçilen legatuslar deneyimli olabilir veya olmayabilirken, quaestorlar kariyerlerinin henüz başındaki genç adamlardı. Alt kademe memurlardan birkaçı modern anlamda oldukça az profesyoneldi ve bunlar bile genellikle vali tarafından seçilirdi. Valilik dairesinin günlük işleyişinden sorumlu *accensus*, yani başkâtip gibi bir şey vardı. Bu kişi genellikle azatlı bir köle, çoğunlukla da valinin kendi azat ettiği bir köle olurdu, Cicero'nun yaptığıysa arkadaşlarından birinin eski kölesini almak oldu. İyi bir *accensus* iyi bir yönetim becerisi gerektirirdi, ancak dizginlerin sıkı tutulması da lazımdı. On yıldan fazla bir süre önce Cicero, Quintus'u, azat edilen kölenin valilik makamına ve valinin resmi mührüne erişimini kötüye kullanmadığından emin olması için uyarmıştı. Ayrıca bu durumda muhtemelen Cicero'nun bir azatlısı olan bir kâtip (*scriba*) vardı ve mali kayıtları tutmak için sık sık quaestor ile birlikte çalışıyordu. Bunlara ek olarak, devlet gardiyan, hizmetli ve kapıcı olarak görev yapan on iki lictor gönderirdi. Resmi durumlarda, baltayı çevreleyen çubuk demeti şeklinde kesitleri taşıyorlardı ve valinin emriyle işkence veya ölüm cezasına çarptırılabilirlerdi. Ayrıca kurbanlar sunmak için müjdeci (*viatores*), ulaklar (*praecones*) ve rahipler (*haruspices*) vardı, muhtemelen her birinden iki ya da üç tane.[11]

Sonuç olarak, bir valinin cohors'u, Roma'daki bir magistratus kadrosundan çok farklı değildi ve bir aristokratın hanesini yansıtıyordu. Bu, Cicero'nun uzun süredir sekreteri Tiro, aşçılar ve diğer görevliler de dahil olmak üzere, kişisel azatlılar ve köleler tarafından pekiştirildi. Diğer bir grup ise "hane yoldaşları" (*contubernales*) veya aile üyeleri ve arkadaşlardı. Cicero hem macera hem de deneyim kazanmaları için oğlu ve yeğenini de beraberinde götürdü. Genç aristokratlar, ister Roma'da ister eyalette olsun, senatör olmanın gerektirdiği günlük işleri yaparken, ailenin yaşlı üyelerini takip ederek kamusal yaşam hakkında bilgi edindiler.

Bu eklemelerle bile bir valinin cohors'u küçüktü. Bazen kendi eyaletinin garnizonundan görevlendirilen birkaç adam eklerdi. İdeal bir çevirisi olmayan, ancak kabaca lojistikten sorumlu vali diyebileceğimiz *praefectus fabrum*'un görevleri ordunun tedarikini içeriyordu, ancak bu makama genellikle valiler tarafından daha geniş sorumluluklar verilirdi. Yine de bu çağın lejyonları çok sayıda yönetici yetiştiremedi ve prokonsül Cicero kendi bölgesindeki tüm toplulukların günlük idaresini yürütecek kaynaklara sahip değildi, bunu yapması da beklenmiyordu. Roma usulü her şehrin veya özellikle batıda yaygın olan kabile gibi diğer grupların kendi kendini yönetmesine izin vermekti. Vali, eyaleti iç ve dış tehditlere karşı korumak, idare ile vergilendirmeyi belirli bir mesafeden denetlemek ve en yüksek yargı mercii olarak hareket etmek için oradaydı.

Bir vali, eyaletinde en yüksek askeri ve sivil güce sahipti, ancak ikisi arasındaki önem dengesi bölgeden bölgeye ve zamana göre değişiyordu. MÖ 1. yüzyılın ortalarında Asya, Sicilya ve Afrika'da nadiren lejyon garnizonu bulunuyordu. Hâlâ yerel müttefiklerden güçler toplanabilir ve haydutluk, karada ve denizde korsanlık veya barışa yönelik diğer tehditlerle ilgili küçük ölçekli sorunlar olabilirdi. Sicilya'da MÖ 70'lerde köle isyanları hafızalarda yer edinmişti, bu nedenle hasat zamanı valinin görevlerinden biri eyaleti gezmek ve yeni kalkışma belirtisi aramaktı. Özgür eyalet halkının isyanı bu zamana kadar gerçekçi bir tehdit olarak görünmüyordu. Buna karşılık Caesar Galya'da ilkbahar, yaz ve sonbahar başlarında orduyla sefer yaptı. Bu durumda bile bir adet istisnai isyanın engellediği bir olay haricinde geri kalan tüm seferlerde her kış kendi eyaletine döner ve genellikle Alplerin güneyindeki Gallia Cisalpina'ya gidip değerlendirmeler yapardı.[12]

Bir valinin bir yıl veya daha uzun bir süre bir bölgeye yerleşip eyaleti oradan yönetmesini sağlayacak bürokratik mekanizma yoktu ve bu nedenle tüm valiler kontrolleri altındaki bölgeyi gezerlerdi. Eyaletler valilerin duracağı, toplanacağı ve başvurulabileceği bir dizi alana (*conventus*) bölündü. Bu, bir valinin askeri operasyonlarla meşgul olmadığı zamanlarda bile zamanının çoğunu hareket halinde geçirdiği anlamına geliyordu. Praetorluk otuz dokuz yaşına kadar yapılamadığı için, en genç vali bile en az kırk yaşındaydı ve çoğu daha yaşlıydı. Sağlık ve zindelik seviyeleri kaçınılmaz olarak değişiyordu. Pompeius ve Caesar gibi adamlar kendilerini eğitimde tuttular, ancak diğerlerinin bu kadar disiplinli olmaları pek olası değildi. İspanya'da düşman tarafından yakalanan ve onu rehin tutan kabilelerin, bu kadar yaşlı ve şişman birinin tutsak olarak herhangi bir önemi olduğuna inanamadıklarından öldürdükleri bir praetor vali olduğunu biliyoruz.[13]

Ordudayken bir vali ata biner, hatta bazen birliğin yanında yürürdü. Sadece maiyetiyle seyahat ederken, kısa mesafeler dışında bunu yapması pek mümkün değildi. At arabası alternatifi vardı ama bu ayakta durmak anlamına geliyordu ve bu yüzden uzun yolculuklar için uygun değildi. Yine de kullanılıyorsa muhtemelen bir şehre girmek için bu arabalar tercih ediliyordu. Çoğu zaman bir vali, katır veya yerel eşdeğeri tarafından çekilen dört tekerlekli kapalı bir arabada (*raeda*) seyahat ederdi. Bu, bir dereceye kadar rahatlık, çevreden korunma ve dinlenme veya çalışma şansı sağlardı. Caesar, seyahatlerde bir sekretere dikte ederek mektuplar ve edebi eserler üretmesiyle ünlüydü. Böyle olsa bile, kötü havalarda ve yolların kötü durumda olduğu her yerde, böyle bir araçta geçirilen uzun günler, Cicero gibi bir adam için Roma'daki yaşamın çekiciliğini kuşkusuz pekiştirdi. Caesar'ın yasasının müsaade ederek çadır için bir ödenek verdiğinden geceleri bir vali ve personeli kamp kurabilir ya da bir kasaba veya şehre ulaştılarsa, önemli bir yerel adamın misafirperverliğini kabul edebilirlerdi.[14]

Cicero, Kilikya'ya, yaz mevsiminin hazırlıkları çoktan başlamışken geldi, yalnızca o zaman, askeri durum ve Parthların oluşturduğu tehdit hakkında güncel haberler almaya başladı. Bu bile yetersizdi. Eyaletteki selefi prokonsül Appius Claudius Pulcher ile görüşmeyi ayarlamış ve bunu mümkün kılmak için kendi yolunu değiştirmişti. Bu bir gereklilikten çok nezaket gereğiydi ve Appius ona güncel bilgiler verme fırsatını edinebilirdi. Appius neticede gelmedi, halefine haber verme zahmetine girmeden fikrini değiştirmişti. İlk başta Cicero, eyaletin garnizonunun nerede olduğunu bulmakta zorlandı. Gelmeden önce maaşları büyük ölçüde geciktiğinden askerler arasında hoşnutsuzluk olduğunu duymuştu ve başka sorunlar da olabilirdi. Vardığında, bir lejyonun yarısı olan beş cohortesin yürüdüğünü ve herhangi bir yetkili olmadan kendi başlarına kamp kurduklarını keşfetti. Görünüşe göre Appius'un refakatinde hâlâ gücü kuvveti en yerinde olan üç cohortesi vardı ve ordunun yarısından daha azını ana kampta bırakmıştı.[15]

Orduya giderken bazı kısa değerlendirmeler yapmasına rağmen, Cicero açıkça yazın geri kalanını askeri operasyonlar için ayırmıştı. Sorunlu birimler toplandı ve beş isyancı cohortesin sağlanan kolaylıkla gruba geri dönmesi, kinlerinin bir kısmının daha derin bir şeyden ziyade Appius veya kıdemli üstlerden biriyle ilgili olduğunu gösteriyor. Cicero, bir Parth istilası durumunda Bibulus'u desteklemeye hazır haldeki yeniden birleşmiş ordusuyla Suriye sınırlarına ilerledi. Ayrıca müttefik Kapadokya ve Galatia krallarının kararlılığını pekiştirmenin ve böylelikle krallığı onların bitişiğinde olan Ermenistan hükümdarına Roma güveni ve gücü mesajı göndermenin iyi olduğunu düşündü.[16]

Eylül'de Parthların yaptığı birkaç baskın geri püskürtüldü ve raporların açıkça gösterdiği üzere yakın gelecekte büyük bir istila olasılığı yoktu. Cicero, Kilikya ile Suriye arasındaki sınır boyunca uzanan Amanos Dağı çevresindeki engebeli dağlık arazide yaşayan halklara karşı bir ceza seferi düzenlemeye karar verdi. Uzaklaşıyormuş gibi yapan Romalılar, geriye cebri yürüyüş yaparak saldırdılar ve yerel halkı şaşırtarak yerleşim yerlerinden birkaçını yaktılar. Ardından Cicero elli yedi gün sonra teslim olan duvarlarla çevrili tepedeki Pindenissum yerleşimini kuşattı. Burada askerlere ganimetler ve köle olarak satılmak üzere esirler verdi. Daha da iyisi, bu Roma kuvveti gösterisi ve Romalıların bu kadar küçük bir dağ kalesine bile saldırmaya istekli olmaları, komşu toplulukları Roma ile barış arayan elçiler göndermeye ikna etti.

Cicero, düşmanının bilinmezliği konusunda yanılmıyordu. "'Bu Pindenissitae dediğiniz de kim oluyor?' diye yazdı arkadaşının sorusunu hayal ederek. 'Adını hiç duymadım.' Bu benim hatam değil. Kilikya'yı Aetolia'ya ya da Makedonya'ya çeviremem." Tüm şakalarına rağmen askerleri onu *imperator* olarak selamlamıştı ve bu, onun can attığı bir zaferi kazanmanın ilk adımıydı. Yakında, etkili senatörlere,

sürecin bir sonraki aşaması olan, kendisine aleni bir şükran sunmak için yapılan oylamayı desteklemelerini isteyen mektuplar gidecekti. Tutsakları dahil etsek bile, düşmana 5.000 zayiat vermiş olması pek olası görünmüyor; bu, her Roma zaferinin gerçekten bu ölçekte kan dökülmesini içerdiğini varsaymamamız gerektiğini hatırlatıyor.[17]

Amanos Dağlarının halkları "daimi" düşmanlardı; baskın ve soygun yapıyorlardı. Daha önce Cicero, Kilikya'da haydutların faaliyetleri nedeniyle iletişimin genellikle zayıf olduğunu açıklamıştı. Bibulus kısa süre sonra onun örneğini takip etti ve Suriye eyaletinde bulunan Amanos Dağı'na karşı kendi seferini başlattı. Parthlar daha büyük bir güçle ortaya çıkmış olsaydı, o zaman şüphesiz hiçbir prokonsül dikkatini bu bölgedeki köylere çevirmezdi. Bu, Pindenissitae ve komşularının düşmanlığının hayali olduğu anlamına gelmez. Eşkıyalık bu bölgede gerçek bir sorundu ve olmaya devam edecekti, ancak iki Roma eyaleti arasında yer aldığı için yararı dokunmadı. Alplerdeki kabilelerin, gezginlerden ve hatta yüksek geçitlerden geçen Roma ordularından zorla para aldıkları da iyi biliniyordu; bu, yüzyılın sonundaki baskınlarına kadar sona ermeyecek bir şeydi.[18]

Cicero'yu sadece zafer avına düşkün olarak görmek fazla basit olur. Onur kazanma arzusunun çaresiz olduğu da doğrudur. Eşkıyalığın başlıca kurbanlarının daha yerleşik taşra toplulukları olduğunu bir kez daha hatırlamalıyız. Henüz hiçbir vali sorunla kalıcı olarak ilgilenmemişti, ancak bu Roma'nın konuya ilgisizliği kadar kaynaklar ve çakışan öncelikler sorunuydu. Cicero, haftalarca sürse bile, Romalıların bir dağın tepesindeki bir kaleyi kuşatmaya ve ele geçirmeye istekli olduklarını ispatlayarak Roma gücünü göstermişti. Bölgenin sakinlerine cezalandırılmaya karşı savunmasız olduklarını gösterdi ve böylece gelecekte Roma taleplerine boyun eğmelerini daha olası hale getirdi. Ne yazık ki, Bibulus'un seferi küçük bir felaketle sonuçlandı, bütün bir lejyoner kıtası yerel halk tarafından yok edildi, böylece Roma gücünün cephesi hızla çatladı. Daha sonra, elçilerinden biri küçük bir zafer kazandı, ancak bölge kalıcı olarak Roma'nın kontrolünde olmaya yakın bile değildi.[19]

Kış geldi ve bu, otlatmak için yeterli ot bulunacağı zaman, ilkbaharın sonundan veya yaz başlangıcından önce gerçek bir Parth istilası ihtimalinin olmadığı anlamına geliyordu. Quintus, lejyonları kış kampına götürdü ve 5 Ocak 50'de Cicero ana hat boyunca batıya doğru seyahat etmek için yola çıktı. Yol boyunca bazı şehirlerde durdu ve bazı işlerle uğraştı, ancak Şubat ayında Laodikeia'daydı. Burada iki hafta geçirerek, altı değerlendirme bölgesinin her birini uzun uzun değerlendirdi. Prokonsül Kıbrıs'a gitmedi ve o adanın kanunları davaların başka bir yerde görülmesini yasakladığı için, orada bir ağır ceza yargılaması için kendi yerine bir temsilci gönderdi.[20]

Vali olarak Cicero'nun otoritesi sağlamdı ve birçok karar tamamen ona bağlıydı. Kaçınılmaz olarak bu, onun lütfunu kazanmak ve belirli bir sonucu güvence altına almak isteyen çok sayıda birey ve topluluk olduğu anlamına geliyordu. Çoğu vali ve personeli, bir toplulukta durduklarında cömertçe ağırlanmayı bekliyordu.

Bu, Roma yetkilileri tarafından büyük bir onur olarak kabul edildi, ancak aynı zamanda ev sahiplerinin vali ve ona yakın olanlarla bağlantı kurması için bir fırsattı. Bu nedenle, taşralıların bu konukseverliği sunmaktan başka seçenekleri olmasa ve isteksizce mecbur kalsalar bile, bu onların yararına olabilirdi. Julian Yasası'nın düzenlemelerine rağmen, kendilerine veya en azından ceplerine dayatılan taleplere direnmek için yapabilecekleri çok az şey vardı. Gördüğümüz gibi, MÖ 79'da bir ev sahibi ve komşuları, uzun vadede adam ve oğlu uydurma suçlamalarla mahkûm edilip idam edilseler de, legatus Verres'in, kızına tecavüz girişimine zorla direndiler. Daha sonra, MÖ 73-71 yılları arasında Sicilya valisi olarak Verres, ev sahiplerinin evlerinden çok sayıda sanat eseri hırsızlığı veya bunların saçma sapan düşük fiyatlara zorla satılmasıyla suçlandı. Bir valinin gücü, onu reddetmenin akıllıca olmadığı anlamına geliyordu. Bireylerin risk alması pek olası değildi ve toplulukların bile başarı şansı çok azdı.[21]

Eyalette bir Roma garnizonu varsa, o zaman valinin de garnizonun masraflarını eyalet halkından talep etme hakkı vardı. Bu tür konuklar daha az seçkin, daha az etkili ve genellikle daha az hoş karşılanıyordu, çünkü özellikle onları besleme ve ağırlama masrafları önemliydi. Bir şehirde, sıkılmış, çoğu zaman ücretsiz ve her zaman iyi yönetilmeyen veya disiplinli olmayan binlerce lejyoner tarafından aylarca yapılan bir ziyaret, bir toplulukta barışı ve sükûneti sağlamak adına pek faydalı değildi. Yine de Romalılar, dünyayı yöneten Roma şehrine ait olduklarının bilincindeydiler. Nitekim genellikle bu yıkıcı yükten kaçınmanın yolları vardı. Cicero, bu para isteme işinden muaf tutulmak için şehir halkından para istemediğinde şaşırdıklarını aktarır:

> Benim zamanımdan önce, yılın bu zamanı kâra ayrılmıştı. Daha zengin şehirler, kış için askerlerin üzerlerine çökmesini önlemek için çok para ödüyorlardı. Kıbrıs yaklaşık 200 Attika talantonu ödüyordu; benim yönetimim altında sadece doğru konuştuğumu söyleyebilirim, Kıbrıs hiçbir şey istenmemiş bir ada. Hepsi şaşkına döndü, zira ben de sözlü onurlandırmalar dışında hiçbir onuru kabul etmeyeceğim. Ne abideleri, ne sunakları, ne de dört atlı arabaya binmişken heykellerimi kabul ederim.[22]

Cicero olağandışı derecede titizdi ve personelini, temsilcisi olarak seyahat ederken yasaların izin verdiğinden fazlasını almamaları için kısıtlamaya çalıştı. Bunu tam olarak başaramadı, ancak genel olarak kendisinin ve kıtasının beklendiği kadar iyi davrandığını söylemek doğru olur. Halkın omuzlarında bir yüktü, ancak çoğu validen çok daha az bir yüktü. Özel olarak, Cicero, selefi Appius Claudius Pulcher'in "vahşi bir hayvan" gibi davrandığını hissetti ve bu nedenle "[bölgede] açılmış yaraları depreştirmemeye çalıştı, ancak bu yaralar aşikârdı ve gizlenmeleri mümkün değildi." Askerlerin üzerlerine çökmesini önlemek için yapılan ödeme (ve özellikle onları Kıbrıs'a göndermek için iyi bir askeri veya lojistik neden bulunmadığını belirtmekte fayda var) Appius'un taleplerinden sadece biriydi. Pek çok Romalı vali gibi, o da lehte kararlar almak için ödemeler almış gibi görünüyor. Duruşmalar, yalnızca kararla değil, nerede gerçekleştirilecekleri, yargıçların atanması ve onlara tavsiyelerle ilgili kararlarla özellikle buna duyarlıydı. Bu tür davalarda galip gelenler, davanın doğruları ve yanlışları ne olursa olsun, başarılarının bedelini ödemek zorunda kalacaklardı.[23]

Bir vali topluluklar arasındaki anlaşmazlıklarla ilgileniyordu ve iç meselelerle ilgilenmeye teşvik edilebilirdi, ancak asıl odak noktası Roma vatandaşlarını ilgilendiren davalardı. Gördüğümüz gibi, bir bölgede faaliyet gösteren çok sayıda tüccar ve iş adamı, eyalet olduktan sonra hızla büyüdü. Bazıları zengin, zaman zaman gösterişli ve hatta görünüşte bayağı adamlardı. Cicero, "şüpheli olsa da Pompeius ile bağları olan" Publius Vedius ile karşılaştığında etkilenmekten ziyade eğlendi. Prokonsül, onu beraberindeki kalabalık bir maiyet, birisinde yolcu olarak babun maymunu bulunan iki savaş arabası, ayrıca atlı *raeda* arabası ve tahtırevanla yolda karşıladı. Köleler tarafından taşınan tahtırevanlar popülerdi ve Roma zihninde doğunun zenginliğiyle özel bir ilişkisi vardı, ancak pek uygun görülmedi. Vedius muhtemelen atlı sınıfındandı. Bundan daha mühimi Roma'nın en ünlü generali, belki de Senato'nun en zengin adamı ve yakında Doğu'ya gelip Parthlara savaş açacağı düşünülen Büyük Pompeius'la olan bağlantısıydı. Böylece, adam hakkındaki görüşlerine rağmen, Cicero ona saygıyla davrandı ve günü böyle geçirdi. Vedius ayrıca dedikoduya uygun malzeme olacak kadar önemliydi ve Cicero bir süre sonra duyduğu bir hikâyeyi neşeyle aktardı. Adamın bagajının bir kısmı yanlışlıkla açıldığında, beş evli aristokrat hanımın küçük portre büstlerini sakladığı keşfedildi.[24]

Birçok Romalı, Vedius'un bağlantılarından yoksundu, ancak bir grup olarak *publicani* sayıca kalabalıktı ve görmezden gelinmesi tehlikeliydi. Roma Cumhuriyeti, birçok vazifeyi ifa etmek için gerekli kaynaklardan yoksundu. İlk günlerinden itibaren, ister devlet ayinleri için kurbanlık hayvanlar sağlamak gibi küçük meseleler olsun, isterse inşaat işi ve ordulara tedarik gibi çok daha büyük şeylerde olsun, bunları üstlenmeleri için vatandaşlara bakmıştı. Normalde birkaç kişi bu kamu

sözleşmelerini üstlenirdi ve Romalılar hiçbir zaman modern şirketler hukukuna eşdeğer bir şey geliştirmemiş olsalar da, iştirakler bir grup kimliği ve mülkiyet sahibi oldular. Yunan dünyasında özel hizmet sağlayıcılarına güvenmek yaygındı, ancak Roma gücü arttıkça, sözleşmelerin sayısı ve ölçeği önceki uygulamaları gölgede bıraktı. Polybios, Roma'daki "neredeyse herkesin" öyle ya da böyle sözleşmeye tabi olduğunu iddia etti. Senatörler kamu sözleşmelerinden hariç tutuldu ve esas olarak daha zengin vatandaşlardan ve en çok da atlılardan bahsediyordu.[25]

Genel olarak sistem makul bir verimlilikle işledi. İkinci Pön Savaşı sırasında, İspanya'da savaşan lejyonları tedarik etmek için sözleşmeli on dokuz *publicani*'den ikisinin, eskimiş gemileri denizde kaybolduğunda var olmayan kargolar için tazminat talep ederek büyük bir dolandırıcılığa maruz kaldığı bir vaka vardı. Savaş zamanında çok az ülke vurgunculardan tamamen kurtulmuştu ve diğer on yedi *publicani*'nin bu konuda iyi bir iş çıkarmış olması dikkate şayandır. Kartacalıların yenilgisinden sonra İspanya halka Yeni Kartaca yakınlarındaki geniş gümüş madenleri gibi yeni fırsatlar açtı. Devletin bunları sömürecek makineleri yoktu ve bu yüzden onları çalıştırmak için sözleşmelere izin verdi. *Publicani*, Roma'ya maden çıkarma hakları için teklifte bulundu ve bunları devletin gelirinin ne olacağını bilmesini sağlayan belirli bir miktar karşılığında satın aldı. Bölgeyi ziyaret eden Polybios, hazinenin bu kaynaktan günde 25 bin denarius aldığını iddia etti. Açıkça üstlenicilerin kâr etmek için bundan daha fazlasını üretmeleri gerekiyordu ve görünüşe göre bunu önemli ölçüde başardılar. Ancak Cumhuriyet onlara bu tür fırsatları her zaman sunmuyordu. Makedonya eyalet olduğunda, Senato *publicani*'ye açmak istemediği için kraliyet madenleri kapatıldı.[26]

Publicani'nin kötü şöhrete kavuşması ve geniş çapta nefret edilmesi, vergi tahsildarları yüzünden oldu. Bunlar, kelimenin tam anlamıyla *publicani* olmaktan ziyade şirketlerin yerel görevlileri olmalarına rağmen, King James İncili'nin hor görülen tahsildarlarıydı. Asya'da ve diğer doğu eyaletlerinde, esas vergileri toplamak için yapılan sözleşmeler, orada ve imparatorluğun geri kalanındaki birçok başka vergilerle haraçları gerçekten de doğrudan onlara ekledi. Bunları toplama hakları, Roma'da censorlar tarafından açık artırmayla satıldı, tıpkı hizmet sözleşmelerinin en düşük seviyeye inmesi gibi bunlar da genellikle en yüksek teklifi verenlere gitti. Cicero'nun Kilikya'ya gitmesinden on yıl önce, Asya'da vergi toplama haklarını satın alan halk bir indirim istedi, çünkü eyalet kâr elde etmelerine izin verecek kadar iyi durumda değildi, üstelik genellikle zarar ediyorlardı. Cicero ve diğerleri, bu talebin skandal olduğunu düşündüler, ancak buna alenen karşı çıkmak istemediler. Diğerleri de sessiz kaldı ve bu şekilde şirketlerin yoluna girmesi birkaç yıl aldı.[27]

Büyük kamu sözleşmelerinde yer alan meblağlar çok büyüktü ve bunların serveti *publicani* üzerinde hatırı sayılır bir etki sağladı. Çoğu kez MÖ 1. yüzyılın

sonunda Senato üyeliği için asgari mülkiyet niteliği bir milyon Roma sikkesiydi. Çoğu durumda Cumhuriyet'in, eyaletlerden gelir elde etmek için onları istihdam etmekten başka gerçek bir seçeneği yoktu. Politikada başarı, kişinin cömertçe harcamasını gerektiriyordu, ancak bir senatörün servetinin çoğu, aristokrat için uygun gelir kaynağı olan kırsal mülklere bağlandı. Birçoğu, kariyerlerini finanse etmek için, genellikle *publicani* şirketlerinde çıkarları olanlardan yeterince borç aldı, böylece bir eyalete vali olarak geldiklerinde onlarla ilişkilerinde dikkatli olmaları gerekiyordu. Kardeşi Asya'yı yönettiğinde Cicero'nun Quintus'a yazdığı gibi:

> Ve yine de tüm iyi niyetinize ve çalışkanlığınıza rağmen, *publicani*'nin ciddi bir sorunu var; karşı çıkarsak, bize ve devlete layık olan bir düzeni kendimize ve Cumhuriyet'e yabancı hale getiririz... ve eğer onlara her şeyde teslim olursak, güvenliklerini ve aslında çıkarlarını korumamız gerekenlerin mahvolup gitmesine izin vereceğiz.

Sözü geçen *publicani*'nin ihtiyaçlarını dengelemek ve eyalet halkını yoksulluktan kurtarmak, ağabeyinin Quintus'un sahip olduğunu iddia ettiği türden bir "ilahi" erdem gerektiriyordu. Kilikya'da Cicero aynı şeyi yapmaya çalıştı, şirketlerin yalnızca alacaklarını almalarına izin verdi ama aynı zamanda eyalet halkının derhal ödeme yapmalarında ısrar etti. Bunun her iki tarafı da tatmin ettiğini iddia ediyor ki bu kesinlikle doğruydu.[28]

Zayıf bir vali, *publicani*'nin eyalet halkını çok sıkı bir şekilde sıkıştırmasına izin vererek, yasal gereklilikten daha fazla zam yaparak, belki de toplulukları kendilerine ödemeye hazır nakit paraya sahip olmak için fahiş oranlarda borçlanmaya zorladı. Vicdansız bir vali, vergi tahsildarlarıyla birleşerek, yetkisini ve emrindeki gücü karşılıklı çıkarları için kullanarak daha da kötüsünü yapabilirdi. Verres, Sicilya'nın büyük bölümünde tahıl hasadının onda birini toplayan *publicani*'yle işbirliği yaptı ve onların yaptıklarıyla ilgili kayıtlarının çoğunu yok etmesini sağladı. Birkaç vali bu şirketlere direndi, ancak Scaevola ve onun elçisi Rutilius Rufus Asya'da bunu yapınca bu, Rutilius Rufus'un kovuşturulmasına ve sürgüne gönderilmesine neden oldu. Bu kaderi kesinlikle hak etmemiş olmasına rağmen, Rufus'un minnettar şehirlerden hediyeler almış olması, bu nedenle teknik olarak suçlu olması, diğer eyalet valilerinin çoğunluğu bu kadar veya daha fazlasını almış ve asla mahkûm edilmemiş olsa bile tamamen mümkündür. Livius'a göre, MÖ 2. yüzyıl gibi erken bir tarihte Senato'da "her nerede bir publicanus varsa, ya etkin bir yasa yoktur ya da eyalet halkı için özgürlük yoktur" görüşü dile getirildi.[29]

Publicani etkiliydi çünkü bu sözleşmeleri yapan erkeklerin çoğu atlı sınıfındandı ve MÖ 2. yüzyılın sonlarından itibaren daha geniş atlı sınıfı düzeni siyasette ve

özellikle siyasi davalarda daha fazla rol oynadı. Çoğu senatör için suç işleme riskini göze alamayacak kadar önemliydiler. Cicero'nun zamanında bu etki arttı, çünkü bazı güçlü aristokratlar senatör olarak bu tür sözleşmeleri doğrudan üstlenemeseler bile vergi toplayan şirketlere ilgi duymaya başladılar. *Dives* veya "zenginler" olarak adlandırılan Crassus, Asya'da vergi toplama haklarını çok yüksek bir fiyata satın aldıktan sonra vergi iadesi isteyen kamu görevlilerinin davasını savundu.[30]

Senatörlerin, örneğin büyük bir ticaret gemisine sahip olmaları yasaklanarak, büyük ölçekli ticarete karışmaları kanunla kısıtlandı, ancak kamu sözleşmeleri için teklif verme yasağında olduğu gibi, bu kuralın da etrafından dolanacak yollar bulundu. Eyaletlerde faal olan çok sayıda Romalı vardı, hepsi valinin beğenisini ve desteğini kazanmaya çalışabilirdi. Bunun işe yarayacağına dair hiçbir güvence yoktu ve istisnai durumlarda Verres gibi bir adam onları soyabilir, hapse atabilir veya idam edebilirdi. Bu tür eylemler vatandaşları koruyan yasaları çiğnedi, ancak bir vali onları görmezden gelmeyi seçtiyse, onu durduracak kimse yoktu. Verres daha sonra bu adamların Roma'nın son iç savaşında kaybeden taraf adına savaşan isyancılar olduğunu iddia etti.[31]

Çok az vali, vatandaşlarını bu ölçüde istismar etme riskini göze aldı, ancak şikâyetlere verdikleri yanıt, büyük ölçüde bireyi, en çok da onun bağlantıları ve destekçilerini değerlendirmelerine bağlıydı. Cicero, diğer valilere tanıdıklarını tavsiye eden birçok mektup yazdı ve Kilikya'da faaliyet gösteren adamlar adına bol miktarda mektup aldı ve bu tür mektuplar Roma dünyasından günümüze ulaşan en yaygın edebiyat biçimidir. Bir adam kendi bölgesinde en fazla birkaç yıl kalır, ancak orada yapılan iyilikler ona kariyeri boyunca yardımcı olabilirdi. MÖ 51-50'de Cicero, Asya Valisi Minucius Thermus'a birkaç mektup gönderdi:

> Bu nedenle, aramızdaki çok yakın bağ nedeniyle, eşit ve karşılıklı iyi niyetlerle Marcus Anneius adına hayırseverliğinizi göstermenizi rica edebilir miyim?
>
> Yapılan yardımı asla unutmayan, kıymetli beyefendi Lucius Genucilius Curvus ile epeydir samimiyiz. Size onu ziyadesiyle tavsiye ederim... Vicdanınızın ve haysiyetinizin el verdiği ölçüde, her bakımdan onu kabul edeceğinizi umuyorum ... zira katiyen karakterinizle uyuşmayan bir şey istemez ... Puteolili Cluvius ... görev süreniz boyunca eyaletinizde bulunan bazı işleri benim tavsiyelerimle çözmedikçe, umudunu keseceği kanaatinde...[32]

Bazen süregelen dostlar doğrudan kendileri için bir şeyler talep etti. Cicero, genç arkadaşı Caelius Rufus'tan kendisine Roma'nın siyasi haberlerini yazmasını istemişti. Caelius vazifeleri arasında yıl boyunca Roma'da oyunları düzenlemenin

bulunduğu bir memuriyet olan aedilis seçildi. Bu oyunlar kalabalığı hoşnut ederse, bu durumda oyları bu adamın daha yüksek memuriyetlere erişmesine yarardı, haliyle bu oyunlar inanılmaz derecede pahalıydı. Caelius, Cicero'dan arenada gösterilmesi ve avlanması için panterler göndermesini istedi. Bu alışılageldik bir şeydi ve Cicero'nun üzerinde hiçbir etkisi olmayan Caelius'un ofisteki meslektaşı da kendi oyunları için hayvanlar verilmesi ihtimali üzerine yazdı. Vali her iki talebi de reddetti, ancak panterlerin yönettiği eyaletindeki zulme uğrayan tek sakinler olduğunu ve bu nedenle eyalet dışına kaçtığını iddia ederek Caelius'un red cevabına mizah ekledi.[33]

Bazı öneriler eyalet halkı adınaydı, ancak çoğunluğu Romalılar içindi. Scaptius adında bir adam, Kıbrıs'taki Salamis şehrinin borçlu olduğu parayı tahsil etmek için Cicero'ya geldi. İleride Julius Caesar'ın katillerinden biri olarak ünlenecek, ancak şu an sonraki senatör neslinden ve kıdemli magistratuslarından birisi olarak görülen Marcus Junius Brutus'tan bir mektup getirmişti. Cicero'nun gençliğinden atlı sınıfı mensubu olarak kalmayı ve siyasete girmemeyi seçen, ancak yine de önemli olan herkesi tanımayı başaran bir arkadaşı olan Atticus, hatibin Brutus'u borç altına sokması için özellikle hevesliydi. Scaptius ordunun vali rütbesini istedi. Appius bunu ona, birkaç süvari birliğinin komutanlığıyla birlikte vermişti, belki elli ya da altmış adam. Bunlarla Salamis belediye meclisini odalarında ablukaya almış, beşi açlıktan ölene kadar hiçbirinin dışarı çıkmasına izin vermemişti. Ancak bu vahşet bile borçlu olunan parayı teminat altına almadı.

Cicero, boştaki unvanı başka yerlerdeki iş adamlarına vermeye istekli olmasına rağmen, Kilikya'da ticari çıkarları bulunan hiç kimseye ordu görevi vermeyeceğini açıkça belirtmişti. Scaptius'un talebi reddedildi ve süvariler Kıbrıs'tan çekildi, ancak Cicero bu konuda hakemlik yapacağına söz verdi. Fermanı, yasal yüzde 12 bileşik faiz oranından daha fazla ödeme gerektiren hiçbir borç sözleşmesine uymayacağını belirtti. Scaptius yüzde 48 istiyordu, aradaki fark 106 ila 200 talanton idi ve bu, Salamis halkının ödeyemeyeceği bir meblağdı. (Bir Attika talantonu yaklaşık 25,86 kg veya 57 pound ağırlığın biraz altındaydı ve Roma para biriminde 24.000 sestertius veya 6.000 denarius değerindeydi.) Yine de müzakereler ilerledikçe, bunun aslında onun parası olmadığını, paranın Brutus'un olduğunu ve Scaptius'un sadece onun yerel görevlisi olduğunu anladı. Ayrıca, Brutus ve arkadaşları tarafından açıkça güvence altına alınan yasalara rağmen, ilk etapta daha yüksek oranda krediye izin vermek için kabul edilen iki senatör kararnamesine atıfta bulundu. Cicero bunu aşırılık olarak değerlendirdi ve hiçbir şekilde yasayı veya kararnameyi geçersiz kılmadı ve yüzde 12 bileşik faizin yeterince iyi bir kâr sunduğunu sezdi. Tekrarlanan taleplere rağmen Brutus'a baş eğmeyi reddetti ve içten içe eğer Scaptius'un gerçek faaliyetlerinden haberdarsa, o zaman gelecek

vaat eden bu şahsa yönelik saygısının bir hayli azaldığını belirtti. Yine de sonunda, Roma'daki dostlukların uzun vadeli önemi, Cicero'nun doğru ve yanlış anlayışına baskın çıktı. Scaptius'u yüzde 12'lik ödemeyi kabul etmeye zorlamadı ve bunun yerine meselenin yalanlanmasına müsaade edilmesi talebini kabul etti. Brutus, bir sonraki prokonsülün yardımıyla yüzde 48'i almaya çalışacaktı.[34]

Julius Caesar bir keresinde Brutus için "Ne isterse, fena halde ister," demişti ve bu, hiçbir yerde buradaki kadar net açıklanamazdı. Bu, yalnızca Shakespeare'in "en soylu Romalısına" aşina olan herkes için şaşırtıcıdır. Cicero'nun yüksek mevkiine ve daha büyük yaşına rağmen, Brutus'un ona yazdığı mektuplar kabaydı. Kapadokya Kralı Ariobarzanes ve Galatia Kralı Deiotaurus da Brutus'a borçluydu. Bu durumda oran, yasal maksimum yüzde 12'den fazla değildi, ancak ikincisi herhangi bir şey ödeyemeyecek kadar yoksuldu ve birincisi Pompeius'a daha da borçluydu ve her iki alacaklıya borçlarını da tam olarak geri ödeyemiyordu.[35]

Özellikle gizlenen Parth tehdidiyle, müttefik krallıkların sadakatini veya gücünü daha fazla zayıflatmamak önemliydi. Kilikya'ya vardıktan kısa bir süre sonra Cicero, iç savaş patlak vermeden önce güçlü bir başrahibi sürgün ederek Ariobarzanes'i tahttan indirme girişimini engellemişti. Kral valiye minnettardı, ancak onu para için çok şiddetli bir şekilde ihtar ederek yönetimini zayıflatmanın bir anlamı yoktu, çünkü bu krallıkta daha fazla huzursuzluğa neden olabilirdi. Cicero, Brutus'un temsilcilerine borcun sadece bir kısmı da olsa bir miktar para ödemeyi başardı. Pompeius, söz konusu meblağ ile orantılı olarak daha az başarılı oldu, ancak faizin bir kısmından memnundu ve Ariobarzanes mahvolmadı. Brutus'un teşekkürü kabaydı. Kendi talepleri karşılanmadan başka birine ödeme yapılması gerektiğini kabul edemeyecek kadar kibirli miydi, yoksa harcanabilir fonlarının yetersizliğinden para konusunda çaresiz mi kaldığını bilmek zor. Eyalet halkına verilen krediler çok yüksek faiz getirebiliyordu, ancak bu ciddi bir risk taşıyordu. Ariobarzanes gibi, pek çok başka alacaklıları olabilir ve Roma valisinden gelecek yardım için rekabet eden talepler vardı. Eyalette tefecilik yapmak bazı kimselere inanılmaz kârlar getirdi, ancak borçlulara ödetemediğinde kaybeden veya hatta mahvolan başkaları da mutlaka vardı.[36]

Her zaman olduğu gibi, daha iyi bağlantı kuranların istediklerini elde etme şansı çok daha fazlaydı. Diğer senatörleri, özellikle de statü ve nüfuz sahibi kişileri memnun etmenin baskılarını görmezden gelmek istisnai valinin harcıydı. Cicero, eyalete girdiğinde Appius'un onunla buluşamamasına derinden gücenmişti. Bu sadece kabalık değildi, aynı zamanda selefinin hâlâ ellerinde asker tuttuğunu, şüphesiz arkadaşlarına iyilik yaptığını ve bir ay daha ceplerini doldurduğunu keşfetti. Bir eyalette aynı anda sadece tek kişi *imperium* yetkisine sahip olabileceğinden Appius'un bu yaptığı tamamen yasadışıydı, ama kimse de onu durduramazdı.

Appius'un korkunç haraçları hakkındaki tüm özel yorumlarına rağmen Cicero ona mektuplarında son derece kibardı, bu konuda hiçbir şey söylemedi ve Appius'un hâlâ dikkat çekici konuşmasının yalnızca kötü niyetli dedikodu olabileceğini iddia etti. Selefinin yanıtları saldırgandı, Cicero kararlarından herhangi birini geri çektiğinde ve toplulukların Appius'un eyalet yönetimini övmek için Roma'ya delegasyon göndermesine daha fazla para harcamasını engellediğinde şikâyet etti. Bu, eyalet halkına ne kadar iyi ya da kötü davranmış olurlarsa olsunlar, çoğu valinin beklediği bir şeydi, ancak şehirler için pahalı bir yüktü. Cicero, Appius'un tedavisinin hastasını öldürmek olan bir doktor gibi olduğunu ve buna rağmen başka doktorun tedavi getirmesine içerlediğini söyleyerek şaka yaptı. Ancak kendisine yazdığı mektuplarda son derece nazik davranmaya devam etti ve mektuplarında yaptığı tahribatlardan hiç bahsetmedi.[37]

Cicero, Roma'ya döndüğünde Appius ve diğer eski konsüllerin yanında Senato'da oturmak ve Pompeius, Brutus ve onu arkadaşlarına yardım etmeye çağıran diğerleriyle iş yapmak zorunda kalacaktı. Hiçbirinin eyalet halkından alacaklarından daha fazlasını gasp etmelerine açıkça yardım edecek kadar ileri gitmedi ve eyalet halkını karşılayabileceklerinden daha fazlasını ödemeye zorlamadı. Bir noktada, şehirlerin mali durumuna baktığında, yerel magistratuslar tarafından yaygın olarak zimmete para geçirildiğini fark ettiğini belirtmektedir. Mesele sessizce halledildi, adamlar çalınan parayı iade etti ve başka bir şey söylenmedi, keşfettiği meblağların sadece buz dağının görünen kısmı olduğu şüphesini artırdı. Bununla birlikte bu şehirlerin mali durumunu düzeltmek için iyi bir anlaşma yaptı ve böylece vergi ve borç ödemelerini kolaylaştırdı. O an için *publicani* ve alacaklılar hatta Brutus örneğinde bir miktar zarafetle tatmin oldular.[38]

Brutus'un açgözlülüğünden ve Scaptius'un parasını tahsil etmeye çalışırken gösterdiği gaddarlıktan duyduğu tüm tiksintiye rağmen, Cicero, Appius'un suiistimallerinden açıkça bahsetmediği gibi, skandalı da kamuoyuna açıklamadı. Benzer şekilde, Bibulus'un adamlarının Amanos Dağı yakınlarında uğradıkları yenilgi hakkında, her ne kadar ikincisi zamanında seferi için bir zafer kazanmış olsa da alenen hiçbir şey söylemedi. Bu ödüle Bibulus'un kayınpederi Genç Cato'nun nüfuzu yardımcı oldu. Cato, dostane bir talebe rağmen, Cicero'nun başarılı seferini kutlamaya yönelik teşekkür için oy vermeyi reddetmişti. Cato'nun, prokonsülün adil yönetiminin salt askeri başarıdan daha takdire şayan olduğunu hissettiğine dair açık açıklaması, daha sonra akrabasına verdiği destek göz önüne alındığında anlamsız geldi. Bu siyasetti; karşılıklı iyilikler, eski yükümlülükler, tavizler ve gelecekteki avantaj umuduyla yapılan anlaşmalar dünyasıydı. Bu anlamda bakıldığında tarih boyunca birçok ülkenin kamusal yaşamındaki kadın ve erkeklere tanıdık gelecekti. Kilikya'nın iyi yönetimi Cicero'nun önceliklerinden en önemlisi değildi,

yalnızca biriydi, ancak kendi itibarı, başkalarının baskısına tamamen boyun eğmeye karşı daha güçlü bir kontrol görevi gördü.[39]

Roma standartlarına göre Cicero eyaletini iyi yönetiyordu. Tecrübeli legatusların yardımıyla, Parth istilası tehdidine karşı Suriye'ye destek sunmak için derhal harekete geçti. Büyük bir saldırı gelmediği için şanslıydı, çünkü ordusunun az olduğunu, iki lejyonun gücünün yetersiz olduğunu ve askeri anlamda eğitimsiz olduğunu veya moralinin yüksek olmadığını çok iyi biliyordu. Galatia Krallığı'nın dikkate değer bir istisnası dışında, yerel müttefikler önemli bir kuvvet toplayamayacak kadar fakirdiler. Ayrıca, Appius gibi valilerin davranışları, halktan ve Romalı tefecilerden gelen sürekli talepler göz önüne alındığında, Roma adına canla başla savaşmalarının pek mümkün olmadığını hissetti. Cicero'nun ordusunun bir müfrezesi, Parth akıncılarıyla bir çatışmayı kazandı ve güçlerinin sınırda yoğunlaşması, Parthların yalnızca baskın yapmayı ve işgal etmemeyi seçmelerinin başka nedenleri olsa bile cesur bir cephe oluşturdu. Bu, yalnızca savaşta yapacakları bir şeydi. MÖ 41'de Amanos Dağı yakınlarındaki sefer, eyaletin daha yerleşik bölgelerini avlamaya eğilimli topluluklara karşı faydalı bir harekâttı. Bu, birkaç köyün yakılmasına, surlarla çevrili bir yerleşimin tamamen yok edilmesine ve nüfusunun köleleştirilmesine ve diğerlerinin teslim olmasına yol açan, sindirmeye yönelik bir güç gösterisiydi.

Emrinde ordusu olduğundan Cicero seferi başlattı ve onunla yapacak başka bir işi yoktu. Parthlar gelmiş olsaydı, sefer yapılmayacaktı. Diğer valiler tehlikeli operasyonları dağlarda riske sokmamayı tercih etmiş olabilirdi, ancak atsalardı büyük olasılıkla Cicero'nun yaptığını yaparlardı. Bölge halklarını bastırmak, eyalete kalıcı barış ve güvenlik getirmek için ortak bir çabayı temsil etmiyordu, bunun yerine bu yönde düzensiz bir çabaydı. Eyalette barış, müttefikler ve eyalet toplulukları için güvenlik sağlamak hayranlık uyandıran bir amaçtı ve savaş açmak için haklı bir nedendi. Bu neden de elbette zafer ve yağma olasılığını da beraberinde getirdi. Kişisel avantaj, Romalıların tamamen onurlu ve değerli olarak görecekleri şekilde Cumhuriyet'e sağlanan faydalarla birleştirildi. Cicero, Ariobarzanes'i doğrudan askeri güç kullanmadan tahtına oturtmayı başardı ve kralın kendi şahsı için istediği birkaç lejyon cohortesi talebini reddetti. Bu talep, Parth tehdidi hâlâ ufuktayken prokonsülün ana ordusunu zayıflatmaktan kaçındığı ve kaynakların karşı karşıya kalınan tehditlere karşı ölçülü biçimde denkleştirildiği sırada geldi.[40]

Cicero'nun vazifesinin askeri yönü uygunluk ve başarıyla sağlandı ve on iki aylık görev süresinin sonunda yeni herhangi bir Parth saldırısı yaşanmadan önce eyaletini terk edebildi. MÖ 51'deki hasat Asya'nın Kilikya'ya bağlı bölgelerinde zayıftı ve özellikle şehirlerin daha yoksul sakinleri için kıtlık riskini artırıyordu. Cicero, tahıl stoklarını istifleyen herhangi bir eyalet sakini veya Romalı işadamının

topluluklar için yeterli olmasını sağlamak için "yetkisini ve ikna etme gücünü" kullandı. Bunu başarmak için zorbalık yapmasına veya yasal işlem başlatmasına gerek olmadığı için gurur duyuyordu. İdari olarak prokonsül, kararnamesinin şartlarına bağlı kaldı, kararlarında adil ve tutarlıydı, Laodikeia'da asıl ağır cezayı elinde tutarak diğer bölgelerden gelenleri kendisine gitmeye zorlamış olsa bile, kendisini kolayca erişilebilir kıldı. Görünüşe göre davaları beklediğinden daha hızlı atlatmış ve onlar için ayrılan tüm günleri kullanmasına gerek kalmamıştı. Cicero, özellikle Salamis halkının durumunu çözmeyerek kendi standartlarından bir ölçüde taviz verdi. Ayrıca kabul edilebilir olduğunu düşündüğü hediyeleri ve konumunun diğer bazı avantajlarından da faydalanmış olabilir, zira sadece mahkûmların satışından pay elde etmiş olsa prokonsül olarak görev süresince, kâr etmiş olması muhtemeldir.[41]

Eve gitmeden ve deneyimsiz quaestoru görev başında bırakarak yeni prokonsülün gelmesini beklemeden önce Cicero sadece on iki aylığına Kilikya'daydı. Cicero bunu yapmaya hevesli değildi ama işi üstlenebilecek ve istekli olan daha kıdemli ya da güvenilir kimsesi yoktu. Sonuç olarak, eyaletinin sakinleri, onun yönetimi altında bazı seleflerinden özellikle de Appius Claudius Pulcher'den daha iyi durumdaydı. Eyalet halkına çoğu validen daha ucuza mal olmuştu, kararlarında adil olduğunu kanıtlamış ve hayatlarına devam etmelerine izin vererek makul güvenliği sağlamıştı. Haydutluk hâlâ bir sorundu, öyle kalacaktı ve Amanos Dağlarının sakinleri o an için kontrol altında tutulmuş durumdaydı. Eyalet halkı Parthlarla büyük bir savaştan kurtulmuştu ve Romalılara ve doğu komşularına karşı duyguları ne olursa olsun, topraklarında savaşan sefer orduları istemeyeceklerdi. Şu an için Roma yönetimi hayatın bir gerçeğiydi ve bunun Cicero'nun yaptığından çok daha az hoş olabileceğini çok iyi biliyorlardı.[42]

VI
EYALETLER VE KRALLAR

"Alakadar olduğum bir an, Komanos ve erkek kardeşine, küçük Ptolemaios ve Alabandalı büyük Menyllos'tan bir elçi geldi. Hep birlikte [Senato] binasına girdiler, burada birbirleriyle uzun ve sert biçimde tartıştılar. Ama hem Torquatus hem de Merula küçük kardeşin ifadelerini doğrulayıp onu sıcak bir şekilde destekledi. Bunun üzerine Senato Menyllos'un Roma'yı beş gün içinde terk etmesi gerektiğine, yaşlı Ptolemaios ile olan ittifaklarının sona erdiğine ve legatusların küçük erkek kardeşe kararları bildirmek üzere gönderilmesi gerektiğine karar verdi."

– Polybios, MÖ 140'lar.[1]

"EN AZINDAN ÖZ YÖNETİMLERİ OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORLAR"

Cicero'nun zamanında MÖ 2. yüzyılda olduğundan daha fazla eyalet ve daha fazla Roma valisi vardı ve prokonsüllerle propraetorlar, salt askeri rollerinin ötesinde daha geniş bir faaliyet yelpazesi üstlendiler. Buna karşın eyaletlerinin günlük yönetimine katılımları sınırlıydı, geçmişte olduğu gibi Roma'nın egemenliği veya hegemonyası bir bölgedeki yaşamı değiştirmek için pek az şeye müdahil olan bir mevcudiyetti. Bu, özellikle MÖ 146'da Makedonya'ya bir vali ve bir garnizon verilinceye kadar birbirini izleyen büyük askeri müdahalelerin kalıcı bir mevcudiyetle sonuçlanmadığı Doğu Akdeniz için geçerliydi. Bu genellikle Latin ve İtalyan müttefikleri tarafından desteklenen, 10.000'den fazla askeri olmayan tek bir lejyonun komutasındaki eski bir praetor oluyordu. Asya eyaleti kurulduğunda, garnizonu küçük veya ufaktı. Büyük bir savaşın patlak verdiği ender durumlar dışında, Yunan dünyasının hiçbir yerinde başka Romalı asker bulunmazdı.[2]

Roma'nın Doğu Akdeniz'e yönelik kalıcı askeri taahhüdünün küçük boyutu, bunların işgal orduları olmadığını açıkça ortaya koyar. Geçmişte Makedonya kralları, Trakyalıların ve onların ötesinde yaşayan diğer kabilelerin baskınlarına yanıt olarak kuzey sınırlarında sık sık seferler düzenlemişlerdi. Roma, Perseus'un

yenilgisinden sonra krallığı feshetti, ancak onun yerine yarattıkları dört bölgesel yönetim veya *merides*, bu savunma rolünü etkin bir şekilde yerine getirme yeteneğinden ve muhtemelen kaynaklardan yoksundu. MÖ 149'da Makedonya tahtında hak iddia eden biri, kabile ordusunun başında yerel kuvvetleri alt edip kendisine karşı gönderilen Roma praetorunu yenip öldürdü. Dördüncü Makedonya Savaşı Yunanistan'da çatışmalarla sıçradı ve bu savaş Roma'nın tüm dikkatini Kartaca'yla nihai karşılaşmasına verdiği bir ana denk geldi.

Anlaşıldığı kadarıyla Makedonya'ya bir vali ve lejyon gönderme kararının altında bu krizin tekrarının önlenmesi yatıyordu. İletişim, sonunda Adriyatik'ten Ege kıyılarına kadar uzanan Via Egnatia'nın inşasıyla geliştirildi. Bu yol, orduların daha doğudaki büyük seferler için geçmeleri gerektiğinde işe yarıyordu, ancak asıl amacı muhtemelen eyalet garnizonunun her mevsimde hareket etmesini ve tedarik edinmesini sağlamasıydı. Önümüzdeki yarım yüzyıl için kanıtlar yetersiz olsa da Scordisci gibi kabilelere karşı sık sık seferler düzenlendiği ve zaferlerin yanı sıra birkaç Roma yenilgisinin de yaşandığı anlaşılıyor. İtalya, göç eden Cimbri ve Teutones tehdidiyle karşı karşıya kaldığı 2. yüzyılın sonunda bile Makedonya'daki askeri varlık başka yerlerde askerlere çok ciddi ihtiyaç duyulmasına rağmen sürdürüldü. Birkaç yıl boyunca eyalete konsüller gönderildi. Bu, sınırda askeri egemenliğin sürdürülmesine verilen önemin bir başka göstergesiydi. Senato açıkça bunun valilerin zafer peşinde koçacağı bir fırsattan daha çok son derece önemli olduğunu düşündü.[3]

Makedonya valileri askeri meselelerle meşguldüler ve MÖ 102'de kabul edilen yasayla sorumluluklarına yakın zamanda Chersonesus [Khersonesos] bölgesinde adalet ve idare için altmış gün geçirme şartı eklendi. Güneydeki Yunanistan'ı ziyaret etmek için ne zamanları ne de yetkileri vardı ve oradaki topluluklar kendi işlerini yönetmeye bırakıldı. Romalıların şehir devletlerine oligark yerleştirme ve demokrasileri ortadan kaldırma yönündeki iddialarına dair düzgün bir kanıt bulunmuyor. Romalılar tarafından Yunanistan şehirlerinin iç ve dış politikalarına yönelik başlatılan rutin, sık ve hatta dönemsel müdahaleler de yoktu. Roma, gücü ve egemenliği anlamında *imperium*'a yönelik herhangi bir ciddi tehditten endişe duyuyordu, ancak bu, temsilcilerine yapılan herhangi bir hafifliğe karşı otomatik ve saldırgan bir yanıt anlamına gelmiyordu.[4]

MÖ 87'de, kış ayları için Chaeronea [Khaironeia] şehrine Romalı askerlerden oluşan bir cohortes yerleştirildi. Komutadaki kıdemli, yerel nüfustan Damon adlı gence cinsel yaklaşımlarda bulundu; hediyeler ve ikna karşılıksız kalınca tehditlere başvurdu. Bu durumdan iğrenen ve korkan Damon ile on altı arkadaşından oluşan bir grup kör kütük içti, yüzlerini isle kaplayarak kararttı ve pazar yerinde kurban kesen Romalıya şafak vakti saldırdı. Kıdemli birkaç asker öldürüldü ve

katiller kırsal kesime kaçtı. Yokluklarında şehir meclisi tarafından ölüme mahkûm edildiler, ancak gençler o gece geri döndüler ve tekrar ortadan kaybolmadan önce önde gelen magistratuslardan birkaçını öldürdüler. Bir süre Damon ve arkadaşları haydut olarak yaşadılar. Bir Roma legatusu, kalan askerleri toplamak ve ordusuna eklemek için şehirden geçti. Konuyu araştırdı ve yetkililerin uygun şekilde hareket ettiğine karar verdi. Bununla birlikte, kısa bir süre sonra Damon affedildi ve Yunan sporunun, rekabetinin ve kültürünün en önemli sembolü olan şehrin okulundan sorumlu olan prestijli gymnasium görevine geri döndü. Bu onura rağmen hamamda öldürüldü. Daha sonra komşu bir şehir, orijinal cinayetlere Chaeronea liderlerinin karıştığını iddia ederek Makedonya valisine gitti. Bir Romalıyı avukat olarak tuttular, şüphesiz bunun lehlerine sayılacağını umdular, ancak legatus ile mektupla iletişime geçilip ilk kararını onadıktan sonra suçlama reddedildi.[5]

Hem elçi hem de Makedonya valisi, şehir yetkililerinin meseleyi adil bir şekilde ele aldığından ve meseleyi orada bırakmaya istekli olduğundan memnundu. Kuşkusuz bu, kısmen de olsa, öldürülen memurun onursuz davranışını yansıtıyordu. Romalı askerler arasındaki eş cinsellik ölümle cezalandırılırken, sivil erkeklerle veya gençlerle olan aşk ilişkileri yasadışı değildi ancak genellikle hoşlanılmazdı. Yine de, bir ordu subayının öldürülmesinin ani bir intikam arzusu uyandırmamış olması dikkat çekicidir. Romalılar, Damon'un şehri tarafından affedildiğinden ve onurlandırıldığından habersiz olabilirler, çünkü ona ne olduğunu bulmak veya yerel yetkililerin onu yakalamasını sağlamak için herhangi bir zahmete girdiklerine dair hiçbir kanıt yoktur. Meselenin nasıl çözüldüğü konusunda endişeli görünmüyorlar ya da resmi cezadan kaçmasına ve prestijli bir görev almasına hiç kızgın değiller. Chaeronea bir müttefikti, ilk tepkisinde düzgün davranmıştı ve uygun gördüğü şekilde kendi yasalarını uygulamaya tam yetkiliydi. Dava, komşularına zarar vermeyi ve Roma'nın gözüne girmeyi uman Chaeronea'nın uzun süredir rakibi olan başka bir Yunan şehri Orchomenus [Orkhomenos] tarafından gündeme getirildi.[6]

Roma'nın küçük ve alakasız, bir rol oynadığı MÖ 2. ve erken ilk yüzyıllarda Yunanistan şehirlerinin aslında Asya ve daha uzaklardaki krallıkların ve şehir devletlerinin tarihini yazmak oldukça mümkündür. Chaeronea ve Orchomenus arasındaki gibi uzun süredir devam eden rekabetler, her topluluğun iç siyasetinde olduğu gibi oynanmaya devam etti. Bazen her ikisi de şiddet içeriyordu. Damon ve onun sivil liderleri katletmesi, müteakip rehabilitasyon ve cinayet durumunda olduğu gibi. Topluluklar ve krallıklar arasında geçmişte olduğu gibi tam ölçekli savaşlar devam etti. Bu, uzun süreli barış dönemlerini nadiren tanıyan ve Büyük İskender'in altında yalnızca kısa bir süre için güçle birleştirilen bir bölgeydi. Ölümünden bu yana, halef krallıklar güç için yarışmış, en ufak bir zayıflık belirtisinde birbirlerine saldırmış ve kolaylıkların gerektirdiği şekilde ittifaklar kurup

bozmuşlardı. Hiçbiri kalıcı bir avantaj elde edemedi; kraliyet aileleri arasındaki bu çatışmalar ve üstünlük yarışmaları ile güçleri yavaş yavaş aşındı. Güçleri azaldıkça daha küçük krallıklar gelişti ve Asya'daki Pergamon, Bithynia ve Pontos en başarılıları oldu.[7]

Roma sonunda Kral Perseus'u tahttan indirdi ve Makedonya'yı dağıttı. III. Seleukos Antiokhos MÖ 189'da yenildi, ancak bu onun gücüne ölümcül bir darbe olmaktan çok uzaktı ve krallık kısa sürede gücünün çoğunu geri kazandı. Roma tarafından dayatılan anlaşma, savaş gemileri ve savaş filleri gibi belirli askeri varlıkları elinde bulundurmasını yasakladı, ancak krala veya varislerine göz kulak olmak için ortak bir çaba yoktu. MÖ 163'te, mevcut ittifakları doğrulamak için doğuyu dolaşan bir Roma elçiliği, Seleukosların her iki yasaklı unsura da bolca sahip olduğunu keşfetti ve gemilerin yakılmasını, hayvanların dizginlenmesini emretti. Bir yıl sonra, elçilik görevine başkanlık eden eski konsül, bu aşağılanmaya öfkelenen bir yerel tarafından Laodikeia'daki spor okulunda öldürüldü. Katil İtalya'ya gidip kendini adalete teslim ettiğinde bile Roma hiçbir misilleme yapmadı. Bu, Cumhuriyet'in başka hiçbir büyük askeri taahhüdünün olmadığı bir zamandı. Öldürme, Roma'nın *imperium*'una karşı bir darbe olarak görülmedi ve tahtın yeni sahibi tarafından onaylanmayan bir bireyin eylemiydi. Elçi görevine başkanlık eden şahsın çok sert davrandığı hissedilmiş olabilir. Her birkaç onyılda bir, kıdemli bir senatör tarafından yönetilen bir ekip, müttefikleri ziyaret etmek ve Roma ile bağlarını yenilemek için Yunan dünyasına gitti. Her durumda, mevcut ilişkileri doğruladılar ve köklü değişiklikler yapmaları beklenmedi, ancak ziyaret ettikleri yerler hakkında bilgi topladılar.[8]

İkinci yüzyılın ilk birkaç onyılında yaşanan büyük çatışmalardan sonra Hellen dünyasındaki çoğu olaya karşı Romalıların tutumunda, ilgisizlik belirleyici oldu. Bölgedeki krallıklar ve şehirlerin neredeyse tamamı müttefikti ya da değilse bile bu statüyü kazanmaya hevesliydi. Galya'da olduğu gibi, Romalılar, Roma'nın gücü ve çıkarları üzerinde doğrudan bir etkisi olmadıkça ve özellikle Asya'nın bir eyalet olarak alınmasından önce nadir görülen bir şey olmadıkça müttefikler ve dostlar arasındaki mücadelelerde nadiren taraf tutma eğilimindeydiler. Roma mesafeliydi ve olayları yakından takip etmiyordu, ancak ezici askeri gücü Hellen liderler ve topluluklar tarafından dikkate alınması gereken bir faktördü. Tıpkı Galya'daki ve başka yerlerdeki reisler gibi, bu kimseler için de Roma desteğini alma olasılığı cazip geliyordu. En azından, rakiplerinin bu avantajı elde edip kendilerine karşı kullanmadıklarından emin olmaları gerekiyordu, böylece onlardan önce harekete geçip Roma'yla iyi ilişkileri güvence altına almaları daha iyi olacaktı. Yunan liderler için Romalılar, uluslararası sahnede rekabet eden birçok büyük ve küçük güce eklenecek bir oyuncuydu. Oyunun temel kuralları değişmemişti.

Doğudaki Roma elçilik görevleri nadirdi, ancak Roma'ya sürekli elçi trafiği vardı. Makedonya'daki prokonsül ve garnizonun mevcudiyeti, sonucu muğlak da olsa Roma dostluğu veya desteği arayan kesintisiz elçi selinin oradaki prokonsüle gittiği anlamına geliyordu. Başka bir toplulukla olan anlaşmazlığa hakemlik edilmesi için ortak başvuru yapılırdı. Bu tür talepler Hellenistik krallıklara veya daha büyük şehirlere ve birliklere rutin olarak yapılırdı ve bazı topluluklar Roma yerine onlara gitmeye devam etti. Güçlü bir devlete saygı göstermek ve bir dostluk bağını yenilemek veya yaratmak için bir fırsattı. Normalde üçüncü bir taraftan davaya karar vermeleri için yargıçlar sağlaması istenirdi, böylece ilgili tüm taraflara başka bir toplulukla iyi ilişkiler kurma şansı verilirdi. Bir kez daha bu, Yunan dünyasında "her zamanki gibiydi" ve Romalılar, başka bir Hellen gücü olarak kaydedildi. Tüm başvurulara karşılık vermediler, meseleyi kararlaştırma görevini her zaman üçüncü bir tarafa devrettiler ve kararın uygulanmasını sağlamak şöyle dursun sonucuna gerçek bir ilgi dahi göstermediler. İlk başvuru yapan topluluğun Roma'ya gösterilen saygının davalarına yardımcı olacağını umduğu aşikâr ve başvuru genellikle geçmişteki dostluk ve sadakatin hatırlatılmasıyla başlardı.[9]

Çoğu durumda, şehir tarafından davanın kararını hatırlatmak için yazılan bir yazıt dikildiği için Roma'ya şikâyetlerin gittiğini biliyoruz. Romalılar davaları görmüyor olsa, bu mümkün olmazdı. Buna rağmen, katılımları minimum düzeydeydi. İkinci Makedonya Savaşı, Atina ve diğer birçok devletten V. Philippos'a yapılan yardım çağrılarına yanıt olarak MÖ 200'de ilan edildi, ancak Roma'nın en karanlık saatinde Hannibal ile ittifakı nedeniyle zaten Roma'nın düşmanı olarak kabul edildi. Askeri müdahale son derece nadirdi ve ancak Roma'nın çıkarına olduğu algılandığında gerçekleşirdi. MÖ 169'da Seleukoslar Ptolemaios Mısırı'nı işgal etti. Senato karar vermeyi birkaç ay erteledi ve bu nedenle Mısır'a elçilik görevi gelecek yıla kadar gönderilmedi. Lideri Caius Popillius Laenas, yakın zamanda Makedonya Kralı Perseus'a karşı kazanılan kesin zafer haberleriyle keyiflendiğinden büyük bir özgüvenle hareket etti. Kral IV. Antiokhos ile tanıştığında tokalaşmayı reddetti ve açıkça Seleukos kralının ordusunu geri çekmesini istedi. Antiokhos danışmanlarıyla görüşmek için zaman istedi, ancak Laenas sopasını kullanarak kralı etrafındaki toza bir daire çizdi ve daireden çıkmadan önce bir cevap istedi. Seleukos kralı geri adım attı ve kendi krallığına çekildi.[10]

Bu, bir senatörün yabancı bir kralı ve ordusunu, arkasında yalnızca uzak bir askeri güç tehdidi olmasına rağmen, taleplerine boyun eğdirmesiydi; bu, en acımasız haliyle Roma diplomasisiydi. Olay, Romalılar için büyük bir gurur kaynağı olan "Eleusis Günü" olarak ünlendi, ancak örnek, bu tür davranışların çok nadir olduğu temel gerçeğini gizlememelidir. Cumhuriyet, bölgedeki müttefikleri desteklemek için doğudaki askeri maceralara büyük isteksizlik gösterdi. Bunun bir nedeni, Ku-

zey İtalya'daki ve ardından Güney Galya'daki ve İspanya'daki sınırların ağır askeri talepleriydi. Roma, başka yerlerde olduğu gibi doğuda da müttefikler edinmekten memnundu, ancak Yunan topluluklarından gelen yardım tekliflerini reddettikleri birçok durum oldu çünkü kendilerini gelecekte yükümlülük altına sokmak istemediler. Hellen liderler, kendi güvenlikleri için Roma'nın desteğine güvenemeyeceklerini biliyorlardı ve bu nedenle eskisi gibi emellerini sürdürmeye devam ettiler. Roma nadiren karşılık verdi ve müdahale etmeyi seçtiğinde bile istediğini yapmakta ısrar etmedi. Kurnaz liderler ayrıca Roma'nın hoşnutsuzluğunun zamanla tersine çevrilebileceğini de biliyorlardı ve bu yüzden komşularını istila ettiler ya da iktidarı ele geçirmek için aile üyelerini devirdiler. Senato'nun *fait accompli** kabul etmesi için iyi bir şans vardı.[11]

ROMA İLE UĞRAŞMAK

Roma Senatosu yıllık siyaset döngüsü, iç meseleler, üyeleri arasındaki rekabet, devam eden bir savaş veya Cumhuriyet'in çıkarlarına yönelik büyük tehditlerle uğraşmakla meşguldü. Daha geniş dünyadaki birçok devlet ve krallığın karmaşık ve sürekli değişen işlerine yakından bakmak ve dahil olmak için zamandan, bilgiden ve idari mekanizmadan yoksundu. İttifaklar yarattıkları dostluk derecesine göre değişiyordu, ancak müttefik saldırıya uğradığında nadiren doğrudan askeri desteğe ihtiyaç duyuyordu, özellikle de saldırgan aynı zamanda bir müttefikse. Herhangi bir düzeyde doğrudan eylem bir yana, Roma'nın itibarından, nüfuzundan yararlanmak bile hatırı sayılır bir çaba gerektirdi. Makedonya valisi, bir anlaşmazlıkta tahkim yolu kurulmasına karar vermesi için ikna edilebilirdi, ancak Senato'ya önerebilmesine rağmen ittifak kurma yetkisine sahip değildi. En azından, görev süresinin sonunda Roma'ya dönecekti ve bu nedenle kendisine gösterilen saygı, Senato'da kendini dinleyenleri toplamaya yardımcı olabilirdi.

Roma'nın beğenisini kazanmanın en etkili yolu bizzat Roma'ya gitmekti, ancak bir elçiliğin Senato tarafından dinleyici kitlesi sağlanacağına dair garantisi yoktu. Bu onuru kazanan elçilerin çoğu şubatta kitle tarafından dinlendi, yılın diğer zamanlarında yalnızca Cumhuriyet'i acil ve derin endişelendiren bir konunun dinlenmesi muhtemeldi. Çok sayıda delege dinlenmek istedi ve zaman sınırlıydı, bu nedenle çoğu için aylar hatta yıllar süren bir bekleyiş vardı. Duyarlı elçiler sabah ilk iş olarak senatörlerin dostlarını, yanaşmalarını ve ricacılarını bekleme odasında veya *atrium*'da kabul ettikleri evlerine gittiler. Yabancı kralların veya toplulukların temsilcilerinin varlığı, ev sahibinin itibarına katkıda bulundu ve bu nedenle,

* Latince emrivaki, oldubitti. [ç.n.]

bunun devam etmesini istiyorsa, onlar adına bir şeyler yapmalıydı. Yine de 300 veya Sulla'nın diktatörlüğü sırasında Senato'nun genişlemesinden sonra 600 kadar senatör vardı ve sadece küçük bir kısmının konuyu büyük olasılıkla oturumda açabilecek kadar saygınlığı vardı.[12]

Önceden bağlantı kıymetliydi, çünkü eğer bir senatör ya da ataları geçmişte yardım etmişse, o zaman onların yeniden harekete geçme zorunluluğu vardı ve bu da yabancı bir topluluğun hamisi olarak prestijlerini güçlendirecekti. Bir bölgenin fatihinin, birbirini izleyen her vali gibi oradaki halkların hamisi olması bekleniyordu, bu nedenle yeni eyaletler kazanıldıkça daha fazla topluluk böyle bağlantılar kurdu. Ayrıca bir şehirden geçen herhangi bir namlı Romalıyla dostluk kurmaya çalışmak da değerliydi. Her ikisi de Rodos'ta zaman geçiren Cicero ve Julius Caesar da dahil olmak üzere birçok genç aristokrat, resmi kariyerleri başlamadan önce hitabet okumak için Hellen dünyasına gitti. Diğerleri Asya ve daha sonra Kilikya'daki komuta yolunda Yunanistan'dan geçti. Atina, 2. yüzyıl boyunca Roma seçkinlerini saplantı haline getiren Yunan kültürünün merkezi olarak üstünlüğünden ayrı bir avantaja sahipti. Horatius'un daha sonra belirttiği gibi, "esir Yunanistan azılı fatihi ele geçirdi".[13]

Resmi seyahatlerde bulunan birçok senatör, Atina'yı ziyaret etmek için mola verdi ve büyük bir törenle karşılandı, askeri eğitim gören genç erkek vatandaşlar *ephebes*'in geçit törenini denetledi. Eleusis gizemlerinin kutsal ayinlerine başlamak yaygındı. Cicero bize Asya'daki görevinden dönen, ancak daha sonra hatip olarak ünlenen quaestor Lucius Licinius Crassus'un törene iki gün geç geldiğini ve katılabilmek için Atinalılardan her şeyi yeniden sahnelemelerini istediğini söyler. Teklifini reddettiler ve Crassus asık suratla ziyaretini yarıda kesti. Her senatörün özellikle Atina kadar ünlü bir şehir tarafından, tüm taleplerinin karşılanması gerekmiyordu. Nil Nehri'nde gezinti ve kutsal timsahların beslenişlerine tanıklık etmenin de dahil olduğu, Romalı konuklar için Ptolemaios'un Mısır'ının turistik yerlerinde resmi tura yakın bir şey geliştirildi. Romalı ziyaretçiler şımartılıp eğlendirildi, ancak akıllarına her geleni yapmalarına da izin yoktu. Biri yanlışlıkla eski gelenekler tarafından kutsal kabul edilen hayvanlardan bir kediyi öldürdüğünde İskenderiyeli bir grup tarafından linç edildi. Sadece Romalı olmaları ziyaretçileri yerel tabulardan muaf kılmadı.[14]

Roma'ya elçilik gönderen topluluğun veya liderin prestiji, senatörlerin dikkatini çekme ve sonunda Senato'da bir konuşma elde etme şansını artırdı. Elçilerin seçimi de bir o kadar önemliydi. Hitabet becerisi fazlasıyla mühimdi ve onları saygıya değer gösteren her şey kıymetliydi. Atina bir zamanlar tüm felsefi okullarının başkanlarını elçilik vazifesinin parçası olarak gönderdi. Geçmişteki başarı başka bir tavsiyeydi, çünkü bir adamın sistemi nasıl avantaja çevireceğini bildiğini

gösteriyordu. Bazı hatipler Roma'ya birden fazla ziyarette bulundular. Bir yazıt, MÖ 2. yüzyılın sonlarında Asya'daki Kolophonlu hatip Menippos'un kendi şehri adına Roma'ya yaptığı en az beş başarılı seyahati kaydeder ve onun "Romalılarla alakalı davalarda bile her türlü suçlama hususunda yasaların gücünü koruduğunu" belirtir. Bir vakada, bir Kolophon vatandaşı, Romalı öldürmekle suçlandı ve Roma magistratusunun emriyle Roma'ya çağrıldı. Menippos, bu tür davaların bile Kolophon'da şehrin kendi yasalarına göre ele alınması gerektiğini belirten senatör kararını başarıyla yeniden ortaya koydu.[15]

Genel olarak Romalılar emsallere saygı duyuyor ve kararlarında tutarlı olmaya çalışıyorlardı; bu da böyle bilgilerin her zaman el altında olmasını sağlayacak bürokratik destek bulunmadığından, bazen geçmiş yargıların hatırlatılması gerektiği anlamına geliyordu. Birçok elçi, bilgi ve bağlantılarının yanı sıra, iyi niyetlerini ve hatta aktif desteklerini kazanma umuduyla önde gelen kimselere hediyeler verdi. Cicero, Kleopatra'nın Roma'ya yaptığı ziyaretlerden birinde kendisine birkaç kitap vereceğine söz verdiğinden, "öğrenmeyle ilgili ve onur kırmayan" hediyeler vaat ettiğinden ve daha da fenasının bu hediyelerin asla verilmediğinden söz eder. Kitap gibi bir hediyeyi tamamen onurlu ve uygun buluyordu. Diğer zamanlarda, bazen hatırı sayılır miktarda para ya da sanat eseri de hediye edildi. Bir keresinde Senato, bir grup elçinin parayı sadece senatör desteği satın almak için dağıttıklarından Roma'dan daha fazla para ödünç almasını resmen yasakladı. Jugurtha, kardeşlerini öldürmek ve tek iktidarı ele geçirmek için destek kazanmak için kesenin ağzını açtı ve Roma'nın "satılık bir şehir olduğunu ve bir alıcı bulursa hızlı bir yıkıma mahkûm olduğunu" iddia etti.[16]

Numidia kralı, davalarını şahsen sunmak için Roma'ya seyahat eden birçok hükümdardan biriydi. Bu tür kraliyet ziyaretçileri, herkesin en prestijli ricacılarıydı, ancak bu kendi başına kabul edilmelerini veya istediklerini alacaklarını garanti etmiyordu. Jugurtha, kraliyet sembollerini giymeden, acıma uyandıracak kıyafetler giyerek geldi. Roma senatörleri kendilerini herhangi bir kralla eşit olmaktan çok daha fazlası olarak gördüler ve hükümdarların buna göre hareket etmelerini beklediler, böyle şatafatın ve törenin iyi bir izlenim yaratması pek olası değildi. MÖ 167-166'da Bithynialı II. Prusias, bu duyguyu tarihçi Polybios'un aşağılık bulduğu bir şekilde kullandı. Roma elçileri kendi sarayına geldiklerinde, başını tıraş etti ve Roma'da özgürlüğüne kavuşan bir kölenin giydiği şapkayı, togayı ve Roma tarzı ayakkabıları giydi ve şöyle dedi: "İçimde kendini sevdirmek ve Romalı olan her şeyi taklit etmek isteyen azatlını görüyorsun." Roma'ya gittiğinde ve görüşme için Senato'nun huzuruna kabul edildiğinde, odanın zeminine secde etti ve senatörleri "kurtarıcı tanrılar" olarak selamladı. Polybios'a göre bu, "ödleklikte, kadınsılıkta ve uşaklıkta birinin onu geçmesini imkânsız kıldı";

nitekim olumlu bir yanıt aldı, ancak kısa bir süre sonra Roma'ya gelen rakip bir prense söz hakkı bile verilmedi.[17]

Ptolemaioslar Mısır'da zamanlarının ve çabalarının çoğunu aile içinde sürdürülen kısır güç mücadeleleriyle geçirdiler. VI. Ptolemaios ve VIII. Ptolemaios kardeşler birbirlerine karşı entrikalar kurup onlarca yıl birbirleriyle savaştılar. İkisi de Roma desteğini aradı ve bunu elde etme umuduyla Roma'ya seyahat etti. Erkek ve kız kardeşi yalvaranların en mütevazıları gibi giyinip davranan elçilerini gönderince, VI. Ptolemaios fazla gururlu görünmemek veya Senato'dan herhangi bir şey talep etmemek arzusuyla denk olsa bile son derece aşırı ve farklı bir yaklaşım sergiledi. Krallığından kovuldu, hususi vatandaş olarak İtalya'ya gitti ve daha sonra Roma'nın en az revaçta bölgelerinden birinde ikamet etti, bir Yunan sanatçı veya yazarla beraber yaşadı, bu son nokta hakkında kaynaklarımız net değildir. Senato'ya hiçbir şekilde yaklaşmadı, ancak durumunun dikkatlerini çekmesini bekledi. Dikkatlerini çektikten sonraysa Roma'nın yönetim organı olan Senato'ya getirilerek daha erken eylemde bulunmadıkları için özür dileyip ona para verdiler ve daha münasip bir tarzda giyinip yaşamaya devam etmesi konusunda ısrarcı oldular. Bu manevra bir noktaya kadar başarılı oldu, ancak gerçek destek doğuya giden elçilerin seyahat programlarına İskenderiye'yi eklemeleri yönündeki talimatlarla sınırlıydı. Bir asır sonra, Kleopatra'nın babası XII. Ptolemaios Mısır'dan sürüldü. Güçlü senatörlerin desteğini kazanması, hatta onun lehine bir senatör kararnamesi çıkartılması muazzam ölçekte rüşvete mal oldu. Hatta Syria prokonsülü lejyonlarını Mısır'a yürütüp kralın gücünü restore etmeden evvel daha fazla rüşvet ve birkaç yıllık gecikme yaşandı.[18]

Roma'nın daha fazla eyalet edinmesi, komşu krallıkların ve devletlerin güç mücadeleleri çıkarlarına daha doğrudan tehdit oluşturmaya başlamasıyla Roma'nın tutumu değişmeye başladı; Cicero'nun Kapadokya'daki Ariobarzanes adına müdahale etme talimatının sebebi buydu. Yine de esas olarak, Roma'dan yardım bekleme inisiyatifi müttefiklerde kaldı, bu yüzden hâlâ valinin desteğini kazanmaları ve Senato'yu etkilemek için Roma'ya gönderilmeleri veya gitmeleri gerekiyordu. Benzeri eyaletlerdeki topluluklar için de geçerliydi. Burada valinin varlığı kaçınılmaz biçimde bir Romalının daha fazla karara karışması ve hakemliğine veya desteğine daha fazla başvurma imkânı olduğu manasını taşıyordu. Gördüğümüz gibi, valinin fiilen yapabileceklerinin ciddi sınırları vardı ve yerel toplulukların elinde hâlâ pek çok kalmıştı.

Roma eyaletleri silahsızlandırılmadı, şehirler ile diğer grupların haydutluk ve korsanlıkla mücadele etmek hususunda askeri harekâta girişmeleri ve kendi savunmalarına biraz özen göstermeleri bekleniyordu. Sicilya, Yunanistan, Asya ve Kilikya'daki şehirler, Roma ile olan anlaşma yükümlülüklerinin bir parçası olarak

savaş gemileri inşa etti, bakımını yaptı ve insanlarını barındırdı. Genç Julius Caesar, doğuda okurken korsanlar tarafından kaçırıldı ve fidye istendi. Serbest bırakıldıktan sonra, müttefik şehirleri kendisine bir gemi filosu sağlamaya ikna etti ve onları çeteyi ele geçirmeye yönlendirdi. Ancak o zaman, muhtemelen birçok başka endişeyle meşgul olan Asya valisine yaklaştı. Kaynaklarımız, bu savaş gemilerinden sorumlu bir Romalı yetkiliyi eyleme ikna ettiğini ileri sürmüyor. Burada, başka yerlerde olduğu gibi, komuta yerel erkeklere emanet edildi. MÖ 74'te, ikinci inceleme dönemi sırasında, Caesar kendi inisiyatifiyle yerel kuvvetleri Pontoslu Mithradates tarafından Asya'ya gönderilen akıncı grubunu kovmaya yönlendirdi.[19]

Müttefiklerin de kara kuvvetlerini artırması bekleniyordu. Sicilya, MÖ 2. yüzyılın son onyıllarında iki ciddi köle isyanına maruz kalmıştı ve hem yerel birlikler konuşlandırıldı hem de gelecekteki başkaldırılara karşı düzenli olarak birlikler toplandı. Bu yalnızca Roma'ya özgü bir sorun değildi, Atina aynı dönemde en az bir köle isyanını bastırdı. Roma, lejyonları desteklemek için her zaman müttefik askerlere güvenmişti ve bazen bunlar mevcut birliklerin büyük kısmını veya tamamını oluşturuyordu. Mithradates ile çatışmanın başlangıç aşamaları neredeyse tamamen bir vali ve onun elçisi tarafından yönetilen yerel müttefikler tarafından savaşıldı. Birçok eyalet topluluğu, genellikle asker yetiştirmek, donatmak ve onlara önderlik edecek subayları seçmek veya atamak için geleneksel kurumlar tarafından desteklenen bir miktar askeri kapasiteyi korudu. Yerel aristokratlar, Roma'nın müttefikleri olarak savaşırken bile kendi şehirleri adına savaşarak zafer kazanmayı başardılar. Sicilya'daki Segesta'da MÖ 2. yüzyılın sonlarına tarihlenen bir evde yapılan kazılar, sekiz savaş gemisinin mahmuzlarıyla süslenmiş bir oda ortaya çıkardı, gemi mahmuzları geleneksel deniz zaferi sembolleriydi. Geçmişle arasındaki tek fark, eyalet içinde artık komşularına karşı savaşmakta özgür değillerdi ve bunun yerine farklılıkları çözmek için yasal yollara başvurmak zorundaydılar. Eyaletlerin etrafındaki müttefik krallıklar, sık sık tanık olunan saray darbeleri ve iç savaşlar gibi baskılar hissetmediler.[20]

Bir vali kendi eyaletindeki en üst rütbeli kimseydi, fakat onu aşarak Senato'ya başvuru yapmak mümkündü, ancak yalnızca bir yıldır eyaletteyse bu zor ve çoğu zaman uygulanabilir değildi. Verres'in Sicilya'daki kurbanlarından biri, Roma'da bir duruşma görülmesini sağladı, ancak senatörler, valinin babasının, oğlunu kararını değiştirmesi için sessizce ikna ederek meseleyi halletmesine müsaade edilmesini onayladı. Verres bunu görmezden gelerek yokluğunda adamı uğraştırdı, ardından resmi kayıtları tahrif etti. Senato bu konuda daha fazla bir şey yapmadı. Çoğu durumda, bir vali Roma'ya dönünceye kadar şikâyetler dile getirilmedi. MÖ 140 yılında bir eyalet heyeti, eski bir praetor ve Makedonya valisi olan Decimus Junius Silanus'u haksız yere para almakla suçladı. Senato şikâyeti duyduğunda, Silanus'un

babasının konuyu özel olarak araştırma talebini kabul etti. Babanın katı hükmü, oğlunun gururlu atalarının standartlarına göre yaşamadığı yönündeydi. Silanus kendini astı.[21]

Bir vali üzerindeki tek önemli kısıtlama, dönüşünde saldırıya uğrama korkusuydu. O zamana kadar *imperium*'unu ortaya koyduğunda kendi eyaletinde kalırken Senato'dan gelen doğrudan talimatlar bile görmezden gelinebilirdi. Bu, adaletin en iyi ihtimalle geriye dönük olduğu anlamına geliyordu. MÖ 171'de İspanya'daki şehirlerden temsilciler, eyaleti yönetmek için gönderilen birkaç adamın davranışlarından şikâyet etmek için Roma'ya geldiler ve senatörlerin "onların, müttefiklerinin düşmanlarından daha sefil bir şekilde yağmalanmalarına ve taciz edilmelerine izin vermemeleri" için yalvardılar. Eyalet halkından büyük meblağlarda para alındığını keşfeden özel bir mahkeme kuruldu, delegeler önde gelen dört senatörü kendi avukatları olarak görevlendirdiler. Vatandaş olmayanlar Roma'daki resmi mahkemelerde veya diğer resmi prosedürlerde tanıklık haricinde hiçbir statüde bulunamadı. Eski bir vali beraat etti ve ikisi bir karara varılmadan önce gönüllü sürgüne gitti. Avukatların "soylu ve nüfuzlu" bazı kişilere karşı suçlamada bulunmak istemediğine dair bir söylenti vardı ve başkanlık eden praetor, İspanya eyaletlerinden birini yönetmek için Roma'yı terk ederek davaları bitirdi. Bununla birlikte, delegelerin talebi kabul edildi ve İspanya'daki valilerin Roma'ya yüzde 5 vergi olarak alınan tahılın değerini belirlemelerini, toplulukları kendilerine tahılı bu fiyata satmaya zorlamalarını veya görevli memurların yerleşimlerinde para toplamalarını yasaklayan bir yasa kabul edildi.[22]

Eyaletlerde *quaestio de rebus repetundis* yani irtikâp suçlarıyla ilgilenmek üzere MÖ 149'dan itibaren kalıcı bir mahkeme kuruldu. Bu yine de bir Romalının eski vali Roma'ya döndüğünde ona karşı bir suçlamada bulunmasını gerektiriyordu. "Taca veya devlete eş değer bir Romalı yoktur..." Mahkemeye bir praetor başkanlık ederdi ve jüri üyeleri senatördü, bazı savcılar henüz Senato'ya kaydolmamış genç aristokratlar olsa bile müdafiler de senatör sınıfından geldi. Bu, çoğu zaman anlayışlı olan ya da gerçeği ortaya çıkarmaktan ziyade siyasi iltimaslarla daha çok ilgilenen bir adamın akranları tarafından yargılanıyordu. MÖ 122'de jüri, atlı sınıfı düzeninden seçilecek şekilde değiştirildi ve birleşimin üçte bir senatör, üçte bir atlı ve üçte bir *tribuni aerarii* (hakkında pek kayıt olmayan ve atlılardan biraz daha düşük bir seviyede olan bir grup) olarak belirlendi ve sorun MÖ 70'e kadar siyasi savaş alanı haline geldi. Rutilius Rufus'un daha önce bahsedilen kötü şöhretli mahkûmiyetine rağmen, mahkemenin önyargısının her reformla belirgin bir şekilde değişip değişmediğini söylemek güçtür. Bazı atlı sınıfı mensupları *publicani*'ydi veya onlarla bağları vardı, ancak bu atlıların mahkemeyi etkin bir şekilde kontrol ettiği anlamına gelmez. Pek çok dava için ayrıntılar mevcut değil, ancak kaynak-

larımız MÖ 149 ile 50 yılları arasında bu mahkemede meydana gelen kırk altı kovuşturmadan bahseder. Bunlar arasında yirmi iki beraat, yirmi mahkûmiyet ve sonucun belirsiz olduğu dört dava bulunur. Resmin çarpıtılması muhtemel çünkü kaynaklar birkaç onyıl boyunca yetersizdir ve her zaman mahkûmiyetlerden bahsetmeye daha meyillidir.[23]

Genel olarak sistem eski validen yanaydı. Aristokrasi başka bir adamın kariyerine son vermekten hoşlanmadığından, kovuşturma savunmadan daha az onurluydu, bu yüzden genellikle gençlerin işiydi. Daha deneyimli ve prestijli senatörler savunma eğilimindeydi ve bir arkadaşa ya da siyasi müttefike sadakat, açıkça suçlu olduğunda bile takdire şayan görülüyordu. Yetkilerini kötüye kullanan pek çok vali, kendi sicillerinin, aile adlarının ve bağlantılarının hiç kimsenin düşmanlıklarını kazanması riskini almak istemediğinden ilk etapta suçlanmaktan bile kaçındı. Bazı durumlarda, bu korku eyaletteki topluluklara kadar uzanıyordu ve vali gittikten hemen sonra onu öven elçiler göndermelerini sağlamak yaygındı. Appius Claudius Pulcher'in Cicero bunu engellediği zaman canı sıkkındı. Bu en azından sonradan suçlamalar oluşturulduğunun kanıtı olarak gösterilebilir.

Verres'in MÖ 73-71 yılları arasında Sicilya'daki görev süresine, vurgunculuk, irtikâp ve gücün olağanüstü ölçekte kötüye kullanılması damga vurdu. Cicero, valinin ilk yılını kendini zengin etmeye, ikinci yılını en iyi avukatları tutmak için para toplamaya ve üçüncü yılını kaçınılmaz duruşmasında yargıç ve jüriye rüşvet vermek için nakit toplamaya adadığını söyleyerek şaka yaptığını iddia etti. Sanat eserleri ve diğer değerli hediyeler kadar yeni edinilen servet, bir adamın mevcut bağlantılarına eklemek için arkadaş satın almasına yardımcı oldu. Mahkeme yargıcının her yıl değiştiği ve festivaller veya diğer kamu işleri nedeniyle birçok gün duruşmalara müsait olmadığı Roma'nın siyasi sistemi de manipülasyona maruz kaldı. Verres ve destekçileri, önce bilinmeyen birini uysal bir savcı olarak göstermeye çalıştılar, ancak halka açık bir duruşmada Cicero, davayı üstlenme hakkı için bu müdafiyi alt etti. Daha sonra tanıkları ve delilleri toplaması gereken zamanı sınırlamaya ve duruşmayı bir sonraki yıla, yani *repetundis* mahkemesine bir yardımcının başkanlık edeceği zamana ertelemeye çalıştılar. Cicero her seferinde onları geride bıraktı ve ardından kovuşturmayı başlatma esnasında alışılagelmiş uzun söylev yerine kısa ve sert bir konuşma yaparak gelenekten ayrıldı. Günün önde gelen hatibi tarafından bir miktar savunma yapıldı, ancak uzun bir dizi tanık ve tanıklık, kısa süre sonra Verres'i yenilgiyi kabul etmeye ikna etti. Yağmalarının çoğunu yanına alarak Massilia'ya sürgüne gitti. Neredeyse otuz yıl sonra Marcus Antonius, servetine ve sanat koleksiyonuna el koyabilmek için eski valiyi idam etmeyi adil buldu.[24]

Cicero, kovuşturmayı büyük bir beceriyle ele aldı ve Verres kaçmasaydı yapacağı son derece uzun beş bölümlük bir takip konuşması yayımlayarak herkesin

bundan haberdar olmasını sağladı. Bu onun başarısını azaltmamalı ya da daha az çalışkan ve becerikli biri dahil olsaydı, Verres'in cezadan kurtulup kariyerine devam edebileceğini unutturmamalı. Verres'in kurbanlarının çoğu kendi istekleriyle Roma'ya kaçmıştı, eğer dava çok daha uzaktaki bir eyaleti kapsayarak güvenilir bilgi edinmeyi ve tanık çağırmayı zorlaştırsaydı o zaman işler farklı olabilirdi. Tüm sistem valiyi destekledi, ancak buna rağmen bazı kimseler yargılandı ve bazıları mahkûm edildi. En iyi ihtimalle bu olasılık müstakbel valiler benzer suçları işlemekten caydırdı, ancak bu Verres'i ve diğer pek çok kişiyi belli ki caydırmayan bir uyarıydı. Açıkça vahşet kurbanları hayata döndürülemezdi ve vali için tek ceza sürgün ve kariyerinin sonuydu. Verres gibi bir adam tarafından çalınan parayı ve diğer şeyleri geri almak zordu, Romalı ve Sicilyalı kurbanlarının kaybettiklerinin çoğunu geri aldıkları da şüphelidir. Cicero, valinin haraç olarak kırk milyon Roma sikkesinden fazlasını aldığını iddia etti, ancak görünüşe göre üç milyondan fazlası geri alınmadı.[25]

BARIŞ VE BEDELİ

Cicero, MÖ 88'de ilk iç savaşın patlak vermesi ve sonrasında Sulla diktatörlüğünün ardından Roma liderlerinin ahlaki niteliklerinin keskin bir düşüşe geçtiğini, böylece birçok eyalet komutasını istismar ettiklerini iddia etti. O çağdan önce;

... bizim imparatorluğumuz, egemenlikten daha doğru bir şekilde dünyanın hamisi olarak adlandırılabilir. Bu politika ve uygulamayı, Sulla'nın zamanından önce bile yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştık ama onun zaferinden bu yana bundan tamamen koptuk. Çünkü Roma vatandaşlarına karşı bu kadar acımasız vahşet işlendiğine göre, müttefiklere yönelik herhangi bir baskının yanlış görünebileceği zaman geçmişti.[26]

Modern tarihçiler, Romalıların olayları açıklarken ahlak ve karaktere yaptığı vurguyu görme konusunda isteksizdirler, ancak çoğunluğu bu vurgularda bir miktar gerçek olduğunu kabul edecektir. Vatandaşın vatandaşı öldürdüğü bir zamanda başarılı olan bazı adamların, bir eyaletten sorumlu olduklarında daha iyi davranış standartlarına uymaları pek olası değildi. Makam kazanmanın sürekli artan maliyeti, bu sağlıksız karışıma eklendi ve borçlarıyla başa çıkmak için hızlı kâr için umutsuz olan daha fazla kıdemli magistratus yarattı. Yine de abartmamalı veya çok kasvetli bir tablo çizmemeliyiz. Geçmişte iyi ve kötü valiler olmuştu ve bir valinin uygun davranışı konusunda Cicero'nun görüşlerini paylaşan hâlâ çok sayıda sena-

tör vardı. Julius Caesar, kariyeri boyunca eyalet halklarının davasını savundu, eski valiler hakkında en az iki kovuşturmaya öncülük etti, kuşkusuz başarılı olamadı ve MÖ 59'da valilerin davranışlarını düzenleyen yasayı yeniden şekillendirdi. Modern içgüdü, Galya'daki görev süresi boyunca saldırı odaklı savaşa odaklanmaktır, ancak Roma standartlarına göre yönetimi verimli ve dürüst görünmektedir.[27]

Cumhuriyet'in son onyıllarında önderlik eden adamlar, Roma'nın *imperium*'u hakkında önceki nesillere göre farklı bir anlayışa sahiptiler, çünkü onlar *imperium*'un sadece güç değil, aynı zamanda eyaletler olarak yönetilen fiziksel bölge anlamına geldiği dönemde büyüdüler. "Bütün dünya" üzerinde güç sahibi olmakla övündüler ve bunun Roma halkına getirdiği kazançlar ve refah konusunda oldukça açıklardı. Çeşitli konuşmalarda Cicero, Sicilya'yı İtalya'nın en büyük tahıl tedarikçisi ve Asya'yı da tüm eyaletlerin en zengini olarak seçti. MÖ 66'da Büyük Pompeius'a Pontuslu Mithradates'e karşı özel komuta sağlayan yasanın lehine konuştu ve bu çatışmanın önemini vurguladı.

> ... hem kendi iyiliği için hem de devletin iyiliği için, her şeyde savaşta en büyüğü atalarınızdan size kalan Roma'nın ihtişamı vardır; atalarınızın savunmak için birçok büyük ve ciddi savaşa giriştikleri müttefiklerinizin ve arkadaşlarınızın güvenliği vardır; kaybıyla boşuna barış süsleri ya da savaş mühimmatları aramanıza neden olacak kamu gelirinin en güvenli ve en önemli kaynakları vardır; iyiliklerini ve refahlarını göz önünde bulundurmanız gereken birçok vatandaşın mülkü vardır.[28]

Bu dört motif iç içe geçmiştir. Eyaletler, devlete ve orada faaliyet gösteren bireysel iş adamlarına bir gelir sağlıyordu. Zafer önemliydi, çünkü Roma'nın gücüne ve kudretine inanmak, saldırganları caydırmanın en iyi yoluydu. Bunun da ötesinde, eğer saldırıya uğrarlarsa şan ve kâr zarar göreceğinden müttefikleri koruma yükümlülüğü vardı. Cicero ve Julius Caesar, eyaletlerde barışı sürdürmenin, onları işgalden korumanın, açık isyanı bastırmanın, eşkıyalık ve şiddeti azaltmanın Cumhuriyet'in görevi olduğunu varsaydılar. Bu, genellikle savaşları meşrulaştırmak için kullanılan geleneksel müttefikleri savunma yükümlülüğünden, eyaletlerin toprak bütünlüğünü korumak, içlerinde barış ile refahı teşvik etmek gibi daha net bir ihtiyaca dönüştü. MÖ 56'da Cicero, Senato'ya "valilerin atanmasının kalıcı bir barışı sürdürmeyi amaçlaması gerektiğini" hissettiğini söyledi. Bu yapılacak doğru ve kârlı şeydi. Süreç aşamalıydı ve müttefiklerle eyalet halkının hâlâ kendi güvenliklerinde önemli bir rol oynamaları bekleniyordu. Roma ancak tehdit yerel halkın onu yenme kapasitesini aştığında devreye girdi; örneğin Makedonya'da bir garnizon kurduğu zaman.[29]

Baskınlara meyilli savaşçı kabilelerin mevcudiyeti, "savaşlar ve zaferler" tarafından dizginlenmesi gereken bariz bir tehditti. Aynı konuşmada hatip, yolsuzluk ve ordusunu ihmal etmesi anlamına gelen suçlarla Makedonya'daki mevcut valiye saldırdı.

> ... bu eyalet şimdi, açgözlülükleri nedeniyle barışı bozmalarına neden olan barbarlar tarafından o kadar rahatsız ediliyor ki *imperium*'umuzun tam kalbinde yaşayan Thessalonica [Selanik] halkı, şehirlerini terk etmek ve kalelerini tahkim etmek zorunda kaldı. Makedonya üzerinden Hellespontos'a kadar giden askeri yolumuz [Via Egnatia] barbar baskınları dışında Trakya'da dolup taşan askeri kamplar nedeniyle de tehdit altında.[30]

Trakyalıların bu şekilde paramparça ettiği barış, Cumhuriyet'in zaferi ve gücüyle gelen Roma Barışı'ydı. Cicero, aksi takdirde "artık dünyanın her bölgesinden, her türden düşmandan söz edebileceğini" iddia etti ve şöyle devam etti, "Ya neredeyse var olmayacak kadar tamamen yok edilmemiş ya da boyun eğecek kadar tamamen boyun eğdirilmemiş ya da zaferimiz ve egemenliğimiz için sevinecek kadar sakinleşmiş hiçbir ırk yoktur."[31]

Saldırganlığın daha büyük bir güçle karşılanması gerekiyordu, ancak Roma'nın kaynakları büyük olmasına rağmen sonsuz değildi. Düşmanlarla başa çıkmak zaman, çaba, masraf istiyor ve genellikle yenilgilere yol açıp Romalılar ile müttefiklerin hayatlarına mâl oluyordu. Makedonya'daki son başarısızlıkların da gösterdiği gibi, zafer mutlaka kalıcı değildi.

Bazı sorunların ciddiye alınması ve çözülmesi daha da uzun zaman aldı. Gördüğümüz gibi, Romalılar, geçmişte korsanlığı dizginleyen Hellenistik krallıkları zayıflatsa da, MÖ 2. yüzyılda gelişmesine izin verdiler. Kıyı şeridindeki müttefik topluluklar akıncıların avıydı, soyuyor ve köle olarak satmak için esir alıyorlardı, çoğu Delos'taki pazarlardan geçiyor ve Romalılarla İtalyanlara satılıyordu. Zamanla sorun daha da batıya yayıldı ve sonunda Senato'yu bu konuda bir şeyler yapmaya ikna eden de bu olmuş olabilir. MÖ 2. yüzyılın son yıllarında bir prokonsül bir donanma kurmak ve korsanlara saldırmakla görevlendirildi. MÖ 102'de Kilikya bir eyalet olarak tahsis edildi. Uzun vadede çok az şey değişti ve MÖ 74'te yapılan bir başka çaba, Romalı komutanın yenilgisiyle sonuçlandı. İtalya'nın kendisi basıldı, Ostia saldırıya uğradı ve iki magistratus ve tüm görevlileri kaçırıldı. Cicero, Roma gücünün bu kadar düşmesi hakkında yakınıyordu:

> Eski zamanlarda bizler, tüm İtalya'yı güvende tutmanın yanı sıra, imparatorluğumuzun prestijiyle en uzak kıyılardaki tüm müttefiklerimizin gü-

> venliğini garanti edebildik... Her ülkeden kişilerin malları ve yükleriyle uğradığı, zenginliklerle dolu ve Roma'dan uzak olan Ege Denizi'ndeki Delos, küçük ama savunmasızdı, ancak korkacak hiçbir şeyi yoktu.[32]

MÖ 67'de Büyük Pompeius'a eşi görülmemiş bir yetki ve kaynak verildi, Akdeniz'i sadece altı ay içinde korsanlardan arındırdı. Ceza, cömertlikle yumuşatıldı ve korsan topluluklarının birçoğunu, gelecekte baskınlara başvurmak zorunda kalmamaları için kıyıdan uzağa ve daha iyi topraklara yerleştirdi. Korsanlık tamamen ortadan kaldırılmadı, ancak ölçek büyük ölçüde azaldı, Akdeniz kıyı şeridi etrafındaki toprakların giderek daha fazla doğrudan Roma egemenliğine girmesiyle bu başarı pekiştirildi.[33]

Bir bölgedeki Roma egemenliği, mevcut savaş kalıplarını ve büyük ya da küçük ölçekli diğer şiddet biçimlerini pek değiştirmezken eyaletlerin kurulması gidişatı değiştirdi. Bu bölgelerde Romalılar, devletlerarası anlaşmazlıkların çatışmaya dönüşmesinin veya devletler içinde şiddetli güç değişikliklerinin oluşmasını istemediler. Eşkıyalık, köle isyanı ve diğer sorunlarla uğraşmak hâlâ taşra topluluklarına düşen bir görevdi, ancak şimdi bu Roma denetimi altındaydı ve lejyonların çok daha güçlü gücü tarafından desteklenebilirdi. Eyaletleri çevreleyen müttefik krallıklar ve devletler daha az düzenlenmişti, ancak yine de Romalıların müdahale etme olasılığı geçmişte olduğundan daha fazlaydı. Ayrıca yavaş yavaş uzun mesafeli iletişim ve ticaret yollarını güvence altına alma, daha geniş bir alanda barışı teşvik etme sorumluluğunu üstlendiler. MÖ 1. yüzyılın ortalarında eyaletler geçmişe göre daha barışçıldı, çoğu refah içindeydi ve aynı şey çevrelerindeki topraklar için az ya da çok geçerliydi.

Bunun bir bedeli vardı. Roma savaşları acımasızdı ve fetih dönemi, yerleşim yerlerinin yıkılması, tarım arazilerinin tahrip edilmesi ve nüfusun topluca öldürülmesi ve köleleştirilmesiyle simgelenebilirdi. Roma İmparatorluğu'nun oluşumu sırasındaki ölü ve köle sayısı için kesin sayı vermek zordur. Üçüncü Makedonya Savaşı'ndan sonra, konsül Lucius Aemilius Paullus askerlerini ödüllendirdi ve Epeiros şehirlerinden yaklaşık 150.000 kişiyi ele geçirerek Roma'ya karşı çıkma tehlikesi konusunda kesin bir ders verdi. Bazıları akrabaları tarafından fidye karşılığında serbest bırakıldı, bu da Romalılara tutsak yerine nakit sağladı, ancak kalanların çoğu köle olarak satıldı. Büyük çatışmalar nadirdi ve piyasayı ucuz kölelerle doldurdu, ancak talep sabitti ve korsanlık ve kaçırma da dahil olmak üzere başka yollarla beslenmesi gerekiyordu, *publicani*'nin vergi ödeyemeyenleri köleleştirdiği de biliniyordu. Bu uygulamaların hiçbiri tamamen yeni değildi, ancak Roma'nın gelişi ve köle çalıştırılan mülkleriyle birlikte imparatorluğun kârlarının İtalya'da yoğunlaşması talebi büyük ölçüde artırdı.[34]

Yüzbinlerce insan MÖ 2. yüzyılda ve hatta daha da fazlası MÖ 1. yüzyılda Roma gücünün yayılması için ağır bir bedel ödeyerek köleleştirildi. İspanya'da ve başka yerlerde *publicani* tarafından işletilen madenlerde çalışmak üzere gönderilenler için koşullar çok kötüydü. Yaşam beklentisi, kırsal mülklere gidecek olanlar için biraz daha iyiydi, bazıları kışlalarda zincirlenmiş durumdaydı, sayıları seyahat ederken kaçırılan özgür vatandaşlar tarafından destekleniyordu. Ev kölelerinin durumu daha iyiydi, ancak yasal haklardan yoksundu ve sahiplerinin tasarrufundaki mülklerdi. Köleler kaçabilirdi, ancak kaçmak zordu ve yeniden yakalananlar için cezalar ağırdı. Tüm köle isyanları bastırıldı. Spartaküs İsyanı korkunç bir uyarı olarak Roma'dan Capua'ya Appius Yolu boyunca 6.000 adamın topluca çarmıha gerilmesiyle sona erdi.[35]

Romalıların kölelerine, köleliği de normal kabul eden Yunanlardan veya Kartacalılardan daha acımasız davrandıklarını gösteren hiçbir şey yoktur. Bildiğimiz kadarıyla köle isyanları, bir kurum olarak köleliğin kaldırılmasından ziyade kişisel özgürlüğü hedeflemiştir. Romalılar bir bakıma daha cömerttiler, çünkü diğer antik devletlerden çok daha fazla köle azat ettiler ve azatlılara çok daha fazla hak verdiler. MÖ 1. yüzyılda, Roma nüfusunun çoğunun atalarının arasında azatlı kölelerin bulunduğuna inanılıyordu. Yine de, sahiplerinin etrafında daha fazla zaman geçiren ev köleleri ve yetenekli zanaatkârlar veya öğretmenler ve aktörler gibi uzmanlar için özgürlük çok daha olasıydı. Birkaç kişi için nihayetinde rahat, hatta zengin bir hayata yol açtı, ancak bu bizi çoğunluğun acımasız kaderine karşı asla kör etmemelidir.[36]

Fetih çoğu zaman vahşiydi ve sonuçları fethedilenler için korkunçtu. Yine de pek çok başka lider ve topluluk, Romalılara karşı hiçbir zaman savaşmadı, başından beri onlarla ittifak yaptı ve onları bir bölgeye dahil olmaya giderek daha da yaklaştırdı. İkinci Makedonya Savaşı'ndaki zaferinden sonra, prokonsül Titus Quinctius Flamininus, Yunanistan şehirlerinin "özgürlüğünü" ilan etti. Benzer açıklamalar Romalılar tarafından başka vesilelerle Hellen dünyasının diğer bölgeleri için de yapılmıştır. Bu, Hellenistik krallıkların propagandasında sık görülen bir unsur olmuştu ve kısmen onları şehir devletlerinin işlerinden dışlamayı amaçlıyordu. Buna rağmen Romalılar bu toplulukların işlerine karışmamış ve onlardan vergi almamıştır. Eyaletler oluşturulduğunda, esas olarak Roma ile olan geçmiş ilişkilerinin doğasına dayalı olarak, halklara tahsis edilen bir dizi yasal statü vardı. Özgür şehirler, Roma müttefiklerine yardım etmek zorunda olmalarına ve genellikle ticaret geçiş ücretleri gibi daha düşük vergilere tabi olmalarına rağmen vergiden muaftı. Diğer topluluklar doğrudan para veya ürün olarak vergilendirildi.[37]

Eyalet halklarına yüklenen yükler az ya da çok olsa bile ağırdı; valilerin, *publicani*'nin ve kendi liderlerinin suiistimallerine maruz kalıyordu. Roma impa-

ratorluktan yararlandı ve bu gerçeği açıkça gösterdi. Aksi takdirde, esas olarak kendi siyasi sistemlerini ve yasalarını kullanmaya devam eden taşralıların yaşamlarına büyük ölçüde müdahale etmedi. Valilerin gücü öyle büyüktü ki, haklar ve ayrıcalıklar bazen göz ardı edildi, ancak zaman ve çabayla elçiler göndermek ve Senato'yu bunları yeniden iddia etmeye ikna etmek mümkün oldu ve daha iyi valiler bu tür hatırlatmalara gerek kalmadan onları onayladı. Gerçek karar yerel emsallere dayansa bile, ne zaman bir Roma yetkilisi dahil olursa, yasal sorunları Roma hukukundan aşina olduğu şekillerde çerçeveleme eğilimi vardı. Roma'nın etkisi yavaş yavaş ve kaçınılmaz biçimde büyüdü. Kilikya'daki görevinin sonlarına doğru Cicero, fermanına bağlı kaldığı ve şehirlerin anlaşmazlıkları eyalet içindeki diğer topluluklardan seçilen yargıçlarla kendi yasalarına göre çözmesine izin verdiği için, o zaman Yunanların "öz yönetimleri (kelimenin tam anlamıyla *özerklikleri*) olduğuna" inanabileceklerini söyledi.[38]

Cicero bunun bir yanılsama olduğunu biliyordu. Eyaletler Roma'nındı, onun yararına sömürülüyordu ve isyan dışında eyalet halklarının bu durumu değiştirmesinin hiçbir yolu yoktu. İsyanlar nadirdi, cezalar korkunçtu ve Cumhuriyet altında hiçbir eyalet kendini silahlı kuvvetle kalıcı olarak kurtaramadı. Herhangi bir dış güç de, herhangi bir eyaleti birkaç yıldan fazla işgal edip elinde tutabileceğini gösteremedi. Uzun vadede, askeri güce boyun eğmekten ve Roma Cumhuriyeti'nin egemenliğiyle uzlaşmaktan başka seçenek yoktu. Bu, valilerin öngörülemeyen davranışları ve koşullara bağlı olarak az çok katlanılabilir olan tefecilerin ve kamu görevlilerinin faaliyetleri anlamına geliyordu. Bağımsızlıkla birlikte komşularla savaşma ve darbeler yapma özgürlüğü de gitti ve bunun yerine daha yüksek derecede barış ve istikrar vardı. Barış ve istikrar genel manada refahı artırdı, ancak bu herkesin eşit olarak faydalandığı manasını taşımaz.

Zamanla Roma Cumhuriyeti'nin liderleri *imperium*'u sadece yetki olarak değil, imparatorluk kavramlarına daha yakın bir şey olarak düşünmeye başladılar. Eyalette barışı sağlamak, bunları ve diğer müttefiklerini savunmak her zaman olmasa da önceliklerinden biriydi. Sebep hiçbir zaman fedakârlık değildi, pragmatikti. Çünkü Roma denizaşırı topraklarından daha zengindi, bu zenginliği korumak ve artırmak iyi bir şeydi. 2. yüzyılın sonlarında ve MÖ 1. yüzyılın ilk on yıllarında birçok senatör, imparatorluklarının Cimbri ve Teutones ve ardından Pontoslu Mithradates gibi düşmanların gerçekten tehdidi altında olduğunu hissetmiş görünüyor. İtalyan müttefiklerine karşı Sosyal Savaş da son derece ciddi ve maliyetli bir çatışmaydı. Geriye dönüp baktığımızda ve bu tür düşmanların sınırlı gücünün daha fazla hissedilmesiyle, Roma'yı yok etme şanslarının çok az olduğunu görebiliriz, ancak bu o zamanlar açık değildi. Tüm sınıflardan Romalılar kendilerini tehdit

altında hissettiler ve bu bariz krizi atlatmak, imparatorluğun korunması gereken bir şey olduğu duygusunu pekiştirmiş olabilir.[39]

Ardından Roma'nın iç savaşları başladı ve MÖ 88-30 yılları arasında Akdeniz dünyasında barış ve refah için açık ara en büyük tehditleri yarattı. İlk savaş esas olarak İtalya'da şiddetlendi, ancak Sicilya, Afrika ile doğuya sıçradı ve İspanya'da birkaç yıl daha süren başka bir çatışmaya yol açtı. MÖ 49'da Caesar, Rubicon'u geçti ve bir sonraki uzun süreli çatışmayı başlattı; İtalya'da çok az çarpışma, ancak İspanya'da iki sefer, Afrika'da iki sefer ve Yunanistan'da nihai yüzleşme yaşandı. Aynı zamanda Asya ve Mısır'a büyük ölçekli harekâtın fitilini ateşledi. Caesar'ın öldürülmesini müteakip MÖ 44'te 30'a kadar süren çatışmalar da benzer bir örgü izledi. Eyaletler savaş bölgelerine dönüştü ve bundan muaf olanlardan bile rakip komutanların savaş çabalarına karşı asker, teçhizat, binek, savaş gemisi, yiyecek ve para sağlamaları istendi.[40]

Senato'yu bir dilekçeyi dinlemeye ikna etmek için yeterli nüfuzlu adama ulaşmak her zaman zor olmuştu. Şimdi Cumhuriyet'e kimin liderlik ettiğini bilmek daha da zorlaştı ve bir anlaşma yapıldığında bu adamların devrilme ihtimalleri her zaman vardı. Kleopatra'nın kariyeri öğreticidir. Kardeşiyle kısa süreli ortak yönetim, sınır dışı edilmesi ve Mısır'ı yeniden işgal etmek için başarısız bir girişimle sona erdi. Eğer Caesar gelmeseydi, sevgilisi olmasaydı ve onu iktidara geri getirmeseydi, muhtemelen yirmi bir yaşında sürgüne gönderilecek ya da öldürülecekti. Caesar'ın desteği, Mısır'ın varlığından ve zengin hasadından alınan bir bedel karşılığında geldi, ancak öldürüldüğünde kaybedildi. İttifaklarını doğrulamak için Roma'ya gelen kraliçe, suikasttan sonra bir ay boyunca orada kaldı, kimin sorumlu olduğunu bulmaya ve onlarla anlaşmaya çalıştı. Brutus ve Cassius ordu kurmak için doğuya geldiklerinde, Kleopatra daha sonra gönülsüzce yaptığını iddia etmesine rağmen, onların kaynak sağlama talimatlarına uydu. Yenildikten sonra muhteşem bir görünümle Tarsus'a gitti ve Marcus Antonius'a hem sevgili hem de iyi bir müttefik gibi davranarak kazandı. Zamanla bu, MÖ 31'de Actium'da yenilgiye yol açan başka bir Roma iç savaşına kapıldığı anlamına geliyordu. En sonunda, Antonius'un intiharından sonra yaklaşık on gün hayatta kalarak galiple başka bir anlaşma yapmaya çalıştı. Ancak tahtını elinde tutmasına ya da çocuklarına devretmesine izin verilmeyeceği belli olduğunda kendi canına kıydı.[41]

Kleopatra, Augustus propagandasında büyük bir tehdit olarak gösterilmesine rağmen hiçbir zaman Roma'ya karşı savaşmadı. Kariyeri boyunca sadık bir müttefikti ve Cumhuriyet'teki kanlı güç değişimleri, onun yanlış tarafta olduğu anlamına geliyordu. Aynı hikâye, Roma yönetimi altında gelişmek için ellerinden gelenin en iyisini yapan diğer topluluklar ve diğer hükümdarlar için de söylenebilir. Kleopatra'nın davasında iktidara tutunmak, onun Ptolemaios mahkemesinin kanlı

siyasetinde hayatta kalmasını sağlamanın tek yoluydu. Caesar'la savaşırken ölen erkek kardeşi dışında, küçük erkek kardeşini de öldürdü ve kız kardeşiyle kalan son kardeşini ise Antonius'a idam ettirdi. İktidarda kalmak için krallığının kaynaklarından, birbirini izleyen Roma savaş liderlerinin ve onların astlarının taleplerini karşılamak için cömertçe harcadı. Bunu yapmak onu hayatta tuttu ve bir zamanlar ailesinin sahip olduğu bölgeleri yeniden kazanarak gücüne katkıda bulundu. Bu, Antonius'u desteklemeyi başaran ve yine de Augustus'u kendisine güvenmeye ikna eden Judaealı Herodes gibi Roma'nın diğer müttefiklerinin pahasına geldi. Herodes iktidarını sürdürdü ve yaklaşık otuz yıl sonra doğal sebeplerden ölecek kadar hayatta kaldı. Roma'nın iç savaşlarında müttefikler ve eyalet halkı arasında kazananlar kadar kaybedenler de oldu ama hepsi etkilendi.[42]

Cumhuriyet'in son yarım yüzyılında barış ve istikrarın en büyük düşmanları Romalıların kendileriydi. Ayakta kalan son savaş beylerinin bunu değiştirip değiştiremeyeceğini zaman gösterecek.

İKİNCİ BÖLÜM

PRINCIPATUS

VII
İMPARATORLAR

"Sen, Romalı, kesinlikle dünyaya hükmedeceksin (bunlar senin sanatların olacak): Barışı adaletle taçlandıracak, fethedilenleri esirgeyecek ve savaşta mağrurları alt edeceksin."

- Vergilius, MÖ 20.[1]

HUDUTSUZ KUDRET

Julius Caesar'ı öldüren adamlar kendilerine "Kurtarıcılar" adını verdiler ve Cumhuriyet bir diktatör tarafından yönetildiğinde kaybedilen özgürlüğü geri kazandıklarını iddia ettiler. Kısa süre sonra Cassius, üzerinde tanrıça Libertas olan sikkeler basarken, Brutus arka yüzünde azat edilmiş bir adamın şapkasını gösteren bir dizi sikke darp etti. Bu bir zamanlar Bithynialı II. Prusias'ın Roma'ya boyun eğdiğini göstermek için kullandığı sembolün aynısıydı. Bu özgürlük eyalet halkı için değil, Romalılar içindi ve gerçekte, kişisel değerleri ne olursa olsun, bunu tek bir adamın tekelinde görmektense, yüksek makamları ve karar merciini paylaşması *gereken* aristokrasi içindi. Bu, Roma iç savaşlarının uzun döngüsünde bir tarafın sadece güç için rakiplerle savaşmak yerine ilkesel hareket ettiğini iddia ettiği tek olaydı. Eyaletlerdekilerin yaşamlarıyla hiçbir ilgisi olmayan bir davaydı ve yine de sadık müttefikler olarak takip edenlerin savaşta rollerini oynamaları bekleniyordu. Brutus ve Cassius Doğu Akdeniz'de ordular kurarken kaynak ve para taleplerini karşılayamayan topluluklara isyancı muamelesi yaptı. Rodos saldırıya uğradı ve boyun eğmeye zorlandı, Judaea'daki birçok topluluk köle olarak satıldı ve Likya'daki Ksanthos şehri yağmalandı ve birçok yerlinin toplu intiharına yol açtı.[2]

Cassius ve Brutus yenildiler ve MÖ 42 sonbaharında kendi canlarına kıydılar. Onlara direnen topluluklar, galipler tarafından övüldü ve bazı tazminatlar aldılar. Marcus Antonius, Judaea'da köle olarak satılanların serbest bırakılmasını emretti, Rodos'a yeni topraklar verdi, bu ada ve tüm Likya, Roma'ya vergi ödemekten muaf tutuldu. Judaea'nın müttefik hükümdarı Hyrkanos'a yazdığı bir mektupta,

Brutus ve Cassius'tan "Roma halkının düşmanları", insanlara ve tanrılara karşı suçlu "yemin bozanlar" (çünkü bütün senatörler gibi Julius Caesar'ı korumaya ant içmişlerdi) olarak bahsetti:

> Şimdi bu adamlar cezalandırıldığına göre, bundan böyle barışın tadını çıkaracağımızı ve Asya'yla savaşa ara vereceğimizi umuyoruz. Bu nedenle, müttefiklerimizin de bize Tanrı tarafından verilen barışa katılmasına izin vermeye hazırız ve zaferimiz sayesinde, Asya'nın bedeni artık ciddi bir hastalıktan kurtuluyor. Bu nedenle, hem sizin hem de ulusunuzun refahını artırmayı aklımda tutarak çıkarlarınızı gözeteceğim.

Tüm topluluklar o kadar başarılı değildi, Brutus ve Cassius'un para ve diğer kaynaklara yönelik taleplerini daha kolay karşılayanlar, şimdi galiplere daha da fazlasını vermek zorunda kaldılar.[3]

"Savaştan kaçış" dönemi kısa sürdü. MÖ 41-40 kışında, Cicero'nun uzun zamandır korktuğu Parth istilası sonunda gerçekleşti. Asya'ya baskın yapıldı, Suriye ve Judaea istila edildi. Birçok lider ve topluluk ellerinden geldiğince direnirken, diğerleri işgalciyi memnuniyetle karşıladı. Hyrkanos, Parth süvarileri tarafından desteklenen rakibi tarafından tahttan indirildi ve Romalılar toparlanıp işgalcileri kovdukça bu tahtı gasp eden de lejyonların yardımıyla yenildi. Her zaman olduğu gibi, yerel hırslar eylemleri belirlemek için her şeyden daha fazlasını yaptı. Judaea için esasında bu Asamonaioi kraliyet ailesinden hak iddiasında bulunan rakiplerin savaştıkları ve uzun süredir devam eden iç savaşın bir başka bölümüydü, Roma ve bu durumda Parthlardan kesin bir avantaj elde etmek için savaşanlardan yardım bekleniyordu. Yine de müttefik krallıklar içindeki tüm güç mücadeleleri için, bu yıllara egemen olan Roma iç savaşlarıydı. Rakip savaş beyleri birer birer ortadan kaldırıldı, sonunda Antonius, Julius Caesar'ın varisi ve adaşı ile savaşıp yenildi, MÖ 30 Ağustos'ta da kendi canına kıydı.[4]

Galip otuz üç yaşında bile değildi, ancak bir daha asla ciddi bir meydan okumayla karşı karşıya kalmayacaktı ve MS 14'teki ölümüne kadar Roma dünyasının kontrolünü elinde tuttu. Imperator Caesar ve MÖ 27'de Senato tarafından verilen yarı dini bir ismiyle Augustus'un gücü, Antonius'u yendiği zaman altmış lejyondan fazla ordunun kontrolüne dayanıyordu. Pek çok askerin terhis olması gerekiyordu, onları koloniler haline getiren ve çiftlik için toprak veren Augustus'tu. Geri kalanlar, vatandaş olmayan yardımcı birlikler ve deniz kuvvetlerince desteklenen yaklaşık yirmi sekiz kalıcı lejyona dönüştü. Artık hepsi uzun süredir hizmet veren profesyonellerdi, saltanatının sonunda lejyonerler yirmi beş yıl hizmet etti ve hepsinin giderleri onun tarafından ödendi, ödüllendirildi ve terfi ettirildi, ona sadık ola-

caklarına dair ciddi bir yemin ettiler. Disiplin katıydı ve birlikler iç savaş yıllarında olduğundan daha az şımartılmıştı. Bu onun ordusuydu, o ve halefleri bu askeri güç tekelini korumaya büyük özen gösterdiler. MS 2. yüzyılda, hitabetiyle ünlü bir senatöre neden İmparator Hadrianus'un belirli bir kelimeyi kullanışını herkesin önünde düzeltmesine izin verdiği sorulmuştu. Senatör arkadaşlarına herkesin "30 lejyonu komuta eden adamın en bilgili kişi olduğunu kabul etmesi gerekir" şeklinde şaka yaptı.[5]

Tanrısal Julius'un oğlu İmparator Caesar Augustus, kendisine kral ya da diktatör demedi. Bunun yerine o, ilk senatör, ilk vatandaş ve devletin en önde gelen hizmetkârı olan *princeps*'ti. Anayasal konumu, kendisine makamlar, onurlar ve ayrıcalıklar verildiğinden uzun vadeli bir tasarımdan ziyade deneme yanılma yoluyla zaman içinde gelişti. Eğilim, yetkilerinin giderek daha fazlasının kişisel olması, doğrudan kendisine verilmesi ve belirli bir magistratusluğa bağlı olmamasıydı ve böylelikle görev süresi sona erdiğinde zaman aşımına uğruyordu. Her bir onur yasal sürece uyularak verildi, ancak onları geri almanın bir yolu yoktu ve sadece Augustus onlardan vazgeçmeyi seçebilirdi. Yunanlar en başından beri ona Autokrator ya da otokrat diyordu ve kullandığı unvan ne olursa olsun onun bir hükümdardan başka bir şey olmadığında mutabık olundu. Tarihçiler onun yarattığı sisteme Principatus olarak atıfta bulunurlar ve onu örtülü bir monarşi olarak tanımlarlar.[6]

Bu örtü inceydi ve herhangi birinin gerçekten aldatılmış olması pek olası değil. Augustus döneminde Halk Meclisleri hâlâ magistratusları seçmek için toplanıyorlardı ve Cumhuriyet'in son onyıllarının en kötü geleneklerinde sık sık gerçek rekabet, yaygın rüşvet ve ara sıra gözdağı vardı. Yine de Augustus önemli sayıda aday önerdi, bunlar her zaman kazandı ve Augustus'un halefleri seçimleri meclislerden Senato'ya devretti. Bu, tüm bağımsızlığını kaybederken toplanmaya, büyük saygı ve haysiyetle muamele görmeye devam eden Senato tarafından kazanılan birkaç ek yetkiden biriydi. MÖ 30'a gelindiğinde senatör sayıları neredeyse 1.000 üyeye kadar ulaştı, Augustus ise iç savaşlar sırasında kaydolan en uygunsuz senatörleri sayıları 600'e düşene kadar kovdu. Eski aristokrat aileler iyi temsil edilmişti, en az bir defa onlarca yıllık şiddetten kaynaklanan kayıpların yerini almak için yeni nesil yetişebildi. Senatörler, Mısır hariç tüm büyük eyaletlere büyük oranda eyalet valileri gönderdiler, ancak bir orduya komuta ettiklerinde, *legatus Augusti* yani imparatorun bir temsilcisi olarak bunu yaptılar. Augustus'un temsilcisi ve astıydılar, imperium yetkisini doğrudan ondan devraldılar. (Afrika bir istisnaydı ve oradaki prokonsül tek bir lejyondan sorumluydu, ancak bu bile Augustus'un halefleri tarafından değiştirildi.)

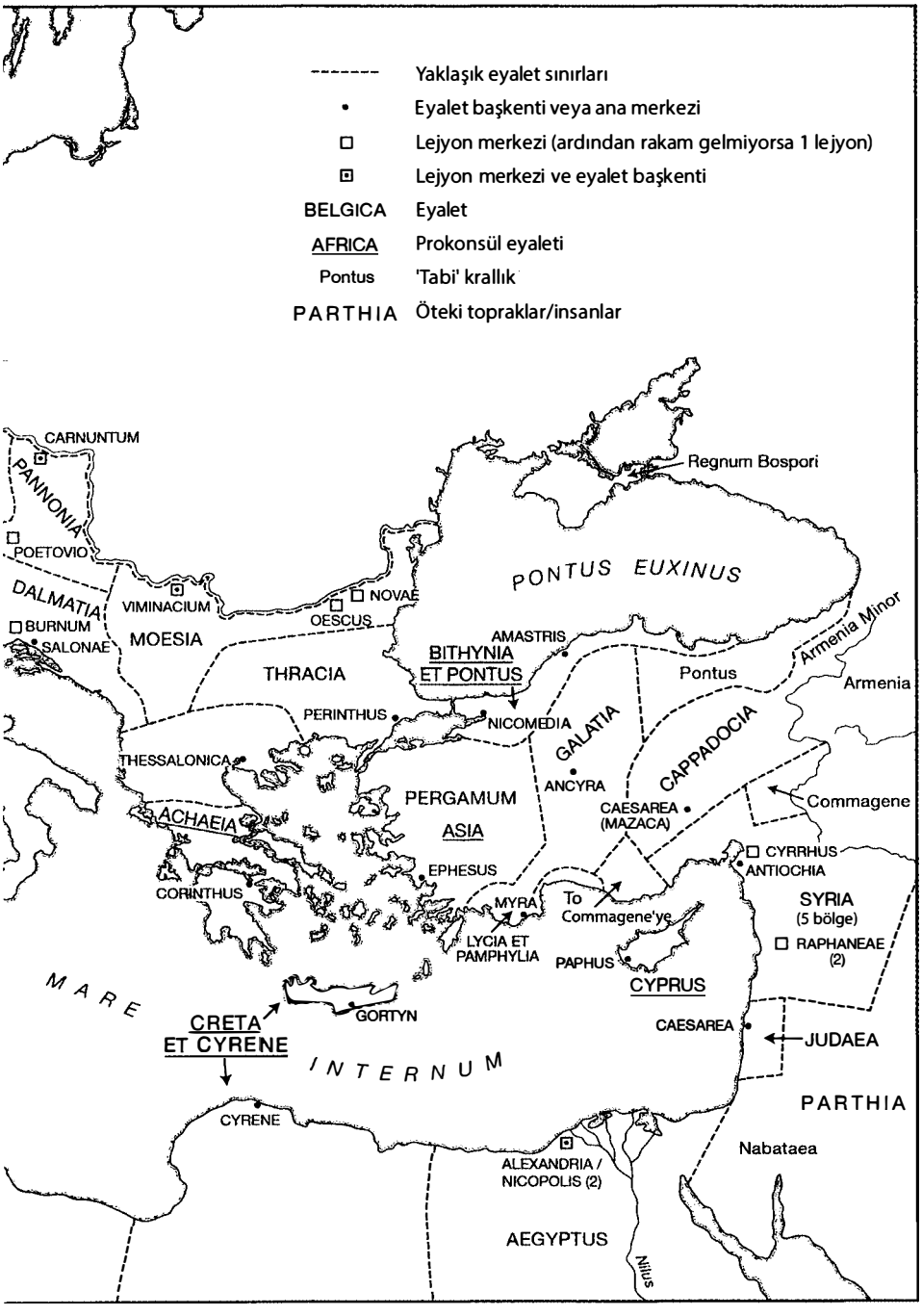
Bir erkek hâlâ makam ve onur kazanabilirdi, ancak başarılı bir kariyer, *princeps*'in onayını gerektiriyordu. Yeni adamlar konsüllüğe ulaştılar ve ailelerini

soylulaştırdılar, eski evlerin evlatları ise soylarının kayıtlarını sürdürebildiler. Hiçbirine, Augustus veya halefleri ile rekabet etmek için izin verilmedi ve mümkün olanlar sınırlıydı. İmparatorluk ailesiyle ilgisi olmayan bir kişinin son *triumphus*'u MÖ 19'da kutlandı ve bundan sonra en başarılı olanlar bile *ornamenta triumphalia*, yani zafer nişanıyla yetinmek zorunda kaldılar ve şehirde geçit töreni yapmalarına izin verilmedi. Augustus üç zafer kazandı ve iki defa da alkış töreni düzenlendi (komutanın bir savaş arabası yerine ata bindiği, muzaffer onurunun daha küçük bir biçimi) ve legatuslarından biri tarafından savaş kazanıldığında kendisine verilen diğer zafer onuru tekliflerini ardı ardına reddetti. Ayrıca on üç kez konsüllük yaptı; tanrının oğlu, yurdun babası gibi daha nice unvanları vardı.

Roma şehri, Augustus'un Roma halkının lideri olarak görkemini kutlamak için çok daha büyük bir ölçekte yeniden şekillendirildi. Yıllar geçtikçe, İtalya'daki topluluklar ve eyaletler, ona ve yakın ailesine giderek daha fazla anıt dikti. Bazıları onlara yardımı dokunsun diye verildi, ancak çoğu yerel girişimlerdi. Augustus'un imajı ve adı, imparatorluktaki her altın ve gümüş sikkede ve aynı zamanda birçok bronz darpta da vardı. Geleneksel olarak, Roma sikkelerinde tanrı ve tanrıçaların ya da önceki nesillerden seçkin ama ölü adamların başları bulunurdu. Julius Caesar, diktatörlüğü sırasında, hepsi olmasa da birçok sikke üzerinde tasvir edilen ilk canlı Romalıydı. Ölümünden sonra, Brutus da dahil olmak üzere diğer liderler de aynı şeyi yaptı, ancak hiçbiri Augustus tarafından basılan sikke yığınıyla bütünüyle karşılaştırılamaz. İster sikke üzerinde, ister büst, ister heykel, yontma rölyef veya resim olsun, *princeps*'in tasviri her yerdeydi. İdealize edilmiş, dikkatle kontrol edilmiş, sakin ve yakışıklı genç bir adamın yüzüydü ve Roma'nın gerçekçi, genellikle asık suratlı portre geleneğinin tam tersine, asla yaşlanmadı. Augustus'un diğer herhangi bir Roma imparatorundan ya da gerçekten başka herhangi bir insandan daha fazla imgesi antik dünyadan günümüze ulaşmıştır.[7]

MÖ 27'de *princeps* muazzam bir eyalet komutasını kabul etti. Böylesine külfetli bir sorumluluk için isteksizmiş gibi davrandı, ancak Senato'da oynanan maskaralığın dikkatle düzenlendiği, devletin en önde gelen hizmetkârına daha geniş bir iyilik için en önemli görevleri üstlenmesi için yalvardıkları açıktır. İlk başta Augustus tüm İspanya, Galya, Suriye ve Mısır'ı kontrol etti. İlk üçü ya tamamen "pasifleştirilmedikleri" için ya da dışarıdan bir tehdit olduğu için görünüşte Roma kontrolünün en az güvenli olduğu bölgeleriydi. Kuzeybatı İspanya henüz fethedilmemişti, Galya Ren ötesindeki German kabilelerinin baskınlarına maruz kaldı ve Suriye iç savaşlar sırasında kötü bir şekilde bozuldu ve Parthia ile komşu olundu. Komuta onyıl için oylandı, ancak daha sonra yaşamı boyunca beş veya on yıllık sürelerle uzatıldı. Geriye kalan eyaletler Senato tarafından kontrol ediliyordu ve prokonsüller geleneksel şekilde eski magistratuslardan kurayla seçilmişti.[8]

MARE GERMANICUM
LINDUM
VIROCONIUM
BRITANNIA
(4 lejyon)
LONDINIUM
Albis
VETERA (2)
2
NOVAESIUM
BONNA
BELGICA
MOGUNTIACUM
DUROCORTORUM
VINDONISSA
LUGDUNENSIS
1
AGRI DECUMATES
ARGENTORATE
Danuvius
Rhenus
MARE CANTABRICUM
AUGUSTA VINDELICUM
AQUITANIA
RAETIA
NORICUM
VIRUNUM
BURDIGALA
LUGDUNUM
ALPES COTTIAE
ALPES MARITIMAE
NARBONENSIS
NARBO
TARRACONENSIS
(Lusitania ile birlikte 3 lejyon)
ITALIA
LUSITANIA
TARRACO
ROMA
EMERITA AUGUSTA
SARDINIA ET CORSICA
CORDUBA
BAETICA
CARALES
SICILIA
TINGIS
CAESAREA (IOL)
CARTHAGO
SYRACUSE
MAURETANIA TINGITANA
MAURETANIA CAESARIENSIS
THEVESTE
AFRICA
NUMIDIA
1 GERMANIA SUPERIOR
(askeri bölge)
2 GERMANIA INFERIOR
(askeri bölge)
0
500 miles
0
500 km

MS 60 yılında Roma İmparatorluğu

On yıl içinde, Gallia Transalpina ve Güney İspanya'daki yeni Baetica eyaleti senatör kontrolüne devredildi. Her ikisi de yerleşik ve barışçıldı; bu, Augustus'un tehlikeli eyaletleri yalnızca Roma'ya karşı bir görev duygusuyla aldığını ve güvenli olduklarında onlara tutunmayacağı iddiasını doğrulamaya yardımcı oldu. Bunun yerine, özellikle Balkanlar ve Germania'da yeni ele geçirdiği eyaletlerin sorumluluğunu üstlendi. Hemen hemen tüm ordu, eyaletlerinde konuşlandırıldı ve bu nedenle doğrudan kontrolü altında veya temsilcileri tarafından komuta edildi. MÖ 54-8'den itibaren, Büyük Pompeius, Roma'nın yakınında kalarak ve komutasını asla ziyaret etmeyerek, ancak lejyonları yönetmek ve onlara önderlik etmek için temsilciler kullanarak İspanyol eyaletlerini aynı şekilde uzaktan kontrol etmişti. İttifakları sırasında Antonius, Lepidus ve genç Augustus da imparatorluğu aralarında benzer bir şekilde bölmüştü ve temsilcilerin kendilerine tahsis edilen eyaletlerde kendi adlarına hareket etmelerine izin vermişlerdi. Augustus'un sistemi buradan gelişti, ancak çok daha büyük bir ölçekteydi.[9]

BARIŞ VE SAVAŞ

Çoğu *princeps* ve etrafındakiler tarafından teşvik edilip desteklenen Augustus döneminin sanatı ve edebiyatı barışın geri dönüşünü kutladı. Augustus, "iç savaşın yangınlarını söndürdüğünü" söyleyerek övündü. Pek çok imgesi arasında, özellikle heykeller, büstler ve kabartmalar olmak üzere nispeten azı onu bir komutan olarak tasvir etmektedir. *Ara pacis augusti,* yani Augustus barışının sunağı Senato tarafından MÖ 13'te kararlaştırıldı ve MÖ 9'da Augustus'a adandı; bu sunak onun başarılarını kutlayan en çarpıcı anıtlardan biridir; *princeps* ve ailesini Senato'nun önde gelen üyeleriyle birlikte geçitte yürürken tasvir eder. Erkekler toga giyer ve kadınlar resmi elbiseler içindedir, hepsi özbeöz Romalıdır, üstüne barış zamanında tanrıları onurlandıran Romalı vatandaşlardır. Anıtta asker bulunmaz, askeri yaşamın tek doğrudan ipucu, Augustus'un üvey oğlu Drusus'un giydiği pelerindir.[10]

Bu barış, Augustus'un getirdiği bir Roma Barışı'ydı. Her şeyden önce, iç savaşın ardından geldi. Şair Horatius, kendi "kanı lanetlenmiş kutsallıktan uzak kuşağın" birbirine düşman olduğundan ve Roma'yı yıkmakla tehdit ettiğinden bahsetmiştir.

> Kınına daha henüz girmiş kılıçları neden çekiyorsun? Karada ve deryada çok mu az Latin kanı döküldü? Romalıların kıskanç Kartaca'nın kibirli kalesini yakmaması için mi ya da ulaşamayacağımız kadar uzaktaki Britanni kavminin *Sacra Via*'dan zincirlerle alaşağı edilmemesi için mi dahası dökülsün? Parthların dualarına cevap verelim de bu şehir kendi elleriyle mi yok olsun?"[11]

O ve diğer şairler, Augustus'un Actium Savaşı'ndaki nihai zaferiyle iç çekişme sona erdiğinde sevindiler. Ovidius, ara pacis *Augusti*'yi "Actium defneleri" ile taçlandırarak tarif etti ve tüm iç savaş yankılarına rağmen Actium sanatta, edebiyatta ve binalardaki kupa ve sembollerde tekrar tekrar anıldı.[12]

Zaferden, güçten ve prestijden gelen barış o kadar eziciydi ki gelecekte herhangi bir saldırgan savaşa girme riskini göze alamazdı. Augustus iç savaşı bu şekilde bitirmişti; o ve Romalılar sonunda daha geniş dünyada barışı bu şekilde elde edeceklerdi. Roma'nın dinsel, kültürel ve ahlaki dirilişinin parçası olarak arkaik ritüelleri yeniden canlandırmaya düşkün Augustus, biri öne diğeri arkaya bakan iki suratlı Tanrı Janus'un Tapınağı'nın kapılarını kapatmaktan büyük kıvanç duydu. Bu küçük tapınağın kapıları, Augustus'tan Roma halkı savaşmazken sadece iki kez kapatıldı. Onun liderliği esnasındaysa Senato, bu törenin yapılması için üç kez emir verdi, ancak üçüncüsünde, uzak bir sınırda yeni patlak veren bir savaşın haberi bunu engelledi. Diğer iki çağrıda da kapılar sadece bir yıl içinde yeniden açıldı. Tüm barış konuşmalarına rağmen, Roma onun liderliğinde tıpkı Cumhuriyet döneminde olduğu gibi dünyanın herhangi bir yerinde neredeyse kalıcı olarak savaştaydı. [13]

Bu savaşların çoğu saldırgandı ve lejyonlar daha önce Roma halkının ordusunun girmediği bölgelere sürüklüyordu. Augustus, imparatorluğa Roma tarihindeki herkesten daha fazla toprak ekledi. Genellikle bu, zorlu arazilerde zorlu seferleri kapsıyordu. Böylece İber Yarımadası'nın geri kalanı ile Alpleri fethetti ve yerel kabilelerin gezginlerden zorla para almasını engelledi. Balkanlar'daki seferler de benzer şekilde zorlu geçti ve Roma ciddi kayıplar verdi, ancak bunlar Roma kontrolünü Tuna Nehri'ne kadar genişletti. Daha kuzeyde, lejyonlar Ren Nehri'ni geçtiler ve Elbe Nehri'ne kadar uzanan yeni bir eyalet kurmaya başladılar. Başka bir yerde Augustus'un komutanları Nil Nehri'nden aşağı indi ve Arabistan çöllerinde mücadele etti, ancak burada toprak kazanımları çok azdı.[14]

Augustus tarafından oluşturulan profesyonel ordu, rejimine zafer üstüne zafer kazandırdı. MÖ 26'dan sonra, İspanya'daki harekât sırasında hastalandığında, *princeps* bir daha asla savaş alanında bir orduya komuta etmedi, ancak genellikle daha geniş harekât sahnesindeydi. Neredeyse her büyük çatışmada komuta bir aile üyesine, çoğu eski arkadaşına, nihayetinde damadı Agrippa'ya, üvey oğulları Tiberius ve Drusus'a gitti. Daha küçük ölçekli operasyonlar delegelere emanet edildi, ancak her durumda zaferin kredisi ona gitti. Elli beş ayrı vesileyle Senato, toplam 890 günlük kutlamaya denk gelen yeni bir zaferi anmak için halka şükran emri verdi. Augustus'un kendi yaptığı işlerin kaydı olan *Res Gestae divi Augusti* eserinde, anıt mezarının önüne dikilmesini emrettiği birçok zaferi sıraladı ve barış şarkısını söyleyen aynı şairler aynı zamanda zafer şarkısını da söylediler. Vergilius, Romalı-

ların kaderi ve büyük sanatının "fethedilenleri esirgemek ve savaşta kibirlileri alt etmek" olduğunu söyleyerek övünüyordu. Horatius şöyle yazdı:

> Augustus bir tanrı olarak kabul edilecek,
> Britanni kavmi ve
> Ölümcül Parthlar imparatorluğumuza katıldı.[15]

Zafer, zaferi izledi ve yenilgilerin intikamı nihai başarı ile alındı. MÖ 2'de adanan Augustus Forumu'nun kalbinde, Mars Ultor Tapınağı vardı. Böyle bir durumda hem öldürülen Caesar'ın hem de bir bütün olarak Roma halkının "intikamcı" rolündeki savaş tanrısı Mars orada bulunuyordu. İmparatorluk büyüdü ve MS 14'ten itibaren, on yedisi *princeps*'e tahsis edilmiş, sekiziyse senatör kontrolü altında bulunan toplam yirmi beş eyalet vardı. Yine de geçmişte de olduğu gibi her başarılı savaş toprak kazanımına yol açmadı. Ayrıca, şairlerin coşkusuna rağmen, Augustus, Julius Caesar'ın ayak izlerini takip etmek için Britannia'yı istila etmedi veya sırf Caesar Parthlara saldırmayı planladı diye onlara saldırmadı. Bunun yerine, *princeps* Britannia'yı görmezden geldi ve Parth kralının Roma'ya boyun eğmesi olarak sunulan bir anlaşmayı müzakere etmek için önemli bir askeri güç gösterisiyle desteklenen diplomasiyi kullandı. Crassus ve Marcus Antonius tarafından Parthlara kaptırılan değerli kartal sancakları iade edildi ve sonunda büyük bir törenle Mars Ultor Tapınağı'na bırakıldı.

Onurları kurtarılmıştı, bir yenilginin intikamı alınmış ve kadim bir düşman, Roma'nın üstünlüğünü mütevazı bir şekilde kabul etmişti. Parthları, yenilmesi gereken kibirlilerden merhametle muamele edilmesi gereken fethedilenlere dönüştürmüştü. Geçmişte olduğu gibi Roma'nın zaferi, avantajlı olduğu düşünülmedikçe toprakların kalıcı olarak işgal edilmesini gerektirmiyordu. Teslimiyet gösterilerinin önemli bir kâr getirmesi veya somut sonuçlar vermesi gerekmiyordu ve *res gestae*'da, Hintler ve Britannialılar gibi insanlar sırf Augustus'a elçiler gönderdiklerinden Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olarak listelenir.[16]

Princeps, imparatorluğu bunun gerekli veya ortak yarar için olduğunu düşündüğü yerde genişletti ve bunu neredeyse yarım asırlık askeri faaliyette yaptı. Fetih neredeyse durma noktasına geldiğinde halefleri döneminde yaşananlar olmasaydı, onun amaçları hakkında çok fazla kafa yormamız gerekmezdi. Roma yüzyıllar boyunca savaşlar vermiş ve ara sıra eyaletler eklense bile genişlemişti. MÖ 1. yüzyılda, Pompeius ve Julius Caesar gibi adamlar eşi görülmemiş kaynaklar ile uzun komuta süreleri elde etmişler ve geniş alanları hızla ele geçirip eyaletlere dönüştürmüşlerdi. Augustus da hemen hemen aynısını yaptı ve daha da fazla kaynağa, çok daha fazla zamana ve dilediği gibi hareket etme özgürlüğüne sahipti.

Savaşlarının adil olduğunu, Pompeius ve Caesar'ın yaptığı gibi geçmiş veya şimdiki saldırganlığa yanıt verdiğini ve Roma standartlarına göre muhtemelen onların da öyle yaptığını iddia etti.

Augustus bir Romalı aristokrattı ve bu yüzden tüm sınıfı gibi şan, en çok da askeri şan için can atıyordu. Bir iç savaş sırasında gücü zorla ele geçiren bir adam için, tüm Romalıların yabancı düşmanlarına karşı kazanılan zaferler, vatandaşların kanıyla lekelenmemiş temiz onurlar sunuyordu. Augustus, Roma'nın düşmanlarını yenerek değerini kanıtlamak için geleneğe uydu. Bu devlete hizmetti ve geçmişte galip gelenlerde olduğu gibi, başarılı savaşların ganimetleri Roma şehrinin kamu işlerinde harcandı. *Princeps*, şehirde tapınaklar, anıtlar, su kemerleri, hamamlar ve eğlence mekânları inşa etti ve yaptığı birçok şeyde olduğu gibi, seleflerini geride bırakan yeni bir ölçüt oldu.

Zafer önemliydi ve şüphesiz bazı zamanlar başarılarına bir şeyler katmak için fırsat kollayan bir fırsatçıydı ama görünüşe göre savaş açması bundan daha çok düşünülmüştür. Benzer şekilde, Vergilius Romalılara *imperium sine fine*, yani sonu olmayan bir imparatorluk sözü verirken, Augustus'un Britannia'yı veya Parthia'yı işgal etmemesi, birçok Romalının işgalin meşru olacağını düşünmesine rağmen her zaman savaş istemediğini açıkça ortaya koyuyor. Yaptığı bazı şeyler imparatorluğu daha tutarlı ve güvenli hale getirdi ve ordunun düzeni, gelecekte savaşma ihtimalinin en yüksek olduğu düşünülen alanlar için bir rehber oldu. İspanya'nın fethi en az beş lejyon içeriyordu, ancak tamamlanmasından sonraki birkaç yıl içinde tüm yarımadanın garnizonu üçe indirildi ve daha sonra halefleri altında bire düşecekti. Alplerin sürekli işgali, iletişimi büyük ölçüde geliştirdi ve doğu illerine güvenli bir karayolu yaratan yalnızca Balkanlar'daki seferleriydi. Augustus muhtemelen katı bir plana göre hareket etmiyordu, ancak bu toprak katılımlarının imparatorluğu daha tutarlı bir birim haline getirdiğine şüphe yok. Öte yandan, Ren Nehri yerine Elbe Nehri'ne dayalı bir sınırın ömrü kısa vadeli olduğundan güvenilirliğini konuşmak güçtür. Ren Nehri sınırı harita üzerinde daha düzgün görünebilir, ancak Romalıların dünyanın fiziki coğrafyasını ne kadar iyi anladıkları belli değildir ve kabilelerin ve halkların siyasi coğrafyasına çok daha fazla dikkat ettikleri kesindir.[17]

SINIRLAR

Augustus, yakın aile fertlerinden çoğunun vakitsiz ölümü, tek meşru kızı Iulia'nın ve sonrasında da Iulia'nın iki çocuğunun sürgüne gönderilmesine yol açan olaylar gibi şeylerden dolayı fazlasıyla hüsrana uğradı ama en şiddetli askeri sıkıntıları hayatının son yıllarına denk geldi. MS 6'da orduları hâlihazırda Bohemya'ya

doğru ilerlerken, Balkanlar'da isyan patlak vermişti ve bununla başa çıkmak için birliklerin gönderilişi geri çekilmeye mecbur bırakıldı. Kolay bir görev değildi ve isyan bastırılmadan evvel Roma ağır kayıplar verdi ve üç yıllık zorlu çatışmalar yaşandı. Savaşın bir anında en az on lejyon sayısız yardımcı birlikle beraber bir karargâhta toplandı, bu tüm ordunun üçte birinden fazlasını temsil eden bir kuvvetti. Ardından savaş nihayet kazanıldığında yeni kurulmuş Germania eyaletindeki isyancılar, eyalet legatusu Publius Quinctilius Varus'u pusuya düşürüp öldürdü, Augustus'un *XVII*, *XVIII* ve *XIX* adındaki üç lejyonunu yok etti. Romalılar Ren Nehri'ne geri döndüler ve gelecek yıllarda art arda cezai seferler başlattılar, ancak asla kaybedilen toprakları geri alamadılar. İlk kez bir eyalet Roma'ya isyan etti ve kalıcı özgürlük kazandı.[18]

Augustus yetmişlerindeydi, sağlığı çoktan bozulmuştu ve bu darbe onu çok sarstı. Tüm kariyeri zafer üstüne zafere dayanan bir adam yenilgiyle başa çıkmak için mücadele etti. Haftalarca tıraş olmadı ve "Quinctilius Varus, lejyonlarımı geri ver!" diye seslenerek sarayı dolaştığı söylenir. Beş yıl sonra öldüğünde, evlatlık oğlu Tiberius'a "imparatorluğu mevcut sınırları içinde tutması" için yazılı tavsiyeler bıraktı. Kendisi de bir senatör olan alaycı tarihçi Tacitus, bunu "korkudan mı yoksa kıskançlıktan mı" yaptığını merak ederek bize anlatır. Tiberius, çoğu daha önce kendisine verilmiş olan Augustus'un konum ve yetkilerini elde etmeyi başardı ve büyük ölçüde bu öneriye uydu. Aynı şey haleflerinin çoğu için de geçerliydi.[19]

MS 43'te İmparator Claudius Britannia'yı işgal etti ve adanın güney kesiminde bir eyalet kurdu. Yüzyılın geri kalanı boyunca genişleme orada devam etti, ancak günümüz İskoçya'sının kuzeyinde hiçbir zaman kalıcı bir işgal olmadı ve ovaların çoğu yalnızca birkaç onyıl boyunca işgal edildi. Yaklaşık 102'de, İmparator Traianus güçlü Dacia Krallığı'na (kabaca günümüzdeki Romanya'ya eşdeğer bir bölge) saldırdı ve 105-106'da yapılan ikinci bir savaşı kazandıktan sonra orada yeni bir eyalet kurdu. Ayrıca Arabistan'ı imparatorluğa ekledi, Mezopotamya ve Media eyaletleri oluşturmak amacıyla Parthları işgal etti. Ancak, bu yeni fetihler üzerindeki etkisi zayıftı ve kısa süre sonra bir isyan dalgasıyla karşı karşıya kaldı. MS 117'de Traianus bu isyanları bastırmaya çalışırken eceliyle öldü ve yeni doğu eyaletleri terk edildi. Marcus Aurelius'un da Orta Avrupa'da bir veya iki yeni eyalet yaratmayı planladığı görülüyor, ancak MS 180'deki ölümünde planlar yine terk edildi. Hükümdarlığının başlarında Suriye'ye bir miktar Parth bölgesi eklemişti. MS 2. yüzyılın sonunda Mezopotamya, Septimius Severus tarafından bir eyalet haline getirildi.

Genişleme Augustus'un ölümüyle durmadı, ancak çok daha az yaygın hale geldi ve ilk imparatorun altındaki yoğun genişleme dönemiyle olan tezat çarpıcıdır. Augustus'un saltanatı bu bakımdan Cumhuriyet'in son onyıllarına çok benziyordu. Pompeius ve Caesar da büyük fatihlerdi, ancak daha sonra siyasi durum onlara komutalarında eşi görülmemiş fırsatlar verdi. O zaman ve daha önce, eyalet valileri

olarak seferlere katılan senatörlerin büyük çoğunluğu, bir eyalet içindeki huzursuzluk veya dışarıdan baskınlarla uğraştı. Birçoğu imparatorluğun dışındaki insanlara saldırdı, ancak kişisel zenginlik ve şan elde etmenin dışında amaç bu düşmanları ilhak etmek değil boyun eğdirmekti. Bu tür savaşlar, Romalılar denizaşırı eyaletleri ele geçirip ellerinde tuttukları andan itibaren en yaygın çatışma biçimi haline geldi ve Principatus altında devam etti. Bu anlamda Pompeius ile Caesar'ınki daha düşük ölçekteyken Augustus'un yeni topraklar katmaya liderlik etmesi bütünüyle kural dışıydı. Buna rağmen, MS 14'ten sonra, MÖ 3. ve özellikle 2. yüzyıllardakinden çok daha az genişleme yaşandı. İmparatorluktaki hemen hemen tüm topraklar doğrudan yönetilene kadar müttefik krallıklar dahi eyaletlere dönüştürüldü, ancak büyüklüğü büyük ölçüde Augustus dönemindekiyle aynı kaldı.[20]

Bir şeyler değişmişti, ancak bunun ne olduğu ve neden olduğu konusunda çok az mutabakat vardı. Augustus'un Tiberius'a verdiği tavsiyede tam olarak ne demek istediği ve imparatorluğun bir daha asla genişlememesi gerektiğini mi, yoksa şimdilik bunu yapmaması gerektiğini mi hissettiği belli değil. MS 6'daki büyük isyan ve MS 9'daki Germania'nın kaybı, Roma ordusuna kolay kolay değiştirilemeyecek ağır kayıplar verdi. Her iki durumda da Augustus erkek köleler satın aldı ve onları orduda ayrı birlikler olarak hizmet etmeleri için serbest bıraktı. Bu çatışmalar, askerlik hizmetinin süresini on altı yıldan yirmi yıla ve nihayet terhis masraflarından tasarruf etmek ve aynı zamanda deneyimli insan gücünü elinde tutmak için yirmi beş yıla çıkarmış olduğu onyıllar boyunca süren savaştan sonra geldi. İmparatorluğun askeri kaynakları, bu kadar ağır istihdamdan sonra düşük bir seviyedeydi. Tiberius, saltanatının başlangıcında Ren Nehri boyunca üç sefer emri verdi, ancak MS 16'nın sonunda bu harekâtı durdurma çağrısında bulundu. Sebeplerden biri, Galya ve diğer batı eyaletlerinin artık orduya yedek süvari binekleri ile yük ve çeki hayvanları sağlayamayacak durumda olmasıydı. O an için böylesine yoğun bir seferi sürdürebilecek kaynak yoktu ve bu nedenle takviye lazımdı.[21]

Bu, Roma saldırganlığında geçici bir azalmayı açıklayabilir, ancak uzun vadeli bir değişikliği değil. Bazı bilim insanlarıysa, imparatorluğun doğal boyutuna ulaşıp ulaşmadığını merak ettiler. Daha eski bir görüş, Augustus'un en iyi ve en savunulabilir sınırları kurabilmek için fethettiği ve bir kez başarıldığında, daha fazla genişlemenin ne gerekli ne de arzu edilir olduğuydu. Bu, savunmacı emperyalizmin eski görüşünün bir uzantısıdır ve bu nedenle Roma saldırganlığına daha yakın zamanlarda yapılan vurguyla çelişir. En azından German eyaletinin kaybını kabul etme istekliliği, bu tür herhangi bir tasarımın koşullara göre değiştiğini gösteriyor. Daha da önemlisi, böyle bir plan için doğrudan bir antik kanıt yoktur ve birçok bilim insanı, Romalıların coğrafi bilgiye sahip olup olmadığını ve böylesine büyük bir strateji ölçeğinde düşünme ve planlama kapasitesine sahip olup olmadığını sorgulamaktadır. (Sınırların nasıl işlediğine baktığımızda bu soruya geri döneceğiz.)

MARE GERMANICUM
BRITANNIA
EBURACUM
SUPERIOR
DEVA
ISCA SILURUM
BRITANNIA SUPERIOR
LONDINIUM
VETERA
2
BONNA
BELGICA
MOGUNTIACUM
3
DUROCORTORUM
MARCOMANNI
LUGDUNENSIS
1
Rhenus
QUADI
ARGENTORATE
Danuvius
CASTRA REGINA
MARE CANTABRICUM
AQUITANIA
RAETIA
LAURIACUM
NORICUM
BURDIGALA
LUGDUNUM
3
ALPES COTTIAE
ALPES MARITIMAE
LEGIO VII GEMINA
NARBONENSIS
NARBO
TARRACONENSIS
ITALIA
LUSITANIA
TARRACO
ROMA
ALBANUM
SARDINIA ET CORSICA
EMERITA AUGUSTA
CORDUBA
BAETICA
CARALES
SICILIA
TINGIS
CAESAREA (IOL)
CARTHAGO
SYRACUSE
MAURETANIA TINGITANA
MAURETANIA CAESARIENSIS
LAMBAESIS
AFRICA
NUMIDIA
1 GERMANIA SUPERIOR
2 GERMANIA INFERIOR
3 ALPES ATRECTIANAE ET POENINAE
4 PANNONIA SUPERIOR
5 PANNONIA INFERIOR
0
500 miles
0
500 km

Septimius Severus'un öldüğü dönemde Roma İmparatorluğu, MS 211

Alternatif bir görüş, imparatorluğun doğal sınırlarına ulaştığını varsaymaktadır, ancak bunu kimse anlamamıştır. Bazıları, Roma ordusunun nüfusun şehirlerde yaşama eğiliminde olmadığı ve birçok küçük yerleşim yerine dağıldığı Parth çölleri veya Germania ve Orta Avrupa gibi yerlerde o kadar etkili bir şekilde faaliyet gösteremeyeceğini öne sürüyor. Bu tür düşmanları bulmak ve yenmek daha zordu ve onları fethetmek için gönderilen lejyonları beslemek için yeterli tarımsal ürün fazlası üretmiyorlardı. Yine de Romalılar başka yerlerde de benzer koşullarda savaştı ve kazandı; askeri araçları son derece esnekti ve yerel durumlara uyum sağlamaya hazırdı. Diğer zamanlarda, verimsiz bir ülkede çok uzun süreler için ordu tedarik edebiliyorlardı. Bir başka argüman da bu tür yerlerde lejyonlar savaşı kazansa bile, oradaki halkların siyasi ve sosyal örgütlenmesinin onların Roma yönetim sistemine dahil edilmesini imkânsız hale getirdiğidir. Yine bu kuram Romalıların başka yerlerde bu kadar çok çeşitli kültürleri özümsemedeki başarısıyla zayıflamaktadır.[22]

Romalıların daha fazla toprak fethetmiş olmaları pek olası değildir. Tiberius'un döneminde yazan Yunan yazar Strabon, genişlemenin sonunu bir seçim meselesi olarak gördü. Bilinen dünyanın topraklarını ve halklarını anlattığı *Coğrafya* eserinin on yedi kitabını bitirirken, "Romalılar dünyanın en iyi bilinen kısımlarını işgal altında tutuyor," dedi. Başka bir kısmında da şunları söyler:

> Romalılar Britannia'yı ele geçirebilecek olsalar dahi Britanni kavminin korkulacak bir yanı olmadığını gördüklerinden işgal etmeyi küçük gördüler... Ülkeyi ele geçirmenin ve elde tutmanın karşılığında gelecek hiçbir avantaj yoktu. Zira şu anda adaya garnizon kurup haraç toplamanın maliyetini düşecek olursak ticaretlerine uygulanacak gümrük vergisinden doğrudan verginin sağlayacağından daha fazla pay elde edilir gibi görünüyor. [23]

Bir yüzyıl kadar sonra, başka bir Yunan ve Roma imparatorluk yönetiminde çalışan Appianos benzer bir duyguyu dile getirdi: "Dünyanın ve denizin en iyi kısımlarına sahip Romalılar, egemenliklerini yararsız barbar kabileleri üzerinde genişletmek yerine, genel olarak sağduyulu hareket ederek imparatorluklarını muhafaza etmeyi amaçladılar."[24]

Benzer duygular başka vesilelerle dile getirildi ve birçoğu daha fazla genişlemeden kazanılacak çok az şey olduğunu hissetmiş olabilir. Yine de Strabon'un kanaatine rağmen Claudius, Britanya'yı işgal etti. Nero'nun, garnizonun eyaletten elde edilen gelire kıyasla çok pahalı olması nedeniyle adayı terk etmeyi düşündüğü söylendi, ancak bundan vazgeçti. Kâr ve zarar dengesi başka kaygılar tarafından alt edilebilirdi, zafer ve fethin görkemi bir imparatorun eylemleri için takdire şayan güdüler olarak kaldı.[25]

Principatus bir monarşiydi ve orduyu kontrol eden ve genişleyip genişlememe konusundaki kilit kararları veren imparatordu. Augustus, egemenliğini devlete hizmet ederek ve en çok da dış savaşlardaki zaferlerle haklı çıkardı. Başlangıçta pek çok insan, iktidara kanlı tırmanışını unutmadığı için ondan hoşlanmıyordu, ancak Roma'yı iyi yönettiğini, iç barış, refah ve dış başarı olduğunu kabul etmeye istekliydiler ve zamanla *princeps*'in egemenliğine ve varlığına alıştılar. Kırk dört yıl sonra, hiç kimse iyi işleyen Cumhuriyet'i hatırlayamadığı için, bu doğal düzen haline gelmişti. Bir *princeps* gerekliydi ve devlete rehberlik etmesi bekleniyordu. Hepsi *imperator* unvanını aldı ve ister mirasçıları aracılığıyla ister şahsen savaşta galip gelmeleri bekleniyordu. Aristokrasi, sınıflarının devlete önderlik ettiği ve hiç kimsenin onların arasından sıyrılamadığı Cumhuriyet günlerine derin bir özlem duyuyordu, ama kimse o günlerin geri gelmesini beklemiyordu. MS Nisan 41'de Caligula'nın öldürülmesinden sonra, Senato birkaç saatliğine Cumhuriyet'in restorasyonunu tartıştı ve bunun yerine imparatorun yerine kendi saflarından birini seçmeye yöneldi.[26]

Augustus, saltanatının çoğunu İtalya'dan uzakta, eyaletleri gezerek, onları organize ederek, dilekçelerle uğraşarak, seyahat ederek ve yaşlı bir adamken bile çok çalışarak geçirdi. Büyük seferlerin birçoğunu denetledi ve seferlerin geri kalanıysa, genellikle geniş ailesinin üyelerinden yakın ilişki kurduğu birisi tarafından yönetildi. Tiberius, Augustus'un yerine geçtiğinde elli altı yaşına yaklaşmıştı, uzun süredir faaldi ve başarılı askeri komutanlık siciline sahipti, bu yüzden kendisini bir komutan olarak kanıtlamak zorunda değildi. Ayrıca seyahate ya da Augustus'un izlediği sıkıcı rutine karşı pek iştahı yoktu ve birkaç yıl sonra ülkede daha fazla zaman geçirdi. 27 Nisan'da Capri Adası'nda yaşamaya gitti ve hayatının son on yılında Roma'ya dönmedi. Saltanatının ilk yıllarında yeğeni ve evlatlık oğlu Germanicus, Tiberius ve diğerlerinin aynı Augustus için yaptıkları gibi *Princeps*'in yerine hareket ederek Germania'da ve doğuda ordulara komuta etti. Germanicus, yaklaşık MS 19'da öldü ve Tiberius'un kendi oğlu Drusus da benzer şekilde sadece kısa bir süre komuta vazifelerinde kullanıldı ve ardından dört yıl sonra o da öldü. *Princeps*, başka aile üyelerini benzer şekilde işe koşmayı tercih etmedi.

Sonraki imparatorların davranışlarını çok daha fazla etkileyeceğinden Tiberius'un yönetim tarzının Augustus'unkinden ne kadar farklı olduğunu vurgulamak önemlidir. Augustus, uzun saltanatının çoğunu hareket halinde geçirdi, hemen hemen her eyaleti en az bir kez ziyaret etti ve imparatorluğun diğer bölgelerinde aynı şekilde hareket etmeleri için yakın arkadaşlarını ve ailesini görevlendirdi. Haleflerinden sadece Hadrianus aynı ölçekte seyahat etti. Hiçbiri, onların yerine hareket edecek bu kadar çok aile üyesi bulamamıştı. Genellikle bu bir güven sorunuydu, çünkü Augustus, yurdunun babası, Actium'un galibi, tanrılaştırılmış

Julius'un oğluydu. Akrabaları kendileri için zaferler kazandı, ama aynı zamanda bu onun çok daha büyük prestijini pekiştirmeye yaradı. Onlara Augustus'un yetkilerinden bazıları verildiğinde dahi eşit ya da rakip değillerdi ve olamazlardı da. Birçok yönden bu, bir *princeps*'ten ziyade iki veya daha fazla *princeps*'in liderliğiydi, ancak Augustus'un egemenliği sorgulanmadı. Daha evvel hiç kimse bu kadar güvende olmamıştı.

Güvenilir akrabaları olmayanların alternatifiyse büyük bir savaşa bizzat gidip komuta etmesi ya da bunu Senato'ya bağlı bir legatusa emanet etmekti. Ancak bu, o şahsa ün ve şan sağlama riskini, hatta belki de onun komutası altındaki askerlerin sadakatini sarsmasına izin verme riskini taşıyordu. Tiberius zaten rüştünü ispat etmiş bir komutandı ve hâlihazırda savaş alanında yeteri kadar ömür geçirmişti. Şahsen sefer yürütmeye isteksizdi, aileye veya senatörlere çok fazla büyük komuta sahibi olmaları konusunda güvenmiyordu. Sıradan eyalet legatusları hiçbir zaman dörtten fazla lejyon komuta etmediler, daha sonra üç lejyona kadar düştü ve kendi başlarına imparatoru devirmek için yeterli askeri güce asla sahip olmadılar. Bunu ancak birkaç kişinin bir araya gelmesiyle yapabilirlerdi ve Romalı aristokratların rekabetçi içgüdüleri çoğu durumda bunu olası kılmazdı. İmparatorluğu korumak için savaşlar yapıldı, ancak önemli bir genişleme tek bir eyaleti yöneten bir legatusun emrindekilerden daha fazla kaynak gerektirecekti.[27]

Caligula gençti, askeri tecrübesi yoktu ve orduda az zaman geçirdi ama hiçbir şey elde edemedi. Claudius daha yaşlıydı, aynı şekilde deneyimsizdi ve Praetoriani muhafızları tarafından imparator ilan edildi. Bu muhafızlar İtalya'ya hiçbir lejyon konuşlandırmak istemeyen Augustus tarafından el altında askeri güç bulunması için hane halkı birlikleri tarafından oluşturulmuştu. MS 43'te, iktidara gelişinden iki yıl sonra, Claudius Britannia'yı işgale başladı ve komutayı legatus Aulus Plautius'a verdi. Buna rağmen yaşlı ve halsiz imparator, ana kabile başkentinin ele geçirilmesi için şahsen komuta etmek için adaya gitti. Claudius Britannia'da sadece on altı gün geçirdi, ancak zaferin en aslan payının şahsının olduğundan emin oldu, ancak bunun yanında sefere herhangi bir şekilde müdahil olmuş tüm senatörleri onurlandırma konusunda da cömert davrandı. Bu macera onun şan ihtiyacını giderdi. Birkaç yıl sonra, eyalet elçilerinden biri olan Cnaeus Domitius Corbulo, Germania'nın derinliklerine doğru ilerlemeye başlamıştı, ancak imparator tarafından geri çağrıldı. Corbulo, "Cumhuriyet'in eski günlerinde Romalı komutanlar ne kadar şanslıydı," diye kederli bir yorum yaptı, ama nihayetinde itaat etti.[28]

Nero, "utanç verici bir barışı" kabul etmek ve Corbulo'ya büyük bir komuta emanet etmek yerine Parthlara karşı savaş açtığı için övülmesine rağmen, savaşa çok az ilgi gösterdi. Buna rağmen, birkaç yıl sonra Corbulo'yu çağırdı ve intihar etmesini emretti. Nero'nun yaklaşık MS 68'deki ölümü, Galba, Otho ve Vitellius'un

sırayla hüküm sürdüğü ve Vespasianus'un yaklaşık MS 69'da bir miktar istikrarı yeniden sağlamayı başardığı iç savaşı tetikledi. Bir yıl sonra büyük oğlu Titus, Kudüs'ün ele geçirilmesine liderlik ederek Yahudi isyanının merkezine darbe vurdu ve bu başarı örneğin Titus Kemeri ve Colosseum'un inşası gibi şeylerle imparatorluklarının meşru göstergesi olarak gösterildi. Kendini kanıtlamış komutanların her ikisi de imparator iken sefere çıkmayı seçmedi, ancak Britannia'daki legatuslarının agresif savaşa girmelerine ve genişlemelerine izin verdiler. Vespasianus'un küçük oğlu Domitianus, Titus'un kısa süreli saltanatı esnasında ani ölümüyle başa geldi. Askeri siciliyle övünemezdi ve birkaç yıl German kabilelerine ve Dacia kabilelerine karşı sefer düzenledi. Bölgede bazı kazanımlar elde edildi ya da en azından ordunun German kabilelerine bakan üs hattında bir ilerleme sağlandı, ancak Dacia kabilelerince en az iki ciddi yenilgiye uğratıldı ve Dacia kralına para ödemeyi içeren bir barış anlaşmasını ve başka yardımlar vermeyi kabul etti. Bu, senatör sınıfı arasında zaten zayıf olan itibarını daha da zedeledi.[29]

Domitianus, yaklaşık MS 96'da bir saray komplosunda öldürüldü. Senato da yaşlı ve zararsız Nerva'yı *princeps* olarak seçti. Daha sonra Ren Nehri'ndeki eyaletlerden birini ve ordusunu komuta eden legatus Traianus'u evlat edindi, Traianus iki yıl sonra başa geçecekti. Lejyonlarla ortalamanın üzerinde bir hizmet süresi olmasına rağmen yeni imparator herhangi büyük bir başarıyla övünemezdi. Bu, sonucunda yeni bir eyaletin kurulacağı Dacialılara karşı tam ölçekli bir savaşa giriştiğinde çok geçmeden değişti. Dacia maden yatakları açısından zengindi. Roma'da Caesar'un Forumu ve Augustus'un Forumu'nun toplamından daha büyük bir alanı kaplayan Traianus Forumu'nun gösterişli inşaatı Dacia altınlarıyla ödendi. Tuna'da kazanılan prestij, Traianus'u, en azından kısmen Büyük İskender'in görkemine uyma hayalinden esinlenen büyük doğu seferini başlatmaya teşvik etti. Romalılar Basra Körfezi'ne ulaştı ve imparator kendisini İskender'le karşılaştırdı, ancak kısa süre sonra yeni fethedilen toprakların çoğunda isyanlar patlak verdi ve aynı zamanda Mısır, Cyrenaica ve Kıbrıs'ta da ciddi boyuttaki Yahudi nüfusu tarafından da bir isyan başlatıldı.[30]

Traianus sağlığını toparlayamadı ve öldü. Son günlerinde akrabası Hadrianus'u evlat edinmeyi ve onu halef olarak atamayı planladığını açıkladığı iddia edildi, ancak bunun dul eşi ve saray görevlilerinin *princeps*'in yerini alacak birini aramasıyla uydurulmuş bir hikâye olduğuna dair şüpheler vardı. Bununla ilgili şüpheler göz önüne alındığında, Hadrianus'un isyanları bastırmak için zorlu operasyonlarda yıllarını harcamak yerine Roma'ya geri dönmek istemesi şaşırtıcı değildir ve bu nedenle yeni eyaletleri terk edip geri çekildi. Saltanatının çoğu imparatorluğu ve özellikle askeri eyaletleri gezerek, orduyu teftiş ederek ve askerlerin eğitimini izleyerek geçti. Birçok durumda bu, birimlerin yeniden konuşlandırılmasına ve en ünlüsü

Kuzey Britannia'daki Hadrianus Duvarı'nın inşasına yol açtı. Yeni fetih savaşları olmadı ama hudutlarda operasyonlar ve Judaea'daki isyanı bastırmak için uzun ve zorlu bir sefer yapıldı.[31]

MS 137'de Hadrianus öldü, iddiaya göre o kadar yetenekli bir müneccimdi ki öleceği günü ve saati tahmin etmişti. Ardından, asla İtalya'dan ayrılmadığından gerçek bir askeri deneyimi bulunmayan Antoninus Pius onun yerine geçti ve saltanatı boyunca tüm savaşlarında eyalet legatuslarının komuta etmesine izin verdi. Bunların hiçbirinde önemli bir fetih yoktu, ancak Hadrianus Duvarı neredeyse tamamlanır tamamlanmaz hizmet dışı bırakıldı ve ordu kuzeye, günümüzdeki Forth-Clyde hattındaki Antoninus Duvarı'na taşındı. Onun saltanatının sonunda, Parthlar Roma'nın doğu eyaletlerine saldırdılar, bu belki de Principatus döneminde bir çatışmaya girişikleri ilk andı. Antoninus Pius'un halefleri, eş makamlarda hüküm süren Marcus Aurelius ve Lucius Verus, saldırılara karşılık verdi, ikincisi tıpkı Traianus'un yaptığı gibi, Parthların başkenti Ktesiphon'u yağmalayan bir sefere liderlik etti. İmparatorun yeni eyaletlerini tekrardan oluşturmadılar ve sefer kuvveti, sonraki birkaç yıl imparatorluğu harap eden vebayı beraberinde getirdi. Verus genç yaşta öldü ve Marcus Aurelius saltanatının ikinci yarısını neredeyse kalıcı olarak Ren ve Tuna arasında yaşayan German halklarına karşı seferde geçirdi. Yeni eyaletler planlandı, kısa bir süre işgal edildi ve ardından yaklaşık MS 180'de öldüğünde terk edildi, oğlu Commodus Roma'ya dönmeyi tercih etti. Genç ve faal olmasına rağmen bir daha asla savaş alanında bir ordunun başına geçmedi.[32]

Commodus'un MS Nisan 192'nin son gününde öldürülmesi birkaç ay içinde iç savaşa yol açtı ve bu sefer üç eyalet legatusu iktidar için savaşırken çatışmayı çözmek dört yıl sürdü. Galip Septimius Severus, önce doğuda, sonra Britanya'da olmak üzere iki kez büyük dış savaşa girişti. Bunların imparatorluk tahtı için iki rakibinin üsleri olması tesadüf değildi ve seferlerin bir amacı orada üslenen orduların sadakatini doğrulamaktı. Yunan kökenli bir senatör olan Dio Cassius onunla aynı dönemde yaşadı ve Severus'un yeni Mezopotamya eyaletinin Suriye için bir "siper" veya "kalkan" olduğunu ve bu eyaleti daha güvenli hale getirdiğini iddia ettiğini yazdı. Dio, Parthlardan bu kadar çok bölgenin ele geçirilmesini kışkırtıcı ve çok masraflı gördüğü için buna ikna olmamıştı.[33]

İmparatorların yönetimindeki Roma, yalnızca çıkarlarını ve müttefiklerini savunmak için savaştığını iddia ederek, her zaman yaptığı gibi savaşını haklı çıkardı. Savaş için pek çok bahane vardı, ancak Cumhuriyet döneminde olduğu gibi, savaşa başlama nedenleri genellikle her şeyden çok iç politikayla ilgiliydi. Sürgündeki Britanni liderleri kendilerini tekrar başa geçirmesi için Augustus'a çağrıda bulundular ve Augustus sayısız başka kaygıları olduğundan onlar için harekete geçmedi. Claudius, askeri ün kazanma konusunda güvensiz ve umutsuz olduğu ve bununla

meşgul olduğu bir zamanda benzer bir çağrı aldı. Kaynaklarımız, senatörlerin veya başka birinin sebebin adil olmadığını düşündüklerini ileri sürmüyor. Dio ayrıca Traianus'un Domitianus tarafından Dacia ile yapılan anlaşmayı bozup savaşa girerek gerçek bir tehdide yanıt verdiğini fark etti, ancak Parth seferinin bir zafer arayışından başka bir şey olduğuna daha az ikna oldu. *Imperium sine fine*, Roma'nın onurlu davranma yükümlülüğünü ortadan kaldırmadı ve Roma üstünlüğüne karşı gerçek meydan okumalar, hatta hakaretler savaş nedeni olurken, zafer uğruna savaş ve başka hiçbir sebep onurlu değildi. Yine de rüya aksamadan devam etti, çünkü imparatorlar ve senatörler hâlâ Vergilius ve Roma'nın kaderi hakkında yazan diğer yazarları okuyorlardı ve hâlâ Büyük İskender ile zaferlerinin ve elbette Caesar ile Augustus'un hikâyelerinden heyecanlanıyorlardı. Her zaman olduğu gibi Roma gücünü artıran savaşlar, yeni eyaletlerin kazanılması demek değildi, basit biçimde düşmanların aşağılanması dışında şan ve yağma da demekti.[34]

MS 14'ten sonra bölgesel genişleme olağan değildi. Birkaç imparatorun askeri zaferlere ihtiyacı vardı ve bu nedenle yeni topraklar fethetti, ancak saygınlıktan aslan payını aldıklarından emin oldular. Bunu yapmanın en iyi yolu, savaşa bizzat gitmekti ki çoğu bunu yapmaya pek de meyilli değildi ve aynı zamanda bir astının yönetimi almasına izin vermekten de korkuyorlardı. Hiçbiri, Augustus'unkilerle boy ölçüşebilecek kıdemli meslektaşlar ve danışmanlardan oluşan bir ekip kuramadı ve bu nedenle, büyük ölçekli saldırı savaşları nadirleşti. Yine de siyaset ve savaş Roma'da her zaman yakından bağlantılı olmuştu ve imparatorlar askeri açıdan başarılı görünmek zorundaydılar. Savaşlar meydana geldiyse kazanılması gerekirdi ve şayet savaşlar meydana gelmiyorsa bu tamamen Roma'nın gücünün büyüklüğünden korkanların düşman olmaya cesaret edememesindendi. Barışı korumanın, müttefiklerinin ve tebaasının işlerini güvenlik içinde yapmalarına izin vermenin Roma'nın görevi olduğuna dair artan anlayış, imparatorun temel bir özelliği haline geldi. Strabon, "Romalılar ve müttefikleri, Augustus Caesar'ın mutlak otoriteyi üstlendiği andan itibaren onlara sağladığı, şimdiyse onlara Augustus'un oğlu ve halefi Tiberius tarafından verilen barış ve bolluk içinde hiçbir zaman gelişmediler," diye iddia etti.[35]

Sadece savaş dünyanın büyük bir kısmından kovulmakla kalmadı, aynı zamanda Roma ve imparatorlarının getirdiği barış nedeniyle eyaletler dahili olarak daha güvenli ve daha yerleşikti. Augustus ve Tiberius döneminde bir ordu subayı ve senatör olarak görev yapan Velleius Paterculus, onların yönetimi altındaki dünya hakkında parlak terimlerle konuştu: "Doğu ve batı bölgelerine, kuzey ve güney sınırlarına yayılan *pax augusta*, dünyanın her köşesini haydutluk korkusundan koruyor." Eşkıyalar avlandı, korsanlar denizlerden sürüldü, her yerde imparatorun gücü ve devam eden askeri gücüne dayanan barış ve refah vardı. En azından bu, emperyal propagandanın gururla övünmesiydi.[36]

VIII
İSYAN

"Şu andaki özgürlük tutkunuza gelince, artık çok geç olduğunu söylüyorum. Onu asla kaybetmemek için çabalamanız gereken zaman geçti. Çünkü kölelik acı verici bir deneyimdir ve [özgürlük] sadece ... bundan kaçınma mücadelesidir. Ancak boyunduruğu bir kez kabul ettikten sonra onu üzerinden atmaya çalışan adam, özgürlüğü seven biri değil, ahlaksız bir köledir."

-Kral II. Herodes Agrippa'nın MS 66'da Kudüs'teki isyancıları caydırmak için yaptığı başarısız girişimin Josephus'a ait versiyonu.[1]

"HERKES KULLUĞU KABUL ETMEK ZORUNDA MI?"

Augustus'tan sonra fetih hızı yavaşladı, ancak fetih olduğundaysa süreç her zamankiyle aynıydı, ama daha sıkı kontrol ediliyordu. Yalnızca imparator emri verebilir ve genellikle önemli olan gerekli kaynakları teslim edebilirdi. Britannia'yı işgali için Claudius, yardımcı piyade ve süvarilerin yanı sıra nakliye gemileriyle mürettebatları ve bazı savaş gemileri tarafından desteklenen dört lejyonu topladı. Birimler teorik güçlerine yakın bir yerdeyse, işgale yaklaşık 40.000-50.000 adam katıldı. Julius Caesar'ın Galya seferlerinde bu kadar ve belki de bundan biraz daha çok adamı vardı, ancak Cumhuriyet altındaki çok az prokonsül bu kadar çok birliğin komutasını alabildi. MS 9'dan sonra Germania sınırında faaliyet gösteren kuvvetler önemli ölçüde daha büyüktü ve Pannonia isyanının yenilgisi iki kat daha fazla asker gerektiriyordu, ancak yine de bu, tüm Roma ordusunun en az yüzde 15'ini oluşturan büyük bir kuvvetti.[2]

Roma savaşları, yalnızca toprakları kontrol etmek için değil, siyasi gruplara, yani devletlere, krallıklara ve kabilelere karşı yapıldı. MS 43'te Claudius'un büyük sefer kuvvetinin ilk hedefi, Thames Nehri'nin kuzeyindeki en önemli yerleri Catuvellauni ve Trinovantes çevresinde toplanmış kabileler konfederasyonuydu. Bunlar birkaç savaşta yenildi ve başkentleri Camulodunum'a (günümüzdeki Colchester yakınlarında) baskın yapıldı. İmparator Claudius, Kanal'dan Galya'ya tekrar geç-

meden, Roma'ya dönüş yolculuğuna ve zafer kutlamalarına başlamadan önce, bu dramatik anda hazır bulunmak için Britannia'ya kısa bir ziyarette bulundu. Konfederasyon dağıldıktan sonra, direnenler bunlar yerine bağımsız hareket eden ve daha küçük ordular oluşturan bireysel kabilelere odaklandı.

Yeni durumla başa çıkmak için sefer kuvveti, her biri tek bir lejyona ve yardımcı birliklere dayanan birkaç savaş grubuna ayrıldı ve savaşı biraz daha düşük bir seviyede sürdürdü. Bazı kabileler siyasi olarak birleşmişti ve tek bir savaşta veya merkezi bir başkentin ele geçirilmesiyle yenilebilirken, diğerleri çok daha gevşek bir sosyopolitik yapıya sahipti. Geleceğin imparatoru Vespasianus, *Legio II Augusta*'ya komuta etti ve "otuz çarpışmaya girdiği, iki güçlü kabileyi, yirmiden fazla duvarlı kasabayı ve Vectis Adası'nı (Wight Adası) yendiği" Güney Britannia'da faaliyet gösterdi. Kabilelerden biri topraklarının çoğu geniş ve birden fazla hendek ve surlarla çevrili tepe kalelerinin kalıntılarıyla dolu olan Durotriges idi; bu kadar fazla olması, güçlü bir merkezi liderin bulunmasından ziyade birçok rakip liderin varlığını düşündürür. Günümüzde Maiden Castle ve Hod Tepesi olarak bilinen yerlerdeki yerleşimlerin her ikisinde de Roma saldırısının belirtileri ortaya çıkarıldı ve Hod Tepesi'ne Vespasianus'un adamlarından oluşan bir müfreze tarafından garnizon kurdu.[3]

Roma ordusu, operasyonlarının ölçeğini ve çabalarının odağını değiştirerek farklı rakipleri yenmeye adapte oldu, ancak savaşmak için savaşmadı. Diplomasi lejyonlardan önce geldi ve diğer her yerde olduğu gibi Britannia'da da her zaman Roma ile müttefik olmaya istekli yerel liderler ve topluluklar vardı. Catuvellauni ve Trinovantes'in güneydoğudaki hâkimiyeti, Julius Caesar'ın boyun eğdirdiği diğer halkların Britanya'ya akın etmesinden sonra sağlandı. Augustus ve Caligula, bu güç mücadeleleri sırasında sürgüne gönderilen Britanni yöneticileri kabul etti ve Claudius'a kaçan Kral Verica da Roma müdahalesi için kamusal meşruluk sağlayan benzer bir örnekti. Camulodunum düştüğünde, imparator şahsen on bir Britanni liderinin onurlu teslimiyetini kabul etti. Bazıları Romalılar istila etmeden önce müttefik olmuş, belki de sübvansiyon veya başka destek almış da olabilir. Diğerleri daha güçlü bir güce katılmaya karar verdiler veya Roma ile ittifakı kabile konfederasyonunun egemenliğine tercih ettiler. Başka yerlerde olduğu gibi, belirli liderler ve çevrelerindeki hizipler bu seçimleri kişisel çıkarları temelinde veya başka bir kabile içindeki ya da diğer kabileden gelen rakipleri diğer tarafa bağlı olduğu için yaptı. Birçok lider ve bazı kabileler Roma'ya karşı hiç savaşmamış gibi görünüyor.

Ayrıca Catuvellauni ve Trinovantes'in MS 43'ten önce Roma'ya düşman olduklarını gösteren iyi bir kanıt da bulunmamaktadır. Britanni ve imparatorluk kabileleri arasında çok fazla ticaret vardı ve konfederasyonun liderleri, bundan

yararlanmak ve statülerini güçlendirmeye yardımcı olan lüks mallara erişim kazanmak için diğer kabile reisleri ve krallar kadar hevesliydi. Daha sonra Londinium olacak olan Thames Nehri üzerindeki yerde yarı kalıcı olarak barınan Romalı tüccarlar topluluğu, komşularıyla oldukça mutlu bir şekilde yaşıyordu. Sürgünler imparatorlar tarafından kabul edildi, ancak sadece Claudius'un yönetme hakkının kanıtı olarak görkem ihtiyacı, sadece diplomatik faaliyet yerine geniş çaplı askeri müdahaleye yol açtı. Konfederasyonun liderleri, MÖ 58'de Ariovistus'un Roma tavrındaki ani değişikliğe ve lejyonların gelişine şaşırdığı kadar şaşırmış olabilir.

Caratacus ve Togodumnus adındaki iki kardeş Romalılar saldırdığında Catuvellauni ve Trinovantes'e liderlik etti. Togodumnus çarpışmanın başlarında öldü, ancak kardeşi hayatta kaldı ve savaşmaya devam etti. Mevcut ittifaklar, yeni dostluklar veya savaş lideri olarak ünü ve kişisel karizması, günümüzdeki Galler'e geçmesini ve oradaki kabileleri kendi takipçilerine katılmak için toplamasını sağladı. Sekiz yıl sonra savaşta yenildi, bir kez daha kaçtı ve bu kez günümüzdeki İngiltere'nin kuzeyinde yaşayan çok büyük bir kabile olan Brigantes'e gitti. Kraliçeleri bir Roma müttefikiydi ve bu bağı sürdürmenin kendi yararına olduğuna karar verdi, bu yüzden kaçağı bir mahkûm olarak teslim etti. Roma'da Claudius'un huzuruna çıkarıldı ve koşullar farklı olsaydı, kesinlikle değerli bir müttefik olarak karşılanacağını ilan ederek, kendisine onurlu bir şekilde eşlik etti. Gelinen noktada yaptığı zorlu mücadele sadece Roma zaferinin görkemine katkıda bulundu. "Atlarım, savaşçılarım, silahlarım ve servetim vardı, onları korumak istediğimi merak edebilir misiniz? Siz dünyaya hükmetmek istiyorsunuz diye, herkes köleliği kabul etmek zorunda mı?" Sözler Romalı tarihçi Tacitus tarafından yazılmıştı, ama aslında ne söylenirse söylensin Claudius, Caratacus'un, ailesi ile takipçilerinin hayatını bağışladı ve onlara rahat bir esaret verdi. Yenilen lider artık tehlike değildi ve imparatorun bu merhamet gösterisini yapmasına izin verdi.[4]

KRALİÇE

Iceni, Romalı istilacıları karşılayan kabilelerden biriydi. Catuvellauni ve Trinovantes'in kuzeyinde, günümüzde Doğu Anglia olan yerde yaşıyorlardı ve şüphesiz onları daha büyük tehlike olarak görüyorlardı. Önceleri Roma'yla müttefiktiler ve Claudius'a boyun eğdiren bir ya da daha fazla liderin bu kabileden çıkmış olması kuvvetle muhtemeldir. Roma ile savaştan kaçınan liderleri güçlerini korudu ve müttefik olarak başarılı oldular. Diğerleri de aynı şeyi yapıyordu, özellikle de Atrebates kavminin kralı Togidubnus. (İsmi başlangıçta Cogidubnus olarak restore edildi, ancak şimdi bu daha az olası görünüyor.) Chichester'da bulunmuş bir

yazıt, Claudius'tan Roma vatandaşlığı aldığını açıkça ortaya koyuyor ve onu "imparatorun Britannia'daki kralı ve elçisi" olarak tanımlıyor (*regis legati Augusti in Britannia*), Tacitus ise bize diğer kabilelerin onun yönetimi altına yerleştirildiğini söyler. Muhtemelen bu sıralarda vatandaşlık verilmiş bir başka kişi Tiberius Claudius Catuarus'tu ve günümüzdeki Sussex'te bulunan Fishbourne'daki yerleşimin yakınında bulunan bir altın yüzükten kim olduğu biliniyordu.[5]

MS 47'de istilanın lideri Aulus Plautius'un valilik görevine son verilince, Iceni kabilesinin bir kısmı ittifaklarından ayrıldı. Halefi, Roma eyaleti içindeki sadakati şüpheli toplulukların silahsızlandırılmasına karar verdi. Bu olayın tek açıklaması Tacitus'un kısa ve karışık bir paragrafından geldiği için şüphelerinin temelini bilmiyoruz. Eyaletlerdeki nüfusu silahsızlandırmak alışılageldik bir Roma uygulaması değildi. Silahların geçici olarak teslim edilmesi, teslim olmanın bir parçası olabilir, ancak tamamen silahsızlanma ne pratikti ne de arzu edilir bir şeydi. Cumhuriyet döneminde olduğu gibi, eyalet topluluklarının kendi bölgelerini denetlemeleri bekleniyordu ve birçok durumda Roma ordusunu desteklemek için müttefik askerler veya teçhizatlar sağlamaları isteniyordu. Bir grup Iceni, diğer kabilelerden savaşçıları kendilerine katılmaya ikna etti ve isyan ederek toprak duvarlı bir yerleşimi işgal etti. Bunların başında, başlangıçta Roma'nın yanında yer alan kişilerin mi, yoksa rakipleri Roma'ya arka çıktığından yerel siyasette kaybeden rakip liderlerin mi olduğunu bilmiyoruz. Roma valisi hızla karşılık vererek, yalnızca yardımcı birliklerden oluşan bir kuvvete önderlik edip şehre saldırdı. Bu başarı isyanı sona erdirdi, bu da kendi içinde ilgili sayıların küçük olduğunu öne sürerek, Iceni kabilesinin bir bölümünden fazlasının katıldığını şüpheli hale getirdi.[6]

Bu erken isyanın dışında kalan liderlerden biri, tüm Iceni kabilesinin veya bazılarının kralı olan ve Tacitus'a göre "uzun süren refahıyla tanınan" Prasutagus'tu. Kendisine de vatandaşlık verilip verilmediğini bilmiyoruz, ancak yaklaşık MS 60'ta öldüğünde kral, iki kızını Nero ile ortak mirasçı yapmıştı ve bu "krallığını ve hanesini zarar görmekten koruyacağını düşündüğü bir itaatsizlik eylemiydi". İmparatorlar, müttefik krallara bir halef tayin etme hakkını otomatik olarak vermediler ve onun umudu, Roma'nın kararına rehberlik etmek olabilirdi. Maalesef Nero'nun pervasız harcamaları, imparatorluktan daha fazla gelir elde etmesi için onu çaresiz bıraktı. Doğrudan emirlerle hareket etseler de etmeseler de olay yerindeki yetkililer, vasiyeti kraliyet mülküne derhal el konulmasına izin verecek şekilde yorumlamaya karar verdiler. Bunlar, imparatorluk procuratoru Decianus Catus tarafından yönetiliyordu; Augustus tarafından, quaestorların Senato eyaletlerinde prokonsüller adına hareket etmesi gibi, onun mirasçıları adına hareket etmesi için oluşturulmuş bir makamdı. Ancak, bir quaestordan farklı olarak procurator imparatorun adamıydı, doğrudan ona rapor verebiliyordu ve eyalet legatusunun davranışını kontrol etmek için kullanılabilirdi.[7]

MS 60'ta Britannia'nın legatusu Caius Suetonius Paulinus'tu, ancak o eyaletin karşı tarafındaydı ve Mona Adası'na (Anglesey) yapılan bir saldırı ve orada druidler için kutsal olan mabetlerin yok edilmesiyle sonuçlanan bir sefere öncülük ediyordu. Vergilendirmenin yanı sıra, savcı bir eyaletteki imparatorluk mülkünden sorumluydu ve bu durumda olay yerindeki adam da oydu. Daha da kötüsü, imparatorun yakın danışmanı filozof Seneca'ya borçlu olanlar da dahil olmak üzere, diğer önde gelen Romalılara olan mevcut borçların ödenmesi istendi. Cicero'nun eyaletindeki örnekte olduğu şekliyle şehirler ve liderler gibi, kraliyet hanesi de ödeme yapamayabilirdi, ancak birçok reis derhal geri ödeme talepleriyle karşı karşıya kaldı. Decianus Catus muhtemelen bu vakaların bazılarında arkadaşlara ve arkadaşların arkadaşlarına yardım ederek destek oldu ve eylemleri hem duyarsız hem de son derece saldırgandı. Kraliyet mülkünü "ganimetmiş gibi" ele geçirirken herhangi bir direnişe acımasız bir güçle karşılık veriyordu. Kralın dul eşi Boudicca alenen kırbaçlandı ve kızları tecavüze uğradı. Eyalet ordusunun büyük bir kısmı uzaktayken, onun mesafeli tehdidi böyle korkunç bir aşağılanmaya karşı pek bir şey ifade etmiyordu. Boudicca liderliğindeki Iceni isyan etti.[8]

Kısa süre sonra diğer kabileler de onlara katıldı. Komşuları Trinovantes, MS 43'te Roma'ya karşı savaşmıştı, ancak on yedi yıl sonra sadece yaşlı adamlar lejyonlarla savaşta karşı karşıya gelmenin ve yenilgiye uğramanın nasıl bir şey olduğunu hatırlayabildi. Her yaştan insan işgal gerçeğini biliyordu. Bir lejyon, sefere yeniden katılmak üzere hareket ettirildiği 48 yılının Nisan ayına kadar Camulodunum'da garnizona konulmuştu. Yerine, terhis edilmiş veteranlar için bir koloni kuruldu; eski askerlere, çiftçilik yapabilmeleri ve ailelerini destekleyebilmeleri için Trinovantes'ten el konulan topraklar verildi. Augustus askerlerin evlenmesini yasaklamıştı, ancak bazıları resmi olmayan eşleri yanlarında getirirken, diğerleri yerelden kızlar buldu. Fatihlerin tüm güveniyle, bu genellikle küstah ve zorba yabancı varlığı, yenilginin sürekli bir hatırlatıcısıydı. Yaraya tuz basan eylem, zafer tanrıçasının yüksek bir heykelinin ve sağlam temelleri daha sonra Normanlar tarafından Colchester Kalesi'ni inşa ederken kullanılan, büyük bina İlahi Claudius Tapınağı'nın dikilmesi oldu. Bu büyük yapı ve tanrılaştırılmış imparator kültünü uygun bir şekilde onurlandırmak için gereken fedakârlıklar pahalıydı ve rahipler ister sömürgecilerden emekli subaylar isterse katılmaya zorlanan kabile aristokratları olsun, bedel nihayetinde kabilelerden alınan vergilerle ödeniyordu.[9]

Vergi yükü başka yerlerde hissedildi ve büyük olasılıkla başkalarını Romalılara karşı ayaklanmaya ikna etti. Bir de işgalden beri kötü işler yapan ve iktidarı yeniden kazanmak isteyen liderler ve iyi iş çıkaran ama şimdi işgalciler kovulursa daha iyisini yapmayı umanlar vardı. Druidlere ve onların kutsal bahçelerine yapılan saldırının Romalılara karşı yaygın bir nefreti kışkırtıp tahrik etmediğini söyleyemeyiz. Julius Caesar, Galya'daki druidlerin, özellikle toplulukların ruhsal

yaşamındaki önemi ve aynı zamanda kabileler arasındaki anlaşmazlıkları tahkim etmedeki yasal ve diplomatik rollerine dair yazdı, ancak onları kendisine karşı önde gelen bir direniş olarak tasvir etmedi. Augustus, Roma vatandaşlarının druid kültüne katılmalarını ve muhtemelen bu kültün bir parçasını oluşturan insan kurbanını da yasakladı, ancak başka türlü bu külte karşı hareket sergilemedi. Tiberius, dini yasadışı hale getirip Galya'da bastırdı ve bu, işgalden sonra kesinlikle Britannia'ya sıçradı. Caesar, kendi zamanında bazı Galyalıların en yüksek druid öğretilerini öğrenmek için Britannia'ya gittiğini iddia etti.[10]

Romalılar (halka açık infazları ve gladyatör sporlarını mutlu bir şekilde izlerken) insan kurban etmeyi nahoş buldular. Daha da önemlisi, farklı kabileler arasındaki ilişkileri düzenleme yetkisine ve bireyleri kendi topluluklarının ritüel yaşamına katılmaktan kovma konusunda müthiş bir güce sahip druidler, eyalette oluşturulan siyasi sisteme bir alternatif sundu. Romalılar, ayrı ve daha küçük druid seçkinler yerine, Galya ve Britannia'daki daha geniş savaşçı aristokrasi aracılığıyla hareket etmeyi tercih ettiler. Suetonius Paulinus, Mona'daki kült yerleşimlerini yok etti ve bu, Galler'deki operasyonlarının pek çok amacından biriydi. Geleneksel dine ve dünya hakkındaki eski kesinliklere bu darbenin haberlerinin öfke, nefret ve çaresizlik havasına katkıda bulunmadığına inanmak zor. Açık olan şu ki isyancılar en başından beri antik dünyanın acımasız standartlarına göre bile aşırı bir vahşetle hareket ettiler. Romalıların bu öfke patlamasını beklemedikleri de aynı derecede açık.[11]

Bu öfkeyi ilk hisseden Camulodunum'daki koloni oldu. Savunmasızdı, duvar inşa etmek pahalıydı ve zaman alıyordu; Roma vatandaşlarına uygun kamu binalarının yapımına fazla çaba harcanmıştı. Koloninin magistratusları procuratordan yardım istedi, ancak gelenlerin hepsi uygun teçhizata sahip olmayan yaklaşık 200 askerdi, büyük olasılıkla birliklerinden personel veya şehir görevleriyle ayrılmış adamlardı. Küçük garnizona ve eldekilerle donanmış veteranlara eklendiğinde, duvarsız bir kasabayı savunmak için acınası bir şekilde yetersiz bir güçtü. Bazıları Claudius Tapınağı'nda barikat kurdu ve iki gün dayandı, ancak daha fazla yardım gelmedi. Kasaba yanarak yerle bir oldu; arkeologlar bu döneme tarihlenen alanda kalın bir yanmış malzeme tabakası buldular ve içinde fena biçimde yanmış sikkeler, çanak çömlek ve diğer molozlar vardı. Esir alınmadı. İsyancılar şimdi bir ticaret kolonisinden daha büyük ve daha resmi bir kasabaya dönüşen Londinium'u ve Catuvellauni'nin (modern St Albans) kabile başkenti Verulamium'u yok etmek için harekete geçtiğinde de aynı şey oldu. Eyaletin Roma'ya kaptırılması işten bile değildi.[12]

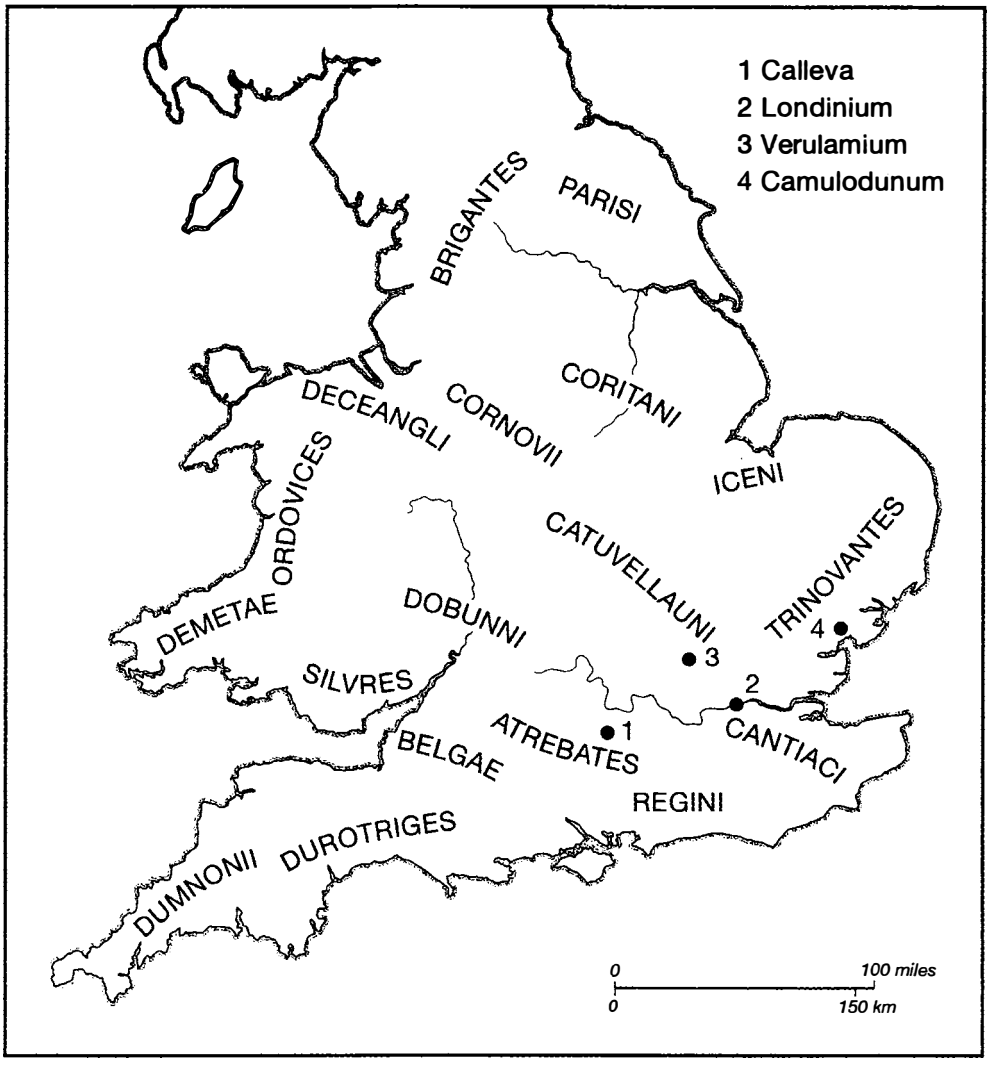
Decianus Catus Galya'ya kaçtı, ancak Tacitus bu katliamlarda veya kırsal kesimdeki daha küçük topluluklar yok edildiğinde yaklaşık 70.000 kişinin öldüğüne dair bir beyanını tekrarladı. Daha sonraki bir tarihçi sayıyı 80.000'e çıkardı. Bu tür rakamlar kanıtlanamaz veya çürütülemez, ancak ağır kayıplar verildiğine ve toplamın

muhtemelen on binlerle ölçüldüğüne dair kuşku yoktur. Tacitus, isyancıların tutsakları "her zamanki savaş yöntemiyle" satmamalarını veya fidye talep etmemelerini, ancak tutsakları katletmelerine, çarmıha germelerine, darağacında sallandırmalarına ve ateşe vermelerine şaşırdığını ifade etti. Olaylardan bir buçuk yüzyıl sonra yazan Dio, doğru olabilecek ya da olmayabilecek bazı tüyler ürpertici ayrıntılar sundu:

> Onları tutsak edenlerin işledikleri en kötü ve en vahşi vahşet şuydu: En soylu ve seçkin kadınları çıplak olarak astılar ve sonra kurbanların onları yiyormuş gibi görünmesi için memelerini kesip ağızlarına diktiler; daha sonra kadınları tüm vücut boyunca uzunlamasına geçen keskin şişlerle kazığa geçirdiler. Bütün bunları kurbanlar, ziyafetler ve ahlaksız davranışlar eşliğinde yaptılar.[13]

Roma ordusundan ilk büyük tepki, *Legio IX Hispana*'nın komutasındaki legatus, komutasındakilerin bir kısmını güneydeki isyancılara saldırmak için yönlendirdiğinde geldi. Birkaç ayrıntı bulunuyor, ancak sonuç bir felaketti. Legatus, süvarileriyle birlikte kaçtı, ancak yaya olan herkes Iceni ve müttefikleri tarafından katledildi. Birkaç ay sonra, *IX Hispana'ya* takviye yapmak için Ren garnizonlarından 2.000 lejyoner gönderildi, bu da kayıplara dair bize bir fikir verebilir, ancak yardımcı birlikler arasında da ağır kayıplar olduğuna şüphe yoktur. İsyan haberlerinin Suetonius Paulinus'a ulaşması zaman aldı ve ordusunu isyancılarla yüzleşmek üzere geri götürmesi daha da uzun sürdü. Vali ve küçük bir eşlikçi Londinium'a düşmeden önce ulaştı, ancak yerleşimi tutacak askerleri yoktu ve bu yüzden sadece kendisine ayak uydurabilecek sivilleri alarak burayı kaderine terk etti.

Paulinus'un Boudicca'nın çok daha büyük ordusuyla kendi seçtiği zeminde karşı karşıya geldiğinde zar zor 10.000 adamı vardı. Kraliçenin kuvvetlerinde o kadar fazla insan bulunuyordu ki erzakları tükenmeden bir yerde uzun süre kalamazlardı, bu yüzden uzun bir seferi karşılayamazdı. Britanni kavmi hevesli ve kendinden emindi, ancak aristokratlar ve çok sayıda çiftçinin karışımından oluşan takipçileri eğitimden veya uygun ekipmandan yoksundu. Savaşçıların kadınları, onları arkalarındaki bir sıra yük arabasından izliyorlardı. Romalılar veterandı, zafere alışmışlardı, aynı zamanda disiplinli ve takım olarak çalışma konusunda deneyimliydiler. Ayrıca isyancılar tarafından işlenen vahşetlerin görüntüleri ve hikâyeleri onları öfkelendirdi. Çatışma ağır ve uzun sürdü, ancak sonunda Britanni kavmi dağıldı ve kaçmaya çalışırken katledildi. Lejyonerler ve yardımcı birlikler, hem savaşçıları hem de nöbet tutan kadınları öldürdüler ve hatta düşmanın yük hayvanlarını dahi katlettiler. Bu tür acımasız ve ayrım gözetmeyen öldürmeler, yalnızca köleler ve hayvanların maddi karşılığı bulunduğu ve askerlerin ganimetlerden paylarını almayı bekleyebilecekleri için olsa da nadirdi.

İngiliz kabileleri ve Boudicca İsyanı, MS 60

Savaş bitmemiş olsa da, rüzgâr tersine dönmüştü. Boudicca, savaştan kısa bir süre sonra öldü; bir anlatıya göre zehir alırken ve bir diğerine göreyse hastalıktan öldü ve mücadeleyi sürdüren diğer liderlerin isimleri aktarılmıyor. Paulinus, isyan eden, öldüren ve yakan kabilelerin topraklarını harap etti. Gıda kıtlığı vardı çünkü tarım fena halde bozulmuştu ve bu nedenle açlık ile hastalık daha da büyük kayıplara neden oldu. Iceni ve müttefikleri arasındaki ölümler, büyük olasılıkla verdikleri kayıplardan çok daha yüksekti. Decianus Catus'un yerini Julius Classicianus adında yeni bir procurator almıştı ve bu adam legatusla pek iyi geçinemiyordu. Ne yazık ki Catus'un akıbetini bilmiyoruz. İmparatora, Paulinus'un isyancıları cezalandırmakta çok kibirli davrandığından şikâyet etti ve konuyu araştırmak için imparator tarafından azat edilen bir köle gönderildi. Görünüşe göre Paulinus stratejisine yönelik herhangi bir eleştiriden ziyade bazı savaş gemilerinin kötü hava koşullarında kaybedilmesi nedeniyle değiştirildi. Halefi çok daha uzlaşmacıydı ya da alaycı Tacitus'a göre tembel, ruhsuzdu ve barış geri döndü. Classicianus, savcılık görevi sırasında öldü ve mezarındaki yazıt şu anda British Museum'da bulunmaktadır.[14]

Zamanla, muhtemelen beklediğimizden daha da hızlı yanmış kasabalar tekrar inşa edildi ve kısa sürede yeniden gelişti. Iceni ve Trinovantes'e kaç kabilenin katıldığını bilmiyoruz, ancak bazıları bunlara kesinlikle dahil olmadı. Togidubnus ve Catuarus gibi liderler ve şüphesiz isimleri kaybolan pek çok diğerleri, Romalılarla ittifaklarına sadık kaldılar. Eğer savaştılarsa, isyancılara karşıydılar ve haliyle Boudicca'nın ordusunun kurbanları arasında çok sayıda Britannialı da vardı, Verulamium nüfusunun büyük kısmı yerlilerden oluşuyordu. Britanni kavminin çoğu, belki de büyük bir kısmı, sadakat, misilleme korkusu veya diğer kabilelerin egemenliğine girme korkusuyla ya da Romalı yetkililerin bu tür vahşi davranışlarıyla şahsen karşılaşmadıklarından MS 60'taki isyana katılmadı. Sebep ne olursa olsun, eyalet nüfusunun büyük bir bölümünün devam eden sadakati, Roma zaferinde önemli bir faktördü. Daha da çarpıcı olanı, Boudicca'nın ardından Britannia'nın ovalarında üç yüzyıldan fazla süren Roma egemenliğinin sonuna kadar herhangi bir isyan deliline rastlanmamaktadır. Iceni bölgesi Güney Britannia'nın daha fakir kısımlarından biri haline getirilmiş olsa da, Güney Britannia'nın çoğu istikrar ve refahın her belirtisini gösterir.[15]

VERGİLER VE KÖTÜ MUAMELE

Boudicca İsyanı ile MÖ 53-52 yıllarında Vercingetorix yönetimindeki büyük ayaklanma arasında epeyce benzerlikler var. Her ikisinde de isyanı, fethin erken

döneminde Romalılarla savaşmamış kabileler ve liderler başlattı. Onlar müttefiktiler ve işbirliği yardımıyla güç, nüfuz ve zenginlik elde etmişlerdi. Ancak daha sonra, Roma yönetiminin kalıcılığının anlaşılması onları tekrar düşünmeye sevk etti. Julius Caesar'ın Dumnorix'i öldürmesi, Acco'nun alenen infazı ve yaklaşık MS 60'ta Boudicca'ya ve Iceni'nin kraliyet ailesine yönelik yağma ve acımasız muamele, Roma'nın temsilcilerini üzdüklerinde kimsenin güvende olmadığını gösterdi. İşgal bu riski getirdi, özgürlüğün kaybı, aynı zamanda birçok bağımsızlık fırsatının kaybı anlamına geliyordu. Kendisine ve kızlarına Romalılar tarafından yapılan korkunç tacize karşı doğan doğal öfke, Boudicca'nın isyan etme dürtüsünü ateşledi, ancak çoğu durumda öngörü duygunun yanında yer aldı. Caesar'ın MÖ 53-52 kışında Alplerin güneyinde olduğu ve bu nedenle ordusundan uzak olduğu biliniyordu. Yaklaşık MS 60'ta Paulinus ve ana Roma ordusu da sefere çıktı, olanlara bir süre müdahale edemeyecekti. Augustus yönetiminde çıkan büyük Pannonia İsyanı'na sebebiyet veren etkenin, bölgedeki halkların Roma ordusuna göndermek için müttefik birlikleri toplayıp kendi sayılarının ne kadar büyük olduğunu anlamaları olduğu söyleniyordu.[16]

MS 9'da Germania'daki isyan, Principatus döneminde Roma yönetimine karşı en başarılı isyandı ve tam Pannonia halkına karşı yürütülen savaşın bitişiyle başlaması tesadüf değildi. Bu ayaklanmayı bastırmanın üç yıl sürmesi, ağır kayıplar vermesi, Roma ordusunun üçte birine mal olması Romalıların yenilmez olmadığını gösteriyordu. Daha da önemlisi çatışma, bulmanın zor olduğu zamanda yeni acemi askerlerin çoğunu çekmişti. Germania birinci öncelik değildi, bu nedenle kaynakların ve her kademeden yetenekli subayların çok daha küçük bir payına sahipti. Hâlâ beş lejyondan oluşan oldukça büyük bir garnizonu vardı, eyaletin legatusu ise imparatora bağlı Suriye eyaletini yöneten ve MÖ 4'te ordusunu Judaea'daki ayaklanmaları bastırmak için komuta eden Publius Quinctilius Varus'tu. Ellili yaşlardaki eşi Augustus'un büyük yeğeniydi ve onun bu mevkilere seçilmesindeki en önemli faktör bu olabilir.[17]

Germania'ya doğru asıl ilerleme MÖ 12'de başlamıştı ve Augustus'un üvey oğulları Drusus ve Tiberius tarafından yönetilen ordularla bu ilerleyiş uzun süre bir aile meselesiydi. İlk başta Roma orduları, her kış günümüzde Rhineland olarak bilinen yerdeki üslerine dönmeden önce ilkbahar ve yaz aylarında Ren Nehri boyunca hareket etti. Germania'nın Elbe Nehri'ne kadar uzanan yeni eyaletinde kışlama riskine girmeleri uzun zaman aldı, ancak bu kısa sürede normalleşti. Hisarların çevresinde sivil yerleşimler büyüdü ve ordu harekete geçtiğinde daha kalıcı topluluklar kuruldu. Kazılarda, MÖ 1. yüzyılın sonunda veya MÖ 1. yüzyılın hemen başında kurulan Waldgrimes'te bütün bir kasaba ortaya çıkarıldı. Bölgenin çoğu barışçıldı ve MS 5'teki şiddeti çatışmanın ardından sadece küçük şiddet olay-

ları yaşandı. Bunlar her zaman Romalıları hedef almıyordu, zira kabilelerin birbirlerine saldırma konusunda geçmişe dayanan bir geleneği vardı, ancak Varus MS 7'de geldikten sonra liderler ve halklar arasındaki anlaşmazlıkların savaş yerine mahkemede çözüldüğünü görmekten memnun oldu.[18]

Varus, eyaleti kurma sürecini hızlandırmaya çalışmış ve kabilelere düzenli bir vergi koymuş olabilir. Bu muhtemelen mülklerini ve ödeme yükümlülüklerini değerlendirmek için bir nüfus sayımını içeriyordu. Bu genellikle bir kızgınlık kaynağıydı. Adil bir şekilde yürütülürse, topluluklar üzerinde yeni yükler oluşturmaya devam eder ve bunu gerçekleştiren yetkililer arasında her zaman rüşvet alma olasılığı vardır. Bundan az bir zaman önce Galya'da çalışan bir azatlı, her yıl için fazladan iki ay icat etmiş ve vergiyi buna göre artırmıştı. Mazereti, yılın son ayının "onuncu ay*" anlamına gelen Aralık olarak adlandırılmasıydı. Ayın adı Julius Caesar'ın MÖ 46'da güneş takvimiyle değiştirdiği güne kadar kullanılan ay takviminden gelmektedir. İsmin kullanımı konsüllerin göreve başladıkları 31 Aralık gibi önemli dini ve siyasi tarihler nedeniyle sürdürüldü. Azatlı, eyalet halkına bir on birinci ve on ikinci ayın olması gerektiğini açıklamış ve onları da bu ayların parasını ödemeye zorlamıştı.[19]

Tarihçi Velleius Paterculus, Varus'un Suriye'de bulunduğu süreye dair "fakir bir adamken zengin bir eyalete" gittiği "ve fakir bir eyaletten zengin bir adam olarak ayrıldığı" iddiasında bulunsa da Varus'un böyle ayan beyan vurgunculuk yaptığına yönelik herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Daha sonra, güvenli biçimde yerleşen German eyaletinin kabile üyelerini "yalnızca şekle ve lisana bakılacaksa insan ve kılıca boyun eğmeseler de yasaya boyun eğeceklerdi" şeklinde hor görmekten ve küstahlıktan suçlandı. Bu, sonradan görmenin bilgeliğiydi ve Varus'un alışılmadık şekilde küçümseyici ve kayıtsız olup olmadığını bilmek zor. Cumhuriyet döneminde eyalet yönetiminde çokça karşılaşılan kibir, gaddarlık ve gasp, Principatusun gelişiyle ortadan kalkmadı. Augustus'a karşı büyük Pannonia İsyanı'nın liderlerinden biri, "Bunun suçlusu siz Romalılarsınız; çünkü sürülerinize bekçi olarak köpekleri veya çobanları değil, kurtları gönderiyorsunuz," dedi.[20]

Vergilendirme, ister ölçeğinden, isterse de toplanma biçiminden olsun ortak bir sürtüşme nedeniydi. Ren'in doğusunda yaşayan bir avuç German halkından biri olan Frisii, MS 9'dan sonra Roma kontrolü altında kaldı, yıllık öküz postu vergisine tabi tutuldu ve bunu bir nesilden fazla bir süre aşırı zorluk veya kızgınlık olmadan ödemiş gibi görünüyorlar. MS 28'de, vergiyi denetlemekle görevlendirilen ordu subayı, bundan böyle her postun belirli bir boyutta olması gerektiğini ve standart olarak uçsuz bucaksız ormandaki yaban öküzlerini seçtiğini duyurdu. Frisii bunları miktar olarak sağlayamadı, Tacitus, Germania'daki sığırların imparatorlukta-

* December kelimesi Latince onuncu ay demektir, İngilizceye de buradan geçmiştir. [y.h.n.]

kilerden daha küçük olduğunu söyledi, bu arkeoloji tarafından da doğrulanan bir şeydir. Frisii kavmi yükümlülüklerini yerine getiremediklerinde Romalılar, topraklarına el koymaya, kadınları ve çocuklarını borçları karşılığında köle olarak satmaya başladılar. Çoğu zaman olduğu gibi, öfke patlaması anında yaşanmadı ama yaşandığında oldukça vahşiydi. Vergiyi denetleyen askerler çarmıha gerildi, ancak Decianus Catus gibi yetkili askeri memur kaçmayı başardı. Aşağı Germania'nın legatusu ceza seferiyle karşılık verdi, ancak sefer hatalı yönetildi ve ağır kayıplarla sonuçlandı. Askeri kol geri çekildiğinde, geriye biri yok edilen ve diğeri intiharı ele geçirilmeye tercih eden iki müfreze kaldı. Tacitus, İmparator Tiberius'u yenilginin intikamını almak için bu sınırda büyük bir savaş verme sorumluluğunu kimseye emanet etmek istemediği için, kayıpların ölçeğini bastırmakla suçladı.[21]

Dayatmalar parasal şekilde, ayni yardım biçiminde veya *auxilia* için askere alım kotası olabilir. Trakya yardımcı birliklerinin artık komşu eyaletlerde hizmet etmeyeceği, imparatorluğun uzak köşelerine gönderileceğine dair bir söylenti yayıldığında, Tiberius yönetiminde Trakya'da bir isyan çıktı. Bazı kabileler isyan etti, ancak diğerleri sadık kaldı ve bu sadık kalanlar hızlı bir seferle gelip isyancıların ruhunu kıran Roma ordusuna yardım etti. 70'lerde, eskiden sadık olan ve Ren Nehri boyunca göç ederek günümüzde Hollanda olan yere yerleşmiş German kabilesi olan Batavi kabilesi askere almaktan sorumlu subayların "açgözlülüğü ve yetkileri" tarafından kışkırtıldı. Bu topluluklara yüklenen tek vergi yükü buydu ve Batavi kabilesinden yardımcı birlikler ordudaki en iyi askerlerden biri olarak ün kazandı. Kullanılan bir hile ise yaşlıları ve sakatları askere alarak ailelerini serbest bırakılmaları için para ödemeye ve yerlerine hizmet edecek bir ikame kişi sağlamaya zorlamaktı. Ayrıca reşit olmayan erkeklerin okula kaydedildiği ve ardından askere alma memuru tarafından kaçırıldığı durumlar da vardı. Vergi, Nero'nun ölümünden sonra iç savaşın kaotik bir buçuk yılında emredildi, bu da sorumlu adamları ceza korkusu olmadan istedikleri gibi hareket edebileceklerini düşünmeye teşvik etmiş olabilir. Bu kötü muameleye karşı öfke büyüdü, uzun süreli sadakat alışkanlığıyla mücadele etti ve bir dizi yerel liderin şikâyetleriyle hırslarını alarak, hoşnutsuzluğu isyana dönüştürdü. Bu adamların hepsi Roma vatandaşıydı, birçoğu atlı sınıfındandı ve imparatorluğa katılarak çok şey kazanmış yerel aristokrasinin temsilcileriydi.[22]

Aynı şey MS 9'da da geçerliydi. Pek çok German lider, Romalıları güçlü dostlar olarak karşıladı ya da bir süre direndikten sonra boyun eğip anlaşmaya vardı. Birkaç German aristokrat, Varus'un masasında düzenli olarak akşam yemeği misafiriydi. Cherusci kabilesinden Arminius yirmili yaşlarındaydı, hâlihazırda Roma vatandaşı ve bir atlı sınıfı mensubuydu, bir dizi seferde halkından gelen yardımcı birlikleri yönetmişti. Akıcı Latince konuşuyordu, imparatorlukta ya da Roma'da

eğitim görmüş olabilirdi, Roma'nın yerel seçkinlerinin dostluğunu kazanma yeteneğinin mükemmel bir örneği gibi görülüyordu. Yine de bir noktada Roma'ya karşı dönmeye karar verdi ve gizlice buluşarak isyan tertipleyen başka bir grup soylunun lideri oldu. Öteki German kabile reisi onu Varus'a açıkça suçladı, ancak legatus bu reisin dediklerini kendisinin lütfunu kazanmak için rakiplerin birbirlerine çamur atması olarak gördüğünden bu reisi başından savdı.[23]

Plan, Arminius'un hatırı sayılır becerisini ve Roma ordusundaki deneyimini yansıtacak şekilde özenle hazırlanmış ve uygulanmıştı. MS 9 yazında Varus, Roma'nın askeri gücünü eyalet çevresinde dolaştırmak için üç lejyon ve dokuz yardımcı birlikten oluşan bir kuvvetle yürüdü. Arminius ve müttefikleri, onu çeşitli bahanelerle farklı topluluklara küçük müfrezeler göndermeye ikna ettiler, gücünü zayıflattılar ve daha sonra, yaklaşır yaklaşmaz sönüp giden bir isyan patlamasıyla başa çıkmak için onu eyaletin doğu ucuna geri çektiler. Roma yürüyüş kolunun kışlık bölgelerine geri dönmeye başladığı mevsimin sonlarıydı. Arminius onlarla birlikteydi, bir dizi özenle hazırlanmış pusuyla bekleyen isyancılara katılmak için ayrılana kadar rehber ve izci olarak hareket eden kabile kuvvetine liderlik ediyordu. Tökezleyen Roma yürüyüş kolu, her şeyin Germanların lehine olduğu yerde birkaç gün süren savaşta küçüldü. Varus yaralandı, sonra umutsuzluğa kapıldı ve kendini öldürdü. Bu, hiçbir Roma asilzadesinin yabancı bir düşmanla savaşırken yapmaması gereken bir şeydi. *XVII, XVIII ve XIX* adlarındaki her üç lejyon da yardımcı birlikleriyle birlikte yok edildi, sadece birkaç asker kaçmayı başardı. Esir alınan kıdemli memurlar kurban edildi, diğer tutsaklar işkenceyle öldürüldü veya köle olarak tutuldu.[24]

Takip eden haftalarda, eyaletin geri kalanındaki müfrezeler katledildi ya da Ren'e kadar kovalandı. Ren ve Elbe arasındaki eyalet kaybedildi ve bir daha asla geri alınamadı. Sonraki yedi yıl içinde Roma orduları birkaç kez Germania'nın derinliklerine girdi ve Arminius savaşta yenildi, ancak hiçbir zaman kati biçimde yenilmedi. Kısa vadede kaynak eksikliği ve uzun vadede siyasi irade eksikliği, Germania'yı fethetme çabasının asla tekrar gündeme gelmediği anlamına geliyordu. Arminius, rakip German liderlerden Suebi kavminden Maroboduus'la savaşıp yendi, ancak bu kişi tek adamın kalıcı egemenliğine sinirlenen kendi soylularından oluşan bir grup tarafından öldürüldü. MS 1. yüzyılın sonunda Tacitus, Romalıların Germanlarla 210 yıldır süregelen mücadelede henüz zafer kazanmadıklarını, ancak yine de bu zaferin bir gün elde edileceğini beklediklerini söyledi. Bu zafer hiçbir zaman kazanılmadı.[25]

Arminius savaş alanında büyük bir zafer kazandı. Vercingetorix, Julius Caesar'ı yendiyse veya Boudicca, Suetonius Paulinus'un küçük ordusunu yok etmeyi başardıysa, isyanları da başarılı olabilirdi. Romalılar, üç isyanın hepsinin patlak verme-

sine, özellikle de onların yönetimi altında güvenli olarak kabul edilen halklar ile liderler arasında başladıklarına ve o esnada dikkatleri başka bir yerde olduğu için şaşırdılar. Askeri tepkileri her zaman aynıydı, toplanabilecek tüm birlikleri toplayıp mümkün olan en kısa sürede isyanın kalbine saldırdılar. Varus bunu MS 9'da gerçekleştirdi ve hemen eyaletin doğusunda bildirilen başkaldırıya yöneldi. Mevsimin sonlarındaydı, ordusu kışlaya geri dönmeyi planladığından dolayı normalden fazla bagaj ve kamp iştirakçisi vardı, ama yine de içgüdüsel tepkisi tehdide saldırmak oldu. MÖ 4'te Judaea'ya yaptığı müdahalelerde de aşağı yukarı aynı şeyi yapmıştı.

MÖ 54-53 kışında lejyon isyancılar tarafından kuşatılınca hızlıca hareket eden Julius Caesar'da çabucak ordusuna dönüp derhal Vercingetorix'e karşı saldırı başlatmıştı. Her durumda ordusu dağınıktı ve sefer yoğunlaşamamıştı, bu yüzden de arzu ettiğinden çok daha az askeri vardı. Mevcut kuvvetler saha operasyonuna hazır değildi, erzak toplamak için çok az zamanları vardı ve kış görüntüsünde yiyecek arama olanağı zayıftı. Caesar'ın MÖ 52'nin başlarında Galya *oppida*'larına saldırmasının nedenlerinden biri onların tahıl stoklarını ele geçirmek ve askerlerini beslemekti.

Bir isyanın başlangıcında, daha geniş nüfusun çoğu ne olduğunu görmek için izliyordu. Geçmişte Romalılar yenilmez olduklarını kanıtlamışlardı, sonuçta bir isyan ancak bir bölgeye hâkim olduktan sonra ortaya çıkabilirdi. Yalnızca gerçekten çaresiz ve tamamen hoşnutsuz olanlar, açık direnişi ve Roma'nın kaçınılmaz intikamını göze alabilirdi. Varus'un MÖ 4'te Kudüs'e yürüyüşüne, yanan yerleşimler ve toplu çarmıha germeler damga vurdu. Bu türden korkunç cezaların aniden verilmesi, o zaman Roma'nın yenilmezliğini doğruluyor ve kararlı olmayanları ayaklanmaya katılmaktan caydırıyordu. Eğer Romalılar güçlerini toplamak için beklerlerse, isyancıların güveni her geçen gün artacak ve başarılı olabileceklerine olan inanç yayılacaktı.[26]

Gecikme isyancıların işine gelirken, hızlı bir karşı saldırı, ayaklanmayı ivme kazanmadan önce ezmek için yeterli olabilecek bir Roma güveni ve kuvvetinin sergilenmesi anlamına geliyordu. Bu bir riskti, çünkü genellikle küçük ve yetersiz tedarik edilen bir kuvvetle sahaya çıkmak anlamına geliyordu. Bazen bu yeterliydi, tıpkı Iceni ve müttefikleri yaklaşık MS 48'de yalnızca yardımcılardan oluşan bir birlik tarafından yenildiklerinde olduğu gibi. Vali, şehrin surlarına saldırmaya yardımcı olabilmeleri için süvarileri bile atlarından indirmişti. Romalı askerler profesyoneldi, ordunun talimleri ve net bir komuta yapısı vardı. Bu da onu beceriksiz kabile ordularından çok daha esnek hale getiriyordu ve genellikle çok daha fazla sayıda isyancı kuvveti ezebilmeleri için yeterliydi. Bazı zamanlarda savaşmaya nadiren ihtiyaç duyuluyordu ve Romalı askerlerin salt görünüşü bile rakiplerini korkutmaya yeterliydi. İtibar çok önemliydi ve küçük bir kuvvet bile dünyanın çoğunu

fetheden, inatçı denebilecek kararlılık ve acımasızlıkla zafer peşinde olduğu bilinen orduyu temsil ediyordu.[27]

Yine de imparatorluk ve ordusu tarafından yansıtılan yenilmezlik havası kırılabilirdi. Başka yerlerdeki askeri başarısızlıklar onu zayıflattı ve olay yerinde olanlar onu tamamen parçalayabilirdi. Bu, bir isyana bu kadar çabuk yanıt vermenin büyük kumarıydı. MS 60 yılında Decianus Catus tarafından Camulodunum'a gönderilen 200 adam, garnizon ve sömürgecilerle birlikte yok olmaktan başka bir şey yapamadı. *Legio IX Hispana*'nın bir müfrezesinin müdahalesi çok daha ciddi bir çabaydı, eğer Iceni ve müttefikleri daha az sayıda, daha az kararlı veya daha az şanslı olsaydı, o zaman işe yarayabilirdi. Bazı yardımcı kuvvetlerle birlikte lejyonun yalnızca bir kısmı dahil olabildi, ancak en fazla birkaç bin adam vardı ve uzun bir manevra savaşına hazırlanmaları pek mümkün değildi. Bunlar yetersiz kalınca bozguna uğradılar. Roma'nın gecikmesi isyancıları güçlendirip güvenlerini artırdı, ancak böyle bir felaket isyancı toplamanın daha da hızlı bir yoluydu.

Suetonius Paulinus, Boudicca ile karşılaştığında istediği kadar güçlü bir saha kuvvetine sahip değildi. Kendisine katılması için ek bir lejyon çağırmıştı, ancak vekil komutanı emre itaatsizlik etmeyi seçtiği için lejyon gelmedi. Bu adamın neden böyle davrandığını bilmiyoruz, ancak güneybatıda garnizon kurduğu bölgeden güvenli bir şekilde uzaklaşamayacağı inancı büyük olasılıkla etkendi. (Lejyonunun büyük zaferi kaçırmasına izin verdiği için bir kefaret olarak isyanın ardından canına kıydı.) Sebep ne olursa olsun, Suetonius Paulinus adada MS 43'ten beri en belirleyici savaşı verdiğinde, ilk istila kuvvetinin boyutunun dörtte birinden daha küçük bir orduya komuta etti. Şimdiye kadar Boudicca'nın savaşçıları gittikleri her yerde başarılı olmuştu. Bir savaştan kaçınmak korku gibi görünecek ve onlara daha fazla ivme kazandıracak, belki de hâlâ sadık kabileleri kraliçeye katılmaya ikna edecekti. Aedui kavmi isyancılara dahil olduğunda MÖ 52'deki seferin sonlarındaydı. Kuvvetlerine önemli ölçüde katkıda bulunma olasılığı düşük olduğundan Paulinus'un gecikmeyle kazanacağı çok az şey vardı ve Dio, kendisinin yiyeceğinin de azaldığını iddia ediyordu. Romalı komutan savaşta kumar oynadı ve kazandı. MS 9'da Arminius isyanı o kadar ustaca yönetti ki Varus'a gerçek bir şans verilmedi.[28]

BİR EYALETİ KAZANMAK VE KAYBETMEK

Arminius'un zaferi, Elbe ve Ren arasındaki Roma yönetimini devirdi ve eyalet asla geri alınamadı. Caesar, MÖ 52'de Alesia'da kazanarak isyanın arkasını kırdı ve Suetonius Paulinus'un MS 60'ta Boudicca'yı yenilgiye uğratması aynı şeyi yaptı. Her iki Romalı komutan da daha sonra isyancı kabilelerin ana vatanlarına saldı-

rarak ve her birini sırayla boyun eğmeye zorlayarak aylar geçirdi. İsyanın cezası korkunçtu, ancak beraberinde uzlaşma da vardı, bu Britannia özelinde Paulinus'un geri çağrılmasından sonra oluştu. Eyaletler, özellikle sakinlerini birleştirmek için çok az şeye sahip olan fetih gücünün yapay ürünleri olduklarından herhangi bir eyaletin tüm nüfusunun isyan etmesi pek olası değildir. Romalılar; Galyalıları, Germanları ve Britanni'yi bir bütün gibi düşündüler, ancak bu halklar kendilerini belirli bir kabilenin, klanın, topluluğun üyesi veya belirli bir lidere sadık olarak tanımlıyordu. Karizmatik bir lider ve ortak küskünlük onları bir süreliğine birleştirebilirdi ama gerilim her zaman olasıydı. MÖ 52'de bazı halklar isyan etti, ancak ortak çabaya katılmak yerine kendi başlarına savaşmayı tercih ederken, Aedui gibi diğerleri kimin komuta edeceği konusunda çekişti. Arminius her zaman diğer liderleri kendi planını takip etmeye ikna edemedi ve sonunda birkaç halkı kendi yönetimi altında birleştirmeye çalıştığı için öldürüldü.[29]

MS 9'da Arminius'un erkek kardeşi Roma'ya sadık kaldı ve Roma ordusunda hizmet etmeye devam etti. Varus'u isyan konusunda uyaran adam aynı zamanda Cherusci kabilesinin prensiydi ve Arminius'un kayınpederiydi. İlk büyük başarıdan sonra, savaşçılarının coşkusuna karşı koyamayacağını hissederek isyana katıldı. Oğlu, yeni eyalet için kurulan Roma ve Augustus kültünün bir rahibi olarak kaydolmuştu, ancak çok daha istekli olduğunu kanıtladı ve en başından beri isyancıların yanındaydı. Katliamın ardından Varus'un cesedine saygısızlık edildiği söylendi. Daha sonra baba ve oğul Romalılara sığındılar ve Ren'in batısında rahat bir sürgüne yerleştirildiler. Çok az lider amansız bir şekilde Roma yanlısı veya karşıtıydı ve karşıtların çok azı Roma'ya boyun eğmeye istekli oldukları sürece uzlaşmanın ötesindeydi.[30]

Her üç isyan da ilk fetihten nispeten kısa bir süre sonra, bir nesillik bir zamanda meydana geldi. Arminius, Vercingetorix ile Boudicca'nın kaybettiği savaşı kazandı. Britannia ovalarında, başka ciddi isyanlar görülmedi. Galya bir daha asla MÖ 53-52 ile aynı ölçekte başkaldırı yaşamamış olsa da, tamamen barışçıl hale gelmesi daha uzun sürdü. Julius Caesar, Roma'nın yeni fethedilen eyalet üzerindeki kontrolünü tehdit altına sokmadan iç savaşta savaşmaları için ordusunun çoğunu geri çekmeyi başardı. Detaylar az, ancak Galya'da diktatörlük sırasında ve Augustus döneminde birkaç kez sorun yaşandı. Her durumda huzursuzluk sadece bir avuç kabileden geliyordu ve işgalci Romalıları kovmak için büyük bir ittifak yoktu. Kaynaklar, bu isyanların çoğunu Ren'in dört bir yanından gelen German akıncıların saldırılarına bağlıyor. Romalıların bunların olmasını engellemedeki başarısızlığı, onları daha az güvenilir müttefikler gibi gösterdi ve ayrıca askeri hâkimiyetlerinin artık o kadar güçlü olmadığını düşündürdü. Ariovistus'un izinden giden bazı Germanların Galya'dan gelen hırslı liderlerin müttefiki olarak gelmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.[31]

Art arda yapılan nüfus sayımları ve ardından gelen vergiler, kötü duyguları canlandırdı. Birçok soylu, azatlı adamın icat ettiği iki ay için fazladan para topladığını Augustus'a şikâyet etti ve bu durduruldu. Adam, Galyalı soyluların isyanı finanse edecek servete sahip olmalarını engellediğini ve parayı imparatorluğun iyiliği için aldığını iddia etti. Paranın kendilerine mi iade edildiğini yoksa devlet hazinesine mi gittiğini bilmiyoruz. MS 21'deki bir isyan patlamasının liderlerinin hepsi ağır borçlu aristokratlardı. Bu kabile soyluları Roma vatandaşlarıydı ve Tacitus'un da belirttiği gibi, aileleri bu onuru hâlâ ender görülen bir şeyken kazanmışlardı. Bir Roma eyaletinin parçası olarak kabileleri arasında itibarı korumak pahalıydı ve genel vergi yükünden ziyade bu onları geri dönülmez bir şekilde borca sokmuş olabilir. Günümüzde Galya'daki vergi toplamada oluşan olağandışı suiistimallere dair elimizde hiçbir ipucu yok.[32]

Birçok kabileden umutsuz aristokratlar iletişim kurmaya ve gizlice buluşmaya başladılar, zira bir kez daha bu kendiliğinden oluşan kargaşa değil, Tiberius'un yönetiminin popüler olmadığı ve lejyonların hoşnutsuz olduğu inancıyla oluşturulmuş yavaş yavaş olgunlaşan bir plandı. Liderler, Treveri'den Julius Florus ve Aedui'den Julius Sacrovir idi. Her iki isimde bulunan Julius, ya Augustus ya da Caesar tarafından verilen vatandaşlığı gösteriyordu ama kargaşanın başlangıcında perde arkasında kaldılar. Gruplar iki kabile halinde isyan ettiler ve Romalıların rutin, hızlı karşı saldırılarıyla çabucak bastırıldılar. Bir olayda, şehirde cohortes olarak bulunan ve Lugdunum'daki (Lyon) imparatorluk darphanesini koruyan, en fazla 1.000 kişiden oluşan paramiliter güç, isyancıları ezmek için yeterliydi. Rhineland'da bir lejyoner müfrezesi başka bir isyanla karşılaştı. Bunlara, cesaretinin herkes tarafından görülmesini istediğini söyleyerek övünen, başı açık savaşan, hâlâ açıkça sadık görünen Sacrovir liderliğindeki birlik de dahil olmak üzere yerel müttefikler tarafından yardım edildi. Mahkûmlar, Sacrovir'in bunu tanınıp yaralanmamak için yaptığını iddia etti. Tacitus, bu uyarıları dikkate almadığı için Tiberius'u suçladı.

Florus, kendi kabilesinden toplanmış bir süvari alayı manasına gelen *ala*'yı alt etmeye çalıştı, ancak çok azı kendi yanaşmaları ve bazı umutsuz borçlulardan oluşturduğu çeteyi kalabalıklaştırmak için ona katıldı. Birçok sadık yardımcı birlik de dahil olmak üzere hepsi Ren'deki ordulardan gönderilen askeri destekler tarafından hızla avlandı. Asileri kovalayan en aktif subaylardan biri, Florus'un uzun süredir kişisel rakibi olan Julius Indus adında bir Treveri asilzadesiydi. (*Ala Gallorum Indiana* olarak bilinen bir süvari alayı, Roma ordusunda nesiller boyunca vardı ve muhtemelen onun adını taşıyordu.) İsyancılar avlandı ve öldürüldü ya da yakalandı. Florus bir süre serbest kaldı ama sonunda köşeye sıkıştırıldı ve kendi canına kıydı.[33]

Treveri ve Gallia Belgica'nın diğer halkları, Rhineland'daki güçlü garnizonların kolayca ulaşabileceği bir yerde yaşıyordu ve bu nedenle misillemelere karşı savun-

masızdı. Aedui kavminin, yaşadığı yerde herhangi büyük birlik yoğunluğu yoktu ve hatırı sayılır ek avantajlarla muazzam bir servete sahiptiler. Sacrovir, Bibracte'nin eski *oppidum*'unun yerini almak üzere Augustus tarafından kurulan şehir olan Augustudunum'da (Augst) kabile başkentini ele geçirmeye yetecek kadar destekçi topladı. Galya'nın her yerinden genç aristokratlar şehirde düzgün Roma eğitimi aldılar ve Sacrovir, ailelerini ve ev topluluklarını kendisine katılmaya ikna etmeyi umarak bunları rehin aldı; Aedui'nin MÖ 52'de Caesar'ın konvoyundaki rehineleri ele geçirmesinin yankısıydı. Kısa süre sonra asi ordusunun sayısı 40.000'di, ancak bunlardan ancak 8.000'i Roma tarzına uygun şekilde donatıldı. Serbest bırakılan, askere alınan ve eğitim altındaki bir gladyatör birliği dışında, ordunun geri kalanı av mızrakları ve diğer sağdan soldan buldukları silahları kullanıyordu. Gördüğümüz gibi, Romalılar eyalet halkını aktif olarak silahsızlandırmadılar, ancak toplum daha barışçıl hale geldikçe, askeri teçhizat doğal olarak daha nadir bulunur oldu. Galya'da aristokratlar, rahiplikler, yerel magistratuslar, mülk ve servetin yanı sıra imparatorluk hizmeti aracılığıyla rekabet ediyorlardı ve artık statülerini evlerindeki savaşçıların sayısına dayandırmıyorlardı. Sacrovir silahların gizlice üretilmesini ayarlamış olsa da dikkat çekmeme zorunluluğu başarabileceklerini sınırlamıştı.[34]

Sayılar etkileyiciydi, ancak deneyim, uygun ekipman kadar yetersizdi. Yukarı ve Aşağı Germania'nın legatusları, Roma'nın tepkisini geciktirerek, seferin sorumluluğunu kimin üstlenmesi gerektiği konusunda tartıştığında bu isyanı biraz cesaretlendirdi. Tacitus, komşu bölgelerde isyana özel bir sempati duyulduğunu, ancak açıkça bağlılıktan korkulduğunu söylüyor. Bunların bir kısmı kuşkusuz başarı şansının pragmatik bir hesabıydı. Yine de, borç ve küskünlüğün o kadar yaygın olmadığını ya da en azından tüm nüfusu riskler ne olursa olsun herhangi bir çıkış yolu arayacak kadar çaresiz bırakacak derecede olmadığını gösteriyor. Romalı komutanlar aralarındaki farklılıkları çözdüklerinde, Yukarı Germania'nın garnizonlarından kuvvet gönderildi ve aceleyle Augustudunum'a doğru yola koyuldu. Tek taraflı umutsuz bir savaşta isyancılar bozguna uğratıldı ve isyan birkaç saat içinde sona erdi. Sacrovir intihar etti. Roma'da Tiberius, Galya'daki isyanlar hakkında resmi bir açıklama yapmamış ve vahşi söylentilerin yayılmasına izin vermişti. Senato'ya hem isyanı hem de mutlak yenilgiyi anlatmak için yazmadan önce zafer haberlerinin kendisine ulaşmasını bekledi.[35]

Bu, Galya'da kabileleri toplu halde toplamak için gerçek bir girişimin olduğu son ayaklanmaydı ve o zaman bile dört Galya eyaletinden sadece ikisi işin içindeydi ve kalkışma tamamen başarısız oldu. Aslında, bundan sonra tekil kabilelerde isyan çıktığına dair pek az delil bulunmaktadır. MS 69'da, İmparator Vitellius'un düşüşü sırasında Roma'daki Capitolinus Tepesi'ndeki tapınaklar ateşe verildi ve Jüppiter Optimus Maximus'un kutsal tapınağı da dahil olmak üzere hepsi cid-

di şekilde hasar gördü. Haber yayıldıkça, Roma İmparatorluğu'nun sonuyla ilgili druid kehanetleri Galya'da geniş çapta yayıldı. Büyük bir coşkuyla tekrarlandılar, ancak isyana sebep olmadılar. Bir yıl önce Boii kavminden Mariccus, kendisini bir tanrı ve "Galya'nın kahramanı" ilan ederek yaklaşık 8.000 takipçi toplamıştı. Kabile aristokrasisinden değildi, bunun yerine mistik bir lider gibi görünüyordu. Bu ayaklanma önemli ölçüde bir takım yardımcı cohortesin desteklediği ve esasen Aedui kavminden aristokratların kurdukları kabile milisleri tarafından bastırıldı. Mariccus, arenadaki vahşi hayvanlara atıldı ve bunlar ona zarar vermeyince ünü kısa bir süreliğine yeniden canlandı. Vitellius, Rhineland'dan kendini imparator yapmak için yola çıkarken, asi liderin sonrasında daha sıradan yollarla idam edilmesini izledi.[36]

MS 70'teki Batavi isyanı, Roma iç savaşının bir parçası olarak başlayan ve kendinden menkul Galya İmparatorluğu'na dönüşen daha ciddi bir meseleydi. Rhineland'ın ötesine pek sıçramadı ve orada bile birçok topluluk ile bireysel lider Roma'ya sadık kaldı. İsyancılar, sınırların ötesindeki German kabilelerinden eyaletlerin kendilerinden kazandıklarından daha fazla müttefik kazandılar ve bir yıldan biraz fazla bir süre içinde ayaklanma bastırıldı. Görünüşe göre sınırdaki eyalet, imparatorluğun diğer kısımlarıyla çevrili eyaletten fazlasıyla uzun bir süre daha az istikrarlı kalıyordu. Ren'de baskın Roma askeri varlığı tesis edildiğinde, German eyaletinin MS 9'da kaybedilmesine rağmen Galya çok daha barışçıl hale geldi. Mesela ovalık Britannia'nın aksine Kuzey Afrika'nın bazı kısımları veya kuzeyi hiç bu kadar istikrarlı olamadı, ancak başka yerlerde Roma egemenliğine karşı büyük ölçekli ciddi bir isyan beklentisi yok gibi görünüyordu. Daha sonraları özellikle de 3. yüzyıldan itibaren, isyanlar Roma karşıtı değil, yerelde popüler olan bir lideri imparator yapma çabalarıydı.

Anlayabileceğimiz kadarıyla, Britannia'daki kadar hızlı olabilen ya da İspanya ve Galya'daki gibi nesillerce sürebilen fetih aşamasından sonra, eyalet tamamen güvenli hale gelmeden önce sık sık büyük isyan yaşandı. Sonrasında, ciddi isyanlar son derece nadirdi ve çoğu eyalette meydana gelmedi. Tiberius, Galya'daki isyanları yenilene kadar gizledi ve daha sonra yenilginin ciddiyetini Frisii yüzünden sakladı, bu da bazı akademisyenleri Roma yönetimine karşı başlayan isyanların elimize ulaşan kaynaklarda yeterince rapor edilip edilmediğini merak etmeye yönlendirdi. Bu kuramın bariz bir zayıflığı, Tiberius'un ne yaptığını bu kaynaklardan birinden öğrenmemizdir. 2. yüzyılın büyük bir kısmı da dahil olmak üzere birçok dönem için edebi kanıtların yetersiz olduğu kesinlikle doğrudur. Yine de büyük isyanlardan söz edilmeyeceği veya başka bir iz bırakmayacağı biraz zorlama bir inançtır. Mariccus'unki gibi daha küçük ayaklanmalar pekâlâ kayıtlardan silinebilir ve biz bunu yalnızca Nero'nun ölümünden sonra Tacitus'un günümüze ulaşan iç

savaş döneminin ayrıntılı kaydını yazması nedeniyle biliyoruz. Bu eser MS 70'ten Domitianus'un MS 96'daki ölümüne kadar devam eden *Tarihler* kitabının geri kalanından farklıdır. Dolayısıyla diğer yıllarda ve eyaletlerde bu ölçekteki olayların kaynaklarımızda yer almaması mümkündür. Bu tür şeyler Roma yönetimini tehdit etmiyordu ve aslında çoğu zaman imparatorluğun tamamını yenmeyi amaçlamaktan ziyade yerel liderleri yenmeyi amaçlamış dahi olabilir.[37]

Roma yönetimine karşı çıkan isyanların hiçbiri, bütün bir eyalette genel destek kazanmadı. Roma ile ittifaktan çıkar sağlayan, ancak şimdi bağlılıklarını değiştiren yerel aristokratlar tarafından yönetildiğinde bile, sadık kalan önemli sayıda benzer kimseler her zaman vardı. Bunların Roma'ya samimi bir sevgi duyduklarından mı, isyanın sonuçlarından korktuklarından mı, isyancı liderlerin rekabetinden ve düşmanlığından mı, yoksa ödüllendirilmeyi umduklarından mı böyle hareket ettikleri pek önemli değildir. Roma yönetimi, bir eyaletteki herkesin onu reddetmeyi seçeceği kadar dayanılmaz olmamıştı. Zamanla, her bölgede daha da az aktif isyan riskini göze almış gibi görünüyor. Eyaletlerde milliyetçiliğe benzer bir şeyin olmadığını kendimize bir kez daha hatırlatmalıyız. Aynı şekilde, emperyal güce karşı nefret içinde birleşen farklı eyaletler arasında dostluk duygusundan da eser yoktur. Ordunun zayıf olduğu anlaşılır veya başka bir yerde çok meşgul olduğu fark edilirse, isyancılar bunu harekete geçme fırsatı olarak görmeyi teşvik etti, ancak amaçları yerel kaldı. İmparatorluğun kaynaklarını bölmek için eş güdümlü planlamaya veya imparatorluğun kullanabileceği güce denk gelebilecek herhangi bir aktif yardıma dair hiçbir kanıt yok. Bireysel olarak, bir isyan nüfusun büyük bölümünü kapsamayı başarsa bile, tek bir eyalet Roma'nın askeri gücüyle baş edemezdi.

MS 9'da Arminius, Romalıları Ren'e geri itmeye yetecek kadar büyük zafer kazanmayı başardı ve takip eden yıllarda Tiberius operasyonları durdurana kadar kesin yenilgiden kaçındı. İmparatorluğun sınırındaki eyaleti terk etmek mümkündü. Vercingetorix veya Boudicca, Arminius'un başarısıyla eşleşseydi, Romalıların Galya ve Britannia'yı fethetmek için geri dönmemeleri olasıydı. Principatus döneminde bunun anahtarı, imparatorun tutumu ve kaybedilen toprakları geri kazanmak için kaynak ayırma isteğiydi. Germania yeniden fethedilmedi, ancak imparatorluğun kalbindeki eyaletler farklı bir konuydu ve kayıplarının kabul edilmesi pek mümkün değildi. İnsan gücü ve lojistik destek sağlanana kadar geri alınması zaman alabilirdi, ancak kaybedilen bir bölgeden vazgeçme olasılığı yoktu.

Taraf değiştirmeden önce Roma'ya karşı bir isyana katılmış olan tarihçi Josephus, II. Herodes Agrippa'ya, kralın MS 66'da Kudüs halkını isyan etmemeye ikna etmeye çalıştığı bir konuşma atfediyordu. Roma, böyle bir isyanı yenilgiye ve korkunç bir intikama mahkûm etti. Sırf zalim ve açgözlü bir vali yüzünden savaşa gitmek aptallık olurdu. "Romalı valilerin tahammül edilemez derecede sert oldu-

ğunu kabul edersek, bundan tüm Romalıların size Caesar kadar adaletsiz davrandığı sonucu çıkmaz." Tacitus, Batavi isyanını bastıran adamın da benzer duyguları ifade etmesini sağlar. Roma mağlup edilemeyecek kadar güçlüydü, kötü ve açgözlü valiler olmasına rağmen iyileri de vardı. Korku ile az ya da çok baskıcı olsa bile Roma yönetiminin genellikle tahammül edilebilir olduğu duygusu, pek çok eyalet halkını isyan aleyhinde ikna etmiş olabilir.[38]

DAHA GÜÇLÜ BİR KİMLİK DUYGUSU MU?

Judaea* ve doğudaki diğer önemli Yahudi yerleşimlerinin tarihi, başka yerlerde görülen modele kısmi bir istisna sağlıyor gibi görünüyor. Suriye'nin elçisi olarak Varus, MÖ 4'te iki kez Judaea'ya müdahale etti ve görevdeki haleflerinden biri de MS 6'da aynı şeyi yaptı. Judaea, herhangi bir lejyoner birliğine komuta etmeyen ve bunun yerine yaklaşık altı veya yedi yardımcı birlikten oluşan kuvvete sahip vali tarafından yönetilen bir atlı sınıfı eyaletiydi. Bu kuvvetler Samaria'dan, bölgenin Yahudi olmayan nüfusundan ve Suriye'den yerel birlik olarak toplandı. Birçok durumda, karizmatik dini liderler ve haydut şefleri olarak adlandırılan adamlardan oluşan birleşimi bastırmak için kısa, genellikle tek taraflı operasyonlarda savaştılar. Yahudi ve Samarialı topluluklar arasında veya Yahudi ve Yahudi olmayan topluluklar arasında özellikle de Juadaea kıyısındaki Caesarea'da ve Mısır'da, İskenderiye'de derinlere yerleşmiş düşmanlık, bazen büyük ölçekte şiddete dönüşerek, ağır askeri müdahalelere yol açtı.

Doğrudan Roma egemenliğinin dayatılmasından altmış yıl sonra MS 66'da Caesarea ve İskenderiye'de Yahudiler ve Yahudi olmayanlar arasında çatışmayla başlayan büyük bir isyan vardı. Artık procurator yerine praefectus olarak adlandırılan ve imparatorluğun büyük eyaletlerindeki procurator makamından ayrıştırılan vali, sevilmeyen ve acımasız biriydi. Muhtemelen Boudicca'nın isyanını kışkırtmaya yardımcı olan aynı umutsuz para ihtiyacının bir parçası olarak, eyaletten elde edilen geliri artırmak için Nero tarafından açık emirlerle gönderilmişti. Durumu kötü idare edip yenildi ve Kudüs'ten çekilmek zorunda kaldı. Toplumlar arası şiddetin miktarı hızla artarak daha geniş bir alana yayıldı. Suriye legatusu, müttefik birlikler de dahil olmak üzere mevcut tüm askerleri toplayıp Kudüs'e yürüdüğünde, beklediğinden daha fazla direnişle karşılaştı. Geri çekilirken, yürüyüş kolunun önü kötü bir şekilde kesildi, 5.000'den fazla adamını ve *Legio XII Fulminata*'nın kartal sancağını kaybetti. Juadaea Akdeniz eyaletiydi, uzak sınırda değildi ve dolayısıyla MS 67'de yeni komutan, geleceğin imparatoru Vespasianus, yeniden fethine

* Kabaca günümüzdeki Lübnan'ın, Ürdün'ün ve Filistin'in bir kısmını kapsayan Roma eyaleti. [y.h.n.]

başlamak için çok daha güçlü ve daha iyi hazırlanmış bir orduyla gönderildi. Bir yıl sonra Vespasianus'un muzaffer olarak ayrılacağı iç savaşın patlak vermesiyle isyana müdahale ertelendi ve Kudüs yaklaşık 70'e kadar alınamadı ve son hisarlar ancak birkaç yıl sonra isyancılardan temizlendi.[39]

Bir süreliğine, kendi sikkelerini basan ve zamanıyla kaynaklarının önemli bir kısmını müsrif güç mücadelelerine harcayan bağımsız bir Yahudi devleti kuruldu. MS 66'da, Kudüs aristokrasisinin kıdemli rahip aileleri etrafında toplanmış birçok üyesi isyancılara katılmayı seçti, aralarında genç Josephus da vardı. Yine de herkes isyana tamamen bağlı değildi. Galilaea'da önemli sayıda Yahudi nüfusa sahip bazı topluluklar isyancılara karşı savaşırken, diğerleri mümkün olan en kısa sürede teslim oldu. İsyancılar hiçbir zaman etkili muharebe ordusu oluşturamadılar ve daha geniş nüfustan çok sayıda disiplinsiz, eğitimsiz ve yetersiz donanımlı gönüllü tarafından desteklenen ana liderlerin küçük, yüksek motivasyonlu gruplarına güvendiler. Açık savaşta az sayılardaki Romalı muvazzaf askere bile karşı koyamazlardı. Kaybedilen bölge birbirini takip eden kuşatmalarla geri alındı ve isyancıların kontrol ettiği alan giderek küçüldü. Her aşamada Romalılar, mümkün olan her yerde iltica ve teslimiyeti teşvik etmeye yönelik olağan uygulamaları izlediler. Bu işe yaramadığında Tapınak'ın yıkıldığı üç aylık bir kuşatmanın ardından Kudüs de dahil olmak üzere mühendislik becerisi ve kararlı saldırganlıkla, Roma sırayla her müstahkem yeri aldı. Ölü Deniz kıyısındaki Masada'daki kuşatma çalışmaları, Roma ordusunun inatçılığı hakkında iyi bir izlenim veriyor. İsyancılar nereye giderse gitsinler ve tuttukları mevzii ne kadar kuvvetle tahkim etmiş olurlarsa olsunlar lejyonlar gelip onları yok edeceklerdi.

MS 115'ten MS 117'ye kadar Mısır, Cyrenaica ve Kıbrıs'taki Yahudi nüfus, vahşet ve yamyamlık iddialarının damgasını vurduğu bir savaşla isyan etti. Kıvılcım, bir kez daha Yahudi olmayan komşularıyla karşılıklı husumetten çıkmış gibi görünüyor. Ordunun çoğunun Traianus'un doğu seferine yoğun biçimde bağlandığı bir zamanda, önemli kaynaklar gerekti, ancak isyan bir kez daha ezildi. Judaea veya Galilaea'da herhangi bir çatışma olduğuna dair bir kanıt yok ve oradaki topluluklar barışçıl kalmış gibi görünüyor. Judaea, MS 132-135'te karizmatik Bar Kokhba'nın önderliğinde yeniden isyan etti. Kaynaklar zayıftır, ancak Roma'nın ağır kayıpları olmuş gibi görünüyor; İmparator Hadrianus'un Senato'ya geleneksel "Ben iyiysem, ordu da iyidir" formülünü görmezden gelerek yazdığı varsayılıyor. Bu bağımsız Yahudi devleti, önceki isyanda olduğundan daha kısa sürdü, ancak bir süre sikkeler darp etti ve bazı temel bürokrasileri örgütledi. Galilaea bu yıllarda büyük ölçüde isyandan uzak kalmış gibi görünüyor ve arkeoloji, oradaki toplulukların çok az acı çektiğini ve gelişmeye devam ettiğini gösteriyor. Judaea'da Romalılar, surlarla çevrili kasaba ve köylere yönelik uzun bir dizi baskın ve kuşatmada

isyancıları yıprattı; Dio, elli kasaba ve 985 köyün saldırıya uğradığını ve yerle bir edildiğini iddia ediyor. Juppiter kültü Tapınak Dağı'na yerleştirilerek Yahudiliğin ruhani merkezinin öncesinde marjinal sayılan Galilaea'ya kaymasına neden oldu ve Kudüs, Yahudi olmayan bir şehre dönüştürüldü.[40]

Yahudilerin, bırakın Roma İmparatorluğu'nu, Büyük İskender'in gelişinden çok daha önceye dayanan bir kimlik duygusu vardı. İnançları onları bağladı ve ulus olma duygularını pekiştirirken, daha güçlü düşmanlara karşı mucizevi zaferler ve kölelikten kaçış örnekleri verdi. Yahudi ritüelleri, onların Roma sistemine dahil olmalarını zorlaştırdı; örneğin, askerlik hizmetinden muaf tutuldular ve oldukça uzun bir paralı asker sağlama geleneğine son verdiler. Kendi aralarındaki farklılıklardan bazıları, Roma'nın gelişinden önce zaten güçlenmeye başlaması muhtemeldir. Bir fatihi devirme yeteneklerine dair inançları, Makkabaioi Hanesi'nin MÖ 2. yüzyılda Seleukoslara karşı kazandığı zaferin hatırasıyla büyük ölçüde pekiştirildi. Asamonaioiler Yahudi krallığını kurdu. Herhangi bir rasyonel hesapla Judaea halkı, en hafif tabirle pek olası olmayan Galilaea ve Idumaea halkıyla birleşip onlar üzerinden egemenlik kurabilse bile Roma İmparatorluğu'nun gücünü yenmeyi ümit edemezdi. Josephus'un MS 66'da II. Agrippa'nın ağzından düşürmediği argüman da buydu elbette. Kaybetmek zorundaydılar. Babil'de ve başka yerlerde önemli bir Yahudi nüfusu olduğu için Parthlardan yardım ummaları mümkündür. Tapınağın yıkılmasına kadar, oralardaki Yahudilerin çoğu büyük bayramlarda Kudüs'e gitti. Eğer öyleyse, o zaman bu umut asla gerçekleşmedi ve Parthların hiçbir zaman Roma İmparatorluğu'nun herhangi bir bölümünü kalıcı olarak ele geçiremeyecekleri ve ellerinde tutamayacakları unutulmamalıdır.[41]

Yahudi dini, Roma'nın tebaası olarak yaşamakla bağdaşmaz değildi. MS 135'ten sonra başka isyanlar olmadı; ondan önce bile Judaea ve imparatorluğun büyük bir kısmındaki Yahudi nüfusu çoğu zaman isyana yakın bile değildi. MS 66'daki başkaldırı kaçınılmaz olmaktan çok uzaktı. Bu isyandan sonra tutumlar sertleşti, ancak ondan önce Roma toplumunda ve özellikle de ilgisizlik veya ilginç uygulamalarında hafif eğlence ile daha iyi karakterize edilen seçkinlerinin tutumlarında güçlü bir Yahudi düşmanlığı izi yok. 1. yüzyılda Judaea'da ciddi sosyal ve ekonomik sorunların olması, güçlü liderler ortaya çıktığında isyan riskini göze almaya istekli çaresiz bir kırsal nüfus yaratması muhtemeldir, ancak orada durumun isyan çıkmamış diğer bölgelerde olduğundan çok daha kötü olup olmadığını bilmek zordur. İsyanın bedeli korkunçtu, ancak arkeolojik kayıtlarda ülkenin büyük bir kısmında kalıcı bir yıkım görmek daha da zor. İsyanlardan sonra Yahudi nüfusu Judaea'dan çıkarılmadı, ancak kayıplar korkunçtu ve bazıları bölgeden göç etti. Galilaea, özellikle kırsal kesimde, açıkça Yahudi olarak kaldı ve her iki bölgede de bu nüfus bir daha asla büyük çapta isyan etmedi.[42]

İlk bakışta üç büyük Yahudi isyanı, diğer eyaletlere kıyasla Roma yönetiminden özgürlük kazanmak için önemli ölçüde daha uzun ve kararlı bir mücadele gösteriyor gibi görünüyor. Yine de Traianus isyanları ayrı olarak ele alınırsa, fark çok daha az çarpıcıdır. Sonunda, Roma İmparatorluğu'nun Yahudi tebaası imparatorluk yönetimini kabul etti ve isyan etmeyi bıraktı. İsyanlar sırasında bile, düşmanlıklarının imparatorluktan çok Yahudi olmayan komşulara odaklandığı görülüyor.

IX
DİRENİŞ, AYAKLANMA VE SOYGUN

"Boukoloi denilen halk Mısır'da bir kargaşa başlattı ve bir rahip Isidoros'un önderliğinde Mısırlıların geri kalanının ayaklanmasına neden oldu. İlkin kadın giysileri giyerek Romalı centurionu* aldatmış, kendilerinin Boukoloi kadınları olduklarına ve kocaları için ona fidye olarak altın vereceklerine inandırmışlardı, Romalı yanlarına geldiğindeyse onu vurmuşlardı. Yoldaşını da kurban ettiler ve bağırsakları üzerine yemin ettikten sonra onları yediler. Isidoros cesarette tüm akranlarını geride bıraktı."

-Dio Cassius, MS 3. yüzyılın başları.[1]

"HUZURLU VE SESSİZ"

Judaea'da bu biraz daha uzun sürse de zamanla Roma yönetimine karşı büyük isyanlar sona erdi. Birkaç eyalette küçük çaplı isyanlar meydana geldi, ancak bunlar çok nadirdi. MS 171 veya 172'de Boukoloi (ya da Bucoli) yani "sığırtmaçlar" ya da "çobanlar" olarak adlandırılan bir grup Nil Deltası'nda isyan etti. Kaynaklarımız yetersizdir, olaydan çok sonraları Dio'nun aktardığı özetten bir paragraftan biraz daha fazlası mevcuttur, onda da derleyicisi korkunç ve tuhaf şeylere odaklanmaktadır. Boukoloi'dan bazılarının, onlardan para toplamak için gönderilen centuriona yaklaşmak için kadın kılığına girdiğini iddia ediyor; Romalı subay gafil avlanarak doğrandı ve yoldaşı da kurban olarak doğrandı, isyancıları korkunç bir yeminle bağlamak için bağırsakları yendi.

"Hepsinin en cesuru" olarak tanımlanan Isidoros adlı bir rahibin önderliğindeki bir grubun katıldığı başkaldırı ivme kazandı. Romalılar her zamanki gibi karşılık verip saldırdılar, ancak isyancılara karşı gönderilen kuvvet yenildi. Bu sırada Mısır, en fazla bir düzine yardımcı birlik tarafından desteklenen tek bir lejyon tarafından korunuyordu. Bu birliklerin bir kısmı eyaletin güney sınırında, Yukarı Nil'i korudu ve diğerleri Kızıldeniz limanlarına giden yollarda devriye gezdi veya

* Roma'da yaklaşık olarak 60-100 kişilik askeri birlikten sorumlu askeri komutan, günümüzdeki yüzbaşı vazifesine tam olarak denk düşmediğinden Latince karşılığı *centurion* tercih edilmiştir. [y.h.n.]

küçük müfrezeler halinde dağıldı, taş ocaklarını veya tahıl ambarlarını korudu ve polis veya yönetici olarak görev yaptı. Böyle bir konuşlandırma, ayaklanmayla başa çıkmak için gönderilen askeri desteğin büyük olmasını ya da Mısır'daki en iyi eğitimli ve motive olmuş birliklerden oluşmasını olası kılmıyor, bu da yenilgiyi normalleştiriyor.[2]

Başarı, isyancıları büyük İskenderiye şehrine doğru ilerlemeye yüreklendirdi, ancak bunun birkaç ay sonra gerçekleştiği açıktı, çünkü Suriye'den gönderilen ve o eyaletin elçisi Caius Avidius Cassius tarafından yönetilen kuvvetler tarafından engellendiler. Senatörlerin Mısır'ı ziyaret etmeleri yasaktı ve bu müdahale İmparator Marcus Aurelius tarafından emredilmiş olmalıydı, bunun için kendisine durumun aktarılması, emrin Suriye'ye gönderilmesi ve bir gücün toplanıp Mısır'a taşınması için zaman gerekiyordu. Cassius büyük bir savaştan kaçındı ve bunun yerine isyancıları yıprattı, birçok küçük savaşa girdi ve isyancı grupların her birini ayrı ayrı mağlup etti. Bu, onların ya baskın çeteleri olarak dağıldığını ya da her birinin kendi evlerini savunmak için yerleştiğini gösteriyor.[3]

Bölümle ilgili birçok önemli detay gözümüzden kaçıyor. Örneğin, centuriona yapılan saldırı, Romalı askerlerin gücendiğini gösteriyor, ancak isyanın ana nedeninin bu olup olmadığı açık değildir. Korkunç bir insan kurbanı ve rahip Isidoros'un sözü, hem birleştirici bir güç olarak hem de farklı bir kültürden yabancılar tarafından yönetildiklerini hatırlatmak için ya da Boii kavmi arasında Mariccus'un takipçilerine sunduğu ilahi yardım vaadi olarak dini coşkuya işaret ediyor. Yine de, bu kadar kısa bir hesap verildiğinde dikkatli olmalıyız. Hem Yunanlar hem de Romalılar, Mısır halkını aşırı derecede batıl inançlı görmüşler ve onların tuhaf ve vahşi ritüeller uyguladıklarını iddia ederek, davranışlarını bu şekilde tasvir etmeye meyilli olmuşlardır. Üstüne Boukoloi, eski kurguda insan kurban eden ve yamyamlık yapan vahşi barbarların karikatürüne dönüşmüş gibi görünür ve bu kurgusal görüntü, tarihsel anlatılara da pekâlâ sızmış olabilir.[4]

İsyanla ilgili tüm şüphelerimiz için, bazı yönler ortaya çıkıyor. Çoğu zaman olduğu gibi, MS 1. ve 2. yüzyıllarda Mısır garnizonunun boyutlarının kademeli olarak küçültülmesi kısa vadede olduğu kadar uzun vadede de Romalıları şaşırtmış görünüyor. Boukoloi gerçekte kim olursa olsun ve kaynakların iddia ettiği kadar vahşi olsa da olmasa da, Mısır kırsalının daha geniş nüfusu içinde sadece bir gruptu. Diğerleri onlara katıldı, ancak isyan ortak bir kimlik duygusuna sahip birleşik bir halk tarafından oluşmuyordu ve bunun yerine gevşek bir şekilde bir araya getirilmiş birden çok topluluktan meydana geliyordu. İsyanın ölçeği net değilse, eyalet nüfusunun küçük bir azınlığından başka bir şeyi kapsadığına dair hiçbir ipucu yok ve isyancılar açıkça Roma'ya düşman olsa da, İskenderiye'ye geçiş imparatorluğun diğer tebaası için çok az sempati olduğunu gösteriyor. Bu şehir daima "Mısır

yakınlarındaki" İskenderiye olarak tanımlandı, "Mısır'daki" İskenderiye şeklinde değil ve yüzbinlerce nüfusu barındıran bir metropoldü. Büyük İskender tarafından kurulmuştu, sakinleri karışıktı, ancak etnik olarak olmasa da baskın grup yasal ve kültürel olarak Yunan'dı. Boukoloi ve genel olarak kırsal nüfus gibi gruplar, bu "yabancı" şehre, İskenderiyelilerden bile daha fazla düşkündü.[5]

Bir eyaletteki nüfusun karışıklığı büyük isyanların bile eyaletteki bütün nüfusu imparatorluk gücüne karşı birleştirememesindeki ana etkenlerden biriydi. Daha küçük isyanların eğilimi, küçük bölgelere veya gruplara odaklanmaktı ve yayılmanın zor olduğu anlaşıldı, çünkü eyaletteki diğer topluluklar onlara karşı antipati besliyordu veya açıkça düşmandı. Romalılar gelmeden önce imparatorluktaki bölgelerin çok azında barış ve istikrar vardı, geçmişteki kan davalarının anıları hâlâ güçlüydü. Fetih deneyimi, belirli liderlerin ve nüfusun belirli kesimlerinin daha sonraki herhangi bir gerçek veya algılanan lehinde olduğu gibi, yerli halk arasında bazı bölünmeleri pekiştirdi. Romalıların fatihlerin yalnızca sonuncusu olarak Doğu Akdeniz'e gelişleri, daha önceki imparatorluklar tarafından yaratılan ya da şiddetlendirilen uzun zamandır süregelen tüm ayrışımları ortadan kaldırmadı. İskenderiyeliler ve kırsal kesimdeki Mısırlılar aynı anda Roma yönetimine yabancılaşıp isyan etseler bile, bir araya gelme ihtimalleri yoktu. Aslında, Roma egemenliğinden kurtulmak, onları çok daha eski kavgaları canlandırmaya istekli hale getirecekti.

Nero'nun ölümünden sonraki iç savaşta, Galya'daki Lugdunum ve Viennensis (günümüzdeki Viyana) arasındaki nefret yeniden alevlendi ve "herkesin Nero ya da Galba adına savaştıklarına inanamayacak kadar vahşi ve sık" çatışmalara yol açtı. Daha sonra, Lugdunum liderleri Ren sınırından yola çıkan ve tahtta hak iddia eden başka birisi için savaşan orduyu ikna etmeye çalıştı; Viennensis'i "yabancı ve hasmane" ve aynı zamanda yağma açısından zengin bir yer olarak göstererek yağmalatmaya çalıştı. Oradaki insanlar dramatik bir teslimiyet gösterisiyle onlara para ve silah vererek askerleri yatıştırmayı başardılar. Daha sonra aynı güç mücadelesi sırasında, Kuzey Afrika'daki Oea ve Leptis Magna şehirlerinde, birbirlerinin sığırlarını ve mahsullerini çalan köylüler arasındaki anlaşmazlıklar "doğru dürüst silahlanmaya ve meydan savaşlarına" dönüştü. Oea, güneydeki "komşularına baskın yapmakta ustalaşmış, yenilmez bir halk" olan Garamentes'e dahil bazı kimselerin yardımını aldı ve böylece üstünlük elde etti. Sonunda bir yardımcı birlik geldi ve Garamantes'i sürdü, uzak topluluklara zaten satılmış mallar dışında, yağmaladıkları ganimeti geri aldı ve barış yeniden sağlandı.[6]

İtalya bile şehirlerarası rekabetten azade değildi. Aynı iç savaştaki birtakım çarpışmalar esnasında Placentia (günümüzdeki Piacenza) şehrinin surlarının dışında yer alan "en muhteşem" amfi tiyatro yerle bir edildi. Hiç kimse yangının kuşatanlar tarafından mı, yoksa onlara yanan şeyler fırlatan savunucular tarafından mı baş-

latıldığından emin değildi. Ancak daha sonra, "şehrin genel halkı", Placentia'nın görkemli anıtını kıskanan diğer İtalyan şehirlerinin bilinmeyen ajanları tarafından binanın yanıcı malzemeyle doldurulduğunu iddia etti. Oyunlar, hem mekânın ihtişamını hem de gladyatör dövüşleri ve diğer gösterilerin büyüklüğü ve stiliyle şehrin gururunu sergilemek için harika bir fırsattı. MS 59'da Pompeii'deki amfi tiyatroda düzenlenen bir gösteride bu oyunlar Pompeii ile komşusu ve rakibi Nuceria arasında şiddete dönüştü. Şehirde kalan birkaç duvar yazısı uzun süredir devam eden düşmanlık hakkında fikir vermektedir: "Nucerialılara bol şans ve Pompeiililere ve Pitheucuslara kanca". İlk başta, birçok spor etkinliğinde rakip taraftarlar arasında yeterince yaygın olan türden sadece tezahürat ve karşılıklı taciz vardı, ancak Tacitus daha sonra bunu "taşlar ve sonunda kılıcın" takip ettiğini söylüyor. Pompeii'deki bir evden, gladyatörlerin arenada savaşırken diğerlerinin dışarıdaki sokaklarda savaştığını gösteren ünlü bir duvar resmi, süregelen huzursuzlukları kesinlikle tasvir ediyor. Ziyarete gelen Nucerialılar sayıca çok fazlaydı ve kısa süre sonra başlarına gelebilecek en kötü şey geldi, birçoğu öldü ya da yaralandı. Yaralılardan bazıları Roma'ya götürüldü ve mesele, Senato'ya tüm olay hakkında bir soruşturma başlatmasını emreden Nero'nun dikkatine sunuldu. Pompeiililere aleyhinde karar verildi ve şehrin on yıl boyunca oyunlarda yer almasını yasakladılar.[7]

Bu ölçekte savaşmak, imparatorluğun herhangi bir yerinde ve özellikle İtalya'da olağan değildi ve sorunu neyin tetiklediğini belirlemek için arka plana dair pek az şey biliyoruz. Senato, bu olaydan önce kendi saflarından kovulan, oyunları düzenleyen adam da dahil olmak üzere birçok önde gelen suçluyu sürgüne gönderdi. Şehirlerarasındaki rekabet imparatorluk genelinde yaygındı, ancak düşman topluluklardan oluşan büyük kalabalığın buluşacağı çok az fırsat olduğundan bu rekabet esasında barışçıldı. Daha yaygın olanı, küçük ölçekli şiddet ve hırsızlık riskinin olduğu yetki alanlarının sınırları üzerindeki çekişmeydi. Sardunya'da bulunan bir yazıt, 185 yıl sonra iki köy arasındaki düşmanlığın resmen sona erdiğini, bölgenin bir eyalet haline gelmesinden yüzyıllar sonra, MS 69'da Roma makamları tarafından barış anlaşmasının dayatıldığını kaydeder. Bunun olmasının tek sebebi Romalıların rakiplerden birini ağır güç kullanmakla tehdit etmesiydi. Birçok eyalet topluluğu için Roma uzak bir diyardı ve Roma'ya eski düşmanlara yakın yaşamanın süregelen sıkıntısından daha az güveniyorlardı.[8]

KRALLAR VE KÖTÜ KOMŞULAR

Yerel düşmanlıkların ve onlardan kaynaklanan şiddetin en eksiksiz kanıtı Judaea'dan ve komşu eyaletlerde yaşayan Yahudi topluluklarından gelmektedir.

Yahudiler farklıydı, çok tanrılı bir dünyada tek tanrılıydılar, olağandışı gelenekler izlediler ve karışmalarını zorlaştıran ritüel saflık biçimlerini gözlemleyerek kendilerini nüfusun geri kalanından ayrı tuttular. Yine de düşmanlık, basit bir antisemitizmden ya da bariz bir şekilde farklı bir grubun korkusu ve şüphesinden daha fazlasıydı. Makkabaioi, Seleukos yönetimini devirdiğinde kurulan Asamonaioi Hanedanı oldukça saldırgandı, kuzeyde Galilaea'yı ve güneyde Idumaea'yı fethetti, sakinlerini zorla Yahudileştirdi. Samaria'da, nüfusun çoğu Yahudiler ve diğerleri arasındaki evliliklerden geliyordu ve Yahudilikten türeyen, ancak şimdilerde farklı olarak görülen bir dini takip etmeye başladı. Asamonaioi onlara düşmandı ve tıpkı Kudüs'teki Tapınak'ın Yahudiler için olması gibi, Samarialıların kült merkezi Gerizim Dağı'ndaki büyük tapınağını yok ettiler. Samarialılar ve Yahudiler arasındaki karşılıklı tiksinme atasözü haline geldi; İsa'nın, bir rahip ve bir Levili tarafından "karşı tarafta geçen", ancak bir Samarialının yardım ettiği Yahudi adamın soyulup dövülmesi hakkındaki hikâyesinin temelini oluşturdu.[9]

Bu karışıma çeşitli Yahudi olmayan topluluklar, daha önceki topluluklardan ya da Büyük İskender ile halefleri tarafından kurulan daha yeni kolonilerden sağ kalanlar da eklendi ve bunların çoğu, çeşitli zamanlarda Yahudi krallarının yönetimine tabi tutuldu veya sınırlarında kaldı. Diğer hükümdarlar ve bazı büyük şehirler, kendi topraklarını genişletmek için aynı derecede istekliydiler, bu nedenle bazı bölgelerin kontrolü birkaç kez el değiştirdi ve bireysel toplulukların servetleri, o anda hâkim olan güç tarafından ne kadar kayırıldıklarına bağlı olarak arttı ve azaldı. Marcus Antonius, Kleopatra'ya vermek üzere Büyük Herodes'ten ve güneydeki Nabataea kralından toprak aldı, ancak ona istediği her şeyi vermedi, bu toprak aldıklarının tamamı Roma müttefikiydi. Daha önceki zamanlarda Ptolemaioslar bu bölgelerin çoğunda hüküm sürmüştü. Augustus döneminde Herodes kaybettiği her şeyi geri aldı ve ilave bölge ile ödüllendirildi.[10]

Herodes, Kudüs seçkinleri tarafından tamamen Yahudi olarak kabul edilmeyen bir Idumaealıydı ve Hellen kültürüne de derin bir ilgi duyuyordu. Caesar Augustus'un onuruna isimlendirilmiş kıyıdaki Caesarea Maritima ve Augustus'un Yunanca karşılığı Sebastos'tan türetilmiş Samaria'daki Sebaste şehri kral tarafından heykellerle doldurulmuş ve büyük planlı tapınakların inşa edildiği, açıkça Yahudi olmayan şehirlerdi. Orada ve diğer Yahudi olmayan bölgelerde hoşgörülü, yardımsever ve Hellenleşmiş bir hükümdar olarak görünmek için elinden gelenin en iyisini yaptı ve ayrıca uzaktaki ünlü Yunan topluluklarına ve Olimpiyat Oyunlarına cömert bağışlarda bulundu. Ordusunda Trakya, German ve Galyalı askerler vardı ve veteranlara terhis olduklarında toprak verildi. Babil'den kaçan Yahudiler de ona askeri hizmette bulundular ve onlara kendilerine ait koloniler verildi. Zamanla yabancı ve giderek Yahudi olmayan bir karaktere bürünen Judaealı ya da

Galilaealı Yahudiler orduda hizmet etmediler. Ancak tüm bunlara rağmen, Herodes Yahudi yasalarına uymaya özen gösterdi, o ve soyundan gelenler, ailesinin başka bir kraliyet hanedanıyla herhangi bir evliliğinin ancak ilgili kişinin Yahudiliğe geçmesi durumunda gerçekleşeceği konusunda ısrar etti. Yahudi olmayanlara yaptığı tüm iyiliklere karşın, Herodes Kudüs'teki anıtlar ve özellikle Büyük Tapınak'ın tamamlanması için bir o kadar ya da daha fazlasını cömertçe harcadı.[11]

Bu kadar çeşitli nüfusa sahip krallıklar, bir hükümdarın her bir ayrı topluluğu kendi yönetimine dair hevesli olmak bir yana hoşnut tutmasını zorlaştırıyordu, çünkü her biri diğerlerine verilen herhangi bir onur veya lütuftan kuşkulanıyordu. Bunu daha da zorlaştırmak için, bu toplulukların çoğu kendi içinde hiziplere bölünmüştü, bu en iyi Yahudilerle görünür, ancak muhtemelen diğerlerinin çoğunda da durum böyleydi. En azından, daha yüksek makamlar ve daha geniş nüfus ile güç ve etki için yarışan rakip liderler vardı. Büyük Herodes, tüm bu talepleri dengelemek için çok az bir başarı gösterdi ve haleflerine daha küçük ve daha az heterojen krallıklar verilse de, nadiren ondan daha iyisini yaptılar. Herodes Arkhelaos, Augustus tarafından krallığından çıkarıldı ve Judaea, MS 6'da bir eyalete dönüştürüldü ve istikrarsız nüfusunu kontrol etme sorunlarını atlı sınıfından bir valiye devretti. Galilaea bir kralın yönetiminde kaldı ve yaklaşık MS 41-44 yılları arasında Judaea ve Samaria da dahil olmak üzere Büyük Herodes Krallığı'nın çoğu, torunu I. Herodes Agrippa'nın yönetimi altında yeniden birleştirildi. Yahudilerin ona yönelik görüşleri karışıktı, ancak Yahudi olmayan tebaalarından bazıları Yahudi yanlısı olduğuna inanıyordu ve bu nedenle ondan nefret ediyordu. O öldüğünde, Caesarea ve Sebaste'deki çeteler bu habere alenen sevindiler ve yakın zamana kadar Roma ordusunda yardımcı birlik görevinde bulunan ve çoğunlukla bu şehirlerden toplanmış kendi askerlerinden bazıları kutlama şölenlerinde onlara katıldı. Açıkça Hellen biçiminde dikilmiş ve Yahudi geleneklerine aykırı kralın kızlarının heykelleri, "genelevlere götürüldü, burada onları çatılara diktiler ve onlara her türlü hakareti ettiler, ağza alınmayacak kadar uygunsuz şeyler yaptılar".[12]

Müttefik krallar, imparatorların ve danışmanlarının kaprislerine tabi olan, ancak nihayetinde tebaalarını kontrol altında tutma yeteneklerine dayanan Roma desteğine bağlıydı. Topraklar ve tahtlar imparatorluk kararlarınca verildi ve alındı; I. Agrippa, Caligula ve Claudius'un yakın bir arkadaşıydı ve onların sevgisinden yararlandı. Riskler ve fırsatlar vardı, gündelik siyasette Romalılar, krallıklarda olup bitenlere eyaletlerde olanlardan bile daha az önem veriyorlardı. Kraliyet aileleri içindeki aile içi çekişmeler ve güç mücadeleleri devam etti, birçok müttefik kralın yönetimine karşı halk muhalefeti de etkin oldu. Büyük Herodes döneminde saraydaki gerçek veya şüpheli entrikalar, aile üyeleri ile aristokratların birçok cinayeti ve infazıyla sonuçlandı. Augustus, "oğlundan ziyade Herodes'in domuzu ol-

mayı tercih eder" diye şaka yaptı ve bu gibi şakalar aşırıysa da, benzersiz olmaktan çok uzaktı.[13]

Komşu hükümdarlar arasındaki ilişkiler genellikle zayıftı ve her ikisi de Roma'nın müttefiki olsalar bile zaman zaman açık savaşa yol açtı. Büyük Herodes, Nabataea kralına karşı savaştı ve kazandı, ancak daha sonra konunun Roma'da Augustus'a nasıl bildirildiği konusundaki savaşı neredeyse kaybediyordu. İmparator nihai hakemdi ve kararı askeri zaferi onaylayabilir veya tersine çevirebilirdi. Herodes Antipas da Nabatea ile savaştı ve bu sefer kaybetti. Suriye legatusu, İmparator Tiberius'un ölüm haberi geldiğinde barışı sağlamak için Nabataea'ya yönelik sefere önderlik etmek üzereydi ve daha fazla talimat beklemek için geri çekildi. İki yıl sonra Caligula, Antipas'ı tahttan indirdi ve yerine I. Agrippa'yı getirdi. Her iki çatışma da krallıklar arasındaki sınırları aşıp, her iki taraf da diğerini bu faaliyetleri barındırmakla ve belki de yönetmekle suçlayarak başladı.[14]

Büyük Herodes çoğu zaman haydut olarak nitelendirilen liderlere karşı askeri operasyonlara girişti, ancak bazı durumlarda bu kimseler Asamonaioi Hanedanı bağlantıları bulunan şahsi rakipleriydi. Roma valilerinin ve vekillerinin çoğu aynı zamanda haydutları da bastırdı; birçoğunun daha geniş nüfusla ve özellikle liderleriyle sorunlu ilişkileri vardı. Pontius Pilatus (MS 26 ila yaklaşık 36/7 arası praefectustu), Kudüs garnizonuna bir takviye kıta getirdiğinde ve onlara taşıdıkları sancakların yanında *imagines* (imparatorun görüntülerini) taşıttığında rahatsızlığa yol açtı. Bu muhtemelen kasıtlı bir provokasyondan ziyade yerel hassasiyetlerin göz ardı edilmesiydi, birliğin gece şehre yürümesiyse kuşkuları artırmıştı. Birlik belki de geç kalmıştı ya da şehrin hayatını bozabilecek resmi bir girişten kaçınmak istenmişti. Haber yayıldığında praefectus, zamanının çoğunu geçirdiği, deniz kenarındaki Yahudi olmayan Caesarea şehrinin rahat ortamına dönmüştü. Kudüs'ten üst düzey kişilerden oluşan bir heyet, praefectusu görmeye gitti ve sancakların kaldırılması emrini vermeyi reddettiğinde beş gün ve gece makamının etrafında secdeye kapandılar. Pilatus, kalabalığın etrafını onun işaretiyle kılıçlarını çeken bir dizi askerle çevreledi. Yahudi heyeti barışçıl kaldı ve dini yasalarının çiğnenmesine izin vermektense ölmeyi tercih edeceklerini söyleyerek boyunlarını bıçaklara dayadı. Pilatus yumuşadı ve sancakların kaldırılmasını emretti.[15]

Pasif direnişin tek başarılı kullanımı bu değildi. MS 41'de Caligula, heykelinin ve diğer imparatorluk sembollerinin Kudüs'teki Tapınağa dikilmesini emretti ve Roma'nın Yahudi hassasiyetlerine saygı gösterme konusundaki köklü politikasını tersine çevirdi. İmparator, bunun son derece kışkırtıcı olduğunun açıkça farkındaydı, ancak yalnızca dengesiz bir kibirle hareket etmiyordu. Yahudilerin kıyıya yakın, ağırlıklı olarak Yahudi bir toplulukta bazı Yunanlar tarafından dikilmiş bir sunağı yıktığına dair bir rapor almıştı. Sunak geçiciydi ve kasıtlı bir hakaret ola-

rak kurulmuştu, ancak ona olayı bildiren yetkili, Yahudileri olabilecek en kötü şekilde gösterdi. Bu tutum, aralarında İskenderiye'den bir adamın ve Eski Ahit dönemindeki başlıca Filistin şehirlerinden Ascalon'dan bir başkasının da bulunduğu imparatorun danışmanlarından bazıları tarafından pekiştirildi. Suriye legatusu, heykelin dikilmesini sağlamak için ordusuyla birlikte gönderildi, ancak yine en kutsal yerlerine bu saygısızlığın yapılmasına izin vermek yerine öldürülmeye hazır olduklarını söyleyen protestocu kalabalığı tarafından karşılandı. Legatus tereddüt etti ve imparatora bir mektup yazarak kararını geri almasını istedi. Caligula adamın idamını emretti, ancak kısa bir süre sonra öldürüldü. Neyse ki emri taşıyan gemi Claudius'tan başka bir mektup gelene kadar rötar yaptı, bu da ilgili infazı ve heykele dair orijinal talimatları iptal etti.[16]

Bu tür barışçıl ve kararlı protestolar, Romalıların gösterdiği kısıtlama gibi nadirdi. Pilatus, Kudüs'ün su kaynağını iyileştiren bir su kemeri inşa etmek için Tapınak fonlarını kullandı. Genel olarak tüm topluluk için iyi kabul edilen türden bir kolaylıktı, ancak bir noktada paranın kaynağı veya kullanım şekli öfkeli gösterilere yol açtı. Vali kılık değiştirmiş asker gruplarını sivil kılığına soktu ve belirli bir işaretle onları belli etmeden önce kalabalığa karışmalarını sağladı. Gerçek silahlar yerine sopalarla saldırdılar, ancak bu ölümcül güçten kaçınma girişimine rağmen, protestocuların bir kısmı darbelerden öldü ve diğerleri takip eden panikte ayaklar altında ezildi. Pilatus'un eylemleri kasıtlı olarak saldırgandı, ancak kalabalıkları kontrol etme ve dağıtmadaki sorunları es geçmemeliyiz. Tazyikli su püskürtme ve göz yaşartıcı gaz gibi modern icatlarla bile yetkililerin tepkisi genellikle sert görünebilir.[17]

Pilatus'un kendi eyaletindeki görev süresi on yıldan fazla sürdü ve kaynaklarımız yalnızca birkaç büyük sürtüşme anını kaydediyor. Bunların sonuncusu Yahudilerden ziyade Samarialıları içerir ve Gerizim Dağı'na odaklanır. Demagojik bir lider, çoğu silahlı birçok insanı topladı ve onları Musa'nın gömdüğü zengin hazineleri ortaya çıkarma sözü vererek yıkılan türbenin bulunduğu yere götürdü. Pilatus onları bir süvari ve piyade kuvvetiyle karşılayarak dağa çıkan yolu kapattı. Samarialılardan ilk gelenlerin yardımcı birlikleri geçmeye çalışıp da başarısız olmasıyla çatışmalar patlak verdi. Pilatus şiddetli bir takip başlattı, birçoğunu öldürdü ve daha sonra idam edilecek bazılarını ise tutsak olarak aldı. Samarialı topluluğunun liderleri Suriye'deki legatusa giderek bu ağır kararı protesto ettiler, bu da Pilatus'un imparatora kendini açıklamak için Roma'ya dönmesinin emredilmesine neden oldu. Ancak Tiberius o gelmeden öldü ve kaynaklarımızdan hiçbiri eski valinin görevdeki eylemleri nedeniyle soruşturulup soruşturulmadığını söylemez.

Açık alanda toplanan çok sayıda insan, şehirlerdeki gösterilerden daha sık agresif bir Roma tepkisini tetiklemiş gibi görünüyor. Cuspius Fadus (procurator MS 44-46), "Theudas adında bir şarlatan, kitlelerin çoğunu mallarını almaya ve onu

Ürdün Nehri'ne kadar takip etmeye ikna ettiğini, kendisinin bir peygamber olduğunu ve onun emriyle nehrin ikiye ayrılacağını ve onlara kolay bir geçiş sağlayacağını söylediğini" belirtti. Fadus, Yeni Ahit'e göre yaklaşık 400 kişiyi öldüren veya esir alan bir süvari *ala* gönderdi. Theudas idam edildi ve başı Kudüs'e geri gönderildi.[19]

Felix döneminde (MS 52-60) başka bir sahte peygamber, bu sefer Mısırlı bir Yahudi, çok daha fazla takipçi topladı ve onları "çöle" götürdü; Elçilerin İşleri bölümünde sadece 4.000 yazmasına rağmen Josephus'a göre 30.000 kişiydi. Planı Zeytin Dağı'na yürümek ve ardından Kudüs'e saldırmaktı, ancak açık arazide Felix ve şehirdeki sivil ve muhtemelen Yahudi gönüllüler tarafından desteklenen bazı takviye piyadelerce karşılandılar. Mısırlı ve yakın arkadaşlarından bazıları yaşanan katliamlardan kaçtı ve geri kalanı öldürüldü, yakalandı veya evlerine kaçtı. Bu durumda, söz konusu grup silahlıydı ve kesinlikle devrimi amaçlıyordu. Theudas ve ortaya çıkan öteki liderlerden bazılarıyla veya Gerizim Dağı'ndaki Samarialılarla isyan çıkmıştır, ancak bu savaşların nasıl başladığının izahı için kaynaklar yetersizdir. Çok sayıda insanın kırsal kesimde toplanıp Vaftizci Yahya veya İsa gibi karizmatik dini liderleri dinlemesi, eğer toplanma kendi topraklarında gerçekleşiyorsa Roma valisinden veya Herodes ailesinden birinin askeri tepkisini kışkırtmadan mümkün oldu. Ne Yahudi İsyanı'nın başarısızlığından sonra yazan aristokrat Josephus, ne de Yeni Ahit yazarları, bir grubun şiddet gördüğü bu tür olaylarda öldürülen veya tutuklananlara herhangi bir sempati göstermezler.[20]

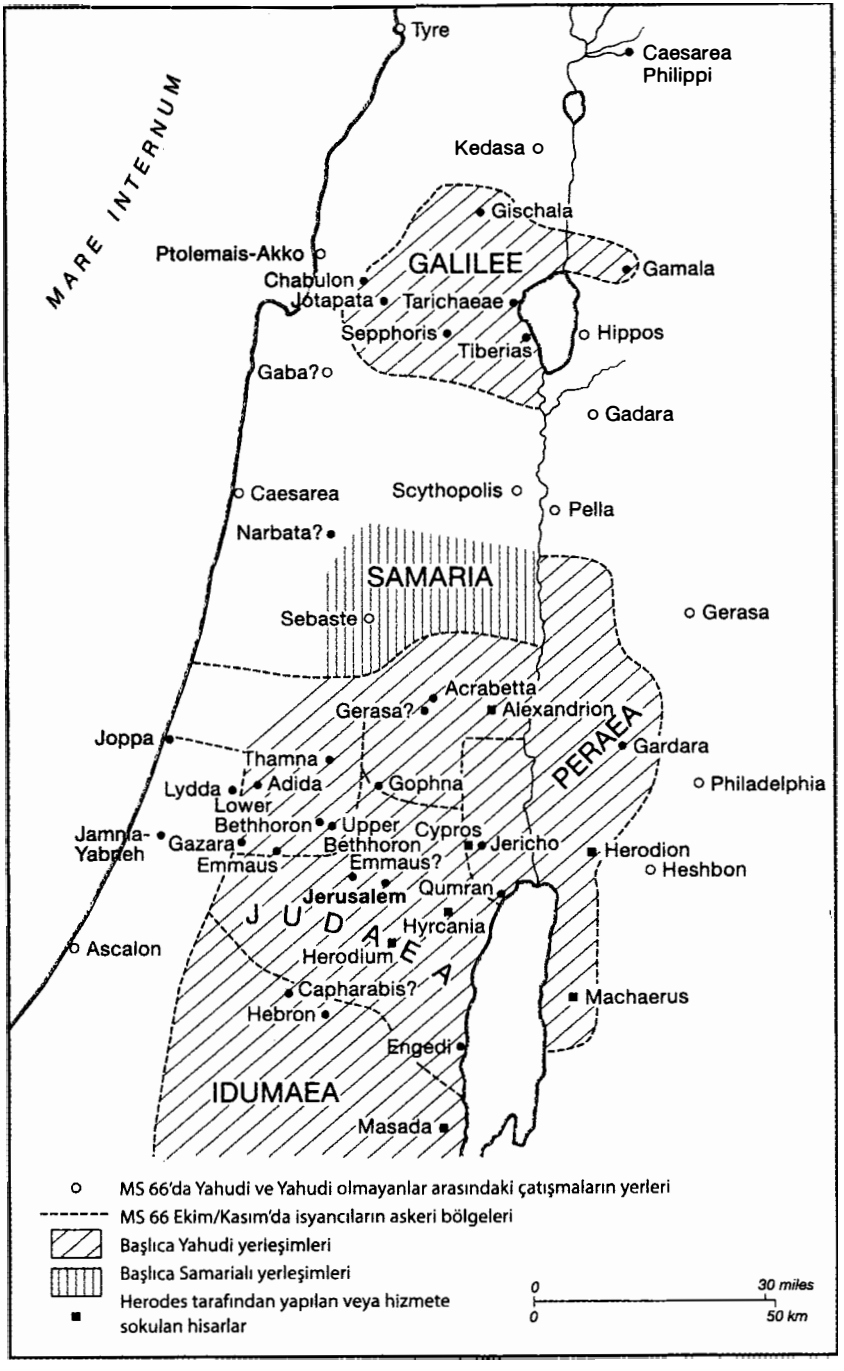
Atlı sınıfı valileri tarafından kontrol edilen yardımcı kuvvetler, ağırlıklı olarak Caesarea ve Sebaste Yahudilerinden toplanan yerel erkeklerdi. Hiçbiri Yahudilere karşı iyi niyetli değildi ve Suriye'nin diğer bölgelerinden askerlerle değiştirilmesinin bunu dönüştürmesi pek olası değil. Kudüs'te bir cohortes konuşlandırılmıştı ve dünyanın dört bir yanından gelen hacılarla dolu, nüfusunun istikrarsız olduğu büyük bayramlarda başka bir birlik de takviye edildi. Nöbetçilerin Tapınak ve bitişik Antonia Kalesi çevresindeki revakların tepesinde nöbet tutması normal bir uygulamaydı. Ventidius Cumanus'un procuratorluğu sırasında (MS 48-yaklaşık 52), bu adamlardan birinin eğildiği, tuniğinin eteklerini kaldırdığı ve müstehcen bir ses çıkardığı görüldü. Askerin bilhassa Cumanus tarafından bunu yapması için cesaretlendirildiğine dair söylentilerden ötürü Cumanus'un görevden alınması için şikâyetçi olundu. Ertesi gün, tüm gücünü Antonia'nın duvarlarında tam zırhlı bir şekilde sergiledi, tapınanlar arasında paniğe yol açtı ve Josephus'un iddia ettiği gibi on binlerce kişi olmasa da çok sayıda kişinin yaralandığı veya öldürüldüğü bir izdihama neden oldu.[21]

Kısa bir süre sonra, civardaki yolda seyahat eden imparatorluk kölesini soyduklarından ötürü köyü cezalandırmak için yardımcı birlikler gönderildi. Liderleri, muhtemelen suçlulara yataklık veya yardım etme şüphesiyle tutuklandı, evler arandı ve yağmalandı. Askerlerden biri Yahudi kutsal kitaplarının bir kopyasını buldu ve tomarı

yırtıp kalıntıları ateşe atmadan önce Yahudilere karşı müstehcen bir tirat başlattı. Ardından gelen protestolar o kadar şiddetli ve muhtemelen Kudüs'ten çok sayıda önemli adam tarafından yapıldı ki Cumanus askerin kafasının kesilmesini emretti.[22]

Bir sonraki olay, Yahudiler ve Samarialılar arasındaki tüm gizli düşmanlığı ortaya çıkardı. Galilaealı bir grup, Kudüs'e giderken Samaria'dan geçiyordu. Bir sorun çıktı ve bir veya daha fazla köylü tarafından öldürüldü. Procuratora yapılan resmi şikâyet, ya çok meşgul olduğu için ya da Samarialıları dinlediği ve belki de onlardan para aldığı için hiçbir sonuç vermedi. Hüsrana uğrayan bazı Galilaealılar, Kudüs'teki insanları harekete geçmeleri için teşvik etmeye başladı. Kanunsuz çeteler toplandı ve Samaria'ya baskın yapmak için yerleşik haydut liderleriyle birleşti. Saldırılardan bazıları, resmi protestolar yolunu belirlemeden önce gerçekleşti. Tarih boyunca sıklıkla olduğu gibi bu misillemeler de orijinal suçla hiçbir şekilde bağlantısı olmayan köylere yönelikti ve özellikle şiddetliydi, yaşlıları ve gençleri ayrım gözetmeden öldürüyordu. Cumanus, dört piyade kıtasından ve *ala* süvarisinden birlikler topladı ve en büyük Yahudi çetesini yenerek birçok esir aldı. Kudüs'teki liderler durumu sakinleştirmeye ve geri kalanları dağılıp eve dönmeye ikna etmeye yardımcı oldu. Bu arada Samarialılar, Cumanus'la ilgili şikâyetlerini Suriye'deki legatusa götürdüler. Olayı bizzat araştırmak için gelenler, bir isyanın çıkmasından korktular. İlk başkaldırı için Samarialıları suçladı ve bir kısmını çarmıha gerdi, ardından da birkaç Yahudi'yi ortalığı karıştırmadaki rolleri nedeniyle idam etti. Cumanus, Claudius'un konuyu tam olarak araştırabilmesi için her iki taraftan heyetlerle birlikte Roma'ya gönderildi.

İmparator, suçun büyük bölümünü Samarialılara yüklemek konusunda legatusuyla aynı fikirdeydi ve birkaç idam emri daha verdi. Ayrıca Cumanus'u durumu yanlış idare etmekle suçladı ve sürgüne gönderdi. Süvari alayının komutanı *ala Sebastinorum*'un, Yahudi militanları bastırırken aşırı kinci davrandığı açıkça hissediliyordu. Kudüs'e geri gönderildi, burada şehirde sürüklenerek alenen küçük düşürüldü ve ardından idam edildi. Bu, atlı sınıfına mensup bir Romalı yetkili için dikkate değer ölçüde ağır bir cezaydı. Ya yerel eşraftandı ya da askerlerinin çoğunun Yahudi komşularına duyduğu derin nefreti özümsemişti. Claudius'a göre, ağırlıklı olarak Sebastia şehrinden ve Caesarea şehrinden gelen askerler, Yahudi cemaatini küçük düşürmeye ve onlara saldırmaya fazlasıyla hazır oldukları için bir sorun kaynağıydı. Claudius, saltanatının başlarında Judaea'daki tüm yardımcı birimleri uzak Pontos'a gönderme ve onları yerel çatışmalara katılma olasılığı daha düşük olan diğer ordu birimleriyle değiştirme üzerine düşünmüştü. İki şehir kendisine elçiler gönderip yeniden düşünmesini isteyince yumuşadı. Terhis edilen askerler genellikle hizmet ettikleri eyalete yerleştiler ve şehrin yaşlıları bu kadar çok genç adamını ve düzenli ücretlerini kaybetmekten korkmuş olabilir. Ayrıca valinin güçlerinin büyük bir kısmını sağlamaktan kaynaklanan bölgesel nüfuzu da elinde tutmak istemiş olabilirler.[23]

MS 66'da Judaea

Çoğu durumda, ardışık Roma imparatorları, Yahudi cemaatinden ve özellikle Kudüs aristokrasisinden gelen çağrılardan yanaydı. İster Roma'da bulunsunlar, ister doğuda bir krallık yönetsinler, Judaea'nın yetkisi ister onlarda olsun isterse de olmasın, bu Herodes ailesinin, özellikle de I. Agrippa ve oğlu II. Agrippa'nın etkisiyle gelişmiştir. Onların endişeleri, başka yerlerde yaşayan Yahudileri, özellikle de Yunan çoğunluk ve Mısır azınlığından farklı biçimde kendi seçilmiş liderleri tarafından yönetilen, önemli, müreffeh ve köklü bir topluluğun bulunduğu İskenderiye'deki çok sayıda insanı ilgilendiriyordu. Pek çok İskenderiye Yahudisi'nin akıcı bir şekilde Yunanca bilmesi, Hellen kültürü ve edebiyatına aşina olması, Yunan ve Yahudi arasındaki sürekli düşmanlığı önlemek konusunda hiç işe yaramadı. İskenderiye uzun zamandır çalkantılı bir şehirdi ve Ptolemaios hanesinden gelen hükümdarları deviren ve hatta öldüren isyanların sıklıkla öznesi oldu. Roma yönetimi altında çok az şey değişti, kalabalığı manipüle ederek ve ortalığı karıştırmak için organize partizan çetelerini kullanarak kariyer yapan adamlar vardı. I. Agrippa Krallığı'na giderken ziyaret ettiğinde, Yunanlardan bazıları, yerel bir deliyi kral cübbelerinin parodisi gibi giydirerek kendilerince sahte kraliyet alayı düzenlediler. Bunu ayaklanmalar izledi ve Roma valisi Yunanların yanında yer aldı ve sorundan Yahudileri sorumlu tuttu, onları cezalandırdı ve yağmaladı. Sonunda geri çağrıldı, gözden düştü ve sürgüne gönderildi, ancak Caligula'nın ona olan güvensizliği, bunda davranışları kadar rol oynadı.[24]

Caesarea, daha küçük ama ticari açıdan başarılı ve zengin bir Yahudi azınlığın, açık bir şekilde putperest bir şehirde Yahudi olmayan çoğunluğun yanında yaşadığı başka bir parlama noktasıydı. Vali, zamanının çoğunu başka herhangi bir yerden daha fazla orada geçirdi, önemli yerel adamların kararlarını etkileme şansını artırdı ve komutası altındaki birlikler yerelden gelme adamlardı ya da Sebaste şehrinden gelme Yahudi olmayan vatandaşların yanında olduğunu düşünüyordu. 1. yüzyılın ortalarında, tüm bunların rakiplerine belirgin bir avantaj sağladığı hissi, şehirdeki bazı Yahudi liderleri Caesarea'nın bir Yahudi topluluğu ilan edilmesi için lobi yapmaya ikna etti. Zayıf argümanları, başlangıçtan itibaren açıkça "Yunan" olduğu gerçeğini göz ardı ederek, Büyük Herodes tarafından yeniden temellendirilmesine ve geliştirilmesine dayanıyordu. Çağlar boyunca birçok bölünmüş şehirde olduğu gibi her iki tarafın yandaşları, küçük meselelerin ve gerçek ya da hayali hafifliklerin önemli hale gelmesine izin vererek, rakiplerini korkutmak için ellerinden geleni gösterip yaptıkça gerilim arttı. Daha genç adamlar çeteler kurdular, birbirleriyle alay ettiler, bazen taş attılar ya da savaştılar ve zaman içinde yerel magistratusların ve her topluluktaki daha yaşlı liderlerin en iyi çabalarına rağmen çatışmalar sıklaştı. Ana Yahudi çetesi avantajı elde etti ve bir zaferden sonra, procurator Felix tarafından emredildiğinde yanındaki askerlerin nefret edilen ve son zamanlarda

Bu da "Yahudi gruplarını" Kral James İncili'nin on yerleşimine, yani Decapolis'teki Yunan şehirleriyle kıyıdaki Gazze ve Askalon gibi yerleşimler de dahil olmak üzere ulaşılabilen diğer Yahudi olmayan yerleşim yerlerine saldırmaya kışkırttı.[27]

Josephus bize şunu söylüyor:

> ... bu şehirlerin her birinin yakınında birçok köy yağmalandı ve çok sayıda sakin yakalanıp katledildi. Suriyeliler kendi taraflarında daha az sayıda Yahudi'yi öldürdüler; sadece kasabalarda değil, kasabalarda yakaladıkları insanları da katlettiler ... nefretten değil, kendilerini tehdit eden tehlikeyi önlemek için. Suriye'nin tamamı korkunç bir kargaşa sahnesiydi; her şehir iki gruba ayrıldı... Günlerini kan içinde, gecelerini ... dehşet içinde geçirdiler.[28]

Yahudi sempatizanlarından şüpheleniyordu, ancak bağlılıklar her zaman basit değildi ve her şehir iç çatışmalara yenik düşmedi. Tyrus, Yahudi sakinlerinin çoğunu öldürdü ve geri kalanını hapse attı, ancak yakındaki Sidon'da hiçbir infaz ve hapis cezası olmadı. Tahmin edilebileceği gibi, İskenderiye'de de ayaklanma patlak verdi, ancak Antakya [Antiokheia] barışçıldı. İskenderiye'de Yahudi güruhu, Roma birlikleri gönderilinceye kadar Yunan güruhu üzerinde üstünlük sağladı ve sert bir çarpışmadan sonra onları bozguna uğrattı. İmparatorluğa hizmet için inancının katı uygulamalarını terk eden Yahudi kökenli Mısır valisi, barış sağlandıktan sonra askerleri geri çağırdı, ancak Yunan sivillerini daha fazla saldırıdan alıkoymakta zorluk yaşadı. Decapolis'in Ürdün Nehri'nin batı kıyısındaki tek şehri olan Scythopolis'te (modern Beit She'an veya Beth Shean), kasabanın Yahudi sakinleri, Yahudi akıncı çetelerini kovmak için komşularına katıldı. Buna rağmen, daha sonra şehir dışında kamp kurarak sadakatlerini kanıtlamaları istendi. Üç gün sonra komşularından bazıları onlara saldırıp onları öldürdü. Yerel tarih ve o zamanki liderlerin kişilikleri kesinlikle kilit bir rol oynadığından, her yerdeki kesin olayları bilmek imkânsızdır. Josephus'a göre korku, nefret kadar önemliydi ve çoğu zaman sadece açgözlülüktü; sıkıntılar, sonuçlarından korkmadan zengin komşuları öldürmek ve yağmalamak için bahane olarak kullanılıyordu. II. Agrippa uzaktayken naip olarak görev yapan adam, Batanaea'daki Yahudi topluluklarından gelen ve koruma talep eden bir heyeti öldürmek için asker gönderdi. Josephus bunu sadece onları soymak için yaptığını iddia etti.[29]

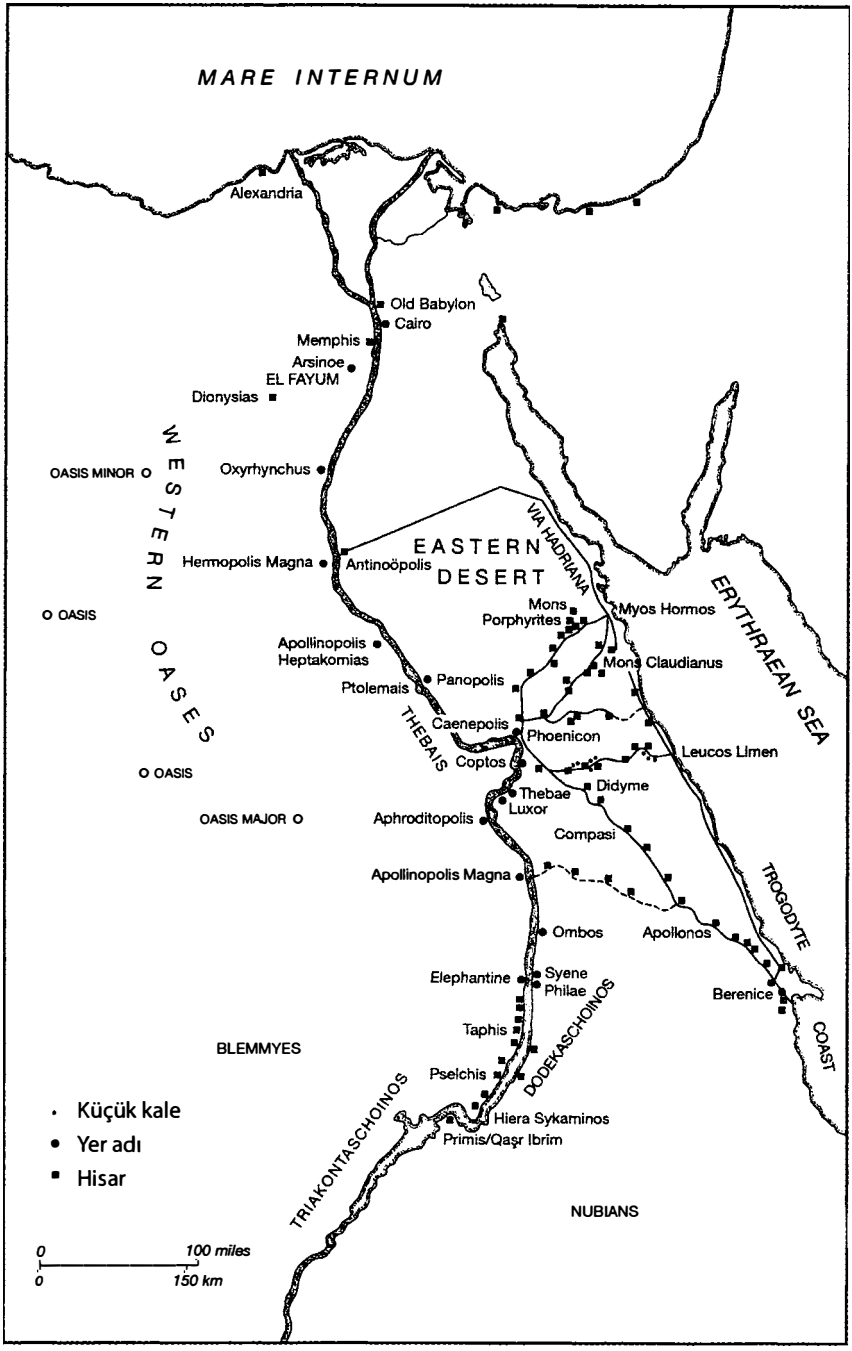
CİNAYET, YAĞMA VE SİYASET

İç savaş veya isyanın yol açtığı bozulma, zenginleşme fırsatları yarattı ve tartıştığımız tüm olaylarda yağmanın ön plana çıkması dikkat çekicidir. Kaynaklarda karşıt

gruplara mensup insanları yaralama ve öldürme arzusu açık olduğundan bu, düşmanlıkların ve rekabetlerin gerçekliğine zeval getirmez. Bazı açılardansa bu durum Romalılar gelmeden önceki baskınların normal savaş biçimi olduğu, fırsat çıktığında uygulanan, sevilmeyen komşuların ya da gerçekten de soyulmaya değer ve arkadaş kabul edilmeyen birinin savunmasız göründüğü dünyanın büyük bölümündeki koşullara geri dönüş oldu. Merkezi otorite zayıflayınca, Roma'nın elinde tuttuğu bölgelerde veya sınır hattındaki iyi işbirliği kurulamayan müttefik krallıklarda baskınlar ortaya çıktı; özellikle de düşmanlık geleneğini sürdüren topluluklarda.

Bu tür faaliyetler, karmaşık zamanların daha fazla fırsat sunduğu köklü haydut liderleri tarafından yönetilebilir. Cumanus'un procuratorluğu sırasında, Samaria'ya baskın düzenleyen Yahudiler, onlara önderlik etmesi için "uzun yıllar dağlarda barınan bir haydut" olan Deinaeus'un oğlu Eleazar'dan yardım aldı. Benzer adamlar MS 66'da da ortaya çıktı ve her seferinde başkaları onlara katıldı. Josephus, Kudüs'teki isyancı hükumet tarafından Galilaea'ya komuta etmek üzere atandığında, paralı asker olarak hizmet etmeleri için çok sayıda haydut kiraladı ve bu, ona onlar üzerinde bir miktar kontrol verdi. MS 66'daki isyandan önceki sıkıntılı yıllarda, başrahipler de dahil olmak üzere birçok önde gelen Kudüs aristokratı silahlı mürit çeteleri topladı. Ortaya çıkan başka bir grup da *sicarii*'ydi. Adı Latince *sica* denilen hançerden geliyordu ve bunlar gizli bıçaklar taşıyan, saldıran ve sonra kalabalığın içinde kaybolan suikastçılardı. Josephus onların işe alınabileceğini, hatta Felix'in onlara bir başrahibi öldürmeleri için para ödediğini iddia etse de, hedefleri yüksek profilliydi ve bu da siyasi bir gündem olduğunu gösteriyordu. Ayrıca İskenderiye gibi şehirlerdeki çeteleri manipüle edebilen adamlardan ve ortaya çıkan bazı genç çetelerin açıkça organize edilmiş ve düzenlenmiş olduğundan bahsedilir.[30]

Latince *latro* (çoğul *latrones*) ve Yunanca *leistes* (çoğul *leistai*) genellikle haydut ya da su üzerinde çalışıyorlarsa korsan olarak çevrilir, ancak kelime eski terimlerin gücünden yoksundur. Bu tür kimseler her zaman şiddetli, çoğu zaman öldürücü güç kullanacakları beklentisi olduğundan sadece soyguncu değildi. Onlar, kahramanları ve kadın kahramanları savuşturan ve son dakikada kurtarılmaları için bu kahramanları korkunç bir tehlikeye sokan eski romanlardaki stok karakterlerdi. Bazen tarihsel kayıtlara bir dereceye kadar romantizm sinmiştir; karizmatik haydut liderliği, cesareti, kılık değiştirme marifeti ve dâhiyane planlarıyla tarihsel kaynaklardaki yüzde 50'den fazla Robin Hood, zaman zaman tarihsel kaynaklarda kötü imparatora engel olarak görülür. Böyle bir sempati çok nadirdir ve o zamanlar bile kısmidir. *Latrones* ve *leistes*, şiddeti gayrimeşru bir şekilde kullanan kötü adamları kötülemek için kullanılan terimlerdi. Roma hukukuna göre, "Düşmanlar, Roma halkının resmen savaş ilan ettiği veya Roma halkına savaş ilan eden kişilerdir; geri kalanlar haydut veya soyguncu olarak tanımlanır."[31]

Mısır ve Kızıldeniz limanları

Bu ayrım, haydutların bir halkı veya devleti temsil eden savaşçılardan ziyade suçlu olduklarını varsayıyordu. İmparatorluğun içinden mi yoksa sınırlarının dışından mı geldikleri veya ne kadar faaliyette bulundukları önemli değildi: Bu tür yağmacı gruplara yabancı düşmanlara verilen sınırlı haklar bile verilmedi, ancak fiilen kanun kaçağıydılar ve çok daha sert cezalara maruz kaldılar. Savaşta düşmanlar tarafından ele geçirilen kişi, konumunu kaybederek, ele geçirenin kölesi haline gelir ve topluma yeniden kabul edilmek için bir süreçten geçmek zorunda kalır. Eşkıyalar tarafından ele geçirilen birisiyse, savaş sırasında yakalanmadığı için vatandaş olarak kalır.[32]

Haydutlar ve korsanlar, saygı duyulmaya değer meşru düşmanlar yerine suçlulardı. Bu nedenle baskınların en yaygın askeri faaliyet biçimi olmasının kolaylaştırıcılığıyla düşmanları şeytanlaştırmak için bu tür haydutlar olarak damgalamak giderek yaygınlaştı. Böylece Pompeius'un MÖ 67'de korsanlara karşı büyük operasyonu, birçok organize şehir ve devletle savaşmayı içeriyordu, bunların pek çoğu ilhak edildi Roma'nın iç savaşlarında da rakiplere haydut liderler deniyordu. Augustus, Sextus Pompeius'u kaçak kölelerden oluşan filoya liderlik eden korsan olarak tasvir ediyordu. Müttefik krallara meydan okuyan kimseler, siyasi emellerle yapsalar da benzer şekilde haydut muamelesi gördü.[33]

Sınır eyaletlerinde veya arazinin sığınma yerleri sunduğu yerlerde daha yaygın olmasına rağmen, eşkıyalık imparatorluğun birçok bölgesinde mevcuttu. İspanya'nın fethi Augustus döneminde tamamlandı, ancak Tiberius döneminde Cantabria dağlarının sakinleri tarafından yürütülen baskınlar oldu ve bunların aralıklarla sürmesi muhtemeldir. Yüzyıllar boyunca İspanya'da yerleşik lejyon bulundu; dış bir sınır veya yaygın isyan belirtisi olmayışından dolayı bunun izahı biraz zordur. Cicero'nun benzer şekilde sefer yaptığı Amanos Dağı çevresindeki bölge, diğer dağlık veya çorak ve erişilemeyen bölgeler gibi sorunlu olmaya devam etti. Her durumda, yerel halk, zorla dizginlenmedikçe geçmişte yaptıkları gibi baskın ve yağmayı sürdürdü. Bu, Roma yönetimine karşı bir saldırıdan çok, komşuları ve gezginleri avlama şeklindeki geleneksel alışkanlıklarını takip etme arzusu olsa da, bağımsızlık iddiasıydı.[34]

Daha yerleşik, kentleşmiş bölgelerdeki haydutluk, normal zamanlarda kaynayan ve kargaşalar sırasında hızla artan haydutluktan oldukça farklıydı. Josephus, eylemlerinin MS 66'daki isyanı kışkırtan gerilimlere yol açtığını fark eden, bazen tek tek isimlendirdiği birçok *leistai* hakkında yazdı. Bunları tarif ederken aynı şekilde düşmanca davrandı, ancak en azından bazılarının sadece kâr için değil, bir amaç için hareket ettiği iddiasını kabul etti. Gördüğümüz gibi, bazıları Herodes ailesinin yönetme hakkına meydan okumak için savaşırken, diğerleri onu bir yabancı olarak reddetti ve benzer şekilde Roma yönetimine ve vergilendirmesine içerledi.

İyi Yahudi'nin bu tür konularda nasıl davranması gerektiği, bu onyıllarda çok tartışılan bir konuydu. "Peki, söyle bize, sence Sezar'a vergi vermek Kutsal Yasa'ya uygun mu, değil mi?"* Bu Matta İncili'nde bazı Pharisaioi ve Herodes yanlılarının İsa'ya sorduğu soruydu. Bu ve diğer soruların cevapları çok genişti, ancak önemli bir azınlık direnişi ve hatta isyanı savundu. İsa'nın öğrencileri arasında, Josephus daha sonra ortaya çıktıklarını iddia etse de *sicarii* üyesi Judas Iscariot ve isimleri geçmişteki devrimci ilişkileri ima eden, "gök gürültüsünün oğulları" olarak adlandırılan James ve John kardeşler gibi diğerleri vardı. İsa yerine Pilatus tarafından serbest bırakılan Barabbas, "şehirde yapılan belli bir ayaklanma ve cinayetten dolayı hapse atılan" bir *leistes* idi. İsa'nın her iki yanında çarmıha gerilmiş iki soyguncu da leistai idi, zira şiddet içermeyen hırsızlığın infazdan muaf olacağının garantisi yoktu.[35]

Herodes ile mirasçıları ve ardından ardı ardına gelen valiler ile procuratorlar, haydutlara karşı sefer yürüttüler ve birçok başarıya imza attılar, ancak sorunu çözemediler. Kısa süre sonra öldürülen, tutuklanan veya idam edilen haydutların yerini başkaları aldı. Bu direncin bir kısmı ister siyasi isterse de dini olsun, bir davaya olan inançtan geldi ve bu dönemde Judaea'da ikisini ayırmak zordur. Aynı zamanda, *leistai*'dan bazısının kişisel çıkar peşindeki silahlı soyguncudan başka bir şey olmadığı benzer biçimde açık olsa da ciddi sosyal ve ekonomik sorunlar mevcuttu, bu da eşkıyaya dönüşen adamları yarattı. Bazılarının daha uzakta kalan Roma'dan çok orada olmayan aristokrat mülk sahiplerine garezi vardı. Bu temel faktörler birbirini besleyerek insanları, din veya şiddet yoluyla protesto ederek çıkış yolu aramaya teşvik edip durumun kontrolden çıkmasına yardımcı oldu. Bu adamlardan bir benzerleri Yahudi olmayan bölgelerde de vardı, belki de sayıca daha azlardı ve bunlardan da pek azı gerçekten Roma yönetiminden kurtulmak istiyordu. MS 66'da gerçek haydutlar, siyasal devrimcilerle ve daha geniş bir nüfusun oluşturduğu coşkun veya çaresiz halkla, huzursuzluğu daha geniş bir alana yaymak için önemli rol oynadılar. Benzer gruplar, toplumlar arası saldırıların geniş çapta kanıtlandığı Traianus ve aynı zamanda Hadrianus dönemindeki isyanlarda büyük olasılıkla önemli bir rol oynamıştır.[36]

Roma'ya karşı isyanı içeren siyasi güdümlü haydutluk büyük olasılıkla uzun vadede siyasi değişimi hedefliyordu. Ancak Hadrianus'tan sonra artık Yahudi isyanları yoktu ve bu zamandan önce diğer birçok eyalette isyanlar bilinmiyordu. Asker, senatör ve tarihçi Velleius Paterculus, Tiberius'un saltanatı kadar erken bir tarihte, Roma dünyasının "eşkıyalık (*latrociniorum*) korkusundan" korunduğunu söyleyerek övünüyordu. Birbirini izleyen imparatorlar, modern hükümetlerin ciddi kayıtlı suç düzeylerini azalttığını iddia ettikleri gibi, devlet rehberliğinin dünyaya

* *Kutsal Kitap,* Kitab-ı Mukaddes Yayınları, 2015: Matta, 22, 17. [y.h.n.]

getirdiği barışla övündüler. Buna rağmen suç varlığını koruyor ve her zaman daha az yaygın olarak algılanmıyor.[37]

Roma döneminde, haydutluğun birçok bölgede sürdüğünü gösteren çok sayıda kanıt mevcut ve bu kesinlikle Judaea'da da geçerliydi. Tekrar etmek gerekirse, Roma yönetimi altındaki Yahudi deneyimine ilişkin kanıtlarımız diğer halklarınkinden daha iyidir ve bazı bilim insanları, isyanların başarısız olmasına rağmen, bazı haydutların yalnızca kâr arzusundan ziyade Roma yönetimine kızgınlıkla hareket ettiğini öne sürerler. Bu dikkate değer bir görüştür, çünkü eğer bazı Yahudi haydutlar imparatorluğa bir amaç için direniyorsa, o zaman diğer bölgelerde tanık oldukları bazılarının benzer şekilde Roma yönetimini ortadan kaldırmayı amaçlamış olmaları da mümkündür. Eğer durum böyleyse bu direnişi topyekûn isyana çevirmedeki başarısızlık, bir bölgede konuşlanmadığında bile Roma ordusunun eyalet nüfusunu bastırmak için işgalci bir güç olarak çok etkili bir şekilde kullanıldığını düşündürebilir.[38]

Argüman, ağırlıklı olarak Talmud literatürüne, bizim dönemimizden çok sonrasına kadar kâğıda dökülmeyen, ancak önceki öğretmenlerin bilgeliğini temsil ettiği iddia edilen hahamların sözleri ve yargılarının derlemelerine dayanmaktadır. Geç tarihi ve bu metinlerin ahlaki üslubu, tarihlendirmeyi veya anlatılan olayların gerçek mi yoksa varsayımsal mı olduğuna karar vermemizi çok zorlaştırıyor. Yabancılara ve özellikle Romalılara karşı tutum en iyi ihtimalle ikircikliyken, haydutlar sıklıkla ortaya çıkar. Her ne kadar her yere yayılmış olmasa da bu yazıların bazılarında, örneğin Tesniye'den bir pasajla ilgili şu yorumda, vahşi ve açgözlü bir yabancı imparatorluğun işgali duygusu belirgindir:

> ... İsrail topraklarını ele geçiren zalimler bunlardı ... ama yarın İsrail mülklerini alacak ve onun yağından, balından faydalanacaktır. "Sürünün kesik sütü": bunlar onların konsülleri ve valileridir; "kuzuların yağı": bunlar onların tribunuslarıdır; "ve koçlar": bunlar onların centurionlarıdır; "Bashan'ın sürüleri": bunlar insanların dişlerinin arasından [yiyeceklerini] alan [birliklerinden uzakta özel hizmette olan kıdemli askerler] onların çıkarcılarıdır; "ve keçiler": bunlar onların senatörleridir; "ve buğdayın inceliği": bunlar onların kadınlarıdır.[39]

Sepphoris'teki garnizonun Şabat günü komşu köyde çıkan yangınla mücadele ettiği bir hikâye dışında, Romalı askerler, nadiren olumlu açıdan tasvir edilir. Yanan mülkün sahibi askerleri uzaklaştırır ve yağmur fırtınası onun için alevi söndürür, ancak yine de Şabat sona erdiğinde onlara hediye olarak para gönderir. Söz konusu adam yerelde önemli biri gibi görünüyor, bu yüzden bazıları bunu yetkililerin zengin ve iyi bağlantıları olan kişilere gösterdiği bir iyilik olarak

görecektir. Aksi takdirde, birlikler yabancı ve genellikle uğursuz görünürler. Bir kadın askerler tarafından yakalanırsa, tecavüze uğrayabileceği veya onlarla cinsel ilişkiye girmeye rıza gösterebileceği varsayılırdı, ancak haydutlar tarafından rehin tutulduysa, tecavüze uğramayacağı varsayılırdı. Haydutlar, bu konuda askerlerden daha iyi davranacakmış gibi gösteriliyor. Öyle olsa bile önceki öldürüp çalma kurbanlarının çoğu Yahudi'ydi. Mahkûm edilmiş bir haydut, önde gelen bir hahama adamın oğlunu öldürdüğünü söylemek için haber gönderdi, ailenin onun kayıp değil, öldüğünü bilmesini istedi; bunu haydutların basit suçlulardan daha fazlası olduğunun ve siyasi veya dini bir ajandaya sahip olduğunun bir işareti olarak yorumlamak için kanıtları biraz zorlamak gerekir. Sadık olduğu Nasrani yeminine sadık bir adamın bu yemini bozması için soyguncularca zorla tıraş edilmesi gibi tuhaf bir karar farazi olabilir, ancak korkuya önayak olmak için dahi olsa kendi taraflarından kasti gaddarlık seviyesini gösterebilir.[40]

Haydutlar genellikle saklanma yerleri olarak mağaralarla ilişkilendirilirdi ve Judaea'daki bazı yerlerde yapılan kazılar, köylerin altında yaşam alanı ve depo odaları olan dikkatlice kazılmış tünel komplekslerini ortaya çıkardı. Dio'ya göre Bar Kokhba isyanında isyancılar "bölgedeki yararlı mevzileri ele geçirdi" ve onları tüneller ve duvarlarla güçlendirdiler; buraları ele geçirme amaçları her zora düştüklerinde sığınacak bir yerleri olması ve toprak altında fark edilmeden toplanabilmekti; bu yeraltı geçitlerine hava ve ışığın girmesi için aralıklarla yukarıdan delikler açtılar. Bu gizli üslerin bazıları pekâlâ bu isyanla ilişkilendirilebilir, ancak yapıları gereği bunların tarihlendirilmesi çok zordur ve bazılarının başka dönemlerde kullanılmış olması ve uzun süre kullanımda kalmış olması kuvvetle muhtemeldir.[41]

Judaea garnizonu, ilk isyandan sonra sayıca iki katından fazlasına çıktı ve niteliksel açıdan önemli ölçüde güçlendi ve MÖ 2. yüzyılda iki lejyon ve yardımcı birliklere yükseltildi. Bu, eyalet Syria Palaestina* olacak şekilde genişletildiğinde bile, eyaletin büyüklüğüne oranlandığında mevcut garnizonlar oldukça büyük yoğunluktaydı ve bu da imparatorların bölgeyi sorunlu olarak gördüklerini gösteriyor. Marcus Aurelius'un sorunlu Yahudilerin uzlaşmazlığı hakkında yorum yaptığı söylenir. Talmud metinlerindeki yollara musallat olan ve hatta geceleri köylere akın eden eşkıyaların kabulü gerçek olarak göz önüne alındığında, Judaea'nın Roma döneminin çoğunda önemli bir eşkıyalık sorunu olduğunu söylemek doğru olur. Onların da Yahudi oldukları gerçeğiyle hahamların onlardan bireyler olarak bahsetmesi, kendi işleri ve örneğin mahkûm bir adamın karısının onunla cinsel ilişkiye girip giremeyeceği gibi ailesel davranışlarıyla ilgilenmeleri daha olasıydı. Bazı hay-

* Yahudilerin Judaea eyaletindeki son isyanının ardından bölge günümüzdeki Filistin, Lübnan, Suriye, Antakya, İsrail ve Ürdün'ün bir kısmını kapsayacak şekilde genişletilmesiyle Syria Palaestina eyaletine dönüştürüldü. [y.h.n.]

dutların en azından belirli koşullarda Romalı askerlerden daha iyi davrandığını ya da onlara kıyasla az kötü davranmasının daha doğru olduğunu fark etmiş görünüyorlar. Haydutların, baskıcı bir güce karşı ortak yarar için savaşanlar ya da Yahudi kültürünün savunucuları olduklarına dair güçlü bir onay yoktu.[42]

Bir hikâyede, Roma birlikleri köyün birini çevreler ve köylüler kendilerine sığınmış, aranan haydudu kendilerine teslim etmezlerse köyü yağmalamakla tehdit eder. Hahamın biri haydudu Romalılara teslim etti, fakat buradan çıkarılacak ahlaki anlam bunun tanrı katında onaylanmamasıydı. Hahamlar, haydutlar ve isyancılar aynı toplumun bir parçası olduğundan bu diğer anlatılarda haydutlara duyulan sempati veya otoriteye karşı ortak antipati açısından daha ihtiyatlı yaklaşmak gereklidir. İçgüdüsel bir benden olduğu duygusu varsa, aynı zamanda çok sayıda üstü örtülü bilgi de vardı. Roma'nın intikamı korkunçtu, ancak beceriksizliğe de yatkındı. Özellikle topluluklara karıştığında veya köylerin altındaki gizli sığınaklarda yaşadıklarında öfkeli bir haydudun intikamı, çok daha acımasız olabilir. Pek çok modern sorunlu noktada, bir bölgeyi etkin bir şekilde kontrol eden silahlı milisleri veya terörist grubu kınamak için açıkça konuşma riskini göze alacak birini bulmak zor olacaktır.[43]

Hadrianus'tan sonra, yalnızca Romalıları veya onlarla işbirliği yaptığı düşünülenleri hedef alan toplu direnişe dair hiçbir kanıt yoktur ve daha geniş alanda Yahudi olmayan topluluklara karşı aynı örgütlü şiddet duygusu da yoktur. Haydutlar vardı ama toplumun geri kalanını yağmaladılar, ayrım gözetmeksizin Yahudi ve Yahudi olmayanları soyup öldürdüler. Bazıları imparatorluk baskıcılarına direndikleri iddiasındaysa dahi bu onların davranışlarında değişime yol açmamış gibi duruyor ve bunlardan hiçbiri çok fazla ivme kazanmadı ya da hiç düşünmüş olmasalar bile nüfusun geri kalanını isyana teşvik etme umudu taşımıyordu. Birçok Yahudi'nin Roma yönetimine içerlediği ve Tapınak'ın yıkılmasından yakındığı muhakkak, ancak kendilerini bu baskıdan kurtulmalarına yardımcı olmaları için haydutlar veya başkalarından liderler aramadılar.

Ortak kimlik ve farklılık duygusunun daha az olduğu daha geniş ölçekli dünyada bu görüntünün daha farklı olması pek olası değildir. Ortak direniş kanıtı eyaletlerin çoğunda mevcut değildir ve birkaç istisna bile, bunun son derece sınırlı olduğunu gösteriyor. Bugün *Pagan Şehitlerinin İşleri* olarak bilinen bir hikâyeler derlemesi, İskenderiye'de Roma makamlarına karşı çıkan ve baskıcı valilerle ve hatta Commodus gibi kötü imparatorlarla yüz yüze alay ettikleri iddia edilen kişileri içerir. Bu metinlere bir antisemitizm teması hâkimdir, Romalılar işgalci bir güç olmalarından çok Yahudi yanlısı oldukları için sıklıkla suçlanır. Roma'nın hükmünden önceki zamana yönelik nostalji vardır, ancak bu daha çok hüzünlüdür ve isyanı teşvik etmez. Bu tür materyallerin dolaşımda bulunması ve yok olmaması

için, bazı İskenderiyeliler bu tür hikâyelerdeki duyguları paylaşmış olmalıdır, ancak her zaman olduğu gibi bu da onları isyan etme konusunda eyleme geçmeye ikna etmek için yeterli değildi, imparatorluğa karşı ortak davada birleşenlerin sayısı azınlıkta kaldı.[44]

Sonuç olarak, eyaletler tesis edildikten sonra imparatorluğun herhangi bir yerinde Roma yönetimine karşı uzun süreli direniş biçimi olarak haydutluğun ikna edici olduğuna dair kanıt bulunmamaktadır. Judaea'da bile, herhangi bir siyasi veya dini gündemin izi, büyük isyanlar sona erdikten sonra doğrudan soygun ve şiddet için bir bahane olmaktan başka bir şey değildi. Eşkıyalık sürekli bir tehditti, çoğu zaman çoğu bölgede genellikle küçük ölçekliydi, ancak merkezi otoritenin herhangi bir krizi sırasında hızla artmaya eğilimliydi. Roma otoritesinin temsilcileri bu durumdan, diğer herkesten daha az etkilenmiyordu.

Bu bölüme ilişkin kanıtların çoğu, Judaea'dan veya önemli Yahudi nüfusa sahip diğer bölgelerden geldi. Gördüğümüz üzere imparatorluğun diğer bölgelerinde toplumlar arası şiddete dair çok daha az kanıt mevcut. Bunun nedeni, yerel düşmanlığın nadiren bu kadar şiddetli olması veya belki de bu kadar büyük ölçekli şiddete dönüşmesi için daha az fırsat bulunması olabilir. Sonunda Syria Palaestina eyaleti haline gelen bölge, yan yana ve bazen aynı şehirlerde yaşayan, ancak din ve uzun bir çatışma tarihi açısından bölünmüş farklı nüfusların karmakarışıklığından oluşuyordu. Her bölge üzerindeki güç, müttefik kraldan Roma'ya ve tekrar onlara geçtiğinden, yapısı genellikle çok az idari anlam taşıyordu. 1. yüzyılda bir süre için Decapolis, eyaletin geri kalanına bağlı olmasa da Suriye eyaletinin bir parçasıydı, ancak fiilen müttefik yöneticilerin topraklarıyla çevrili bir alandı. İskenderiye son derece büyüktü, nüfus içinde üç büyük kesim vardı ve hiçbiri diğerini sevmiyordu. Öyle olsa bile, oradaki ayaklanmaların da sıklığı abartılmamalıdır, tıpkı uzun vadede Judaea ve çevresindeki bölgelerde toplumlar arası şiddeti artık duymadığımız gibi.[45]

Ayaklanma olasılığı sürse bile diğer şehirler daha az çalkantılıydı. Liderler görev için yarıştıkları, rakiplerini sindirmek ve seçimleri kontrol etmek için her yolu kullandıklarından bu durgunluğun sebebi siyasi olabilir. Kamu düzenine yönelik bir başka tehdit ise gıda arzının kısalması durumunda, öfkeli kalabalıkların piyasa fiyatının en yüksek olduğunda satma umuduyla tahılı istifledikleri düşündükleri kimselere düşmanlık beslemeleriydi. Her durumda, Romalılar gelmeden çok önce de aynı nedenler huzursuzluk ve şiddete yol açmıştı. Bunların çoğu eşkıyalık ve dağ kabilelerinin daha geniş kapsamlı baskınları ile fırsatçı korsanlık yapmaları gibiydi ve antik dünyanın çoğunda yaşamın oturmuş özellikleriydi. Artık imparatorların emri altındaki imparatorluğun nasıl yönetildiğine ve bu tür şeylerin ne kadar kontrol edilebildiğine bakmanın zamanı geldi.

X
İMPARATORLUK VALİLERİ

"Şehir memurları ve eyalet valileri üzerinde hiçbir zaman daha dürüst veya adil olmayacak kadar kısıtlama uygulamaya özen gösterdi, oysa onun zamanından sonra birçoğunun her türlü şekilde suçlandığını gördük."

-Suetonius, MS 2. yüzyılın başlarında
İmparator Domitianus'a dair söz ederken.[1]

"METANET VE GAYRET"

Cicero'nun Kilikya'yı yönetmek üzere Ephesos'a ayak basmasından yaklaşık 160 yıl sonra, başka bir eski konsül, kendi eyalet komutanlığı olan Bithynia ve Pontus'a giderken Ephesos'a geldi. Genç Plinius (Caius Plinius Caecilius Secundus) isteksiz Cicero gibi oyalanmamıştı ama yine de umduğundan daha geç geldi, gemisi kötü hava nedeniyle rötar yaptı. Bölgesine doğru ilerlerken daha fazla gecikme yaşadı. Aşırı sıcak vardı, bu da karada araçla seyahati zorlaştırıyordu ve Plinius ateşlendi ve birkaç gün Pergamon'da kalmak zorunda kaldı, ancak kıyı boyunca giden ticaret gemileriyle geçiş yaptıklarında yine hava tarafından kısıtlandılar. Yeni vali Bithynia'ya ancak MS 17 Eylül 109'da vardı ve böylelikle ertesi gün İmparator Traianus'un doğum gününü kutlayabildi.[2]

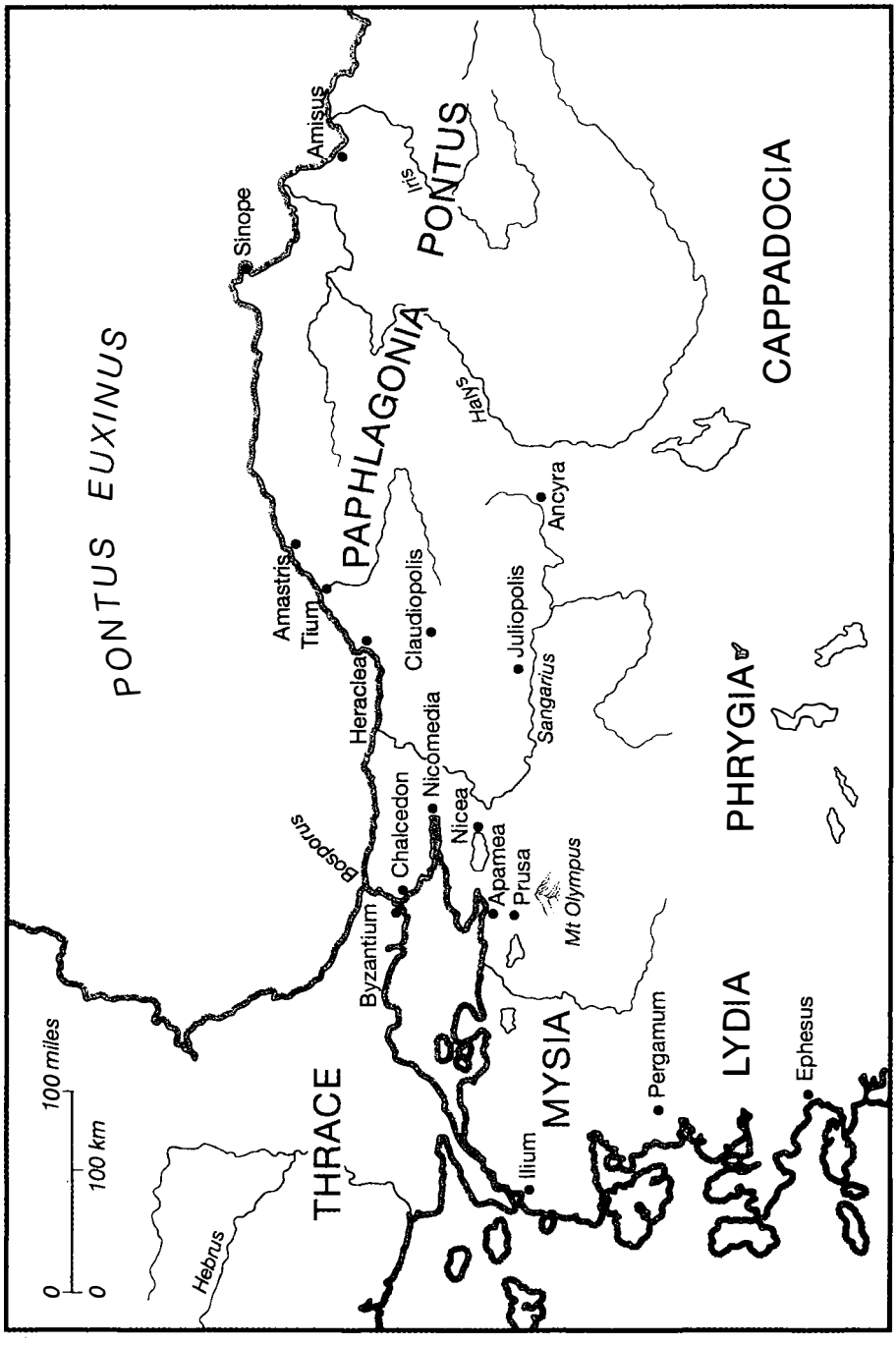
Plinius, Cicero gibi "yeni bir adamdı," ailesi İtalya yerleşimi Comum'dan (günümüzdeki Como, aynı adı taşıyan güzel göl) geliyordu. Aynı zamanda mahkemelerde oldukça başarılı bir avukattı ve ünlü selefine kasten öykünerek düzenlediği mektuplardan oluşan dokuz kitap yayımlamış üretken bir yazardı. Plinius'un mektup arkadaşları, dönemin seçkin senatörlerinden, özellikle de tarihçi Tacitus'tan oluşuyordu ve yerel temalar, edebiyat, önde gelen erkek ve kadınların takdire şayan davranışları ve dahil olduğu bazı önemli davaların gidişatını içeriyordu. Kendisi veya ilişkili oldukları için iyilik isteyen bir dizi mektup da vardı. Cicero'daki seçimlerin sonucu, başkalarıyla siyasi dostluklar kurma, Senato içindeki değişen güç, etki dengesi ve yasaların ayrıntılarıyla ilgili kaygılara burada hiç rastlanmaz. Plinius'un *Mektup-*

lar'ının okuyucusu, bunun sebebinin her yanda nüfuzu bulunan *princeps* tarafından kontrol edilen devlet olduğundan kesinlikle emin olmalı, bu nüfuz Domitianus örneğinde kötücülken, Traianus durumunda iyilikseverdir. Plinius'un yayımlanmış konuşmalarından günümüze ulaşan tek konuşmanın Traianus'a övgü olması tesadüf değildir, çünkü Principatus altındaki senatörler, Caesar'ın diktatörlüğü sırasında bile Cicero'nun hayal dahi edemeyeceği kadar imparatorluk desteğine bağımlıydılar.[3]

Plinius Bithynia'ya imparatorun bir temsilcisi yani, *legatus Augusti* olarak özel bir görevle gitti, ataması Traianus tarafından yapıldı ve Senato tartışmasına veya kuraya tabi değildi. Yine de, *princeps*'in şahsen gelmesi gibi pek olası olmayan bir olay dışında, yetkisi eyaletteki herkesinkinden daha büyüktü. Ancak, Traianus'un daha büyük gücü göz ardı edilemezdi. Plinius, imparator tarafından yayımlanan ve Senato'nun Cicero gibi birine yaptığı önerilerden daha uzun ve kuralcı olan bir dizi talimat (*mandata*) aldı. Onun izni olmadıkça eyalet halkının onun üzerinden Roma'ya başvurmaları zor olurdu ama bu kesinlikle imkânsız değildi. Ayrıca imparatorluk mülklerini ve eyaletin bazı vergilerini denetleyen bir procurator da vardı; bu adam doğrudan *princeps* ve danışmanlarıyla yazışıyordu. Bu durumda iki adam arasındaki ilişkiler iyiydi.[4]

Bithynia ve Pontus büyük bir askeri eyalet değildi ve en fazla bir avuç yardımcı birlik tarafından korunuyordu; piyade ve küçük bir süvari kuvvetinden oluşan bir *cohors equitata* kesin olarak toplandı, bir ikincisinin toplanması da neredeyse kesindi, üstelik başka alaylar da toplanabilirdi. Normal zamanlarda eyalet senatörlerin kontrolü altındaydı. Valisi, senato tarafından kamu eyaletlerinde boşalan kadroları doldurmak için yeterli sayıda adamdan oluşan bir listeden kurayla seçilen bir prokonsüldü. Bazen *princeps*'in seçimle ilgili tavsiyeleri sorulurdu ve bu yapılmadığında bile açıkça lehinde olmayan birini seçmeyecekleri açıktı. Görevdeyken, bu valilerin bağımsızlığı sınırlıydı ve bir konu dikkatine sunulursa, kararları *princeps* tarafından reddedilebilirdi. Ayrıca geçmiş imparatorlar tarafından verilen hükümlerle de bağlıydılar ve bunları değiştirmek için onay almaları gerekecekti. Augustus ilk başta prokonsüllere *mandata* vermemiş olabilir, ancak muhtemelen daha sonra saltanatı sırasında bunu yapmaya başladı ve bu, halefleri tarafından olağanlaştırıldı.[5]

MS 2. yüzyılın başlarında Bithynia ve Pontus sorunlu bir bölgeydi. Eski valilerinin birçoğu yolsuzluktan yargılanırken, büyük şehirlerde hâkimiyet ve kamu parasının yaygın şekilde kötüye kullanılmasından dolayı şiddetli rekabetler vardı. Traianus müdahale etmeye karar verdi, bölgeyi geçici olarak imparator eyaletlerine kattı ve Plinius'u legatusu olarak oraya gönderdi. O bir *princeps*'ti ve Senato reddedemezdi, ancak bu olayda Senato'nun atamaya kızması da pek olası değildir, çünkü bu içlerinden birine komuta verildiği anlamına geliyordu.[6]

Plinius'un Bithynia ve Pontus eyaleti

Genel olarak, prokonsüller ve imparatorluk legatusları hemen hemen aynı işi yaptılar ve başarılı senatörler kariyerlerinin farklı aşamalarında her iki makamda da hizmet ettiler. Prokonsülün esasen sivil rolü, törenlerde toga giyilmesiyle vurgulanırken, askeri legatuslar açıkça bir kılıç, askeri pelerin ve zırh giyerlerdi. İlkine *fasces* taşıyan altı *lictor* eşlik ediyordu, ikincisine muhtemelen *imperium*'larının daha düşük olduğunu belli etmek ve temsilciler işaretlenip kendi başlarına magistratus olanlardan ayrıştırmak için beş kişi eşlik ediyordu. Her iki tip vali de, eyaletlerinin garnizonları üzerinde her önemli konuda esasen aynı yetkiye sahipti ve basitçe, prokonsüllerin emrinde çok daha az asker vardı. Görev süreleri de daha kısaydı, genellikle geleneksel on iki aydan daha uzun değildi. Buna karşılık, bir legatusun komutayı üç yıldan daha kısa bir süre elinde tutması nadirdi ve birçoğu daha da uzun süre görevde kaldı, bu da eyalete daha fazla liderlik sürekliliği sağladı ve valinin askeri ya da sivil daha ciddi sorunları ele almasına yol açtı. Plinius, görevdeki üçüncü yılı bitmeden öldü, bu yüzden eyalette ne kadar kalacağını bilmiyoruz, ancak kesin bir süre belirlenmemiş olabilir.[7]

Plinius, eyalette geçirdiği süre boyunca Traianus'a yazıp genellikle belirli sorunlar hakkında rehberlik istedi. Ölümünden sonra, imparatora yazılan mektuplardan oluşan onuncu bir yazışma kitabı yayımlandı ve bu kitapta, onun vali olarak görev yaptığı dönem baskındı; Bithynia'dan gelen mektuplar ve Traianus'un yanıtları toplam 121 mektubun 107'sini oluşturuyor. Koşulları bilmesek de hazırlanmaları ve yayımlanma müsaadeleri en azından Traianus ile danışmanlarının onayı ve belki de aktif katılımı ile gerçekleşmesi neredeyse kesin gibidir. Birçok teknik kılavuzun yazıldığı bir dönemdi ve bazı yönlerden Bithynia'dan gelen mektuplar bunları andırır, öğretici bir havası vardır ve iyi bir valinin işini nasıl yapması gerektiğini gösterir. Plinius'un bir soruna yaklaşımı, emsalleri ve geçmiş kararları aramayı, eyalet toplulukları için en faydalı çözümü bulmaya çalışmayı ve emin olmadığı bazı konularda imparatorun kararını araştırmayı içeriyordu. Bu açıkça Traianus'un principatusunun nasıl görülmesini istediğinin karşılığıydı: verimli, yardımsever, yerel geleneklere saygılı ve yasanın lafzına olduğu kadar ruhuna da itaatkâr. Bu mektuplarda Traianus, imparatorlardan şehirlerden ve şahıslardan gelen taleplere verilen cevapları kaydeden birçok yazıtta da görülebilen, eyalet topluluklarının refahına yönelik aynı dostluk ve ilgi tonuna sahiptir.

Tüm imparatorluk legatusları *princeps*'e raporlar ve sorular gönderdi. Plinius'un normalden daha sık yazıp yazmadığını ya da aslında orijinal olarak çok daha fazla mektup olup olmadığını, bazılarının yayımlanan sürüme dahil edilemeyecek kadar kısa veya çok sıradan olup olmadığını söyleyemeyiz. Her mektupta sadece bir konuyu ele alma eğilimi, mektupların yayımlanmadan önce kapsamlı bir şekilde yeniden yazıldığının bir işareti olmaktan ziyade, emsalleri kontrol etme-

sini ve *princeps*'e yanıt vermesini veya tavsiyede bulunmasını kolaylaştırmak için imparatorluk yazmanlığının yaptığı bir şeydi. Traianus'un resmi yanıt vermesini sağlamak için bazı soruların sorulmuş olması mümkündür, ancak bu, mektupların her zaman yayımlanmasının planlandığını varsayar. Bunun bir örneği, mimarlar ve haritacılar gibi uzmanların İtalya'dan veya askeri bir eyaletten gönderilmesi için tekrarlanan taleplerdir, ordu her türden çok yetenekli teknisyenler üretmiştir. *Princeps* sadece bir kez Moesia legatusuna karmaşık bir kanal inşa planını denetlemek için bir adam göndermesi talimatını vereceğini söyleme hususunda hemfikir olur. Aksi takdirde cevap olarak Plinius'a sadece Bithynia'nın değil, herhangi bir eyaletin nüfusundaki yetkin uzmanlara sahip olacağına dair genel bir karşılıkla her zaman güvence verir.[8]

Sonuç olarak, Plinius'un onuncu kitabındaki mektuplar gerçek görünüyor ve bize, Cicero'nun Kilikya'dan gelen mektuplarıyla karşılaştırılmaya değer, Principatus yönetimindeki bir eyalet valisinin en iyi resmini çiziyor. Her zaman olduğu gibi, MÖ 1. yüzyılın ortalarına kıyasla 2. yüzyılın başlarının farklı koşulları açıktır. Plinius hiç şüphesiz kendi bölgesindeyken arkadaşlarına, akrabalarına ve diğer bağlantılarına çok sayıda mektup yazdı, ancak bunların hiçbiri yayımlanmadı. Önemli olan, *princeps,* legatus ve eyalet toplulukları arasındaki ilişkiydi. Plinius başından sonuna dek Traianus'a *domine,* yani üstat ya da efendi diye hitap etti ve o da Plinius'a "sevgili Secundus'um" diye karşılık verdi. Augustus kendisine *dominus* denilmesini umursamamıştı, ancak halefleri tarafından iyi yöneticiler ve Senato'ya saygılı olarak kabul edilenlerde bile bu hitap normalleşti. Yanıtların bazılarının, imparatorluk yazmanları tarafından kaleme alındıklarını yansıtan resmi bir üslubu vardır, ancak zaman zaman eyalet halklarındaki aşinalık veya öfke tonu kesinlikle imparatorun gerçek sesidir.[9]

BİTHYNİA VE PONTUS - İSRAF, YOZLAŞMA VE REKABET

Plinius'un eyaleti, batıda Boğaz'dan doğuda Amisus şehrinin topraklarına kadar Karadeniz'in Asya kıyısı boyunca uzanıyordu. Mithradates'in yenilgisinin ardından Pompeius'un Doğu Akdeniz'i yeniden düzenlemesi sırasında ilk olarak Roma eyaleti haline gelmişti ve daha sonra yapılan düzenlemelerin çoğu yürürlükte kaldı. Bölgenin çoğu esasen kırsal olmasına rağmen, tüm önemli yönetim, kültürde Hellen olan ve 2. yüzyılın en önde gelen Yunan yazarlarından birkaçını çıkaracak olan şehirlere odaklandı. Roma egemenliğinden önce, şehirler bölgesel krallar tarafından dayatılan satraplar tarafından kontrol ediliyordu, bu nedenle diğer bazı

bölgelerdeki Yunan topluluklarından daha az bağımsızlık geleneği vardı. Güneyde, bir prokonsül tarafından yönetilen Asya eyaletleri ve bir elçi tarafından yönetilen Galatia vardı.[10]

Eyaletin kıyı şeridinin bir kısmı, atlı sınıfından "Pontus kıyısı praefectusunun" (*praefectus orae Ponticae*) komutası altındaydı. Bu adamın eyaletin garnizonundan başka ek olarak kendi birlikleri de olabilirdi ve ayrıca *classis Pontica* adlı savaş gemileri filosu da vardı. Yine de eyalette 2.000 kadar askeri personelin olması muhtemel değildir ve muhtemelen toplam önemli ölçüde daha da düşüktü; belki birlikler yetersizse 1.000 veya hatta daha az. En yakın büyük ordu Kapadokya'da konuşlanmıştı ve bir sorun olduğunda hızlı bir şekilde müdahale edemeyecekti, bu nedenle Romalıların sınır bölgesi olmayan bir bölgede ciddi bir askeri sorun beklemedikleri açıktı, bu nedenle normalde bir prokonsül tahsis ediliyordu. Plinius'un mektupları, bir isyanın uzaktan mümkün olduğunu düşündüğüne ya da yaz mevsiminin bir kısmını seferde geçirmesi gerekebileceğine dair en ufak bir ipucu içermiyor. Eşkıyalıkla ilgili bir sorun varsa dahi bu o zaman Kilikya'da Cicero'nun karşılaştığı sorundan çok daha küçük bir ölçekteydi. Bithynia ve Pontus'taki Plinius'un komutasındaki birlikler öncelikle paramiliter bir şehir gücü olarak vali, diğer yetkililer ve yöneticiler için refakatçi işlevi gördü.[11]

Principatusun tesis edilmesi, Roma eyalet hükümetinin temel kurumlarının çoğunu değiştirmedi. Günlük işlerin çoğu eyalet topluluklarına bırakılmaya devam etti. Plinius'un personeli hakkında daha az ayrıntıya sahibiz, ancak bunun Cicero'nun Kilikya'daki kıtasından önemli ölçüde daha büyük olması olası değildir. Plinius'un astı olarak muhtemelen imparator tarafından seçilen Servilius Pudens adında tek bir legatusu vardı. Normal zamanlarda prokonsüle Senato tarafından bir legatus tahsis edildi. Valiler, Cumhuriyet'te olduğu gibi kendi eyaletlerine kişisel arkadaşlarını veya bağlantılarını da almakta özgürdüler. *Princeps* de dahil olmak üzere herhangi bir magistratus için uygun görülen konseyi (*concilium*) oluşturarak, bunların ona tavsiyede bulunmaları doğru ve uygun görüldü. Bu tür adamlara, onun adına gerçekleştirmeleri için görevler de verilebilir. 2. yüzyılın sonlarında, başka bir senatör ve mektup yazarı Fronto'ya Asya valiliği tahsis edildi ve kendisine yardım etmeleri için derhal ortaklar toplamaya başladı:

> ... böylece arkadaşlarımın kaynakları, içinde bulunduğum zorlu işle başa çıkmam için beni daha iyi bir konuma getirmeli. Evden akrabaları, sadakat ve dürüstlükleriyle tanınan arkadaşlarımı çağırdım. Yakın arkadaşlarıma Atina'ya acele etmelerini ve beni orada beklemelerini söylemek için İskenderiye'ye yazdım... Kilikya'dan da seçkin adamları çağırdım ... [Fronto, o eyaletteki bireyler ve topluluklar adına hareket ettiğini not eder.] Yine

> Mauretania'dan, bana son derece bağlı ve haliyle kıymetli bir adam olan Julius Senex'i yanıma çağırdım. Senex'i sadece sadakati ve çalışmaya istekli olması nedeniyle değil ama bir asker olarak haydutları kovma ve onları ezme konusundaki yorulmak bilmez enerjisi için çağırdım.[12]

Geçmişte olduğu gibi, devlet az sayıda profesyonel memur sağladı ve valiler büyük ölçüde hane halkına ve kişisel bağlantılarına güveniyordu. Bazı durumlarda, bu tür ilişkiler görevlerine çok uygundu. Fronto, muhtemelen tarihçi Appianos'un da bulunduğu İskenderiyeli arkadaşlarının "son derece bilgili" olduklarını ve dolayısıyla Latincenin nadiren kullanıldığı bir eyalette çalışmalarının büyük bir bölümünü oluşturacak Yunanca yazışmalarından sorumlu olacaklarını kaydetti. Bazı adamlar, haydut avcısı Julius Senex gibi valilere uzman olarak yardım ederek kariyer yapmış görünüyor. Olayda, hastalık Fronto'nun görevine başlamasını engelledi ve düzenlemeler boşa çıktı.

Makedonya valisinin MS 1 Mayıs 165 tarihinde Samothrake'deki tapınağa yaptığı ziyareti kaydeden bir yazıtta, maiyeti dört arkadaşı, üç lictor ve üç ulak (*viatores*), on beş köle ve beş yardımcı, bir düşük kıdemli memur, bir haberci ve muhtemelen bir süvari olarak listeleniyor. Ayrıca bir imparatorluk kölesi ve grubun diğer üyelerine ait üç veya dört köle daha vardı. Tüm çevre, tapınaktaki ayinlere katıldı. Muhakkak burada listelenmemiş başka personeller de vardı ve genellikle daha kıdemsiz memurlara tahsis edilen asker sayısına bakılırsa, askeri muhafız olarak 6 yerine 3 lictor'un bulunması sayıca az görünüyor. Pontus kıyısı valisinin, Plinius'un komutasındaki birliklerden sadece on seçilmiş asker, iki süvari ve bir centurion alması gerekiyordu ama aslında daha fazlasına sahipti, valiye ve imparatora onlara ihtiyacı olduğunu iddia etti. Plinius, Traianus konuyla ilgili bir karar verene kadar onları tutmasına izin verdi. Plinius ayrıca, procuratora on seçilmiş askerin tahsis edildiğinden, ancak asistanı imparatorluk azatlısı Maximus'un altı taneye daha ihtiyacı olduğunda ısrar ettiğinden ve onları elde etmiş gibi göründüğünden belirtiyor. Plinius istek üzerine ona Paphlagonia'da tahıl toplamak için yapacağı bir yolculuk için iki süvariyi refakatçi olarak verdi. Traianus, Plinius'a "azatlı adamım Maximus'a şu anki ihtiyacı için asker sağlamakta oldukça haklı olduğunu", ancak gelecekte sadece dört adamla yetinmesi gerektiğini söyledi.[13]

Bir valinin imparatora sıradan askerlerin atanması hakkında yazması, belki de resmi yanıtın verilebilmesi için soru sorması dikkat çekicidir. Traianus, birliklerinden mümkün olduğunca az askerin ayrılması arzusunu yineler, ancak gerektiğinde bu kuralı gevşetmeye isteklidir. Bu nedenle, her iki görevliye de başlangıçta tahsis edilenden daha fazla askere izin verilmiş gibi görünüyor. Buna karşılık, Plinius'a, işi iyi yapmayan kamu köleleri yerine hapishaneleri korumak için askerler kullanma

şeklindeki geçici çözümü bitirmesini emreder. Ayrıca, Juliopolis kentinden geçen yoğun trafiği düzenlemek için bir centurion ve bazı adamlara özel görevlendirme vermeyi reddetti, bunun tehlikeli bir emsal oluşturacağını ve diğer birçok şehrin de aynı iyiliği talep etmesine yol açacağını söyledi. Bu, hem birliklerin askeri rolleri için eğitim alabilecek güçte ve yetenekte olmasını sağlama amacını hem de yerel toplulukların imparatorluğun kendileriyle ilgileneceğini varsaymak yerine kendi işlerini yönetmeleri gerektiği yönündeki Roma beklentisini yansıtıyordu.[14]

Bithynia ve Pontus gibi halka açık eyaletlerde çok küçük garnizonlar vardı, birliklerde askerlerin ve özellikle de müstakil hizmete uygun subayların sayısı hızla tükendi. Ordunun kendi yönetimi için, en azından çeşitli görevlere gönderilenlerin kaydını tutmak için eğitimli adamlara ihtiyaç vardı. Genellikle bu eyaletlerde yalnızca yardımcı askerler bulunurdu ve bu tür askerler arasındaki okuryazarlık seviyeleri, askere alındıkları yere göre değişirdi. Bazı istisnalar da vardı. Her yıl Numidia'dan Afrika prokonsülüne hizmet etmek üzere *Legio III Augusta*'nın bir kıtası gönderilirdi. Askeri eyaletlerin legatuslarının emrinde çok daha fazla insan gücü vardı. Her lejyonun kendine ait bir legatusu, bir Senato ve beş atlı sınıfı *tribunus*'u ve altmış *centurion* vardı. Daha düşük rütbeli yaklaşık 100 askerin de idari görevler için, kadrosuna veya *officium*'una katılmaları için vali için eğitildiği ve onun emrinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu, çeşitli rütbelerde subayların bulunduğu bir eyalette, *auxilia*'dan temin edilen atlı veya piyade *singulares* ve silahlı korumaları hariç, yaklaşık 300 askeri bürokrat olduğu anlamına gelir. İlk bakışta etkileyici bir toplamdır, bunlara dostlar, köleler ve azat edilmiş kişiler de eklenebilir, ancak onlarda bulunan kamu yetkilisi sayısı bir prokonsülden daha azdır; böyle bir komuta, aynı zamanda, savaş ve belki de fiili sefer için bir düzeyde hazırlıklı olmayı gerektiriyordu. Üç lejyon ve yardımcı birlikten oluşan bir orduyu yönetmek, donatmak ve ikmal sağlamak, barış zamanında bile başlı başına büyük bir görevdi, legatusun ve ekibinin dikkatinin büyük bir bölümünü oluşturduğu kesindir.[15]

Valilik kadrolarına bir diğer ilave Principatus ile birlikte geldi, ancak bu idari kapasitelerini artırmaya yönelik kasıtlı bir reform değildi ve zorunlu da değildi. Cumhuriyet döneminde bir vali, ergen veya daha büyük oğulları yanına alabilirdi, ancak ailesinin geri kalanı İtalya'da kaldı. Bir vali eşini eyalete götürmezdi, ancak bazıları yanlarında metreslerini götürdü veya orada kendilerine kadın buldu. İç savaşlar sırasında bu durum değişmeye başladı, Pompeius ve Marcus Antonius gibi bazı liderler, sefere çıkmasalar da eşlerini eyalete götürdüler. Augustus'a, Principatus sırasında yaptığı seyahatlerin çoğunda Livia eşlik etti; bu, geniş ailesinin birkaç genç üyesi tarafından takip edilen ve özellikle eyaletlerdeki turlar uzun sürme eğiliminde olduğundan, çoğu vali ve birçok ordu subayı için kısa sürede normal hale gelen bir uygulamaydı. Matta İncili'nde, Pontius Pilatus'un karısı Kudüs'te onunla birlikteydi ve gördüğü rüya onu sorumluluklarından arınmaya sevk etti.[16]

Tiberius döneminde uzun askerlik geçmişine sahip bir senatör, Senato'nun valilerin eşlerini yanlarına almalarını yasaklamak için oy kullanmasını önerdi. Adam, altı çocuğu ve en azından onun görüşüne göre mutlu bir evliliği olmasına rağmen, karısını kırk seferinin veya görev gezisinin hiçbirine götürmemişti. Kadınların mevcudiyetinin askeri operasyonları engellediğini, bazı kadınların ise askeri disipline müdahale etmeye ya da kocaları üzerindeki nüfuzlarını kullanmak isteyen taşralılar tarafından kendilerine kur yapılmaya meyilli olduğunu savundu. Önergeye o kadar çok muhalefet oldu ki, oylamaya bile getirilmedi. Plinius, karısı Calpurnia'yı yanında Bithynia'ya götürdü ve deniz yolculuklarına, arabalar içinde sıcağa ve uzun yolculuklara katlandı.[17]

Bazı durumlarda valiler bir veya daha fazla şehirde konforlu konutlar edinmiş olsa da, Principatusun idari merkezler olarak kalıcı eyalet başkentleri oluşturmak için herhangi bir hamle yaptığı görülmedi. Yine de, Cicero'nun zamanındaki valiler gibi, Plinius da zamanını bir büyük şehirden diğerine giderek geçirdi. Valilik kadrosunun mütevazı kalmasının nedenlerinden biri de buydu, çünkü kendisini eyalet topluluklarının hizmetine sunarken gezici olmak zorundaydı. Hüküm merkezinin statüsüne büyük ölçüde değer verilmeye devam etti ve Principatus döneminde valinin Cicero'nun örneğine uyarak ve mahkemeyi tek bir yerde kurarak insanların ona gelmesini sağlaması olası değildir. Bir vali yolda çok zaman harcadı ya da bu mümkünse ara sıra nehir veya deniz yoluyla seyahat etti.

Tüm hava koşullarına uygun yolla eyalete yayıldıkça ve resmi görev yolculuklarında yolcuların at ve araç değiştirme kullanımına açık İmparatorluk Postası kurulunca fayda sistemi daha da kolay hale getirildi. Yerel topluluklar bunu desteklemek zorundaydı ve hayvanların, ulaşımın, şoförlerin ve rehberlerin resmi olarak talep edilmesine tabiydiler, bu, zaman zaman önemli bir yüktü. Bu postadan yararlanma izinleri imparator tarafından verildi ve bir kısmı da valilerin payına düştü, ancak sık sık suistimal edildiği açıktır. Plinius'un Traianus'a yazdığı son mektup, büyükbabasının ölümüyle eve çağrılan eşine izin verdiğinin açıklamasıdır ve imparator da verdiği yanıtta bunu onaylamıştır. Ulaşım haricinde büyük şehirlerde resmi konutların yanı sıra, gece durduklarında resmi grupları ağırlamak için istasyonlar veya *mansiones* vardı. Yine de altyapı eksikti ve valiler sivil gezginlerle hanlarda kalabilir veya yıllık turları sırasında kamp kurabilirdi. Plinius kendi eyaletine geldiğinde elli yaşındaydı ve güçlü bir adam değildi, görevinin gereksinimleri ağırdı. Bazı valiler daha da yaşlıydı ve bir adamın orta yaşına gelmeden bir eyalet alması nadirdi.[18]

Her şehrin, yasal anlaşmazlıkların ve davaların büyük çoğunluğunu çözen kendi mahkemeleri vardı. Vali aralarında birçok idam gerektiren suçun, Roma otoritesine karşı koymanın ve topluluklar arasındaki anlaşmazlıkların veya yerel

adaletten memnun kalmayıp daha yüksek mercie başvurarak durumu tersine çevirmeyi uman Roma vatandaşları veya diğer önde gelen kimselerin bulunduğu daha ciddi davalarla uğraşmak zorunda kaldı. Davacılar valinin karşıtları lehine verdiği hükümden rahatsızlık duyabilir ve konuyu doğrudan imparatora götürmeyi deneyebilirlerdi ya da Cicero'nun zamanında olduğu gibi, halefi gelene kadar bu kararı ertelemeyi umabilirlerdi. Valinin her hüküm merkezinde mahkemeye çıkması için belirli sayıda gün ayrıldı. Normalde, kendisine getirilecek davalar önceden duyurulurdu, ancak onlarla dilediği sırayla ilgilenme ve her birine istediği veya gerekli gördüğü kadar süre alma özgürlüğü vardı. Buradaki izlenim, tamamlanması gerekenden çok daha fazla iş olduğu ve bazı davacıların belki yıllarca, hatta boşuna bekleyeceği yönündeydi. Her zaman olduğu gibi, daha nüfuzlu olanların valiye erişme ve istediklerini elde etme şansı daha yüksekti.[19]

Bir magistratus ondan yerel aristokrat rakibi çalışkan hatip Dio Khrysostomos'a karşı getirilen bir suçlamayla ilgilenmesini istediğinde, Plinius, Prusa [Bursa] şehrinden ayrılmak üzereydi. Dava, Dio'nun üstlendiği ancak tamamlamadığı bir kamu inşaatı projesini içeriyordu ve zimmete para geçirme suçlamalarının yanı sıra, inşaatın parçası olarak bazı aile mezarlarının yanına bir Traianus heykeli diktiğine dair belirsiz iddiaları da içeriyordu. Katılan adamların önemi göz önüne alındığında, Plinius davayı dinlemek için ayrılışını ertelemeyi kabul etti. Ancak Dio'nun rakibini temsil eden avukat Claudius Eumolpus, davayı hazırlamak için süre istedi ve başka bir şehirde görülmesini istedi. Plinius, Traianus'a şöyle dedi:

> ... davanın Nicaea'da [İznik/Nikaia] görülmesini ayarladım, ancak davayı dinlemek için yerime geçtiğimde, Eumolpus, henüz yeterince hazırlıklı olmadığı gerekçesiyle yeniden erteleme için yalvarmaya başladı, oysa Dio derhal duruşma talep etti. Her iki tarafın da, bir kısmı gerçek davaya atıfta bulunan birçok tartışmadan sonra, davanın emsal teşkil etmesi muhtemel olduğundan, tavsiyenizi almak için bir erteleme vermeye karar verdim. Her iki tarafa da taleplerini yazılı olarak sunmalarını söyledim, çünkü onların ifadelerini kendi sözleriyle değerlendirmenizi istedim.

Dio'nun muhalifleri bunun kendi dezavantajlarına olacağını düşündüler ve Plinius imparatora yazdığında henüz yazılı davalarını sunmamışlardı. Traianus, daha gergin bazı seleflerinin yönetimi altında daha fazla ciddiyetle ele alınabilecek heykeli meselesi suçlamasını reddetti ve önemli suçlamalara odaklanarak, Dio'nun Plinius'un incelemesi için projenin tam hesaplarını ortaya koymasında ısrar etti. Bithynia ile Roma arasındaki mektup alışverişi birkaç ay sürmüş olmalı ve davanın nihai olarak ne zaman ve nasıl çözüldüğünü bilmiyoruz. Şimdi olduğu gibi, o za-

adaletten memnun kalmayıp daha yüksek mercie başvurarak durumu tersine çevirmeyi uman Roma vatandaşları veya diğer önde gelen kimselerin bulunduğu daha ciddi davalarla uğraşmak zorunda kaldı. Davacılar valinin karşıtları lehine verdiği hükümden rahatsızlık duyabilir ve konuyu doğrudan imparatora götürmeyi deneyebilirlerdi ya da Cicero'nun zamanında olduğu gibi, halefi gelene kadar bu kararı ertelemeyi umabilirlerdi. Valinin her hüküm merkezinde mahkemeye çıkması için belirli sayıda gün ayrıldı. Normalde, kendisine getirilecek davalar önceden duyurulurdu, ancak onlarla dilediği sırayla ilgilenme ve her birine istediği veya gerekli gördüğü kadar süre alma özgürlüğü vardı. Buradaki izlenim, tamamlanması gerekenden çok daha fazla iş olduğu ve bazı davacıların belki yıllarca, hatta boşuna bekleyeceği yönündeydi. Her zaman olduğu gibi, daha nüfuzlu olanların valiye erişme ve istediklerini elde etme şansı daha yüksekti.[19]

Bir magistratus ondan yerel aristokrat rakibi çalışkan hatip Dio Khrysostomos'a karşı getirilen bir suçlamayla ilgilenmesini istediğinde, Plinius, Prusa [Bursa] şehrinden ayrılmak üzereydi. Dava, Dio'nun üstlendiği ancak tamamlamadığı bir kamu inşaatı projesini içeriyordu ve zimmete para geçirme suçlamalarının yanı sıra, inşaatın parçası olarak bazı aile mezarlarının yanına bir Traianus heykeli diktiğine dair belirsiz iddiaları da içeriyordu. Katılan adamların önemi göz önüne alındığında, Plinius davayı dinlemek için ayrılışını ertelemeyi kabul etti. Ancak Dio'nun rakibini temsil eden avukat Claudius Eumolpus, davayı hazırlamak için süre istedi ve başka bir şehirde görülmesini istedi. Plinius, Traianus'a şöyle dedi:

> ... davanın Nicaea'da [İznik/Nikaia] görülmesini ayarladım, ancak davayı dinlemek için yerime geçtiğimde, Eumolpus, henüz yeterince hazırlıklı olmadığı gerekçesiyle yeniden erteleme için yalvarmaya başladı, oysa Dio derhal duruşma talep etti. Her iki tarafın da, bir kısmı gerçek davaya atıfta bulunan birçok tartışmadan sonra, davanın emsal teşkil etmesi muhtemel olduğundan, tavsiyenizi almak için bir erteleme vermeye karar verdim. Her iki tarafa da taleplerini yazılı olarak sunmalarını söyledim, çünkü onların ifadelerini kendi sözleriyle değerlendirmenizi istedim.

Dio'nun muhalifleri bunun kendi dezavantajlarına olacağını düşündüler ve Plinius imparatora yazdığında henüz yazılı davalarını sunmamışlardı. Traianus, daha gergin bazı seleflerinin yönetimi altında daha fazla ciddiyetle ele alınabilecek heykeli meselesi suçlamasını reddetti ve önemli suçlamalara odaklanarak, Dio'nun Plinius'un incelemesi için projenin tam hesaplarını ortaya koymasında ısrar etti. Bithynia ile Roma arasındaki mektup alışverişi birkaç ay sürmüş olmalı ve davanın nihai olarak ne zaman ve nasıl çözüldüğünü bilmiyoruz. Şimdi olduğu gibi, o za-

man da yasal anlaşmazlıklar aksamalarla, rakibin vaktini çalmak ve zarar vermek maksadıyla yapılan öteki isnatlarla, olaya en lehte bakan otoritenin aranmasıyla çok uzun sürebilirdi.[20]

Plinius'un emsal kaygısı, Roma hükumetinin her yönünü yansıtıyordu. Bazen bu tamamen resmiydi, ancak ilgili herkes için önemliydi. Apameia şehri bir Roma kolonisiydi ve geçmişte prokonsüller kamu hesaplarını denetlememişti. Bölgesindeki şehirlerin mali durumunun yeniden düzene girmesini sağlamak görevinin bir parçası olduğundan Plinius bunu yapmak istedi ve geçmişte bu tür bir incelemeye tabi tutulmadıklarının kayda geçmesi karşılığında şehir yetkililerinin valiyi görmekten mutlu olacağı söylendi. Plinius, bu iddiayı desteklemek için sağladıkları belgeleri Roma'ya iletti; Traianus, Apameia halkını ve Plinius'u överek yanıt verdi. Legatus, teftişi *princeps*'in isteği üzerine yapacaktı; bu, kolooninin statüsünü hiçbir şekilde değiştirmeyen ve gelecek için emsal teşkil etmeyen olağanüstü bir durumdu.[21]

Plinius, çeşitli zamanlarda yerel yasalara başvurdu, uygulamaları tesis etti ve Pompeius'un yanı sıra birkaç imparatorunkiler de dahil olmak üzere özel hükümler kurdu ve aynı zamanda Roma hukuku anlayışını tatbik etti. Bunlar çoğunlukla belirli topluluklarla ilgiliydi ve bir bütün olarak eyalete nadiren uygulanabilirdi. Her eyaletin kendi yasaları, kuralları ve teamülleri vardı ve tüm imparatorluğa yönelik standart bir hukuk sistemi ve sivil örgütlenme dayatma girişimi yoktu, bu nedenle bir valinin başka yerlerdeki geçmiş deneyimlerinden örnekler geçerli değildi. Bir kimsenin aynı eyalette kariyerinde iki kez hizmet etmesi nadirdi ve bir bölgede deneyimli kimselerin bu temelde görevlendirildiğine dair çok az delil vardır.

Mirasçıların ve prokonsüllerin gezici doğası göz önüne alındığında, personelinin karşılaşabilecekleri durumlar için her yasa ve yönetmelikle ilgili kapsamlı belgeleri taşıması imkânsızdı. Bu nedenle, dava sahiplerine ve yerel yetkililerin bunları dikkatlerine sunmasına ve gerçekliğin belgesel kanıtlarını sağlamaya ya da modern standartlara göre sınırlı olsa da yazmanlığının geçmişte Roma'da verilen kararlara erişimi olan imparatora danışmaya güveniyorlardı. Plinius ile yazışmalarında Traianus, bu tür konularda selefleri tarafından verilen kararlara, hatta Domitianus gibi genel olarak eleştirilen adamların kararlarına bile her zaman saygı duydu ve yeni bir kural oluşturmaktansa bunu yapmayı tercih etti. Soruları Roma'ya yöneltme ihtiyacı, muhtemelen sadece Plinius için değil, tüm valiler için yaygındı ve yalnızca birçok davanın uzun süreler boyunca ertelendiği anlamına gelebilirdi. Eyalet toplulukları arasındaki anlaşmazlıklar, Romalı yetkilileri başka zamanlarda ilgilenmeyecekleri konulara çekti.[22]

Genel olarak inisiyatif, tıpkı Cumhuriyet döneminde olduğu gibi, eyaletteki nüfustaydı. Plinius'a, karar verme yetkisi olduğu için sorunlar ve anlaşmazlıklarla

geldiler. Roma'daki güçlü adamların, Bithynia ve Pontus'taki ticari girişimlerinde onlara yardım etmesi için legatusa baskı yaptığına dair hiçbir ipucu bulunmuyor. *Publicani* şirketleri bazı harç ve geçiş ücretlerinin tahsilatını üstlenmeye devam etti, ancak doğrudan vergilendirme, eyalet toplulukları tarafından desteklenen ve genellikle bunu yerel olarak yerleşik özel yüklenicilere aktaran devlet tarafından yapıldı. Principatusun değişen siyasi ortamında, *publicani*'nin ve destekçilerinin parası, Roma'daki seçimlerde ve siyasi rekabette artık önemli bir faktör değildi. Hiç şüphe yok ki sistem içinde hâlâ çok fazla yolsuzluk vardı, ancak artık valiler üzerinde işbirliği yapması için ağır baskı uygulayabilecek tek bir etkili grup yoktu. Daha önce olduğu gibi, valinin gücünü kazanarak önemli Romalıların nüfuzlarından faydalanabilmek için ellerinden gelenin en iyisini yapan çok sayıda yerel çıkar grubu vardı. İlk başta batı eyaletlerinde daha yaygın olmasına rağmen yereldeki kimseler de git gide Roma vatandaşı olmuştu ve bu nedenle daha fazla dikkate alınma hakkına sahipti.[23]

Roma yönetiminin amacı, eyalet topluluklarını istikrarlı, uzun vadede vergilerini ödeyecek kadar müreffeh, birbirleriyle barış içinde ve imparatorluk yönetiminden memnun tutmaktı. Romalıların eyalet halkının kendi işlerini yürütmelerine izin verme tercihi, şehirlerden birinde yetkililer tarafından tutuklanıp valiye getirilen Hristiyanlarla ilgili Plinius ile Traianus en ünlü yazışmaları sayılan iki mektupta çarpıcı bir şekilde gösterilmiştir. Legatus, imparatora yargılanmak üzere Roma'ya göndermeyi ayarladığı vatandaşlar olmadıkça, sözünden dönmeyi reddeden Hristiyanları idam ettiğini bildirir. Hristiyan olduğunu inkâr eden ve yemin ederek, kurban keserek ve İsa'nın adını söverek bunu kanıtlayan herkesin serbest kalmasına izin verildi. Traianus bu prosedürü onayladı, ancak "bu insanların peşine düşülmemeli; huzuruna çıkarlarsa ve haklarındaki suçlama ispatlanırsa, o halde cezalandırılmaları gerekir," diye ekledi.

Hristiyanları aramayı seçerlerse bulup tutuklamak eyalet liderlerine kalmıştı. Onlardan haberdar olmasalar ya da varlıklarından endişe duymasalardı, hiçbir şey olmazdı. Nero, MS 64'te Roma'daki büyük yangın için Hristiyanları günah keçisi yaptığı sırada Hristiyanlığı yasadışı ilan etmişti. Traianus ve diğer imparatorların çoğu, MS 3. yüzyılın ortalarına kadar onları önemli bir tehdit olarak görmediler, çünkü ya onların sayıları küçük kaldı veya faaliyetleri önemsiz ve tehlikeli değildi. Plinius'un soruşturmaları, zararsız bir grubun yalnızca "aşırı batıl inançtan" suçlu olduğunu ortaya çıkardı, bu nedenle Hristiyanlar huzuruna getirildiğinde, aynı zamanda kasıtlı olarak onları bulmaya çalışmadan idam etme konusunda tuhaf bir hevesi haizdi. Zulümler yalnızca önemli eyaletler söz konusu olduğunda meydana geldi, bu nedenle etkileri nadir ve yereldi. Her şey toplulukların içeriğini korumakla ilgiliydi.[24]

Bir valinin zamanının büyük kısmı, tıpkı en yukarıdaki imparatorların sürekli olarak dilekçeleri ve çağrıları yanıtlaması gibi kendisine getirilen sorunlarla uğraşmakla geçerdi. Yine de her ikisini de tamamen pasif ve tepkisel olarak tasvir etmek yanlış olur. Plinius'un özel legatusluğu, kendi bölgesindeki düzensizlik ve mali sorunlarla başa çıkmak için oluşturulmuştu ve başından beri çok çeşitli sivil işlevleri araştırmak için faaldi. Mahkûmları koruyan kamu kölelerini denetlemek için askerleri kullanma konusundaki kısa süreli deneyiyle daha önce karşılaşmıştık. Traianus ona buna bir son vermesini ve bunun yerine kamu kölelerinin görevlerini yerine getirmelerini sağlamasını emretti ve legatusa bunun "metanetine ve gayretine" dayandığını garanti etti. Başka bir olayda, hem Nicaea'da hem de Nikomedia'da [İzmit/Nicomedia] ciddi suçlardan hüküm giymiş ve madenlerde veya arenada etkili ölüm cezalarına çarptırılmış, ancak bunun yerine kamu kölesi olarak toplum için çalışan ve hatta yıllık maaş alan adamlar keşfetti. Kayıtların incelenmesi, cezalarından nasıl kurtulduklarını ortaya çıkarmadı. Traianus, adalet sisteminin bu başarısızlığının devam etmesine izin verilmeyeceğini söyleyerek yanıt verdi. Son on yıl içinde hüküm giymiş olan herkes, kendilerine verilen ceza için gönderilecekti, ancak merhamet unsuru vardı: "Erkekler yaşlıysa ve cezaları on yıldan daha eskiye dayanıyorsa, ceza bölgesinde kalarak, hamamları ve lağımları temizlemek veya sokakları ve caddeleri onarmak gibi bu tipten kimseler açısından olağan işlerde çalıştırılabilirler".[25]

Özellikle endişe duyulan bir konuysa ya terk edilmiş, ertelenmiş ya da kalitesi şüpheli olan ve tümü büyük kamu harcamasına yol açmış bir dizi büyük kamusal inşaat projesiydi. Nikomedia, sırasıyla 3.318.000 ve 200.000 sestertius harcadıktan sonra tamamlanmadan yarım bırakılan iki su kemerine sahipti. Nicaea, çökmeye yüz tutmuş ve bitmemiş bir tiyatroya on milyondan fazla harcadı. Plinius, birçok önde gelen kimsenin temel yapıya süslemeler eklemeye söz verdiğini, ancak hiçbir şey yapılmadığını belirtti. Aynı şehir, yangında yok olan eski gymnasium'un yerine yapılacak olan okula büyük harcamalar yapılsa da ağır aksak bir ilerleme vardı. Claudiopolis'te hamam inşasında ilerleme sınırlıydı ve legatusun endişesiyse daha çok projenin finansmanıydı. Dio Khrysostomos'a yönelik saldırılara zemin oluşturan Prusa'daki bina da hatip projenin ve muhtemelen maliyetlerinin yetkililer tarafından devralınmasını istediği için durmuştu. Magistratusların ve yerel aristokratların bayındırlık işlerini finanse etmede cömert olmaları bekleniyordu. Şehirler en büyük anıtlara sahip olmak için birbirleriyle yarışırken onlar prestij için yarıştı. Bugün bazı politikacılar gibi birkaç adam, büyük proje duyurarak saygınlık kazanmaya, onu tamamlamak gibi zorlu bir görevden daha fazla ilgi duyuyordu.

Traianus'un yanıtları genellikle konuyu Plinius'a döndürdü; her davanın en iyi yerinde değerlendirilebileceğini ve legatusunun iyi kararına güvenebileceğini söyle-

di. Böylece *princeps*, Nicaea'daki tiyatronun kaderini, en pratik şekilde onarmak veya yıkarak sıfırdan yeniden kurmak için legatusunun eline bıraktı, ancak yalnızca, bağışçılar tarafından vaat edilen tüm süslemelerin ana bina tamamlandıktan sonra bağışlanması gerektiği konusunda ısrar etti. Nicaea halkına gymnasium planlarında gerçekçi olmaları tavsiye edilmişti; gymnasium "Küçük Yunanların" (Latince *Graeculi*) çok sevdiği bir şeydi, bu yüzden imparatorun halkın gymnasium planını aşırı istemesinden korkmasına neden oluyordu. Plinius, Claudiopolis'te yapılması planlanan hamamları araştıracaktı, ancak eyalette yetenekli adamlar olması gerektiğinden, Roma'dan veya askeri eyaletlerden bir mimar gönderilmesine ihtiyaç duyulmadığından tekrar emin oldu. Traianus ona Nikomedia'nın su sağlamak için gereken su kemerine en sonunda sahip olduğundan emin olmasını ve bundan da öte böyle çok paranın boşa harcanmasıyla daha çok ilgilendiğini söyleyerek Plinius'a suçun kimde olduğunu bulmasını söyledi.

Plinius, Prusa'nın eski ve kötü durumdaki mevcut binanın yerine hamam inşa etmek için izin istemesi gibi durumlarda topluluk liderlerinden gelen yeni projelerle ilgili talepleri de iletmeye istekliydi. Bu tür projeler normalde imparatorluk onayı gerektirmezdi ve talep eyaletteki kamu inşaatlarındaki son skandalları ve başarısızlıkları yansıtır. Bu örnekte, kentlilere ücretsiz zeytinyağı dağıtılması gibi başka bir amaç için ayrılan para "şehrin prestijine" ve "sizin liderliğinizin görkemine" yaraşır bir binada kullanıldı. Traianus, Plinius'a, fonlar orada olduğu ve maliyet Prusa'nın mali durumunu aşmadığı veya yeni vergilerin getirilmesini gerektirmediği sürece devam etmelerine izin vermesini söyledi.[27]

Diğer durumlarda, Plinius yerel halktan şikâyet duymak yerine, çözümleri bulmuş gibi görünüyor. Örneğin Sinope'nin [Sinop] su kaynağına ihtiyacı olduğunu fark etti ve bu nedenle bir su kemeri yapılmasını önerdi. Bir kez daha, Traianus'un onayı hazırdı, ancak bu şehrin projeyi karşılayabilmesine bağlıydı; Pontius Pilatus'un Kudüs'te benzer bir iş için Tapınak fonlarını kullandığında ortaya çıkan öfkeyi hatırlayabiliriz. Amastris'te [Amasra] Plinius, büyük bir ölçekte inşa edilmiş ana caddelerden birini keşfetti, ancak üzerinde açık bir lağım akıyordu, kötü kokuyu gidermek ve halk sağlığını iyileştirmek için bu caddeyi kapatmayı önerdi. *Princeps*'e işin uygun fiyatlı olduğuna dair güvence verdi ve bu temelde olağan izin aldı. En büyük tasarımı, ağır malların taşınmasını çok daha kolay kılmak için Nikomedia yakınlarındaki bir gölü denizle birleştirecek bir kanaldı; bu, "ölümsüz adınıza ve ihtişamınıza layık ve muhtemelen faydayı ihtişamla birleştirecek" bir eserdi. Bu, Traianus'un Plinius'un Moesia'dan bir askeri mühendis çağırmasına izin verdiği, yukarıda bahsedilen istisnaydı. Her iki adam da bu tür bir şeyi başarılı kılmak için dikkatli ve kesin bir planlamanın gerekliliğini vurguladı ve hesaplamadaki hataların önemli zararlar verebileceğini, hatta gölü kurutabileceğini anladı.[28]

Büyük miktarlarda suyun kontrolünü içeren tasarımlar, doğası gereği karmaşıktı. Afrika'dan gelen uzun bir yazıtta, benzer bir uzmanın deneyimlerini kaydeder, bu durumda, yüksek bir yerden tünel açmayı içeren bir su kemerinin yapımını denetlemek üzere gönderilmek için geri çağrılan eski bir askerin hikâyesi yazılıydı. Nonius Datus adındaki bu adam için hiçbir şey kolay olmadı. Gelmeden önce haydutların saldırısına uğradı ve "çıplak ve yaralı halde kaçtı". Proje zaten devam ediyordu ve yerel halk tüneli dağın karşı taraflarında başlatmaya karar vermişti. Ölçüm, iki tünelin toplam uzunluğunun dağdan daha geniş olduğunu, bu nedenle bir veya her ikisinin düz bir yoldan saptığını ve birleşme şanslarının olmadığını ortaya çıkardı. Yerliler arasındaki umutsuzluk, en azından askeri mühendisin kendi hesabına iddia ettiği gibi bu girişimin terk edilmesi yönünde bir hava yarattı. Datus, dikkatli bir araştırma, yakın denetim ve çalışırken birbirleriyle rekabet etmeye teşvik edilen deniz birimleri ve yardımcılarından oluşan bir iş gücü kullanarak tüneli tamamlamayı başardı.[29]

Çoğunlukla zenginlerin evlerine ve hamamların aşırı talebini karşılamaya gitse bile, daha iyi su temini bulunduğu şehrin sakinlerinin yaşamını iyileştirdi. Bu tür kolaylıklar sağlayanlar halkın övgüsünü ve minnettarlığını istiyordu. Roma su kemerlerinin karakteristik yüksek taklar her zaman gerekli değildi, ancak görünüme hâkim olmak ve insanlara lütfu hatırlatmak yapıyı yükseltti. Plinius ve Traianus, onları büyütemeyecek kadar yoksul ebeveynler tarafından korunmasız bırakıldıklarından köle olarak yetişen bebeklerin oluşturduğu talihsiz toplumsal grupların hem altyapılarından hem de statülerinden ötürü eyalet halkının refahı için endişelendi. Legatus ayrıca, evleri ve bazı kamu binalarını tahrip eden ciddi bir yangından zarar gören Nikomedia'da bir itfaiye kurulmasını tavsiye etti. Bu talep gymnasium'a ağır hasar veren yangından daha sonra yapılmış gibi görünüyor ve çoğu antik kentte de görüleceği üzere yangınların yaygın bir sorun olduğunu gösteriyor. Yine de Traianus, önerilen çarenin vatandaşları daha da kötüleştirebileceğini sezdi:

> Aklına fikir gelmiş olabilir... Nikomedia'da itfaiyeci bölüğü oluşturmak üzerine ... ama eyaletinizdeki, özellikle yerleşimlerdeki siyasi kargaşalardan sorumlu olanların bu gibi topluluklar olduğunu unutmamalıyız. İnsanlar ortak bir amaç için bir araya gelirse, onlara ne dersek diyelim, hangi nedenle bir araya gelirlerse gelsinler, kısa sürede siyasi cemiyete dönüşürler. Yangınla mücadele için gerekli ekipmanı temin etmek, mülk sahiplerini bunların kullanımında eğitmek ve gerekli gördükleri takdirde toplanan kalabalığı yardıma çağırarak bundan yararlanmaları talimatını vermek, daha iyi bir politikadır.[30]

Roma'da Augustus, MÖ 19'da kendi itfaiye kuvvetlerini oluşturan bir adam tarafından yönetilen darbe girişimiyle harekete geçen paramiliter gece polisi ve it-

faiye teşkilatı olan *vigiles*'i yaratmıştı. Traianus'un herhangi bir organize çete veya derneğin siyasi bir güç haline gelebileceği yönündeki iddiasında büyük oranda doğruluk payı vardı. Özellikle de fiziksel olarak güçlü olması gereken ama yalnızca ara sıra istihdam edilen itfaiyecilerin. *Vigiles* sıkı bir şekilde imparatorluk kontrolü altındaydı ve dünyanın en büyük şehri olmasının yanı sıra en büyük asker ve diğer üniformalı erkekleri tek bir yerde barındıran Roma'daki diğer birimler tarafından dengeleniyordu, MS 2. yüzyılın sonunda yaklaşık 20.000 kişiydiler. Nikomedia'daki bir itfaiye teşkilatı, birkaç yüzü geçmese bile, yerel siyasete girerse müthiş ve eşsiz bir gücü temsil ederdi. Eyalet garnizonu ona rutin bir şekilde karşı koyamayacak kadar küçük ve dağınıktı.[31]

Traianus sorunla alakadar olmaya devam etti, bu nedenle Plinius'a ekipmanın hazır olduğundan emin olması talimatını verdi, ancak yapacağı en fazla bu kadardı. Roma yönetimi, bu gibi hizmetleri organize ve kontrol ederek yerel meselelerde doğrudan bir rol oynama konusunda isteksizdi, zira yerel liderlerin de bunu yapmasına yol açmaktan korkuyordu ve bu nedenle nüfusun gayriresmi, kurumsal olmayan bir temelde sorunla ilgilenmesine izin verme olağan uygulamasını takip etti. Bu yöntemin çıkan yangınlarla başa çıkmanın en etkili yolu olması söz konusu değildir ve Romalıların mevcut itfaiye gücünü lağvetmediğini belirtmeliyiz. Nikomedia ve diğer şehirler tarihlerinin hiçbir döneminde bu tür hizmetlere sahip olmamıştı ve bu fikri ortaya atan bir yabancıydı, Romalı Plinius'tu. Traianus, en azından kendi bakış açısından, durumun böyle kalmasının daha iyi olduğunu iddia edebilirdi.

Princeps, bu şehirlerin yakın geçmişindeki siyasi çatışmalara ve şiddete, topluluklar içinde hâkimiyet için ve büyük şehirlerarasındaki statü için sürekli rekabetin körüklediği sorunlara atıfta bulunur. Geçen bölümde gördüğümüz gibi, bu tür rekabet imparatorluğun birçok yerinde olağandı. Bu durumda, bırakın Roma yönetimine direniş bir yana, toplumlar arası şiddete yol açmamış ve bunun yerine şehirlerdeki aristokratik mücadeleleri yoğunlaştırmıştı. Kendilerini aşan ve başarısız olan pek çok büyük proje, rakiplerini geride bırakacak yeni planları duyurma ve geçmişteki sorunlar için onları suçlama fırsatı verdi. Bu mücadelelerin bazıları ayaklanmalara ya da daha kötüsüne yol açmış olabilir ve bu, Dio Khrysostomos'un konuşmalarında ileri sürülmektedir. Birinde, kıtlık sırasında tahıl stokları biriktirme suçlamalarına karşı kendini savunuyor ve evine saldıran haydutlardan bahsediyordu. Dio, bölgenin en zengin adamlarından biriydi ve en azından imparatorluğun lütfuna sahipken birden fazla şehre bağışta bulunabiliyordu. Bu tür adamlar, iyiliklerinden dolayı övgü toplardı, ancak her yerin verdiği onur ve övgüyü kazanmak için yeterince çaba göstermedikleri takdirde suçlanabilirlerdi.[32]

Bir kez daha eyalet garnizonunun küçük boyutu, ayaklanmalarla başa çıkacak kaynakların basitçe mevcut olmadığı anlamına geliyordu. Bazı şehirler profesyo-

nel polisler/bekçiler istihdam etti, ancak itfaiye ekiplerinin yasaklanmasıyla aynı nedenden dolayı bu kuvvetlerin çok fazla büyümesine izin verilmedi, bu yüzden bir çeteye tek karşı koyan genellikle başka bir çeteydi. Valilere ve diğer Romalı yetkililere eşlik eden refakatçiler, Nonius Datus'a saldıran türden soygunculara karşı koruma sağladılar, ancak daha büyük çaplı tehditlere karşı değil, bu yüzden bu yetkililerin varlığı rahatsızlıkları güç kullanarak bastıramadı. Geleceğin imparatoru Vespasianus, Afrika'da prokonsül olarak hizmet ederken öfkeli kalabalık tarafından turp yağmuruna tutuldu. Valiler, imparatorluğun ezici gücünün uzak tehdidine güvenmek durumundaydılar. Yanlarında daha fazla sayıda birlik bulunsa bile yine de herhangi bir önemli şehrin nüfusu hâlâ sayıca fazla olacaktı. Askerleri kalabalığın üzerine salmak genellikle işe yaradı, ancak protestocular çok sayıdaysa veya şiddet kullanmaya istekli organize gruplar içeriyorsa, o zaman başarının kesinliği yoktu ve MS 66'da Kudüs'te olduğu gibi durumu daha da kötüleştirebilirdi. Pilatus'u kalabalığın taleplerini reddetmek konusunda isteksiz olarak tasvir eden İncil'deki İsa'nın yargılanması kısmı, onları destekleyen gücün gerçek güce olduğu kadar boş tehditlere de dayandığını bilen birçok Romalı valinin karşılaştığı bir gerçeği yansıtıyor.[33]

KÖTÜ ADAMLAR

Hukuk uzmanı Ulpianus'a göre:

> Yetkin ve dürüst bir valinin, sorumlu olduğu eyaletin barışçıl ve sakin olmasını sağlaması doğrudur. Kötü adamların kovulmasını dikkatlice sağlarsa ve onları yakalarsa, bunu zorluk çekmeden başaracaktır. Dine saygısız kişileri, haydutları, adam kaçıranları ve hırsızları yakalamalı, her birini suçuna göre cezalandırmalı ve ayrıca onlara yataklık edenlere karşı da güç kullanmalıdır, çünkü bir suçlu, yardım almadan uzun süre kaçamaz.[34]

Bu metin, Fronto'nun haydut yakalama tecrübesi nedeniyle Julius Senex'i işe almasıyla bağlantılıdır ve aynı zamanda Roma'nın bir suç mahallinin yakınında yaşayan insanların yetkililere yardım etmesi veya suçluları korumaktan sorumlu tutulması gerektiği yönündeki varsayımını oldukça açık bir şekilde ifade etmektedir.

Modern tarihçiler, Roma İmparatorluğu'nda haydutluğu genellikle endemik olarak tanımlarlar ve zaman zaman bunu tüm antik dünyaya yayarlar. İmparatorluk otoritelerini, bu sorunu ortadan kaldırmaktan, hatta belki de kontrol altında tutmaktan aciz olarak tasvir etme eğilimindedirler.

Bazıları daha ileri giderek *princeps*'in ve temsilcilerinin, ailelerini veya diğer önemli kişileri ya da yönetim ve vergilendirmenin işleyişini tehdit etmedikçe bu tür şeylerle ilgilenmediklerini kabul eder. Bu, herkesin kaçınılmaz olarak kabul ettiği, hayatın bir gerçeğiydi. Kanunlar, zarar sorumluluğu söz konusu olduğunda, haydutlar tarafından ölüm veya alıkoymayı da yangın, fırtına ya da sel gibi doğal afetleri sıralama eğilimindeydi, bunlar günümüzde Tanrı'nın işleri olarak görülüyor.[35]

Plinius'un daha önceki mektuplarından birinde Kuzey İtalya'da yolculuk yaparken atlı sınıfından bir arkadaşının ortadan kaybolmasından bahseder. Adamın oğlu onu arıyordu, ancak Plinius birkaç yıl önce ortadan kaybolan Comum kökenli genç adam Metilius Crispus'u hatırladığından oğlun babasını bulma şansı konusunda karamsardı. Plinius ona bir lejyonda centurion vazifesi verdi ve bir subaya uygun tarzda donatılması için ona 40.000 Roma sestertius'u verdi, ancak orduya katılmak için yola koyulduğunda gözden kayboldu; "Köleleri tarafından mı yoksa onlarla birlikte mi öldürüldü, kimse bilmiyor, her hâlükârda ne Crispus ne de kölelerinden biri bir daha görüldü". Bazı köleler anlaşılır biçimde kölelik hayatından kaçmaya çalıştılar. Bithynia'da Plinius, orduya katılarak saklanmaya çalışan iki kişiyi keşfetti, askerliğe sadece özgür doğanlar katılabilirdi. Sadık köleler yolculukta koruma sağlıyorlardı, ancak özellikle birlikte çalışıyorlarsa tenha bir yerde kaybolma şansı, evde kaybolma şanslarından daha fazlaydı. Köle sahibi Plinius'un kendi köleleri tarafından öldürülmenin haydutların elinden öldürülme kadar olası olduğunu düşünmesi açıklayıcıdır. Roma hukuku, biri efendisini öldürdüğünde ya da öldürmeye çalıştığında bile bütün bir köle hanesinin idamına hükmediyordu. Çoğu senatör suçluyla birlikte masumu da cezalandırmanın acımasız olduğunu düşünse de bu Nero'nun uyguladığı bir şeydi. Asker kaçakları gibi kaçak kölelerin de eşkıyalığa yönelme olasılığı yüksek olarak görülüyordu.[36]

Bazı mezar taşları ölüm nedeni olarak silahlı soyguncuları sıralıyor; örneğin Yukarı Moesia'da, "30 yaşında, haydutlar tarafından öldürülen Scerviaedus Sitaes'e adanmış" bir yazıt mevcuttur; yazıt genç yaşta evlenen oğluyla gelini tarafından dikilmişti veya anıt evlenmelerinden çok sonra dikilmişti. Bunlar Roma dönemine ait günümüze ulaşan anıtların sadece küçük bir kısmını oluşturur. Büyük çoğunluk kişinin nasıl öldüğünü söylemez, ancak karı kocaların birlikte öldürülmesi ve küçük bir kızın öldürülüp mücevherlerinin çalınması gibi elimize ulaşanlardan bazıları dokunaklı hikâyelerdir. Aziz Paulus, İsa'nın öğretisini yayma yolculuğunda "suların tehlikeleri" gibi diğer tehlikelerin yanı sıra "haydutların tehlikelerinden" ve vaazının kışkırttığı Yahudiler ile Yahudi olmayanlardan gelen saldırılar da dahil olmak üzere, başına gelen her şeyden bahsetti. Nonius Datus ve kafilesi hırsızlığa uğrayıp çırılçıplak bırakıldı, ancak hayatları pahasına kaçtılar, bu nedenle çoğu haydut saldırgan görünse de tüm saldırganlar öldürmeye kararlı değildi. Eski bir

köleden Stoacı filozofa dönüşen Epiktetos, bilge yolcunun silahlı soyguncuların bulunduğu söylenen bir yolda tek başına cesaret etmediğini ve bunun yerine "güvenli bir şekilde seyahat edebilmek için maiyeti tarafından korunan elçi, vali yardımcısı veya vali ile seyahat etmeyi beklediğini" kaydetti. Fronto açıkça haydutluğun kendi bölgesinde özel dikkat gerektien bir sorun olmasını bekliyordu ve valiler şiddet suçlarını engelledikleri için övüldüler.[37]

Ellerindeki kaynaklar sınırlıydı, bu tür polislik faaliyetleri, küçük ve dağınık garnizonların gerektirdiği görevlerden sadece biriydi. Daha önce sözü edilen ve anayollar boyunca kasaba veya köylerde birey olarak görevlendirilen *beneficiarii* yani, "seçilmiş askerler", genellikle, deneyimli ve okuryazar erkeklerdi. Ana endişeleri trafiği düzenlemekti, ancak suçla mücadelede rol oynayabilirlerdi. Ayrıca, gerekli görülen yerlere yerleştirilmiş diğer askerlerin (*stationarii*) küçük ileri karakolları da vardı. Bazı bölgelerin sorumlularına "bölge görevlileri" (*regionarii*) olarak bilinen centurionlar verildi ve insanların hırsızlık veya şiddete maruz kaldıktan sonra yardım istemek için onlara gittiklerini Mısır'dan biliyoruz. Bu tür bireysel yetkililerin ve asker müfrezelerinin etkinliği, ancak yeteneklerine ve yerel duruma, hatta daha da çok eyaleti ne kadar ince bir şekilde kapladıklarına bağlı olarak değişebilirdi. Apuleius'un MS 2. yüzyıldan kalma romanı *Altın Eşek*'teki* bir karakter, bir Teselya şehrinde geceleri sokaklarda dolaşan, soygun ve cinayet gibi istediklerini yapmakta özgür genç çetelerden şikâyet eder, çünkü "valinin birlikleri şehri bu katliam konusunda rahatlatamayacak kadar uzakta."[38]

Aynı hikâyede daha sonra, zengin bir genç adam, nişanlısını esir tutan azılı suçluların kampında belirir ve Haemus adında ünlü bir haydut gibi davranır. Onlara, şans eseri bir savcının, karısının, kölelerin ve refakatçi askerlerin geceyi geçirdiği bir hana yaptığı baskınına kadar çok başarılı olduğunu söyler. Gürültüden rahatsız olan "kadın, odaya koşarak defalarca bağırarak her yeri karıştırdı, askerleri ve hizmetçilerini isimleriyle çağırdı ve hatta tüm mahalleyi yardıma çağırmayı denedi. Sırf herkes dehşete düştüğünden ve kendi canlarını korumak için korkudan saklandıklarından, sorunsuz bir şekilde kurtulmamız mümkün oldu" der. Daha sonra procuratorun karısı, harekete geçen Caesar'a başvurur. "... Caesar, soyguncu Haemus'un loncasını (*collegium*) yasakladı ve çete hemen ortadan kayboldu: Büyük bir hükümdarın başını sallamasının güce bile böyledir. Sonra, tüm grubum asker alayları (*vexillationum militarium)* tarafından avlanıp köşeye sıkıştırıldığında ve öldürüldüğünde, bir kadın kılığına girip eşeğe binerek devriye gezen askerleri geçip tek başıma kaçtım."[39]

Haydutlar ve korsanlar, hikâye anlatıcıları için zengin bir damar sundular ve bu yüzden bunun kurgu olduğunu asla unutmamalıyız, aslında romanın kendi için-

* Apuleius, *Başkalaşımlar Altın Eşek,* Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, 2017. [y.h.n.]

de dahi bu bir kurgu olarak sunulur. Hikâyenin anlatıcısı büyüyle eşek haline getirilmiş bir insandır, yine de, güçlü mistisizm ve fantezi unsurlarına rağmen ayrıntıların çoğu o dönemde imparatorluktaki ve Kuzey Yunanistan'daki yaşamı yansıtıyor gibi görünmektedir. Tesadüfen, bir yazıt bize MS 176'da yani kabaca Apuleius'un romanı yazdığı sırada Moesia'daki lejyonlardan alınan birkaç bölüğün ya da müfrezenin imparator tarafından Trakyalı haydut grubuyla uğraşmak için bu bölgeye gönderildiğini söylüyor. İyi eğitimli lejyonerlerden oluşan bir gücün ortaya çıkması, barışçıl bir kamu eyaletinin küçük garnizonunun gücünü ve kapasitesini büyük ölçüde artıracaktı. Asıl müdahaleyi neyin tetiklediğine dair hiçbir fikrimiz yok ama hikâyede ilginç olsa da bunun yalnızca procuratorun dahil olduğu ve kendisiyle karısının yalvarışlarının imparator tarafından dinlendiği için gerçekleşmiş olması mümkün olmuştu, bundan daha fazla bir şey çıkaramayız. Etkili kişilerin özellikle kendi üst düzey yetkililerinin, senatörlerin ve özellikle Roma vatandaşıysa zenginlerin her şeyde olduğu gibi bu konuda da istediklerinde yardım bulma olasılıkları daha yüksekti. Bu, yalnızca bu gibi durumlarda eyleme geçileceği anlamına gelmez. Daha çok eyalet valisinin eğilimlerine bağlıydı.[40]

Roma ordusu zayıf bir şekilde yayılmıştı ve bu geniş imparatorluğun her bir parçasını denetleyecek, yönetecek ve savunacak yeterli asker yoktu, bireyler ve topluluklar kendi savunmaları için önlemler almaya bırakıldı. Gezginler genellikle kendilerini silahlandırdılar ve güvenlikleri için gruplar halinde seyahat etmeye çalıştılar. Çobanlar, diğer sığırtmaçlar gibi, sürüleri hayvanlardan ve insan soyguncularından korumaya alışıktı. Büyük mülk sahipleri ya da onların gözetmenleri, saldırganları kovmak ya da kovalamak için çalışanlarını toplayabiliyordu. *Altın Eşek*'te, masum gezginlerden oluşan bir gruba, ülkeyi dolaşan kurt sürülerinden kendilerini savunmaya hazır olmaları tavsiye edildi, ancak kendilerini o kadar iyi donattılar ve o kadar iyi bir düzende hareket ettiler ki,

> ... tesadüfen geçtiğimiz bir arazide çalışan işçiler, sayımızdan bizim bir soyguncu çetesi olduğumuzu zannetmişler ve malları için endişelenip aşırı derecede korkmuş, köpekleri üzerlerimize salmışlardır. Bu köpekler çılgın, devasa yaratıklardı, herhangi bir kurttan veya ayıdan daha vahşiydi ve dikkatli bir şekilde koruma görevi için eğitilmişlerdi. ... Aniden bu büyük tehlikeyi daha da beter bir bela izledi. Çiftçiler, çatılardan ve yakınlardaki tepelerden öfkeyle üzerimize taş yağdırmaya başladılar...[41]

Yunanca konuşan eyaletlerden ve özellikle Asya'dan, *eirenarkhai* veya barış görevlileri olarak adlandırılan, "kamu disiplininden ve davranışları düzeltmekten sorumlu" olan magistratuslar geldiğine dair bol miktarda kanıt bulunur. Çoğu ma-

gistratus gibi, bunlar zenginlerin koruma alanı olsa da, belli ki aktif olmaları bekleniyordu. Ünlü hatip ve meşhur hastalık hastası Aelius Aristides, uzun zaman önce bir memurun haydutlar tarafından öldürülmediği bir şehirde böyle bir göreve aday gösterilmemek için büyük özen gösterdi. Daha genç olanlar, bir süre kıdemli görevi üstlenen zengin aristokratlardan ziyade profesyonel olabilecek *paraphylakes*'ti. Prusa'dan bir mezar taşı da dahil olmak üzere birkaç heykel, silahlı ve üniformalı olarak betimlenen bu yetkilileri tasvir eder. Prusa'dan gelen başka bir kabartmada bu yetkililer küçük yuvarlak kalkanlar, sopalar ve kısa kılıçlar taşırken gösterilir. Ephesos'tan bir başkası birçok yardımcı birlik tarafından kullanılanlara çok benzeyen daha büyük, oval kalkanlarla betimlenir. Bu tür adamlara bazen *diogmitai* veya "kovalayanlar" denirdi ve sayılarına dair elimizde bir bilgi bulunmuyor, ancak imparatorluk yetkililerinin kuruluş şüphesi göz önüne alındığında, sayının yüzlerce değil onlarca olması daha olasıdır. Batı eyaletlerinde polis güçleri olduğuna dair ciddi bir kanıtımız yok ve buralarda sadece belli belirsiz bazı benzer düzenlemelerin takip edildiğini varsayabiliriz.[42]

Sınır bölgelerinde gözetleme kuleleri yaygındı ve imparatorluğun diğer bölgelerinde, özellikle önemli yollar boyunca bu tür kule sistemleri vardı. Arkeolojik olarak sadece temeller günümüze ulaştı, bu da tasarımlarını ve uygun bir yazıt olmadığı sürece amaçlarını yeniden belirlememizi zorlaştırıyor. En iyi kanıt, Romalıların miras aldığı ve imparatorluğun başka yerlerinde eşi benzeri olmayan köklü bir polislik sistemi üzerine inşa ettiği Mısır'dan geliyor. Papirüs veya çanak çömlek *ostraka*'sındaki belgelerden, bu kulelerde bulundukları yere göre hem askerlerin hem de sivillerin çalıştırıldığı anlaşılmaktadır. Siviller; haydutları, sığır hırsızlarını veya akıncıları uyarabilecek yüksek platformlarda veya *skopeloi*'da görev yapmak için gönüllü oldu veya askere alındı. Mons Claudianus'un askerler tarafından işler kılınan madeninde bulunan bir metinde, otuz kadar atlıdan oluşan birliğe komuta eden decurion, yani kıdemsiz bir yetkili tarafından yazılmıştır ve kulelerin uygun şekilde adam yerleştirilmesini sağlama ihtiyacını, kısa süre önce gerçekleşen ve belki de bir suç eyleminden ötürü yazmıştır:

> Decurion Herennius Antoninus'tan, Amatios'a selamlar. Gözetleme kulesindeki Balaneus'un oğlu erkek olduğu için, *dekanos*'la (*sivil memur*) konuşun, onun yerine genç bir adam koysun; ona onu ilgilendiren emirler de gönderdim. Ve yeni *praesidium*'un yanındaki sazlıkları ateşe veren sivili bana gönder. Hoşçakal.[43]

Bu örnekte, güneşten korunmak için belki bir tür gölgelikle donatılmış, sağlam taş platformlardan biraz daha fazlası olan kuleler Kızıldeniz limanlarına giden yolların tamamına yerleştirildi ve ordu bu yollar boyunca hareketi düzenledi.

Orada ve kontrol edilen diğer bölgelerde arkeologlar geçiş görevi gören birçok çanak çömlek parçası buldular; örneğin "Asklepiades'i geçelim" veya genellikle isimlerle uğraşmadan, sadece "dört adam ve yirmi eşek" veya "bir kadın ve iki çocuk" şeklinde yazılmış parçalardır. Bunlar yalnızca belirli bir süre için geçerliydi ve askerlerin yoldan geçen insanlardan geçiş ücreti almasına izin veriyordu, ancak aynı zamanda haydutların bazen yolcuları avladığı bir bölgeye yetkisiz erişimin önlenmesine de yardımcı oluyordu.[44]

Bir gözetleme kulesindeki birkaç asker veya sivil, soyguncuların saldırısını engelleyemedi. Yapabilecekleri tek şey uyarıda bulunmak, yolcuların kaçmasına ve sığınak aramasını sağlamak ve varsa daha büyük bir gücü çağırmak için alarm çalmaktı. Bu kadar çok kuleyi yönetmek insan gücü açısından pahalıydı, bu nedenle askerlerin yanı sıra sivillerin de kullanılması gerekiyordu. En azından, yapıları gereği yüksek görünürlükte olan kuleler, günümüz şehir merkezlerindeki kapalı devre görüntü kameraları gibi bölgenin izleniyor olduğu izlenimini yaratmaya yardımcı oldu ve bu şekilde suçluları caydırıyor veya en azından onları daha az gözlemlenen bir alana geçmeye teşvik ediyordu. Mısır'da ve kuşkusuz başka yerlerde ordu, bölgeleri daha güvenli hale getirmek için yereldeki sivillerle işbirliği yaptı. Genellikle bu, devlet veya ordunun ihtiyaç duyduğu ticareti, resmi iletişimi veya kaynakların hareketini korumak içindi ve önceliği fedakârlık değildi. Buna karşın başkalarını korumaya da yaradı.[45]

"Endemik" geniş bir terimdir. Ardışık imparatorların övünmelerine rağmen, Romalıların toprakları haydutlardan veya denizleri korsanlardan asla tamamen arınmış hale getiremedikleri açıktır. Hiçbir devlet şiddet suçlarını tamamen ortadan kaldırmayı başaramadı, bu yüzden Romalıların da istisna olmaması bizi şaşırtmamalı. Modern dünyada suçla uğraşmak hiç bitmeyen bir mücadeledir, sonsuza kadar kazanılabilecek bir savaş da değildir. Öldürmeye ve kaçırmaya istekli haydutlar ve silahlı soyguncular, imparatorluk tarihi boyunca birçok Roma eyaletiyle ilgili birçok farklı kaynakta karşımıza çıkıyor. Açıkça insanların hayal gücünde bir yer işgal edip aynı zamanda, özellikle gezginler için gerçek bir tehdit olarak görüldüler, ancak onların niteliklerini ölçmeye yönelik kanıtlar oldukça müphemdir.

Seçkin modern tarihçi Eric Hobsbawm'ın daha yakın zamanlardaki haydutlar üzerine oldukça etkili çalışmasında geliştirdiği "Sosyal Haydut" kavramı, antik dünyayla da ilgilidir, ancak yararlı bir şekilde kullanılamadı. Sosyal Haydut'un, toprak sahipleri ve yönetimler tarafından ezilen, ancak yalnızca ezenleri avlayan köylü toplumlarından ortaya çıktığı varsayılır; "köylü toplumunda kalırlar ve halkları tarafından kahraman olarak kabul edilirler ve her halükarda hayran olunacak, yardım edilecek ve desteklenecek kimseler olurlar." Sosyal ve ekonomik koşullar uygunsa, onların ortaya çıkışı kaçınılmazdı. Kimileri Roma İmparatorluğu'nun bu

Sosyal Haydut modeline çok uygun olduğunu görebilir; zira ayrıcalıklı ve varlıklı aristokratlar imparatorluk otoriteleriyle işbirliği içinde hareket etmekteydi ve hepsi köle veya köylüler tarafından faal kılınan büyük kırsal malikânelerin sahipleriydi.

Bu resim taslak halindedir, birçok açıdan tartışılabilir ve buna ek olarak başkaları Hobsbawm'ın tezinin zayıflığına dikkat çekti. Kanıtlarının çoğu, Robin Hood gibi karakterlerin yer aldığı halk hikâyelerinden bunların bir gerçekliğe dayanması gerektiği varsayımıyla geliyordu; bu, esas olarak ciddi bilim adamlarının bile romantikleşebileceğini, bu durumda da Hobsbawm'ın Marksist ideolojisi tarafından şekillendirildiğini gösteriyor. Tarihin daha yakın dönemlerinin yakından analizi, köylüleri avlayan çok daha yağmacı soyguncunun, "yardım edilmelerinin ve desteklenmelerinin" ana nedeninin korku olduğunu gösterme eğilimindedir. Roma dönemi için Sosyal Haydut modelinin sürdürülmesi daha da zordur. Gerçekte bu "Robin Hood'lardan" herhangi biri varsa, o zaman bu son derece nadir bir şeydi ve yoksullar bile haydutlardan korkup nefret ederdi. Kurguda kahramanlar haydutları ve korsanları taklit edebilir, ancak gerçek haydutlar ve korsanlar, Hollywood'un kanun kaçaklarına, suçlulara ve gangsterlere yönelik uzun süredir devam eden takıntısının aksine, sempatiyle tasvir edilmez. Doktor Galenos, bir yolculukta kendisinin ve arkadaşlarının "yol kenarında yüksek bir yerde yatan bir haydut iskeletini nasıl gördüklerini" anlattı. "Saldırısını püskürten bir gezgin tarafından öldürülmüştü. Yöre sakinlerinden hiçbiri onu gömmemişti ama ondan nefret ettikleri için vücudunun kuşlar tarafından yenildiğini görmekten memnunlardı."[46]

Son bölümde, kanıtların, siyasi güdümlü haydutların devam eden direnişinin zaman geçtikçe son derece nadir hale geldiğini ve bazı eyaletlerde asla gerçekleşmemiş olabileceğini gösterdiğini gördük. Haydutluk gibi ciddi şiddet suçlarını sıradan görmeden önce benzer bir ihtiyatta bulunmak mantıklıdır. Plinius, Crispus'un ortadan kaybolmasıyla ilgili tek bir örnek verebilir ve aynı şeyin atlı sınıfı mensubunun başına geldiğinden şüphelenebilirdi. Ne de olsa, o ve mektuplaştıklarının çoğu geniş alanlarda seyahat etti ve sadece bu ikisi ortadan kayboldu. Aziz Paulus ve diğer erken dönem Hristiyan misyonerler, Doğu Akdeniz'in geniş bölgelerine güvenlikli biçimde yayıldılar ve soyguncular tarafından öldürülmediler.

Bir tarihçi, eski gezginlerin haydutlara yakalanma riski ile modern bir sürücü veya yolcunun trafik kazasına karışma riski arasında iyi bir benzetme yaptı. Her ikisi için de tehlike gerçektir ve başlarına geldiği kolayca hayal edilebilir. Buna rağmen çok nadir görülür ve bu korku onları seyahat etmekten nadiren caydırır. Araba yolculuklarının ezici çoğunluğu, bırakın ciddi veya ölümcül yaralanmayla sonuçlanan bir kazayı, hafif bir kazayla bile bitmiyor. Aynı şekilde bir handa bulunan bir avuç ev halkı veya misafir haneye tecavüzle karşı karşıya kalabilirken

gezginlerin sadece pek az bir kısmı hırsızlarla yüz yüze gelebilirdi ve aralarından bazıları kaçabilirdi.[47]

Silahlı soyguncuların sınırlardan uzakta yerleşik eyaletlerde bile var olduklarına ve daha geniş nüfus için bir tehdit oluşturduğuna şüphe yoktur. Yetkililer, ister vali ve onun memurları, isterse şehirlerdeki ve diğer topluluklardaki yerel magistratuslar düzeyinde olsun, aktif olarak sorunla ilgilenmeye çalıştılar, ancak kaynaklar sınırlıydı ve bu, ortadan kaldırmaktan çok bir kontrol meselesiydi. Birlik müfrezelerini konuşlandırarak veya yerel milisleri toplayarak daha fazla insan gücü getirmek, kısa vadede daha fazla sorunu çözebilirdi. Ünlü haydutların yakalanıp idam edildiğine dair çok sayıda anlatı vardır. Bunlar genellikle arenada, hayal gücüne dayanan korkunç bir biçimde halka açık bir intikam gösterisi ve başkalarına uyarı şeklindedir. Yine de bir bölgedeki sorunla ilgilenmeye odaklanmak, suçluları faaliyetlerini başka bir yere kaydırmaya zorlamaktan başka bir işe de yaramayabilir. Öte yandan, yönetimde ve genel olarak toplumda ister iç savaş, ister MS 2. yüzyılın büyük salgınları ya da yerel kıtlık ve felaketler yüzünden çöküş ile gitgide daha fazla umutsuz insanın suça dönmesinin haydutluğun sıklığını ve ölçeğini artırması muhtemeldi.

Çoğu zaman tarihçiler, eşkıyalığın kaçınılmaz olarak mevcut ve yaygın olduğu Roma eyaletlerinin çok kasvetli bir resmini çizdiler. Romalılar gelmeden önce de olduğu gibi vardı ve imparatorluk çöktüğünde yeniden ortaya çıkacaktı. Roma yönetimi altında rutin olarak daha da kötüleştiği tartışmalıdır ve imparatorlar ile onların temsilcilerinin bu olaylara kayıtsız kaldıklarını düşünmek bir hatadır. Propaganda, denizleri ve karaları güvenli hale getirme konusundaki başarılarının ölçeğini abarttı, ancak bu tamamen yanlış değildi. Bazı açılardan, Principatus yönetimi altına giren yerlerde refah, istikrar ve yeni fırsatlar yarattı. Çok daha fazla sayıda insan ve ürün, çok daha sık ve her zamankinden daha uzak mesafelere gitti, böylece yağmacı suçlular için daha fazla potansiyel kurban oldu. Ancak bu ticaret ve nüfus hareketi, özellikle MS 1. ve 2. yüzyıllarda çok yüksek düzeyde devam etti, korsanlar ve haydutlar tarafından durdurulmak şöyle dursun, önemli ölçüde frenlenmedi bile. Bu, bu yerlerdeki yaşam ile Roma egemenliği altındaki yaşam arasındaki önemli farklardan yalnızca biriydi.

XI
ROMA YÖNETİMİ ALTINDA YAŞAM

"Sık sık kışkırtasınız da, galipler olarak kullandığımız tek hakkımız, barışı korumanın gerekli maliyetlerini size yüklemek oldu; çünkü ordusuz milletler arasında huzuru sağlayamazsınız, orduları ödeme yapmadan idame ettiremezsiniz, ödemeyi de vergisiz sağlayamazsınız: Diğer her konuda mutabıkız. Lejyonlarımıza sık sık komuta ediyorsunuz; bu ve diğer eyaletleri siz yönetiyorsunuz... İyi imparatorların avantajlarından bizimle eşit olarak yararlanıyorsunuz... Yöneticilerinizin savurganlığına veya açgözlülüğüne aynı şekilde katlanıyorsunuz. İnsanlar var olduğu sürece kusurlar olacaktır, ancak bu kusurlar kalıcı değildir ve daha iyi zamanların gelmesiyle telafi edilir."

-Tacitus'un elçisi Cerialis'in Treveri ve Lingones kavmine yaptığı konuşmanın versiyonu, MS 2. yüzyılın başları.[1]

"UYGARLIK" VE "KÖLELİK"

Plinius'un mektupları ve Traianus'un yanıtları, imparatorluk yönetimini, yalnızca istikrarlı yönetim ve barışı değil, aynı zamanda eyalet nüfusunun refahını da sağlamayı arzulayan, yerel yasalara ve geleneklere saygılı ve yardımsever olarak tasvir eder. Üslup, diğer imparatorların ve temsilcilerinin eylemleriyle sözlerinde yansıtılır, resmi görüşü açıkça ortaya koyar. İmparatorlar ve valiler böyle görülmek istiyorlardı ve hatta bazıları kendilerini gerçekten böyle görüyor olabilirdi. Harici ve resmi saygı, imparatorluğu birbirine bağladı, senatörleri bir imparator tarafından yönetilmekle ve taşralı seçkinleri Roma yönetimi altında yaşamakla uzlaştırdı. Genellikle coşkusu çok daha abartılı olsa da benzer bir dil taşralılar tarafından yöneticilerini övmek için kullanılıyordu. Roma'nın egemenliği, ezici askeri gücüne dayanıyordu, ancak ordu artık medeni dünyayı korumaya hizmet ettiğinden, bu bile imparatorların övgüsüne dahil edilebilir.[2]

İsyan sadece nadir olmamakla kalmaz, aynı zamanda Roma'nın egemenliğinde açık bir kızgınlık ifadesi bulmak bile zordur. Plutarkhos ve Dio Khrysostomos, çağdaş

Yunanları kendi işlerini yürütmedikleri için eleştirip durdular ve Romalıları hemen müdahale etmeye çağırdılar. Öfkeleri, kendilerini düzenleyemeyen ve imparatorluk gücünün kendilerine bahşettiği özgürlüğü tam anlamıyla kullanamayan topluluklara yönelikti. Kötü valiler ve kötü imparatorları eleştirseler de bu iki yazarın hiçbiri Roma'ya karşı fikir oluşturmaya çalışmadı, eleştirileriyse ancak eleştirilenlerin ölümlerinden sonra oldu. İster Tapınak'ın yıkılmasından sonra dinlerini anlamlandırmaya çalışan hahamlar olsun, ister Roma öncesi geçmişlerinin ihtişamı hakkında yazılar yazan Yunanlar olsun, geleneksel kültürle ilgili endişeler, imparatorluk yönetiminin reddi değildi. Roma egemenliğinin gerçekliği kabul edildi, ancak bu, imparatorluğun ılımlılıkla ve dar yönetici grubuyla yönetilmesinden, insanların yaşamlarını haksız bir müdahalede bulunması bir yana, nadiren bilinçlerine müdahale ederdi.[3]

Eyaletlerde yaşayan hiç kimse Roma yönetiminden habersiz değildi. Günlük yönetimin büyük kısmı yerel topluluklara bırakıldı, ancak herkes valinin en yüksek yerel magistratus veya konseyden daha fazla yetkiye sahip olduğunu, müttefik kralların yalnızca Roma'nın onayı ile hüküm sürdüğünü ve imparatorun gücünün valiler, hükümdarlar ve diğer herkesten üstün olduğunu biliyordu. Matta İncili'nde İsa'ya "Sezar'a vergi vermek Kutsal Yasa'ya uygun mu, değil mi?" diye sorulduğunda, İsa onlardan kendisine bir gümüş para getirmelerini istemiştir. "Bu resim, bu yazı kimin?" diye sordu. "Caesar'ın" dediler.* O zaman İsa, "Öyleyse Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya verin" dedi. Vergiler imparatora gitti ve portresi veya başka bir sureti tüm altın, gümüş sikkelerde ve bronz sikkelerin çoğunda vardı. En uzak kırsal alanlarda bile, bazı vergiler ayni değil, para olarak ödendiği için, sikkeden bir miktar yararlanıldı. Açıkçası, bu vergiler imparatordan çok Roma devletine gitti, ancak bu tür ince ayrımlar anlaşılır bir şekilde, ödemekte zorlanan insanlar için çok az şey ifade ediyordu.[4]

Coğrafyacı Strabon, küçük Yunan adası Gyaros'un yoksulluğunu göstermek için bir hikâye anlattı. MÖ 29'da, kıyı açıklarında demirleyen ve bir balıkçı köyünü görebilen bir gemideydi.

> Uzaklara yelken açtığımızda, oradan Caesar'a (Augustus) elçi olarak gitmek üzere seçilen balıkçılardan birini gemiye aldık (Caesar, Actium'daki zaferden sonra zaferi kutlamak için Korinthos'taydı). Yolculuk sırasında, soru soranlara, vergilerinde indirim talep etmek için elçi olarak gönderildiğini söyledi; zira dediği kadarıyla yüz drahmiyi bile zar zor ödeyebilecekken, yüz elli ödüyorlardı.

Tüm adanın vergisi, bir Roma lejyonerinin yıllık maaşından ve Mısır'dan neredeyse çağdaş bir papirüs belgesinde kaydedilen bir süt ineğinin değerinden önemli

* *Kitab-ı Mukaddes,* Matta, 22, 17-21, 2009, Kitab-ı Mukaddes Yayınları. [y.h.n.]

ölçüde daha azdı. Öyle olsa bile, bunun sikke olarak ödenmesi gerekiyordu, bu da balıkçıların avlarının bir kısmını para karşılığında satmaları ve sadece kendi tüketimleri için ya da başka mallar için takas olarak kullanmaları gerektiği anlamına geliyordu.[5]

Elçinin Augustus'tan mı, yoksa yetkilendirilmiş biri tarafından dinlenip dinlenmediğini bilmiyoruz, bu nedenle balıkçıların talebinin kabul edilip edilmediği muğlaktır. Çarpıcı olan, bu kadar ücra ve yoksul topluluğun temsilcisinin gidip en yüksek makam tarafından dinlenme sırasını bekleyebileceği ve olumlu bir cevap umabileceği inancıdır. Hadrianus, neredeyse Augustus kadar geniş alanlara seyahat etti ve "bir keresinde, yoldayken yanından geçen bir kadın ondan ricada bulunduğunda, önce ona 'vaktim yok,' dedi ama daha sonra kadın 'O halde imparatorluğu bırak,' diye bağırınca arkasını döndü ve onu dinlemeye karar verdi". İster kral ister imparator olsun, yöneticilerin dinlemeye istekli olmaları ve aynı zamanda cömert iyiliklerin kaynağı olmaları gerektiğine dair yaygın ve köklü bir beklenti vardı.[6]

Çoğu imparator, zenginlikleri ve askeri önemleri ne olursa olsun, özellikle daha uzaktaki eyaletlere nadiren seyahat etmeyi seçti. MS 1. yüzyılda, yalnızca Augustus ve Vespasianus, imparator oldukları sırada Suriye'yi ziyaret ettiler ve Vespasianus'un ziyaretinin nedeni, doğuda Yahudi isyanını bastırırken hükümdar ilan edilmesiydi. Bu yüzden pek az kişi imparatoru şahsen görme şansına erişti, zira İtalya'ya seyahat edebilen ve imparator huzuruna kabul edilmeyi umanlar ekseriyetle zenginlerdi. Buna karşın hükümdarların kendileri uzaktaki figürlerse de isimleri ve görüntüleri her yerdeydi. Sikkeler dışında yollarda mil taşlarındalardı, hamamlardan köprü ve su kemerlerine kadar hemen her kamu binasında yazıtlardalardı; heykelleri, büstleri, kabartmaları ve tabloları vardı. Aslen Nikomedialı olan Roma vatandaşı ve senatör Arrianos, Hadrianus tarafından Kapadokya'yı yönetmesi için legatus olarak gönderildi. Sorumluluklarının bir kısmı, Karadeniz kıyısındaki garnizonları ve limanları denetlemek, savunma durumlarını ve hazırlıklı olup olmadıklarını kontrol etmekti. Birinde, imparatorun heykelinin iyi yapılmadığını fark etti ve onun yerine daha iyi bir heykelin yapılmasını emretti.[7]

Portreler idealize edildi ve onlardan gerçek kişiyi tanımak zor olabilirdi. Augustus'un imajı sonsuza kadar genç kalırken, Claudius'un heykelleri onun zayıflığını gizledi. İmparatorun heykellerinin hepsi aynı değildi, bir dizi standardın işlediği ve onaylanmış temsilin tıpkı sikke kalıplarında olduğu gibi kopyalandığı açıktır. Şu anki imparatorun veya bir öncekinin tanınabilir tasvirleriydi ve en azından bazı insanlar üzerlerindeki ayrıntıların farkındaydı. Hadrianus, Yunan filozoflarının bütünüyle sakallı hallerinin daha düzgün bir versiyonunu kullanıyordu, yani sakallı ilk imparatordu ve bu daha fazla erkeğin sakal uzatma eğilimini artırdı. İmparatorluğun hane halkının kadınlarının resimlerinde gösterilen saç modelleri,

modaya uymaya hevesli kadınlar tarafından imparatorluğun her yanında benzer tarzda kopyalandı.

Resmi belgelerin çoğu, Augustus tarafından oluşturulan bir sistemle, mevcut imparatorun tribunusluk yetkisinin yılıyla tarihlendirildi. Bu yüzden bir imparatorun adı birçok bağlamda, özellikle bir olayı veya projenin yapımını veya onarımını kaydeden yazıtlarda ortaya çıktı. Unvanları veya en azından bazıları da sıklıkla dahil edildi. Likya'daki Oenoanda [Oinoanda] kentinden çok uzun bir yazıt, yerel aristokrat Demosthenes tarafından düzenlenen ve ödenen Yunan kültür ve spor festivalini kaydeder. Hadrianus'tan gelen ve projeye onay veren mektuptan alıntı yaparak başlar. O, "Tanrısal Traianus Parthicus'un oğlu ve Tanrısal Nerva Germanicus'un torunu Pontifex Maximus, tribunuse yetkisinin sekizinci yılındaki, üçüncü kez konsüllük yapan imparator Caesar Traianus Hadrianus Augustus'tur." İmparatorun övgüleri ve görüntüleri festival boyunca tekrar tekrar gösterilir. Batı eyaletlerinin çoğu, yıllarını yeniden temellendirerek Roma takvimini benimsedi. Doğu Yunan'da mevcut sistemler devam etti, ancak yine de Roma ve imparatorun varlığı bu takvimlerde gösterildi. Mısır'da, firavunlar döneminde yaptıkları gibi, mevcut hükümdarın veya yöneticilerin saltanat süresindeki yıl sayısına dayanan bir tarihlendirme sistemi kullandılar ve imparatorların isimleri, tıpkı Makedonya hanedanı Ptolemaioslarda olduğu gibi kusursuz bir şekilde bu şemaya yerleştirildi. MÖ 9'da Asya'daki tüm şehirler, eyaletin bir prokonsülü tarafından takvimlerini değiştirme önerisini kabul etti; böylece yıl artık Augustus'un doğum günü 23 Eylül'de başlıyordu, bu da Caesar olarak adlandırılan bir ayın ilk günü oldu.[8]

Roma ve imparatoru, kamusal yaşamın her alanına sızdı, öyle ki bunun olmadığı bir dünya hayal etmek zordu. Onlar tarafından yeni şehirler kuruldu veya eskileri yeniden inşa edildi. Hadrianus'un Atina'daki kemerinin bir tarafında "Burası Atina, Theseus'un eski şehri" ve diğer tarafındaysa "Bu, Hadrianus'un şehri, Theseus'un değil" diye yazıyordu. Bazı şehirler, *princeps*'i onurlandırmak için Augusta, Caesarea veya Sebaste olarak adlandırıldı. Hepsinde imparatorların anıtları vardı ve sağlığı ile başarısı için düzenli olarak kurban kesiliyordu, önemli topluluklardaysa Roma ve imparator kültüne ait mabetler veya büyük tapınaklar bulunuyordu. Bu şehirler aynı zamanda uçsuz bucaksız yol ağlarıyla birbirine bağlıydı ve ulaşım altyapısından en iyi şekilde yararlanabilenler bundan yararlanmaktan geri durmadı.[9]

Romalılar, şehir denen kurumun magistratuslar ve etrafındaki toprakları yöneten idari mekanizmaların konumlandığı bir yer olarak kolay idare edilebilir olduğunu düşündüler. Bu tür toplulukların olmadığı yerlerde, onları geliştirmeye teşvik ettiler veya yarattılar. Julius Caesar'ın zamanında, Galya'da genellikle tepelere kurulmuş ve duvarlarla korunan birçok kasaba veya *oppida* vardı. Augustus ve

halefleri döneminde bu yerleşimler terk edildi ve ovalar üzerine Roma tarzında inşa edilen yeni kasaba ve şehirler yapıldı. Başlangıçta binaların çoğu, hayati forum ve kamu işletmesi için bazilikalar da dahil olmak üzere ahşaptan yapılmıştı. Zamanla ahşabın yerini tuğla ve taş, sazın yerini kiremit aldı ve tapınaklar, hamamlar, tiyatrolar, amfi tiyatrolar ve bazen de araba yarışları için tasarlanmış büyük statlar gibi daha fazla anıt ve aktivite eklendi. Değişimin hızı çeşitliydi ve tüm toplulukların böyle bir ihtişama gücü yetmezdi. Galya'da çok tercih edilen çift amaçlı tiyatro ile amfi tiyatro gibi bölgesel yenilikler de vardı.[10]

Bazı yeni şehirler, emekli ikramiyesi olarak çiftlikler verilen, terhis edilmiş askerlerden oluşan kolonilerdi. Bir *colonia* başlangıçta vatandaşlar tarafından dolduruldu, Roma yasalarını benimsedi ve hepsi, cumhuriyetin daha küçük ölçekte uygulanışını yansıtan aynı anayasal düzenlemeler altında faaliyet gösteriyordu. Julius Caesar ve Augustus, bu yeni yerleşimlere birkaç yüz bin eski asker yerleştirdi. Bazıları hâlâ ilk kolonilerin askeri rolünü koruyordu ve hepsinin uygun şehir yaşamının modelleri olması ve görünüşte görkemli olması gerekiyordu. Kuruluşundan sonraki on yıl içinde, Camulodunum'daki koloninin tiyatrosu ve büyük Claudius Tapınağı'nın yanı sıra forumu, bazilikası ve konseyi için toplantı binası vardı. Batı eyaletlerinde, ayrıcalıklı topluluklara *municipium* statüsü verildi ve her birine Latince yazılmış ve Roma hukuku ilkelerine dayanan bir anayasa verildi, ancak sakinlerinin Roma vatandaşı olması beklenmiyordu. Bu tür kasabalardaki kıdemli magistratuslara, görev yıllarının sonunda imtiyaz verildi.[11]

Bazı eyaletlerde, özellikle Hellen dünyasında, şehirler zaten yaygındı ve burada çok daha az yeni yerleşim vardı. Bazı koloniler vardı, ancak diğer yerleşim yerlerine municipium statüsü vermek gerekli değildi çünkü bunların zaten kendi anayasaları ve yasaları vardı. Yine de Doğu Yunan'da bile şehir devleti evrensel değildi. Mısır ezici bir çoğunlukla şehirlerden ziyade köylerin ülkesiydi ve Romalılar bunu değiştirmedi. Galatia ve günümüz Anadolusu'nun yaylalarında bu şekilde örgütlenmiş topluluklar yok denecek kadar azdı ve bunun yerine surlarla çevrili kaleler etrafında toplanmıştı. Galatia halkı, MÖ 3. yüzyılda Küçük Asya'ya göç etmiş üç Galyalı kabilenin soyundan geliyordu; o zamandan beri komşularına baskın düzenlemekle, baskın düzenlemekle tehdit ederek haraç almakla ve daha geniş bölgelere hükmeden krallara kendilerini paralı asker olarak kiralamakla zaman geçirmişlerdi. MÖ 189'da Manlius Vulso'nun uğrattığı yenilgiden sonra bile güçlü kaldılar. Galya'daki akrabalarına çok benzer şekilde, şehirlerde yaşamıyorlardı ve bu yüzden buradaki şehirleri Romalılar kurdular, her birini üç kabilenin başkenti olarak yarattılar ve böylece isimlerini korudular. Aynı uygulama Galya ve Britannia'da da sürdürülerek kabile gruplarına bir yönetim merkezi verildi. Çoğu durumda, bu şekilde çizilen bölgelerin, fetihten önceki kabilelerin gerçek sınırlarını ne kadar yansıttığını söy-

lemek zordur. Galatia'da kabilelerin en büyüğü olan Trocmi kabilesi topraklarını kaybetmiş gibi görünüyor ve muhtemelen idari kolaylık her zaman ana faktördü. Mısır, antik dünyanın en sofistike bürokrasilerinden birine zaten sahipti, bu yüzden temel organizasyonu değiştirmenin bir anlamı yoktu.[12]

Hem Yunanlar hem de Romalılar için şehirler medeniyet için gerekliydi, ancak Roma'nın şehirleri tercih etmesi ideolojik olmaktan çok pratikti. Galya ve Galatia'daki yeni şehirler, savunma için değil, erişim kolaylığı için kuruldu. Bu topluluklar, sakinlerine ve özellikle aristokrasiye, magistratuslar ve rahipler şeklinde prestij için rekabet etme ve anlaşmazlıklarını birbirlerine baskın yapmak yerine mahkemelerde çözme konusunda daha fazla rahatlık ve fırsatlar sunmayı amaçlıyordu. Cnaeus Julius Agricola, Britannia'yı yedi yıldan fazla olağandışı uzun bir dönem boyunca yönetti; bu makam daha sonra damadı Tacitus'a yazdığı biyografinin ana temasını sağladı. Ona göre:

> Dört bir yana yayılmış, medeniyetten uzak ve oransal olarak savaşa hazır bir nüfusun, zorlanmadan barışa ve sükûnete alışabilmesi için kişileri uyarırdı; topluluklara yardım eder; tapınak, pazar yerleri ve evler inşa ederdi; çalışkanı över tembeli azarlardı ve baskının yerini ondan iltifat alma rekabeti aldı. Üstelik kabile şeflerinin oğullarını özgür eğitimle yetiştirmeye başladı... Sonuç olarak, Latin dilini reddeden millet, retoriğe heves etmeye başladı; dahası, elbisemizi giymek bir ayrımdı ve toga her yerde görülür oldu.[13]

Bu metin erken döneme tarihlenir ve yazları askeri operasyonlarla dolu olduğu için eyaletteki ikinci kışına atfedilir, ancak bunun onun tüm legatusluk süresinin bir özelliği ve aynı zamanda diğer legatusların eylemlerini yansıttığını görmek adil olur. Kabile halklarının daha basit ve üstün ahlakının aksine Roma toplumu hakkında karamsar bir bakış açısına sahip olan ve her zaman alaycı olan Tacitus, bu politikayı tamamen manipülatif olarak açıkladı: "Ve Britanni halkı yavaş yavaş baştan çıkarıcı ahlaksızlıklara saptı: mesire yerine, banyoya, iyi döşenmiş yemek masasına. Basit yerliler, köleleştirilmelerinin bu faktörüne "kültür" adını verdiler."[14]

Şehirleşmeden en çok aristokratlar kazançlı çıktı, ancak diğerleri de bu yeni toplulukların içinde veya yakınında yaşıyorlarsa ve böylece rahatlıklarına erişebiliyorlarsa bundan yararlandılar. Birçoğu bunu, bağımsızlığın kaybı ve Roma vergilerine tabi olmanın makul bir bedeli olarak kabul etti. Yine de her zaman işe yaramadı. Germania'da Ren'in doğusundaki kasabaları ve şehirleri geliştirme girişimleri, Arminius'un MS 9'daki zaferiyle silip süpürüldü. Gelişmekte olan şehirler de kendi başlarına bir bölgeye barışı dayatmak için gerekli değildi. Galya'da birçok bölgenin aristokrasisi kentsel yaşamla uğraştı, ancak yine de zamanlarının büyük

bir kısmını kırsalda geçirdi ve kendilerini kırsal yaşamdan ayırmadı. Diğer eyaletler bir yana Britannia'da dahi çok az şehir, Galya'dakilerle boy ölçüşebilirdi; çoğu şehir ufak kaldı ve diğer şehirlerdeki çok beğenilen büyükçe anıtları asla şehirlerinde göremediler. Belki de Galya'dakinden daha fazla olarak Britannia'nın çoğunda toplumun odak noktası esasında kırsal kaldı. Bu, bölgelerin, şehirlerin daha kalabalık ve daha büyük olduğu bölgelerden daha az barışçıl veya imparatorluğa entegre olduğu anlamına gelmiyordu.[15]

Roma bakış açısına göre şehirler aynı zamanda, çevrelerindeki arazileri kontrol etme ve denetleme, vergi toplama ve birçok yasal anlaşmazlıkla ilgilenme yetisine sahip, idari açıdan uygun merkezlerdi. Valiler ve onların küçük personelleri, tüm bu işleri üstlenmekten acizdi. Diğer idari yapılar, köyler, köy toplulukları veya kabile grupları da kullanıldı, ancak karayolu, nehir veya denizyoluyla kolayca ulaşılabilen, arşivleri barındıran ve aşina olunan kurumlar tarafından yönetilen tüm şehirler tercih edildi. Bir eyaletin kasaba ve şehirlerinden, valinin her yıl belirli zamanlarda görüş alacağı yerler seçilebilir ve başka yerlerde yaşayanlar bir davayı önüne getirmek için nereye gideceklerini bilirlerdi. Bu oturumlar sırasında şehirler davacılar, iyilik veya dinleyecek birini arayan diğerleri ve davayı izlemek isteyen daha birçok insanla dolup taşacaktı, bunların yanında her türden tüccar ve pazarcılar, âlemciler, pezevenkler, fahişeler ve yankesiciler de orada olacaktı. Bunlar yılın büyük olaylarıydı; Roma'nın ve imparatorlarının sembollerinin yoğunlaştığı ve her şeyin merkezinde bir Roma yetkilisinin bulunduğu bir ortamda gerçekleştirildi.[16]

En başından beri Roma, eyaletlerini kaynaklar ve para için sömürdü. İmparatorluktan elde edilen gelir, pahalı bir profesyonel orduyu sürdürmeyi mümkün kıldı. Aynı zamanda Roma'nın görkemli yeniden inşasına, anıtların, yolların ve İtalya'ya ve eyaletlere hediye olarak verilen tesislerin yapılmasına izin verdi. Tacitus, Agricola'nın İrlanda'ya bir keşif seferi göndermenin uygulanabilirliğini düşündüğünü, ancak fethinden elde edilen gelirin garnizon olarak gerekli olacak lejyon ve yardımcı birimlerin maliyetini karşılayamayacağı sonucuna vardığını iddia eder. Strabon ve Appianos, hükümdarlar Roma'ya gelip müttefik olmak için yalvarırken bile, sınırların ötesindeki halkların yoksulluğunun imparatorları Roma'yı genişletmekten caydırdığını iddia eder.[17]

Roma, imparatorluğundan açıkça ve utanmadan kazanç sağladı; Romalılar da yönetimlerinin getirdiği avantajlar hakkında konuşmaya hevesli olsalar bile, asla kaotik bir dünyaya düzen getirme arzusunun asıl güdüleri olduğunu iddia etmediler. Ne yazık ki vergilendirme sistemi ve hatta Roma İmparatorluğu'nun ekonomisi hakkında anlamadığımız çok daha fazla şey var ve bu, onun eyaletlerde yaşayan insanların yaşamları üzerindeki etkisini yargılamayı çok zorlaştırıyor. İmparatorluk vergileri ödeme ihtiyacının, birçok alanda tarımı teşvik ettiği, ya yetkililere ürün

olarak verilen ya da onlara ödemek için nakit sağlamak için satılan ürün fazlası yarattığı iddia edildi. Bir fikir olarak, bu oldukça mantıklı, ancak bir bölgenin tarım sistemini her zaman Roma'nın ilhakını takiben meydana gelen değişiklikleri izleyecek kadar iyi anlamadığımız için dikkatli olmak gerekiyor. Çevresel arkeoloji, Roma fethinden önce Demir Çağı Britannia'sında tarıma yol açmak için yaygın bir ormansızlaşma olduğunu göstermiştir. Nüfusun artmasındaki etkenin, imparatorluk Kanal'ın diğer yakasında var olunca açtığı pazarlar mı, kabileler arasındaki siyasi değişimler mi, yoksa başka bir şey mi olduğunu sadece tahmin edebiliyoruz. İmparatorluğun diğer bölgelerinde, topluluklar diğer güçlere vergi veya haraç ödemeye alışkındı ve Mısır'da Romalılar, Ptolemaiosların topraklarını sömürmek için kullandıkları mekanizmaları miras aldılar.[18]

İmparatorluk altında doğrudan ve dolaylı vergilendirmenin getirdiği yükler ağır olsa bile, eyaletleri harap edecek kadar ağır değildi. Öfkeli Tiberius bir keresinde valilerine "koyunlarını yüzmelerini değil, kırpmalarını" istediğini söylemişti. Amaç, bir bölgenin mümkün olan en kısa sürede değerli her şeyini tüketmek değildi, yıldan yıla istikrarlı gelir akışıydı. Bazen valiler, procuratorlar veya diğer yetkililer, genellikle devlete geliri artırmak yerine kendi ceplerini doldurmak için çok ileri gitti ve isyana yol açtı. Yine de, Roma yönetiminin fethedilen halklar üzerindeki maliyetini bilinçli olarak vurgulamaya çalışan bir bilim insanı bile, bu tür isyanların ne kadar nadir olduğuna şaşırdığını ifade eder. Diğer pek çok şey gibi, vergi seviyeleri de bir topluluğun Roma egemenliğine girdiği koşullara bağlıydı. Vergi yükü adil veya eşit değildi, üstüne sadece eyaletler arasında değil, aynı zamanda eyaletin kendi içinde de önemli ölçüde değişiyordu. Çoğunluk geçmişte ürünlerinin bir kısmını mülk sahiplerine vermek zorunda kalmış olsa da, bazı alanlarda resmi vergi bir yenilikti. Romalılar altında sistem genellikle farklıydı, ancak her zaman daha ağır da olmayabilirdi ve hatta bir veya iki nesil içinde bu gidişat normalleşti.[19]

Dünyanın büyük bir kısmı imparatorun yetkisi altına girdiğinden, ekonomik hayatta vergilendirme dışında başka değişiklikler de vardı. Bu, varlıklı adamların mülkiyet hakkına saygı duyulacağından, dünyanın son derece farklı ve çoğu kez düşman devletlerden oluştuğu zamanlarda olduğundan çok daha fazla emin oldukları anlamına geliyordu. Malikâneler saygı duyulan bir yatırım olduğundan birçok kişi eyaletlerde mülk satın aldı, aynı zamanda ticaret gemisi gibi batmayacağı ve uzun vadeli kâr getirmesi gerektiği için güvenli bir yatırım aracı olarak kabul edildi. İmparatorluğun çevresi sadece Roma vatandaşlarını, özellikle zengin senatörleri ve atlı sınıfı mensuplarını değil, aynı zamanda eyalet halklarını da destekledi. Erkekler evlerinden çok uzakta mülk edindiler ve buralardan mutlulukla gelir elde ederken birçoğu araziyi dahi hiç görmemişti. En büyük toprak sahibi imparatordu, çünkü imparatorluk mülkleri muazzamdı, imparatorluğun her yerindeki mülkler,

ilk fetih sırasında veya gözden düşmüş senatörlerden ve diğer zengin adamlardan müsadere yoluyla elde edildi.

Mülkiyet modelleri, bazen bir bölgeye dağılmış çok sayıda küçük çiftlikten oluşan veya yoğunlaşan mülklerle değişiyordu. İtalya dışında, işin büyük kısmı için köle emeğine aşırı derecede güvenmek nadirdi ve orada bile evrensel olmaktan uzaktı. Çoğu durumda arazi parçaları, bazen koloni olarak adlandırılan ücretsiz kiracılara kiralandı. Ev sahipleri genellikle yoktu ve mülkler, çoğu azat edilmiş veya köle olan kişiler tarafından yönetiliyordu. Büyük ölçüde Afrika eyaletinin onları terk etmelerini yasaklayan yasalara dayanarak, kiracı çiftçilerin hayatlarının genellikle kasvetli bir resmi çizilir. Diğer kanıtlarsa, hallerinin daha iyi olduğunu gösterir. Asya'da kiracıların kira sözleşmelerini oğullarına devrettikleri, bazılarının önemli bir servet biriktirdiği ve böylece festival giderlerini karşılamak için ortak olabildikleri açıktır. İzlenim, ezilmiş serfler değil, kurbanlar ve şölenlerle kutlanan yıllık dini bayramlarla canlı köy yaşamıdır. Kendi topraklarına sahip olan küçük çiftçiler de vardı ve bölgeye bağlı olarak az çok yaygındı, ancak kaynaklarımızda kaçınılmaz olarak büyük merkezi binaları, küçük sanayi faaliyetleri ve daha büyük kitabe kurma olasılıkları olan büyük mülklere göre daha az iz bırakıyorlar.[20]

En büyük değişikliklerden biri, yeni mallar için yeni pazarların yaratılmasından geldi. Birçok mülk, belirli mahsullerin üretiminde uzmanlaştı, genellikle daha önceki dönemlerde bölgede nadiren yetiştirilenler öncelikliyken, daha sonra yerel kullanım için sadece küçük bir ölçekte kaldı. Bağcılık geniş çapta yayıldı, zamanla Galya ve diğer bölgelerden gelen şaraplar yerel kullanım kadar ihracat için de iyi yer edindi. Zeytinyağı talebi de büyüktü, çünkü sadece yemek pişirmek için değil, aynı zamanda yıkananları mesh etmek ve imparatorluğun her yerinde fazlasıyla çok miktarda bulunan kandiller için yakıt olarak da kullanılıyordu. Bu tür pazarlardan yararlanma kapasitesi, ağır malları uzun mesafeler boyunca taşımak için ideal olan suyolu ulaşımına çabuk erişime dayanıyordu. Karadan ve denizden yapılan uzun mesafeli ticaret, Roma İmparatorluğu döneminde gelişti, MS 1. ve 2. yüzyıllarda zirve yaptı, sonrasındaysa önemini korudu. Bölgeler, Küçük Asya'nın dağlık bölgelerinden gelen ince yün veya İspanya'dan ünlü ve acı *garum*, yani fermente edilmiş balık sosu gibi belirli şeylerle ünlendi. Aynı zamanda topraktan çıkarılan mineral kaynakları da geçmişe kıyasla çok daha büyük ölçekte kullanıldı. Kutuplardaki buzullardan alınan örneklerin incelenmesiyle sanayinin yol açtığı kirlilik Roma döneminde, bilhassa da MS 1-2. yüzyıllarda yüksek olduğu görülmüştür, bu Sanayi Devrimi'ne kadar eşi benzeri olmayan bir ölçektir. Bunların çoğu, ister doğrudan, ister aracılar vasıtasıyla olsun, devlete ait madenlerden kaynaklandı. Roma dönemindeki ekonomik faaliyeti anlamakta karşılaştığımız zorluklar ne olursa olsun, onun katıksız ve emsalsiz ölçeğinden şüphe edemeyiz.[21]

İmparatorluğun ticaret taleplerinin yanı sıra tahıl ve diğer gıda maddeleri sınırlardaki ordu garnizonlarını ve Roma'nın nüfusunu beslemek için taşındı. Askerlerin ve Roma sakinlerinin ihtiyaçlarının karşılanması imparator için öncelikti ve bu nedenle Sicilya'dan İtalya'ya, ardından Mısır'a ve ayrıca Afrika ve İspanya'ya giden denizyolları geliştirildi, eyaletlerde yollar inşa edildi, kanallar kazıldı ve sınırlardaki orduya ulaşmak için nehir ulaşımı iyileştirildi. Muhtemelen hepsi olmasa da, söz konusu malların çoğu vergilerden veya imparatorluk mülklerinden geliyordu, ancak birçok kişi taşımacılıktan kâr etti. Diğer ticaretler de karadan ve denizden yapılan bu büyük sevkiyatların tamamlayıcısıydı. Baharatlardan kaliteli sofra takımlarına ve metal işlere kadar lüks malların uzun mesafeli taşımacılığı itiraz edilmeyecek bir konudur. Ayrıca, bazı bilim insanlarının inandığından çok daha fazla toplu temel gıda nakliyesi olması muhtemeldi. Anadolu'nun dağlarından geçen yolların sadece yayalar ve katırlar için değil, tekerlekli ulaşım için tasarlandığı çok açıktır. Eyalet toplulukları çok daha büyük bir dünyanın parçasıydı, uzaklardan gelen ve ilk olarak başka bir yerde üretilmiş tasarımlar, bunları karşılayabilenler için geniş çapta mevcuttu. Kaçınılmaz olarak daha varlıklı olanlar, bu tür şeylerden zevk alıyor durumdalardı. Birçok tarım işçisi, uzak diyarlardaki insanlar tarafından tüketilmek üzere hiç tanışmadıkları toprak sahibi adına mahsul üretti. Yine de en yoksul yerleşim yerlerinde bile genellikle aletlerden mücevherlere kadar sıradan nesnelerin yeni tarzlarını görülmektedir, böylece imparatorluğun varlığı gündelik hayatı bile etkiliyordu.[22]

KOYUNLAR VE ÇOBANLAR, ROMALILAR VE YERLİLER

Tiberius, eyalet topluluklarının "derilerinin yüzülmesini" istemiyordu, ancak yorumları, bazı temsilcilerinin onun isteklerini yerine getirmediğinin farkında olduğunu gösteriyor ve Romalıların bunun yerine sürülerini gütmek için "köpekler veya çobanlar" yerine "kurtlar" gönderdiğini söyleyen Pannonialı isyancı liderin yorumunu yineliyor. Principatus, eyalet halkının valinin davranışlarından şikâyet etmelerini biraz daha kolaylaştırdı, çünkü artık onlar adına suçlamada bulunmak için yeterli etkiye sahip senatörleri bulmaya ve ikna etmeye çalışmak yerine imparatora ulaşmaları gerektiğini biliyorlardı. Bu yine de Roma'ya ya da imparator o sırada başka bir yerdeyse oraya elçi göndermek, dinlenmek ve olumlu bir yanıt alma umuduyla beklemek anlamına geliyordu. Philon, İskenderiye Yahudilerinden oluşan bir heyeti Roma'ya götürdüğünde ve Caligula'nın huzuruna çıkarıldığında, imparator aniden ayağa kalkıp odadan çıkarak delegeleri konuşmalarına izin verilmeden önce ardından koşturmaya zorladı. Daha ciddi karakterdeki imparatorlar

bu şekilde davranmadılar, ancak bir talebin dinlenmesi uzun sürebilirdi. İmparatoru etkileyebileceği düşünülen herkese yaltaklanılırdı. Augustus'un karısı Livia, eyalet toplulukları adına onunla konuştu, Josephus ise bize kendisine ve Judaea'dan gelen diğer elçilere Nero'nun karısı Poppaea'nın yardım ettiğini söyledi.[23]

Bir vali tarafından yapılan kötü davranış suçlamaları onaylanırsa, Julius Caesar'ın *repetundae* yasası, özellikle haraç veya yolsuzluk davalarında geçerliliğini koruyordu. Alternatif olarak suçlama, Cumhuriyet'in veya imparatorun "hükümranlığına" zarar veren *maiestas da* olabilir. Yargılamalar artık, jürilerin yapısının siyasi olarak tartışmalı olduğu kanıtlanan kamu mahkemelerinde görülmüyordu. Bunun yerine, Senato tarafından veya bizzat imparator tarafından ele alındı, buna karşın sadece "kötü" imparatorlar bu tür davaları görüp özel karar verirdi. Bu, senatörlerin Cumhuriyet döneminde olduğu kadar anlayışlı olmaya meyilli olan akranları tarafından yargılandıkları anlamına geliyordu. Plinius, hazine görevinden izin aldıktan sonra Roma'ya geri dönmesine rağmen, bir kovuşturma başlatmaya ikna edildi. Senato, geçmişte de olduğu gibi İspanya'daki Baetica'nın temsilcilerinin Plinius'un kendileri adına hareket etmesi taleplerini destekledikleri için gururu okşanmıştı. Görev daha kolaydı çünkü sanık vali ölmüştü, "bu da bu tür bir davadaki en acı verici özelliği, yani bir senatörün düşüşünü ortadan kaldırıyordu. O zaman, davayı sanki o yaşıyormuş gibi yürüteceğimi, ancak kötü niyet göstermeksizin aldığım için aynı minnettarlığı kazanacağımı anladım." Plinius'un birinin kariyerini sona erdirme konusundaki isteksizliği daha da çarpıcı çünkü adamın suçundan ya da suçlarının ciddiyeti ve acımasızlığından şüphesi yoktu.[24]

Augustus'tan Traianus'a kadar olan dönemde kaydedilen, valiler veya görevlileri tarafından uygunsuz davranışlar nedeniyle kovuşturma yapılmasını içeren ve sonuçları bilinen otuz beş vaka vardır. Yirmi sekizi sanıkların bir kısmının veya tamamının mahkûmiyetiyle sonuçlandı ve sadece yedisi beraat etti. Geçmişte olduğu gibi, mahkûmiyetler ve en skandal vakalar kaynaklarımızda reddedilen suçlamalardan daha fazla yer aldı. Beş vaka daha kaydedildi, ancak sonuçlarını bilmiyoruz. Suçlamalar, Cicero'nun konuşmalarından aşina olduğumuz aynı türden suiistimallere odaklanma eğilimindeydi. Tacitus, Agricola'nın ilgili yetkililerin suiistimallerini sınırlayarak tahıl ve diğer haraç toplama işlemlerinde reform yaptığını iddia ediyor. Bir püf noktası, Britannia halkının gerekli tahılı yetkililerden şişirilmiş bir fiyattan satın almalarını sağlamaktı. Bir diğeri, borçlu oldukları yiyeceklerin yakındakiler yerine uzaktaki bir garnizona teslim edilmesini talep etmekti, bu da bir yetkiliyle özel bir anlaşma yapmadıkları sürece ağır nakliye maliyetlerine neden oluyordu. Augustus'a, isyan edemeyecek kadar fakir olmaları için kurgusal olarak fazladan aylar boyunca Galyalılardan zorla para aldığını iddia eden imparatorluk azatlısını daha önce görmüştük.Vergi ve harç sisteminin dışında, valinin lütfu çok

değerliydi ve pek çok insan bunu güvence altına almak için ona veya çevresindekilere "hediyeler" vererek bedelini ödemeye hazırdı. Principatus altında, valinin personelinin ve ailesinin üyelerinin valiyle birlikte yargılanması rutin hale geldi. Böylece, Baetica valisi ölmüş olmasına rağmen, kendisine Roma'dan eşlik eden arkadaşları, eyaletten ortakları ve Plinius'un kanıtlayabileceğinden şüphe etmesine rağmen suçlu olduğundan emin olduğu eşi de dahil olmak üzere yargılanacak insanlar vardı. Kovuşturma, ölen adamın suçlarını açıklığa kavuşturarak başladı, bu görev basitleştirildi, çünkü mahkeme davalarının sonucunu ayarlamak da dahil olmak üzere her şey için yaptığı tüm anlaşmaların ayrıntılarını elinde tutuyordu. Hatta Roma'daki eşine bir not bile vardı: "Yaşasın, sana özgür bir adam olarak geri dönüyorum, şimdi Baetica'nın çoğunu dört milyon sikkeye sattım!" Personelden kimisi valinin emirlerine uymaktan başka seçeneği olmadığını öne sürdü; Plinius'un kanıtlamak için elinden gelenin en iyisini yaptığı şey, yasaya karşı savunma olmadığını ispatladı.[26]

Cumhuriyet döneminde, Verres karar verilmeden önce sürgüne gidebilir ve ganimetinin büyük bir kısmını da beraberinde götürebilirdi. Principatus altında cezaların kapsamı daha genişti ve bazı davalar yalnızca eyalette gasp edilen parayı geri almakla ilgili daha az suçlama içeriyordu. Bu davada, Plinius bize, ölen valinin mülkünün değerlendirildiğini ve Baetica'ya gitmeden önce sahip olduğu her şeyin ayrı tutulduğunu ve iddia makamında adı geçmesine rağmen tamamen masum bulunan kızına geçtiğini söylüyor. Geri kalanlar, kayıp iddialarına göre topluluklara ve bireylere iade edilecekti. Valinin eyaletteki yardımcılarından ikisi beş yıl, bir yardımcı cohors'un komutanı ise iki yıl İtalya'dan sürgün edildi. Ölen adamın damadı, diğerleri gibi beraat etti; Plinius bize valinin eşine ne olduğunu söylemedi, muhtemelen beraat etti, daha az önemli birkaç kişi daha sürgüne gönderildi. Bu cezalardan ayrı olarak, bir adam kamusal aşağılamaya (*infamia*) maruz kalabilir veya daha yüksek görevlerden men edilebilir. Kınama, bir erkeğin kariyerine son verebilirdi, ancak bazıları intihar yoluyla cezayı beklemiş olsa da, mutlak kalıcılığı yoktu. Belirli bir süre için sürgüne gönderilen erkekler geri döndüklerinde kariyerlerine devam edebilirken, kalıcı olarak sürgün edilen diğerleri ancak yeni bir imparator iktidara geldiğinde geri çağrılabilirdi.Kaynaklarımız, senatörlerden çok atlı sınıfından valiler veya procuratorlar hakkında daha fazla eleştiri içeriyor, çünkü daha düşük sosyal statüye ve daha zayıf bağlantılara sahip erkeklerin başarısızlıklarını vurgulamak daha kolaydı. Ayrıca eski prokonsüllerin mahkemeleri, imparatorluk legatuslarından önemli ölçüde daha fazlaydı. Kısmen, senatör eyaletlerinin daha fazla serveti ve daha yerleşik koşulları, onları yağmalamayı kolaylaştırdı. Bir imparatorluk eyaletinde doğrudan *princeps*'e rapor veren bir procuratorun varlığı ve genellikle her lejyondan sorumlu senatör ve tribunus olarak görev yapan başka

bir senatörün bulunduğu büyük garnizonların varlığı, bunların tümü yapılamadığı sürece suçların gözden kaçmasını zorlaştırıyordu. Tacitus, Agricola'nın devralmasından önce Britannia'da suiistimallerin meydana geldiğini ima ediyor, ancak suçu valilerden daha düşük bir seviyeye koyuyordu. Ayrıca Boudicca'nın isyanını kışkırtmaktan sorumlu bir procuratoru tutukladı ve Tacitus bize adamın cezalandırılıp cezalandırılmadığını söylemez. Atlı sınıfından valilerinin ve diğer yetkililerin yargılandığı davaların sürecine dair daha az ayrıntı var.[27]

Büyük garnizonu bulunan eyaletler siyasi olarak hassastı ve yakından izleniyordu. Zamanla, orduya tahıl toplamaktan ve tedarikten sorumlu askerler, yani *frumentarii*, daha geniş istihbarat rolü üstlendi ve imparatorların büyük garnizonlarda neler olup bittiğini izlemesi daha kolaydı. Domitianus, Britannia'nın legatuslarından birini geri çağırdı ve yeni bir mızrak modeline kendi adının verilmesine izin verdiğinden idam etti. Nero'nun ünlü Corbulo da dahil olmak üzere birçok başarılı komutana kendi canlarını alma talimatı vermesi gibi olaylar aşırı şüpheci ve güvensiz *princeps*'in zulmü olarak görülüyordu. Augustus, Vespasianus ile kısa ömürlü selefleri ve daha sonra Septimius Severus gibi imparatorlar iç savaşla iktidara geldi. Marcus Aurelius'un öldüğüne dair hatalı bir bilgilendirme, Suriye legatusu Avidius Cassius'un kendisini *princeps* olarak ilan etmesine neden oldu. Gerçeği öğrendiğinde geri adım atmak için çok geçti, ancak geniş çapta saygı gören Marcus Aurelius'a karşı herhangi bir güçle savaşmaya teşebbüs etmiş görünmüyor. Buna rağmen imparator doğunun sadakatinden emin olmak için eyalete gitti. Cassius ve oğlu öldüğünden, bu korkunç hatanın ardından yaygın bir infaz gerçekleşmedi.[28]

MS 19'da Tiberius'un evlatlık oğlu Germanicus'un, doğu eyaletlerinde geniş bir komutası vardı ve Suriye'nin legatusu Cnaeus Calpurnius Piso'yu görevden almayı seçti. Germanicus zehirlenme söylentileri arasında öldüğünde, Piso haberi sadece bir ziyafette kutlamakla kalmadı, aynı zamanda Suriye'ye geri döndü ve eyaletin komutasını yeniden sürdürmeye çalıştı, garnizonların bir kısmını topladı ve halefine sadık birliklerle karşı savaştı. Yenildi ve daha sonra Roma'da yargılandı. Tiberius'un oğlu Drusus da dahil olmak üzere, kendisini suçlayanlar, yerine geçmeden önce legatus olarak sicili ve kısa bir iç savaş başlattığı sonraki eylemleri nedeniyle ona saldırdı. Disiplini zayıflatarak ve onları şımartarak askerlerin sadakatini kazanma girişimlerine özellikle dikkat edildi. Centurionlar için komisyonlar ve terfiler satın alındı veya tanıdıklarına görevler verildi, deneyimli ve katı subaylar değiştirildi. Karısı Placina da incelendi ve orduya kendini yarandırmakla suçlandı. Valilerin eşlerinin eyaletlerine kadar refakat etmelerini yasaklama girişiminin arkasında onun tavrı olabilir.

Piso kendi canına kıydı ve ölümünden sonra suçlu bulundu; Senato'nun bu kararı kaydeden kararnamesi kopyalandı ve imparatorluğun her yerine asıldı, böylece

metin İspanya'da bir yazıtta bulundu ve Tacitus'un olayı büyük ölçüde doğrulandı. Suiistimalini duyurma arzusu, herkese, özellikle de orduya, *princeps*'e borçlu oldukları sadakatin bir hatırlatıcısıydı ve buna yönelik herhangi bir meydan okumanın cezasız kalmayacağının açık bir mesajıydı. Ayrıca eyalet valilerinin bile imparatorun yetkisi altındaki kanunlara bağlı olduklarını gösterdi. Tüm açıklamalarına rağmen, görevi kötüye kullanmanın orduyu yıkma girişimi veya isyan içermediği durumlarda imparatorların harekete geçecekleri konusunda çok daha az kesinlik vardı. Genel olarak, 1. ve 2. yüzyıllarda her türden vali, muhtemelen Cumhuriyet döneminde tipik olandan daha iyi davrandı. Yine de, bazen ağır suiistimal ve daha sık olarak daha az varsayım olmak üzere istisnalar vardı. Tarihin herhangi bir dönemindeki tüm sistemlerde olduğu gibi, kuralları çiğneyebileceklerine ikna olmuş bazı bireyler vardır, keza düzenlemeler sıkı olduğunda bile, başarılı olan ve diğerlerinin güvenini pekiştiren bir azınlık. Hediyelerin kabulü ve arkadaşların lütfu yaygındı, kuşkusuz birçok çağda yaygın olan "herkes yapar" temelinde meşru sayılıyordu.[29]

Cumhuriyet döneminde olduğu gibi, eski valilerin kovuşturmaları, genellikle bir elçilik aracılığıyla eyalet topluluklarından gelen resmi şikâyetlerle başlatıldı. Principatusun daha yerleşik koşullarıyla birleşen zamanın geçişi, eyalet topluluklarının sistem içinde nasıl çalışacaklarının daha fazla farkında olmaları anlamına geliyordu. Plinius, Baetica'yı başka bir benzer davada temsil etmişti, ona tekrar gelmelerinin sebebi buydu. Minnettar olması gereken kişilerin, yeni talep reddedilirse yükümlülüklerini çabucak unutacaklarını ve bağlantıyı doğrulamak için tekrar onlar adına hareket etmek zorunda hissettiklerini kaydetti. Plinius'un legatusluğundan önceki yıllarda birkaç Bithynia prokonsülünün kovuşturulması, yalnızca valilerin sık sık suiistimalini değil, aynı zamanda nasıl dava açılacağını ve davaların nasıl yargılanacağını çok iyi bilen bir eyalet nüfusunu da akla getiriyor. Ufak tefek hediye vermeleri ve lütfunu para karşılığı satmayı çok yaygın olarak görmek doğruysa, bu durumda pek çoğu genel olarak iyi davranmış olsa dahi pek çoğunun da suçlamalara gerekçe oluşturmaları olasıdır.[30]

Cumhuriyet'ten bir diğer büyük fark, eyaletlerde yaşayan veya faal olan Romalıların daha da fazla olmasıydı; bu da kötü yönetimle suçlanan bir vali aleyhine tanıklık edecek daha fazla kayda değer insanın olduğu anlamına geliyordu. İç savaş dönemindeki ve sonrasındaki kolonizasyon programı yüz binlerce vatandaşı ve ailelerini imparatorluğun her yerine yerleştirdi. Onların soyundan gelenler varlıklı insanlar olabilirlerdi, daha yüksek rütbeli subaylar söz konusu olduğunda, zaten belli bir eğitim ve zenginliğe sahip adamlardı. Aynı zamanda eyalet topluluklarına Roma vatandaşlığı verilmesi giderek daha yaygın hale geldi. En azından Claudius'un zamanından itibaren, yirmi beş yılını dolduran ve onurlu bir şekilde

terhis edilen yardımcı askerlere, bir eşe ve çocuklarına imtiyazlar verildi. Zaman zaman vatandaş olmayanlar lejyonlara alınır ve hemen vatandaşlık verilirdi. Ordu emeklileri mutlaka zengin olacak diye bir kaide yoktu, Mısır köylerinden elde edilen kanıtlara dayanan bir çalışma, onları yurttaş ve yurttaş olmayan komşularından ayırt etmekte zorlandı. Yine de, özellikle İspanya, Trakya, Rhineland ve Suriye'nin bazı bölgeleri gibi yoğun askere alım bölgelerinde çok sayıdaydılar.[31]

Bireysel ya da toplu olarak daha az sayıda kişiye özel yurttaşlık verilen kimseler yerel elitlerin temsilcileriydi veya bazı *municipia* vazifesindeki magistratuslar için kamusal hizmetin mükâfatı olarak verilmişti. Bu tür adamlar, mülk sahibi ve sosyal statüye sahip insanlardı, bu ek onurla da mülkiyet ve statüleri arttı. Sayılarını küçümsememeliyiz. MS 1. yüzyılın başlarında Gades, yurttaş olmalarının yanı sıra atlı sınıfı mensubu olan 500'den az sakiniyle övünüyordu. Bu statüyle genellikle yardımcı piyade cohortes komutanlığıyla başlayan, bir lejyondaki 5 atlı sınıfı tribunusundan biri olarak çalışması sırasıyla devam eden ve sonrasında bir yardımcı süvari birliği alayının komutanlığın geldiği imparatorluk hizmetinde bir kariyer olasılığı açıldı. Başarılı adamlar, Roma'daki praetor muhafız birliklerine, şehir birliklerine ve nöbetlere komuta eden görevlere gittiler. Bazıları en başarılı yönetilen atlı sınıfı eyaletlerinde procurator oldu.[32]

Julius Caesar, Gallia Cisalpina ve Transalpina'dan birkaç aristokratı Senato'ya getirdi ve eyalet topluluklarını teşvik etme eğilimi Principatus altında devam etti. Claudius, eski "uzun saçlı" Galyalı [Gallia Comata] erkekleri kabul etme nedenlerini açıklayan bir konuşma yaptı, ancak zamanla eyalette doğan erkeklerin varlığı yorum gerektirmeyi bıraktı. Agricola, Galyalı kökenliydi, belki de Tacitus da öyle. Arrianos ve Dio Cassius, Bithynia ve Pontus'tandı. MS 2. yüzyılda İspanya'dan Traianus ile Hadrianus ve Afrika'dan Septimius Severus gibi imparatorlar çıktı. Hadrianus ile "eyalete özgü" İspanyol aksanı nedeniyle alay edildi, ancak kimse onun gerçekten Romalı olduğunu sorgulamadı. İtalya dışında doğmuş olmak, bir erkeği eyalet topluluklarına karşı daha sempatik yapmıyordu. Suçları Plinius tarafından kovuşturulan Baetica valisi Afrika kökenliydi. İronik olarak, onun İspanya'daki valiliğiyle aynı anda, Afrika eyaleti Baetica kökenli bir prokonsül tarafından yağmalanıyordu, bu konsül de daha sonra yargılanıp suçlu bulundu. Plinius'a göre Baetici halkı şaka yollu eski bir deyişi dile getirdi: "Aldığım kadarını verdim."[33]

Yine de atlı sınıfından yetkililer ve senatörler yetiştiren ailelerin varlığı, valilere karşı görevi kötüye kullanma suçlamasında bulunabilecek daha fazla eyalet halkı olduğu anlamına geliyordu. Ayrıca eyalet topluluklarının Roma yönetimini kabul etmelerinde merkezi bir rol de oynadı. Daha yakın tarihli hiçbir imparatorluk, Romalıların diğerlerini özümseme konusundaki istekliliği ve becerisiyle boy ölçüşemez. Yerel seçkinlere, en başarılıları senatör, vali ve hatta imparator olmak

üzere imparatorluk sistemine entegre oldukları sürece çok daha büyük bir ölçekte başarı, zenginlik ve şöhret beklentisi verildi. Bu, Latince öğrenmeye ve bir Romalı gibi giyinip davranmaya istekli olmayı gerektiriyordu; Agricola'nın Britannia kabileleri arasındaki seçkinleri yapmaya teşvik ettiği her şey bunlardı. Arminius, Florus, Sacrovir, Civilis ve birkaç kişi daha bu yolu sadece reddetmek için takip etti, ancak büyük çoğunluk bu fırsatları benimsedi ve ardından başarılı olmak için birbirleriyle yarıştı. Doğu Hellen'den çok sayıda erkeğin bu kariyer yolunu izlemesi daha uzun sürdü, bu onların iç politikaya daha fazla bağlılığının ve ayrıca yurttaşlığın daha yavaş yayılmasının bir yansımasıydı, ancak o bölgenin seçkinlerine kısa sürede erişildi. Dini kısıtlamalar, Yahudi aristokratları inançlarından caymadıkça imparatorluk hizmetinden alıkoyuyordu, örneğin Tiberius Alexander ve bu, Judaea'daki seçkinlerin sisteme dahil edilmelerini açıkça engelleyip Nero dönemindeki isyana katkıda bulundu.

İmparatorluğun bir parçası olmaktan en çok yararlananlar eyalet seçkinleriydi ve herhangi bir isyanın doğal liderleri olacaklarından, imparatorluktan yararlanmaları eyaletlerin kontrolünün korunmasına yardımcı oldu. Orduda hizmet etmeye istekli erkekler yurttaşlık kazandı ve böylece kanunla bir miktar statü ve koruma elde etti. Daha alçakgönüllü bir insanın yerel aristokrasilerin saflarına girmesinin kolay olup olmadığını bilmek zor. Muhtemelen, sadece bir avuç azınlık için de olsa mümkündü. Görünüşe göre birçok yardımcı centurion yerel adamlardı ve hizmetleri sırasında mutlaka yurttaş olmaları gerekmiyordu, ancak yüklü maaş alıyorlardı ve hizmet sırasında kazanılmazsa terhisten sonra yurttaşlık elde ediyorlardı. Nesiller boyunca bir aile atlı sınıfına yükselebilir ve hatta Senato'ya kabul edilebilirdi. Paradoksal olarak, dünyanın her yerinden kölelere daha hızlı bir yol açıldı. Zengin azatlı adamlar alay konusuydu, ancak genellikle yerel topluluklarda önemli şahsiyetlerdi ve onların soyundan gelenler kendi kariyerleri üzerinde hiçbir yasal kısıtlama ile karşılaşmadılar. İmparator Pertinax azatlının oğluydu, lejyoner centurion olarak görevlendirilmeyi başaramadı ve onun yerine öğretmen oldu. Ancak daha sonra atlı sınıfına yükseldi, atlı sınıfı komutalarında görev yaptı, seçkin hizmet için Senato'ya kabul edildi; lejyonlara komuta etmeye, eyaletleri yönetmeye devam etti ve MS 193'te imparator oldu ancak üç ay sonra öldürüldü.

Caracalla, statünün yasal avantajlarının zaten aşılmış olduğu MS 212'de imparatorluğun neredeyse tüm özgür nüfusuna yurttaşlık verene kadar çoğu eyalet halkı buna sahip değildi ve daha da azı imparatorluk hizmetinde bir kariyer izleyebildi. İster mevcut ayrıcalıklı aristokrasi, isterse Roma yönetimi altında onlara katılan veya onları gasp eden yeni gelenler olsun, daha iyi durumda olanlar, imparatorluktan nüfusun çoğunluğundan çok daha fazlasını kazandılar. Bu, hayatlarının çoğunu başka yerlerde geçirmek anlamına gelse de, eyalet toplumunun geri

kalanından koptukları anlamına gelmiyordu. Senatörler, servetlerinin daha fazlası eyaletlere yatırılsa bile İtalya'da toprak sahibi olmak zorundaydılar. Eski yükümlülük ve hizmet bağları pekâlâ değişmiş olabilir ve nadiren takip edilebilir, ancak bu mutlaka daha az varlıklıların aleyhine değildi. Dengede, eyaletlerden daha fazla atlı sınıfı ve senatör geldiğinden, muhtemelen daha fakir eyaletlerin etkili bir patron bulma şansı vardı. Hem binicilik hem de senatörlük statüsü bir erkeğin hatırı sayılır bir servete sahip olmasını gerektirdiğinden, refahın önemli bir faktör olduğu bazı bölgeler bu açıdan diğerlerinden çok daha iyi performans gösterdi. Bildiğimiz kadarıyla Britannia hiç senatör çıkarmadı. Bunun nedenini veya bunun nüfusuna farklı davranıldığı anlamına gelip gelmediğini söylemek mümkün değildir.

İÇERİDEKİLER VE DIŞARIDAKİLER

Kanıtlarımız, insanların çoğunluğu kırsal kesimde yaşasa ve bir şekilde toprakta çalışmakla ilişkili olsa da, yoksullar yerine varlıklıları ve kırsal ortamlar için kentsel ortamları destekliyor. En belirgin bina ve anıt tarzları şehirlerde meydana geldi ve daha sonraki 1. ve 2. yüzyıllarda imparatorluğun her yerinden gelen şehirler, aynı geniş kültürün çok açık bir şekilde parçası olarak tanınabilir bir şekilde benzer görünecekti. Bu imparatorluk kültürü ne salt Romalı ne de statikti ve diğer fikirlerin ve toplumların etkisi altında büyüdü. En güçlü etki Yunan'dı, ancak başkaları da vardı ve "Yunan" kültürünün kendisi, Roma egemenliğine girmenin bir sonucu olarak değişen esnek bir şeydi. Giysi, yiyecek ve içecek modası ile hamam zevki, atlı araba yarışı ve gladyatör oyunları, gymnasium gibi yerleşik kurumların yerini almaktan ziyade imparatorluk boyunca yayıldı. Resmi portreler, mozaikler ve duvar resimlerine kadar edebiyat ve sanat dahil olmak üzere fikirler yayıldı. Zevkler ve malzemedeki yerel farklılıklar, ezici benzerliklere kıyasla küçüktür. Gösteri sanatları da benzer şekilde, Yunanca ya da Latince komedi ya da drama ve hepsinden daha yaygın olan pandomimler, dansçılar tarafından gerçekleştirilen mitolojik hikâyeler, dil ve okuryazarlığın pek önemli olmadığı müzikal ve vokal eşliklerine yayıldı. Tyne ve Fırat nehirleri kadar birbirinden uzakta yaşayan insanların aynı hikâyeleri izleyip aynı ezgileri mırıldanmış olabileceği merak uyandıran bir düşüncedir.

Kırsal kesimde değişimin hızı daha yavaştı, ancak gördüğümüz gibi hâlâ kayda değerdi. Şehir ve kır arasındaki ayrım yapay olabilir, çünkü bazı bölgelerde ikisi yakından bağlantılı ve çoğu zaman fiziksel olarak birbirine yakınken, başka yerlerde kasabalar ve şehirler birbirinden çok uzaktı. Galya ve Britannia gibi bölgelerde aristokrasiler tüm dikkatlerini kasabalara aktarmadılar ve kırsal kesimde

önemli bir varlık olarak kaldılar. Modern kullanım, Romalılar açısından büyük bir mülkün merkezindeki önemli kırsal malikâne terimi olan "villa" kelimesini, Romalılardan çok daha spesifik manada kullanmaktadır. O zaman bile boyut, ölçek ve lüksteki çeşitlilik dikkate değerdi. Bazıları esasen daha modern anlamda, rahatlık ve zenginlik sergilemek için inşa edilmiş kır evleriydi. Bunların hâlâ pratik işlevi olabilir, ancak diğerleri tamamen tarım veya pastoral faaliyet merkezleri olarak tasarlanmıştı ve bazıları hiç de büyük değildi. Nadiren, sahiplerinin kim olduğunu ve araziyi satın alan kişinin yerli mi, yoksa yabancı mı olduğunu biliyoruz.[35]

Yeni inşaat tekniklerinin, yeni malzemelerin ve inşaat tarzlarının kırsal nüfusun çoğunluğu tarafından benimsenmesi daha uzun sürdü. Bu abartılmamalıdır, çünkü izleri her zaman sonraki taş binaların altında kalmasa da, birçok kasaba ile şehirde kereste, saz ve harç kullanımı bir süre devam etmiştir. Galya'da kiremit çatıların köylerde ve küçük çiftliklerde yaygınlaşması birkaç kuşak önceydi. Britannia'da birçok insan, atalarının Demir Çağı'nda ve öncesinde yaptığı gibi, sazdan çatılı yuvarlak evler inşa etmeye ve yaşamaya devam etti. Bunlar güçlü, genellikle büyük ve son derece işlevsel yapılardı ve birçoğu, hayvan ağılları olarak hizmet eden bir duvar kompleksiyle birbirine bağlanmış, çevrelerindeki araziyi eken geniş bir aileyi barındırıyordu. Model, genellikle bir köy olarak toplanmak yerine, birbirinden kısa mesafelerde numaralandırılmış şekildeydi ve kazılmadıkça bu tür yerlerin tarihlendirilmesi imkânsızdır. Ancak bu sürekliliğe rağmen buluntular, yuvarlak evlerde yaşayan insanların Demir Çağı'nda ya çok nadir bulunan ya da bilinmeyen mallara sıklıkla erişebildiğini göstermektedir. Bu geleneksel evlerin sakinleri, kentsel yaşamın olanaklarına daha az erişime sahip olsalar da, şehirlerdeki kenar mahalle apartmanlarının sakinleriyle eşit veya daha fazla konfor içinde yaşamış olabilirler.[36]

Antik dünyada yaşam acımasız bir iş olabilir. Kötü bir hasat veya daha da kötüsü, art arda kötü hasat temel gıdaların maliyetini hızla artıran kıtlıklara neden oldu. En fazla risk altında olanlar özgür yoksullardı, hayatta kalmaya yetecek kadarını satın almak için kendilerini borca sokmak ya da bunlarsız yaşamak zorunda kaldılar. Köleler mülktü ve bir değeri vardı, böylece sahipleri yatırımlarını korumaya ve zor zamanlarda bile onlara yiyecek sağlamaya daha yatkındı, yani, sahiplerinin bizzat fakir olmadığını ve besleyecek bu fazla ağızları satmak zorunda kalmadıklarını varsayarsak. Kıtlık çoğu ilde çoğu zaman gerçek bir tehdit olarak görünür ve bazı bilim insanları tehlikeyi evrensel olarak görür. Bu bakımdan Roma dönemi, önceki ve sonraki dönemlerden farklı değildi, dolayısıyla tehlike imparatorluğa özgü değildi.[37]

Roma nüfusunun ve profesyonel ordunun eksik kalmamasını sağlamak imparatorlar için büyük çaba ve harcama gerektirdi, ancak daha az önemli diğer gruplar

o kadar şanslı değildi. Örtüşen gruplar olarak yerel magistratuslar ve zenginler ucuza satılmak veya bir şehrin nüfusuna verilmek üzere yiyecek stokları satın alırdı ve teslim edemezlerse kalabalıklar tarafından saldırıya uğrayabilirdi. Protesto etmek için daha büyük fırsatlara sahip olan kentsel nüfus, bu tür durumlarda dağınık kırsal yerleşimlerden daha başarılıydı, ancak bunların en azından daha iyi yiyecek arama fırsatları vardı. Augustus döneminde Büyük Herodes, yiyecek sıkıntısı olduğunda Mısır eyaletinden krallığına gönderilmek üzere tahıl için ödeme yaptı. Müttefik kral ile eyaletin atlı sınıfı mensubu valisi arasındaki böyle bir düzenleme kesinlikle eşi görülmemiş bir şey değildi ve benzer yardımların bir eyaletten diğerine gelmesi muhtemeldi. Yine de, yolculuğun bir kısmı denizyoluyla yapılabilse bile, büyük miktarlarda tahıl taşımak zor, yavaş ve pahalıydı. İmparatorluğun yarattığı güvenlik, bu tür yardımları geçmişe göre daha kolay hale getirdi ve çoğu eyaletin diğer eyaletler veya müttefik devletler tarafından çevrelenmesi anlamına geliyordu. Bir sorunla başa çıkmak için yeterli siyasi irade olduğunda ve kıtlık veya diğer doğal afetlerin ölçeği ne kadar büyükse, hem kaynaklara hem de iyi niyetlere yüklenen baskı da o kadar büyük olduğunda bile elde edilebileceklerin ciddi sınırları vardı.[38]

Nüfusun bir kısmı açlığın eşiğine geldi ve bazı aileler, kaçınılmaz olarak, daha da fazla kadın kendi başına kaldı, öyle ki çocuklarını çöp veya pisliğe maruz bırakacak kadar çaresizdi, köle olarak yetiştirecek olsalar bile herkesin onları sahiplenmesine razılardı. Mısır'da bazılarına *Kopros* veya "gübre" adı verildi ve birkaçı özgürlüklerini kazanmak ve bunu gururlu bir aile adına dönüştürmek için yeterince başarılı oldu. Bunun ne kadar yaygın olduğunu bilmek çok zor ama böyle şeyler yaşandı ve bunlar kesinlikle herkesin hayal edebileceği bir şeydi. Gördüğümüz gibi Plinius, bebekken bu olaya maruz kalan yetişkinlerle ilgili yasal bir karar yayımladı. Bazı insanlar ücretli işte çalışıyor olsalar bile umutsuz bir yoksulluk içinde yaşadılar. MÖ 1. yüzyılda Varro, Liguria'da toprakta çalışan kadınların yetersiz maaşlarını kaybetmemek için işlerine ara verdiklerinde doğum yaptıklarını iddia etti. Romalı senatör bunu hem garip hem de yabancı buldu ve açıkçası bunun alışılmadık ve tekrarlamaya değer olduğunu düşündü. Kanıtlarımızın çoğu anekdot niteliğinde, bu da genellemeyi zorlaştırıyor, ancak bu tür hikâyeler bize Roma geçmişine modern Batı standartlarını dayatmamamız gerektiğini hatırlatıyor. İmparatorluktan önceki çoğu bölgede ve günümüz de dahil olmak üzere insanlık tarihinin çoğunda olduğu gibi İtalya'da ve eyaletlerde ezici bir yoksulluk vardı. Roma yönetiminin nüfusun daha yüksek bir oranını bu duruma zorladığını gösteren hiçbir kanıt yoktur.[39]

Köleler mülk olarak değere sahipti, ancak sahipleri tarafından cezaya, idama veya cinsel istismara karşı korumasızdılar. Nihai özgürlük ve hatta refah mümkün

olan bir yaşam için katlanılabilir olsaydı, kaçak kölelerle ilgili yasaların sıklığı, pek çok kişinin kaçmak için herhangi bir fırsatı değerlendireceğini gösterir. Özgür nüfus yasal statüye ve servete bölündü. Eyalet toplulukları, ister imparatorluk makamının ihtiyaçlarına hizmet ediyor olsun, isterse bir inşaat projesinde iş gücü olarak görev yapıyor olsun, bayındırlık işlerine yardım etmek zorunda kalabilirlerdi. Bu yükler adil bir şekilde dağıtılmadı ve topluluklar için baskıcı ve bireyler için son derece zarar verici olabilirdi, ancak bu kadar ağır talepler nadirdi.

Ciddi bir suçtan mahkûm edilmedikçe özgür nüfus, yaşamın hem zorlu hem de kısa sürmesinin muhtemel olduğu madenlerde çalışmak gibi en külfetli işlerden bazılarını yapmak zorunda değildi. Şaşırtıcı sayıda gönüllünün maaşları yüksek olduğu için madenlerde hizmet ettiğine dair sağlam kanıtlar olmasına rağmen, böyle yorucu iş, esas olarak kölelere ve suçlulara bırakıldı. Bu adamlardan bazılarına uzman olarak ihtiyaç duyuldu, ancak diğerleri temel kazı ve işçilik işlerinin çoğunda çalıştı. Ürdün'deki bir bölgedeki fazlasıyla korunmuş maden kuyuları ve galerileri koşulların bir kısmını gösterir; en büyük oda, yaklaşık 390 fit x 180 fit (120m x 55m) genişliğe ve 8 fit (2,5m) yüksekliğe sahipti. Roma döneminden önce ve sonra kullanıldı, ancak özellikle Roma döneminden itibaren yoğun kullanım söz konusuydu, bu güne kadar çevredeki manzara, cevherin yıkanması ve eritilmesiyle üretilen atık karışımıyla yoğun bir şekilde kirlenmiş durumdaydı.[40]

İmparatorluk nüfusunun çoğu, böyle zorlu ortamlarda yaşamadı veya çalışmadı ve bir dereceye kadar, Roma İmparatorluğu'nun ekonomisi ve toplumunun sunduğu ürünlerin ve rahatlıkların fazlasıyla erişilebilirliğini paylaştı. Resim apaçık değildir. Her şey göz önünde tutulursa, şehir sakinleri bu tür şeylerden zevk almak için daha iyi bir konumdaydı, ancak aynı zamanda kentsel ortam da hastalıkların yayılmasını çok daha kolay hale getirdi. Plinius Amastris'in ana caddesinde bulduğu açık lağım, her yerde görülebilirdi ve ancak birkaç kuşak Roma egemenliğinden sonra kapatıldı. En iyi durumda bile, Roma'nın su temini, drenaj ve atık bertarafı sistemleri mükemmel olmaktan uzaktı, bu nedenle salgın hastalıklar kıtlık kadar büyük bir tehlike oluşturuyordu. Bebek ölüm oranları yüksekti ve yaşam beklentisi düşüktü, en azından günümüz dünyasındaki müreffeh ve istikrarlı ülkelerle karşılaştırıldığında, ancak bunlar insanlık tarihine geniş ölçekli bakıldığında istisnadır. Yine de bazı bilginler temkinli davranarak bu oranları fazla karamsar hale getirdiler; Roma döneminde yaşam beklentisinin erken Neolitik dönem kadar kötü olduğu iddialarına inanmak oldukça zor.[41]

Eyalet toplulukları, yetkiyi elinde bulunduranlar tarafından keyfi kullanım ve kötüye kullanma ile karşı karşıya kalabilirlerdi. Apuleius'un *Altın Eşek*'inde, Romalı bir asker, hikâyenin merkezindeki eşeğe el koymaya çalışır ve asker uzaklaştırıldığında, hayvanı zorla almak için yoldaşlarıyla birlikte döner. Bazı askerler

istediklerini çalmak için resmi talep bahanesini kullandılar; Vaftizci Yahya askerlere "Kimseye şiddet uygulamayın, kimseyi haksız yere suçlamayın ve maaşlarınıza şükredin" diye ricada bulunur. Eğer daha yüksek otorite mevcut ve harekete geçmeye istekli olmasaydı, bu tür taleplere direnilemezdi. İncillerde, İsa'yı idama götüren askerler, seyircilerden Kyreneli Simon'u çarmıhı taşımaya zorladı. Böyle bir talebin reddedilmesinin ciddi bir dayak riski vardı ve kesin telafisi yoktu.[42]

Pasaportların olmadığı ve çok az kişinin resmi belge taşıdığı bir çağda statü kanıtı kolay değildi. Paulus ve Silas, Roma kolonisi Philippi'de magistratusların önüne çıkarıldılar ve sorun yaratmakla suçlandılar. Elçilerin İşleri'nin yazarı, kötü bir ruhun musallat olduğu köle bir kızı iyileştirdiklerini, onun falcılığından yararlanan sahipleri gelir kaybına kızarak misyonerlerin ele geçirildiğini söyler. Suçlamaları desteklemek için bir kalabalık toplandı ve bu kalabalığın Yahudi nefretinden mi yoksa kızın sahipleriyle olan ilişkisinden mi toplandığı açık değildir, ancak kalabalık, magistratusları meseleyi ciddiye almaya teşvik etti. Paulus ve Silas, duruşma yapılmadan soyuldu, dövüldü ve hapsedildi. Ertesi gün, koloninin magistratusları, muhtemelen ceza vererek otoritelerini gösterdikleri ve ayrıca kalabalığı sakinleştirdikleri için, onları bırakmaları için emir gönderdi, bu yüzden mesele kapandı. "Lakin Paulus onlara şöyle dedi: "Roma vatandaşı olduğumuz halde, bizi yargılamadan herkesin önünde dövüp hapse attılar. Şimdi bizi gizlice mi kovacaklar?" Roma vatandaşlarının keyfi bedensel ceza ve hapis cezasına tabi tutulmaması gerekiyordu ve tutsakların düşündüklerinden daha yüksek statüye sahip olduklarının keşfi, magistratusların gelip onları şahsen serbest bırakmalarına neden oldu.[43]

Korinthos'ta, Paulus'u ve maiyetini kovuşturmak için başka bir girişimde bulunuldu, bu kez şehirde bulunan ve bir ağırlaştırmayı yürüten Akhaia valisinin mahkemesi önünde. Paulus'u suçlayanlar Yahudi kardeşleriydi; kalabalık toplanarak onu yakaladı ve valiye götürdü. Elçilerin İşleri'nde ayrıntısız biçimde kısaca anlatılır ve olası görünse de bunun gösterinin parçası olarak, onları valinin huzuruna çıkmaya zorlamak için mi, yoksa resmi olarak talepte bulunarak ve kendisine bir duruşma hakkı verilerek mi yapıldığı belirsizdir. Her iki durumda da vali, "kelimeler ve adlarla ilgili bir sorunu" dinlemeyi reddetti ve böyle bir konuda karar vermenin kendine düşmediğini söyledi. Paulus serbest bırakıldı ve ardından Yunanlardan oluşan bir kalabalık, "bunların hiçbirini umursamayan" valinin mahkemesinin tam gözü önünde sinagogun liderini dövdü. Bir Yahudi lidere yönelik bu kasıtlı ve aşağılayıcı saldırı, Yahudi ve Yahudi olmayan toplulukların bir kısmı arasında, bağlamı belirsiz olan düşmanlığı akla getirir.[44]

Daha sonra Paulus, Kudüs'teki Tapınak'ta bir kargaşanın ardından Antonia Kalesi'nde garnizon kuran bazı yardımcı birlikler tarafından tutuklandı. Cohortes komutanı, cevaplarına daha fazla güvenilebilmesi için bağlanmasını ve ardından

kırbaçlanırken sorguya çekilmesini emretti. Bu başlamadan önce, Paulus sorumlu centurionla konuşarak kendisinin bir vatandaş olduğunu, dolayısıyla böyle bir muameleye tabi olmadığını söyledi. Komutan tutsağa getirildi ve şahsen Paulus'un gerçekten bir Roma vatandaşı olup olmadığını sordu. Tutsağın sözünü kabul etti ve o andan itibaren Paulus'a daha nazik davranıldı ve refakatçiler gözetiminde Judaea'nın atlı sınıfından gelme valisi Felix'e gönderildi. Paulus'un o zaman ve daha sonra hapsi oldukça rahattı, çünkü o sadece bir vatandaş değildi, aynı zamanda belli bir eğitime sahipti ve bu nedenle belki zengin ya da zengin bağlantıları olan bir adamdı. Felix'in onu serbest bırakmak için ödeme almayı umduğu iddia edildi, ancak ortaya çıkmadı ve bu nedenle Festus yeni vali olarak gelene kadar tutsak kaldı. Kudüs'ten bazı rahipler tarafından yapılan suçlamalarla karşı karşıya kalan ikincisi, ona II. Herodes Agrippa ve kız kardeşi Berenice'nin huzurunda bir duruşma şansı verdi. Bu sırada Paulus imparatorun kararına başvurdu, bu yüzden Festus şimdi onu serbest bırakmaya istekli olmasına rağmen Roma'ya gönderilmek zorunda kaldı.[45]

Vatandaşlar için nihai temyiz mahkemesi olarak imparator, Principatusun getirdiği bir yenilikti; Plinius'un Roma vatandaşı olan Hristiyanları yargısı için Traianus'a gönderdiğini de not düşelim. Paulus ve diğer mahkûmlar, Herodes Agrippa'nın koruması olarak hizmet etmiş görünen yardımcı bir birlik olan *cohors Augusta*'dan bir centurionun komuta ettiği küçük birlik müfrezesinin refakatinde gönderildiler. Onlara resmi ulaşım sağlanmadı ve bunun yerine doğru yönde giden herhangi bir gemide geçiş ayarlamaları gerekiyordu. Bu gemilerin kaptanları onları almak zorundaydılar, ancak resmi yolcuların rahatı için planladıkları rotadan sapmaya zorlanmıyorlardı. İçinde bulundukları gemi battığında Roma'ya yolculuğun uzun ve tehlikeli olduğu kanıtlandı ve varıştan birkaç yıl sonra mevcut İmparator Nero davayla ilgilenmeyi seçecekti. Elçilerin İşleri'nde anlatı bundan önce sona erer; daha sonraki kilise geleneği MS 64'te Roma'daki büyük yangın için Hristiyanların günah keçisi ilan edilmesiyle başlayan zulmün içinde Paulus'un da idam edildiğini söyler.[46]

Bu bölüm, imparatorluğun yönetiminin yavaş, neredeyse uyuşuk temposuna dikkat çeker. Valiler açısından bunun aciliyeti yoktu. Felix, kâr ümidiyle Paulus'u göz hapsinde tuttu ve kendisine karşı suçlamalarda bulunan rahipleri mutlu etti. Bunlar bir valinin birlikte çalışması gereken nüfuzlu insanlar olduğundan onları çok fazla kızdırmamak en iyisiydi. Felix'in eylemsizliğinden memnun olmamış olacaklar ki yerine Festus geldiğinde ona da bu konuyla ilgili yeni çağrıda bulundular. Ancak rahiplerin procuratora başka iltimasları veya ricaları olacağı barizdir, yani procuratorun bu davadaki eylemsizliği başka bir davada baskı yapmak için kullanılabilir. Paulus'un Caesarea'daki tutsaklık yıllarında, Nero'nun şehrin Ya-

hudi olduğunu ilan etmesi için girişimde bulunuldu ve bu sırada Josephus, Felix tarafından tutuklanan bazı rahipler adına Nero'ya bir heyetin parçası olarak gitti. Paulus'un muhaliflerinin de, davalarını imparatorun önünde tartışmak istiyorlarsa Roma'ya temsilci göndermeleri gerekecekti ve Paulus gibi onların da, *princeps*'in meseleyi ele alması için zaman ayırana ve canı isteyene kadar beklemekten başka seçenekleri olmayacaktı. Üç ila dört yıl sürmüş olsaydı ve Nero Roma'da Hıristiyanları toplu olarak infaz etmeye başlamasaydı daha da uzun sürebilirdi.[47]

Roma vatandaşı olmayan, varlıklı ya da iyi bağlantıları olan bir aileden olmayan İsa'nın yargılanması ve infazında eylem çok daha hızlıydı. Tefecileri Tapınak'tan sürmesi, tapınaktan sorumlu rahiplerin otoritesine karşı çok açık bir meydan okumaydı, bu Tapınak muhafızlarının engelleyemediği bir şeydi. Aristokrat rahiplerden oluşan bir grup, diğer eylemleri ve popülaritesinin yanı sıra bunun da tehdit edildiğini hissetti ve harekete geçmeye karar verdi. Sadece Yuhanna İncili, İsa tutuklandığında rahiplerin muhafızları ve takipçilerinin yanında Romalı askerlerin varlığından bahseder, ancak bu, harekete geçmeden önce valinin onayının güvence altına alındığını gösterir. Mahkûm sorguya çekildi ve bu kıdemli rahipler tarafından mahkûm edildi ve ardından Roma valisine götürüldü. Bazı durumlarda Sanhedrin ya da yüksek konsey, dine küfür için infaz yapabilir ve linçler düzenleyebilirdi, ancak bu durumda, belki de uygun bir şekilde bir araya gelmedikleri için Romalılara göre tartışmalı olan bir eylemin suçunun sorumluluğu üstlenmek istemediler.[48]

Pontius Pilatus, Kudüs'teki yüksek rahip aristokrasisiyle çalışmak zorundaydı ve daha geniş nüfusu kontrol etmek için onlara güveniyordu. Bu nedenle, tıpkı çarmıha gerilmeden sonra zengin bir adam ve Sanhedrin üyesi olan Arimathaealı Josephus'un (Joseph) cenazenin gömülmesi için verilmesi talebini kabul etmeye istekli olduğu gibi, onların endişelerini dinlemek zorundaydı. Suçlamalar, ilgili rahipler tarafından toplanan ve yönetilen bir kalabalık tarafından desteklendi ve başlıca suçlama, İsa'nın Yahudilerin Kralı olduğu iddiası ve dolayısıyla Roma'nın otoritesine karşı bir meydan okumaydı. Yuhanna'nın yazdıklarında belirttiği gibi, "Bu adamı salıverirsen, Caesar'ın dostu değilsin! Kral olduğunu ileri süren herkes Caesar'a karşı gelmiş olur."* Özellikle de Suriye'nin legatusuna ya da doğrudan Roma'ya dilekçe verebilecek zengin ve eğitimli insanlar tarafından yapıldığında Pilatus'un bu tür suçlamaları görmezden gelmesi mümkün değildi. Tiberius'un altındaki iklim tehlikeliydi: *princeps*'in halefi olmaya çalışırken birçok senatörü ve zengin atlı sınıfı mensubunu ortadan kaldıran praefectus praetorio Sejanus'un entrikaları ve ardından arkadaşlarının tasfiyesine yol açan kanlı bir düşüş. Pilatus'un

* *Kitab-ı Mukaddes,* Yuhanna, 19, 12, 2009, Kitab-ı Mukaddes Yayınları. [y.h.n.]

adını taşıyan tek yazıtın, imparatoru onurlandıran Tiberieum Caesarea'sındaki inşaatında geçmesi tesadüf değildir.[49]

Paulus'un Felix ve Festus altında tutulmasında olduğu gibi, İsa'nın yargılanması, Pilatus ile kendi aralarında nüfuz için yarışan ve birleşik bir grup olmayan Kudüs seçkinleri arasındaki uzun ve çoğu zaman zor bir ilişkide sadece bir bölümdü. Vali olarak onları tamamen yabancılaştırmayı göze alamazdı ama aynı zamanda gücünü ortaya koyması ve kendisine karşı birleşmelerini daha az olası kılmak için onları birbirine düşürmeye çalışması gerekiyordu. İncil kayıtları, aralarında çok az sevginin kaybolduğunu ve her grubun diğerini yapılanlardan açıkça sorumlu tutmaya istekli olduğunu gösteriyor olarak okunabilir. Şehirdeki ayaklanmaya ve *leistes* Barabbas'a ilişkin belirsiz İncil referanslarından daha fazla ayrıntı bilinmiyor, ancak yakın zamanda yaşanan bazı şiddet olaylarını akla getiriyor. Kudüs, Mısır'daki kölelikten kurtuluşu anan bir festival için eyaletin dört bir yanından ve yurtdışından gelen ziyaretçilerle Hamursuz Bayramı zamanında şişmiş büyük ve değişken bir nüfusa sahipti. İsa'nın idamını isteyen bir kalabalık varsa, o zaman son günlerde onu alkışlayan bir kalabalık ve onun takipçileri olduğu biliniyordu; Roma makamları tarafından açık isyancılar olarak muamele görmeyen ve bu nedenle olağan ani gaddarlıklarıyla susturulanlardı yani. Pilatus, hem kıdemli rahiplerin hem de eski Herodes sarayındaki ikametgâhının dışında toplanan insanların bu adamın idamını talep ettiğinin kayda geçirilmesini istemiş görünüyor. Sanığın kırbaçlanmasından ve aşağılanmasından hiç çekinmezken, idam cezasına ilişkin delil bulamadığını söyledi. Luka'nın kaydında, "Onu dövdürüp salıvereceğim,"* der, otoritesini ileri sürmenin çok Romalı bir yoluyla "baş belasına" ölümcül olmasa da net bir ceza vererek.

Bu önlendi, çünkü yerel seçkinlerdeki kilit isimler ve toplumsal talep olarak kabul edilebilecek ilahi söyleyen kalabalık, daha ileri gitmesini talep etti. Hamursuz da bir mahkûmun serbest bırakılması geleneğine dair İncil dışında hiçbir kanıt yoktur, bu nedenle bunun nasıl çalıştığı veya ne kadar süredir yürürlükte olduğu hakkında daha fazla bir şey söyleyemeyiz. Valilerin, eyalet topluluklarının liderlerini, varlıklı ve asilzadeleri dinlemeleri ve hepsinden daha çok dinlemeleri bekleniyordu. Karısının müdahalesi, aile ve arkadaşların bir vali üzerinde sıklıkla iddia edilen etkisinin bir örneğini sunar. Pilatus, Caesar için tehdit oluşturduğu iddia edilen bir adamın idamını emretti, ancak onun topluluk ve liderleri tarafından ikna edildiğini ve keyfi bir şekilde hareket etmediğini gösterdi. Öldürdüğü adamı Latince, Yunanca ve Aramice olarak "Yahudilerin Kralı" ilan eden pankart, Yahudi liderleri ve bir bütün olarak halk için kışkırtıcıydı ve valinin gücünün, onlara kontrol edemeyeceklerini hatırlatan bir başka iddiasıydı ve onun gücüne

Age, Luka, 23, 16. [y.h.n.]

ve hükmüne tabi idiler. Ayrıca bunun imparatora yönelik bir tehditle ilgilenen bir Romalı yetkili olduğunu da açıkça ortaya koydu.[50]

İsa'nın yargılanması ve çarmıha gerilmesi, küçük bir eyaletten sorumlu atlı sınıfından valiyi içermesine ve ancak kabaca MS 30'ların başlarına tarihlenebilmesine rağmen, herhangi bir Roma valisinin en ünlü eylemidir. Pilatus hakkında Judaea valisi olarak adlandırılması dışında hiçbir şey bilinmezken, isimsiz ve şüphesiz en ünlü valinin karısı sadece Matta İncili'nde yer alır. Yine de tüm bunlara rağmen, olayların oluş şekli, valiye uygulanan baskılar ve onun otoritesini iddia etmesi, Roma eyalet yönetimi hakkında bildiğimiz her şeye uyar. Aynı zamanda, eyaletlerin kontrolünü sürdüren vahşetin de faydalı bir örneğidir. Vahşi kırbaçlama ve ardından çoğu durumda kurbanların bacakları kırılarak hızlı bir şekilde öldürülmediği, ancak yavaş yavaş ölüme terk edildiği daha uzun, daha da acı verici bir deneyim olan çarmıha germe yaygın bir ceza şekliydi ve binlerce kişi bu şekilde can verdi. Sebaste ve Caesarealı askerlerin Yahudilere duydukları derin nefret göz önüne alındığında, İsa'nın aşağılanması ve kırbaçlanması konusunda özellikle hevesliydiler. Bu, onların Yahudileri sapkın bir ırk olarak görmelerini ancak doğrulayabilirdi, şimdiyse kendi krallarını reddetmişlerdi. Yine de, infazı gerçekleştiren müfrezenin, üç adam yavaş yavaş ölürken oturup kumar oynamaya istekli olması, bu tür şiddetin ne kadar sıradan ve alışılageldik olduğunu gösteriyor.[51]

Roma yönetiminin eyalet topluluklarına iyilik ve özen gösterme konusundaki gerçek arzusu veya iddiaları ne olursa olsun, imparatorun ve imparatorluğun yönetimi zorla sürdürüldü ve bunu yapanlar Roma ordusunun askerleriydi.

XII
ORDU VE SINIRLAR

"Zira milletleri, insanlara ilk silah derslerini vermek için savaşın çıkmasını beklemiyor... Tam tersine, sanki ellerinde silahlarla doğmuşlar gibi, eğitime asla ara vermezler, asla acil durumların ortaya çıkmasını beklemezler. Üstelik barış manevraları da gerçek savaş kadar yorucudur; her asker, sanki teyakkuzdaymış gibi, enerjisini her gün talimine verir. Bu nedenle, savaşın şokunu sürdürmelerindeki mükemmel rahatlık; hiçbir kafa karışıklığı alışılagelmiş yapılarını bozmaz, hiçbir panik onları felç etmez, hiçbir yorgunluk onları etkilemez ve rakipleri bu niteliklerle boy ölçüşemeyeceğinden, zafer kaçınılmaz kesin sonuçtur."

- Josephus, Roma ordusunu anlatıyor, MS 80 dolayları.[1]

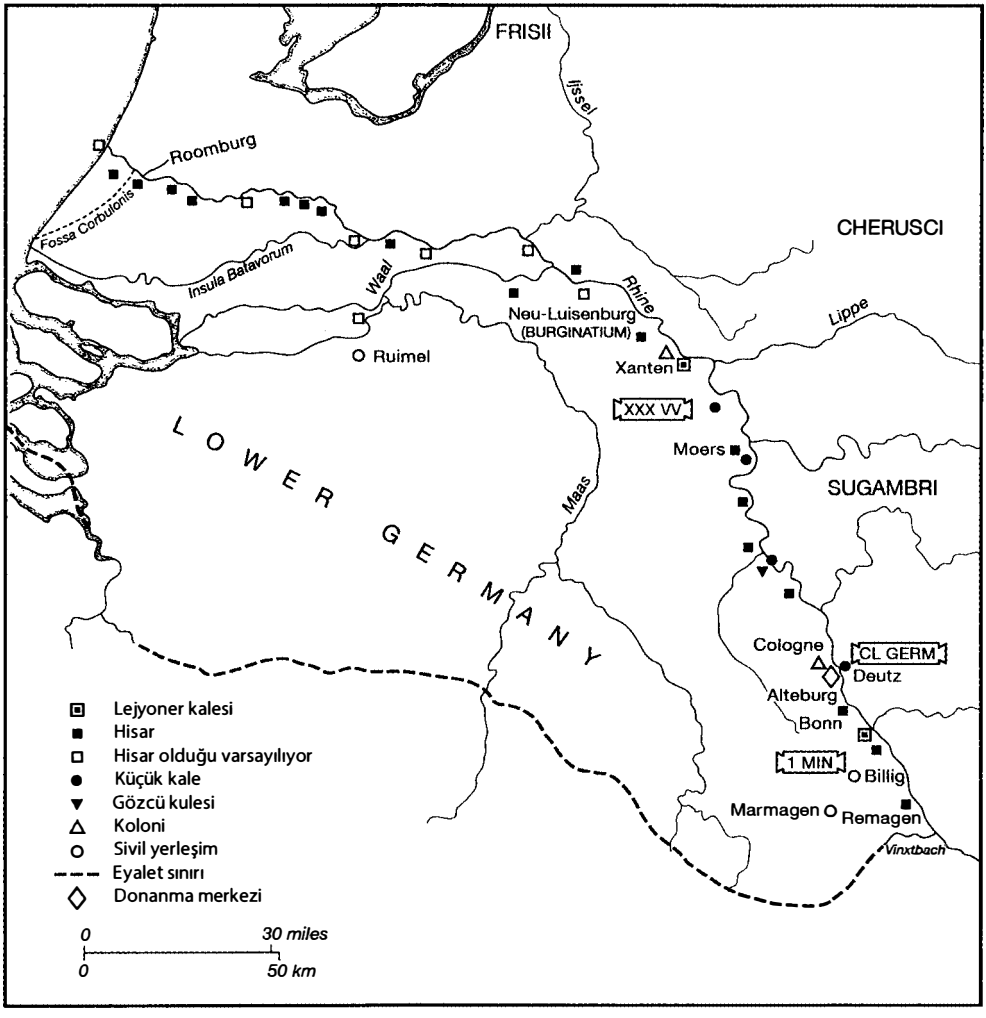
"BÜYÜK BİR KAMP ÇEMBERİ"

Augustus tarafından oluşturulan profesyonel ordu, Avrupa, Afrika ve Yakın Doğu'da şimdiye kadar görülen hiçbir şeye benzemiyordu, çünkü başka hiçbir krallık veya devlet, bu kadar çok askeri kalıcı olarak silahaltında tutmamıştı. Augustus'un ölümünde yirmi beş lejyon vardı, kâğıt üstündeki gücü yaklaşık 125.000 askerdi; MS 9'da kaybedilen üç lejyon yeniden oluşturulmamıştı. Deniz filoları, praetor muhafızları ve Roma'da konuşlanmış diğer birimlerin yanı sıra, aşağı yukarı benzer sayıda yardımcı birlikler tarafından desteklenen, silahaltında belki de çeyrek milyon adam vardı. Zamanla, toplam önemli ölçüde arttı ve diğer lejyonların kaybolmasına veya dağıtılmasına rağmen, 2. yüzyılın başında hizmette otuz ve sonunda Septimius Severus'un altında otuz üç lejyon vardı. *Auxilia* birliklerin daha küçük birimlerinin izini sürmek lejyonlardan daha zor olsa da, sayılarındaki artış daha da önemliymiş gibi görünüyor. MS 200'e gelindiğinde, ordunun büyüklüğü en az 350.000 kişiydi, hepsi imparatora hizmet etmeye yeminliydi ve maaşları imparatorca ödenip onun tarafından terfi ettirilirlerdi. Fransız Devrimi, kitlesel zorunlu askerliği getirene kadar herhangi bir Avrupa devletinin ordusu bu toplamı geçmedi ve o zaman bile çok azı bu kadar çok askerini savaş zamanının büyük seferberliklerinin dışında tuttu.[2]

Sayılar etkileyici, ancak o zaman Roma İmparatorluğu diğer tüm antik devletlerden çok daha büyüktü ve aslında modern çağa kadar da ana Avrupa güçlerinden daha büyüktü; Roma ordusunun büyüklüğü ise fethedilen ve Roma tarafından kontrol edilen geniş topraklara kıyasla küçüktü. Kanıtlar parça parça olduğundan ve genellikle yorumlanması zor olduğundan, antik dünyanın nüfusuna ilişkin tahminler varsayımlara dayanır. Örneğin, Augustus döneminde yapılan nüfus sayımlarına kayıtlı dört milyondan fazla Roma vatandaşının sayılarının tüm yetişkinleri kapsadığını varsaymak muhtemelen doğrudur, ancak bunun yalnızca erkeklerle ilgili olması imkânsız değildir ki bu elbette bebekler dahil edilmeden önce bile toplamı en az ikiye katlayacaktır.

Principatus altındaki imparatorluğun toplam nüfusu için en yaygın tahmin yaklaşık altmış milyondur. Bu, yaşam beklentisi ve belirli bir alanda tarım tarafından desteklenebilecek maksimum nüfus hakkındaki karamsar varsayımlara dayanarak neredeyse kesinlikle çok düşüktür. Arkeologlar, araştırma teknikleri ve teknolojisindeki gelişmelerin de yardımıyla, Roma öncesi ve Roma dönemlerine ait giderek daha fazla yerleşim yeri tespit ediyor. Daha ilk günlerinde olmasına karşın zamanla bu dönemdeki nüfusun daha yüksek rakamlarının tespitine yol açacaktır. Altmış milyonu toplam kabul etsek bile, 2. yüzyılın sonunda her askere 170'ten fazla sivil düşüyordu. Bu oran, MS 1. yüzyılda ve muhtemelen tüm dönem boyunca kesinlikle daha yüksekti, çünkü yalnızca nüfusun önemli ölçüde daha büyük olmasını değil, aynı zamanda kanıtlar çoğu zaman ordu birimlerinin teorik güçlerinin önemli ölçüde altında olduğunu gösteriyor.[3]

Ordu hiçbir aşamada imparatorluk içinde eşit olarak dağılmamıştı, bu yüzden aslında asker-sivil oranı zaman içinde ve bölgeden bölgeye değişiyordu. Tacitus, MS 23 hakkındaki açıklamasında, o zamandaki lejyonların düzenine dair uygun bir inceleme sunar. Sekiz lejyonun "ana gücü" Ren hattındayken, Tuna'nın Pannonia ve Moesia eyaletlerinde ikişer lejyon vardı ve komşu Dalmaçya'da iki lejyon daha destekleniyordu. Dördü Suriye'de, üçü İspanyol eyaletlerinde, ikisi Mısır'da ve ikisi Afrika'daydı. Bu konuşlandırma, Mısır, İspanya ve özellikle Balkan eyaletleri gibi yakın zamanda fethedilen topraklarda birliklerin yoğunlaşmasıyla, Augustus'un saltanatının ana askeri faaliyet alanlarını yansıtıyordu. Rhineland'daki lejyonlar, German kabilelerinin saldırılarına karşı savunmaya veya imparator fetih girişimini yenilemeye karar verirse ilerlemeye hazırdı. Florus ve Sacrovir isyanında gösterdikleri gibi, Tacitus Galya'daki sorunlarla başa çıkmak için eşit derecede iyi bir konumda olduklarını belirtir. Dağıtımlar katı değildi. 1. yüzyılın sonlarında, Yukarı Germania'da lejyon, bir kez daha sınıra yakın yere kaydırılmadan önce, birkaç onyıl boyunca Rhineland'dan batıya taşındı. Suriye'deki güçlü ordu, Cumhuriyet'in son onyıllarındaki iç savaşlar ve Parth işgali sırasında rahatsız edilen bir bölgenin kontrol altına alınmasına yardımcı oldu.[4]

Aşağı Ren sınırı

Öncelikler zamanla değişti. MS 23'te Afrika'da iki lejyonun varlığı kısa ömürlü oldu ve birkaç yıl boyunca yerleşik eyaleti yağmalayan eski yardımcı birliklerin savaş lideri Tacfarinas'la olan mücadeleyi tetikledi. Tacfarinas yenilmeden önce fazla birlik geri çekildi ve daha sonra yüzyıllar boyunca bölge, yardımcı birlikler tarafından desteklenen *Legio III Augusta* adlı tek bir lejyon tarafından kontrol edildi. İspanyol Yarımadası da kısa süre sonra daha güvenli kabul edildi ve garnizonu, sonunda Mısır garnizonundaki gibi bir lejyona indirildi. Claudius, Britannia'yı fethetmek için dört lejyon gönderdi ve MÖ 1. yüzyılın sonundan itibaren üç lejyon işgal etmek için gerekli görüldü. Aynı zamanda, birimler Ren'den Tuna'ya kaydırıldı ve Rhineland garnizonu, iki German eyaletinin her birinde birer çift olmak üzere dört lejyona bölündü. Milattan sonra 2. yüzyılın çoğu için Tuna eyaletlerinde on lejyon vardı. Bir diğer belirgin artış ise Kapadokya, Suriye, Judaea ve Arabistan'da toplamın sekiz lejyona yükseldiği doğu eyaletlerinde yaşandı. Zaman zaman eyalet orduları, diğer eyaletlerden asker kaydırılarak takviye edildi. Merkezi bir lejyon rezervi yoktu, çünkü hareket hızının yavaş olması bu fikri pratik olmaktan çıkardı, bu da birliklerin ihtiyaç duyulduğu düşünülen yerlere konuşlandırılması anlamına geliyordu.[5]

Ordunun büyük bölümü imparatorluğun sınırlarında veya yakınındaydı. MS 2. yüzyılda hatip Aelius Aristides, Romalıların "duvarları ihmal etmediklerini, bunları şehrinizin değil, imparatorluğunuzun etrafına koyduklarını" iddia etti. "Ve sen o duvarları olabildiğince uzağa diktin... Tıpkı bir siperin bir ordu kampını çevrelemesi gibi." Daha öncesinde, Appianos benzer bir fikri dile getirerek, Romalıların "imparatorluğu büyük ordularla çevrelediğini ve tek bir kale gibi tüm kara ve deniz şeridini garnizon haline getirdiğini" söylemişti. Yüzyıl sonra başka bir Yunan yazar, Augustus'un "Roma İmparatorluğu için bir barikat görevi görmek için" maaşlı profesyonel askerler tarafından garnizon edilen "bir savunma kaleleri sistemi kurduğunu" iddia etti. Bu, ilk *princeps* altındaki onlarca yıllık genişlemeyi pek yansıtmıyordu, ama MS 3. yüzyılın ideallerini ortaya koyuyordu.

Yine de Roma ordusu statik bir savunma gücü olarak hareket edecek şekilde yapılandırılmamıştı. Augustus döneminde, ordunun büyük kısmı ilkbahar ve yazı çadır bezi altında geçirdi, sahada aktif sefer olmasa da manevralar üzerinde çalıştı. Sonra sonbahar ve kış için, Caesar, Cicero ile daha önceki Romalı komutan kuşaklarına tanıdık bir şekilde, *hiberna* ya da kışlalara döndü. Yerleşik, şehirleşmiş eyaletlerde, askerlerin masrafları bazen Cumhuriyet döneminde olduğu gibi şehirlerden tahsil edildi; arkeolojik kayıtlarda bunun izini sürmek genellikle imkânsız olan bir şeydir. Aksi takdirde, barınmak için müstahkem kamplar ve ahşap binalar inşa ettiler. Galya'da, Caesar'ın lejyonları üst üste gelen kış mevsimlerinde nadiren aynı yere geri dönerdi. Augustus döneminde bu, özellikle Rhineland boyunca daha

yaygın hale geldi, böylece *hiberna* daha kalıcı ve daha sağlam bir şekilde inşa edildi, temel tasarımları imparatorluk boyunca takip edildi. Kamplar, ortaya çıkan yol sisteminden en iyi şekilde yararlanmak, erkek ve erzakların suyoluyla taşınması için yerleştirildi. Yerel durum önemli ölçüde değişmedikçe veya birlik başka bir eyalete nakledilmedikçe, bir garnizonun yerini değiştirmenin ve yeni bir kamp kurmanın maliyetini ve çabasını üstlenmenin pek bir anlamı yoktu. Zamanla, kışlaklar, birimin genel merkezini ve kayıtlarını, atölyelerini ve diğer tesisleri barındıran uzun vadeli üslere dönüştü. Buna rağmen, bu üsler, aktif hizmet veya askerlerin yerine getirmeleri gereken diğer birçok görev için gerekli olmadığında ordunun yaşadığı yerlerdi ve durum vahim olmadıkça savaşmayı umduğu yerler değildi. Böyle bir kampın planına bakıldığında, tahkimatlardan ziyade kışlalar, subay evleri, tahıl ambarları ve diğer yapılar hâkimdir.[7]

Bir lejyon, meydan muharebelerinde savaşmak için bir kuvvet olarak tasarlandı. Temel taktik birimi, 480 kişilik bir kâğıt gücüne sahip cohortes idi ve her lejyonda bunlardan on tane vardı. MS 1. yüzyılın bir noktasında, bazı lejyonlar ilk cohorteslerini 800'e çıkardı, bu birlikteki askerlerin daha uzun veya daha deneyimli olması mümkündür. 120 kişilik küçük bir süvari kuvveti, kıdemli yetkililer için eskort, izci, ulak olarak görev yaptı ve ayrıca oluşturulmuş bir birim olarak hizmet verebilirdi. Aksi takdirde, on kıtanın tamamı miğfer, uzun kalkan ve vücut zırhı ile korunan yakın düzen piyadelerinden oluşuyordu; bazen sağ bacak zırhı ve sağ kol için mafsallı zırh ile destekleniyordu. Saldırı silahları, *pilum* adındaki yaklaşık 14 metre etkili menzile sahip ağır bir fırlatma ciridiyle 60-85 cm arasında kesici kısmı olan, iyi dengelenmiş kesme ve saplama kılıcı olan *gladius* adlı silahtan oluşuyordu. Savunmada bile klasik taktik, *pilum*u fırlatıp hemen ardından hücum kılıcını çekmekti. Ağır kalkan, vücudu omuzdan dizlere kadar korumanın yanı sıra, saldırıya dönük kullanılmak üzere tasarlandı, kubbe şeklindeki metal başlık ile rakibe vurarak dengesini bozup onu kılıcın darbesine açık hale getirirdi.[8]

Lejyonları desteklemek için *auxilia* adındaki yardımcı birliklerde, önemli sayıda iyi donatılmış, disiplinli süvariler bulunurdu, bu Cumhuriyet döneminde genellikle eksik olan bir şeydi ve aynı birlikler sofistike bileşik yaylarla donatılmış okçular da sağladı. Sapancılar ve diğer avcı erleri de vardı, ancak yardımcı piyadelerin çoğu yakın lejyonerlere çok benzer bir tarzda savaştı. *Pilum* kullanmadılar veya yarı silindirik vücut kalkanı taşımadılar; bugün *lorica segmentata* olarak bilinen ünlü bantlı zırhı kullanan yardımcıların kanıtı da yoktur, ancak zaten bu lejyonerler tarafından da evrensel olarak giyilmiyordu. Bunun yerine yardımcı birliklerin uzun, düz kalkanları vardı ve bir dizi mızrak ve cirit taşıyorlardı. Hepsinin miğferleri ve zırhları ya da pulları vardı, bu yüzden onları yurttaş karşılıklarından çok farklı bir şekilde savaşan "hafif piyadeler" olarak görmek hata olur. Josephus, her

iki asker türünü de "hoplites" olarak tanımladı ve anlatısında onları birbirinden ayırmak çoğu zaman zordur ve bu, aslında Roma ordusuna karşı savaştığı için çok daha önemli bir şeydir. MS 84'te, Kaledonya kabilelerine karşı yapılan Mons Graupius Savaşı'nda, Romalı komutan, Rhineland'dan toplanan altı yardımcı cohortesle ana saldırıyı yönetti:

> ... işi kılıçla çarpışma noktasına getirmek ve göğüs göğüse dövüşmek; kalkanları küçük ve kılıçları çok uzun olan düşman için uzun süreli hizmetlerden aşina oldukları ve onları utandıran manevra; ... buna göre, Batavi göğüs göğüse yumruklaşmaya, kalkanlarının üstlerine vurmaya, yüzünden bıçaklamaya ve düşmanı belli bir yere kadar kestikten sonra hatlarını yokuş yukarı itmeye başladığında ... zaferi kapmak için aceleyle arkalarında birçoğunu yarı ölü, hatta yaralanmamış halde bıraktılar.

Rakiplerin çoğuna göre, lejyoner ve yardımcı piyadeler, zırhla iyi korunan, kısa menzilli atış kabiliyetine sahip ve yakın mesafede çok tehlikeli, agresif oluşturulmuş birlikler olarak birbirine çok benziyordu. Her iki asker türü de iyi eğitimli ve son derece disiplinliydi.[9]

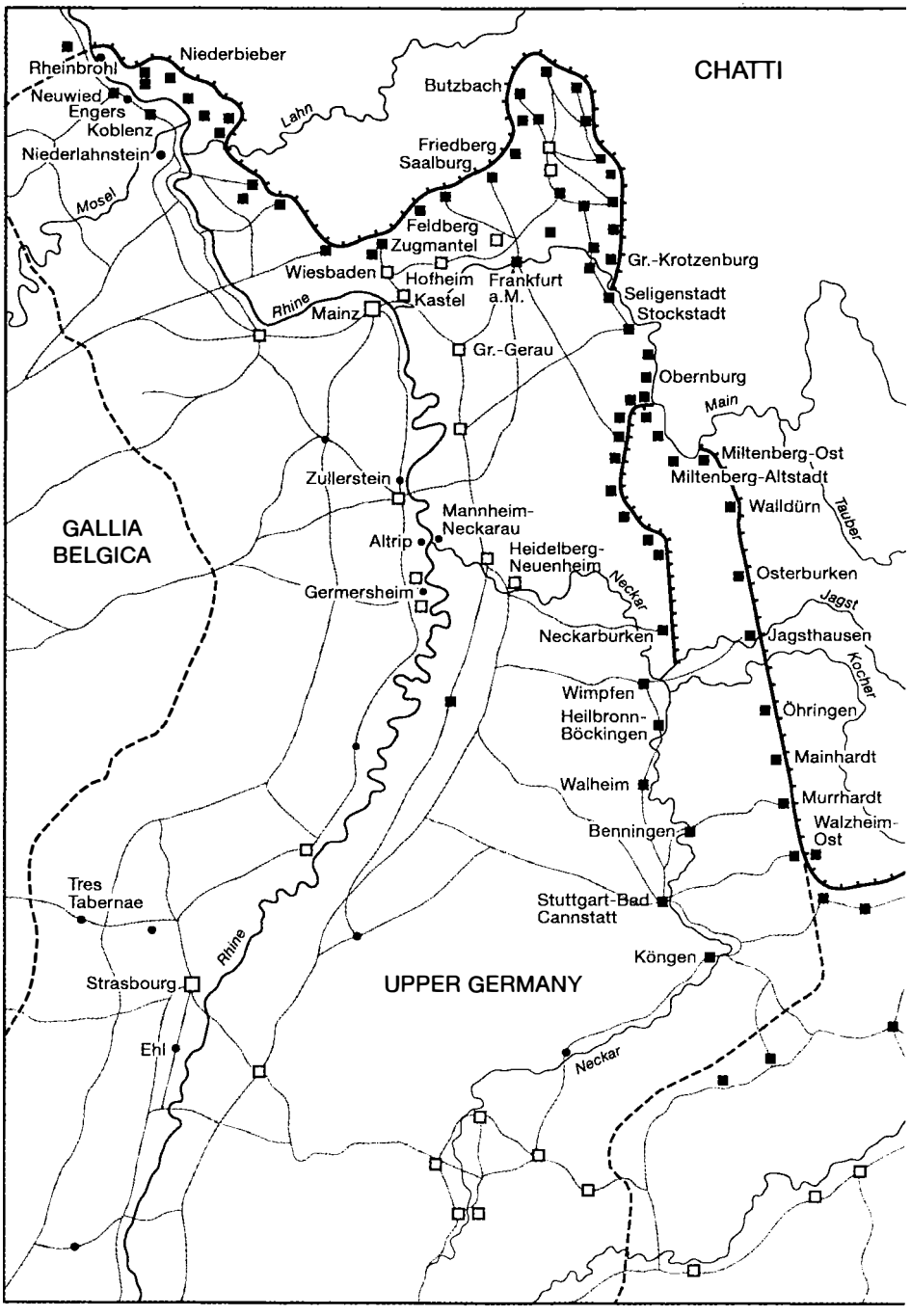
Auxilia, orduya çok sayıda iyi süvari, faydalı menzilli birlikler ve lejyoner sayılarına güçlü bir destek sağlayarak dengeli, esnek savaş gücü üretti. Bireysel süvari *ala* veya piyade kıtasının, bir lejyonun onda biri büyüklüğündeki seviyesinin üzerindeki yardımcı birimler için kalıcı bir komuta yapısı yoktu. Bu, bir lejyonun net hiyerarşisinin, bunu herhangi bir önemli saha kuvvetinde önemli bir bölünme haline getirdiği anlamına geliyordu. Roma doktrini savaşta yedeklerin kullanılmasına ağırlık verdi, ordular genellikle en az iki ve daha sık olarak üç veya daha fazla birlik hattından oluşuyordu. Süvari, bazen yedekte ek birimlerle ve merkezde piyade ile kanatlarda konuşlandırıldı. Yardımcı piyadeler ya lejyonları süvarilere bağlayan kanatlara yerleştirildi ya da ilk hattı oluşturdu. Tacitus, kayınpederi Agricola'yı MS 84'te Mons Graupius'ta herhangi bir lejyoner kaybetmeden kazandığı için övdü, ancak sivil kayıplarına maruz kalma konusundaki isteksizlik, bir lejyonu savaşmayı taahhüt etmesi gerekene kadar kontrol altında tutma kolaylığından daha az önemliydi. Amaç, başarıyı pekiştirmek ya da varsa bir açığı kapatarak düşman çökene kadar baskı yapmaktı. Daha sonra süvariler, yani ideal olarak hâlâ dinç olan yardımcı atlılar geri çekilmeyi bozguna dönüştürmek için kontrollü bir takibe başlıyordu.[10]

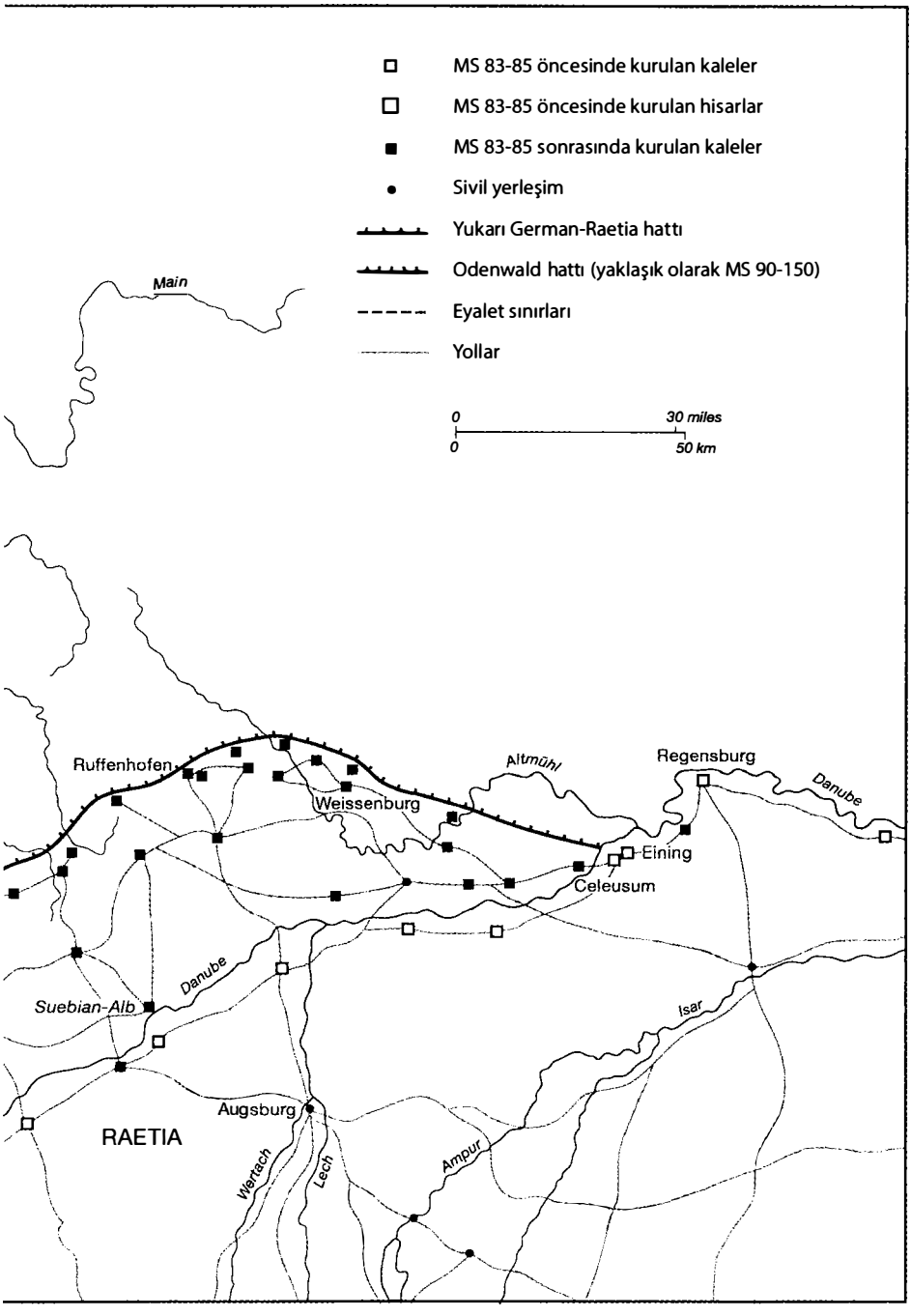
Roma ordusu sofistike bir güçtü, farklı unsurları birbirini desteklemek için tasarlanmış ve yerel koşullarla başa çıkmak için uyum sağlamaya alışmıştı. Muharebelerde ve ayrıca mühendislik becerisinin ve çeşitli kuşatma motorlarının kullanımının kendisine büyük bir avantaj sağladığı müstahkem mevzileri ele geçirmede

çok iyiydi. Hafif oklu mancınıklar bazen açık savaşta kullanılırdı, ancak bu ve daha ağır aletler kuşatmalarda daha da değerliydi. Kale duvarları, Roma piyadelerinin doğrudan saldırısına izin verecek şekilde, koçbaşı tarafından yarıldı, yıkıldı veya duvarlara tırmanmak için merdiven ve taşınabilir kuşatma kulesi kullanıldı. Tüm bunların temelinde, bir gücün gerektiği kadar savaş alanında kalmasına veya müstahkem bir yerin çevresinde kamp kurmasına izin veren organize ikmal sistemi yatıyordu. Roma ordusu, düşmanın ana gücüyle doğrudan çatışmaya en uygun kuvvetti; sahra ordusu ya da kaleydi; her düzeyde strateji ve taktiklerin agresif olduğu ve mümkün olan en kısa sürede kesin bir sonuç için baskı yaptığı anlamına geliyordu. Bu saldırganlık, hatalardan ders alma isteği ve zafere ulaşılana kadar mücadeleye devam etme konusundaki inatçı kararlılıkla birleştirildi. Kombinasyon çok etkili oldu ve MS 1. ve 2. yüzyıllarda Romalılar savaştıkları muharebelerin büyük çoğunluğunu kazandılar ve nadiren savaş kaybettiler.

Lejyonerler ve yardımcılar uzun süredir hizmet veren profesyonellerdi. Çoğu gönüllüydü, ancak zaman zaman zorunlu askerlik, belki de özellikle müttefik kabilelerden yardımcılar yetiştirmek için kullanılıyordu. Yirmi beş yıl boyunca askerler sıkı bir askeri disipline tabi tutuldular ve aktif hizmette olmadıklarında savaş zamanı rolleri için bireyler ve birimler olarak eğitim gördüler. "Sanki ellerinde silahlarla doğmuşlar gibi, talime asla ara vermezler, asla acil durumların ortaya çıkmasını beklemezler. Üstelik barış manevraları da gerçek savaş kadar yorucudur. ... Gerçekten de, manevralarını kansız çarpışmalar ve çarpışmalarını kanlı manevralar olarak tanımlamak yanlış olmaz." En azından teori buydu, ancak Josephus'un açıklaması çok basitti ve askerlerin zamanları ve askerleri üzerindeki çelişen talepleri zaten gördük. İnşaatçı, idareci veya polis olarak istihdam edilmeleri, ana birimlerinden uzaklaştırıyordu ve onların askerliğe hazırlık durumlarını düşürüyordu. Roma ordusu mükemmel değildi ve tam ölçekli bir savaş için sürekli olarak en yüksek hazırlık durumunda tutulamadı, ancak personeline yüklenen diğer talepler birimleri zayıf bıraktığında ve uyuşukluk ile ihmal eğitimi zayıflattığında bile, verimliliği geri kazanmak sadece çaba ve biraz zaman gerektiriyordu. Birimlerin ideal durumu nadiren uzun süre korunabiliyorsa da düzenlemeler ve sıkı imparatorluk incelemeleriyle desteklenerek ortalama hazırlık seviyesi yüksek tutuldu.[11]

Ordu muhtemelen Roma dünyasındaki en ağır bürokratik kurumdu, bunun nedeni kısmen imparatorluğun bütçesindeki açık ara en büyük harcama olmasıydı ve ayrıca ordunun sıkı kontrolünü sürdürmek her imparator için önemliydi. Kayıt tutulmasıyla, bir asker kariyeri boyunca izlendi. Böylece MS 103'te 24 Şubat'ta, *cornicularius* veya yardımcı bir grubun kâtibi, "C. Longinus Priscus, 22, sol kaşta yara izi" ve "Caius Julius Maximus, 25, ayırt edici iz yok" şeklinde kayıtlar tuttu.[12]

CHATTI
GALLIA BELGICA
UPPER GERMANY
Niederbieber
Rheinbrohl
Neuwied
Engers
Koblenz
Niederlahnstein
Lahn
Mosel
Butzbach
Friedberg
Saalburg
Feldberg
Zugmantel
Wiesbaden
Hofheim
Kastel
Frankfurt a.M.
Rhine
Mainz
Gr.-Krotzenburg
Seligenstadt
Stockstadt
Gr.-Gerau
Obernburg
Main
Miltenberg-Ost
Miltenberg-Altstadt
Walldürn
Tauber
Zullerstein
Mannheim-Neckarau
Altrip
Heidelberg-Neuenheim
Neckar
Germersheim
Osterburken
Jagst
Neckarburken
Jagsthausen
Kocher
Wimpfen
Öhringen
Heilbronn-Böckingen
Mainhardt
Walheim
Murrhardt
Benningen
Walzheim-Ost
Tres Tabernae
Stuttgart-Bad Cannstatt
Rhine
Köngen
Strasbourg
Ehl
Neckar

Yukarı Ren sınırı

Hayvanlar, özellikle süvari binekleri, kitaplara benzer şekilde girildi:

> Marius Maximus'tan Valentinus'a MS 16 Mart 208'de teslim alındı. Dört yaşında, kırmızımsı, maskeli, işaretsiz, tarafımdan onaylanmış bir at olağan prosedüre göre kayıtlara girildi. Komutanız altındaki *cohors XX Palmyrenorum*'un askerlerinden Julius Bassus'a verildi...[13]

Ücretler, terfiler, atamalar ve müstakil görevler, hizmetin sonuna kadar belgelendi. Bu nedenle, "Oxyrhynchus metropolünün dokumacısı, katarakt ve görme bozukluğu çeken Dionysius oğlu Tryphon oğlu" gibi tıbbi gerekçelerle erken yapılan terhisler var. Birim kadrolarında Yunanca *teta* harfi, *thanatos* veya "ölüm" için kısaltma olarak kullanıldı, Nelson'ın zamanında Kraliyet Donanması'nda "DD" veya "tahliye edilmiş ölü"ye eşdeğerdi ve sırayla Latince argo kelime *thetatus*'u doğurdu.[14]

Kayıtlar birim düzeyinde tutulurken, bazılarının kopyaları ve bazılarının özetleri il legatusluğunun idari personeline gitti. Eyaletindeki orduyu ve üslerini denetlemek, görevlerinin önemli bir parçasıydı. Nikomedia doğumlu Romalı senatör Arrianos, Hadrianus yönetiminde Kapadokya'nın elçisi olarak görev yaptı ve Karadeniz'in doğu kıyısındaki garnizonların bir gezisini anlattı. *Periplus*'u Yunanca yazılmış edebi bir denemeydi ve ne yazık ki günümüze ulaşmayan daha eksiksiz ve daha resmi Latince rapordan iki kez bahseder. Yine de bu onun faaliyetleri hakkında bir fikir veriyor: "Öğleden önce beş cohortesin konuşlandığı Apsaros'a geldik. Orduya ücretini verdim ve orada bulunan silahlarını, duvarlarını, siperlerini, hastalarını ve erzaklarını inceledim." Phasis'te şöyle yazar;

> ... 400 seçkin askerin konuşlandırıldığı kale, bana, bulunduğu yerin doğası gereği, çok güvenli ve bu şekilde yelken açanların güvenliği için en uygun yerde yatıyor gibi görünüyordu. Ayrıca diğeri kadar geniş bir çift hendek de vardı. Duvar eskiden topraktan yapılmaydı ve üzerine ahşap kuleler dikilmişti, şimdi hem duvar hem de kuleler pişmiş tuğladan yapılmış. Ve temelleri sağlam ve savaş aletleri kurulu, kısacası, oradaki garnizonunu kuşatma tehlikesine karşı korumak şöyle dursun, barbarların herhangi birinin ona yaklaşmasını bile önlemek için tam donanımlı vaziyette.

Plinius gibi, Arrianos da daha fazla iyileştirme yapmaya çalıştı ve bu durumda, kalenin dışındaki sivil yerleşimi çevreleyen ve limanı koruyan yeni bir hendek kazılmasını emretti. Garnizonlara yılda üç defa ödeme yapıldığından iki kez söz ediyor ve adamları, teçhizatı ve atları denetlemenin yanı sıra hastaneleri ziyaret etmekten bahsediyor. Askerlerin yapması gereken tatbikatların birkaç detayı var. Arrianos, cirit atmak için küçük bir süvari müfrezesi ve üzengiler henüz icat edilmediğinden

önemli bir beceri olduğundan atlarına sıçramayı göstermek için başka bir atlı birlik almaktan bahseder.[15]

Bu tür durumlarda yapılan alıştırma ve egzersizlerin türü hakkında bir fikir, Numidia'daki Lambaesis'te *Legio III Augusta*'nın karargâhında bulunan uzun bir yazıttan gelir. Hadrianus'un ziyareti sırasında eyalet ordusunun gidişatını bizzat izledikten sonra yaptığı konuşmaları aktarır. Kararı son derece olumlu olduğundan bu konuşmayı yaşatma arzusu vardı ve birçok yönden yorumları, çağlar boyunca birçok orduda kıdemli yetkililer tarafından da yapılmış olabilirdi. Hadrianus, *III Augusta*'ya, yerel durum hakkında yakın bir bilgi sahibi olduğunu göstererek, güçlerinin yetersiz olduğunun farkında olduğunu söyledi. Bunu biliyordu:

> ... [Afrika'nın] prokonsülünün ekibine her yıl bir cohors gönderildiğinden, bir cohors eksiğiniz var; iki yıl önce diğer üçüncü lejyona her centuria'dan bir kıta ve beş adam verdik, çok uzaklardaki ileri karakollara sizi dağıttık, hatırladığım kadarıyla iki kez sadece kaleleri değiştirmekle kalmayıp yenilerini inşa ettiniz.

Bütün bunlar, performanslarındaki bazı eksiklikleri mazur görebilirdi, ancak böyle mazeretlere gerek yoktu ve lejyonu, yetkililerini ve legatusunun bakımını övdü. Tatbikat sırasında muharebe düzeninde konuşlanan lejyon yürüdü, normalden daha güçlü savunmaya sahip hücum kampı inşa etti, silahlarına özen gösterdi ve sanki gerçek kamptalarmış gibi yemek pişirdi. Yardımcı birlikler de benzer bir şekilde görevlerini yerine getirdiler. Hadrianus, yaya okçuların atışlarını ve süvari manevralarını, engellerin üzerinden atlamalarını ve cirit atmalarını izledi. Sıkı eğitimin değeri hakkında sürekli uyarılar yapıldı, bunun gerekli olduğunu düşündüğü yerlerde ara sıra ayrıntılı eleştirilerle cazip gösterildi. Bir süvari *ala*'sının adamları fazla cüretkârca saldırdıkları veya takip ettikleri için "hiçbir şey pervasızca yapılmamalı" şeklinde uyarıldı. Hadrianus, *III Augusta*'nın süvarilerinin onu etkileme umuduyla bazı talimleri çok zorlaştırdığını hissetti, ancak onları övdü. *Ala I Pannoniorum* onu özellikle etkiledi. "Eksik bir şey olsaydı, not ederdim; göze çarpan bir şey olsaydı, bundan bahsederdim. Tüm manevra boyunca bizi memnun ettiniz."[16]

Kuşkusuz, imparator ziyareti bir eyalet ordusunu olabildiğince etkileyici bir gösteri sergilemeye teşvik etti, özellikle de *princeps* Hadrianus gibi, talimlere, silah ve teçhizattaki becerilere olan derin ilgisiyle tanınıyorsa. Hazırlanmak için bolca uyarı ve zaman olacaktı, tıpkı imparatorun askerlerine duyduğu ilgiyi ve bilgisini gösterebilmesi için yerel durum hakkında kuşkusuz dikkatli bir şekilde bilgilendirilmesi gibi. Eyalet legatusu için düzenlenen tatbikatlar, esasen aynı şeylere odaklanmış olsa da, büyük olasılıkla daha küçük ölçekte olacaktır; Arrianos'un bah-

settiği cirit atma ve eyere atlama, Hadrianus'un Lambaesis'teki konuşmalarında paralellikler buluyor. Bir legatusun, komutası altındaki birimleri ne sıklıkta gözden geçirmesinin beklendiğini, bunun eyalete vardıklarında mı, yoksa yıllık bir olay mı olduğunu bilmiyoruz. Arrianos'un ifadesi, her birliğin ve komutanlarının durumu hakkında bir karar veren yazılı raporların gönderileceğini gösteriyor; bu muhtemelen komutanların kariyerlerini etkileyecek bir şeydi.[17]

Birimlerin düzenli olarak eyalet legatusuna ayrıntılı kuvvet raporları gönderdiği açıkken, teftiş kültürü, lejyonların ve yardımcı birliklerin önceden hazırlanmak için ellerinden gelenin en iyisini yaptığı anlamına geliyordu. Britannia'daki Carlisle'de bulunan MS 2. yüzyılın başlarından kalma bir yazma tableti, rutin bir iç kontrole dair bir fikir veriyor:

> Docilis'ten Praefectus Augurinus'a selamlar. Sipariş ettiğiniz üzere, mızrakları eksik olan ya da savaş mızrağı olmayan ya da küçük *subarmales*'i [muhtemelen bir zırhla giyilen bir tür yelek] (sahip olmayan) ya da mevzuata uygun kılıçları (sahip olmayan) tüm mızraklı askerlerin isimlerini aşağıya ekledik.

Kayıp eşyalar için herhangi bir sebep sunulmamıştır, bu nedenle aktif hizmette doğal aşınma ve yıpranma, ihmal veya hırsızlık nedeniyle kaybolup kaybolmadıklarını bilemeyiz.[18]

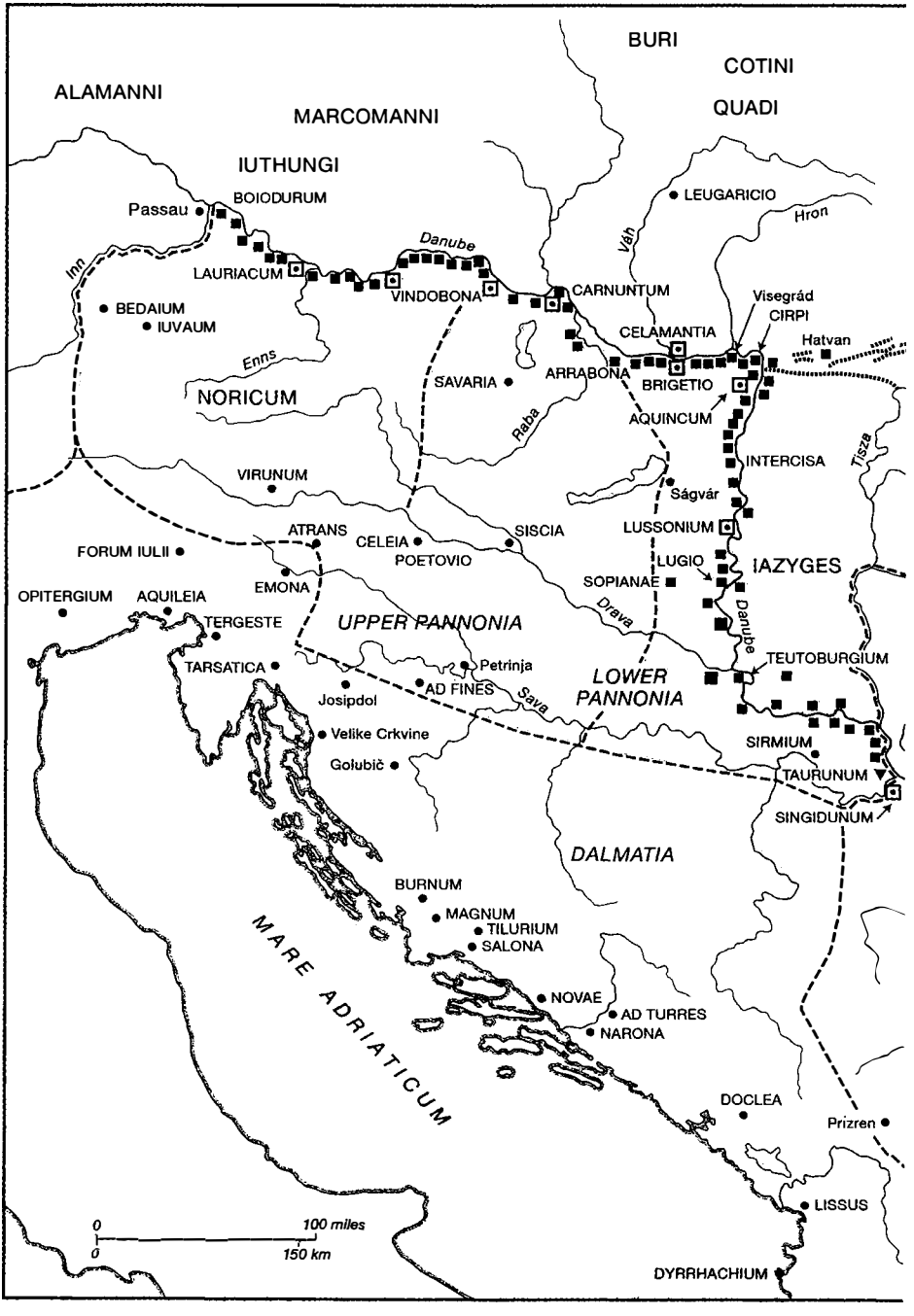
Ordu birliklerinin gücü ve durumu, binekleri ve diğer teçhizatı her imparator için endişe konusuydu. Temsilcileri tarafından kazanılan askeri zaferler, savaş sırasında uzakta olsa bile, *princeps*'e atfedildi, ancak aynı şekilde herhangi bir yenilgiden de sorumlu tutulacaktı. Askeri eyalet valilerinden, komutaları altındaki ordunun sadakatini, hazırlığını ve etkinliğini korumaları bekleniyordu. Ordu bürokrasisi, bu görevde onlara yardımcı olmak için onları bireysel birimler ve komutanlarla düzenli temas halinde tuttu. Bu değiş tokuşlarda oluşturulan kayıtlar açıkça merkezi arşivlerde tutuldu; hayatta kalan bazı belgeler, bu kayıtların güncel tutulduğuna dair işaretler gösteriyor ve birçoğu kopyalara atıfta bulunuyor. İlk yıllarda çoğu legatus, karargâhlarını ve bu arşivleri lejyoner üssünde kurmuş gibi görünüyor, ancak zaman geçtikçe bu belgeler için tahsis edilmiş tesisler inşa edildi. 1. yüzyılın sonlarında, Britannia legatusu için Londinium'da bir saray ve kışlalı kale inşa edildi. Legatus, zamanının büyük kısmını dava görmek veya askeri görevini yerine getirmek için yolda geçirmesine rağmen, bu merkezler bir tür eyalet başkentleri haline geldi ve orada konuşlanmış ordu için idari merkezler olarak hareket etti.[19]

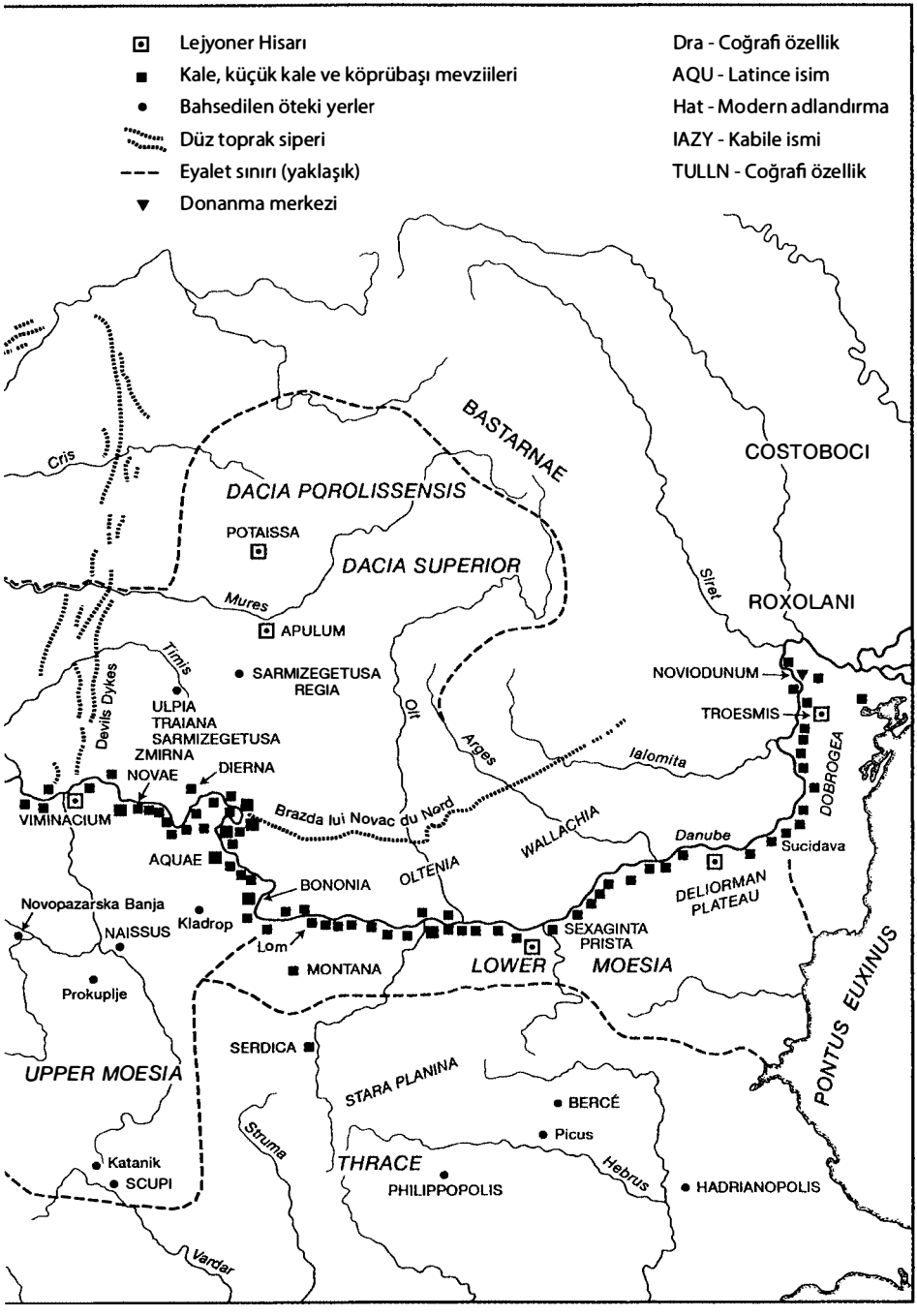
Eyalet merkezinden Roma'ya rutin olarak ne kadar bilgi aktarıldığını bilmek daha zordur. Legatuslar birçok konuda imparatora rapor verdiler ve şüphesiz eyalet

ordusunun durumu da bunlar arasındaydı, ancak özel bilgi talepleri yapılmadıkça ne kadar ayrıntıya yer verildiği o kadar açık değildir. Bazı şeyler Roma'da merkezi olarak kaydedildi. Claudius'tan itibaren, tüm yardımcı birlikler onurlu bir şekilde terhis olduklarında yurttaşlık kazandılar. Roma yurttaşlarının nüfus sayımına yapılan bu eklemeler Roma'da belgelendi, askere bu kararı onaylayan metnin bronz bir kopyası verildi. MS 6'da Augustus, ordu maaşları ve terhis edilmiş lejyonerlere verilen ödül veya arazi ile ilgilenmek için *aerarium militare* veya Askeri Hazine'yi kurdu. En azından bu, maaş yönetiminin çoğu birimin kendisi tarafından yapılsa bile, askerlerin yetkilerinin bir miktar tanımlanması anlamına geliyordu.

Senatörlere kıdemli tribunuslar, askeri legatuslar ve eyalet legatusları olarak verilen görevler ile 500'den fazla atlı sınıfı askeri komutanlığı da dahil olmak üzere, memur komisyonlarının kesinlikle merkezi kontrolü vardı. Aynı anda yaklaşık 1.800 lejyoner centurion vardı, alt rütbelerde hizmetten sonra görevlendirilen adamlar ve doğrudan atananlardan oluşan bir karışımdı. Çoğunluk, askeri kariyerlerinin büyük bölümünü centurion olarak geçirdi, çünkü bu, belirli bir rütbeden ziyade bir memur derecesiydi ve centurionlar arasında, sorumluluktan prestije, ayrıca maaş ve ikramiyeler açısından da önemli ölçüde farklılık vardı. Centurionların önemli bir kısmı, ister daha iyi bir mevki elde etmek, ister rütbe basamaklarını yükseltmek için birden fazla lejyonda görev yaptı. Örneğin Caius Octavius Honoratus, Britannia'daki *Legio II Augusta*'da doğrudan görevlendirilmiş bir atlıydı. Daha sonra kariyerinde sırasıyla Tuna üzerinde Yukarı Moesia'da *Legio VII Claudia pia fidelis*'e, Suriye'de *XVI Flavia firma*'ya ve son olarak Yukarı Pannonia'da *X Gemina*'ya geçti ve ardından bir kez daha Tuna Nehri'ne geçerek beşinci cohors'un arkasında *princeps posterior* olarak kariyerini tamamladı. Bu, sıradan bir cohors'un dördüncü kıdemli centurion derecesiydi ve yeni lejyona her geçişinde bir adım yükselmiş olabilir. En az kırk altı yıl centurion görevinde bulunmuş ve Suriye, Aşağı Germania, Yukarı Pannonia, Britannia, Numidia, yine Aşağı Germania, Britannia, sonra Arabistan, Kapadokya, İtalya ve son olarak Yukarı veya Aşağı Pannonia da konuşlanmış bir düzine farklı lejyonda görev yapan Petronius Fortunatus daha da geniş kapsamlıydı. Oğlu da bir centuriondu, ancak iki lejyonda görev yaptıktan altı yıl sonra öldü.[20]

Plinius'un sözünü ettiği ve trafiği düzenlemek için Byzantium'a gönderilen adam gibi, centurionlar genellikle lejyonlarından uzağa yerleştirildi. Bu nedenle, bu transferlerin bazılarının nominal olması ve memurun aslında her birime katılmak için seyahat etmeyerek olduğu yerde kalması ve makam için kıdem yükseltmesi mümkündür. Her iki adamın da kariyerleri mezar taşlarında kayıtlıdır ve sistemin nasıl çalıştığını açıklamaz. Bir lejyonun ilk cohors'unda 5, 2'den 10'a kadar olan öteki cohortesinde ise 6 centurion vardı, belki de lejyoner süvarilerinden sorumlu

BURI
COTINI
ALAMANNI
MARCOMANNI
QUADI
IUTHUNGI
Passau
BOIODURUM
LEUGARICIO
Hron
Váh
Danube
Inn
LAURIACUM
VINDOBONA
CARNUNTUM
Visegrád
CIRPI
BEDAIUM
IUVAUM
CELAMANTIA
Hatvan
Enns
NORICUM
SAVARIA
ARRABONA
BRIGETIO
Raba
AQUINCUM
INTERCISA
Tisza
VIRUNUM
Ságvár
ATRANS
CELEIA
SISCIA
LUSSONIUM
FORUM IULII
POETOVIO
LUGIO
IAZYGES
SOPIANAE
EMONA
OPITERGIUM
AQUILEIA
Drava
Danube
UPPER PANNONIA
TERGESTE
TEUTOBURGIUM
TARSATICA
Petrinja
LOWER
PANNONIA
AD FINES
Sava
Josipdol
Velike Crkvine
SIRMIUM
Golubič
TAURUNUM
SINGIDUNUM
DALMATIA
BURNUM
MAGNUM
TILURIUM
SALONA
MARE ADRIATICUM
NOVAE
AD TURRES
NARONA
DOCLEA
Prizren
LISSUS
0
100 miles
0
150 km
DYRRHACHIUM

Lejyoner Hisarı
Kale, küçük kale ve köprübaşı mevziileri
Bahsedilen öteki yerler
Düz toprak siperi
Eyalet sınırı (yaklaşık)
Donanma merkezi
Dra - Coğrafi özellik
AQU - Latince isim
Hat - Modern adlandırma
IAZY - Kabile ismi
TULLN - Coğrafi özellik
BASTARNAE
COSTOBOCI
Cris
DACIA POROLISSENSIS
POTAISSA
DACIA SUPERIOR
Siret
ROXOLANI
Mures
APULUM
Timis
Devils Dykes
SARMIZEGETUSA REGIA
ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA
ZMIRNA
NOVIODUNUM
TROESMIS
Olt
Arges
Ialomita
DOBROGEA
NOVAE
DIERNA
VIMINACIUM
Brazda lui Novac du Nord
WALLACHIA
Danube
Sucidava
AQUAE
OLTENIA
BONONIA
DELIORMAN PLATEAU
Novopazarska Banja
Kladrop
NAISSUS
Lom
SEXAGINTA PRISTA
MONTANA
LOWER MOESIA
Prokuplje
PONTUS EUXINUS
SERDICA
UPPER MOESIA
STARA PLANINA
BERCÉ
Picus
Struma
Katanik
SCUPI
THRACE
Hebrus
HADRIANOPOLIS
PHILIPPOPOLIS
Vardar

Tuna sınırı

bir başkasına, lejyon başına toplam elli dokuz veya altmış centurion düşüyordu. Kanıtlarımız, bu toplamın hiçbir zaman aşıldığını veya bir lejyona bağlı olmayan centurionların hizmet ettiğini göstermez. Bazı durumlarda, aynı eyalette konuşlanmış lejyonlar arasında adamlar transfer edildi, ancak Honoratus ve Fortunatus gibi diğerleri, imparatorluğun bir ucundan diğerine gönderildi. Birim kayıtlarına dışarıdan atanan memurların eklenmesinin eyalet valisinin talimatıyla yapıldığına dikkat çekiliyor. Yine de farklı eyaletlerin valilerinin transferleri kendi yetkilerine göre düzenlediğine inanmak zordur ve bu tür kariyerler, açık pozisyonları ve atamaları takip etmek için merkezi bir yönetimi şiddetle işaret ediyor.[21]

Bunun işleyişine hâkim değiliz ve bir imparatorun ordudaki her centurionu veya atlı sınıfı memurunu tek tek seçerek kariyerlerini yakından takip etmesi olası değildir. Tüm kademelerdeki geçişler, ilgili bireyin yeteneğinden çok veya daha fazla atama hakkı tarafından belirlendi. Plinius bir keresinde bir askeri eyaletin legatusuna mektup yazarak, muhtemelen bir lejyonda küçük tribunus vazifesinde bulunan atlı sınıfından arkadaşı adına bir rütbe istedi. "Büyük bir orduya komutanlığınız size bahşedilecek bol miktarda fayda sağlıyor ve ikincisi, görev süreniz kendi arkadaşlarınıza fayda sağlamanız için yeterince uzun. Bana bakarsanız pek çok değil." Bir valinin, kendi gözlemlerine veya bir arkadaşının ısrarına dayanarak birini görevlendirme veya terfi ettirme tavsiyesi, *princeps* tarafından doğrulandığı sürece, büyük bir şansa sahipti, valinin tavrı lehteydi ve çok fazla talepte bulunmamıştı. Bu tür meseleler, imparatorluk yazışmalarından sorumlu olanlar, yani *ab epistulis* tarafından ele alındı. Bir aristokratın evinin ve sekreterliğinin bir uzantısı olan bu daire, MS 1. yüzyılın büyük bir bölümünde imparatorluk azatlısı tarafından denetleniyordu. Daha sonra görev, bir atlı sınıfı procuratoruna verildi.[22]

Ordunun sadakati, bir imparatorun gücünün nihai garantörüydü. Bir isyan işareti, *princeps*'in ve ailesinin standartlarla korunan hayallerini, görüntülerini yıkmaktı (Pilatus onları Kudüs'e getirdiğinde böyle bir kargaşaya neden olmuştu). Hiçbir imparator, bir eyalet valisinin, eyaletteki ordu ve özellikle de yetkilileri arasında kendisini fazla popüler yapmasına izin vermezdi. Bu, MS 19'da Germanicus tarafından görevden alınan Suriye elçisi Calpurnius Piso'ya yöneltilen başlıca suçlamalardan biriydi. Tacitus'a göre, Piso'nun vali olarak görev süresi boyunca, karısının birlik incelemelerine ve tatbikatlara katılarak yardım etmesiyle birlikte askerlerini kazanmak için uyumlu bir çaba vardı:

> ... lütuf ve rüşvetle, en mütevazı erlere dikkat ederek, kıdemli centurionlar ve daha katı tribunusları görevden alarak yerlerine kendi bakmakla yükümlü olduğu kişileri veya en kötü karakterli adamları getirdi. Kampta tembelliğe müsaade edip kasabalarda aşırılığa izin vererek eyalette hem serseri hem de

asi bir asker, yozlaşmayı öyle bir boyuta taşıdı ki bu kişi ayaktakımı dilinde Lejyonların Babası (*parens legionum*) olarak biliniyordu.[23]

Senato'nun Piso'yu kınayan kararnamesi, kısa bir iç savaşa yol açtı ve onun Suriye'nin komutasını sürdürmek için yasadışı girişiminden bahsetti. Ona karşı çıkan askerler idam edildi:

> ... birçoğu davalarını dinlemeden, personeline danışmadan ve sadece yabancıları değil, aynı zamanda bir Roma vatandaşı olan bir centurionu da çarmıha gererek; tanrısal Augustus tarafından kurulan ve Tiberius Caesar Augustus tarafından sürdürülen askeri disiplini, yalnızca askerlerin kendilerine komuta edenlere geleneksel tarzda itaat etmemelerine izin vererek değil, aynı zamanda Princeps'imizin *fiscus*'undan [hazine] kendi adına bağışlar vererek de yok etmişti. Princeps'imizin görmekten memnun olduğu bir eylem, bazı askerlerin "Piso taraftarları", diğerlerine "Caesar yanlıları" denmesine ve böyle bir ismi gasp ettikten sonra kendisine gösterilenlere ayrıcalıklar bahşetmesine yol açtı...[24]

MS 14'te Ren ordusunun isyancı lejyonerleri, Tiberius'un yerine Germanicus'u imparator ilan etmek istedi, ancak o bu teklifi reddetti. Eyalet legatusları tarafından Claudius ve Domitianus'a karşı sonuçsuz ayaklanmalar oldu. Yeni bir mızrak tasarımına kendi adının verilmesine izin verdiği için ikincisi tarafından idam edilen Britannia elçisi, askerlerin gözüne girmeye çalışıyor olarak görülüyordu. Subaylar ve özellikle centurionlar, lejyonları kontrol etmenin anahtarıydı. İmparator, nihai atama hakkı kaynağı ve kariyerlerin hakemiydi; başka birinin bunlar üzerinde çok fazla etki kurmasına izin veremezdi. Senatörlerin yanaşmalarına lütfetmelerine izin verilmesi gerekiyordu, ancak hiçbir senatörün aile ya da yakından bağlantılı başka bir grubu çok yüksek oranda terfi ettirmesine ve atamasına müsaade edilmiyordu, atamalar bilhassa da belirli bir eyaletin garnizonunaysa.[25]

Ab epistulis dairesi atama kararları yayımladı ve arşivlerinde atamaları izleyen kayıtları tuttu. Bu dairede çalışanların ve özellikle sorumlu kişinin, kararları etkileyebildiği ve iyilik yapmak için kulis yapılabileceği anlamına geliyordu. Şair Statius, Domitianus yönetiminde bu rolü üstlenen bir azatlıyı, centurion veya atlı sınıfı tribunus'u olarak görevlendirilmeleri için erkeklere tavsiye eden biri olarak tanımlar. Bu ofis ve arşivlerine ek olarak, başlangıçta orduya yiyecek tedarikini denetlemek için oluşturulmuş *frumentarii* veya "tahıl adamları" vardı. Lejyonerler kendi birimlerinden elçinin kadrosuna atandılar, bu adamlar Roma'ya gidip gelen, gönderiler taşıyan ve aynı zamanda her eyaletteki olaylar ve koşullar hakkında rapor verebilen kuryeler oldular. Herhangi bir zamanda bunların yarısı Roma'da

konuşlandırılmayı bekliyor olacaktı ve zamanla rolleri büyüdü. Daha sonraki yıllarda, özellikle 3. yüzyıldan itibaren, valilerin veya diğer memurların herhangi bir sadakatsizliğiyle ilgilenen imparatorluk casusları olarak korkunç bir ün kazandılar, ancak baştan beri imparatora ve onun danışmanlarına başka bilgiler sundular.[26]

TEPENİN DİĞER TARAFI

İmparatorlar askeri gücün tekelini sürdürmeye güveniyorlardı. Orduları yönetmek ve eyaletleri yönetmek için senatör elçileri gerekliydi, ancak bu adamların her biri, komutası altındaki lejyonlar tarafından desteklenirse bir rakip haline gelebilirdi. Böylece ordu, yönetimlerinin temeli olmanın yanı sıra potansiyel bir tehdit oluşturuyordu. Bu İmparator Tiberius'un "kurdu kulaklarından kavramak" olarak tanımladığı bir durumdu. Augustus, orduyu hem egemenliğini güvence altına almak hem de genişlemeden askeri zaferi kazanmak için ihtiyaçlarına uygun bir boyutta kurdu. Ordunun bakımını yapmak pahalıydı, ilerleyen yıllarda ordu büyüdükçe yükü de büyüyordu. İmparatorun iç rakiplerine karşı konumunu korumak için daha fazla lejyona gerek yoktu ve gerçekten de aşırı hırslı eyalet valilerinin ona meydan okuması için daha fazla fırsat sağladı. Bunun kısmi bir istisnası, Roma'da veya yakınında konuşlanmış praetor muhafızlarının ve diğer birimlerin genişletilmesiydi, ancak Septimius Severus'un saltanatına kadar bunlar bir eyalet ordusuna eş değer hale gelmedi.[27]

Zamanla, maliyetine rağmen daha fazla lejyon ve yardımcı birlikler yetiştirildi. Askeri maaş daha az değişti. Domitianus, bir lejyonerin yıllık maaşını Julius Caesar tarafından verilen 225 denarius'tan 300'e çıkardı. Bu, cömert olmaktan uzaktı, ancak bir imparatorun tahta çıkışı gibi özel günleri kutlamak için verilen periyodik ikramiyeler veya bağışlarla destekleniyordu. Bir iç savaşın galibi olan ve birliklerinin desteğini kaybetmekten korkan Septimius Severus, hem maaşını hem de ikramiyelerini artırdı. İddiaya göre, oğullarına ve haleflerine ölüm döşeğinde tavsiyesi, "askerleri şımart ve diğer herkesi hor gör" oldu.[28]

Gördüğümüz gibi, bu son derece pahalı ordunun açık ara en büyük kısmı imparatorluğun sınırlarında veya yakınında konuşlanmıştı ve bunun neden yapıldığını anlamak açıkça önemlidir. Son yıllarda, ordunun rolü ve Roma'nın sınırlarının doğası üzerine yoğun bir bilimsel tartışma alevlendi. Birçok yönden verimli olmasına rağmen, çoğu zaman meseleyi kutuplaştırdı ve aşırı basitleştirdi, öyle ki ordunun rolü zamanla değişmek ve bazen her ikisinin yönlerini birleştirmek yerine saldırı veya savunma olarak tasvir edilir. Roma emperyalizmi tartışması gibi, yalnızca Roma amaçlarına, ideolojisine, yöntemlerine, kaynaklarına odaklanma ve

komşularınınkileri görmezden gelme konusunda üzücü bir eğilim hâkim olmuştur. Roma ordusunun işlevine bakmadan önce daha geniş bir dünyayı göz önünde bulundurmak dikkate değer.[29]

Roma, gücüne denk düşecek hiçbir yabancı güçle karşılaşmadı. Şimdiye kadarki en büyük ve en sofistike komşu, eski Seleukos İmparatorluğu'nun çoğunu ele geçiren bir zamanlar göçebe aristokratlardan oluşan Arsakes Hanedanı tarafından yönetilen Parthia idi. MÖ 1. yüzyılda Roma ile erken temas diplomatikti ve Romalıların yabancılara karşı her zamanki küçümsemeleri bu temaslara damgasını vurdu. Ardından Crassus'un sebepsiz saldırısı, ardından Carrhae'daki yenilgisi ve Cicero'yu da meşgul eden eli kulağındaki Parth istilası, daha sonra MÖ 41-40'da gerçekleşen Roma'nın doğusunun işgaliyle gerçeğe dönüştü. Suriye işgal edildi ve Parth müttefikleri Asya'yı işgal etti ve Judaea iktidara geldi. Birkaç yıl sonra tüm bu bölgelerden atılmalarına rağmen, Marcus Antonius'un Armenia üzerinden yaptığı karşı saldırı felaketle sonuçlandı.[30]

Bu dönemde iç savaşlar her iki tarafı da rahatsız etti ve varlığı boyunca Parth monarşisi, kraliyet hanedanının üyeleri arasındaki kanlı güç mücadeleleriyle sarsıldı. İmparatorlukları daha küçük krallıklara ve satraplıklara bölünmüştü, bu yerel yöneticilerin her biri güçlü bir figür ve rakiplerin potansiyel destekçisiydi. Muhtemelen bir isim yerine bir unvan olan Surenler Crassus'u yendi, ancak birkaç ay sonra bir astının çok fazla şan kazanmasını istemeyen bir kral tarafından idam edilecekti. Parth orduları, kraliyet birliklerinden oluşan bir çekirdekten oluşuyordu, ancak büyük ölçüde daha küçük krallar ve hükümdarlar tarafından sağlanan birliklere güveniyordu. Bu birliklerin bir kısmı aşağı yukarı tam zamanlı askerlerdi ve birçoğu da savaş zamanlarında soylulara karşı görevlerinden dolayı hizmet etmeye çağrıldı. Surenlerin, sefere çıkarken veya resmi iş için seyahat ederken yanına 10.000 atlıyı aldığı söylenir.[31]

Kaynaklarda çok az Parth piyadesi olduğunu duyuyoruz, ancak bunların önemli sayıda olması muhtemeldir. Bazıları okçu, diğerleriyse avcı erleriydi. Yakın dövüşte lejyonerler veya yardımcılarla eşleşebilecek önemli sayıda yakın piyade izlenimi yok. Her Parth ordusunun ana gücü süvarileriydi. Azınlık, belki de yaklaşık yüzde 20'si hem askerin hem de atın zırh kuşandığı ağır süvarilerdi. Bunlar yay taşıyordu, ancak asıl taktikleri, zırhın bu ağırlığı göz önüne alındığında, bir süratle darbe vurulan *contus* adındaki uzun, iki elli bir mızrak kullanarak hücum etmekti. Atlı okçular ise aksine oldukça hareketliydiler, koruyucu zırhları çok azdı veya hiç yoktu ve bunun yerine düşman oklarından kaçınmak için hıza güveniyorlardı. Sağlam kıvrımlı bileşik bir yay taşırlardı, yay bırakıldığında ters yönde büküldüğü için bu adla anılırlardı; isabetten çok düşmanı ok bulutlarıyla boğmaya odaklanırlardı. Düşmanları kayıplarla zayıfladığında ve cesaretleri kırıldığında, atlı okçular hedef

hücum etmeye ve ezip geçmeye çalışırlardı. Ağır ve hafif süvariler en iyi şekilde koordineli olduklarında işe yaradılar, ağır süvariler saldırılarını başlatmadan önce doğru anı bekliyordu. Bu arada Parth davulcuları düşmanı korkutmak için köslerini çalarlardı.

Carrhae'ın da gösterdiği gibi iyi yönetilen ve açık alandaki, Parth ordusu son derece çetindi. Crassus ve Marcus Antonius, bu hareketli düşmandan geri çekilmenin çok zor olduğunu keşfettiler, Antonius ağır kayıplarla ancak kaçabildi. Antonius bir zafer kazandığında, süvarilerin hızla dağılıp kaçmalarından ötürü Parthlara kesin kayıplar vermeyi başaramadı. Yine de net zaferler mümkündü. Onun elçisi Ventidius, lejyonerleri okçuluk tarafından yeterince yıpranmadan ağır süvarileri güçlü tepe konumlarına karşı acele saldırılara çekerek Parthları iki kez yendi. Roma ve Parth orduları arasındaki birçok karşılaşma, her iki taraf da diğerinin hata yapmasını bekleyen soğukluklarla sonuçlandı. Yenilmeleri zor olsa da, Parthlar genellikle kazanmak için mücadele ettiler. Çoğunlukla profesyonel olmayan askerleriyle birlikte, birlikler üslerine geri çekilmeden önce Parth ordusunun sahada ne kadar kalabileceğinin sınırı vardı. İkmal başka bir sorundu ve bu kadar çok atı besleyip ilgilenmek daha da kötüleşiyordu. Kuşatma sanatının temel bilgisi ve bir orduyu herhangi bir süre boyunca tek bir yerde tutmanın zorluğu, tahkim edilmiş kasabaları veya şehirleri ele geçirmenin veya boyun eğdirerek aç bırakmanın onlar için zor olduğu anlamına geliyordu.[32]

Augustus döneminde Fırat, Roma ve Parth imparatorlukları arasındaki etkili sınır olarak onaylandı. Doğal bir kültürel veya etnik sınırı temsil etmiyordu. Sınırın her iki tarafında da birçok insan Aramice konuşuyordu ve Parth egemenliği altında yaşayan önemli Yunan toplulukları vardı; Antiokheia ve İskenderiye'den sonra Seleukeia muhtemelen dünyanın en büyük Yunan şehriydi. Ayrıca daha geniş Yahudi topluluklarıyla bağlarını koparmamış ve yıkımına kadar Kudüs'teki Tapınak'ı ibadet için ziyaret eden ve Babylonia'da yaşayan çok sayıda Yahudi vardı. Roma ve Parthlar arasındaki ticaret her zaman yaygındı, sınır hiçbir zaman kapanmadı, oradan geçen insanlar genellikle geçtiklerinin farkındaydılar. Kommagene, Osroene ve Armenia gibi krallıklar iki imparatorluk arasında yer alır ve her iki imparatorlukla da uzun süreli bağlantıları vardır. Seleukoslar ve onlardan önce Persler zaman zaman Akdeniz kıyılarına kadar toprakları kontrol etseler de, bu daha geniş bölge, Parth kralının topraklarından veya Roma'nın doğu eyaletlerinden daha doğal bir birim değildi. Ara sıra Roma kaynakları, Parthları bu eski imparatorlukların toprakları üzerinde hak iddia eden kişiler olarak gösterir, ancak onları ele geçirmek için derinde çok az hırs belirtisi vardır.[33]

Parthlar, Roma İmparatorluğu'nun büyük ve çok güçlü olduğunu biliyorlardı. Roma'nın kendisi o kadar uzaktı ki, herhangi bir Parth ordusu tarafından ulaşıla-

mazdı, ancak Parth kralının Fırat ve Dicle vadilerindeki kalbi, Roma ordularının erişimindeydi. Romalılar, Parthları kendileriyle eşit görmediklerini açıkça belirttiler. Hiçbir Roma imparatoru bir Parth kralıyla şahsen tanışmadı veya onu dengi olarak kabul etmedi. Parth krallarının oğulları nesillerce Roma'ya rehin olarak gitti ve imparatorluk hanesinde eğitim gördü, tahta meydan okuyan sayısız kişi ve takipçileri imparatorluğa kabul edildi. Diğer yönde benzer bir trafik yoktu. Romalıların Parth kralının potansiyel rakiplerini destekleyerek ve barındırarak sömürmesinden dolayı pek çok Parth kralının iktidarı zayıftı. Roma sınırı da kralın karşılaştığı tek tehdit değildi, çünkü her zaman mevcut olan iç isyan riski vardı, kuzey ve doğudaki sınırlar ise tehlikeli ve saldırgan halklarla karşı karşıya kaldı. Kuzeydoğuda, göçebe Alani kavmi uzun bir süre boyunca hem Parth hem de Roma eyaletlerine bela oldular. Karşılaştırıldığında, Roma İmparatorluğu ile müzakere ve anlaşma yoluyla barışı korumak çok daha kolaydı.

Alanlar (*Alani*) düzenli olarak Kapadokya'yı tehdit etti ve Romalıların sınırları boyunca karşılaştığı sayısız halktan sadece biriydi. Parthlar gibi onlar da süvarileriyle ünlüydüler, bazıları ağır zırhlı ve ağır süvariler gibi mızraklarla silahlanmıştı, diğerleri ise avcı erleriydi. Bileşik yay kullanmalarına rağmen, daha az etkili okçular olarak görülüyorlardı, orduları Parthların disiplini ve organizasyonundan yoksundu, ancak tehdit olarak kaldılar ve güçlü akıncılardı. Onlar bir Sarmat halkıydı ve diğer benzer gruplar Karadeniz çevresinde ve Roma'nın Tuna sınırının bazı kısımlarında yaşıyorlardı.[34]

Diğer Avrupa halkları çoğunlukla yaya olarak savaşıyordu, yalnızca az sayıdaki, genellikle asillerden oluşturduğu, at sırtında savaşan savaşçılara güveniyordu. Tuna Nehri üzerindeki Dacia halkı, Tuna ve Ren Nehri üzerindeki German halkları ve Britannia gibi imparatorluğun sınırlarına yakın yerlerde yaşayan birçok farklı kabile, klan ve krallık vardı. Dil ve kültürdeki tüm farklılıklarına rağmen, ortak bir siyasi birlik eksikliğini paylaştılar. Romalılar tarafından ayrı bir grup olarak görülen kabileler bile genellikle farklı liderleri destekleyen hiziplere bölündü. Kabileler arasındaki rekabet genellikle şiddetliydi ve komşulara karşı düşmanlık yaygındı. Sulpicius Galba ve Julius Caesar gibi adamlar, karşılaştıkları kabile toplumları ile imparatorluğun dışında yaşayanlar arasında MÖ 1. ve 2. yüzyıllarda yalnızca küçük farklılıklar olduğunu fark edeceklerdi.

Kabile şefleri, krallar ve hükümdarların, ülkelerindeki tam zamanlı savaşçılar da onları takip ettiler. Tacitus, kabileleri barış içinde olan huzursuz German savaşçıların gidip başka bir halkın liderlerinin yanında veya *comitatus*'unda hizmet vermesinin yaygın olduğunu söylüyor ve kabile şeflerinin en cesur savaşçılarını altın, silahlar veya bir at armağanıyla nasıl ödüllendirdiklerini anlatıyor. Bu yurt savaşçıları veya *comites* bir adamın gücünü sergileyip koruyordu; sayıları ve şöhretleri

onun statüsünün görünür bir işaretiydi. Etkili profesyonel savaşçılar, kabile standartlarına göre iyi donanımlı, silahlarında yetenekli ve yüksek motivasyonluydular. Tacitus, kabile şeflerinin cesaretlerini takipçilerine kanıtlamak için yarıştıklarını, savaşçıların ise cesaretlerine uymazlarsa utanacaklarını söylüyor. Augustus, sadakatleriyle ünlü oldukları için German kabilelerinden özel bir koruma birliği kurdu. MS 9'dan sonra dağıtıldı, halefleri tarafından yeniden düzenlendi. Kabile şefi ve hane savaşçıları arasındaki bağ, genellikle diğer kabile halkları arasında güçlüydü. Bir kabile ordusunun seçimiydiler, ancak sayıları nispeten azdı. Bir dizi kaynak, bir kralın bile *comitatus*'unda nadiren birkaç yüzden fazla savaşçı topladığı izlenimini veriyor.[35]

Birçok kabile, büyük ordular oluşturabilecek kapasitedeydi, ancak bunların büyük kısmı, kendilerine silah sağlayabilen ve bir araya gelmek isteyen veya zorunlu olan özgür adamlardan oluşuyordu. Bunlar kendini adamış savaşçılardan ziyade çiftçiler ve çobanlardı; bu onların vasıfsız oldukları anlamına gelmez. Bu tür savaşçı kültürlerde, çoğu erkek silahlara ve şiddet olasılığına alışkın olarak büyürdü. Yine de muhtemelen sadece temel ekipmanları vardı. Çok azı vücut zırhına, daha azı miğfere sahip olabilirdi. Kılıçlar muhtemelen asillerin ve onların *comites*'in malıydı ve bu zırhlar arasında bile muhtemelen nispeten nadirdi. Çoğunluk mızraklara veya ciritlere güvenirdi ve korunmak için yalnızca kalkanları olurdu. Bazıları sapan veya yay kullanabilir, ancak bu daha uzun menzilli silahlar, yakın düzende savaşan savaşçı kitlesini desteklemekten başka bir şey için değildi. Sıradan lejyonerler ve yardımcıların zırh ile miğfer giydiği, kalkan taşıdığı ve her birinin iyi yapılmış kılıç kullandığı Roma ordusuyla arasındaki tezat belirgindir. Bunlar yalnızca bir şefin veya önde gelen bir savaşçının eşleştirilebileceği ekipmanlardır.

Büyük kabile orduları yavaş hareket ederdi ve beceriksizdi. Toplanmaları biraz sürerdi ve kabile topraklarını tahrip eden Roma ordularının genellikle ancak sınıra geri çekilmeye başladıktan sonra düşman ordusuyla karşı karşıya kalması tesadüf değildi. Özellikle de tek genel komutan yerine birkaç lider olabileceğinden ötürü komuta ve yönetim ilkeldi. İkmal, bireysel savaşçılara veya genellikle ordu toplandığında onları takip eden eşlerine ve ailelerine bırakıldı ve bu, birkaç hafta sonra getirdikleri yiyecekleri tüketecekleri ve dağılmaya zorlanacakları anlamına geliyordu. Tacitus, savaşçılarını beslemek için organize sisteme sahip olmaları, komutanlara itaat etmeleri ve bir ölçüde disipline tabi olmaları nedeniyle Chatti kavmini German halkları arasında benzersiz ayrı tutar. "Diğer Germanlar çatışmaya gidiyor gibi görünebilir ama Chatti kavmi savaşa gidiyor gibi görünür."[36]

Uzun süreli savaşlara veya uzun mesafelerde büyük çaplı saldırılara uygun bir sistem değildi. Büyük ordular, kendi bölgelerini saldırganlara karşı savunmak veya bazen ilkbahar veya yaz aylarında kısa seferlerde komşuları hâkimiyet için

zorlamak için toplandı. Bazı kabileler arası çatışmalar, bir grubun dağılmasına veya yerinden edilmesine yol açtı, ancak çoğu faaliyet daha küçük ölçekliydi ve muhtemelen antik dünyanın çoğunda yaygın olan baskınlardan oluşuyordu. Bir şefin *comitatus*'u ideal olarak buna uygundu ve başarılı keşifler lidere takipçilerini ödüllendirme şansı verdi. Birkaç şef, macera ve ganimet beklentisindeki daha geniş topluluktan gönüllülerce desteklenen daha büyük bir grup toplamak için buluşabilirdi. Agresif baskınlar nefret yarattı ve kurbanların misilleme baskın yapmasına sebep oldu, ancak yeterince başarılı olursa agresif baskınları caydırırdı. Gördüğümüz gibi, Caesar bize kabilelerin güçlerini sergilemek ve saldırganları uyarmak için kendi topraklarının çevresinde nüfusun olmadığı arazi hattı oluşturmaya çalıştıklarını söylüyor.[37]

Bazen kendi kabilelerini birleştirebilen ve hatta başkalarını konfederasyona ikna edebilen veya zorlayan karizmatik ve başarılı liderler ortaya çıktı: Cherusci kavminden Arminius ve Marcomanni kavminden Maroboduus gibi; her ikisi de bir süre diğer kabileleri birleştiren örneklerdendi. İlki, kuralını Roma'ya meydan okumaya, ikincisi imparatorlukla çatışmadan kaçınmaya ve Roma'nın kendilerini tanımasını sağlamaya dayandırdı. Yönettikleri ordular, olağan kabile kuvvetlerinden daha büyük ve daha sıkı kontrol ediliyordu. Savaşçıları da daha donanımlıydı; Tacitus, fazlasıyla Roma teçhizatına sahip olduklarını ve Roma tarzı taktikleri benimsediklerini iddia etti. Velleius Paterculus, Maroboduus'un "yetmiş bin piyade ve dört bin süvariden" oluşan ordusunu "komşularına karşı sürekli savaşlarda kullanarak daima hazır tutmasına" borçludur. O ve Arminius son derece başarılıydılar ve zamanla rakip oldular, sonuçta ortaya çıkan çatışma Maroboduus'u ölümcül şekilde zayıflattı. Kısa bir süre sonra başka bir rakip tarafından defedildi ve hayatını imparatorluk içinde rahat bir sürgünde tamamladı. Arminius, tek adamın egemenliğine içerleyen şefler tarafından öldürüldü ve her iki bölgede de benzer şekilde güçlü bir lider birkaç yüzyıl boyunca ortaya çıkmadı. Bu tür savaş beylerinin gücü istikrarsızdı ve bu güç nadiren onlardan uzun yaşadı.[38]

Julius Caesar'ın zamanında Burebista, Dacia halkını birleştirdi ve amansız bir krallık yarattı, ancak krallık Roma diktatörünün ölümüyle aynı zamanlarda çöktü. Benzer şekilde güçlü kralın ortaya çıkması bir asırdan evvel mümkün olmadı. Bu, egemenliği kendi halkının ötesine geçerek komşu Sarmatyalıları ve Bastarnae gibi German grupları içine alan Decebalus'tu. Dacia, bu yıllarda kaleler ve taş surlarla çevrili kasabalarla kuvvetlendirildi; surlar hem yereli hem Galya hem de Hellenistik tekniklerin bir karışımıydı. Sonunda firarilerle birlikte Roma mühendisliği geldi ve Domitianus'la yapılan anlaşmanın bir parçası olarak krala ödünç uzmanlar verildi. Firariler ona asker olarak hizmet etti ve sürekli olarak silahaltında tutulan çok sayıda erkeğe eklendi. Decebalus, Tuna eyaletlerini işgal eden ve yağmalayan,

Romalıları birkaç ciddi yenilgiye uğratan tehlikeli bir rakip olduğunu kanıtladı. Yine de böyle bir güce sahip liderler nadirdi ve çoğu zaman Avrupa ve Kuzey Afrika'daki sınırlar boyunca hüküm süren önemli kabile liderlerinin komutalarında bile çok daha küçük ölçekli ve mütevazı kuvvetler vardı.[39]

HÜCUM VE MÜDAFAA

Augustus döneminde şairler, hudutsuz ve sonsuz güç yani *imperium sine fine* şarkısını söylediler ve bu rüya yüzyıllar boyunca yaşadı. Roma'nın gücünü genişletmek, hem imparatorlar hem de aristokratlar tarafından takdire şayan bir şey olarak hissediliyordu, ancak daha önceki dönemlerde olduğu gibi toprakları ilhak etmeden başarılabilirdi. Yine de, Augustus'un haleflerinin tek ve hatta ilk önceliği bu değildi; genellikle acil ve kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak hissedilmedi. Bazı imparatorlar saldırgan savaşlar emretti veya yönetti ve yeni fetihlerin ihtişamını aradı. Zaman zaman bu, kişisel bir şöhret arzusundan veya Romalı komutanların veya Makedonyalı İskender gibi geçmişin büyük fatihlerinin, başarılarıyla denklik arzusundan kaynaklanıyordu. Bunun sebebi daha sıklıkla kişisel zafer arayışı, güvensiz yöneticiler ve geçmişte askeri başarıları olmayanların kendilerini kanıtlama hissiyatındandı. Yine de genişlemeyi başaramayan imparatorlar, Roma askeri gücünün ve egemenliğinin bozulmadığı hissedildiği sürece, genişlemeyi başaramadığı için otomatik olarak sevgisizlik görmedi veya kınanmadı. Modern tarihçiler genellikle genişlemeyi ve savunmayı birbirini dışlayan şeyler olarak sunar, ancak bu yapaydır. Roma'nın *imperium*'u ancak Romalılar zaten sahip olduklarını korurlarsa artabilirdi, bu da mevcut eyaletlerin kontrolünün her zaman en az onun kadar önemli olduğu anlamına geliyordu. Müttefik devletlerin Roma'nın alanı içinde tutulması gerekiyordu ve Romalılar, bu veya doğrudan yönetilen eyaletlerin isyan veya dışarıdan gelen saldırılarla istikrarını bozmasına izin veremezdi. Augustus'un saltanatı, fetih kadar sağlamlaştırmaya da tanık oldu.[40]

Ölümü sırasında Roma İmparatorluğu, dünyanın bilinen üç kıtasının tamamında binlerce kilometre boyunca uzanan sınırlara sahipti. Ötesinde bazıları büyük, bazıları küçük ama asla birleşmemiş çok sayıda farklı toplum ve grup yaşıyordu, bu yüzden birkaç komşunun bile uyum içinde hareket etmesi çok nadirdi. Roma, çıkarları kaçınılmaz olarak kendisininkiyle çatışan bir ya da daha fazla rakip büyük güçle ya da ekonomik ve askeri kaynaklarını eşleştirebilecek herhangi bir potansiyel rakiple, hatta imparatorluğu felce uğratma ya da yok etme konusunda gerçekçi bir umutla karşı karşıya kalmadı. Sadece kendi yakınlarındaki imparatorluk eyaletini bilen komşular için bu böyle açık olmayabilir. Augustus'un

yönetiminde Etiyopya Kraliçesi Candace'nin savaşçıları, Roma'nın Mısır eyaletine en az iki kez saldırdı. İlk Roma karşı saldırısı çok az sonuç verdi, ancak ikincideki derinlemesine istiladan sonra kraliçe barış için müzakere etmeye istekliydi. Mısır praefectusu tarafından onun elçilerine Caesar Augustus'a gitmeleri söylendiğinde, "Caesar'ın kim olduğunu veya onu bulmak için nereye gitmeleri gerektiğini bilmediklerini" söyleyerek tepki gösterdiler ve kendisine ulaştıklarında Samos Adası'nda bulunanlar, imparatora gidene kadar onlara refakatçi verildi.[41]

Hiç kimse Roma'nın gücüne denk değildi ama hiç kimse de imparatorluğun tüm gücüyle yüzleşmedi çünkü her zaman başka savaşlar ya da başka savaşların korkusu dört bir yanda vardı. MS 9'dan sonra Arminius, kalan yirmi beş lejyondan sekiziyle karşılaştı. Kabilelerin topraklarından geçmelerini, çiftlikleri yok etmelerini, sığırları öldürmelerini veya ele geçirmelerini ve ardından Ren'deki üslerine geri dönmelerini engelleyemedi. Onlar da, kendisinin ve müttefiklerinin savaşma kararlılığını kıramadılar ve sonunda Tiberius, Ren'in doğusundaki büyük saldırıları durdurma çağrısında bulundu. Roma birliklerinin çoğu nehrin batı kıyısında yerinde kaldı, ancak komutanları ve onun evlatlık oğlu Germanicus, kısa süre sonra Suriye'ye ve doğu sınırına gönderildi, en son bir dizi imparatorluk yöneticisi Parthlarla müzakere etmek üzere gönderildi.

Şairlerin coşkusuna rağmen, Augustus Parthları fethetmeye çalışmadı ve onlarla büyük askeri çatışmadan kaçındı. Bunun yerine müzakerelerde bulundu, ancak bu görüşmeler her zaman Romalıların gücünün bir göstergesi olarak gerçekleşti. *Princeps* ya da ailesinden biri tarafından yönetilen ordular toplandı ve imparatorluğun sınırlarına yürüdü, böylece diplomasi güç tehdidinin arkasından geldi. Kayıp kartal sancakları iade edildi ve Mars Ultor Tapınağı'na yerleştirildi ve Parthların boyun eğmesini kutlamak için bir zafer takı inşa edildi. Augustus, Parthia'yı ve bu nedenle kendisine gönderilen elçilikler temelinde Hindistan ve Britannia'yı Roma'nın *imperium*'unun bir parçası olarak sundu.[42]

Güç tehdidiyle desteklenen bu diplomasi modeli, Germanicus'tan sonra böyle müzakerelerin genellikle imparatorluk ailesi üyesinin yerine bir legatus tarafından yapılması dışında, Tiberius döneminde ve ilk yüzyılın büyük bölümünde tekrarlandı. Bu barışçıl ilişkiler ancak Nero döneminde, Parth Kralı I. Vologases Armenia'ya müdahale edip kardeşini tahta oturttuğunda bozuldu. Bu, her iki taraftaki önemli güçlerin savaştığı bir savaşa yol açtı, ancak odak noktası Armenia'da kaldı. Romalılar, Parthia'nın merkezinin derinlerine yönelik işgale girişmedi ve Parthlar, Roma eyaletlerini istilaya yönelik ciddi bir çaba göstermediler. Roma'nın savaş başındaki avantajı Kapadokya legatusu yenilip teslim olunca kaybedildi, ancak daha sonra yeniden kazanıldı ve daha güçlü bir konumdan pazarlık yapmalarını sağladı. Sonuç, tahtına yeni yerleştirilen kralın tacını Nero'dan kabul etmek için Roma'ya

seyahat etmesiyle bir uzlaşma oldu. Bu kısmen bir aldatmacaysa dahi Romalılar adamı seçmedikleri ve onu kabul etmeye zorlandıkları için bu törene boyun eğme isteği, Roma'nın üstünlüğüne duyulan saygının bir göstergesiydi.

1. yüzyıl boyunca, güç dengesi Roma'nın lehindeydi. Çoğu Parth kralı, güçlü komşularıyla yüzleşme riskini göze alacak kadar kendi konumlarına yeterince güvenmiyordu. Roma ile bir savaş muhtemelen zor olacaktı ve bir hükümdarın güvenilirliğini pekâlâ yok edebilecek ciddi bir yenilgi şansını yakaladı. Korkuları, kraliyet ailesinin sürgündeki üyelerine barınak sağlama ve onları sömürmedeki Roma becerisiyle pekiştirildi. Armenia'nın nüfuzunu korumak için ideal anlamda Armenia ile ilişkili birinin kral olması gibi istikrarlı bir arzu hâkimdi, ancak bunun ötesine yönelik bir hırs söz konusu değildi veya böyle bir hırs varsa dahi Roma gücüne duyulan saygıyla dizginlendi. Nero'nun ölümünün ardından çıkan iç savaş sırasında, Parth hükümdarı Roma'nın zayıflığından yararlanmaya çalışmadı, ancak barış sözü verdi ve hatta Vespasianus destekçisi birliklere *princeps* olma teklifini desteklemelerini teklif etti. Bu reddedildi, ancak doğu illerindeki bazı kuvvetlerin iç savaşta savaşmak için daha batıya transfer edilmesini kolaylaştırdı.[43]

MS 1. yüzyıl boyunca Romalılar, Suriye'de ve daha sonra Kapadokya'da ve MS 70'ten sonra Judaea'da lejyonlarla doğu eyaletlerinde önemli garnizonlar kurdular. Bu birlikler ve yardımcı birlikleri, yalnızca algılanan Parth tehdidinin savunması ve caydırılmasıyla ilgili değildi. Gördüğümüz gibi, Suriye ordusu Judaea'ya art arda müdahalelerde bulundu ve ayrıca Roma'nın müttefik krallıklarla olan iradesini uygulamak için kullanıldı ve birkaçını ilhak etti. Nero'nun Parthlara karşı savaşı, esasen bunun bir başka örneğiydi, Armenia'yı Roma'nın etki alanı içinde bir müttefik olarak tutmak için savaştı. I. Vologases'in müdahalesi, bölgedeki birkaç krallığın kontrolünü ele geçirme çabalarının bir parçasıydı. Tacitus'a göre, Armenia "bir zamanlar atalarının mülküydü" ve şimdi bir gaspçının elindeydi. Eylemleri Roma'yı kışkırtmayı amaçlamamıştı ve başlangıçta uzlaşmacıydı, güçle desteklenen olağan diplomasi karışımıyla tehdit edildiğinde askerlerini geri çekiyor ve rehineler veriyordu, Tacitus, bunun güvenilmeyen aristokratları ortadan kaldırmanın bir yolu olduğunu ima eder. Yalnızca kardeşinin tacının elinden alındığını veya Romalılar tarafından tahta çıktığını görmek konusundaki isteksizliği, açık savaşın yenilenmesine yol açtı ve sonunda ikinci noktada taviz verdi.[44]

Romalılar Parthlar hakkında makul bilgiye sahiptiler ve Parth elçiliklerinin eyalet legatuslarına ve Roma'ya gittiği sık sık karşılıklı gidiş gelişler oluyordu. Centurionlar, Roma mektuplarının olağan kuryeleriydi ve müzakere edip rapor iletebiliyorlardı, bu kademedeki yetkililere verilen önemli rollerin işaretidir. Kraldan rehineleri teslim etmesi istendiğinde, onlardan biri başka bir iş için Vologases'in sarayındaydı ve bu meseleyle de ilgilendi. Her iki taraf tarafından savaşa yol aç-

mayan birkaç gerilim ve tutum alma anı vardı, ancak bu zengin ve güçlü komşuyu fethetmek için köklü bir Roma arzusunun izini görmek güçtür ve bunun yerine Augustus'un baskın olma halinin korunması iddiası vardı. Doğudaki garnizonun büyüklüğü kademeli bir artışla güçlendirildi. Roma ileri karakolları daha da öteye kuruldu ve Traianus Arabistan'ı ilhak ettiğinde, doğrudan yönetim altına alınan en son müttefik krallık oldu.[45]

MS 2. yüzyılda her iki güç daha da saldırganlaştı. Traianus'un geniş çaplı istilası, geçmişin temkinli diplomasisinden temel bir kopuşun işaretiydi. Bunun için bazı provokasyonlar ve bahaneler olsa da, kaynaklar onun asıl motivasyonunun şan ve şöhret arayışı olduğunu öne sürüyor. Fetih girişimi, yaygın isyanın ortasında başarısız oldu ve Roma destekli müttefik yöneticilerin geniş alanda yönetimde kaldıkları açık olmasına rağmen, yeni eyaletler Hadrianus tarafından terk edildi. Bir nesil sonra, hırslı bir Parth kralı bu toprakların bir kısmını geri almaya başladı, belki de yaşlı Antoninus Pius'un saldırgan askeri harekâta izin verme konusundaki isteksizliğinden cesaret aldı. MS 161'de Parthlar Suriye'yi işgal etti, ancak ilk başarılar geri püskürtüldükten sonra Roma'nın karşı saldırısında başkentleri Ktesiphon ikinci kez yağmalandı. Romalılar Fırat'ın ötesinde bazı üsler kurdular ve Parthlara barış dayattılar, ancak daha geniş bir ilhak girişiminde bulunmadılar.

Yüzyılın sonunda, Septimius Severus'un lejyonları, Parth tehdidiyle başa çıkmanın yanı sıra şan ve doğu ordularının sadakatini güvence altına almak için giriştiği bir savaşta Ktesiphon'u tekrar aldı. Doğu eyaletleri için "siper" olacağını iddia ederek yeni Mezopotamya eyaletini kurdu, ancak Dio bu övgü konusunda şüpheciydi. Üç savaştan ikisine açıkça Roma imparatorlarının saldırganlığı, diğerineyse açıkçası Roma'nın geçmişteki saldırılarının farkında olan bir hükümdar olsa da Parth hükümdarının hırsları neden oldu. Bu çatışmaların her biri arasında, ilişkinin her zaman temkinli, bazen huzursuz veya gergin, ancak her iki tarafın da çıkarına olduğu görülen bir barışla, önceki yüzyılda belirlenen modele döndüğü yaklaşık kırk yıl vardı. Roma askeri üstünlüğü artmaya devam etti, ancak daha sık çatışmalara yol açacak kadar ezici değildi, bu da fetih ve genişlemenin cazibesinin o kadar güçlü olmamasına rağmen çoğu imparatorun cezbedici çağrılara direnemediğini gösteriyor.[46]

Başka yerlerde, Roma İmparatorluğu ve komşuları arasındaki ilişkiler, güçlü bir merkezi otoritenin yokluğu nedeniyle karmaşıktı, her eyalet birçok farklı topluluk ve liderin topraklarıyla sınır komşusuydu. Bir imparator, Parthia'daki olayları gözlemleyebilmesi ve kralının olası tavrı hakkında fikir edinebilmesi gibi bir şeyi diğer yerlerde tüm bunları takip etmeyi umamazdı. Legatuslar, kayıt arşivleri ve birikmiş deneyimleriyle genel merkez personelinin yardımıyla daha iyi yerleştirilmişlerdi, ancak görev süreleri boyunca yerel duruma aşina olmak kuşkusuz zaman

ve özen gerektirdi. Garnizon komutanına ya da eyalet legatusuna ya da her ikisine birden yönelik rapora dair bir bakış, MÖ 1. yüzyılın sonuna tarihlenen Vindolanda yazmalarından birinden gelebilir. Ne yazık ki sadece "Britannia halkı zırhla korunmuyor. Çok fazla süvarileri var. Süvari kılıç kullanmıyor, *Brittunculi* de cirit atmak için ata binmez [ya da atından iner?]." şeklinde belirten fragmanlar günümüze ulaşmıştır. Hor gören "Küçük Britanni" ifadesi başka kaynaklarda yer almaz ve yerel halk için yaygın bir küçümsemeyi yansıtabilir veya yansıtmayabilir.[47]

Yavaş iletişim hızı göz önüne alındığında, imparatorlar eyaletlerdeki diplomatik ve askeri faaliyetleri günlük bazda yönlendiremediler, bu nedenle delegelere oldukça fazla inisiyatif ve hareket özgürlüğü verildi. Bu, onların yetkileri ve imparatorla düzenli *mandata* alışverişi ile sınırlıydı. Çoğu zaman harekete geçtiler ve bunun ancak emirlerinin ruhuna uydukları takdirde mümkün olabileceğini bilerek onay aradılar. Öyle olsa bile, bu adamlar 10.000 ila 40.000 kişilik ordulara, Cumhuriyet altındaki çoğu valininki kadar veya ondan daha büyük kuvvetlere komuta ettiler. Bir legatus genellikle onlu yaşlarının sonlarında veya yirmili yaşlarının başlarında bir lejyonda kıdemli tribunus olarak hizmet ederdi ve sonra otuzlu yaşlarında bir lejyona komuta ederdi. Garnizonda sadece bir lejyon bulunan eyaletlerde, bu görev eyalet elçiliği göreviyle birleştirildi. On yıl sonra daha büyük eyaletler kırklı yaşların başındaki erkeklere verilecekti ve en büyük orduları elinde tutan Britannia, Aşağı Pannonia ve Suriye'nin ödüllü ve prestijli komutanlıkları, zaten sıradan bir askeri eyaleti yöneten kimselere gitme eğilimindeydi. Bir akraba ya da arkadaşın kadrosunda yer alan hizmet, bazı erkeklere yönetim ve sefer yürütme konusunda ek deneyim sağladı. Sonuç olarak, Principatusun legatusları, Cumhuriyet valilerinden ortalama olarak sadece biraz daha fazla askeri deneyime sahipti. Yetenek ve deneyimi dikkate alan, ancak aynı zamanda bireyin ailesi ve bağlantıları ve özellikle algılanan sadakati tarafından da etkilenen imparator tarafından seçildiler.[48]

Augustus, ordunun çoğunu bir araya topladı ve gerekirse büyük taarruz operasyonlarını gerçekleştirmeye hazırdı. Bu en çok, MS 16'dan sonra bile iki lejyonun ve yardımcı birliklerin konuşlandığı birkaç üssün bulunduğu Ren'de belirgindi. İspanya'daki iki lejyon benzer şekilde bir araya getirildi ve uygulamanın başka yerlerde de takip edilmesi muhtemeldir. Hareket harbine yeniden başlamayı bekleyen bir ordu için *hiberna*, yani kışla geleneğine çok benzeyen bu tür güçlü birlik yoğunluğu, MS 1. yüzyılın sonlarında daha az yaygın hale geldi. İspanya'daki iki lejyonun bulunduğu ordugâh, garnizonları ayrı yerlere taşıyan Domitianus tarafından kapatıldı. Bu durumda, nedeni, Yukarı Germania'nın bir legatusunun benzer birikmiş güçlerini kendisine karşı bir isyanı besleyerek kullanmasının yarattığı korkuydu. Büyük garnizonların daha önce dağıtılmasında bunun payı

olsa da, birliklerin başka yerlerde daha iyi kullanılması nedeniyle yerlerinin değiştirilmesi daha olasıdır.[49]

Fetih girişimleri bir yana, büyük saldırı operasyonlarının, imparatorluğun askeri kaynaklarının kontrolünü de elinde tutan imparator tarafından emredilmesi gerekiyordu. Sadece o lejyonları, yardımcı birlikleri veya müfrezeleri bir eyaletten diğerine aktarabilir veya düzenli birliklerin alınmasına izin verebilirdi. Yeni lejyonlar genellikle İtalya'da doğrudan imparatorluk denetimi altında oluşturulurken, yardımcı birimler doğal olarak eyaletlerde yetiştirildi. Böylelikle imparator mevcut önceliklere karar verirdi ve buna göre adam ile erzak aktarılırdı. Hiç şüphe yok ki sistemde bir miktar atalet vardı, orijinal sebep ortadan kalktığında bile birimler oldukları yerde kalıyordu, ancak konuşlandırma katı değildi. Birimler zamanla yeniden konuşlandırıldı ve ordunun büyüklüğü yeni taahhütleri karşılamak için arttı.

Fetih nadirdi ve fetih emri her zaman *princeps* tarafından verilirdi. Eyaletlerin geniş çaplı işgali, komşu halkların siyasi bölünmüşlüğü nedeniyle de olsa, benzer şekilde nadirdi. Ara sıra bir lider ya da kabile daha güçlü hale geldi ya da birkaçı saldırgan hareket edebilen büyük ordular oluşturmak için toplandı. Decebalus gibi güçlü liderler bu potansiyele sahipti ve savaş olacaksa büyük ölçekli olması muhtemeldi, ancak yarattıkları birlik aynı zamanda onları gözlemlemeyi ve onlarla müzakere etmeyi de kolaylaştırdı. Uzun vadede Roma'nın daha büyük gücü ve kaynaklarıyla Parthlardan daha fazla boy ölçüşemeyeceklerdi. İmparatorluğun içinde ve dışında yaşayan halklar arasındaki güç mücadeleleri, bizim için neredeyse görünmezdir, tümü imparatorluk içinde yazılmış olan edebi kaynakların kapsamının ve ilgi alanının ötesinde meydana gelir. Arkeoloji, yerleşim düzenindeki kırılmaları veya maddi kültürdeki büyük değişimleri tespit edebilir, ancak bu tür değişiklikler birden fazla yolla açıklanabilir. Akademik üslup, ötekileri yerinden eden ve zaman zaman dalga etkisi yaratarak bazı kabileleri iten halkların yaygın göçlerine dayalı yorumlara karşı çıkmaya dönüştü. Kabile ordularına eşlik eden kadınlar mevzu bahis olduğunda, sadece kralların ve şeflerin siyaseten önemli eşleri ve kızları olarak görmezden gelindiler. Çoğu zaman olduğu gibi, fikirler bir o yana bir bu yana savruldu. İmparatorluğun sınırlarını zorlayan, düşmanlardan kaçan ve çaresizce yeni topraklar arayan "barbarların" uçsuz bucaksız, dalgalarını düşünmek yanlıştır. Yine de bazen çok sayıda insan önemli mesafeler kat etti ve imparatorluğa kabul edilmek istedi veya Romalılar tarafından kontrol edilen toprakları işgal etmeye çalıştı.[50]

Sınırlardaki faaliyetlerin çoğu, nispeten küçük ölçekliydi ve ayrıntılı anlatı kaynaklarının bulunduğu dönemlerde bile, bunlar imparatorluğun sınırlarına, Roma ve imparatorluk sarayından daha az dikkat ediyor. Ara sıra büyük operasyonlar ve savaşlar duyuyoruz, ancak haricen bir şey aktarılması oldukça nadir. Senatör Tibe-

rius Plautius Silvanus Aelinaus'un kariyerinin aktarıldığı anma yazıtında, Nero yönetiminde Moesia'nın legatusu vazifesinde olduğu dönemdeki bazı olayları anlatır:

> ... Tuna'nın dört bir yanından halkından yüz binlercesini eşleri, çocukları, şefleri veya krallarıyla birlikte haraç ödemeye getirdi. Ordusunun önemli bir bölümünü Armenia'nın işgaline katılmak için göndermiş olmasına rağmen, Sarmat halkının yeni başlayan hareketini bastırdı. Şimdiye kadar tanınmayan veya Roma halkına düşman olan kralları, Roma sancaklarına saygı göstermeleri için koruması altında nehir kıyısına getirdi. Düşmandan esir alınan veya kaçırılan Bastarnae ve Roxolani krallarına oğullarını, Dacia halkının kralına ise kardeşini geri verdi. Onlardan rehineler aldı, bu başarılarla hem eyaletin barışçıl koşullarını güvence altına aldı hem de İskit kralını Dinyeper'in ötesindeki Chersonesus kuşatmasından çıkararak onu geri itti.[51]

Vespasianus, Moesia'daki görevinden dolayı Plautius Silvanus'u muzaffer onurlarıyla ödüllendirdi ve davranışını övdü. Metnin onun sicilini en olumlu biçimde yansıtmasına rağmen faaliyetleri ilginçtir. Ordusunun gerçekten biriyle savaşıp savaşmadığı belli değil, ancak Tuna'nın ötesine geçerek kuvvet tehdidiyle desteklenen yoğun diplomatik faaliyeti kesindir. İmparatorluğun dışındaki halklar ve liderler arasındaki güç dengesi, eylemleriyle yeniden çizildi, bazıları daha önce Romalılardan aldığı rehineleri geri verirken, diğerleri kendilerinden birilerini Romalılara rehin verdi. Yabancı liderlerin vali ve onun geçit törenindeki askerleri önünde Roma'ya boyun eğdiklerini açıkça bildirdiği törenler, Roma emperyalizminin köklü bir özelliğiydi. Irmaktan getirilip eyalete yerleşen kabile üyeleri ve ailelerinin sayısı abartılı olabilir, ancak bu koşullarda en azından doğru bir sayım yapılması mümkündür.

Sonuç olarak, bu imparatorluk legatusunun yaptıklarının çoğu, Julius Caesar'ın Galya'daki eylemlerini andırır; tek fark vardır, Plautius Silvanus müdahalelerini yeni toprakların büyük bölümüne hücum ederek işgal etmek için temel olarak kullanmamıştır. Augustus'un son günlerinden itibaren imparatorluğun sınırları ara sıra değişmesine rağmen oturdu. Bu tür değişiklikler önemlidir ve anlaşılması gerekir, ancak genel olarak, ordunun çoğunun konuşlandırıldığı sınırların işleyişi de aynı derecede önemlidir.

XIII
GARNİZONLAR VE BASKINLAR

"Bu savaşların yanı sıra Galya'nın çeşitli yerlerinde, hem sonuçları kayda değer hiçbir şeye yol açmayan hem de önemsiz ayrıntılarla tarih anlatmanın uygun olmadığı, detaylandırmanın gereksiz olduğu, bahsedilmeye değmeyecek birçok savaş yapıldı."

- Ammianus Marcellinus, MS 4. yüzyılın sonları.[1]

"GİZLİ GEÇİTLER"

MS 17'de Tacfarinas ve yandaşları Afrika eyaletine baskın düzenlemeye başladı. Günümüzdeki Cezayir ve Tunus sınırlarındaki topraklarda, eyaletin kenarında yaşayan Musulamii halkından biriydi. Numidia, Mauri ve Gaetuli gibi daha geniş topluluklarla birlikte kaynaklarımızda bahsedilen birkaç kabileden biriydiler. Ancak bu halkların sosyal ve siyasal durumlarını değerlendirmesi bir yana Yunan ve Roma gözlemcileri aralarındaki ilişkiyi açık bir biçimde anlayamadığı izlenimi hâkimdir. Tacfarinas'a dair *auxilia*'da hizmet edip sonra firar etmesi dışında çok az şey biliniyor. Arminius gibi, aristokrat bir aileden olması ve hayal kırıklığına uğrayıp eski müttefiklerine karşı dönene kadar Roma hizmetinde halk birliğini yönetmesi mümkündür. Vatandaşlık veya diğer onurları kazanmış gibi görünmüyor, bunlar bir öfkeye neden olmuş olabilir. Öte yandan, saflarda hizmet etmiş ve bazı adaletsizlikler, saygısızlıklar, kabahatler veya Roma işgaline karşı artan kızgınlık nedeniyle firar etmiş olabilir. Geçmişi ne olursa olsun, Tacfarinas zorlu asker ve yetenekli liderdi, ilk başarıları giderek daha fazla adamın ona katılmasını sağladı. Tacitus ilk takipçilerini haydut olduğundan dolayı reddediyor, belki de bazıları öyleydi, ancak Tacfarinas'ın hızla tüm Musulamii halkının tanınan savaş lideri haline geldiğini kabul ediyor.[2]

Augustus'un saltanatı sırasında bölgede birkaç sefer yapılmıştı, en sonuncusu MS 6'da sonuçlandı. O zamandan itibaren Romalılar bölgeyi araştırıp vergilendirmek için düzenlemeye, hudut taşlarıyla bölgeyi saptamaya ve kabile toprakların-

dan geçen yolların inşasına başladı. Belki de bu kızgınlığı körükledi, ancak birçok bölgede direniş ve isyanın yaygın olduğu fethin erken aşamasıydı. Tacfarinas ve adamlarının kurbanlarının çoğu Romalı yerleşimciler ya da emperyal gücün diğer temsilcilerinden ziyade yerel halk olduğu için Romalılar da mevcut baskın ve savaş durumuna müdahale etmiş ya da bunları kısıtlamaya çalışmış olabilirler. Yağma ve şan, erkekleri herhangi bir nedenle kendisine çekti ve kısa süre sonra Mauri lider Mazippa ile ittifak kurdu. Daha sonra onlara Cinithii adındaki başka bir topluluk dahil oldu ve Tacitus, bunun zor kullanarak gerçekleştiğini ve onlara ya baskınlara maruz kalma ya da onlara katılma seçeneği sunulduğunu söylüyor. Tacfarinas, sağlam bir güç temeli oluşturmayı hedefliyordu ve adamlarından bazıları, Roma modeline göre donatılmış ve eğitilmiş resmi birimler halinde örgütlendi. Mauri ve diğerleri "ateş, katliam ve terör" yayan baskın çeteleri halinde kol gezerken bunlar kampta yedek olarak tutuldu.[3]

Erken başarılar aşırı güvene yol açtı ve Roma valisi ordusunu toplayıp ilerlediğinde, Tacfarinas onunla açık savaşta karşılaşmaya istekliydi. O tarihlerde hâlâ bir Senato eyaleti olan Afrika'nın Romalı prokonsülü *Legio III Augusta*'ya, en az iki *alae* süvariye ve bazı yardımcı piyade cohortesine sahipti. Sayılar rakiplerinin lehineydi, ancak geçmişte olduğu gibi, iyi donanımlı Romalıların güveni, disiplini ve örgütlenmesi belirleyiciydi. Tacfarinas'ın ordusu bozguna uğradı ve Roma prokonsülüne bir zafer nişanı verildi.

Tacfarinas'ın prestiji darbe almıştı, ancak o ve adamlarının çoğu kaçtı ve savaşa devam etmeye kararlıydı. MS 18'de, ilk başta ufak çaplı ve yakalanmamak için çok hızlı hareket eden küçük gruplarla yeniden baskın yapmaya başladı. Başarı bir kez daha kendisine takipçiler çekmesine yardımcı oldu. Saldırılar büyüdü ve bütün köyler istila edilip yağmalandı. Bundan cesaret alan Tacfarinas, daha tehlikeli bir hedefe saldırma riskini aldı ve Pagyda Nehri yakınında mevzide bulunan bir cohors'u ablukaya aldı. Yer tam olarak tespit edilemiyor ve "Roma cohors'unun" lejyondan ayrılmış bir birlik mi, yoksa yardımcı birlik mi olduğu net değildir. Decrius adında deneyimli bir yetkili olan komutanları, tehdide tipik Roma ordusuna özgü bir güvenle karşılık verdi ve düşmanla açıkta karşılaşmak için adamlarını sur dışında bir araya getirdi. Onun coşkusu, Numidia onlara hücum ettiğinde safı bozup kaçan adamları tarafından paylaşılmadı. Belki Decrius sevilmeyen biriydi ya da komutada yeniydi ve adamlarına yabancıydı ama onları toplamaya çalışırken onu görmezden geldiler. İki kez yaralandı, bir gözünü kaybetti, ancak öldürülünceye kadar savaştı.

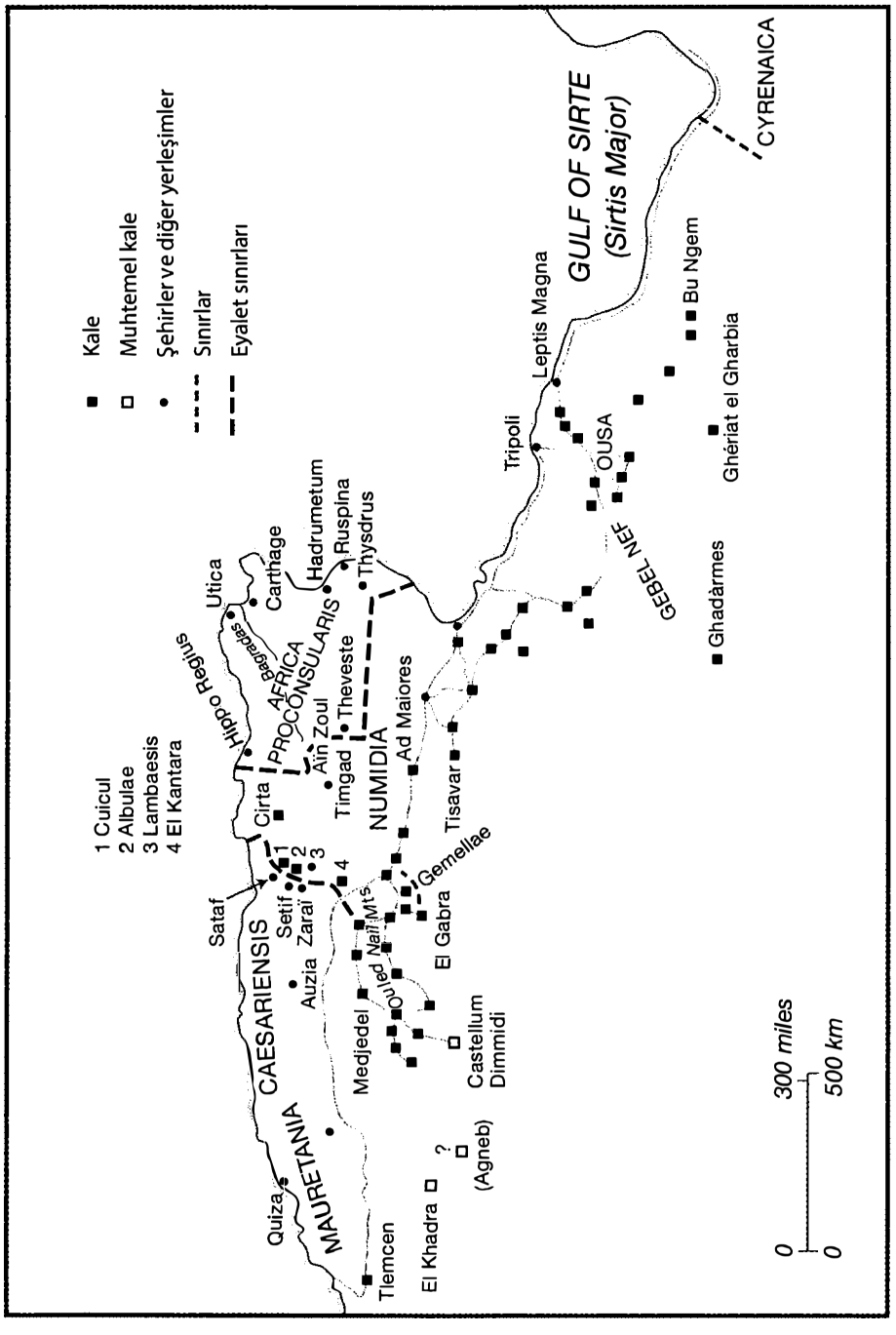
Toplam Roma kayıpları bilinmiyor, ancak yeni prokonsül bu bozgundan kurtulanların büyük bir kısmının yok edilmesini emretti. On askerden biri kura

ile seçildi ve diğerleri tarafından dövülerek öldürüldü, buğday tayınlarının yerine kölelerin veya hayvanların gıdası arpa konuldu ve onlar kendilerini ıslah edene kadar ordunun geri kalanından ayrı kamp yapmak zorunda kaldılar. Bu, iç savaşlar sırasında Antonius ve Augustus da dahil olmak üzere birçok komutan tarafından canlandırılan ve Roma standartlarına göre bile sert olarak görülen eski bir cezaydı.* Tacitus, korkunç cezanın ordunun geri kalanının moralini güçlendirdiğini iddia etti. Kısa bir süre sonra, Decrius'un adamlarını bozguna uğratan aynı kuvvet, bu sefer yaklaşık 500 kıdemli askerden oluşan başka bir garnizona saldırdı, bunlar zaten yirmi yıl hizmet etmiş ve beş yıl daha hafif görevler üstlenen lejyonerlerdi. Tacitus'un anlatısı belirsizdir, bu nedenle açıkta savaşmak için mi çıktıkları, yoksa kampı mı savundukları anlaşılmaz, ancak her iki durumda da Numidialılar kaçmıştır. Çatışma sırasında Marcus Helvius Rufus adlı lejyoner başka bir askerin hayatını kurtardı ve madalya aldı, ardından *corona civica* ile ödüllendirildi. Rufus kıdemli bir asker olmayabilir, bundan dolayı orada başka askerlerin olması da olasıdır. Daha sonralarda Helvius Rufus da bir centurion olarak görevlendirildi ve sonunda *primus pilus* olmak için yükseldi ve adına Civica'yı ekledi. İtalya Tivoli'de bulunan bir yazıtta, onun topluluğa bir hamam hediye ettiği aktarılır.[4]

Bu geri çekilme Tacfarinas'ı garnizonlar tarafından korunan yerleşimlerden kaçınmaya ikna etti. Bunun yerine adamları korumasız topluluklara saldırdı ve önemli bir asker gücünden kaçındı. Ne kadar denerlerse denesinler, Romalılar her yerleşimi korumak için çok azdı ve garnizonlarını en iyi nereye yerleştireceklerini tahmin etmek zorunda kaldılar. Baskıncıları kovalayarak zorlu topraklarda uzun yürüyüşler yaptılar, ancak onları yakalayamadılar ve hızlı hareket eden çetelere ciddi hasar vermediler. Bu birkaç yıl boyunca devam etti ve kıyıya yakın daha verimli ülkeye saldırmaya başlayan savaş liderine bir kez daha başarı yeni sorunlar getirdi. Ganimet önemliydi, ancak toplanması, taşınması ve korunması gerekiyordu. Tacfarinas, yağma baskınları için bir üs olarak kamp kurdu, burada daha fazlası getirildikçe ganimetler korundu. Romalılar bunu öğrendi ve bazı daha uygun lejyonerlerin desteklediği yardımcı birlik, valinin oğlunun komutası altına alındı ve onlara karşı gönderildi. Çabucak ilerlediler; Tacfarinas adamlarını konsantre etmek ve yağmayı zamanında götürmek için yeteri kadar erken uyarı alamadı. Numidialılar fena şekilde ezildi, dağıtıldı ve ikinci bir Roma prokonsülü zafer nişanı aldı.[5]

---

* Bunun, günümüz gazetecilerinde terimin sık sık kötüye kullanılmasının ima ettiği abartılmış kayıplar değil, yüzde onluk bir kayıp anlamına geldiğini vurgulamakta fayda var.

Roma Kuzey Afrika'sı

Tacfarinas bir kez daha toparlandı ve baskınına devam etti. Tiberius, Senato'ya, Afrika'nın bir sonraki prokonsülü olarak kanıtlanmış askeri yeteneği olan bir adam seçmelerini tavsiye eden bir mektup yazdı. Muhtemel aday Quintus Junius Blaesus'un aynı zamanda *praefectus praetorio* Seianus'un amcasıydı ve Tiberius'un tavsiyesi seçilmesine yardımcı oldu. İmparatorun önerisi Senato tarafından usulüne uygun olarak kabul edildi ve Blaesus, *Legio IX Hispana*'nın Pannonia'dan Afrika'daki güçlere katılması için ek kaynaklar sağladı. Bu noktada Tacfarinas, kendisine ve adamlarına toprak verilmediği takdirde 'bitmeyen savaş' tehdidinde bulunan bir elçi göndererek müzakere etmeye çalıştı. Tiberius, gücünün doruğundayken Roma'ya şartlar dikte etmeye cüret eden bir haydudun bu "kibrine" çok kızdı ve Blaesus'a savaşı şiddetle bastırmasını emretti. Tacfarinas hariç tutularak diğer liderlere af teklif edildi ve birçoğu teslim olmayı seçti.[6]

Blaesus, farklı yönlerden ilerlemek ve baskın gruplarını müstahkem ileri karakollar ağına sürmek için ordusunu üç mobil yürüyüş koluna böldü; İkinci Anglo-Boer Savaşı'nın sonraki aşamalarında barınak kullanımının erken bir versiyonudur. Gruplar yakalandıkça veya tuzağa düşürüldükçe birkaç başarı elde edildi. Prokonsül daha sonra yürüyüş kollarını centurionlar tarafından komuta edilen daha küçük kuvvetlere böldü ve yaz boyunca Tacfarinas ile müttefiklerini takip etmeye devam etti. Normal sefer sezonunun bitiminden sonra yorgun adamlarını sahada tuttu. Daha müstahkem ileri karakollar inşa edildi ve çöl koşullarında çalışmaya alışan hareketli kuvvetler düşmanı kovalamaya devam etti. Tacfarinas bir kamptan diğerine takip edildi. Yakalanmaktan kaçmayı başardı, ancak kardeşi ele geçirildi ve bu noktada Blaesus aktif operasyonlara son verdi ve orduyu kışlaya çekti. Zafer ilan edildi, üçüncü bir Romalı komutan zaferin nişanlarıyla ve bu durumda adamları tarafından imparator olarak selamlanmak gibi nadir bir onurla ödüllendirildi. Blaesus'un unvanını korumasına izin verildi, ancak eve döndüğünde bir zaferi kutlayamadı. *Legio IX Hispana*, aynı zamanlarda Tuna'ya döndü.[7]

Tacfarinas, bu birliklerin geri çekilmesinin Roma İmparatorluğu'nun çökmekte olduğunun ve Afrika'dan tamamen çekilmeye başladığının bir işareti olduğunu iddia etti. Tüm yerel halkın bildiği gibi, bu doğru olabilirdi ve bir kez daha baskınlara devam etti ve her başarı ona daha fazla takipçi kazandırdı. Mauritania'da yaşlı kral ölmüştü ve yerine, Roma ile ittifakında eşit derecede sadık, ancak çok daha az popüler olan genç oğlu geçmişti. Yeni hükümdara karşı duyulan hoşnutsuzluk, Romalılara karşı düşmanlığı, akın ve yağma hevesini kolayca besleyerek, Tacfarinas'a yeni müttefikler kazandırdı. Ona katılan bir diğeri, savaşçılar ve satılabilir ganimet için bir pazar sağlayan Garamantes kralıydı. Roma eyaletine yönelik saldırılar büyüdü ve Mauritania sınırındaki Thubuscum kasabasının ablukası ile sonuçlandı. Yeni prokonsül ve önemli askeri deneyime sahip Publius Cornelius Dolabella, yardıma koştu ve kuşatmayı kırdı. Musulamii halkının birkaç şefi, Roma'ya karşı savaşa katılmayı planladıkları şüphesiyle idam edildi. Dolabella, selefini kopya-

layarak ordusunu dört ana yürüyüş koluna ve sayısız gezgin müfrezeye ayırdı ve Mauritania kralının sağladığı, çölde takip etmeye ve savaşmaya alışkın adamlar gibi müttefiklerle sayıları giderek arttı.

MS 24'te, Roma ile savaşa başlamasının sekizinci yılında, Tacfarinas sonunda köşeye sıkıştırıldı. Dolabella, savaş liderinin kendini güvende hissettiği ağaçlık Auzea adlı bir yerde kamp kurduğuna dair bir rapor aldı. Sadece gerekli ekipman ve malzemeleri taşıyan özel askeri kol bir araya getirildi ve buraya cebri yürüyüş başlatıldı. Numidialılar şaşırdılar, atları bağlı ya da otlarken yakalandılar ve kaçamadılar ya da bir savunma organize edemediler. Böylesine zor bir düşmanı kovalamanın yıllarının verdiği hüsran, her şeyden önce Tacfarinas'ı almaları veya öldürmeleri emredilen Romalı askerleri ateşledi. Oğlu yakalandı, koruması kesildi ve şiddetli bir kavgadan sonra lider de öldürüldü. Bu karizmatik adamın yenilgisi ve ölümü sonunda savaşı sona erdirdi, ancak zafer zaten ilan edildiğinden ve Blaesus cömertçe onurlandırıldığından, Tiberius, Dolabella'ya zafer nişanları vermeyi reddetti.

GARNİZONLAR, KALELER VE DUVARLAR

Tacfarinas ile savaş genellikle isyan olarak tanımlanır, çünkü Musulamii toprakları, isyan patlak verdiğinde zaten Roma eyaletinin bir parçasıydı ve bu isyan da fethedildikten sonra en az bir nesil içindeki büyük isyan modeline uygundur. Boudicca'dan sonra ovalık Britannia'nın barışçıl olması gibi gelecek yüzyıllarda da bu bölgede benzer ölçekte bir ayaklanma olduğuna dair hiçbir kanıt bulunmaz. Gelecekte, Roma birliklerinin en büyük konsantrasyonu, müttefik krallığın Caligula tarafından ilhak edilmesinden sonra Mauritania Tingitana'da olacaktı. Aksi takdirde, nispeten az sayıda birlik ve üsler çok daha büyük bir coğrafi alanı elinde tutuyordu. Roma ordusunun aktif operasyonlarını gerektiren bir sorun yaşandıysa dahi görünüşe göre çoğunlukla küçük ölçekte olmuştu. Yine de bölge birliklerden tamamen yoksun bırakılmamıştı ve sadece üsler kurmakla da kalınmamıştı, aynı zamanda insanlar kadar hayvanların da hareketine engel teşkil eden önemli hendek ve sur sistemleri inşa edilmişti. Bunlar, nüfusun çoğunluğunu oluşturan göçebe çobanların mevsimlik hareketlerini kanalize ederek onları izlenebilecekleri ve vergilendirilebilecekleri alanlara yönlendirdi. Askeri varlığın odak noktası değişti, sınır ilerliyordu ve askeri ileri karakolların geniş alana dağılmış olmasının kesinlikle faydalı olduğu düşünülüyordu.[9]

Afrika'daki Roma eyaletleri, imparatorluğun kontrol etmediği topraklarla sınırlandı, büyük bölümleri çöl ya da yarı çöldü ve ya az yerleşim vardı ya da hiçbir nüfus yaşamıyordu. Sınır ileriye taşındığında bile uzun ve açıktı ve bu, imparatorluğun dışında yaşayan insanları sınırlardaki seferlere çekerek Tacfarinas isyanındaki gibi çatışmalarla

ortaklaşması anlamına geliyordu. Tacitus, savaşı, daha büyük orduların dahil olduğu birçok çatışmadan daha büyük ölçekte tanımlar ve bu pasajları, Tiberius'un giderek despotik hale gelen yönetiminin izini süren ana anlatısına neredeyse noktalama işaretleri olarak kullanır. Bilhassa coğrafyayla alakalı mühim detaylar belirsizdir, ancak anlattıkları Roma ordusu ile ilkesel savaş yöntemi baskın olan kararlı yerli bir halk arasındaki uzun soluklu mücadelenin etkileyici bir görünümünü verir. Romalıların yerel duruma uyum sağladığını, bazen aynı yıl içinde farklı stratejiler denediğini ve rakiplerine baskı yapmak için hareketli yürüyüş kollarını sabit tahkimatla karıştırdığını gösteriyor.

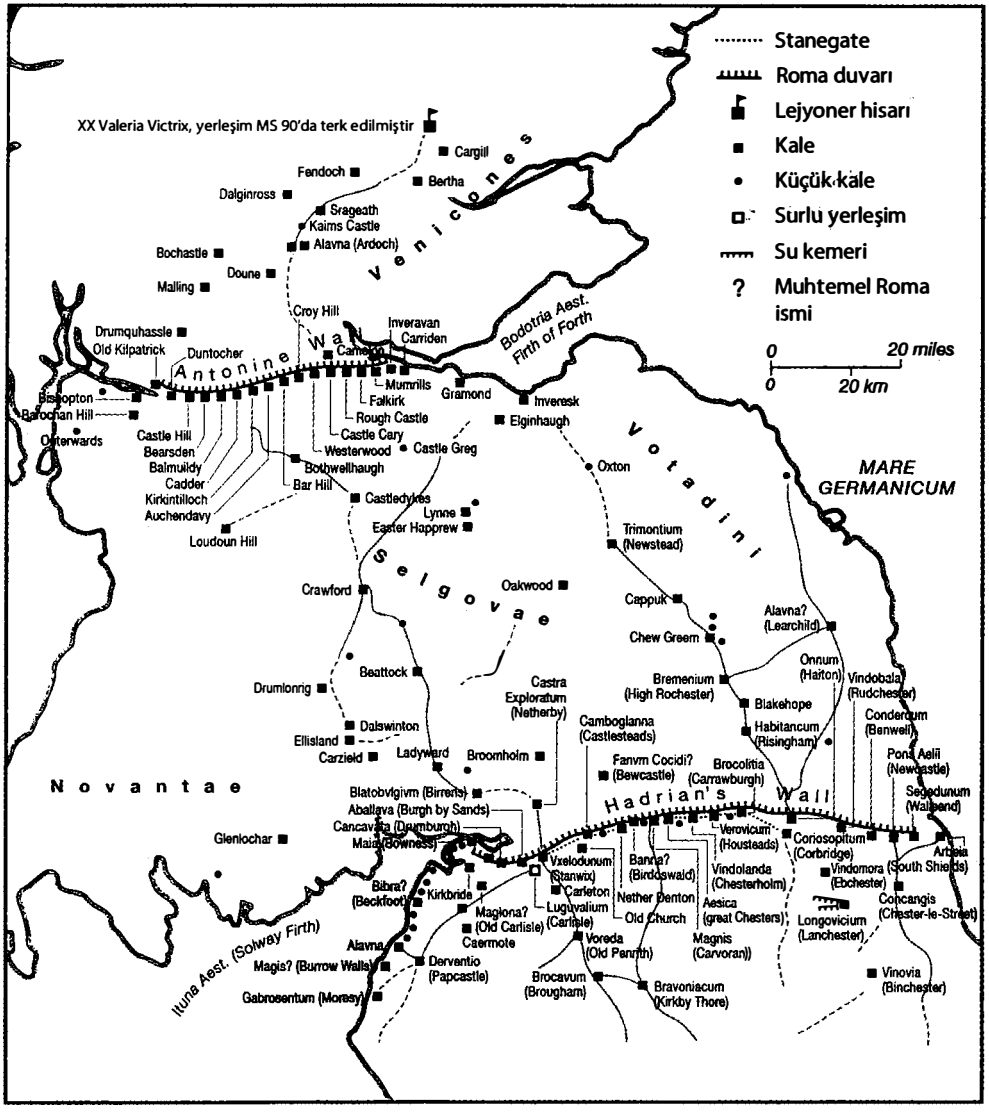
Bu tür bir esneklikten ve yerel durumun değişkenliğinin hızından dolayı, Roma ordusu sınır hattında konuşlandırıldığında kanıtların büyük çoğunluğunun arkeolojiden geldiği unutulmamalıdır. Çoğu durumda bu, bir harita üzerinde kaleler ve kuleler gibi daha küçük kurulumların hatlarını çizmemizi sağlar, ancak bu yerleşimlerin herhangi birinin kaynaklarımızda belirtilmesi inanılmaz derecede nadirdir. Yazıtlar bize bazı üslerin garnizonları hakkında bir şeyler söyler ve kazı, yerleşim yerlerinin gelişiminin ayrıntılarıyla içinde ve çevresinde yaşayan askerlerin ve sivillerin yaşamlarına dair kısa bakışlar sağlar. Garnizonların ne yaptığı ve neden orada görevlendirildikleri hakkında ise bize çok daha az bilgi verirler. Hadrianus Duvarı'ndan, Roma döneminden sonra yazan Bede diğerleri de dahil olmak üzere, Yunan ve Latin edebiyatında sadece yarım düzine kez bahsedilmiş olması ciddi bir düşüncedir. "Romalıları barbarlardan ayırmak için" yapıldığı iddiası çok geç ve genellikle güvenilmez bir kaynaktan geliyor, ancak amacı hakkında tek açık ifade budur.[10]

Bugün Hadrianus Duvarı, Romalıların bıraktığı en büyük anıtlardan biri olarak ünlü bir dünya mirası alanıdır. Yine de edebi kaynaklarımızda nadiren yer almasının dışında imparatorluk sınırlarının çoğundan çok farklı, oldukça sıra dışı bir projedir. Taştan ziyade toprak, çim ve keresteden yapılmış başka doğrusal engeller olmasına rağmen, bunlar nadirdi ve sınırların sadece küçük bir bölümünü kaplıyordu. Mümkünse, Romalılar bir nehrin doğal bariyerini kullanmayı tercih ettiler, en belirgin olarak Ren ve Tuna'nın yanı sıra Main Nehri ve bir dereceye kadar Fırat gibi daha küçük nehirleri. Nehirler iletişimi, ticareti ve kültürel alışverişi teşvik eder, böylece her iki tarafta da yaşayan halkların çoğu zaman ortak noktaları vardır ve bu da ne yazık ki nehirlerin iyi sınırlar oluşturmadığına dair kalıcı bir efsaneye yol açmıştır. Aslında, büyük ölçekte herhangi bir hareket için net sınırlar ve önemli engeller sağlarlar. Birkaç istisna dışında çoğu ordu üssü Roma topraklarının kıyısındaydı ve nehirler arasındaki köprülerin sistemin bir parçası olmadığı görülür. Traianus'un Tuna Nehri üzerindeki büyük köprüsü, Dacia eyaletine bağlı olmasına rağmen, inşaatının ardından onlarca yıl içinde kısmen yıkıldı. 1. yüzyılın başlarından sonra Ren'in sınır olduğu yerde kalıcı köprüler yoktu. Yine de nehirler sıkı kontrol altında tutuldu, teknelerden oluşan filolar tarafından devriye gezildi ve ordu, gerektiğinde bir köprü inşa edebilecek kapasitedey-

di. Garnizonları nehre yakın bir yere yerleştirmenin avantajı, tahıl gibi hantal malzemelerin, onları tedarik etmek için nehir boyunca yol alabilmesiydi.[11]

Yine de gerektiği yerde her zaman uygun nehirler yoktu ve bu nedenle bazı sınırlar böyle kesin doğal özellikten yoksundu. 1. yüzyılın sonlarında ve 2. yüzyılın başlarında Romalılar, Ren ve Tuna'nın ana hatları arasında daha doğrudan bir bağlantı oluşturarak Yukarı Germania ve Raetia sınırını ileriye taşıdılar. Bunun sadece daha kısa bir cephe arzusundan kaynaklanmış olması ve daha çok bölgenin halklarını ve onların ötesinde yaşayanları kontrol etme ihtiyacıyla bağlantılı olması olası değildir. Britannia'da ilk organize sınır, burası terk edilmeden ve ordu günümüzdeki Stanegate yolunun olduğu hatta geri çekilmeden önce, şimdiki Güney İskoçya olarak bilinen yerdeydi. Hadrianus Duvarı buna yakın inşa edildi, ancak neredeyse biter bitmez yeni bir ilerleme yapıldığında hizmet dışı bırakıldı ve Antoninus Duvarı, Forth ve Clyde nehirlerinin haliçleri arasındaki hat üzerine inşa edildi. Bu da terk edildi ve Hadrianus Duvarı yeniden devreye sokuldu ve 200 yıl sonra Roma Britannia'sının sonuna kadar kullanımda kaldı. Birkaç kuşkulu veya muğlak yorum dışında, kaynaklarımızın hiçbiri bu değişikliklerin neden meydana geldiğini açıklamıyor ve bizi enstalasyonlara bakıp amaçlarını anlamaya çalışmakla baş başa bırakıyor.[12]

İmparatorlar her bölgeye kaynak tahsis edip önemli bir ilerleme veya geri çekilme emri verirken bu talimatların ayrıntılı olarak uygulanması eyalet valilerine bırakıldı ve onlar da ne yaptıklarını rapor ettiler. Pek çok şeye olay yerindeki adam karar vermek zorundaydı, zira bugün bizim anladığımızın tersine neredeyse tamamen haritaların olmadığı bir dünyaydı. Ünlü Roma şehri planı gibi modern ideale yakın ve ölçekli çizilmiş bazı planlar vardı, ancak bunlar sadece birkaç alanı kapsıyordu. İskenderiyeli Ptolemaios, kıtalar arasındaki gerçek ilişkiyi göstermek için ızgara ile üst üste bindirilmiş dünya haritası için veri üreten birkaç coğrafyacıdan biriydi ve genel olarak oldukça doğruydu. Çalışmaları büyük ölçekliydi ve bu tür haritaların gerçekte ne sıklıkta yapıldığını bilmek zor. Daha yaygın olanı, rotalara odaklanan, anayolları, üzerlerindeki şehirleri, kasabaları ve aralarındaki mesafeleri gösteren yazılı güzergâhlara dayalı planlardı. Yerler arasındaki doğru ilişkiyi göstermek için hiçbir girişimde bulunulmadı ve bu nedenle kasabalar ve şehirlerarasındaki boşluklardaki kırsal alan, kolaylık sağlamak için küçültüldü veya genişletildi. Hayatta kalan en iyi örnek olan *Tabula Peutingeriana*, tüm imparatorluğu tek bir uzun parşömen üzerine sığdırmak için sıkıştırılmıştır. Bu tür planlar işlevseldi, çünkü bir yerden başka bir yere gitmenin yolunu gösteriyorlardı ve yolculuğun her bölümünün mesafelerinin göstergesini veriyorlardı. Yol dışı seyahatleri yönlendirmek için tasarlanmamışlardı ve yol dışında işe yaramazlardı, ancak o zaman hiçbir devlet yetkilisi, önemli birliklerden sorumlu memur, hatta sıradan yolcu, herhangi bir uzun yolculukta karayolundan çıkmayı tercih etmezdi. Ayrıca, o dönemin insanları eyaletlerin ve diğer bölgelerin birbirlerine göre konumları konusunda güvenilir gösterge vermekte de başarısız oldular.

Kuzey Britannia'daki sınır ve Hadrianus Duvarı

Ayrıntılı haritaların olmaması bazı tarihçilerce Roma İmparatorluğu'nda çok az merkezi stratejik planlamanın olduğunun kanıtı olarak görülür. Bu akademide Romalıların ilkelliği üzerinde duran ve birtakım eski çalışmalara ve derin kökler salmış popüler görüşe yönelik yaygın trendin bir parçasıdır. Bu eski çalışmalar Antik Roma'nın modernliğini vurgulamakta ve Romalıları "tıpkı bizim gibi" görmektedir. Mevcut bilgeliğe meydan okumak sağlıklıdır ve çoğu zaman aydınlatıcıdır. Modern bir haritaya bakarak doğal özelliklere dayalı çizgileri "en iyi" konumlar olarak ilan eden ve ardından Romalıları buna ne kadar iyi uyduklarına dair kanaat geliştiren sınır araştırmaları haklı olarak görmezden geliniyor. Augustus'un Germania'da Elbe'ye kadar uzanan bir eyalet yaratma girişimi, bir haritayı incelemenin ve bunu Ren'e dayalı olandan daha kısa bir sınır çizgisi olarak Tuna sınırına bağlayan bir sınır çizgisi olarak görmenin sonucu değildi. Augustus ve danışmanlarının, özellikle Roma orduları bölgeye ulaşmadan önce, bölgenin coğrafyası hakkında ne kadar sağduyulu olduklarını bilmiyoruz. Siyasi coğrafya, yani halklar ve belirli liderlerin takipçileri arasındaki bölünmeler Roma düşüncesinde fiziki coğrafyadan çok daha önemliydi. Roma'ya boyun eğenler toprağın kendisinden çok halklardı ve kontrol edilmesi, savunulması gereken müttefikler ya da eyalet toplulukları olsun hepsi halklardı. Onlarla ilgili bilgiler, bir harita veya planın şematik biçiminde olduğu gibi kelimelerle de kolayca ifade edilebilir.[13]

Yine de Romalıların ilkelliği üzerine çok fazla vurgu yapmak inandırıcı değildir. Modern haritalar gerçekten de fazlasıyla moderndir; Birleşik Krallık'taki Ordnance Survey, asıl çalışmasına Britanya, Devrimci ve Napoleon Fransası'nın işgaliyle tehdit edilince başladı ve ülkenin çoğu, 19. yüzyılın sonlarına kadar oluşturulmamıştı. Bırakın daha geniş dünyayı, Avrupa'nın diğer kısımları dahi 20. yüzyılın ortalarına kadar doğru bir şekilde haritalanmamıştı. GPS ve uydu görüntülemenin ortaya çıkmasından önce geçmişte herhangi birinin nasıl navigasyon yaptığını veya stratejik kararlar aldığını merak etmek gibi, tüm bunları hafife almak bir hatadır. Cömert bir tahminle, yalnızca son iki yüzyılda devlet yöneticileri ve askeri liderler, daha geniş dünya hakkında Roma imparatorlarının erişebildiğinden çok daha fazla bilgiye erişebildiler. Napoleon ile Wellington, genellikle zayıf ve güvenilmez haritalarla yetinmek zorunda kaldılar, bu nedenle kaçınılmaz olarak yavaş bir süreç olmasına rağmen daha doğru haritalar yaratmaları için memurlar gönderdiler. Seferdeki orduların çok ayrıntılı topografik bilgilere ihtiyacı vardır ve şimdi bile modern haritalar doğrudan gözlemle tamamlanır.

Modern haritaların sağladığı bilgi düzeylerine sahip olsalardı bile, iletişim hızının yavaşlığı göz önüne alındığında, imparatorların ordunun hudutlardaki düzeninin ve operasyonlarının küçük ayrıntılarını yönlendirmelerinin hiçbir anlamı olmazdı. Özellikle askeri varlığın uzun süredir yerleşik olduğu bölgelerdeki eyalet

valilerinin, yerel durumu anlama şansı daha yüksekti. Ordu tarafından sınırlarda inşa edilen çeşitli kule sistemlerinden, konumlarının dikkatlice incelenip seçildiğini, her birinin daha büyük bir üs tarafından görülebilecek ve aralarında uyarıların ulaşmasına izin verecek şekilde yerleştirildiğini gösteren açık kanıtlar vardır. Kulenin gözlem alanı önemliydi, ancak yine de taliydi. Nadir durumlarda, herhangi büyük garnizonun göremediği kilit bir noktaya kule inşa edildiğinde, ikisi arasında aktarma istasyonu olarak görev yapmak üzere ikinci bir kule yerleştirilirdi. Roma ordusunun topoğrafyayı anlama ve onunla çalışma becerisi, yalnızca bölgeye hâkim insanlar tarafından yapılabilecek bu kulelerin dikilmesinde çok iyi gösterilmiştir. En iyi haritanın bile, sele eğilimli veya görüş hattının ağaçlar veya diğer bitki örtüsü tarafından kapatıldığı alanları göstermesi olası değildir.[14]

Tacitus, kayınpederi Agricola'yı, kalelerin yerlerini seçme ve onlara iyi stoklanmış tahıl ambarları sağlama alma becerisinden dolayı övdü, böylece kurduğu ambarlardan hiçbiri saldırıda düşman eline düşmedi. Bu, Romalı komutanlar için zemini anlamanın ne kadar önemli olduğunun bir göstergesi olan geleneksel bir iltifattı. Savunma bir düşünceydi. Kalenin garnizonuna güvenlik sağlaması ve ayrıca birliklerin orada olmasını gerektiren daha geniş işlevi yerine getirmelerine izin vermesi gerekiyordu. Yüksek zeminde konum avantaj sağlasa da, seçilen yerin en yüksekte olmaması önemli değildi. Etkili top geliştirilinceye kadar, ok atışının dışındaki tepelerin gözden kaçırılması dezavantaj oluşturmazdı. Bu ister Roma askeri üslerini ister Demir Çağı tepelerini tartışırken arkeologlar tarafından sıklıkla unutulan bir şeydi.[15]

Garnizonun müfrezelerden oluştuğu istisnalar olsa da, çoğu kale tüm birimi barındıracak şekilde tasarlanmış gibi görünüyor. Biraz ihtiyatlı olmak gerek. Kazı yapmak zaman alıcı ve maliyetlidir, yardımcı birliklerin kalesi bile çok geniş alan kaplarken lejyoner hisarları bundan on kat daha büyüktür. Hiçbir lejyon üssü tam olarak kazılmadı ancak sadece birkaç kale büyük ölçüde veya tamamen keşfedildi. Roma ordusu bu üsleri oldukça standart bir modele göre inşa etti, böylece birçok kazı planı tahminen belirlenebiliyor ve hendeklerden bulunan küçük örnekler binaların muhtemel yerleşimini oluşturmaya iyimser bir şekilde bağdaşıyor. Yerel koşullara dair pek az şey bildiğimizden, kalelerin ve diğer askeri üslerin yerini saptamak zordur. Askeri üsler zamanla yer değiştirmiş olabilir, ancak bu tür değişiklikler garnizonun en önemli rollerini yerine getirmesini engellemediği sürece, kale aynı yerde kalabilirdi. Arbeia'daki kale (Tyne'deki günümüzdeki South Shields) tamamen kazılmış, tasarımında ve muhtemelen işlevinde önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Bir aşamada, kalenin büyük bir kısmı yirmi iki tahıl ambarına ayrılmıştı, bu da geniş bir alan için ikmal deposu görevi gördüğünü düşündürdü.[16]

Romalıların mühendislik ve peyzaj anlayışındaki tüm becerilerine rağmen, kuşkusuz yerlerin kötü seçildiği pek çok vaka vardı ve bazen kazılarda ciddi de-

ğişiklikler ortaya çıkar. Hadrianus Duvarı'nın tasarımı birkaç kez değiştirildi. Tamamlanmadan önce dolgu duvarın genişliği 3 metreden 1,5 metreye düşürüldü, ufak kısımlar mil başlarında yer alan kalelerle birleştirilirken bugün hâlâ görülebildiği gibi bazı temellerde orijinal plana sadık kalınmıştı. Ayrıca erken dönemde, bazı kalelerin aslında duvarın kendi hattına yerleştirilmesine karar verildi ve günümüzdeki Houseteads'de bu, bir kulenin üzerine inşa etmek anlamına geliyordu. Daha sonra, çoğu mil kalelerinin kuzey kapıları duvarla örülerek duvarın önüne erişim sağlayan dar bir kapı bırakıldı. Fikirler değişti, üsler ve tahkimatlar uyarlandı. İskoçya'daki en eski sınır sisteminin son kazıları ve özellikle Gask sırtındaki kuleler ve ileri karakollar, tahmin ettiğimizden çok daha uzun süre, belki de neredeyse yirmi yıl boyunca faal kılındığını ve o zaman içinde yeniden inşa belirtileri olduğunu gösteriyor. Roma ordu üslerinin büyük çoğunluğu, özellikle modern tekniklerin kullanıldığı sınırlı saha çalışması gördü ve onları bir harita üzerinde basitçe çizip işlevlerini tahmin etmenin bize yararlı bir şey söylemesi pek mümkün değil.[17]

Çok daha büyük lejyoner hisarlarını bir yana, yardımcı birlik kalelerinin garnizonlarının zamanlarının çoğunu ikametgâhta geçirerek, surların üzerinden düşmanca ortama bakıp gergin bir şekilde düşman saldırısını bekleyerek geçirdiğini düşünmek yanlıştır. Sadece birkaç alanda ve sınırlı bir süre için durum böyleydi. Ordu savaştığında, düşmana karşı üstünlüğüne güvenerek bunu açıkça yapma eğilimindeydi; Decrius örneğinde yanlış yere güvendi, ancak genellikle geçerliydi. Seferler meydana geldiğinde, garnizonun çoğu veya tamamı, sahada faaliyet göstermek için diğer ordu birimlerine katıldı. Büyük operasyon ihtimali az olunca da askerler devriye gezmek, eskort etmek, başka yerlerde inşa etmek ve yönetmek için geri çekildi. Vindolanda yazıtlarından biri, yaklaşık MS 92-97 yılları arasında kalede garnizon kuran ve nominal gücü 800'ün biraz üzerindeki iki kat fazla sayıya sahip veya askeri yardımcı birliği olan *cohors I Tungrorum*'un mevcut gücünü verir. 18 mayısta (yıl bilinmiyor) birlik, 6 centurion da dahil olmak üzere tüm rütbelerin 752'sini topladı, ancak en az 5 centurion ve 456 asker o anda garnizondan uzaktaydı. 337 adamdan ve (muhtemelen) 2 centuriondan oluşan en büyük müfreze, Coria'dan (günümüzdeki Corbridge) çok uzakta değildi. Geri kalanlar daha küçük gruplar halindeydi, bazıları Londinium'da, diğer 46'sı eyalet legatusunun korumasında görev yapıyordu, yani belki de Londinium'da ya da eyaletin başka yerlerinde valiye eşlik ediyordu. Vindolanda'dakilerden 31'i garnizon hastanesindeydi ve göreve uygun değildi, 265'i ve bir centurion müsait durumdaydı.[18]

Günümüze ulaşan kuvvete dair diğer diğer deliller, geniş çapta dağılmış birimlerin benzer resmini gösterir. 2. yüzyılın başlarında 31 Aralık'ta, karma birlik, *cohors I Hispanorum Veterana quingenaria*'nın Tuna'da konuşlanmış kitaplarında 546 asker vardı, "... 6 centurion, 4 decurionun bulunduğu; 119 süvari; ayrıca ...

duplicarii, 3 *sesquiplicarii*, 1 piyade *duplicarius*, ... piyade *sesquiplicarii*' vardı ve yeni yılın ilk haftalarında geri dönenler de dahil olmak üzere elli tane daha asker geldi. Daha sonra, diğer birimlere nakledilen askerler ve haydutlar tarafından öldürülen, bir veya daha fazlası boğulan asker ölümleri gibi şeylerle askeri kuvvette kalıcı düşüşler kaydedildi. Diğerleri kuvvette kaldı, ancak ayrışık haldeydi, örneğin Galya'dan tahıl ve giysi toplamak veya at almak için gönderildi ve daha da başka görevlere bağlıydı veya çeşitli memurlara hizmet ediyordu. Bir grup "sefer için Tuna'yı geçti", diğerleri centurion tarafından yönetilen izci kuvvetine ve tahıl gemilerini, tahıl tedarikini ve yük hayvanlarını koruyan ya da Haemus Dağları'ndan sığır getiren ayrı müfrezelere bağlıydı. Vindolanda'daki cohorsun aksine, dört *turmae* veya atlı birliğin komutanları olan dört decuriondan üçü olmamasına rağmen, centurionların çoğu ana birlikle birlikteydi.[19]

Lejyonlar uzunca bir zaman aynı yerde kalırdı, hatta bu bazen birkaç yüzyıl sürerdi. Yardımcı birimler de nesilden nesile aynı kalede bulunurdu, ancak bu noktada temkinli olmakta fayda var, zira orada bulunduklarını doğrulayan yazıtlar onyıllara bölünmüştür yani bu, birliğin her zaman orada konuşlandığını ima etmez. Birlikler uzun süre aynı yerde olsa bile bu, yerleşkenin depo görevi gördüğü anlamına da gelebilir. Bunlar idari merkezler, karargâh binası ya da her üste oradaki birliğin kayıtlarının tutulduğu *principia*'lardı. Lejyoner hisarları ve daha az ölçüde yardımcı birlik kaleleri, ekipman üretimi ve bakımı için atölyeleri de barındırıyordu. Üslerin bazısı veya hepsi eğitim rolünü üstlenmiş olabilir. Zira ordunun askerleri nasıl eğittiğini ve bunun birlik düzeyinde mi, yoksa toplu olarak mı yapıldığını gerçekten kavrayamıyoruz. Çoğu zaman, belki de özellikle ilkbahar ve yaz aylarında, garnizonun büyük kısmı üssünden uzaktaydı. İngiltere'deki Deva'da (günümüzdeki Chester) yürütülen kazı *Legio XX Valeria Victrix*'in üssünün önemli bölümlerinin MS 2. yüzyılda terk edildiğini, binaların sahipsiz, yıkılmış veya olağandışı yapılarla değiştirildiğini gösteriyor. Bölgeyi korumak, birimin evraklarını düzenli tutmak, küçük görevleri yerine getirmek, hasta ve yaralılara bakmak için yeterli insan gücünden biraz daha fazla olsa bile, askeri varlığın her zaman devam etmesi muhtemeldir. Muhtemelen, bir üssün tamamen terk edildiği bir nokta vardı ve tekrar geri dönme ihtimali yoksa ve yerleşke artık herhangi yararlı işlev görmüyorsa birim başka yere taşındı.[20]

İyi tahkimatlandırılmış sınırlarda, özellikle Britannia ve Germania'da ve giderek artan bir şekilde Tuna eyaletlerinde, lejyoner hisarları ve çoğu yardımcı birlik kalesinin yanı sıra küçük kaleler ve gözetleme kuleleri gibi daha ufak tesisler bulabiliriz. Bu, garnizonlarının büyük kısmının nerede olduğunu ve ne yaptıklarını bilmekle aynı şey değildir. Bazen başka eyalette önemli müfrezeler ya da düzenli süvari birlikleri vardı; daha küçük ekiplerin ve kişilerin uzakta olması daha da

yaygındı. Aynı eyaletin başka noktasında görevde olmak daha olasıydı. Bu idari personel haricinde kalenin boş olduğu demek değildir. Özünde belirli yardımcı birliği barındırmak için inşa edilmiş bir kale, aynı veya farklı tipte bir başkasını da kolayca barındırabilir. Lejyonerler, yardımcı birlikler için tasarlanmış kışla bloklarında yaşayabilir ve bunun tam tersi de geçerlidir, ancak en azından uzun bir süre veya kış boyunca yeterli ahır tesisleri bulunmayan kaleye süvari birimi yerleştirmek zordu. Diğer üslerde bulunmuş veya diğer üslerden geçen farklı birliklerden pek çok askere dair ipucu mevcuttur. Böyle bilgilere şaşırmamanız gerekir, ancak Roma ordusuna yönelik bilgilerimizdeki muazzam boşluklar, akademisyenleri yalın ve açık gerçekliğin bir kısmını oluşturduğu düşünülen her bir parçayı bir araya getirmeye teşvik etti. Bunun yerine, resim çok daha dinamik, sürekli değişen, genellikle kafa karıştırıcı bir duruma ve çok daha yakın dönemlerdeki ordulara benziyor. Seferde çadırı ve kışlada bir çift odayı paylaşan sekiz kişilik *contubernium* bir yana müfrezelerin nadiren *centuriae* veya *turmae* gibi resmi alt birimlerden oluştuğunu belirtmekte fayda var. Bunun yerine, belirli bir görevi yerine getirmek için gerekli görülen kadar adam geçici komuta altına alınırdı.

Birim kayıtları, her bir askerin hareketlerini ayrı ayrı takip etti. Örneğin, Mısır'da bulunan MS 1. yüzyıla tarihlendirilen bir papirüs, lejyoner Titus Flavius Celer'in bağımsız hizmetini aktarır: "... 11 Şubat MS 80'de tahıl ambarı için ayrıldı. Aynı yıl geri döndü, (tarih kayıp). Nehir devriyesiyle ayrıldı (ay kayıp, MS 81). Aynı yıl, 24 Mayıs'ta döndü. 3 Ekim MS 81'de kaldı (varış yeri kayıp). Geri döndü 20 Şubat MS 82. Tahıl konvoyu ile ayrıldı, 19 Haziran MS 83. Geri döndü (tarih kayıp)."

Askerler bireysel olarak ismen gönderildi. Örneğin: "Aponius Didymianus, decurion, *curator* Iulianus'a selamlar. Lütfen benden *ostrakon*'u aldığınızda Antoninus'un *turma* süvarisi Atreides'i bana gönderin, çünkü vali bunu onun için gönderdi. Elveda." Ve: "Claudius Archibios, meslektaşı Aristoboulos'a selam veriyor. Antoninus'un *turma*'sından Paprenis'i ve Tullius'un *turma*'sından Julius Antoninus'u Aphis'e gönderdim ... Aponius Petronianus ve Julius Apollinaris'in yerine. İyi olman için dua ediyorum."[21]

Özellikle lejyon gibi büyük oluşumlar için, tek bir üste konuşlanmış tüm birimin orada olması nadirdi. Küçük kaleler ve gözetleme kuleleri gibi daha küçük yerleşkeleri ihtiyaç kalmadığında terk etmek daha kolay olduğundan, inşa planlarında garnizon gibi bir şeyin bulunma olasılığı daha yüksekti. Yine de bu küçük yerleşkelerde bile, orada bulunan adamların tüm zamanlarını kulede veya küçük kale surlarının arkasında geçirdiklerini, hatta bu kale yapılarının tüm yıl boyunca faal kaldığını varsaymaya gerek yoktur. Gördüğümüz gibi, kule sistemleri sınırlarda olduğu kadar yollarda da yaygındı ve Mısır'da sivillerin yanı sıra onları yöneten

askerlere dair de kanıtlar bulunmuştur. Daha büyük sınır sisteminin parçası olduklarında bu daha az olasıdır, bu da daha büyük garnizonların bu ileri karakollara adam yerleştirmek için daha fazla insan gücü ihtiyacıyla karşı karşıya kaldığı anlamına geliyor.

Hadrianus Duvarı'nın tasarımı, zaman zaman çok sayıda birliğin tek bir müstahkem bölge üzerinde yoğunlaştırılmasının yararlı olduğu düşünüldüğünü gösteriyor. Duvarda insanların devriye gezebileceği parapet ve yürüme yolu olup olmadığı veya varsa dahi bunun sadece Yukarı Germania ve Raetia'daki kazıklı setler gibi bir bariyer olup olmadığı kesin olarak bilinmiyor. Tasarım değiştirildiğinde ve Hadrianus Duvarı daraltıldığında bile, kesinlikle yürüyüş yoluna sahip olacak kadar genişti, bu yüzden olması muhtemel, ancak kanıtlanamıyor. Seksen Roma milinin her biri için, en fazla birkaç düzine adamı barındırabilecek bir mil kalesi ve aralarında üç kule vardı. Duvarın kendisinde her biri tek yardımcı birlik için tasarlanmış on beş kale ve arkasında veya önünde Vindolanda'daki de dahil olmak üzere birkaç tane daha vardı. Bugün Vallum olarak bilinen geniş, dik kenarlı hendek güneyde uzanıp askeri bölgeyi kapatıyordu. Duvar hizmette kaldığı sürede dikkatlice korunmamış gibi görünüyor, ancak bugün bile uzunluğunun büyük bölümü zorlu bir engel teşkil ediyor. Duvarın önünde daha dar bir hendek mevcut; kayanın temizlenmesinin çok zor olduğu veya doğanın çok dik eğime sahip olduğu veya uçurum bulunduğu birkaç yer dışında hendek sürüyor. Hendekle duvar arasında, bazıları kirişlere monte edilmiş veya çukurlara gizlenmiş sivriltilmiş kazık sıraları vardı, bunlar dikenli telin eski eş değeriydi.[22]

Bunların hiçbirinin amacı Roma ordusunun hareketine engel olmak değildi. Her mil kalesinin kuzey ve güney taraflarında duvardan geçişe izin veren kapıları vardı, ancak bazı durumlarda bu kapılar, araçla geçme bir yana yürüyerek veya at sırtındaki kimseler için bile elverişsiz yokuşlara açılıyordu. Birçoğu mühürlendiğinde çok az şey kaybedildi. Daha da önemlisi, her kaledeki dört çift kapıdan en az biri ve bazen üçü duvarın kuzeyine açılıyordu. Ayrıca, kısmen sivil trafik için tasarlanmış olabilecek ve Vallum'un tek geçiş yerlerinin ötesine uzanan iki ana geçiş yeri daha vardı. Ordu ne zaman isterse, bir veya daha fazla yürüyüş kolu toplayabilir ve Hadrianus Duvarı'nın ötesine geçebilirdi. Ayrıca kalıcı ileri karakollar da vardı; bunların birçoğu, surdan oldukça önce korunan, tüm bir yardımcı birliği barındırabilecek nitelikteki kalelerdi. Çoğu açıdan bu üsler, başka yerlerde inşa edilen kalelerin tipik örneğidir ve oradaki birliklerin kalıcı ve ciddi bir saldırı tehdidiyle karşı karşıya olduğunu düşündürecek hiçbir istisnai savunma ipucu bulunmaz. Diplomatik faaliyet daha da kuzeye ulaştı. Centurionların diğer sınırlardaki kabile konseylerinde oturduğuna dair kanıtlar var. Vindolanda yazıtları, imparatorluğun başka yerlerinde ortaya çıkan, muhtemelen siyasi ve askeri sorumlulukları karış-

tıran bir tür subay olan Carlisle'de bir *centurio Regionalarius*'tan bahseder. Yakın zamanda günümüzdeki İskoçya'nın kuzeyinden elde edilen ve darp edilen gümüş Roma sikkeleri, ittifakı güvence altına almak için şeflere ödenen sübvansiyonları fazlasıyla andırır.[23]

Müzakere ve rüşvet, sürekli tehdit ile ara sıra büyük askeri müdahalelerin kullanımıyla desteklendi. Bir bölgede faaliyet gösteren ilk Roma ordusu, oraya varana kadar ülke veya halkları hakkında çok az güvenilir bilgiye sahip olabilirdi; tıpkı Julius Caesar'ın adaya ilk seferini başlatmadan önce Britannia hakkında çok az şey keşfedebilmesi gibi. Sefer sırasında çok şey keşfedilecekti ve hatta ordu bölgeye ya da yakınına yerleşirse daha da fazlası keşfedilecekti. İmparatorluğun sınırlarının çoğu çok uzun bir süre çalışır vaziyetteydi. Bazı yerliler Romalıları en başından memnuniyetle karşıladılar, diğerleri ise varlıklarını bir gerçeklik olarak kabul ettiler ve karşılıklı bir uzlaşmaya varmak için ellerinden geleni yaptılar; her iki tür de bilgi kaynağıydı. Bu, doğrudan gözlem, barışçıl alışveriş ve karşılaşmalarla pekiştirildi. Oldukça az sayıda üs ve hatta daha fazla kule ve kale, yerli yerleşimlerin yakınında bulunurdu. Afrika'da bulunan bir yazıtta, "yolcuların güvenliği için yeni koruma" sağlayan "keşif karakolu (*burgus speculatorius*)" inşası aktarılır; bu, yerleşimin işlevi için adlandırıldığı nadir bir durumdur. Roma sınırları, iki tarafı birbirinden ayırmayı amaçlayan bir "Demir Perde" değildi; üsler, garnizonlar, hareketli birlikler ve bir bölgeyi gözlemlemek, kontrol etmek ve hâkimiyet kurmak için tasarlanmış bireysel memurlar ve adamlardan oluşan ağlar da değildi. Ana hat ister bir nehir üzerinde isterse yapay bir sınır üzerinde konumlansın, işlevi aynıydı.[24]

BİR BASKININ ANATOMİSİ

Baskın, antik dünyadaki en yaygın savaş biçimiydi; bazı büyük ölçekli istilalar bile sürekli fetih ve işgal amacı taşımayıp bunun yerine saldırganların yağmalamak veya esir almak istediği büyük ölçekli baskınlardı. Prestij de önemliydi, çünkü bir ordu düşman topraklarında istediği gibi aşağı ve yukarı yürüyebiliyorsa, saldırganın güçlü ve savunucunun zayıf olduğunu gösteriyordu. Bazıları, genellikle daha güçlü bir saldırganın onlardan yapmasını istediği şey olan bu aşağılanmadan kaçınmak için savaşmayı seçerdi. Savaşta yenilgi ya da toprakların tahribi, bazı halkları barış aramaya ikna etti ve saldırgana barış sunması için rehineler, servetler ve başka ganimetler verdi. Bu gerçekleşmese ve işgalcinin geri çekilmesini bekleseler bile, algılanan zayıflıkları aynı düşmandan ve diğerlerinden daha fazla saldırıyı üzerlerine çekti. Bunun ayrıca iç politika ve egemenlik alanlarında da sonuçları oldu. Topluluğu yağmalanmaya karşı koruyamayan bir

lider, itibarını kaybetti ve zorluklara karşı daha da savunmasızlaştı. Erken Orta Çağ döneminde keşişler tarafından kaleme alınan, ancak Erken Demir Çağı'ndaki eski tanrılar, savaş arabalarındaki kahramanlar ve kelle avcılığı dünyasının yankılarını taşıyan İrlanda destanı *Tain Bé Cuailnge* eserinde, bir kral ve kraliçesi arasındaki bu beceriksiz konuşma yer alır:

> Ailill, "Fark ettim de," dedi, "bugün seninle evlendiğim günden çok daha iyisin."
> "Sensiz de yeterince iyiydim," dedi Medb.
> "O zaman servetin hakkında pek bir şey bilmiyordum ya da duymamıştım," dedi Ailill.
> "Kadınınızın eşyaları, yağmaladıkları ve talan ettikleri mallarla kaçan komşu düşmanlar dışında."

Bundan sonra çift mallarını karşılaştırır ve Kraliçe Medb, kocasının kendisinden daha zengin olduğunu, ancak bunun tek sebebinin daha iyi bir boğaya sahip olmasından kaynaklandığını keşfeder. Derhal bir ordu toplar ve hükümdarının sahip olduğu daha da iyi hayvanı almak için komşu Ulster Krallığı'nı işgal eder. Başlığı *Cooley'in Sığır Baskını* (*The Cattle Raid of Cooley*) olarak tercüme edilen şiir, Ulster döngüsünün merkezini oluşturur ve yağma tarafından motive edilen bu istilanın hikâyesini anlatır, anlatılan bir hırsızlık hikâyesidir. Bu bakımdan büyük savaşın başlama gerekçesinin eşinin çalınması olan, Truva hikâyesinden çok da farklı değildir. Odysseia'da, kahraman Odysseus Yeraltı Dünyası'nı ziyaret edip Kral Agamemnon'un ruhuyla karşılaşıp şaşırdığında, "Atreus'un en şanlı oğlu, insanların kralı Agamemnon, hangi amansız ölüm tarafından alt edildin? Poseidon, şiddetli, acımasız rüzgâr estirdiğinde, gemilerinizde mi sizi yendi? Yoksa sığırlarını ve güzel koyun sürülerini keserken veya şehirlerini ve kadınlarını elde etmek için savaşırken düşman adamlar karada mı zarar verdi?" der, "düşmanca" bir karşılamayla.[25]

Yunan ve Roma dünyasındaki birçok savaş, bazen bir çatışmaya yol açabilecek yağma saldırılarına odaklandı. Örneğin Germanicus'un MS 14'ten MS 16'ya kadar Ren'in ötesindeki seferleri gibi birçok Roma operasyonu, büyük çapta baskınlardı. Bu, akademisyenlerin büyük savaşlarla baskınları birbirlerinden açıkça farklı ve alakasız görme yatkınlığını yersiz kılıyor. Genellikle "yüksek yoğunluklu" ve "düşük yoğunluklu" mücadelenin yüksek yoğunluklu olan imparatorlar için önemli ve endişe verici görülen tek savaştır. Ayrıca bu tür savaşlar 1. ve 2. yüzyılların büyük kısmında çoğu sınırda nadirdi. Bu ve sonraki dönemlere odaklanan Ren sınırına yönelik bir çalışma, herhangi büyük ölçekli tehdidi reddederken, imparatorluğa yapılan baskınların karşılaştırmalı olarak yaygın olduğunu defalarca kabul ediyor.

Bunlar tehdit olarak görülmezler, bu da imparatorların askeri zaferler kazanmak için kendi ihtiyaçlarına hizmet eden sınır ötesinde güçlü ve saldırgan kabilelerin yapay bir imajını yarattığı iddiasına yol açar.[26]

Birkaç düzine adam ya da birkaç yüz hatta birkaç bin kişi tarafından yapılacak bir baskının imparatorluğu yıkmayacağı doğrudur. Sınır bölgelerindeki kale ve tahkimat yerleşiminin, büyük istilaları durdurmak için kendi başlarına iyi tasarlanmadığı da aynı derecede doğrudur. Bir sınırın tüm hattı boyunca yayılan garnizonlar, güçlü bir düşmanın ezici gücü tek bir noktada toplamasına ve sızmasına izin verebilirdi. Ancak bu, garnizonların hareketliliğine dair tüm kanıtları reddetmektedir. Sınır hatları, bölgedeki birliklerin ve mevcut destek kuvvetlerinin toplanmasıyla oluşturulan saha kuvvetinin büyük saldırıları karşılayarak durdurmasını amaçlamamıştı. Diplomatik faaliyet ve sınırın ötesindeki keşif göz önüne alındığında, çoğu durumda düşmanı açıkta, hatta belki de sınırın önünde yenmek için yeterli gücü toplamak için yeterli uyarı olması bekleniyordu. Baskın yapmak da önemli değildi; bunun bir göstergesi, az sayıdaki müfrezeleri kulelere ve küçük kalelere dağıtma şeklindeki yaygın uygulamadır; bu, büyük ölçekli sefer için güçlü bir kuvvet toplamayı daha zor hale getirecekti. Tuna'dan birkaç yazıt, İmparator Commodus'un "tüm nehir kıyısını yerden inşa edilmiş müstahkem mevkilerle [*burgis*] ve ayrıca hırsızların gizli geçitlerine karşı avantajlı yerlere konuşlanmış garnizonlarla [*praesidiis*] nasıl güçlendirdiğini" aktarır.[27]

Bu soyguncular (*latrunculi*), imparatorluğun dışındaki nehrin karşısındaki topraklardan geldiler. Onları resmi düşmanlar yerine haydutlar ve suçlular olarak önemsememek, saygınlıklarını azaltmaya yaradı, ancak olası kurbanlarının bu konuda herhangi bir teşvike ihtiyacı olmadığı şüphesizdi. Ayrıca, resmi savaştaki gerçek düşmanlar ile düzensiz şiddete başvuranlar arasındaki yasal ayrımı da korudu. Bir imparatorun bu tür çetelerle başa çıkmak için kapsamlı önlemler aldığının bilinmesini istemesi, yetkililerin de düşük seviyeli baskınları görmezden gelmediğini açıkça ortaya koyuyor. Roma ordusu düşman baskınlarıyla uğraştı ve bazen kendi baskınlarını başlattı, ancak bilim insanları bu tür yağma saldırılarının doğasına yönelik oldukça az fikir yürüttü. Bir tane olaya dair ayrıntılı bir kayıt bulunmasa da içerdiği faktörlerin ve iki tarafın nasıl hareket ettiğinin birleşik resmini oluşturabilmek mümkündür ve büyük çoğunlukla bu, sınırların ötesinden gelenler kadar imparatorluk içindeki haydutlar için de geçerlidir.

İyi bir anlaşma, saldırının amacına bağlıydı. En yaygın güdü yağmaydı. Sığır, koyun ve diğer çiftlik hayvanları tüketilebilir veya saldırganların kendi sürülerine eklenmek üzere eve götürülebilir ya da kâr amacıyla ticareti yapılabilirdi. Bazı topluluklar hayatta kalabilmek için üretebileceklerini diğerlerinden çalınan yiyeceklerle takviye etmeye güveniyordu. Tacitus, Germanların sığırlarıyla büyük

gurur duyduklarını, bunun da daha fazlasını elde etmenin çekici olduğu ve hırsızlık mağduru kişinin prestijine darbe vurduğu anlamına geldiğini aktarır. Bir başka hayvan türü de insan tutsaklarıydı, özellikle de köle olarak tutulmaya veya satılmaya uygun olanları. Ayrıca çalınan şeyler arasında paha eden nesneler de vardı, bunlar arasında paradan, mücevherden, heykelden veya kıymetli metallerden üretilmiş kaplardan tutun da kıyafetlere, özellikle metalden yapılma alet edevata, kullanıma uygun eşyalara kadar pek çok şey bulunuyordu. Bu tür şeyler kullanışlıydı ve kaba kuvvetle kazanılmasının ek prestijine sahipti. Başka bir güdü ise belki de savaşçı statüsünü tasdiklemek maksadıyla cesaretini ispat etmek için insanları öldürmek veya yakalamaktı. Kelle avcılığı birçok Demir Çağı toplumunda yaygındı. Öldürme arzusu, soyma arzusuyla bağdaşmaz değildi, ancak hâkim güdü baskının gidişatını etkileyecekti. Alternatif olarak, ister Roma olsun isterse onun eyalet veya müttefik topluluğu olsun baskın her şeyden önce düşmanla savaşmakla ilgiliyse her ikisi de ikincil olabilir. Bu durumda amaç, yağmalayarak hedefi yaralamak ve aşağılamaktı, bu saldıran grubu beslemek maksadı da taşımaktaydı.[28]

Baskın yapmayı planlayan liderin takipçi toplaması gerekiyordu. Kabile şefinin hanesine bağlı savaşçılar ona eşlik etmek zorundaydı ve gerçekten de savaşın getirdiği ödülleri bekliyorlardı. Önemine bağlı olarak, bu birkaç düzineden 200 veya 300'e kadar bir kuvvet anlamına geliyordu. Kabileden diğer erkekler, şefe karşı tutum ve yükümlülüklerinin yanı sıra başarı şanslarının değerlendirilmesine bağlı olarak katılmaya ikna edilebilirdi. Geçmişte yağma ve şan kazanma rekoruna sahip başarılı akıncılar, diğer savaşçıları cezbetmek için daha iyi bir konumdaydı. Başka bir seçenek de, kendi hane savaşçılarını ve katılmak isteyen herkesi getiren diğer liderlerle ittifak yapmaktı. Aristokratların *comites*'ine katılan savaşçıların, Sarmatyalılar ve Numidialılar gibi göçebe veya hareket halindeki çoban halklar dışında, muhtemelen at sırtında değil, yürüyerek daha az donanımlı olmaları muhtemeldi. Çoğunlukla çiftçi veya çoban olan bu adamlar için savaş ana uğraş değildi, bu da onların yalnızca kısa sürelerde ve yılın belirli zamanlarında müsait oldukları anlamına geliyordu. Son olarak, ana amaçları baskın düzenlemek olan sığır çalanlar, at hırsızları ve haydutlar vardı. Bazıları topluluğun sınırlarındayken diğerleri düşmanlarını avlıyordu. Bu tür adamlar daha büyük baskın düzenleyebilirlerdi, ancak genellikle yaptıkları gibi küçük gruplar halinde kendi başlarına da hareket edebilirlerdi; daha büyük gruplar ya şefler ve onların takipçileri haline geldi ya da yerleşik şefler tarafından yönettikleri topluluklara tehdit olarak avlandılar.[29]

Her türden potansiyel baskıncının ortak noktası, hayatta kalma arzusuydu. Kayıpların düşmanı öldürmekten daha az önemli olduğu gruplar varsa, bunlar son derece nadirdi. Baskın savaş başlatma aracı olduğunda bile, savaşı kendi başına kazanması değil, düşmanın yıpratılmasına yardımcı olması bekleniyordu.

Bir aristokratın hanesindeki tam zamanlı savaşçılar, kabileler içindeki dar ekipten alınırdı ve bu tür yetenekli adamların yerini doldurmak zordu. Baskın için gönüllü olan diğer adamlar bunu macera, şan ya da kâr için yaptılar ve doğal olarak hayatta kalmayı ve bunlardan zevk almak istediler, tam zamanlı haydutlar ise kahramanca ölme umudundan ziyade kâr maksadıyla hareket ettiler. Çoğunluğu yetenekli ve vahşi savaşçılar olan baskıncıların, büyük kısmı sefere katılmayı kendi seçtiğinden moralleri oldukça yüksekti, ancak ağır kayıp verme konusunda isteksizlerdi. Daha sonraki dönemlerde Vikingler veya Apaçiler için de hemen hemen aynı şey söylenebilirdi. Amaç, düşmanı şaşırtmak, ezici bir güçle vurmak, istediklerini yağmalamak ve ardından kaçmaktı. Düşmanın yeterli güçte toplanmasına ve eşit şartlarda bir savaş riskine girmeye yol açma niyetleri yoktu, çünkü yenilmek bir yana fazla zayiat verilmiş zafer çeteyi zayıflatabilir ve bir lideri gözden düşürebilir.

Sürpriz çok önemliydi, bu da zamanın her zaman kilit faktör olduğu anlamına geliyordu. Başarılı baskıncıların, savunanların kendileriyle başa çıkmak için yeterli güç toplamasından önce saldırması ve kaçması gerekiyordu; bu, bölgeye Roma ordusu tarafından garnizonlar kurulduysa özellikle tehlikeliydi. Sefer düzenlemeye karar verildikten sonra, ilk önemli karar hedeflerin seçimiydi. Baskıncılar hayvan peşindelerse, o zaman bunların nerede olabileceğini bilmeleri gerekiyordu, bu genellikle mevsimle alakalıydı. Kış boyunca, hayvanlar otlamak için dolaştırılmak yerine küçük bir yerde toplanırdı. Kışın yemlendikleri için zayıflamalarından önce, sonbaharın başında yazlık meralardan getirildiklerinde muhtemelen en besili haldeydiler. Baskıncılar köle istiyorlarsa evlerin, çiftliklerin, köylerin ve çok büyük baskınlar için kasabaların nerede olduğunu bilmeleri gerekiyordu. Aynı şey değerli şeyleri çalmak istediklerinde listeye tapınaklar ve mabetleri katarken de geçerliydi, ancak bazen kutsal alanlara dokunmaya karşı bir tabu söz konusuydu.

Romalıların harita eksikliği ve kesin coğrafi bilgi eksikliğine yönelik söylenenler, imparatorluğun dışındaki halklar için de geçerlidir. Kurgu ve sinema, şansa güvenen, buldukları her şeye saldıran baskıncıların sahte imajını artırdı; Vikinglerin uzun gemileri sis içinden süzülüyor, Komançiler çölden meçhul bir yerden ortaya çıkıyor. Gerçekse çok farklıdır. Baskıncılar kısa süreliğine yetecek kadar yiyecek taşırlardı ve olası hedefleri tespit edip onlara saldırmayı umarak etrafta dolaşmaları çok uzun sürecekti. Daha da önemlisi, keşfedilme ihtimalleri artırdı ve böylece savunuculara saklanma, güçlendirilmiş güvenli yerlere kaçma ve baskıncılarla başa çıkma için güç toplama fırsatı verirdi. Savunucuların herhangi bir tehdit oluşturamayacak kadar zayıf oldukları düşünülmedikçe baskıncıların, özellikle de deniz yoluyla geliyorlarsa, saldırmadan önce nereye gittikleri ve oraya nasıl gidecekleri konusunda iyi bir fikre sahip olmaları gerekiyordu.

Geçmişte baskın yapılan yerleşimler biliniyordu, ancak zamanla bunlar terk edilecek, daha az yağmalanacak veya tahkim edilerek alınması zorlaşacaktı. 4. yüzyılda, bir Romalı komutanın diplomatik görev için ana dillerini akıcı bir şekilde konuşabilen bir tribunusunu kabilelere gönderdiğini, ancak gizlice onların niyetlerini keşfetmek ve aynı zamanda ülkeyi gözetlemekle görevlendirdiğini okuduk. Başka bir olayda, aynı komutan bazı astlarına Alamanni kavminden birini yakalamalarını ve adamı kabile topraklarına baskın düzenleyen Roma yürüyüş koluna kılavuzluk etmeye zorlamalarını emretti. Bu yaygın bir yöntemdi, ancak işbirliği yapmaya istekli ve yetenekli birini bulmaya dayanıyordu. Hannibal'ın ordusu zamanında bir yer adının telaffuzu konusundaki kafa karışıklığı yüzünden yoldan sapmıştı. MÖ 53'te bir grup German savaşçısı, Julius Caesar'ın dileyen herkesin Eburones topraklarını yağmalayabileceği duyurusuna karşılık verdi. Bunlardan 2000'i Ren'i geçti ve diğer saldırılardan kaçan çok sayıda Galyalıyı yakaladı. Birçok sığır ve tutsak alan Germanlar, Romalıların serbest müttefikleri olarak hareket etmekten oldukça memnundular, ta ki:

> Tutsaklarından biri şöyle dedi: "Şu anda en büyük servet elde etme şansınız varken, neden bu cüzi ve sınırlı ganimetin peşinden koşuyorsunuz? Üç saat içinde Atuatuca'ya gelebilirsiniz; Roma ordusu tüm stoklarını buraya yığdı; garnizon o kadar küçüktür ki surlara adam bile dizemez ve kimse siperlerin dışına çıkmaya cesaret edemez." Onlara verilen bu umutla, Germanlar ellerindeki ganimeti gizli bir yere bırakıp aynı adamı rehber olarak kullanarak Atuatuca'ya doğru yol aldılar.[30]

Bu olayda verilen bilgi tamamen doğru değildi. Germanlar Romalıları şaşırttı ve yiyecek toplayan bir müfrezeyi ve ayrıca mallarını sur dışında taşıyan tüccarları kesmeyi başardıysa da kampın kendisi onların alamayacağı kadar güçlü bir şekilde savunuldu. Saldırıdan vazgeçerek, zaten almış oldukları ganimetleri ve esirleri yeniden elde ederek Ren boyunca ana vatanlarına çekildiler.

Caesar, kabileler arasında faaliyet gösteren Romalı tüccarları bilgi kaynağı olarak kullandı ve aynı şekilde imparatorluk dışındaki eyaletlerde çalışan tüccarlar da kabile liderleri için değerli bir kaynaktı. Tacitus, tüm German kabileleri arasında Hermunduri kabilesinin benzersiz bir şekilde "Roma'ya sadık" olduğunu ve Germanlar arasında sadece onlarla ticari işlerin yalnızca nehir kenarıyla sınırlı kalmayıp sınırdan çok içerdeki Raetia (Augusta Vindelicum, günümüzdeki Augsburg) eyaletinin en başarılı kolonisiyle de yapıldığını belirtiyor. "Nehri her yerde denetimsiz geçerler." Buna karşılık, diğer German halklarının yalnızca belirli yerlerden geçmelerine ve yakından izlenen belirli pazarları kullanmalarına izin verildi, bu da onların daha geniş eyaletin düzenini öğrenmelerini zorlaştırdı. MS 2. yüzyılda daha

güvenilir olarak görülen bir kabilenin belirlenmiş pazarlar dışında ticaret yapması hâlâ yasaktı, çünkü Romalılar görünüşte birbirine benzeyen düşman halklardan gelen diğerlerinin onlara sızabileceğinden korkuyordu.[31]

Kesin tarih vermek zor olsa da, Talmud'daki bazı metinler, özellikle Nabataea Krallığı'nı çevreleyen Idumaea'daki topluluklar açısından baskınların ortak risk olduğunu açıkça varsaymaktadır. Örneğin, "Yahudi olmayanlar, Şabat günü sınıra yakın köylere gelirlerse sakinlerin onları baştan aşağı silahlı karşılaması ve tamamen silahlı olarak geri dönmesi emredilmiştir. Sadece saman ve odun yağmalamaya geldikleri durumda bile (bu yasa geçerlidir). Daha içlerdeki köylere saldırdıkları takdirde saldırılarında ancak öldürme niyeti varsa silahlı birisi görevlendirilebilir." Diğer hükümler, fırtına gibi doğal afetlerin yanı sıra vahşi hayvanlar ve baskıncıları gözleyen gözetleme kuleleri ve nöbetçilerini de ilgilendirmektedir. Yahudi hukuku kölelerin efendilerinin inancına geçmesini gerektiriyordu, ancak "biri Yahudi olmayandan köle satın alırsa ve köle sünnet olmayı kabul etmezse, yeni efendi 12 ay boyunca onun ikna edilmesini bekleyebilir ve köle inat ederse, onu Yahudi olmayan başka bir efendiye satmalıdır. Haham Simon ben Eleazar der ki ... sınırdaki bir kasabada hiç [köle] tutulmamalı, çünkü duyduklarını akrabalarına yetiştirebilir."[32]

Kaçak köleler ve asker kaçakları, yanlarında potansiyel saldırganlar için çok yararlı bilgileri taşırdılar; saldırganların savaşların sonundaki barış anlaşmalarında bu insanların zorla alınan esirlerle birlikte geri gönderilmesini şart koşmasının bir nedeni de buydu. Romalılar tarafından toplanan istihbaratta olduğu gibi, tüccarlar, kaçaklar veya casuslar tarafından söylenen her şey doğru değildi. Birkaç German kabilesi, Claudius'un eyalet legatuslarını Ren'i geçmemeleri veya herhangi bir saldırgan operasyon düzenlememeleri için katı talimatlarla bağladığına inanmaya başladı. Sonuç olarak, nehrin doğusunda bulunan ancak daha önce Roma ordusu tarafından temizlenmiş olan araziye yerleşmeye başladılar ve zorla tahliye edildiler. MS 4. yüzyılda, sınırın ötesinde askere alınıp izinle geri dönen yardımcı birliklerin anlattığı hikâyeler büyük bir baskına yol açtı. Roma ordusunun büyük kısmının doğuya doğru ilerlemek üzere olduğu söylentisini tekrarladılar. Böyle bir fırsatla karşılaşan kabileler hücuma geçti, ancak bunun yanlış bilgi olduğunu keşfettiler. MS 68'de Sarmat Roxolani iki yardımcı cohortesi yendi. Bu zafer ve eyalet ordusunun çoğunun Roma'nın iç savaşında savaşmaya gittiğinin anlaşılması, onları Tuna boyunca Moesia'ya baskın yapmaya teşvik etti. Bu durumda verdikleri bilgiler doğruydu, ancak Suriye'den gelen ve taht mücadelesinde yer almak için bölgeden geçen Roma kuvvetinin tesadüfen gelişi, yenilgilerine yol açtı.[33]

Baskıncılar hedeflerine karar verdikten sonra onlara hızla ulaşmaları gerekiyordu. Yolda nehir veya deniz varsa, geçilmesi gerekiyordu ve dönüş yolculuğunda kullanılmak üzere saklanan ve korunan tekneler veya sallar kullanıldı. Deniz

akıncıları, teknelerinin yok edilmesi veya onlara giden yolun kesilmesi ihtimalini göz önünde bulundurarak teknelerinden çok uzaklaşmaya isteksiz hareket etti. Kıyıdaki Roma kaleleri genellikle karaya çıkma yerlerini gözden kaçırıyordu. Garnizonlar, büyük bir gücün karaya çıkmasını engelleyemeyecek kadar küçüktü, ancak tekneleri korumak için bırakılan adamları tehdit etmek için iyi yerleştirilmişti. Hadrianus Duvarı veya German *limes*leri gibi insan yapımı sınırlar farklı bir sorun teşkil ediyordu. Özellikle halat veya merdiven yardımıyla bunları yaya olarak insanlar açısından geçmek mümkündü, ancak özellikle Hadrianus Duvarı'nın önündeki kazıklar ve diğer savunmalar gibi engellerin aşılması söz konusu olduğunda, geçmek zaman alacaktı. Bir geçidin kontrolünü ele geçirmeden atları veya diğer binekleri üzerlerinden geçirmek çok daha zordu ve bunlar korunuyordu. Kulelerin, mil kalelerinin veya diğer küçük kalelerin garnizonları ufaktı, bu yüzden güçlü bir grubun onları yenmesi muhtemeldi. Ancak bu kaçınılmaz olarak zaman aldı, zayiat riskine yol açtı ve alarm verileceği anlamına geliyordu. Nehirlerin veya diğer engellerin olmadığı sınır bölgelerini geçmek daha kolaydı. Kuleler, kaleler ve devriye gezen garnizonlar, tespit şansını artırdı ve görülmemek için zeminin veya karanlığın dikkatli kullanılması şarttı.

Roma sınırlarının hiçbiri, kararlı her saldırganın içlerinden geçmesini engelleyemedi. Bazılarını durdurdular ve geri kalanı için onları tespit etme ve alarm çalma şansını artırarak zorlaştırdılar. Kaynaklarımıza göre, baskın çeteleri yağma yaparken ya da evlerine dönerken yakalandılar, ancak neredeyse hiçbir zaman bir eyalete giriş yolunda değildiler. Saldırganlar ne zaman ve nereden geçeceklerini seçebiliyorlardı, Roma birlikleri ise her olası yaklaşımı kapsayacak şekilde geniş bir alana yayılmıştı. Bu nedenle, çeteler bölgeye baskın yaptıklarında bile, kule ve kalelerin garnizonlarının çoğu yanlış yerde, kendi bölgelerinde olmayan bir şeyi izliyor ve bekliyor olacaktı. Bu gibi durumlarda genel sayılar saldırıya tepki verebilecek güçlerden çok daha az önemliydi. Alarm ne kadar hızlı çalınırsa, savunucuların yanıt verme şansı o kadar artardı.

İlerleyen ordular, geçtikleri yerleşim yerlerini rutin olarak yaktı. Caesar bir keresinde bunu yapmadı ve saldırdığı kabilenin çoğunu tarlalarda çalışırken yakalayarak sürpriz yaptı; tahkim edilmiş yerlere kaçma uyarısı almamışlardı. Daha büyük baskın çeteleri genellikle benzer yıkıcılıkla hareket ediyorlardı, sayılarının çokluğunun onları görünür kıldığının farkındaydılar, bu yüzden gizlilik kullanışsızdı. Ayrıca, daha küçük kuvvetlere kıyasla daha yavaş hareket ettiler ve çok sayıda farklı grup ve bireyden oluşuyorsa, liderleri açısından kontrol edilmeleri daha zordu. Alarm düşman yaklaştığı takdirde sivil topluluklar tarafından çalınabilir. Cicero, soyguncular bölgeye saldırdığında Sicilya'daki bir tapınaktaki muhafızların ve nöbetçilerin kasaba halkını bağırarak ikaz ettiğinden söz eder; bu durumda

soyguncular Verres tarafından gönderilmişti. Farklı kasabada meydana gelen başka bir olayda tapınak muhafızları, saldırıya direnmek için silahlanan ve toplanan komşularını ikaz etmek için bir inek boynuzundan yapılma borazan çaldılar. Talmud, nöbet tutturulan ve koçboynuzundan yapılma borazanı çalarak alarm vermesi tembihlenen bir köylüden bahseder. Bekçi köpekleri de vardı ve hahamlar, "Zincirli tutulmadığı müddetçe kimse köpek bakmayacak, istinası sınıra yakın kasabalardır, orada da köpekler sadece geceleri zincirsiz tutulabilecektir" kararına vardı.[34]

İster bir köyde büyük bir villanın parçası olsun isterse de askeri karakol sisteminin yol boyunca veya kısmi bir parçası olsun, gözcü kuleleri olası saldırganları gözlemek ve tespit etmek maksadıyla yüksek platformlarıyla savunma amaçlı yapılardı. Ordu tarafından inşa edilen bazı kulelerin işaretle veya yükseltilmiş bayrakla tehlike uyarısı sinyali vermesi amaçlandı, bazı yapılarda daha ayrıntılı bir mesaja izin veren bir semafor sistemi de vardı. Basit bir alarm bile, ister siviller ister yakındaki en büyük garnizon karakolu olsun, işareti görebilen herkesi uyarırdı. Bilgi aktarmanın en ayrıntılı yolu, atlı ulak tarafından taşınan yazılı bir mesajdı. Kalelerde atların bulunması kuvvetle muhtemeldir ve bazı kulelerde süvari ve bineğinin olması da yaygın olabilir. Aksi takdirde bu, ana garnizonun kulenin adamlarının ne gördüğünü öğrenmek için bir süvari göndermesi ve ardından bilgi ile geri dönmesi anlamına gelirdi. En acil durumlar dışında, bir garnizonun saldırıyla başa çıkmak için devriye veya yardım kuvveti hazırlamasının zaman alacağı göz önüne alındığında bu mümkündür. Tepki sürelerinin dakikalardan ziyade saatlerle ölçülmesi daha olasıydı.

Bu türden bir raporun parçası, Mısır'ın Kızıldeniz'deki limanlarına giden yolları izleyen karakollardan birinden günümüze ulaşmıştır. Elimizde kullanılmış bir amforanın oldukça düz yüzüne yazılmış bir kopyası bulunur. Bu tür çanak çömlek veya *ostraka* parçaları papirüse nazaran yaygın ve ucuz alternatifti, ancak bu durumda amfora kısmen kırılmış ve metnin bir bölümünü de beraberinde götürmüştür. Gerçek rapor kuşkusuz daha kolay taşınabilir papirüs veya tahta bir yazı levhası üzerine yazılmıştı. *Cohors II Ituraeorum equitata* kıtasında Proculus *centuria*'sından süvari Antonius Celer tarafından yazılan ve aynı yardımcı birlik cohors'undaki centurion Cassius Victor'a gönderilen bir nottur ve Patkoua'daki karakol/yol üssüne "altmış barbar" tarafından yapılan saldırıyı anlatır. Konumu tam bilinmemekle birlikte yol boyunca uzanan, tümü kuyularla donatılmış ve kare şeklinde yüksek taş duvarlarla korunan bir dizi küçük karakoldan biriydi. Celer herhangi bir resmi rütbeye sahipmiş gibi görünmüyor ve bir düzine kadar adamdan oluşan garnizonun komutan vekili olarak atanmış sıradan bir askerdi. Kale içinde ve çevresinde barınan sivil gezginler de olaya dahil oldu ve muhtemelen saldırganların ana hedefi onlardı. Bir kadın ve iki çocuk kaçırıldı ve iki çocuktan biri ya da

başka bir çocuk daha sonra ölü bulundu. "Saldırı, günün onuncu saatinde başladı ve gecenin ikinci saatine kadar devam etti ve ertesi gün şafağa kadar da sürdü. Serenus *centuria*'sından piyade Hermogenes öldürüldü." En az iki asker daha yaralandı, "Victor & Valerius Firm ... *centuria*'sından süvari Damanais ... ve Proculus *centuria*'sından ... atı da dahil." Rapor yol boyunca Myos Homos limanındaki ana garnizona gönderildi ve ardından praefectuslar, centurionlar, decurionlar, *duplicarii*, *sesquiplicarii* ve mevzi komutanları (muhtemelen başka resmi rütbesi olmayan Celer gibi) tarafından yönetilen tüm ileri karakollara dağıtıldı.[35]

Diğer belgeler, Mısır çölünde ordu tarafından işletilen taş ocağı alanından hayvanların çalındığını kaydederken, Kuzey Afrika'dan gelen *ostraka*'da göçebe gruplarının görüldüğünden söz ediliyor. Bu tip bilgiler kaydedilip dağıtıldı. Patkoua'ya yapılan saldırı durumunda, bölgedeki tüm askeri karakollar, 'barbar' baskıncıların varlığı konusunda uyarıldı. Daha büyük garnizonlar baskıncıları yakalamak için hazırlanırken, yolcuları tehlikeye karşı uyarabilecek şekilde nöbet tuttular. Önceden uyarılan siviller, tercihen binalarda karşılıklı koruma için saklandılar veya toplandılar. Hayvan ağıllarıyla çevrili evleri olan basit bir Demir Çağı çiftliği bile, sakinlerine açıkta kalmalarından daha iyi bir şans verdi. Onların uyarıldıklarını ve hazır olduklarını gören bir avuç baskıncı savaşma riskine girmektense başka yere bakmaya karar verebilirdi. Çevredeki hendekler ve hayvan ağılları, çiftlik hayvanlarını veya esirleri gizlice yakalamayı çok daha zor hale getirdi. Sahipler, aileler, işçiler ve mevcut olan her şeyle donanmış köleler tarafından savunulan villanın dayanıklı biçimde inşa edilmiş ev ve iş yeri binaları, güçlü bir direniş sergileyebilirdi; bu, gezginlerin yanlışlıkla haydutlarla karıştırıldığı, köpeklerin üzerine saldırdığı ve menzilli silahlarla hedef alındığı Apuleius'un eserindeki bir paragrafta da gösterilir. Sağlam kapılar ve kilitler, normalde "askeri" savunma olarak kabul edilmeyecek olsalar bile, küçük saldırgan gruplara engel teşkil ediyordu. Bu tür engeller aşılabilir, ancak zayiat ve gecikme riski vardır. Daha büyük villalarda çalınmaya değer çok şey bulunduğunu bilen büyük baskın çetelerinin caydırılması pek mümkün değildi. Rhineland'da Regensburg-Harting yakınlarındaki bir villa alanında yürütülen kazılar, MS 3. yüzyılın başlarında yağmalandığını ve on üç iskeletin bir kuyuya atıldığını gösterir. Bazıları parçalara ayrıldı ve kısmen kafa derisi yüzüldü; bu Avrupa Demir Çağı'ndaki nadir kafa derisi yüzme örneklerinden biridir.[36]

İş savaşmaya gelirse, baskıncılar büyük ihtimalle kazanacaktı, çünkü onlar şiddet kullanmakta daha yetenekliydiler ve çoğu sivilden daha donanımlıydılar. Küçük asker müfrezeleri de eğer çok daha fazla mücadele edebilirlerse savunmasızdı. Bir gözetleme kulesinde konuşlanmış bir avuç adam ciddi bir saldırıya karşı uzun süre direnemeyecek durumdaydı. Korunmaları, baskıncıların onlar için zaman ayırıp onları öldürürken kayıp vermeye yanaşmamalarına ve askerlerin

silahları dışında elde edilecek asgari yağmayla bu kayıpların dengelenebilmesine dayanıyordu. Patkoua'daki küçük kalenin garnizonunun küçük olmasına rağmen aralıklı biçimde süren uzun bir saldırıya karşı direnmesi muhtemeldir.

Çarpışma bittiğinde, kurbanları yağmalamak zaman aldı. Caesar, MÖ 53'te Eburones kavmini cezalandırmak istediğinde, görevi lejyonlarına vermek konusunda isteksizdi. Kabileler dağınık evlerde ve çiftliklerde yaşıyordu, bölgeyi iyi bilmeyenler için bulması zordu. "Bu yerler çevredekiler tarafından biliniyordu ve bu nedenle mesele, bir bütün olarak ordunun korunması için değil, ama bireysel askerlerin korunması için ... büyük bir özen gerektiriyordu ... Çünkü yağma tutkusu birçok insanı çok uzaklara çekmeye müsaitti." Kendi adamlarını riske atmaya gönülsüz olan Caesar, "komşu devletlere haberciler gönderdi ve ganimet umuduyla hepsini Eburones kavmini yağmalamak için kendisine katılmaya davet etti, böylece lejyon askerlerinden ziyade, ormandaki Galyalıların hayatlarını tehlikeye atmış oldu."[37]

Sığır, koyun veya diğer çiftlik hayvanları toplanmalı ve daha sonra yoldan çıkmalarını önlemek için izlenmeliydi. İnsan tutsaklar kısıtlanmalı ve kaçmaları engellenmeliydi. Gizli değerli eşyaları bulmak zaman ve ustalık gerektiriyordu. Modern Çağ'da bulunan sikke gömülerinden birkaçı adak olarak gömüldü, ancak gömülerin çoğunluğunun onları geri almak için geri dönemeyen sahipleri tarafından onları güvende tutmak için gömüldüğü muhakkak. Regensburg-Harting'deki villanın sakinlerinin zarar görmesi, öylesine bir vahşet veya sırlarını açıklamaya zorlamak için yapılan işkence olabilir. Antik dünyada savaş son derece acımasızdı ve savaş tutsakları rutin olarak şiddete veya cinayete, kadınlar ise tecavüze maruz kaldılar, neredeyse tek korunmaları fidye veya köle olarak satılma değerleriydi.

Bu, kurbanlar için küçük bir teselli olsa da, yağmalamak ve kutlama yapmakla meşgul olan baskıncılar son derece savunmasızdı. Caesar'ın da belirttiği gibi, yağma arayışı ister kırılmış bir ülkede, ister bir kasaba ya da köyün ara sokaklarında olsun yağmacıları dağıttı ve onların dikkatsiz ve hazırlıksız olmalarına neden oldu. Britannia'da iki yardımcı birlik cohortesi, yağma ihtimalini kullanarak onları tuzağa çeken Silures kavmi tarafından pusuya düşürüldü ve yok edildi. Claudius yönetiminde, Chatti yağmacılarının saldırısı Yukarı Germania'da paniğe neden oldu. Bunun üzerine legatus Publius Pomponius, bir süvari *ala* tarafından desteklenen Vagiones ve Nemetes yardımcı birliklerini, akıncıların yolunu kesmeleri ya da dağılırlarsa onları kuşatıp şaşırtmaları talimatıyla gönderdi. Roma birlikleri iki kola ayrıldı; bunlardan sola doğru ilerleyen biri, ganimetlerine sefahatle kendini adamış yeni dönen yağmacı birliğini tuzağa düşürdü.

Yaklaşık MS 366'da Romalı keşif kolu, birkaç villayı yağmaladıktan sonra dinlenen bir grup German akıncı buldu. Romalılar, ormanlık alanla görüş alanın-

dan korunarak özenle yaklaştılar ve tam bir sürpriz yaşadılar. Savaşçılardan bazıları içki içiyor, bazıları banyo yapıyor, bazıları da saçlarını kızıla boyuyordu.[38]

Baskıncılar evlerine kaçınılmaz olarak saldırdıklarından çok daha yavaş döndüler. Hayvanlar sürülmeli, kimi genç ya da yaşlı, kimiyse uzun yolculuklara alışmamış insan tutsakları ilerlemeye zorlanmalı ve yakın gözetim altında tutulmalıydı. MS 4. yüzyılda Perslerin, orduları Roma eyaletlerine baskın yapmaktan geri dönerken ayak uyduramayacak kadar yaşlı veya zayıf tutsakların ayaklarını sakatlayarak terk ettiklerine dair korkunç bir hikâye vardır. Ganimetlerin taşınması gerekiyordu ve genellikle ağır veya hacimliydi, bu da hamallar, yük hayvanları veya arabalarla taşınması gerektiği anlamına geliyordu. Son yıllarda, German akıncıların bu yağmaları eve götürmeye çalışırken Ren Nehri'nin çamuruna batmış yağmayla doldurulmuş arabaları bulundu. Bir baskının başarısı ne kadar büyükse, grup o kadar yavaş ilerliyordu. Tekerlekli ulaşım, onları iyi gidişle ve genellikle bilinen yollar veya patikalarla sınırladı ve rotalarını tahmin edilebilir hale getirdi. Arabalar, sürüler ve tutsaklar, nehirlerin köprü üzerinden, iyi bir sığlıktan veya çok sayıda kayık ve sal kullanılarak geçilmesi gerektiği anlamına geliyordu. İster hendek, ister duvar, ister alçak duvar olsun, isterse de bunların bir kombinasyonu olsun doğrusal engeller imparatorluktan kaçmaya çalışan yüklü bir savaşçı grubu için çok daha zorlu engellerdi.[39]

Tacfarinas, topladığı ganimeti korumak için kamp kurduğunda hızla ilerleyen, Romalı askeri yürüyüş kolu tarafından yakalandı. Chatti kavminin Yukarı Germania'ya düzenlediği baskında, ikinci Roma kuvveti:

> ... sağdaki daha kısa yolu seçenlerse, düşmanla karşılaşıp, çatışmayı göze alarak düşmana daha ağır zarar verdi. İntikam almak için sabırsızlanan Chatti kavminin kendilerine savaş fırsatı vereceği umuduyla ganimetler ve onurlarıyla yüklü olarak, Pomponius'un lejyonlarla beklediği Taunus tepelerine döndüler. Ancak bir yanda Romalılar ile diğer yanda ezeli düşmanları Cherusci kavmi arasında kalmaktan korkan Chatti kavmi, Roma'ya heyetlerini rehinelerle birlikte gönderdiler ve *ornamenta triumphalia* Pomponius'a verildi.[40]

Baskıncılar geri çekilmeden önce bir eyalete çok uzaklara gitmediyse, normal şartlar altında Roma ordusunun unsurları tarafından ele geçirilmeleri çok muhtemeldi. Hadrianus Duvarı'ndan bir sunakta, "bir grup Corionototae'ı katlettikten sonra en etkili gücün tanrısına adağından dolayı süvari praefectusu Quintus Calpurnius Concessinius tarafından dikildi" yazar. Öte yandan Corionototae'ın kim olduğuna değinilmemiştir, önemsiz kimseler olmaları muhtemeldir, ancak yazıt edebi kaynaklarımızın hiç bahsetmediği, tıpkı Patkoua *ostrakon*'undaki gibi sınırlardaki küçük çaplı çatışmalara bir bakış sunar.[41]

Kule ve küçük kale sistemlerinin kurulması 1. yüzyılın sonlarından itibaren daha da yaygınlaştı ve daha sonra bazı yerlerde düz bir hat üzerine kurulan sur benzeri yapılarla tamamlandı. Bütün bunlar, daha büyük kalelerde garnizon oluşturan birimlerin önemli ölçüde buralara dağıtılması anlamına gelir. Roma ordusunun büyük kısmı sınır bölgelerinde ya da eyaletlerin içindeki dağlık veya diğer zorlu bölgelerde konuşlandırıldı ve önemli sayıda asker ufak gruplara bölünüp dağıtıldı. Bu sınır bölgelerinde ve Kızıldeniz limanlarına giden yollar gibi kontrollü bölgelerde hareket, bu güzergâhlardaki halklar üzerinde geçiş ücretleri, vergiler ve diğer icraları toplamaktan da sorumlu olan Roma ordusu tarafından kısıtlandı ve düzenlendi. Bu mali rol önemliydi, ancak askeri varlığın ve görevinde ona yardımcı olmak için inşa edilen yapıların ve üslerin büyük ölçeğini tek başına haklı çıkaramaz. Kontrollü hareket, potansiyel baskıncıların eyaletler hakkında faydalı bilgiler edinmesini de zorlaştırdı. Sınır sistemlerinin hiçbiri, bütün saldırganların geçişini önleyemediği gibi tarihte her türlü saldırıya karşı zapt edilemez bir savunma sistemi de yoktur. Roma sınır savunmaları, saldırganların geçmesini zorlaştırdığı, onları yavaşlattığı ve tespit etme şansını artırdığı ve ardından grubun kaçmasını daha da zorlaştırdığı için değerliydi.

Grup tespit edilince saha kuvvetleri onun karşısına çıkıp açık savaşta yenmek için toplanırken ordu onları gözlem altında tutabilecek bir konumdaydı. Her yerde savunma yapmak imkânsızdı, Tacfarinas'a karşı yapılan seferlerde de görüleceği gibi Roma ordusunun büyük gücü savaştaki becerisiydi. Bir isyanın ilk aşamalarında olduğu gibi, zafer kazandıracağından emin olmak için yeterli birlik toplamayı beklemek ile baskıncıları yakalamak için yeterince hızlı hareket etmek arasında tehlikeli bir denge vardı. Ancak bir baskın, saldırganlar yağma ve başarılarıyla övünerek ana vatanlarına ulaşabildilerse başarılı olabilirdi. Bu bağlamda baskıncıların bir eyalete girerken mi yoksa çıkarken mi yakalanıp yenildiğinin bir önemi yoktu. Yağma toplamak, akıncıları daha yavaş kılıp ve yer tespitini çok daha kolay hale getirdiğinden, çıkarken yakalanmaları her zaman çok daha olasıydı. Şayet eyalete bir garnizon kurulduysa, baskıncı grup eyalette ne kadar kalırsa şans faktörü de haliyle o kadar Romalıların lehine değişiyordu.

Aynı tanıdık baskın modeli, tüm dönemimiz boyunca görülebilir ve bir bütün olarak antik dünyanın tipik örneğidir. Komşu zayıf görünümü verdiğinde yağma saldırısı yaşaması olasıydı, elde edilen her başarı baskınları daha sık hale getirip ölçeğinin daha da büyümesini teşvik eder. Buna karşılık, ilerlemeyi başaramayan her grup ve daha da ötesinde her biri yakalanıp kötü bir şekilde hırpalanmış veya yok edilmiş gruplar, gelecekteki olası saldırıları caydırırdı. Tam ölçekli savaş ile

küçük baskınlar ve çarpışmalar arasında basit bir ayrım yoktu, çünkü biri doğal olarak diğerine yol açtı. Ordunun ve kalelerinin, kulelerinin, hatta daha fazlasının fiziksel mevcudiyeti, German kabilesinin toprakları etrafındaki insansızlaştırılmış toprak şeritleri gibi kendi içinde caydırıcıydı. Hadrianus Duvarı gibi bir şey, manzara boyunca uzanan çok görünür bir varlıktı. Bazı sınırlarda ordu, kabilelerin idrak edebildiği güç sembolünün kullanımıyla belirli bir mesafeye kadar uzanan topraklarda nüfusun bulunmamasını sağladı, anlaşmalarda bu mesafe 8 ila 16 kilometreye denk gelmektedir.[42]

Bu asla yalnızca dengeli savunma ve düşmanları yerleşik bölgelerin dışında tutmakla ilgili bir sorun değildi. Sınırların ötesindeki diplomatik faaliyetin yanı sıra, ordu imparatorluğun dışında da agresif bir şekilde hareket etti. Yukarı Germania'nın elçisi Pomponius, baskın gruplarını yok ettikten sonra Chatti kabilesini büyük bir savaşa çekmeyi umuyordu. Bunun yerine kabile barış için müzakere etti ve Cherusci kabilesinden korktukları için Roma'nın dayattığı şartları kabul etti. Romalılar bir kabileyi veya lideri diğeriyle savaşması için desteklediler ve ayrıca kendi kabile topraklarına baskınlar düzenlediler, yaktılar, yağmaladılar, öldürdüler veya esir aldılar. Bu, ezici bir şekilde güçlü ve kararlı düşmanlar olarak itibarlarını pekiştirdi. Sınıra en yakın topluluklar Roma cezalarına en çok maruz kalanlardı, çünkü onlara ulaşmak kolaydı ve yerleşimlerinin yerleri ve topraklarından geçen yollar iyi biliniyordu. Romalıların sınırların ötesindeki toprakların daha derinlerine inmeleri daha zor ve riskliydi ama imkânsız değildi ve sonuç olarak oradaki liderlerle hediyeler ve diğer diplomasi biçimleriyle dostluk kurmaya çalışılması daha olasıydı.

Roma'nın sınırlarının güvenliği, barışın Roma zaferinden geldiği inancına uygun olarak, komşularına hükmetmeye dayanıyordu. Roma'dan korkulması gerekiyordu, bu da onun gücünün sürekli bir hatırlatıcısı olarak kudretinin sergilenmesi demekti, saldırganlara acımasızca müdahale edildi ve onları desteklediğine inanılan topluluklar ateş ile kılıçla perişan edildi. Bu tür yöntemler etkiliydi, ancak sevgi kazanma konusunda pek işe yaramazdı ve haliyle eski nefretleri güçlendirdi. Bu da eyaletlerin daha az iyi savunulduğuna inanıldığında saldırıların gerçekleşmesi olasılığını daha çok artırdı. Bir isyana karşı savaşmak, başka sınırda hareket etmek veya iç savaşta yer almak için birliklerin başka bir yere nakledilmesi, garnizonların eylemsizliği veya hareketsizliği gibi, bu tür bir zayıflığın işaretiydi. Yeni gelen valilerin yavaş yanıt vermesi bekleniyordu ve bazı imparatorların temkinli olduğuna inanılıyordu.[43]

Bazen çok sayıda baskıncı sınırı geçti ve onları karşılamak için toplanan güçleri yendi. Böyle bir yenilgi ya da birlikler gönderildiğinde eyalet garnizonunun büyüklüğündeki önemli azalma, savunmaları zayıf bıraktı, böylece baskıncılara

yönelik olağan kısıtlamalar uygulanamadı ve baskıncıların mümkün olduğunca çabuk kaçmasına gerek kalmadı. Baskıncıların yerleşmek, ana hedefleri aramak ve Romalılar onları yakalamadan önce kaçmak isteyen çetelerin normalde göstermeyi reddettiği titizlikle yağmalaması için zamanları vardı. MS 1. yüzyılda ve yine Marcus Aurelius'un Marcomanni savaşları sırasında Kuzey Britannia'da ve Tuna Nehri'nde bu tür şeyler birkaç kez yaşandı. Son olayda ordu, imparatorluğu kasıp kavuran ve hepsinden daha hızlı bir şekilde kalabalık şehirlerde ve ordu üslerinde yayılan korkunç salgınlarla zayıflamıştı.

Yine de bu tür ciddi başarısızlıklar nadirdi. Büyük saldırılara az rastlanırdı ve çoğu durumda Roma askeri tepkisiyle ciddi şekilde cezalandırılırdı. Sınırlar nesilden nesile korundu ve bazen bilim insanlarının onları savunma hatları olarak değil de insanların ve hayvanların hareketini düzenleyip vergilendirmek için tasarlandıkları biçiminde tasvir etmelerinin nedeni budur. Roma ordusunun bu denli büyük bir kısmı tarafından yaratılan ve yönetilen sınır sistemlerinin bu işlevi yerine getirmesi çok muhtemeldir, ancak sonuçta ortaya çıkan gelirin ilgili masrafı karşılaması pek olası değildir. Garip bir şekilde sınır sistemlerinin askeri anlamdaki başarısı, bazı bilim insanlarının karşılarında ciddi bir tehdit olmadığına ikna etti. Ordunun sınır bölgelerinde konuşlandırılması, baskınların yarattığı sorunlar düşünüldüğünde büyük anlam ifade eder. Bununla başa çıkmak için çok iyi tasarlanmışlardı ve genel olarak oldukça etkiliydiler. Bu, büyük ölçekli savaş için tasarlanmış bir ordunun alışkanlıklarını değiştirmek anlamına geliyordu, ancak Romalılar değişen koşullara uyum sağladılar ve kendilerini buna göre ayarladılar. Savunma sisteminin büyük kısmı ancak MS 3. yüzyılda baskıyla karşılaşabildi.

XIV
PAX ROMANA'NIN ÖTESİNDE

"Britannia ile İspanya arasında yer alan ve aynı zamanda Galya Denizi'ne de hâkim olan İrlanda'nın, karşılıklı yararları için İmparatorluğumuzun en etkili kısımlarını birleştireceğine inanıyorum.
Bu ada, Britannia'ya kıyasla daha küçük boyutlarda... Toprak, iklim ve sakinlerinin karakteri ve yaşam biçimleri bakımından Britannia'dan belirgin bir şekilde farklı değildir; tüccarların ticareti sayesinde adaya ve limanlarına yaklaşımlar hakkında daha iyi bilgi sahibiyiz."

- Tacitus, MS 1. yüzyılın sonu.[1]

DIŞARI

Roma, askeri güç ve diplomasi kombinasyonuyla sınırların ötesinde yaşayan halklara hükmetmeyi amaçladı. Eyaletler içinde, arasında ve müttefik krallıklar ile farklı şehirlere veya topluluklara ait alanların kesin sınırlarını gösteren sınır taşları ve diğer belirteçler günümüze ulaşsa da imparatorluğun bittiği yerdeki dış sınırlara dair hiçbir iz bulunmaz. Geçmişte olduğu gibi Romalılar, diğer halkları veya hükümdarları kendileriyle eşit görmeyi reddetmiş ve onlara hiçbir hak tanımamıştır. Roma'nın *imperium*'u sabit bir noktada bitmedi ve bitemezdi. Parth iktidarının gerçekliği yadsınamaz olduğunda bile, imparatorluk ideolojisi Parthları Roma'nın *imperium*'una boyun eğmiş müttefikler olarak takdim etti. Bu anlamda Romalılar tarafından kendilerini yönetmelerine "izin verilmiş" olsalar da, imparatorluğun parçasıydılar. Doğrudan Romalılar tarafından yönetilen topraklar ile başka yasalar ve kralın otoritesinin hâkim olduğu müttefik devlet arasında bir sınır tamamen kabul edilebilirdi.[2]

Bunların hiçbiri, sınır eyaletlerinin sınırlarının nerede olduğunun net olmadığı veya gezginlerin imparatorluğu ne zaman geçtiklerini veya ne zaman ayrıldıklarını bilmeyecekleri anlamına gelmiyordu. Bu bölgeler, ister bir nehir hattı, insan yapımı fiziksel engel veya askerlerin karakollarının varlığı ile belirlenmiş olsun, ordu

tarafından sıkı bir şekilde kontrol edildi ve düzenlendi. Hem Romalılar hem de komşuları, bazı sınırların önünde tutulan nüfusun bulunmadığı toprak arazilerinin ölçüsünü açıkça biliyorlardı. Zaman zaman kabileler bu bölgenin bazı kısımlarını işgal ettiler, ancak bilmediklerinden yaptıkları bir şey değil, yasağa bilinçli meydan okumaydı. İmparatorluğun sınırlarına bitişik yaşayan herkes, Roma'nın getirdiği kısıtlamaların ve tek taraflılığının çok iyi farkındaydı. Romalılar toprağa yerleşimci yerleştirmedi ve eyaletlere erişimini kısıtladı, ancak imparatorluk sınırlarının çok ötesine her istediklerinde müdahale ederek kendi eylemlerinde hiçbir sınır kabul etmediler. Liderler ve halklar, legatusların saldırganlığına ve hepsinden önemlisi, *princeps*'in tutum ve önceliklerine bağlı olarak değiştiğinin farkında olarak, eylemlerinin düşmanca bir Roma tepkisini kışkırtma şansını değerlendirmek zorunda kaldılar.

İmparatorluğun sınırlarının, eyalet nüfusu ile dışarıdaki halkları tamamen ayrı tutan geçirimsiz tahkim edilmiş hatlar olması asla amaçlanmamıştı. Romalılar yalnızca güçlerini sınırların çok ötesine taşımayı amaçlamakla kalmadılar, aynı zamanda, bu onların kontrolleri altında olduğu sürece, insanların imparatorluğa girip çıkmalarına izin verilmesi hem bekleniyordu hem de arzu edilen bir şeydi. Bazen bu, eyaletlerdeki topraklara yerleşmek için büyük grupların, hatta tüm kabilelerin kabulü anlamına geliyordu, mesela örneğin Plautius Silvanus'un Moesia'daki görev süresi boyunca. Bu türden kitlesel göç nadirdi ve günlük manada hareket daha küçük ölçekliydi ve çoğu durumda ticaretle bağlantılıydı. Baskın ve ticaret, tıpkı Viking döneminde ve insanlık tarihinin çoğunda olduğu gibi, Roma döneminde de el ele gitti. Barış içinde yapılan ticaret daima daha yaygındı, çünkü haydut örneğinde olduğu gibi bir bölge ve ekonomi istikrarsızlaşmadığı, nüfusunu yerleşimi terk etmeye veya soygunculuğa zorlamadığı takdirde ancak sınırlı sayıda baskıncıyı destekleyebilirdi, bu MÖ 2. yüzyılda Lusitania ve Uzak İspanya'nın geniş bölgelerindeki durumdur. Principatus altında, sınır bölgelerindeki güçlü askeri varlık, bu tür durumların gelişmesini engelledi. Saldırganlar caydırıldı veya onlara karşılık verildi ve sistemin bozulduğu nadir durumlar ise kısa sürede tadil edildi.

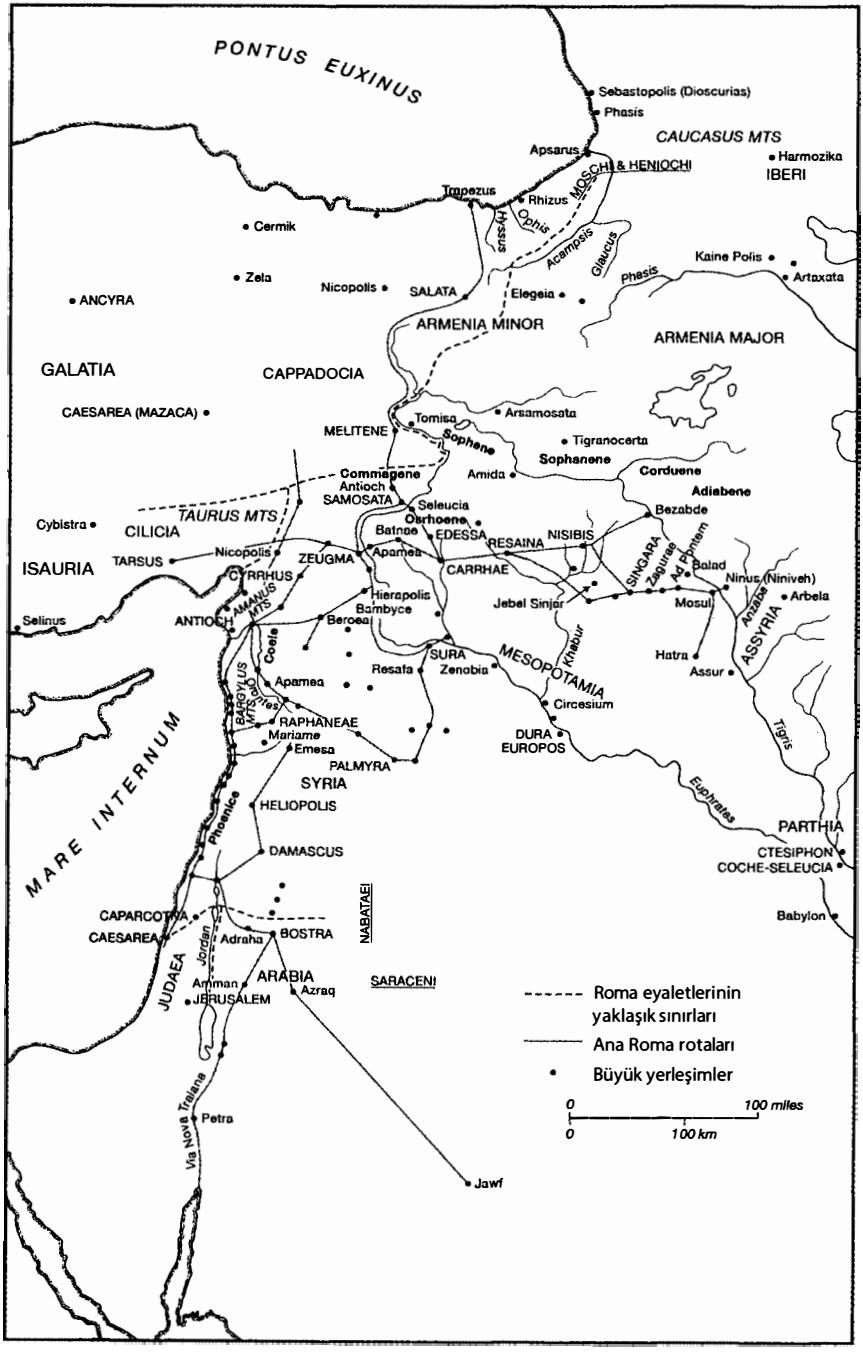
Sınır sistemleri, Romalıların bu bölgelere hâkim olmasına ve hareketi kontrol etmesine izin verdi, ancak bir tehdit olarak görüldüğünde onu engelledi. İnsanlar, mallar ve aslında fikirler imparatorluğun sınırları boyunca her iki yöne de geçti, ancak bu geçiş resmi gözetim altında yapıldı. Bundan kaçmak imkânsız değilse de zordu ve birçok kabile üyesine belirlenmiş pazar yerleri dışında imparatorluğa geçme yasakları uygulanmış gibi görünüyor. MS 70'te, Rhineland'daki Civilis isyanı sırasında, isyancıların başarısı, müttefiklerinin nehrin doğu yakasından serbestçe geçmesine izin verdi. Tacitus, Tencteri kabilesinin artık istedikleri yerden geçebil-

dikleri ve artık "silahsız ve neredeyse çıplak, koruma altında ve ayrıcalık için bir bedel ödeyerek" eyalet topluluklarına girmedikleri için çok mutlu olduklarını söylüyor. Artık Köln'deki Roma kolonisiyle müttefik olan Tencteri kabilesinin elçileri, şehrin surlarını dostluk işareti olarak yıkmaya ikna etmeye çalıştı. Sömürgeciler ihtiyatlı bir şekilde o an için bunu yapmayı reddettiler ve kabile üyelerinin şehre iş için geldiklerinde bunu sadece gündüz saatlerinde yapmaları ve silah taşımamaları konusunda ısrar etmeye devam ettiler.[3]

Nehirler, dağ geçitleri, yollar ve tahkim edilmiş hatlar, tüccarların ve diğer gezginlerin askeri karakollar tarafından gözlemlenen ve kontrol edilen geçiş yerlerine kanalize edilmesine yardımcı oldu. Bu, diğerlerine daha fazla özgürlük verilirken belirli grupların alıkonup geri çevrilmesini ya da yalnızca belirli pazara girmelerine izin verilmesini mümkün kıldı. Hayvanlarının ve yüklerinin tamamı kayıt altına alındı, belirlenen yerlerden yolculuklarına devam etmeleri için geçiş ücreti veya haraç ödemeleri alındı. Tencteri kabilesi bu yüke içerlemişti, ancak ödemeye mecburdular ve kısa süre sonra isyanın çökmesi ve normal eyalet yönetiminin restorasyonunun ardından sistemin geri dönüşü ile karşı karşıya kaldılar. Mısır çölünden Kızıldeniz limanlarına giden yollarda yolcular, yolculukları sırasında ve yine limana vardıklarında, mallarıyla gemiye binmelerine izin verilmeden önce ücretlendirilir, hareketleri geçişlerde takip edilirdi. Sistem iyi kurulmuş ve net bir şekilde anlaşılmıştı, böylece nakliyeciler ve hayvan sürücüleri, insanları ve malları taşıyarak geçimini sağlarken, diğerleri güzergâh boyunca hizmet verdi. Bir çömlek *ostrakon*'u, bir fahişenin askeri bir karakola veya *praesidium*'a kiralandığını kaydeder:

> ... Ptolema'ya çok selamlar ... Procla'yı quintana [işlemler ve mallardan alınan beşte bir vergi] ile 60 drakhmi karşılığında Maximianon'un praesidium'una bıraktım. Lütfen onu, size bu ostrakon'u getiren eşek şoförüyle birlikte gönderin. 8 drakhmi ücretini ödedim, 12 drahmi depozitoyu aldım. Eşek sürücüsünden [eksik] drakhmiyi alın. Pelerinini ona verin. Ona pelerinini vereceğim. Aksi halde vermem. Selamlar.

Yazar muhtemelen yerel temsilcisine yazan pezevenktir ve fahişenin çöl karakoluna gitmesi için işe alındığı diğer *ostraka*larda kaydedilmiştir. Garnizondaki askerlerin yanı sıra, gezginler de bu kalelerdeki kuyulardan su çekmek ve dinlenmek için rutin olarak dururlardı, bu yüzden iyi bir iş şansı vardı. Procla gibi kadınların ordu tarafından mı, bir araya toplanmış asker grupları tarafından mı, yoksa faaliyetlerinden kâr elde etmek isteyen başka biri tarafından mı işe alındığını bilmiyoruz. Yoldan geçen bir fahişenin ücreti, bir askerin karısı veya başka bir kadın için alınandan daha yüksekti.[4]

Doğu sınırı ve Parthia sınırı

Sınır bölgelerinde bu kadar çok sayıda Romalı asker bulunması, yeni talepler ve yeni pazarlar yarattı. Ticaret, orduları beslemek için devlet tarafından yürütülen sistemi sırtladı ve kısa sürede kendi ivmesini geliştirdi. Yiyecek, içecek ve giyecek alım satımı, imparatorluğun karşı uçlarındaki garnizonlardaki subay ve askerlerin yazışmalarında belirgin bir şekilde yer alıyor. Rhineland gibi bölgelerde, bu kadar büyük birlik ve hayvan yoğunluğu, yalnızca çevredeki bölgenin ürünleriyle sürdürülemezdi ve bu garnizonlar en başından beri sınırın ötesindeki halkların kaynaklarından yararlandı. Bazen bu, Roma ile ittifaklarının parçası olarak kabileden, örneğin Frisii kabilesinden sığır almak gibi bir vergi şeklini aldı. Çiftçiler ve çobanlar, ürünlerine büyük bir talep olduğunu, Romalıların ayakbastı paraları ve haraçlarından sonra bile iyi bir bedel ödediğini daha sık fark ettiler. Ordu, tahıl ve etin yanı sıra, deri çadırlar, hayvanlar için eyerler ve koşum takımları, kemerler, çizmeler, giysiler ve kalkan örtüleri yapmak için sürekli hayvan derisi tedarikine ihtiyaç duyuyordu.[5]

Tüccarlar, sefer sırasında ordu birimlerinin ardından gitti. Augustus'un evlilik yasağına rağmen birçok asker "eşler" aldı ve onları peşi sıra gelen aileler kurdu, böylece neredeyse kale inşa edilir edilmez etrafında sivil yerleşim büyüdü. Üssün kalıcılığı kesinleştiğinde bu *canabae* gelişti ve düzenli olarak daha organize hale geldi ve çoğu zaman *vicus* resmi statüsünü kazandı; vicus genellikle kalenin kendisinden daha geniş bir alanı kapsayan bir yerleşimdi. Ordu yoluna devam ederse, bazı eski üsler kendi başlarına kasabalar haline geldi veya koloniler olarak kuruldu. Bütün bunlar, ordudaki asker ve kölelerin dışında Roma ordusunun bir bölgede kurulmasının nüfusunu büyük ölçüde artırdığı anlamına geliyordu. Ağır garnizonlarla çevrili Ren ve Tuna'da, ordunun işgal ettiği sınır bölgelerindeki nüfus yoğunluğu eyaletlerin içindekinden daha yüksekti.

Bütün bu askerler ve siviller, bazıları imparatorluğun dışından gelen hammaddeye ve lükse ihtiyaç duyuyordu. Bu trafik durdurulamayacak kadar faydalıydı, hatta sınır bölgelerindeki askeri ve sivil nüfusu desteklemek için gerekliydi, bu da tüccarların potansiyel saldırganlara işlerine yarayacak bilgileri aktarması veya casusların tüccar kılığına girmesi riskini kabul etmek anlamına geliyordu yine de tüm bunlar ticareti engellemekten daha iyiydi. Belirli grupların erişimi kısıtlanarak tehlike azaltıldı, ancak bu durumda bile imparatorluk yetkilileri ticaretin devam etmesini istedi. Gıda maddeleri ve diğer malların yanı sıra bazı topluluklar, imparatorluğun dışından gelen emeğe de bel bağlamış olabilir; bu topluluklara yardımcı birlik oluşturmak için sınır ötesinden asker toplayan ordu da dahildi. Aynı zamanda, Kuzey Afrika sınırındaki göçebe hayvancıların daha yerleşik topluluklarla bir arada yaşarmış gibi ilişkilerinin olduğu görülüyor. Her birinin ticaret yapacak malları vardı, hayvancılar ise hasat zamanında çok ihtiyaç duyulan mevsimlik işçiliği sağ-

lıyorlardı. Düzenlemeden herkes yararlandı, öyle ki bir yıl boyunca bu gruplardan bazıları doğrudan yönetilen Roma eyaletlerine girip ayrıldı, hareketleri *fossatum* hendekleri ve duvarları tarafından yönlendirildi ve ordu tarafından denetlendi.[7]

Baskınlar, ister eyaletlere yönelik olsun, isterse de Romalılar tarafından güç iddiası olarak başlatılsın, daha geniş barışçıl değişim ve sınırlar arasındaki hareket bağlamında dramatik olaylardı. Bazı bölgelerde, imparatorluğu çevreleyen halkların eğilimleri veya Roma ordusunun varlığının caydırıcı olması nedeniyle, her iki tarafın da baskın yapması son derece nadirdi. Kuşaklar boyunca sınır hatları yerinde kaldığından, eyaletler dışındaki bazı toplulukların garnizonlar ve sivil yerleşimlerin ihtiyaçlarını karşılamak için, daha yoğun çiftçilik yapmaya veya doğal kaynakları çıkarmaya adapte olduğuna dair işaretler vardır. Yine de görünen bu kadar basit değildi. Bazı bölgelerde Roma sınırının ötesindeki topraklarda bulunan çok az yerli yerleşim yeri biliniyor ve başka yerlerde işler haldeki çiftlikler ve köyler fazlasıyla kısıtlı iletişim emaresi gösteriyor.[8]

TİCARET VE ANLAŞMALAR

İmparatorluk içinde üretilen Roma malları uzun yol kat etti. Mısır'ın Kızıldeniz kıyısındaki Berenike ve Myos Homos gibi limanlar başlıca gelişen limanlardandı, çünkü Hindistan ve Sri Lanka ile ticaret yapıyordu, bu büyük yolculuğa çıkmak için muson rüzgârlarından faydalanmaları ve bazen de Güney Arabistan kıyılarındaki limanlara uğramaları gerekiyordu. MS 1. yüzyıla tarihlendirilen yazarı belli olmayan bir açıklama, Hint limanında en çok talep edilen malları şu şekilde listeler:

> ... şarap, esas olarak İtalya menşeili ama aynı zamanda Laodikeia da olur ve Arap menşeili bakır, kalay ve kurşun; mercan ve zebercet [peridot/yeşil bir değerli taş]; bezemesiz veya basma kumaştan her türlü giysi; 45 cm genişliğinde çok renkli kuşaklar ... altın ve gümüş Roma sikkesi, bunun yerel para birimine karşı bir miktar kârla değiş tokuş yapılması emrediliyor... O zamanki kral için değerli gümüş eşyalar, köle müzisyenler, cariyelik için güzel kızlar, kaliteli şaraplar, süslemesiz pahalı giysiler ve kaliteli merhemler ithal edilirdi.[9]

Doğunun lüksleri, ipekler ve pamuk, değerli taşlar, fildişi, oniks ve inciler, kokular ve baharatlarla batıya geri dönmekten büyük kazançlar elde edildi; Romalılar biberi fazlasıyla tercih etti. Hindistan tek bir devlet değildi, birçok krallığa bölünmüştü ve belirgin bölgesel ve yerel farklılıklar vardı. Kuzeydeki krallıklar

daha büyük olma eğilimindeydi ve parasal ekonomiye sahipti ve çok uzun bir süre boyunca Yunan kültürü ile yerleşimcileriyle temas halindeydi; bu, MÖ 4. yüzyılda Büyük İskender'in istilasıyla büyük ölçüde pekiştirilen bir şeydi. Bu önceden var olan değiş tokuş ve etki, bazen sanat eserleri üzerindeki Batı etkilerinin kaynağını bilmeyi zorlaştırıyor. Ticari alışverişlerde paranın nadiren kullanıldığı Güney Hindistan'da çok fazla Roma sikkesi gömülmüş halde bulundu ve yerel halk tarafından satın alınan birçok Roma altın ve gümüş sikkesinin para yerine külçe olarak kullanıldığı görülüyor. 1. yüzyılda, Yaşlı Plinius, doğudan lüks mallar satın almak için imparatorluktan her yıl ayrılan para miktarıyla ilgili endişelerini dile getirdi. Bu tür endişelerin, ithalatın ölçeğini azaltmaya yönelik hiçbir etkisi olmadı ve imparatorluğun ekonomik yaşamı üzerinde ciddi şekilde zararlı etkisi olduğuna dair iyi bir kanıt da bulunmaz. Genel olarak tüm taraflar yararlandı. Kuzey Hindistan'daki güç dengesindeki değişimler, Roma ile ticaret için elverişli koşullar yarattı ve antik İpek Yolu üzerindeki karayollarından ziyade deniz yollarına daha fazla önem verdi.[10]

Romalı tüccarlar ve çalışanları Hindistan ve Sri Lanka'da aşağı yukarı kalıcı yerleşimler kurarken, Kızıldeniz kıyısındaki limanlarda yaşayan Hint topluluklarına dair kanıtlar vardı. Hem vatandaşlar hem de daha geniş anlamda imparatorluğun sakinleri olan pek çok Romalı tıpkı Cumhuriyet döneminde yaptıkları gibi, kâr arayışı içinde sınırların ötesine geçti. 1. yüzyılın başlarında, Marcomanni Kralı Maroboduus'un kalbinde yaşayan, "kendi evlerinden alınan ve önce ticari ayrıcalıklarla, sonra artan kârların cazibesiyle düşman topraklara aşılanan ve nihayet kendi ülkesini unutan oldukça büyük bir topluluk" vardı. Nero'nun saltanatı sırasında, Roma atlı sınıfı mensuplarından birisi Tuna sınırından Baltık'a karadan gitti, ticaret merkezleriyle pazarları ziyaret etti ve Roma'da gösterilen bir dizi oyunda süs olarak kullanılacak önemli miktarda kehribar getirdi. İmparatorluğun çok dışındaki Slovakya'da bulunan bir mezar taşı, *Legio XV Primigenia*'da tercüman ve centurion olarak görev yapan Quintus Atilius Primus'u anar. Orduda geçirdiği sürenin ardından yerel diller konusundaki yeteneğinin şüphesiz yardımı ile tüccar ya da iş adamı (*negotiator*) oldu ve seksen gibi hayli ileri bir yaşta vefat edene dek Quadi kabilesi arasında yaşadı. Marcus Aurelius'un saltanatı sırasındaki büyük savaşlara kadar, Marcomanni ile Quadi, Romalılarla genel olarak iyi ilişkilere sahipti ve imparatorluk içinden birçok ürüne kolayca erişebiliyorlardı. Kazılar, Roma tarzında inşa edilmiş ve hatta bir veya iki küçük hamam içeren binalar ortaya çıkarmıştır. Bazıları büyük olasılıkla Atilius gibi adamların evleriydi, ancak diğerleri yerel liderlerin rahat Roma yaşamının bazı yönlerine yönelik bir coşkuyu yansıtır.[11]

Herkes imparatorluktan aynı şeyleri istemedi. Yunanlar ve Romalılar, Sahra halkını Garamantes olarak adlandırdılar, onları bazen akıncı ve düşman olarak

tasvir ettiler, gariplikleri hakkında hayali hikâyeler anlattılar ama aynı zamanda başkentleri olduğunu, bir veya daha fazla kral tarafından yönetildiklerini ve yarı değerli taşlar ile diğer ürünlerin ticaretini yaptıklarını kabul ettiler. Arkeoloji, daha büyük tapınaklar, kamu binaları ve anıt mezarların yanı sıra istikrarlı taş ev topluluklarının bir resmini de sunar, ancak aynı zamanda savaşçıların yaya, at sırtında ve hatta savaş arabalarında tasvirleriyle savaşçı kahramanlıklarını da doğrular. Bu zorlu ortamda, yerleşimler yalnızca su kaynakları ve vahalar çevresinde var olabilirdi, ancak Garamantes, daha geniş bir alanda tarım yapmalarına izin vermek için sulama sistemleri oluşturdu. Coğrafyacı Ptolemaios köylerine ulaşmak için yirmi-otuz günlük yolculuklardan söz ederken, Roma kaynakları verimli Akdeniz kıyılarından ne kadar uzakta yaşadıklarını vurgular.[12]

Augustus yönetimi altında Garamantes topraklarına birkaç sefer düzenlendi ve Garamantes halkından bazıları Tacfarinas ile ittifak kurdu, ancak neticede Roma ordusunun büyük askeri operasyonları bu bölgede nadirdi. Aradaki mesafelere rağmen, ticaret ve diğer barışçıl temaslar olağandı; MS 69'da, Oea liderleri, Leptis Magna ile olan anlaşmazlıklarında kendilerine yardım etmesi için Garamantes'i görevlendirdiğinde, liderleriyle nasıl temasa geçeceklerini açıkça biliyorlardı. Sikkeler, Garamantes yerleşim yerlerinde nadir bulunan buluntulardır; yani bu sikkenin ticaretin temeli olmadığını ve alternatif olarak ticaretin serveti simgelerine veya takasa dayandığını düşündürür. Domitianus'un saltanatında, Romalılar tarafından dayatılan anlaşmalarla sonuçlanan bir çatışmanın yeniden canlandığı görüldü. Saltanatının ilerleyen zamanlarında, bir Roma temsilcisi, Etiyopyalılara karşı bir sefer sırasında Garamantes kralına eşlik etti ve dört ay boyunca Çad Gölü'ne ulaşana kadar ilerledi.[13]

Garamantes'in uzun mesafesi, kendi topraklarından ticarete sunabileceği değerli taşlar, işlenmiş boncuklar ve tuz gibi ürünler ekledi. Ayrıca Roma eğlenceleri için egzotik Afrika hayvanları sağladılar ve güneydeki halkları avlamaktan bahsetmeleri, onların köle tacirleri olduklarını gösterir. Tutsaklarından bazılarının Garamantes çiftliklerinde çalışmış olması muhtemeldir, ancak birçoğu kuzeydeki Roma eyaletinin pazarlarına gitti. Antik kaynaklar Garamantes halkını koyu tenli olarak tanımlar, ancak onları daha da koyu Etiyopyalılardan farklı olarak görür ve onların modern Berberilerin karışık nüfusuna benzemeleri muhtemeldir. Köle avcılığıyla imparatorluğa Sahra altı Afrika'dan pek çok köle getirdiler, bundan kaynaklarımızda da ara sıra söz edilmektedir. Garamantes, antik dünyanın pek çok halkı gibi tüccar ve akıncıydı; en yaygın iletişim biçimi ticaret vasıtasıyla bazen baskınlardan elde ettikleri bilinen esir veya ganimetleri satarlardı. Başka yerlerde olduğu gibi burada da Romalılar, karşılıklı yarar sağlayan ticaretle uğraşırken bölgede askeri egemenliği sürdürmeyi amaçlıyorlardı.[14]

İmparatorluğun dışında yaşayan veya seyahat eden Romalılara dair kanıtlar nadirdir ve genellikle orada ne yaptıklarına dair bir cümleden fazla bir şey bulunmaz. Öte yandan Roma İmparatorluğu'ndan gelme ancak imparatorluk sınırının dışında bulunan çok fazla nesne vardır, Afrika ve Doğu haricinde mesela İskandinavya, Baltık devletleri ve hatta Rusya'da. Kaynaklarımızda dünyanın bu bölgelerine yapılan ticaretten çok az bahsedilir veya hiç bahsedilmez, bu nedenle kanıtlar neredeyse tamamen arkeolojiktir ve bu da kendi yorumlama sorunlarını ortaya çıkarır. Pek çok malzemeyi, özellikle kaliteli sofra takımları veya mücevherler gibi prestijli ve pahalı nesneleri, gömülerden elde ederiz. Rusya'daki bazı mezarlar, imparatorluktan gelen mallarla, neredeyse eşit uzaklıktaki Han Hanedanlığı Çini'nden gelen eşyalarla birleştirir. Roma yapımı silahlar, özellikle de kılıçlar, sınırdan çok uzaklarda bile şaşırtıcı bir şekilde yaygın karşılaşılan buluntulardır; aslında, imparatorluğun içinden ziyade dışındaki bölgelerde daha fazla Roma kılıcı keşfedilmiştir. Bunun bir nedeni, bir zamanlar göl olan düzinelerce Danimarka bataklığında bulunan büyük ölçekli askeri teçhizat yığıntılarıdır; bir bölgede en az 100 kılıç bulunmuştur. Bunlar model itibariyle çoğunlukla Roma usulündendi, çoğu imparatorluk içinde yapılmış ve bazen yerel kopyalarla birleştirilmişti, yapımcılarının isimleri veya Roma gücünün sembolleri ile damgalanmışlardı.[15]

Tacitus, bir savaştan önce bazı German kabilelerinin zafer ganimetlerini tanrılara adadıklarını ve kazandıklarında mahkûmlarla tüm ekipmanlarını kurban ettiklerinden söz eder. Silahların ve bazen ritüel olarak önceden kırılan diğer eşyaların Danimarka'daki göllere kasıtlı olarak atılması aynı fikri yansıtıyor ve bu uygulama, adanan silahları koruyan yerel koşullarla birleştiğinde, bu bölgelerde kullanılan silahların sadece mezar adaklarından elde edilebilecek olandan daha ayrıntılı bir resmini sunuyor. Çoğu bataklık buluntuları MS 3. yüzyıla, yani şu an konuştuğumuz dönemden biraz daha geçe tarihlenir ve fikir birliğine göre yenilmiş düşmanın ganimetlerini temsil ederler, büyük olasılıkla başka bir kabileden işgalciler, zafer için tanrılarına bunları adamıştır. Daha büyük yerleşimler, 200 veya 300 savaşçı için teçhizat içerdiği şeklinde yorumlandı, beşte biri veya dörtte biri kılıç, mızrak ve cirit kullanıyordu. Danimarka'daki Ilerup Ådal'da, 3. yüzyılın başlarından kalma bir teçhizat deposunda ayrıca ren geyiği kemiği tarakları ve Güney Norveç veya İsveç'ten gelen diğer eşyalar da vardı; bu yüzden saldırganlar oralardan baskına gelmiş gibi görünüyor. Bu, birbirini izleyen nesiller boyunca birçok adağın yapıldığı alandaki en büyük adak toplamıydı.[16]

Ritüel adaklarıyla gölleri turba bataklığına dönüştüren ve birçok nesneyi koruyan çevresel koşulların birleşimi, bu bölge için alışılmadık derecede muhteşem buluntular sunuyor. İmparatorluğun dışındaki diğer bölgeler daha az şanslıdır ve cesetleri veya külleri mezar eşyalarıyla gömmenin gelenek olmadığı bölgelerde, çok

daha az Roma hazinesi karşımıza çıkar, o da varsa. Roma mallarının sınırların ötesinde dağılımı eşit değildir, ancak bu, erişim ve zevk hususunda gerçek farklılıkları olduğu kadar, ilgili halkların kültürel uygulamalarını veya bir ülkedeki modern arkeolojik çalışmaların kapsamını da yansıtabilir. Principatus döneminde, daha önce *amphorae* içinde taşınan birçok şarap ve diğer maddeler, doğal olarak arkeolojik kayıtlarda herhangi bir iz bırakma olasılığı daha düşük olan fıçılarda nakledildi, bu nedenle ticaret yollarını, Cumhuriyet dönemi hakkında takip edebileceğimiz şekilde, bu dönemde de takip etmeyi umamayız. Mezara yerleştirilen nesneler genellikle değerliydi, bu nedenle de prestijliydi ve genellikle çok az yoğun kullanım izi gösterir. Yaşarken olduğu gibi ölümde de böyle şeylere sahip olmak bir statü işaretiydi. Buna karşılık, yerleşim yerlerindeki buluntuların kırık veya kayıp ögeleri içermesi daha olasıdır, değişiklik ve onarım izleri olabilir. Bir evin zeminine veya bir avlunun yüzeyindeki kırılmış Roma çanak çömlek parçaları, günlük yaşamda kullanıldığını düşündürmektedir. Geçmişte, arkeologlar mezarların potansiyel anlamda zengin ürün miktarına ilgi duyuyorlardı ve ancak son zamanlarda sıradan yerleşimler daha ayrıntılı olarak araştırılıyor.

Bu uyarılarla, imparatorluktan çıkan mal türlerinde fark edilebilir kalıplar vardır. Prestijli eşyalar açıkça önemliydi ve birçok bölgedeki seçkinlerce kıymet verilirdi. Bilhassa Avrupa'da şölenlerde ve en çok da toplu içki içmek için kullanılan özenli sofra takımlarına değer verilmesi, birçok toplumdaki seçkinler için bu şeylerin ehemmiyetini gösterir. Şarabı tutmak, dökmek ve içmek için seramikten, gümüşten, ara sıra altından ve sıklıkla gümüşten yapılma, son derece bezemeli kaplar bir şefin zenginliğini ve cömertliğini göstererek daha küçük liderlerle ev halkının ağırlandığı toplantılara ihtişam katardı. Bu tür nesnelere sahip mezar kümelerinin olması nesiller boyunca devam eden yerleşik hanedanları düşündürür. Silahlar, şehzadelerin ve şeflerin gücünün ve öneminin bir başka göstergesidir. Askeri teçhizat içeren mezarlar, yalnızca bir veya daha fazla mızrakla donanmış bir adamdan, iyi bir kılıca veya bir süvariyi gösteren mahmuzlara sahip olan daha yüksek statüye sahip bir adama geçişi gösterir. Bataklıklarda bulunan çok sayıda kılıç, bazı liderlerin ardından gelen önemli sayıda iyi donanımlı savaşçıyı açıkça ortaya koymaktadır.

Sikke gömüleri, bazı kişilerin önemli miktarda servete sahip olduklarının bir başka göstergesidir, ancak bunu nasıl kullandıkları daha karmaşıktır. Tacitus, sınıra yakın olan kabilelerin parayı daha çok kullandığını ve eski gümüş sikkeleri tercih ettiğini iddia ediyor. Görünüşe göre, imparatorluk dışındaki birçok insan, gümüş içeriği daha saf olan sikkelere değer veriyormuş gibi görünüyor; bu durum Roma sikkelerinin değeri düştükçe ve özünde değerli olmaktan çok itibari haline geldikçe zamanla azalmıştır. Gümüş sikkeler en yaygın olarak karşımıza çıkandır

ve küçük alımlar için kullanılan bronz sikkeler nadirdir, bu da bunların aktif bir para birimi olarak kullanılmadığını düşündürür. Öte yandan, daha düşük değere sahip olmaları, bronz sikkelerin bir gömüde görünme olasılığını azalttı ve uygulamalar bölgeden bölgeye ve zamana göre değişiklik göstermiş olmalıdır. Gümüş ve altın paralar, gerçekte para olarak kullanmasalar bile bir şefin sevdiği takipçisine sunması için etkileyici hediyelerdi. Germanların madeni paraları külçe olarak erittiği ve başka değerli şeyler yapmak için kullandıklarına dair kanıtlar vardır. Yine de, bir dizi gümüş sikke gömüsünün bulunduğu İskoçya'da durum böyle görünmüyor. Bu bölge kesinlikle parasal ekonomiye sahip olmadığından, sikkeler harcanmak yerine taşınabilir birer servet olarak kabul edilip gösterişli hediyeler olarak değerlendiriliyormuş gibi görünüyor.[17]

Kuzey Britannia'da cenaze töreni için mezar eşyalarında savurganlık gerekmiyordu, bu nedenle bölge kıtadaki buluntulara rakip olacak kadar görkemli prestijli nesne koleksiyonları üretemedi. Yine de, Roma eyaleti Britannia'dan ve daha geniş imparatorluktan önemli miktarda eşyanın günümüzdeki İskoçya'ya ulaştığı açıktır. Çok fazla yerleşim yerinde bu tür buluntulara rastlanıyor, bu da haliyle eşyalara erişimin sıradan olduğunu ve küçük elitlerle sınırlı olmadığını düşündürüyor. İmparatorluk içinde ucuz veya pahalı olmayan Samos çanak çömlekleri Roma eyaletlerinde bulunan miktarlarda veya çeşitlilikte olmasa da mevcuttu. Bu, yerel satın alma gücüne veya yerel zevke göre maliyetlerini yansıtabilir. Bölgesel farklılıklar da vardı. Batı kıyısı ve adalar daha az nüfusluydu ve ovalara kıyasla ithalata erişimleri daha azdı. Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, bu ve diğer nesnelerin nasıl kullanıldığını ve Roma sofra takımları veya broşların kullanılmasının Romalı gibi yemek yapmanın veya giyinmenin benimsenmesi anlamına gelip gelmediğini söylemek her zaman çok daha zordur. Birçok eşya onarıldı veya başka bir şeye dönüştürüldü; örneğin, daha küçük, daha sığ bir kap yapmak için büyük bir tencerenin tabanı kesildi. Dekoratif çanak çömlek parçaları ve cam kâse parçaları, ağırşaklar, miller veya boncuklar şeklinde yeniden şekillendirildi. Bunlar, maden kaynaklarına sahip olmayan İskoçya sakinleri tarafından hevesle arandı, bu nedenle bakır ve bronzdaki çoğu çalışma, esasında imparatorluktan getirilen metallere dayanıyordu. Almanya Fienstedt yakınlarındaki bir köyde yapılan son kazılar, yerel demirciler tarafından yeniden kullanılmak üzere eyaletlerden gelen hurda metal parçalarının stoklandığını göstermiştir.[18]

Roma malzemesinin kullanımı, Roma ile ilişkisi için, veya buna rağmen, değerli olup olmadığına, nadir ve değerli bir şey mi, günlük kullanım için bir şey mi, yoksa başka bir şeye dönüştürülecek bir meta mı olduğuna göre önemli ölçüde farklılık gösteriyordu. Her durumda, imparatorluğun dışındaki topraklara hediye, ticaret veya yağma yolundan biriyle ulaşmış olmalıdır, ancak bu, malzemenin

kendisi veya keşfedildiği bağlam sayesinde yalnızca ara sıra ima edilebilecektir. Danimarka Hoby'deki bir mezarda bulunan, zengin bir şekilde dekore edilmiş iki gümüş fincanın tabanlarında Silius adı bulunuyordu ve imalatçılarının adı Kheirisophos ile damgalanmıştı. Caius Silius adlı bir senatör, Augustus'un saltanatı sırasında kıyıdan Baltık'a giden bir donanmanın komutanıydı ve birkaç yıl sonra Tiberius'un emrinde *Germenia Superior*'a legatus oldu, bu nedenle kupaların dostane bir armağan olma ihtimali yüksektir. Eğer öyleyse, diplomatik faaliyetlerin sınırlardan çok uzaklara uzandığını gösteriyor.[19]

Armağanlar, belki de düzenli sübvansiyonlar, imparatorluğun dışındaki önemli liderlerin iyi niyetini kazanmanın ve korumanın bir yoluydu; sınırların ötesinde bulunan prestijli nesnelerin çoğu, tıpkı Cumhuriyet döneminde olduğu gibi oralara bu şekilde gitti. Geçmişte olduğu gibi, bir bölgede faaliyet göstermek isteyen tüccarların yerel liderlerin beğenisini kazanmak için benzer hediyeler vermiş olmaları muhtemel olsa da, bu hediyeler genellikle imparatorluğun temsilcilerinden oralara gidiyordu. Diğer pahalı eşyalar ise deri, hayvan, köle ya da bölgeden her ne aranıyorsa onun karşılığı olarak ticaretle elde edildi. Daha sıradan sofra takımları, metal eşyalar ve diğer nesnelerin ticaret yoluyla gelmiş olması muhtemeldir, ancak imparatorluk içinde yaygın olan şeylerin nadir olduğu bölgelerde çok daha büyük bir değer kazanmadığını her zaman varsaymamalıyız. Zaman zaman sınırların ötesinde silah satışına ilişkin kısıtlamalar vardı, ancak bu muhtemelen her zaman böyle değildi, özellikle de müttefiklere gidiyorlarsa, kaçakçılık da mümkündür.[20]

Kılıç, silah oluşunun yanı sıra önemli bir semboldü ve taşıyanı savaşçı olarak damgalardı. Kaliteli Roma kılıcı çok etkili olduğu kadar özellikle değerliydi ve savaşçıların teçhizatlarının kalitesi ile sayıları bir şefin *comitatus*'unun prestijine katkıda bulundu. Kılıçların daha fazla bulunması, ayrıca şölen ve zenginlik sergilemek için prestijli nesnelerin artan arzı, sınırların çok ötesindeki aristokratlar arasındaki rekabeti yoğunlaştırdı. Zenginlik ile kişi daha fazla takipçi toplayabilir ve onları cömertçe ödüllendirebilirdi. İmparatorluktan gelen mallara erişimi kontrol eden şef zenginleşip güçlenirken, Romalı tüccarlara istediklerini tedarik ettirebilenler bu malları kendilerine getirterek ayrıca kâr etti. Garamantes'in uyguladığı köle avcılığı, muhtemelen sınırların ötesindeki birçok bölgede yaygındı. Genişleme çok daha az yaygın olduğundan, Roma savaş düzeni imparatorluk içinde oluşan köle talebini karşılamak için yeni köleleştirilmiş esirlerin sayısını sağlayamadı. Kılıç ve imparatorluğun öteki lüks malları karşılığında köle ticareti yapmanın cazibesi kabileler arasındaki savaşa yeni sebep ekledi. Bir Roma kanunu, şu durumları tanımlar:

> Suçundan dolayı tuz işliklerinde ağır çalışmaya mahkûm edilen bir kadın, daha sonra yabancı bir ırkın haydutları tarafından yakalandı; yasal ticaret

sırasında satıldı ve geri satın alınarak asıl durumuna geri döndü. Satın alma bedelinin İmparatorluk Hazinesi'nden centurion Cocceius Firmus'a iade edilmesi gerekiyordu.[21]

Cocceius Firmus adlı bir centurion, Kuzey Britannia'da birkaç sunak adadı, bu da bu kadının yakalanmasının ve satılmasının eyalet sınırında gerçekleşmesini oldukça mümkün kılıyor. Bu durumda, "haydutlar" imparatorluğun dışından gelmişlerdi, bu kadını eyalete yapılan baskınla tutsak almışlardı ve ardından onlar ya da üçüncü veya dördüncü bir taraf onu imparatorluk içindeki bir alıcıya satmıştı. Bu, şüphesiz başka yerlerde tekrarlanan ve imparatorluğun dışında daha da yaygın olan bir hikâyeydi.

Özellikle aynı bölgede nesillerce süren definlerde görülenler zengin mezar eşyaları ve özellikle aynı bölgede uzun bir dizi cenaze töreninde ve uzun mesafeler boyunca akın eden iyi donanımlı savaşçılardan oluşan büyük gruplar, genellikle rekabet veya doğrudan çatışmada olan güçlü liderlerin varlığını gösterir. Edebi kaynaklarımız Romalıların dost hükümdarları para, hediyeler, diplomatik ve bazen de askeri yardımla desteklediğini gösteriyor. Arminius'un elinden kaynaklanan yenilgisinden sonra, Maroboduus'un prestiji ölümcül şekilde zedelendi. Düşüşünü tamamlayan adam, Maroboduus'un her zaman sadık bir müttefik olmaya ve imparatorlukla çatışmadan kaçınmaya çalışmasına rağmen, Roma tarafından cesaretlendirildi ve desteklendi. Yine de Romalılar onun bölgesini MS 6'da işgal etmişti ve algılanan tehdidin hatırasının onları şimdi Maroboduus'tan kurtulmaya mı yönlendirdiği yoksa onları kazananı desteklemek için pragmatik arzuyla mı hareket ettikleri belirsizdir. Arminius'un kardeşi Flavus, Roma'ya sadık kalmış, hatta oğluna Italicus adını vermişti. Çocuk Roma'da eğitim görmüş bir vatandaştı ama aynı zamanda halkının prensiydi de. Cherusci kavminden bazıları Claudius'a başvurduğunda, genç adam eve gönderildi ve kabilenin kralı oldu. Diğer Cherusci liderleri daha az hevesliydi, ancak onun Roma bağlantılarına güvenip güvenmedikleri veya sadece güç için rakiplerini destekleyip desteklemedikleri açık değildir. Roma'nın maddi ve manevi desteğine rağmen, Italicus sürüldü ve ancak başka bir German kabilesi Langobardi kavminden gelen savaşçıların yardımıyla geri döndü ve yeniden güç kazandı.[22]

Roma diplomasisi alaycıydı ve kendi kendine hizmet ediyordu ve bu nedenle imparatorluğun dışındaki kabilelerdeki liderlerin hırslarından farklı değildi. Bir hükümdarı yükseltmek ve sürdürmek için Roma desteği her zaman tek başına yeterli değildi ve oyunda başka güçler vardı; asla yazıya geçirilmediğinden Demir Çağı topluluklarının tarihi de kesinlikle daha az dinamik değildir. Kabileler ve liderler geçmişte olduğu gibi gelişti ve geriledi, imparatorluğun varlığı olayları etkileyen unsurlardan sadece biriydi; sınırlara yakın olmaları önemli bir faktördü, mesafe

ile gelişimleri yavaşlıyordu. Pek çok eşya el değiştirmiş olsa bile imparatorluk eserlerinin varlığını doğrudan temas işareti olarak görme konusunda yanıltıcı olsa da doğal bir caziplik vardır. Hediyeler, ticaret veya yağma, ilgili taraflardan hiçbiri Romalı olmasa bile, bu nesneleri aktarmanın muhtemel yollarıydı.

Kazılan German yerleşimleri uzun vadeli ve istikrarlı bir işlev gösteriyor. Zamanla evlerin büyüklüğü ve sayısı arttı; bir ev ile yerleşkesinin ötekilerden daha büyük ölçekte yeniden inşasıyla ortaya çıkan ciddi boyutta sosyal ayrım işaretleri mevcuttur. Hayvan yetiştiriciliği ile ticaret veya imalatın her ikisinde de yerelin ihtiyacından daha fazlasında uzmanlaşmış yerleşimler dışarıyla ticaretle niyetliydi. İmparatorlukla ticaret olasıdır, ancak diğer kabile topluluklarıyla da alışveriş mümkündür. Bunu yapabilme yeteneği bölgelerin, büyük olasılıkla köklü liderlerin ve onların *comites*'inin korunması yoluyla zorla oluşturulmuş istikrarlı ve güvenli bir ortama sahip olduğunu gösteriyor. Danimarka'da, bir dizi doğrusal sınır inşa etmek için yeterli insan gücünü ve kaynakları bir araya getirme yeteneğine sahip şefler vardı. Demirleme yerleri ahşap savunmalarla korunurken, karada hendekler, duvarlar ve surlar inşa edildi.[23]

Olgerdiget'teki bariyer, ortalama dört sıra kirişten oluşan birden fazla kereste duvarıyla ve uzunluğunun yaklaşık üçte ikisi boyunca bir hendek ve toprak duvarla 13 km boyunca uzanıyordu. Bazı yönlerden Yukarı Germania'daki Roma *limes*'inin minyatür bir versiyonuna benziyor, bu da Danimarka'dan birinin yardımcı birlikte hizmet ettiği ve dönerken sınır sistemleri fikirlerini geri getirdiği önerisine yol açtı. Yine de insan zekâsını asla küçümsememeliyiz ve yerel halk bu fikri tamamen bağımsız olarak da bulmuş olabilir Avrupa tarih öncesinde birçok uzun çit veya toprak işi örneği vardır, işlevleri genellikle belirsizdir; oysa Romalılar Augustus ve Tiberius'un seferleri sırasında kabileler tarafından inşa edilen surlarla karşı karşıya kalmıştır. Olgerdiget'teki ve Danimarka'daki diğer hattın amacı, bir güç ifadesi, akıncılara bir engel ve belirlenmiş geçiş yerlerine doğru hareketi yönlendirme aracı olarak Roma sınırlarının amacına benziyor. Bu, imparatorluk dışındaki yaşamın barışçıl olmaktan uzak olduğunun bir başka göstergesidir.

İÇ SAVAŞ VE BARIŞ

MS 211'de Septimius Severus, Caledonia kabilelerine karşı birkaç yıl savaştıktan sonra Kuzey Britannia'daki Eboracum'da (York) öldü. Oğulları Caracalla ve Geta onun yerine geçmişti, ancak onların uyum içinde yaşamalarına dair son arzusu, karşılıklı nefretlerinin üstesinden gelememiştir. Bir yıldan kısa bir süre içinde Caracalla kardeşini öldürüp tek başına hükmetti ve daha sonra Parthlara karşı

büyük bir saldırı başlattı. MS 217'de subaylarından biri, Crassus'un MÖ 53'te büyük yenilgiye uğradığı, ancak şimdi Roma topraklarında olan Carrhae yakınlarında imparatoru bıçaklayarak öldürdü. Komplo, orduyu kendisini imparator ilan etmeye ikna eden praefectus praetorio Macrinus tarafından yönetildi. Sadece imparatorluk ailesinin dışından değil, aynı zamanda senatör sınıfının da dışından olan bir adamın imparatorluk rengine yakıştırılması ilk kez oldu. Diğer ordu birlikleri, Caracalla'nın gayri meşru oğlu olduğu iddia edilen ve gerçekte onun yeğeni olan on dört yaşındaki bir çocuğu desteklemek için geldiğinde, Macrinus'un saltanatı kısa sürdü. Bu birlikler Macrinus'un adamlarını yendi ve Macrinus, savaşın ardından öldürüldü. Önümüzdeki birkaç yıl içinde Suriye'de birkaç kısa ömürlü ve başarısız darbeler patlak verdi, ancak genç imparatoru öldürmek ve onun yerine kuzeni Severus Alexander'ı 222'de geçirmek kendi ailesine bırakıldı.[25]

İç savaşlar her zaman var olan bir tehditti ve imparatorluk tarihinin geri kalan kısmı boyunca, Batı yarısı yaklaşık 476'da ortadan kaybolana kadar sık sık görülen bir gerçekti. 3. yüzyılın orta onyılları, düzinelerce imparatorun gelip gitmesiyle özellikle huzursuzdu. Claudius Gothicus, MS 270'teki bir veba salgınında bu dönemde nadir görülen doğal sebeplerden öldü, ancak geri kalanların tümünün sonu şiddetliydi. Decius, 251 yılında Gotlar tarafından öldürüldü ve Valerianus, Sasani Persleri tarafından ele geçirildi ve esaret altında öldü. Geri kalanların hepsi Romalı rakipler tarafından öldürüldü ya da yenilgiyle yüzleştiklerinde kendi canlarına kıydılar. Daha sonra, Diocletianus ve Constantinus gibi askeri anlamda güçlü adamlar imparatorluğa karşılaştırmalı istikrar cazibesi yükledi, ancak bunun kapsamı abartılmamalıdır ve Diocletianus'un emekliliğini ve Constantinus'un ölümünü, yinelenen şiddetli güç mücadeleleri ve iç savaş izledi. 218'den 476'ya kadar, gasp veya tam ölçekli bir iç savaşın olmadığı sadece onyıllık üç dönem olduğunu belirtmek üzücüdür.

3., 4. ve 5. yüzyıllarda, Roma liderlerinin ve ordularının birbirleriyle savaşma istekliliği, *Roma Barışı*'nı defalarca parçaladı. Roma ordusu ve Roma devleti bu iç mücadelelerde güçlerini boşa harcamışlardır. Bunlar, meseleler üzerine yürütülen çatışmalar değildi; Geç Cumhuriyet'in iç savaşlarından bile daha fazla iktidarla ilgiliydi ve sadece yalnızca rakip liderlerden birinin ölümüyle sona eriyordu. Bir adamı imparator yapmak için gereken orduları toplamak maksadıyla eyaletlerdeki garnizonlar boşaltıldı. Rakipler aynı taktik, ekipman, komuta yapısı ve disiplinle karşı karşıya geldiklerinde, zafer daha büyük orduya gitme eğilimindeydi, bu yüzden sayılar hayati önem taşıyordu. Kaybeden taraftaki askerler genellikle galip gelene sadakat yemini etmeye istekliydiler, ancak bu, herhangi bir çarpışmada yaşanan kayıpları ve ordunun askere alma, eğitim, terfi ve organizasyon sistemlerinin feci şekilde bozulmasını görmezden gelir.

Bu dönemde aralarında dikkat çekici bir biçimde meydana gelmemiş şeylerin de bulunduğu bazı olaylar göze çarpar. İç çekişmeler ve iç savaş imparatorluğun sınırlarının savunmasını zayıflattı. Bu zayıflamadan kaynaklı MS 3. yüzyılda akıncılar Ren ve Tuna'yı geçerek batı eyaletlerinin derinliklerine saldırdı ve İtalya, Yunanistan ve İspanya'ya kadar ulaştı. Doğuda Persler Suriye'yi geniş çapta yağmaladılar ve MS 253'te Antiokheia'ya ulaştılar. Sınırlara yakın bölgeler daha da ağır zararlar gördü ve tekrar tekrar saldırılara uğradı. Sınır orduları iç savaşlarda savaşma ihtiyacıyla tükenirken, savunma sistemleri bununla başa çıkamadı. Şefler ve yandaşları evlerine zafer ve yağma ile döndüklerinden, birkaç başarı kısa sürede daha fazla baskının yapılmasını teşvik etti. Bazı saldırılar Romalı liderlerin müttefikler toplaması veya kabileleri rakiplerine saldırmaya ikna etmesiyle kışkırtıldı. Sınır garnizonlarının geri çekilmesi, ordunun ve bireysel askerlerin sağladığı büyük pazarı ortadan kaldırarak uzun süredir devam eden ticari ilişkileri de altüst etmiş olabilir. Gotlar gibi gruplar 3. yüzyılda kaynaklarımızda çok daha fazla öne çıkarken, Alamanni ve Franklar gibi yeni halklar ilk kez ortaya çıkıyor. Aralarında siyasal birlik yoktu ve davranışları önceki yüzyıllardaki kabilelerinin davranışlarından farklı görünmez. Roma diplomasisi ve ticareti, imparatorluk dışındaki ayrıcalıklı liderlerin gücünü artırmaya yardımcı olsa da bunun kabileler arasında daha geniş ve kalıcı bir kontrol oluşturduğuna ve geçmişte olduğundan çok daha büyük bir tehdit oluşturan kalıcı kabile konfederasyonları yarattığına dair hiçbir ipucu yoktur. Ariovistus, Maroboduus ve Decebalus gibi kimseler hâlâ çok nadirdi; kabileler eskisi kadar dağınık ve birbirine düşmandı. Değişen ise Roma eyaletlerine saldırma ve zenginliklerini yağmalama fırsatlarıydı.[26]

3. yüzyılda, surları olmayan kasaba ve şehirlerin çoğu sur dikerken, hâlihazırda tahkim edilmiş olanlar savunmalarını daha güçlü hale getirdi. İmparatorluğun dışından gelen akıncılar geniş alanda tehdit oluşturuyordu ve bazı bölgelerde eşkıyalık geçmişte olduğundan çok daha yaygın hale geldi. Yerleşik sınır sistemlerinin çöküşüyle birlikte, saldırganlar artık Roma kuvvetleri onları yakalamadan önce hızlı hareket etme ve kaçma ihtiyacıyla karşı karşıya kalmadılar ve bunun yerine daha düzenli biçimde yerleşip yağmalayabildiler. MS 3. yüzyıla ait kaynaklar, kaçak kölelerin, kaçakların ve esirlerin akıncılara yardım ederek onları yerleşim yerlerine ve saklanma yerlerine götürmesinin yarattığı tehlikeden sık sık söz eder. Bazı akıncılar, her zamanki gibi evlerine dönerken yolunu kesip yenildiler. Raetia'daki Augusta Vindelicum'da bulunan bir yazıt böyle bir zaferi şu sözlerle anıyor:

> İlahi evin onuruna, (ve) kutsanmış tanrıça Victoria'ya; çünkü Semnones veya Iuthungi ırkından barbarlar, Mayıs ayının Kalendae'ından önceki [24-25 Nisan] sekizinci ve yedinci günlerde Raetia ile Germania eyaletin-

den askerler ve milisler tarafından katledildi ve bozguna uğradı. Bu, yeminini gerçekleştirmek için binlerce İtalyan mahkûmu serbest bıraktıktan sonra yaşandı. Vali olarak görev yapan Marcus Simplicius Genialis, *vir perfectissimus*, aynı orduyla, (ve) uygun şükranla imparatorumuz Postumus Augustus ve Honoratianus'un konsül olduğu Eylül ayının Ides'inden önceki üçüncü günü bir Sunak dikti ve onlara adadı [MS 260].[27]

İmparatorlar, imparatorluğun dışından gelen halkların oluşturduğu tehdidi görmezden gelmediler. Birçoğu sınırlarda sefere çıktı ya da eyaletleri yağmalayan akıncıların peşine düştü, ancak her zaman Romalı rakipleriyle daha çok ilgilendiler. Sınırlardaki Roma hâkimiyeti ne zaman kırılsa Marcus Aurelius döneminde olduğu gibi hâkimiyeti geri sağlamak için yıllarca zorlu seferler ve yeni zaferler gerekiyordu. 3. yüzyıldan itibaren, çok fazla kriz vardı ve Principatus döneminin çoğunda sürdürülen egemenliği yeniden kurmak için asla yeterli zaman ve lider sürekliliği yoktu. Ne zaman bir sınır sakinleşse bir diğerinde sorun alevlenirdi ve yeni sorunla başa çıkmak için askeri kaynaklar sınırdan çekilir, bu da başka yerlerde güvenliği zayıflatırdı. Ren ve Tuna'yı birbirine bağlayan gelişmiş *limes*, Dacia eyaleti gibi terk edildi, çünkü artık oralarda garnizon bulunduracak kaynaklar yoktu. MS 5. yüzyılda batıdaki çekirdek eyaletler hiçbir şey kalmayana kadar birer birer kaybedildi. Süreç çok uzun sürdü ve sonuna kadar imparatorluk, karşılaştığı herhangi bir rakipten daha büyük ve çok daha güçlüydü. İç savaşlar Roma'nın gücünü zayıflattı ve sınır sistemlerini sarsarak imparatorluğu savunmasız hale getirdi, böylece yavaş yavaş düşmanları tarafından yıprandı.

Yine de bu dönemdeki yokluklarıyla göze çarpan ise eyaletlerdeki isyanlar ve imparatorluk yönetimine karşı direnişti. Ordu ve yönetim kendilerine karşı döndüğünde ve rakip liderler iktidar için savaştığında, eyaletlerdeki bağımsızlık hareketlerinde ani bir yükseliş olmadı. Eyalet yönetiminin başarısına katkıda bulunan rızanın derecesi hakkında daha net kanıt sunulamaz. Anlayabildiğimiz kadarıyla, hiçbir eyalet Roma yönetiminden kurtulma umuduyla isyan etmedi ve en azından çok geç zamanlara kadar topluluklar yabancı işgalcileri hoş karşılamadı. Eyalet halkı isyan ettiğinde, imparatorluk için hak talebinde bulunan Romalılar gibilerdi. Augsburg'taki yazıtta bahsedilen Postumus, Roma imparatoruydu, ancak yalnızca Galya, Germania, Raetia ve bir süre için Britannia'nın da dahil olduğu bazı batı eyaletlerinde iktidara sahipti. Genellikle Galya imparatorları olarak anılan o ve halefleri kendilerini tüm imparatorluğun meşru hükümdarları olarak görüyorlardı, ancak imparatorluğun geri kalanını henüz kontrolleri altına alamamışlardı. Aynı sıralarda, Palmyra kraliçesi Zenobia, oğlu adına Suriye eyaletlerini, Mısır'ı ve Küçük Asya'yı işgal eden orduları yönetti. Bu eski vaha kentinin tüm debdebesi dışın-

da, o ve oğlu Palmyra kraliyet ailesinden olmalarının yanı sıra Roma yurttaşlarıydı da ve oğlu kral olarak değil, Roma imparatoru olarak ilan edildi. Her iki durumda da, bu liderler kendilerine ait kalıcı olarak bağımsız krallıklar oluşturmayı amaçlamadılar ya da etnik temelli ayrılıkçı hareketlere önderlik etmediler. Başarıları, tüm Roma İmparatorluğu'nu kontrol etme yolunda basamak taşları olacaktı.

Roma gücü zayıfladığında, tabi halklar emperyalist boyunduruktan kurtulmak için acele etmedi ve MS 5. yüzyılda bile Romalı olmaya yönelik derin bir özlem vardı. Bu kısmen, fetihten bu yana birçok neslin gelip geçtiği imparatorluğun uzun ömürlülüğünden ve Roma medeniyetine kıyasla çekici bir alternatifin olmamasından kaynaklanıyordu. Yine de Roma Barışı'nın gerçekliğinden ve başarısından büyüdü. 3. yüzyılda imparatorluğun gücü zayıfladığında, içerideki haydutluk gibi sınır akınları da çok daha yaygınlaştı. İmparatorluğun kendisi gibi, *Roma Barışı* da bir gecede yok olmak yerine yavaş yavaş çürüdü. Bunu sürdürmek, yüzyıllar boyunca hırs ve imparatorların sık sık övündüğü bir şey olarak kaldı ve bazı bölgeler ile eyaletler nadiren iç savaştan etkilendi veya buralara yabancı baskıncılar tarafından ulaşıldı. İmparatorluk içindeki yaşam, en azından dünyanın çoğunda, dışarıdaki yaşamdan nispeten güvenli ve daha müreffeh kaldı; imparatorluk ile Parthia ve Persia arasındaki fark her zaman daha az belirgindi. Hayat, Principatusun zirvesindekinden daha az güvenli ve rahatsa, bu durumda bir nebze fark vardı ve art arda gelen nesillerde yavaş gerileyiş açıkça görülmüyordu. İnsanlar Romalı olmak istiyorlardı ve MS 5. yüzyılda Batı İmparatorluğu'nu parçalayan German kabileleri, Roma'nın konforunu ve refahını paylaşmak için can atıyorlardı.

MS 5. yüzyılda Batı İmparatorluğu düştü. Doğu İmparatorluğu, kültür, gelenek, ideoloji ve hırsın diğer birçok yönü ile birlikte iç barış idealini koruyarak hayatta kaldı. Özellikle 7. yüzyıldaki Arap fetihlerinden sonra, büyüklük ve kaynaklar açısından büyük ölçüde küçülen Doğu İmparatorluğu'nun etkisi, Principatusun birleşik imparatorluğundan çok daha küçük bir alanda hissedildi. Dünya değişmişti.

SONUÇ

BARIŞ VE SAVAŞ

Romalılar saldırgandı. Cumhuriyet döneminde savaş üstüne savaş verdiler, bu da zamanla daha geniş bir alana hâkim olmalarını sağladı. Augustus yönetimindeki kararlaştırılmış seferler ve sonraki imparatorlar altındaki periyodik fetih savaşları sırasında, bu süreç bilinen dünyanın çok büyük bir bölümünü kapsayan bir imparatorluğun yaratılmasıyla sonuçlandı. Ardı ardına halklar ve devletler askeri yenilgiye uğradılar ya da Roma'nın gücüyle boy ölçüşemeyeceklerini anladıkları için Roma egemenliğini kabul ettiler.

Yüzyıllar süren bu imparatorluğu yaratmak için uyumlu, sistematik bir plan yoktu, ancak Romalılar ne yaptıkları konusunda gizemli değildi. Savaş, kamusal yaşamda merkezi bir rol oynadı ve zaferler övgü, halk şükranları ile kalıcı anıtlarla kutlandı. Savaşlar, Romalılar veya Yunanlar tarafından Roma hakkında yazılan her tarihin ana temalarından birini sağlar. Genel olarak, Romalılar savaştıkları neredeyse tüm savaşların adil olduğuna kendilerini ikna edebildiler; neredeyse sürekli kazanılan zaferler onlara tanrılarla olan özel ilişkilerinin kanıtını sundu.

Bu, uzak ülkelerdeki halkları "pasivize etme" fikrinden hoşnut ve başka hiçbir devleti eşit kabul etmeyen bir toplumdu. Adil biçimde ve *fides* ile hareket etmek önemliydi, çünkü başkalarının hakları olduğundan değil tanrılarla düzgün ilişki sürdürmek için yapılacak doğru şey buydu. Yabancıların görüşleri, yalnızca Romalıların amaçlarına ulaşmasını kolaylaştırdığı veya zorlaştırdığı ölçüde önemliydi. Bu, uluslararası hukukun veya herhangi bir uluslararası topluluğun izleme ve yargılama anlayışının olmadığı bir dünyaydı. Romalıların vahşete karşı tutumu, diğer liderlerin ve devletlerin görüşlerine karşı tutumları kadar pragmatikti. Kitlesel köleleştirme, infaz veya sakat bırakma ve zafere ulaşmaya yararı olduğu takdirde toprakların ve yerleşim yerlerinin yıkımı kabul edilebilirdi; Caesar, MÖ 51'de kendisine teslim olan savaşçıların ellerini kesmişti. Teslim olanlara merhamet ve cömertlik, eğer onlar da aynı amaca ulaşmışsa aynı derecede uygundu. Bir yabancı düşmana karşı her savaşta acımasız güç uygulama ve müzakere etme isteği yan yana giderdi; "savaşta fethedilenleri bağışlamak ve mağrurları alt etmek zorundasın". Önemli olan kazanmaktı.[1]

Romalılar savaşları kazanmakta çok iyiydiler ve onlar hakkında ne söylersek söyleyelim bu temel gerçeklerden şüphe edemeyiz. İmparatorlukları, askeri gücün sık kullanımı ile her zaman mevcut bulunan tehdidiyle yaratıldı ve daha sonra sürdürüldü. Her topluluğun imparatorluğun parçası haline geldiği koşullar farklıydı ve bunlar Roma ile ilişkilerinin ayrıntılarını belirlemeye yardımcı oldu; ister lejyonlar tarafından boyun eğdirilmeye zorlanmış olsunlar isterse de savaşmadan Roma gücüne boyun eğmiş olsunlar hepsinin Romalılara bir şeyler vermeleri bekleniyordu. Romalılar, savaş açmaya ve "mağrurları alt etmeye" istekli olduklarını kabul ettikleri gibi, imparatorlukları vasıtasıyla sömürdüklerini ve bundan kazanç sağladıklarını kabul etmekte de aynı derecede açıktı. Daha fazla fetih üstlenme konusundaki isteksizlik, genişlemenin kendi içinde yanlış olabileceği düşüncesinden ziyade, maliyetlerin kârları azaltabileceği temelinde haklıydı.

Tüm pasivize etme söylemlerine rağmen, Romalılar imparatorluklarını Roma'ya fayda sağlamak dışında herhangi bir nedenle kurduklarını iddia etmediler. Roma gücü ve egemenliği başlı başına iyi şeylerdi, bu da onlara daha fazla güvenlik sağladı ve onları daha zengin yaptı. Eyaletler ve müttefikler kendi iyilikleri için değil, Roma'nın iyiliği için alındı. Bir kez kurulduktan sonra, hem prestijini hem de kârını korumak için onları sürdürmek Roma'nın çıkarınaydı. Bu, isyanla uğraşmak, iç savaşı veya eyaletteki diğer topluluklar arasındaki şiddeti engellemek ve onu dışarıdan saldırılara karşı korumak anlamına geliyordu. Bu gereksinimler başlangıçta kendi kendine hizmet ediyordu, ancak daha uzun vadede *Roma Barışı*'nın gelişmesine yol açtı.

Umarım önceki bölümler Roma Barışı'nın bir gerçek olduğunu göstermiştir. Romalılar imparatorluklarını yaratmak için fethetmediler ve bu bir anda olmadı, bunun yerine yavaş yavaş büyüdü. Principatus döneminde ve kesinlikle MS 1. yüzyılın sonlarında, Roma İmparatorluğu'nun büyük bir kısmında pek az garnizon vardı ve isyan olasılığı ya uzaktı ya da yoktu. Sınır bölgelerinde Roma egemenliğini sürdürmek için önemli kaynaklar ayrıldı ve imparatorluğun geri kalanına yönelik başarılı saldırılar çok nadir gerçekleşti. *Roma Barışı* mükemmel değildi ve bazı bölgelerde isyan riskinin ortadan kalkması diğerlerinden çok daha uzun sürdü. Haydutluk riski hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmadı. Eyaletlerin bazı bölgelerinde, genellikle dağlık veya erişilemeyen diğer bölgelerde, bu her zaman bir sorundu ve çoğu zaman kalıcı bir askeri mevcudiyet gerektiriyordu. Başka yerlerde, toplumun uçlarında görüldü ve yerel, eyalet ve imparatorluk otoriteleri zayıfladığında yaygınlığı çoğaldı. Yine de çoğu zaman, imparatorluğun büyük bölümünde kontrol altında tutuldu; hayatın bir gerçeğiydi ama nüfusun çoğu için sürekli ve ciddi bir tehlike arz etmiyordu.

Roma Barışı'nın eksiksizliğini nitelendirmek, onun ne kadar dikkate değer bir başarı olduğunu bize unutturmamalı. Hiç şüphe yok ki bu dönemde Roma ege-

menliği altındaki bölgeler, yüzyıllar öncesinde ve sonrasında olduğundan çok daha az savaş ve örgütlü şiddet yaşadı. Mutlak barış yoktu, ancak Principatus dönemi daha barışçıldı, bu da daha istikrarlı olduğu anlamına geliyordu. Refah, herkese ulaşmasa da daha yaygındı; mallar, insanlar ve fikirler her zamankinden daha fazla ve daha sık taşınabiliyordu ki bu da *Roma Barışı*'nın başarısının en büyük kanıtlarından biridir. Bu, Roma emperyalizminin bir nedeni değil, bir sonucu olsa bile, Roma İmparatorluğu tarafından yaratılan dünyaydı. Tamamıyla Romalıların gördüğü gibi, askeri zaferin ve gücün getirdiği barıştı. Uzun süren, geniş kapsamlı şiddet sonucunda elde edilmişti. Romalılar epey bedel ödemişti, Roma savaşının kurbanlarıysa çok daha fazla bedel ödemişti.

Roma'nın dünyadaki egemenliğini ve eyaletleri uzun süre sömürmesini sürdürmek için gerekli olan yükselişinin doğasında var olan vahşeti, pek çokları için istikrarlı ve güvenli *Roma Barışı* ile uzlaştırmak zordur. Roma Britanniası üzerine bir araştırmanın yazarı, MS 43'ten MS 84'e kadar, Romalı işgalcilerin 2.000.000 nüfustan 100.000 ila 250.000 aralığında kişiyi öldürdüğünü öne sürdü. Bu döneme ilişkin hemen hemen tüm sayılar gibi, bunlar da oldukça varsayımsaldır ve kanıtlanması veya çürütülmesi imkânsızdır. Bir yorumcu, eğer varsayım doğruysa bunun yılda "yüzde birin üçte birinden" daha azına denk geldiği şeklinde yorumladı ve MS 60'ta Boudicca'nın isyancılarınca öldürülen hariç, "Roma işgalinden önceki kabileler arası savaşlarda Britannia halkından yılda kaç kişinin öldüğünü" merak etti. Esas iddiacının başka bir kitapta yazdığı yanıtta, eleştirmeni "Roma'ya yöneltilen eleştirileri yumuşatmak için Romalılar Britannia'ya hiç gelmemiş olsa da işlerin aynı boyutta şiddetli veya kötü olabileceğini ima ederek Roma eleştirisini saptırmaya çalışmakla" tenkit etti.[2]

Tartışmanın her iki tarafı için de söylenecek bir şey var. Bir sayı tahmininde bulunmak anlamsız olsa da Roma'nın Britannia'yı fethi sırasında adada önemli sayıda insanın öldürüldüğünü veya yaralandığını, diğerlerinin ise köleleştirildiğini veya kötü muamele gördüğünü söylemek mümkündür. Boudicca'nın kırbaçlanması ve kızlarının tecavüze uğraması, kesinlikle bu tür suiistimallerin tek örneği değildi, ancak Tacitus'un bu eylemleri haklı görmediğini ve procuratoru ve personeli bu eylemlerden ötürü suçladığını belirtmekte fayda var. Yine de bunlar yaşandı. Yabancı askerlerin ve yetkililerin gelişi ve kabileler üzerinde ellerinde bulundurdukları güç, yetkililer tarafından tasdik edilen herhangi bir ceza veya misillemeden oldukça ayrı olarak, kaçınılmaz olarak suiistimal ve zulüm için fırsatlar yarattı. Roma'nın başka yerlerdeki fetihleri gibi, Roma'nın Britannia'yı fethi, önemli ölçüde şiddet ve caydırıcı eyleme başvurmayı içeriyordu. Bazı liderler ve topluluklar işgalcileri memnuniyetle karşıladı ve çok az zarar gördü veya hiç zarar görmedi, ancak çoğu için yaşadıkları deneyim sadece korkunç olmuş olabilir.

Öte yandan, daha geniş dünyada olduğu gibi Britannia'da da Romalıların gelişinden önceki dönemin barışçıl olmadığı da aynı derecede açıktır. Kabileler arası savaş yaygındı ve bu çatışmalarda da insanlar öldürüldü, köleleştirildi, yaralandı ve kötü muamele gördü. Bu, Romalıları hiçbir şekilde kendi şiddet ve gaddarlık eylemlerinden muaf tutmaz, ancak onları bağlam içine sokar. Roma, savaşma ve imparatorluk kurma konusunda benzersiz bir şekilde başarılıydı, ancak diğer çağdaş devletler ve halklar, kendilerini her zaman saldırgan ve vahşi olarak gösterdiler. Romalıların son derece organize, büyük ölçekli ve kararlı savaşlarının, kurbanlarına geçmiş çatışmalardan çok daha fazla şiddet uygulamış olması mümkündür, ancak bunun kesinliği yoktur. Britannia'da ve başka yerlerde, Roma fetihlerinin sonucunda kabileler arası savaşın nihayet ortadan kaldırıldığı doğrudur. Boudicca'dan sonra Britannia'nın ovalarında herhangi bir isyan veya ciddi rahatsızlık çıktığına dair kanıt bulunmadığını bir kez daha tekrarlamakta fayda var. Roma Barışı tesis edildi; topluluklar ve kabileler barış içinde yaşadılar, artık baskın ve kelle avcılığı yoktu. Romalılar işgal etmeseydi neler olacağını bilmek imkânsız olsa da, hiçbir şey bu barış ve istikrarın kaçınılmaz olduğunu ve tekrar sağlanabileceğini göstermiyor. Muhtemelen kabileler arasındaki savaşlar devam edecekti.

Bu kitabın ana temalarından biri, Romalıların temasa geçtiği halkların liderlerinin olaylarda oynadığı aktif rol olmuştur. İlk dönemlerden beri, bazıları Roma'ya karşı savaşmayı seçse de bunun yerine Romalılarla ittifak yapan bir hayli çok kişi vardı. Bazen bu, Roma'nın ezici gücünün kabulüydü ve bazen de bu gücü kendi çıkarları için kullanmayı umuyorlardı. Bu erkekler ve bazen de kadınlar hırs, beceri, acımasızlık, ihanet, bencillik, açgözlülük, rekabet, alaycılık, korku ve cesaret gösterme konusunda en az Romalılar kadar yetenekliydiler. Yapabileceğimiz en büyük hatalardan biri, bu tür liderlerin öncelikle içgüdüsel manada Roma yanlısı ya da karşıtı olduğu için hareket ettiğini varsaymaktır. Bunun yerine, Roma'nın yakın veya uzak komşu oluşu veya işgalci güç olarak varlığı, davranışlarını belirleyen birçok faktörden sadece biriydi. Çoğu zaman Roma görmezden gelinemezdi, ancak o zaman bile yerel rekabetler daha doğrudan endişe kaynağıydı. Roma yönetimi, bu mücadelelerin yürütülme şeklini basitçe değiştirdi.

Roma Barışı fetihten sonra geldi ve eyaletlerin nüfusu istese de istemese de dayatıldı. Uzun vadede, Roma yönetimine karşı isyanlar sona erdi. İsyancılara verilen korkunç misilleme korkusu bunun bir nedeniydi, ancak MS 3. yüzyılın iç savaşları ve kaosu sırasında yerel isyanların çıkmaması nihayetinde bunun ana faktör olmaktan çıktığını gösteriyor. Eyalet halkının çoğu ve özellikle yerel aristokrasiler için, bağımsızlık kaybı ve imparatorluk yetkililerinin sömürüsü tolere edilebilirdi. Zamanla Roma yönetimi normal hale geldi ve herhangi alternatifi ya gerçekçi değildi ya da çekici. Bu, bazı insanların Roma yönetimi altında büyük zorluklar

çekmediği anlamına gelmez, ancak bazılarının Romalılar gelmeden önce sefil ve zorluklarla dolu hayatlar yaşadığı da açıktır; elbette bu da yine Romalıları mazur göstermez. Yine de yabancılar tarafından sömürülmenin yerel seçkinler tarafından sömürülmekten otomatik olarak daha kötü olduğunu varsaymamalıyız.

Dönüp Roma İmparatorluğu'na baktığımızda, bu toplumun ve ekonominin kendi günümüze ve çağımıza kıyasla ilkelliğini bu çağdaki hayatın acımasızlığını vurgulamamızda bir risk söz konusudur: Antik dünyanın öteki halkları ve kültürlerini ele alırken benzer bir yaklaşımı sergilemeyi unutuyoruz. Daha da önemlisi, savaş sonrası dönemde Batı dünyasının yaşadıklarının daha geniş insan tarihinin hemen hemen her yönüyle tipik olmadığını asla unutmamalıyız. Romalıların bizden birçok yönden farklı olması da bizi şaşırtmamalı. Devletlerarasındaki kalıcı diplomatik temaslardan ayrıntılı haritalara, gazetelere ve medyaya veya uygulanması çok zor olan uluslararası hukuk fikirlerine kadar bugün kabul ettiğimiz pek çok şey aslında son yeniliklerdir.

Başlangıçta bu kitabın Roma deneyimine dayanarak modern dünyaya ders verme niyetinde olmadığımı yazdım ve bu fikrim değişmedi. Romalılar işe yaradığını görse de bugün politika yapıcılara işleri belirli bir şekilde yapmalarını tavsiye etmek aptalca olurdu. Roma eyalet valisi özelinde görülen askeri ve sivil gücün birleşimi, Afganistan ve Irak'ta yakın zamanda görülen silahlı kuvvetlerle pek çok sivil kurumun faaliyetlerindeki allak bullak ve çatışma halinin apaçık zıddıydı. Birlikte çalışan, hükümetleriyle doğrudan ve gerçek zamanlı iletişime sahip bu yapıların aksine Roma memuriyetinde amaç ve icra netliği vardı. Askeri komutana bu kadar çok yetkiyi vermek bir yana, bu kadar çok yetkiyi tek bir kişiye güvenerek veren modern demokrasiyi hayal etmek bile zor. Daha açık bir şekilde, amacına varmak için vahşet kullanımına ilişkin Roma pragmatizmi düşünülemez ve açıkçası düşünülmemelidir. Bu ve diğer ülkelerdeki insanların, liderlerin büyük çoğunluğunun temelde Batı/Amerikan yanlısı ya da karşıtı olmadığı, yerel siyasetle, dostluklarla ve rekabetlerle çok daha fazla meşgul oldukları başından beri açık olmalıydı. Eskiçağ'da da Romalılar, işleyen demokrasi kurma ve ardından geri çekilme niyetiyle bir ülkeyi işgal etmeye hiçbir zaman teşebbüs etmediler. Romalılar kalma eğilimindeydi, bu da sonunda nüfusun çoğunun onlarla bağdaşmak zorunda kalması anlamına geliyordu.

Romalılar, savaşları kazanmakta ve başkalarını kendi büyük ve uzun ömürlü imparatorluklarını yaratmak için özümsemekte çok başarılıydılar. Yine de ilgili süreçlere daha yakından bakıldığında, tüm bunların uzun zaman aldığı görülüyor. Yol boyunca Romalılar yenilgiye uğradılar, bazı bölgelere yönelik ilgilerini bir süreliğine kaybettiler, müttefiklerine ve düşmanlarına karşı tutumlarında tutarsız davrandılar ve birçok hata yaptılar. Bütün bunlar, Cumhuriyet ve Principatusun

görevlileri, olması gerektiği gibi davrandığında, hatta bazı adamların beceriksizliğine, zulmüne ve açgözlülüğüne izin verilmeden önce gerçekleşti. Dış müdahaleler şimdi olduğu gibi o zaman da genellikle dağınık ve kafa karıştırıcıydı. Roma fethinin bir nesilden daha kısa sürmesi nadirdi ve çoğu zaman bir bölge güvenli hale gelene kadar birkaç kuşak geçti.

Dünyamız, minnettar olmamız gereken Roma döneminden çok farklı. Antik dünyada savaşlar sıktı ve bu kadar geniş bir alanda barışı tesis etmek için Roma gibi bir imparatorluğun egemenliği gerekiyordu. Genel olarak imparatorluklar ve özel olarak Romalılar hakkında ne düşünürsek düşünelim, Roma fetihlerinin vahşetine karşı duyulan hoşnutsuzluğu dengelesin ya da dengelemesin, bu dikkate değer bir başarıydı ve hayranlığı hak eden bir icraydı. Antik dünyada barış ve istikrar, kendi hallerine bırakılan devletlerin doğal ve kaçınılmaz durumu değildi. 21. yüzyıldaki durum düzelmiş olsa bile dünyanın büyük bir bölümünde barışı elde etmek zor ve barış öylece kendi kendine olan bir şey değil. Bu kesinlikle yeni bir Roma İmparatorluğu için çağrı değildir ve aksine barış gibi çok değerli bir şey için uğraşılması gerektiğinin hatırlatıcısıdır.

KRONOLOJİ

MÖ 753 Roma'nın Romulus tarafından kuruluşunun geleneksel tarihi.
509 Roma'nın son kralının azledilmesi ve Cumhuriyet'in kuruluşunun geleneksel tarihi. Kartaca ile ilk antlaşma.
496 Romalılar, Regillus Gölü Savaşı'nda Latin Birliği'ni yendi.
396 Veii'nin ele geçirilmesi; Romalılar orduları için ödeme sistemini getirdi.
390 Roma, Galyalılar tarafından yağmalandı.
340-338 Latin şehirleri birliği Roma'ya isyan etti ve yenildi.
296 Samnites, Etrüsk ve Galya ittifakı Romalılar tarafından Sentinum'da bozguna uğratılır.
280-275 Epeiros kralı Pyrrhos'a karşı savaş.
264-241 Birinci Pön Savaşı.
225 İstilacı Galya ordusu Telamon'da yenildi.
218-201 İkinci Pön Savaşı.
214-205 Birinci Makedonya Savaşı.
200-196 İkinci Makedonya Savaşı.
192-189 Seleukos Kralı III. Antiokhos'a karşı Suriye Savaşı.
189 Manlius Vulso Galatyalılara saldırdı.
172-167 Üçüncü Makedonya Savaşı.
151-150 Sulpicius Galba, Uzak İspanya'yı yönetti ve Lusitani halkını katletti.
149-146 Üçüncü Pön Savaşı.
149-147 Dördüncü Makedonya Savaşı.
147-139 Viriathus'un uğraşı.
146 Kartaca'nın yıkılması ve Korinthos'un yağmalanması.
135-132 Sicilya'daki büyük köle isyanı.
133 İspanya'da Numantia'nın düşüşü.
118 Gallia Transalpina'daki Narbo'da koloni kuruldu.
113 Noricum kralının yardımına koşan Romalılar, Cimbri ve Teutones tarafından yenilgiye uğratıldı.
112-106 Numidia kralı Jugurtha'ya karşı savaş.
105 Cimbri ve Teutones, Arausio'da büyük bir Roma ordusunu yok etti.
102-101 Marius, Cimbri ve Teutones'i yendi.
91-88 Sosyal Savaş, Roma'nın İtalyan müttefiklerinin son büyük isyanı.
88 Sulla lejyonlarını Roma üzerine yürüttü. Mithradates, Asya'da Romalıların katledilmesini emretti.
88-85 Birinci Mithradates Savaşı.
83-82 İç savaşı Sulla kazandı.
83-82 İkinci Mithradates Savaşı.

74-66 Üçüncü Mithradates Savaşı.
74 Cicero Sicilya'da quaestor oldu.
73-71 Verres Sicilya'yı yönetti.
73-70 Spartacus'un isyanı.
67 Pompeius'a, korsanlara karşı olağanüstü yetki verdi.
66-63 Pompeius, intihar eden Mithradates'i yendi.
Yaklaşık 61 Ariovistus ve Sequani, Aedui kavmini yendi.
59 Ariovistus, Roma halkının kralı ve dostu olarak tanınırdı.
58-50 Caesar'ın Galya seferleri.
58 Caesar, Helvetii kavmini yendi ve Ariovistus'la karşılaşıp onu yendi.
53 Crassus, Carrhae'da Surenler komutasındaki Parthlar tarafından yenildi ve öldürüldü.
52 Vercingetorix liderliğindeki büyük Galya isyanı.
51-50 Cicero, Kilikya'yı prokonsül olarak yönetti.
49-45 Caesar ve Pompeius arasındaki iç savaş.
44 Caesar, Brutus ve Cassius liderliğindeki bir komplo tarafından suikasta uğradı.
44-31 Önce Caesar'ın destekçileri ve komplocular arasında, sonra Antonius ile Octavianus arasında tekrarlanan iç savaşlar.
41-40 Parthlar Suriye'yi işgal ve komşu eyaletleri istila etti.
38 Parth Roma eyaletlerinden kovuldu.
36 Marcus Antonius Armenia'yı işgal eder ve Parthlartarafından çok maliyetli bir şekilde geri çekilmek zorunda bırakıldı.
31 Antonius, Octavianus tarafından Actium'daki deniz savaşında yenildi. Octavianus (daha sonra Augustus adını aldı) Roma İmparatorluğu'nun tek hükümdarı oldu.
27-MS 14 Augustus Principatusu.
16-15 Alp kabilelerinin fethi.
12-7 Pannonia ve Germania'nın fethi.
4 Büyük Herodes'in Ölümü. Varus, karışıklıklarla başa çıkmak için orduyu Judaea'ya götürdü.
MS 6 Romalılar Maroboduus'a saldırır, ancak Balkanlar'da sorun çıktığı haberi geldiğinde geri çekildiler.
6-9 Pannonia'da büyük isyan.
9 Germania'da büyük isyan. Varus ve *XVII, XVIII ve XIX. Lejyonlar*, Teutoburg Wald'da pusuya düşürüldü ve katledildi.
14-37 Tiberius Principatusu.
14-16 Arminius'a karşı savaş, Tiberius tarafından durdurulana kadar devam etti.
17-24 Tacfarinas isyanı.
19 Germanicus'un ölümü. Calpurnius Piso'nun Yargılanması.
Yaklaşık 19 Arminius kendi şefleri tarafından öldürüldü.
21 Florus ve Sacrovir'in isyanı. Bazı Trak kabilelerinin isyanı.
26-36 Pontius Pilatus, Judaea'yı vali olarak yönetti.
28 Frisii isyanı.
37-41 Gaius (Caligula) Principatusu.
40-44 Mauritania isyan etti; Suetonius Paulinus ve daha sonra Hosidius Geta tarafından tamamen fethedildi.

41-54 Claudius Principatusu.
43 Britannia'nın işgali.
47 Ostorius Scapula tarafından bastırılan bir grup Iceni'nin isyanı. Corbulo Ren'in doğusunda seferler düzenledi, ancak Claudius tarafından geri çağrıldı.
54-68 Nero Principatusu.
55-64 Armenia'nın kontrolü için Parthlarla savaş.
59 Pompeii ve Nuceria'dan gelen rakip topluluklar arasında şiddetli çatışma.
60-61 Britannia'da Boudicca İsyanı.
66-74 Yahudi İsyanı.
68-69 İç Savaş - "Dört İmparatorun Yılı". Galba, Otho ve Vitellius tahtı hızlı bir şekilde ele geçirdi, ancak nihayetinde savaş Vespasianus tarafından kazanıldı.
70-79 Vespasianus Principatusu.
70 Kudüs uzun bir kuşatmadan sonra alındı. Batavi İsyanı.
73-74 Masada kuşatıldı ve alındı.
78-84 Agricola, Britannia'yı ve kuzeydeki seferleri yönetti.
79-81 Titus Principatusu.
81-96 Domitianus Principatusu.
85-89 Dacia Kralı Decebalus ile savaş.
96-98 Nerva Principatusu.
98-117 Traianus Principatusu.
101-102 Traianus'un Birinci Dacia Savaşı.
105-106 Traianus'un İkinci Dacia Savaşı.
Yaklaşık 109-111 Plinius, Bithynia ve Pontus'u yönetmek için legatus olarak gönderildi.
113-117 Traianus'un Parth Savaşı.
115-117 Mısır, Cyrenaica ve Kıbrıs'taki Yahudi nüfus tarafından isyan.
117-138 Hadrianus Principatusu.
122 Hadrianus Duvarı'nın inşaatına başlandı.
131-135 Judaea'da Bar Kokhba isyanı.
138-161 Antoninus Pius Principatusu.
140-143 Antoninus Duvarı'nın inşaatına başlandı.
161-180 Marcus Aurelius Principatusu.
162-166 Parthia ile savaş, Marcus'un eş hükümdarı Lucius Verus tarafından yürütüldü ve kazanıldı.
167-180 Tuna Nehri üzerindeki German kabilelerine karşı savaş.
171/2 Boukoloi İsyanı.
180-192 Commodus Principatusu.
193-197 İç savaş, sonunda Severus tarafından kazanıldı.
197-211 Septimius Severus Principatusu.
211-217 Caracalla'nın saltanatı onun öldürülmesiyle sona erdi. Bunu başka bir iç savaş dönemi izledi.
222-235 Severus Alexander Principatusu.
476 Batı'nın son imparatoru Romulus Augustus tahttan indirildi.

SÖZLÜK

Accensus: Bir prokonsül veya propraetorun idari personelinden sorumlu kıdemli başkâtip/sekreter. Bu tür erkekler genellikle iyi eğitimli ve güvenilir köleler veya hür adamlardı.

Aedilis: Aedilis, bir dizi yıllık festivalin sahnelenmesi de dahil olmak üzere Roma şehrinin günlük yaşamının yönlerinden sorumlu magistratuslardı. Genellikle quaestor ve praetor makamları arasında tutulurlardı, praetorlardan daha az aedilis vardı ve makam Cursus Honorum'un zorunlu bir aşaması değildi.

Aerarium Militare: Askeri Hazine veya *aerarium militare*, Augustus tarafından MS 6'da orduyu finanse etmek ve özellikle askerlerin ücret ve tazminatlarını ayarlamak için kuruldu. İlk paranın büyük kısmını kendi servetinden sağlamasına rağmen, gelecekte bu fonu desteklemek için pek sevilmeyen bir miras vergisi kuruldu.

Ala: (i) Cumhuriyet: *Ala*, Latin veya diğer İtalyan askerlerinden oluşan Lejyon büyüklüğünde bir oluşumdu. Bir *ala* genellikle savaş alanındaki her lejyona eşlik ediyordu.
(ii) Principatus: Bir *ala*, bir piyade kıtasına kabaca eşdeğer bir yardımcı süvari birimiydi.

Aquilifer: Lejyonun sancağını (*aquila*), yani bir direğe monte edilmiş bir kartalın gümüş veya yaldızlı heykelciğini taşıyan sancaktar.

Auctoritas: Bir Roma senatörünün prestiji ve etkisiydi. *Auctoritas* askeri başarılarla büyük ölçüde artardı.

Auxilia (Yardımcı Birlikler): Geç Cumhuriyet ve Principatus sırasında orduya alınan vatandaş olmayan askerler genellikle yardımcı birlikler veya destek birimleri olarak biliniyordu.

Ballista: İki kollu bükülen, cıvataları veya taşları önemli ölçüde doğrulukla ateşleyebilen bir mancınık. Bunlar çeşitli boyutlarda inşa edilmiştir ve çoğunlukla kuşatmalarda kullanılmıştır.

Beneficiarius: Bir eyalet valisinin personeline bağlı deneyimli asker. Genellikle polislik fonksiyonları gerçekleştiriyorlardı ve bireyler veya küçük gruplar olarak ayrılıyorlardı.

Centuria: Roma ordusunun temel alt birimi olan centuria bir centurion tarafından komuta ediliyordu ve genellikle seksen adamdan oluşuyordu.

Centurion: Tarihinin çoğunda Roma ordusunda önemli derecedeki memurlar; Centurion aslen seksen adamdan oluşan centuria'yı komuta ediyordu. Bir lejyonun en üst düzey centurionu, sadece bir yıllık görev olan muazzam statü Primus pilus idi.

Cornicularius: Bir memurun veya eyalet valisinin ekibindeki kâtip.

Cursus Honorum: Kamusal yaşamı düzenleyen kariyer modeline verilen terim. Seçilmiş magistratuslar için yaş ve diğer niteliklerle ilgili mevcut mevzuat, diktatörlüğü sırasında Sulla tarafından yeniden düzenlendi ve daha sonra Augustus tarafından değiştirildi.

Decurio (Decurion): Aslen on kişilik bir grubun komutasındaki süvari birimi. Principatusta decurion bir *turma*'yı ya da yaklaşık otuz kişiye komuta ediyordu.

Dekanos: Mısır'daki sivil yetkili.

Diktatör: Aşırı kriz zamanlarında bir diktatör, üstün sivil ve askeri gücü kullandığı altı aylık bir dönem için atanırdı. Sulla ve Julius Caesar gibi iç savaşlarda daha sonra galip gelenler, unvanı daha kalıcı bir güç için bir temel olarak kullandılar.

Denarius: Principatusun temel gümüş sikkesi. King James İncili'nin "kuruş"uydu, bu nedenle ondalıkların kullanılmasından önce kuruş için *d* kısaltması kullanılıyordu.

Diogmitai: Birçok Hellen şehrinde polis memuru. Adı kelimenin tam anlamıyla "kovalayanlar" anlamına gelir.

Duplicarius: Çift maaş alan ve muhtemelen kıdemli memur olarak görev yapan asker.

Eirenarkhai: Görevleri topraklarını denetlemeyi de içeren birçok Hellen kentinde seçilmiş magistratuslar.

Ephebes: Yunan şehirlerindeki ergen erkekler spor salonunda devlet denetimli bir eğitim sürecinden geçtiler. Bu esas olarak fiziksel uygunluk ile ilgiliydi, ancak genellikle daha spesifik olarak askeri eğitimin unsurlarını içeriyordu.

Equites (tekil eques): Atlı sınıfı veya "atlılar" nüfus sayımına göre en yüksek mülk niteliğine sahip gruptu. Gracchus döneminden itibaren onlara mahkemelerde jüri üyesi olarak daha resmi bir kamu vazifesi verildi, bu son derece çekişmeli bir mesele halini aldı. Sadece Augustus döneminde, ayrı bir sınıf olarak oluşturulan ayrı bir senatör düzeni vardı.

Fasces (tekil fascis): Ortasında bir balta bulunan, yaklaşık 1,5 metre uzunluğundaki bezemeli çubuk demeti. Lictor'lar tarafından taşınırlardı ve bir magistratusun gücünün ve statüsünün en görünür sembolleriydi.

Forum Augustum: Augustus tarafından yaptırılan ve merkezinde Mars Ultor Tapınağı bulunan Forum.

Forum Romanum: Capitolinus, Palatinus, Quirinalis ve Velia tepeleri arasında uzanan Roma şehrinin siyasi ve ekonomik merkezi. Halka açık toplantılar genellikle ya Rostra çevresinde ya da Forum'un doğu ucunda yapılırdı. Concilium plebis ve Comitia tributa da genellikle yasa çıkarmak için Forum'da bir araya gelirdi.

Frumentarii: Askeri tahıl tedarikini denetlemek için müstakil hizmette olan askerler. Görevleri, Roma'ya ve eyaletlere düzenli seyahatleri içeriyordu ve zamanla iç istihbarat hizmeti vermeye başladılar.

Gladius: Kılıç anlamına gelen Latince bir kelime olan *gladius*, geleneksel olarak, MS 3. yüzyıla kadar standart Roma silahıydı ve İspanyol kılıcı *gladius hispaniensis*'i tanımlamak için kullanılırdı. Yüksek kaliteli çelikten yapılmış bu silah, kesme amacıyla kullanılabilirdi, ancak esas olarak deşme amaçlıydı.

Asamonaioi: MÖ 2. yüzyılda Judaea'da, Seleukoslara karşı başarılı bir şekilde ayaklandı. Asamonaioi Hanedanı tarafından yönetilen bağımsız bir krallık kuruldu. Antonius ve Octavianus sonunda eski kraliyet ailesinin yerine Büyük Herodes'i geçirdi.

Imagines: *Princeps* veya ailesinin resmini taşıyan askeri sancaklar.

Immunis: Genellikle bir ustalığa veya ticaret bilgisine sahip olduğu için askeri üniforma giymekten muaf asker.

Imperium: Magistratusların ve pro-magistratusların görev süreleri boyunca ellerinde bulundurdukları askeri komuta gücü. Augustus ve haleflerine *maius imperium proconsulare*, yani diğer tüm prokonsüllerden daha üstün bir prokonsül yetkisi verildi.

Kataphraktos: Genellikle zırhlı bir ata binen ağır zırhlı süvariler. Bunlar Parth ordusunun önemli bir bileşenini oluşturuyordu.

Cohors (Cohortes): Toplam gücü 480 kişi olan ve seksen askerden meydana gelen altı centuria'yı içeren lejyonun temel taktik birimi.

Konsül: Yılın iki eş konsülü, Roma Cumhuriyeti'nin kıdemli seçilmiş magistratuslarıydı ve önemli seferlerde komutanlık ediyordu. Bazen Senato, görev sürelerinden sonra yetkilerini genişletiyordu, bu durumda prokonsül unvanını alıyorlardı.

Legatus (çoğulu legati): Kendi başına *imperium*'u bulunmayan, bunun yerine bu yetkinin devredildiği ve bir vali yardımcısı olarak hareket eden bir kıdemli memur. Cumhuriyet döneminde *legati* seçilmek yerine bir magistratus tarafından atanırdı. Principatus altında bazıları *princeps* tarafından atanırdı. Legatuslar ayrıca bir lejyona komuta eden *legatus legionis* ve bir eyalete komuta eden *legatus Augusti* olarak bilinen iki ana kademeye ayrıldı.

Lejyon (legio): Başlangıçta zorunlu asker anlamına gelen bir terim olan lejyonlar, tarihinin büyük bölümünde Roma ordusunun ana birimi haline geldi. Principatus döneminde bir lejyonun teorik gücü, her biri 480 kişiden oluşan on kıtadan meydana geliyordu ve yaklaşık 4.800-5.000 kişiydi, ancak bazen ilk kıta 800 askere kadar genişletildi. Ayrıca 120 atlı birlik de vardı ve her lejyon ağır silahlarla donatılmıştı ve saflarında birçok uzman bulunuyordu. Bir lejyonun seferdeki etkin gücü, genellikle teorik gücünden çok daha düşüktü.

Librarius: Bir birimin karargâhında bulunan genç kâtip.

Lictor: Bir magistratusun, adalet sağlama, ağır ceza ve bedensel ceza verme hakkını simgeleyen **fasces** taşıyan resmi görevlileri. Bir konsüle on iki lictor atanırken, bir diktatörün emrine normalde yirmi dört lictor verilirdi.

Optio: Centurionun yardımcısı ve centuria'nın ikinci komutanı.

Ornamenta triumphalia: Augustus, zafer geçidi yerine ödül olarak verilen zafer "nişanlarını" getirdi. MÖ 19'dan sonra, kendi geniş ailesi dışında hiç kimseye tam zafer geçidi bahşedilmedi, ancak zafer kazanan eyalet valilerine bunun yerine bu unvan verildi.

Ovatio (övgü): Zafer geçidinin daha küçük biçimi, övgü gösterisinde komutan, araba yerine at sırtında Şehir'den geçerdi.

Paraphylakes: Bazı Hellen şehirlerindeki profesyonel polis komutanları.

Pilum (çoğulu pila): Roma tarihinin büyük bölümünde Roma lejyonerlerinin standart ekipmanı olan ağır fırlatma mızrağı. Dar kafası, düşmanın kalkanını delmek için tasarlanmıştı, uzun, ince gövdesi, kalkanın arkasındaki askere vurmaya olanak sağlıyordu.

Praefectus: (i) Cumhuriyetçi bir müttefik *ala*'ya liderlik eden ve fiilen bir lejyondaki bir tribunus'a eş değer olan üç kıdemli memurdan biri.
(ii) Bir süvari eyaletinin valisi, örneğin MS 66'ya kadar Judaea ve Mısır.
(iii) Principatus altında bir yardımcı *ala* veya cohors'un komutanı.

Praesidium: Küçük karakollardan binlerce askere kadar değişen büyüklükte bir askeri garnizon.

Praetor: Praetorlar, Cumhuriyet döneminde daha az önemli eyaletleri yöneten ve Roma'nın daha küçük savaşlarında savaşan her yıl seçilen magistratuslardı. Vali olarak görev yaptıklarında komutaları genişletilebilirdi ki bu durumda onlara mülk sahibi unvanı verilirdi.

Praetor muhafızlar: Augustus, muhafız ordusunu oluşturmak için dokuz daimi praetor cohortesini kurdu. Bu aşamada Roma'da kalıcı kışlaları yoktu ve aynı anda Şehir'de sadece üç kıta vardı. Bu durum, Tiberius döneminde, dokuz kıtanın tümü Roma'daki bir kalede toplandığında değişti. Çoğu durumda praetor, ancak imparator veya imparatorluk ailesinin bir üyesi orduyu yönetirse sefere katılıyordu.

Primi ordines: Bir lejyonun ilk cohors'unun centurionları. Bu askerler centurionların en kıdemlileriydi ve hatırı sayılır bir statüye sahiptiler.

Primus pilus: Birinci cohors'un birinci centuria'sının komutanı ve lejyonun kıdemli centurion'u.

Princeps: İlk vatandaş ve Senato, Halk ve Devlet lideri; *Princeps*, Augustus'un kendi statüsü için tercih ettiği terimdi. Geçmişte senatör kaydının başında, *censor*lar tarafından konseyin en prestijli ve saygın üyesi olarak seçilen bir p*rinceps senatus* bulunuyordu. Bu terim, tüm kullanımlarında belirli bir gücü göstermese de bir itibar ve saygı işaretiydi.

Principatus: Augustus tarafından yaratılan, bazen daha az doğru bir şekilde imparator olarak adlandırılan bir *princeps*'in yönetimi anlamına gelen rejim için kullanılan modern terim.

Procurator: (i) Yaklaşık 40'tan itibaren atlı sınıfı eyaletlerinin valisi için, önceki vali unvanının yerine geçen unvan.
(ii) Bir quaestora benzer, ancak imparatorluk eyaletlerinde hizmet veren mali yönetici.

Quaestor: Görevleri esas olarak mali işler olan magistratuslar olarak quaestorlar konsül seviyesindeki yöneticilerin vekili olarak hareket ettiler ve çoğu zaman alt askeri komutalarda vazife buldular.

Regionarius (tam olarak centurio regionarius): Bir bölge veya şehirden sorumlu centurion.

Scorpio: Roma ordusunun hem sahada hem de kuşatmalarda kullandığı hafif ok atıcı ballista. Uzun menzile, ayrıca büyük isabet oranına ve her türlü zırhı delme yeteneğine sahiptiler.

Sesquiplicarius: Normalin bir buçuk katı maaş alan ve muhtemelen uzman bir görevde bulunan veya alt kademe memur olarak görev yapan asker.

Signifer: Centurionun *signum* sancağını taşıyan genç subay. İmparatorluk ordusunda, birlik içindeki bir dizi idari görevden de sorumluydu, özellikle askerlerin maaşlarını ve birikimlerini denetlemekti.

Singulares: Lejyoner veya eyalet legatusu gibi, Principatus altındaki kıdemli bir Romalı memurun seçkin korumaları. Bu adamlar normalde kendi birimlerinden görevlendirilen yardımcılardı. *Singulares Augusti*, tüm imparatorluktan gelen ve praetor muhafızlarına bağlı seçkin bir süvari birliğiydi.

Stationarii: Bir garnizonda hizmet etmek için birliklerinden ayrılan askerler.

Şehir cohortesi: Augustus tarafından Roma şehri için paramiliter polis gücü olarak üç şehir cohortesi oluşturuldu. Şehir praefectusu tarafından komuta edildiler. Augustus'un yönetimi esnasında Galya'daki Lugdunum kentinde bulunan imparatorluk darphanesini korumak için dördüncü bir cohors'un oluşturulmuş olması mümkündür, bu birliğin Tiberius'un yönetiminde Ludgunum'da olduğu kesindir.

Talanton: Bu Yunan ağırlık ölçümünün ve buna bağlı olarak paranın gerçek boyutu yaklaşık 25 ila 37 kilogram arasında önemli ölçüde değişiyordu. Hangi standardın kullanıldığı, bu terimi kullanan kaynaklar tarafından nadiren belirtilir.

Tesserarius: Bir centuria'daki genç memurlardan biri; adı günün parolasının yazılı olduğu *tessera* tabletinden türetilmiştir.

Tribuni aerarii: Nüfus sayımında atlı sınıfı altında kayıtlı grup. Onlar hakkında nispeten az şey biliniyor.

Tribunus militum (askeri tribunus): Her Cumhuriyet lejyonuna altı askeri tribunus seçildi veya atandı, herhangi zamanda bir çift tribunus komutayı elinde bulunduruyordu. Augustus döneminde sayı altıda kaldı, ancak bunlardan biri senatörlük kariyeri amaçlıyordu ve kıdemliydi. Zırhının etrafına giydiği geniş şeritten tanınan *tribunus laticlavius* unvanındaki bu kişi, lejyoner legatusunun ikinci komutanıydı. Diğer beş tribunus, dar bir şerit giyen *tribuni angusticlavi* unvanındaydı, atlı sınıfı mensubuydular ve genellikle zaten yardımcı bir cohors'un komutasında görev yapıyorlardı.

Triumvir: MÖ 43 yılında Antonius, Lepidus ve Octavianus, bir tribunus tarafından önerilen ve *Concilium plebis* tarafından kabul edilen *lex Titia* tarafından *triumviri rei publicae*

constituendae (devleti yeniden kurmak için üçlü kurul) olarak adlandırıldı. Üçlü yönetime başlangıçta beş yıl süreyle diktatörlük yetkileri verildi.

Vergobret: Aedui kavmi gibi birçok Galya kabilesinde seçilen kıdemli magistratus.

Vexillatio: (i) Ana birliklerinden veya birimlerinden uzakta faaliyet gösteren bir birlik müfrezesi.
(ii) Geç Roma ordusunda bazı süvari birliklerine verilen ad.

Vexillum: Bir direğe çapraz olarak monte edilmiş kare bir bayrak, *vexillum* bir komutanın konumunu işaretlemek için kullanılırdı ve aynı zamanda birlik müfrezesi tarafından taşınan sancaktı. Bir komutanın *vexillum*'u genellikle kırmızıydı.

Vigiles: MS 6'da Augustus tarafından kurulan yedi *vigiles* cohortesiydi ve Roma Şehri için bir itfaiye ve gece polisi olarak görev yapıyordu. Her cohors, aynı anda oluşturulan on dört bölgeden ikisini kontrol ederdi.

Zafer geçidi: Senato tarafından başarılı bir komutana verilen büyük kutlama, Roma'nın törensel anayolu Sacra Via boyunca, zaferinin ganimetlerini ve tutsaklarını alay yürüyüşle sergileme biçimiydi ve yakalanan düşman liderinin törensel infazıyla son buluyordu. Juppiter'in heykelleri gibi giyinmiş komutan, başında Victoria'nın defne çelengi tutan bir köleyle savaş arabasına binerdi. Kölenin komutana ölümlü olduğunu fısıldayarak hatırlatması gerekiyordu.

KISALTMALAR

AE = L'Année Épigraphique
ANRW = Aufstieg und Niedergang der römischen Welt
Appian, BC = Appianos, İç Savaşlar
Appian, Bell. Hisp. = Appianos, İspanya Savaşları
Appian, Mith. = Appianos, Mithradates Savaşları
Broughton, MRR 2 = T. Broughton & M. Patterson (1951), The Magistrates of the Roman Republic Cilt 2
Caesar, BC = Caesar, İç Savaşlar
Caesar, BG = Caesar, Galya Savaşları
CAH² IX = J. Crook, A. Lintott & E. Rawson (eds), The Cambridge Ancient History 2nd edn Cilt IX: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC
CAH² X = A. Bowman, E. Champlin & A. Lintott (eds), The Cambridge Ancient History 2nd edn Cilt X: The Augustan Empire, 43 BC-AD 69
Cicero, ad Att. = Cicero, Atticus'a Mektuplar
Cicero, ad Fam. = Cicero, Arkadaşlara Mektuplar
Cicero, ad Quintum Fratrem = Cicero, Kardeşi Quintus'a Mektuplar
Cicero, Verrines = Cicero, Verres'e Karşı Söylevler
CIG = Corpus Inscriptionum Graecarum
CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum
Dio = Cassius Dio, Roma Tarihi
Galen, Comm. In His. Epid., CMG = C. Kühn, Galenos Medicus (1821-33), tamamlayanlar: H. Diels vd. (1918-)
Hist. = Tarih
ILLRP = A. Degrassi (ed.) (1963-5), Inscriptiones Latinae Liberae Rei Republicae
ILS = H. Dessau (1892-1916), Inscriptiones Latinae Selectae
JARCE = Journal of the American Research Center in Egypt
Josephus, Ant. = Josephus, Yahudi Tarihi
Josephus, BJ = Josephus, Yahudi Savaşı
JRA = Journal of Roman Archaeology
JRS = Journal of Roman Studies
Livius, Pers. = Livius, Roma Tarihi. Periochae.
OGIS = W. Dittenberger, Orientis Graeci Inscriptiones Selectae (1903-5)
PCPS = Proceedings of the Cambridge Philological Society
Pliny the Elder, NH = Yaşlı Plinius, Naturalis Historiae
Pliny the Younger, Ep. = Genç Plinius, Mektuplar

Sallustius, Bell. Cat. = Sallustius, Catilina Tertibi
Sallustius, Bell. Jug. = Sallustius, Iugurtha Savaşı
SEG = P. Roussel, M. Tod, E. Ziebarth & J. Hondius (eds), Supplementum Epigraphicum Graecum (1923-)
Strabon, Geog. = Strabon, Coğrafya
Tacitus, Ann. = Tacitus, Annales
Valerius Maximus = Valerius Maximus, Factorum ac Dictorum Memorabilium
Velleius Paterculus = Velleius Paterculus, Roma Tarihi
ZPE = Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

KAYNAKÇA

G. Alföldy (Çev. A. Birley), *Noricum* (1974)

R. Alston, *Soldier and Society in Roman Egypt. A Social History* (1995), s. 20-38

R. Alston, 'The ties that bind: soldiers and societies', A. Goldsworthy & I. Haynes (ed), *The Roman Army as a Community. JRA Supplementary Series 34* (1999), s. 175-95

N. Austin & B. Rankov, *Exploratio. Military and Political Intelligence in the Roman World from the Second Punic War to the Battle of Adrianople* (1995)

E. Badian, *Roman Imperialism in the Late Republic* (1968)

E. Badian, *Publicans and Sinners* (1972)

R. Bagnall, 'Army and police in upper Egypt', *JARCE 14* (1976), s. 67-88

R. Bagnall & B. Frier, *The Demography of Roman Egypt* (1994)

J. Barlow, 'Noble Gauls and their other', K. Welch & A. Powell (ed), *Julius Caesar as Artful Reporter: The War Commentaries as Political Instruments* (1998), s. 139-70

T. Barnes, 'The Victories of Augustus', *JRS 64* (1974), s. 21-6

D. Baronowski, 'Roman military forces in 225 bc (Polybios 2. 23-4)', *Historia 42* (1993), s. 181-202

A. Barrett, *Livia. First Lady of Imperial Rome* (2002)

A. Barrett, 'Aulus Caecina Severus and the Military Woman', *Historia 54* (2005), s. 301-14

M. Beard, *The Roman Triumph* (2007)

G. de la Bédoyère review of D. Mattingly, *An Imperial Possession. Britain in the Roman Empire 54 BC-AD 409* (2006), *History Today* (August 2006), s. 62

K. Beloch, *Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt* (1886)

L. Beness & T. Hillard, *'Rei Militaris Virtus... Orbem Terrarum Parere Huic Imperio Co-egit: The transformation of Roman Imperium'*, D. Hoyos, *A Companion to Roman Imperialism* (2013), s. 141-53

P. Bidwell, *Roman Forts in Britain* (2007)

P. Bidwell, 'Systems of obstacles on Hadrian's wall and their relationship to the turrets', in A. Moirillo, N. Hanel & E. Martín, *Limes XX: Estudios sobre la frontera romana. Roman Frontier Studies. Anejos de Gladius 13*, Cilt 3 (2009), s. 1119-24

R. Billows, 'The religious procession of the Ara Pacis Augustae: Augustus' supplicatio in 13 bc', *JRA 6* (1993), s. 80-92

E. Birley, 'Marcus Cocceius Firmus: an epigraphic study', E. Birley (ed.), *Roman Britain and the Roman Army. Collected papers* (1953), s. 87-103

E. Birley, 'The origins of legionary centurions', & 'Promotion and transfer in the Roman army II: the centurionate', in E. Birley, *The Roman Army. Papers* 1929-1986 (1988), s. 189-220

E. Birley, 'Senators in the emperor's service' ve 'Promotion and transfers in the Roman army: senatorial and equestrian officers', E. Birley, *The Roman Army. Papers 1929-1986* (1988), s. 75-114
M. Bishop, 'Praesidium: social, military, and logistical aspects of the Roman army's provincial distribution during the early Principate', A. Goldsworthy & I. Haynes (ed), *The Roman Army as a Community in Peace and War. JRA Supplementary Series 34* (1999), s. 111-18
M. Bishop & B. Coulston, *Roman Military Equipment. From the Punic Wars to the Fall of Rome* (2nd edn, 2006)
M. Bishop, *Handbook to Roman Legionary Fortresses* (2012)
J. Boardman, *The Greeks Overseas: Their Early Colonies and Trade* (4th edn, 1999)
Y. Le Bohec, *The Imperial Roman Army* (1994)
H. Bond, *Pontius Pilate in History and Interpretation. Society for New Testament Studies Monograph Series 100* (1998), s. 94-207
G. Bowersock, 'The mechanics of subversion in the Roman Provinces', *Opposition et résistance à l'empire d'Auguste à Traianus, Entretiens sur L'antiquité classique* (1987), s. 291-317
G. Bowersock, *Augustus and the Greek World* (1965)
A. Bowman, 'A letter of Avidius Cassius?', *JRS 60* (1970), s. 20-26
K. Bradley, 'Slavery in the Roman Republic', K. Bradley & P. Cartledge (ed), *The Cambridge World History of Slavery Cilt 1: The Ancient Mediterranean* (2011), s. 241-64
D. Braund, 'The Aedui, Troy, and the Apocolocyntosis', *Classical Quarterly 30* (1980), s. 420-25
D. Breeze & B. Dobson, *Hadrianus's Wall* (4th edn, 2000)
D. Breeze, *Handbook to the Roman Wall* (14th edn, 2006)
D. Breeze, *The Frontiers of Imperial Rome* (2011)
T. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic Cilt 3* (1986)
P. Brunt, 'Charges of provincial maladministration under the early principate' *Historia 10* (1961), s. 189-227
P. Brunt, *Italian Manpower 225 BC-AD 14* (1971)
P. Brunt, 'Did Imperial Rome disarm her subjects?', *Phoenix 29* (1975), s. 260-70
P. Brunt, *The Fall of the Roman Republic and Related Essays* (1988)
T. Burns, *Rome and the Barbarians, 100 BC-AD 200* (2003)
G. Burton, 'Proconsuls, assizes, and the administration of justice under the empire', *JRS 65* (1975), s. 92-106
G. Burton, 'The issuing of mandata to proconsuls and a new inscription from Cos', *ZPE 21* (1976), s. 63-8
C. Callwell, *Small Wars. A Tactical Textbook for Imperial Soldiers* (rev. Edn, 1990)
J. Camp, *The Archaeology of Athens* (2001)
J. Campbell, 'Who were the viri militares?' *JRS 65* (1975), s. 11-31
J. Campbell, *The Emperor and the Roman Army 31 BC-AD 235* (1984)

J. Campbell, 'War and diplomacy: Rome and Parthia, 31 bc-ad 235', J. Rich & G. Shipley (ed), *War and Society in the Roman World* (1993), s. 213-240
A. Carandini (Çev. S. Sartarelli), *Rome. Day One* (2011)
L. Casson (ed.), *The Periplus Maris Erythraei: Text with Introduction, Translation and Commentary* (1999)
D. Cherry, *Frontier and Society in Roman North Africa* (1998)
D. Conlin, *The Artists of the Ara Pacis. Studies in the History of Greece and Rome* (1997)
P. Conole & R. Milns, 'Neronian frontier policy in the Balkans: the career of Ti. Plautius Silvanus', *Historia 32* (1983), s. 183-200
T. Cornell, 'The end of Roman imperial expansion', J. Rich & G. Shipley (ed), *War and Society in the Roman World* (1993), s. 139-70
T. Cornell, *The Beginnings of Rome. Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars (c.1000-264 BC)* (1995)
T. Corsten, 'Estates in Roman Asia Minor: the case of Kibyratis', S. Mitchell & C. Katsari (ed), *Patterns in the Economy of Roman Asia Minor* (2005), s. 1-51
R. Cowan, *Roman Conquests - Italy* (2009)
M. Crawford, *Roman Republican Coinage* (1974)
M. Crawford, *The Roman Republic* (1978)
B. Cunliffe, *Hengistbury Head Cilt 1* (1987)
B. Cunliffe, *Greeks, Romans and Barbarians: Spheres of Interaction* (1988)
B. Cunliffe, *Facing the Ocean: The Atlantic and its Peoples 800 BC-AD 1500* (2001)
H. Cuvigny, *Ostraca de Krokodilô. La correspondence militaire et sa circulation (O. Krok. 1-151). Praesidia du désert de Bérénice II. Fouilles de l'IFAO 51* (2005)
R. Davies, 'The investigation of some crimes in Roman Egypt', R. Davies (D. Breeze ve V. Maxfield, ed), *Service in the Roman Army* (1989), s. 175-85
D. Dawson, *The Origins of Western Warfare. Militarism and Morality in the Ancient World* (1996)
B. Decharneux, 'The Carabas affair (in Flacc 36-39): An incident emblematic of Philo's political philosophy', P. Tomson & J. Schwartz (ed), *Jews and Christians in the First and Second Centuries: How to Write their History* (2014), s. 70-79
H. Delbrück (Çev. J. Renfroe), *History of the Art of War Cilt 1: Warfare in Antiquity* (1975)
T. Derks, Gods, *Temples and Ritual Practices: The Transformation of Religious Ideas and Values in Roman Gaul* (1998)
P. Derow, 'Polybios, Rome and the east', *JRS 69* (1979), s. 1-5
S. Dmitriev, *City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor* (2005)
B. Dobson, 'Legionary centurion or equestrian officer? A comparison of pay and prospects', *Ancient Society 3* (1972), s. 193-2
B. Dobson, 'The significance of the centurion and primipilaris in the Roman army and administration', *ANRW 2. 1* (1974), s. 392-434
B. Dobson, 'The role of the fort', W. Hanson (ed.), *The Army and the Frontiers. JRA Supplementary Series 74* (2009), s. 25-32

J. Drinkwater, *The Alamanni and Rome 213-496* (Caracalla to Clovis) (2007)
S. Dyson, 'Native Revolts in the Roman Empire', *Historia 20* (1971), s. 239-74
S. Dyson, 'Native Revolt Patterns in the Roman Empire', *ANRW 2. 3* (1975), s. 138-75
S. Dyson, *The Creation of the Roman Frontier* (1985)
S. Dyson, *Rome. A Living Portrait of an Ancient City* (2010)
W. Eck, *The Age of Augustus* (2003)
A. Eckstein, *Mediterranean Anarchy, Interstate War, and the Rise of Rome* (2006)
A. Eckstein. 'Hegemony and annexation beyond the Adriatic 230-146 bc', D. Hoyos (ed.), *A Companion to Roman Imperialism* (2013), s. 79-97
C. Edwards & G. Woolf (ed), *Rome the Cosmopolis* (2003)
R. Errington, *The Dawn of Empire: Rome's Rise to World Power* (1971)
C. Esdaile, *Outpost of Empire. The Napoleonic Occupation of Andalucía, 1810-1812* (2012)
N. Faulkner, *Apocalypse. The Great Jewish Revolt against Rome AD 66-73* (2002)
E. Fentress, *Numidia and the Roman Army. BAR International Series 53* (1979)
J. Ferrary, 'The powers of Augustus', J. Edmondson (ed.), *Augustus* (2009), s. 90-136
T. Frank (ed.), *An Economic Survey of Ancient Rome Cilt 1* (1933)
T. Frazel, 'The composition and circulation of Cicero's "In Verrem"', *The Classical Quarterly 54. 1* (2004), s. 128-42
S. Freyne, 'The Revolt from a regional perspective', A. Berlin & J. Overman (ed), *The First Jewish Revolt. Archaeology, History, and Ideology* (2002), s. 43-56
B. Frier, 'Roman Demography', D. Potter & D. Mattingly (ed), *Life, Death and Entertainment in the Roman Empire* (1999), s. 95-109
C. Fuhrmann, *Policing the Roman Empire. Soldiers, Administration and Public Order* (2012)
K. Galinsky, *Augustus. Introduction to the Life of an Emperor* (2012)
J. Gardner, 'The "Gallic menace" in Caesar's Propaganda', *Greece and Rome 30* (1983), s. 181-9
R. Garland, *The Wandering Greeks: The Ancient Greek Diaspora from the Age of Homer to the Death of Alexander* (2014)
P. Garnsey, *Famine and Food Supply in the Graeco-Roman World* (1988)
M. Gelzer (Çev. P. Needham), *Caesar. Politician and Statesman* (1968)
R. Gibson, 'On the nature of ancient letter collections', *JRS 102* (2012), s. 56-78
M. Gichon, 'Life on the borders reflected in rabbinical sources', A. Morillo, N. Hanl & E. Martín (eds), *Limes XX. Estudios Sobre La Frontera Romana Roman Frontier Studies Cilt 1* (2009), s. 113-18
A. Goldsworthy, *The Roman Army at War 100 BC-AD 200* (1996)
A. Goldsworthy, *The Punic Wars (2000)* (= The Fall of Carthage, 2003)
A. Goldsworthy, *The Complete Roman Army* (2003)
A. Goldsworthy, *In the Name of Rome* (2003)
A. Goldsworthy, *Caesar: The Life of a Colossus* (2006)

A. Goldsworthy, 'War', P. Sabin, H. van Wees & M. Whitby (ed), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Cilt 2: Rome from the Late Republic to the Late Empire* (2007), s. 76-121
A. Goldsworthy, *The Fall of the West. The Death of the Roman Superpower (= How Rome Fell)* (2009)
A. Goldsworthy, *Antony and Cleopatra* (2010)
A. Goldsworthy, *Augustus. From Revolutionary to Emperor (= Augustus. The First Emperor)* (2014)
A. Goldsworthy, '"Men casually armed against fully equipped regulars": The Roman military response to Jewish insurgence 63 BCE-135 CE', P. Tomson & J. Schwartz (ed), *Jews and Christians in the First and Second Centuries: How to Write their History* (2014), s. 207-37
M. Goodman, *The Ruling Class of Judaea. The Origins of the Jewish Revolt against Rome AD 66-70* (1987)
C. Goudineau, *César et la Gaule* (1995)
P. Green, *Alexander to Actium* (1990)
B. Grenfell, A. Hunt, H. Bell et alii (ed), *The Oxyrhynchus Papyri* (1898-)
M. Griffin, 'The Senate's story. Review of Das Senatus Consultum de Cn. Pisone Patre by Werner Eck; Antonio Caballos; Fernando Fernández', *JRS 87* (1997), s. 249-63
E. Gruen, *The Hellenistic World and the Coming of Rome* (1984)
E. Gruen, 'Material rewards and the drive for empire', W. Harris (ed.), *The Imperialism of Mid-Republican Rome* (1984), s. 59-82
E. Gruen, 'Roman perspectives on the Jews in the age of the Great Revolt', in A. Berlin & J. Overman (eds), *The First Jewish Revolt. Archaeology, History, and Ideology* (2002), s. 27-42
T. Grünewald (Çev. J. Drinkwater), *Bandits in the Roman Empire. Myth and Reality* (2004)
N. Hammond, 'The western part of the via Egnatia', *JRS 64* (1974), s. 185-94
D. Harding, *The Iron Age in Northern Britain. Celts, Romans, Natives and Invaders* (2004)
W. Harris, *War and Imperialism in Republican Rome 327-70 BC* (1979)
W. Harris, 'Demography, Geography, and the supply of slaves', *JRS 89* (1999), s. 62-75
M. Hassall, M. Crawford & J. Reynolds, 'Rome and the Eastern Provinces at the end of the Second Century BC', *JRS 64* (1974), s. 195-220
J. Hatzfield, 'Les Italiens résidant à Délos', *Bulletin de Correspondance Hellénique 36* (1912), 143
I. Haynes, *Blood of the Provinces. The Roman Auxilia and the Making of Provincial Society from Augustus to Severus* (2013)
J. Hind, 'A. Plautius' campaign in Britain: an alternative reading of the narrative in Cassius Dio (60. 19. 5-21. 2)', *Britannia 38* (2007), s. 93-106
E. Hobsbawm, Bandits (1969)
N. Hodgson, 'Gates and passages across the frontiers: the use of openings through the barriers of Britain, Germany and Raetia', Z. Visy, *Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies held in Pécs, Hungary, September 2003* (2005), s. 183-7

G. Hölbl (Çev. T. Saavedra), *A History of the Ptolemaic Empire* (2001)
K. Hopkins, *Conquerors and Slaves* (1978)
K. Hopkins, 'Rome, taxes, rent and trade', W. Scheidel & S. von Reden (ed), *The Ancient Economy* (2002), s. 190-230
R. Horsley, 'Power vacuum and power struggle 66-7 CE', A. Berlin & J. Overman (ed), *The First Jewish Revolt. Archaeology, History, and Ideology* (2002), s. 87-109
F. Hunter, 'Iron age hoarding in Scotland and northern Britain', A. Gwilt & C. Haselgrove (ed), *Reconstructing Iron Age Societies* (1997), s. 108-33
F. Hunter, 'Roman and native in Scotland: new approaches', *JRA 14* (2001), s. 289-309
F. Hunter, 'The lives of Roman objects beyond the frontier', P. Wells (ed.), *Rome Beyond its Frontiers; Imports, Attitudes and Practices, JRA Supplementary Series 95* (2013), s. 15-28
J. Ilkjaer, 'Danish war booty sacrifices', B. Stoorgard & L. Thomsen (ed), *The Spoils of Victory. The North in the Shadow of the Roman Empire* (2003), s. 44-65
B. Isaac, *The Limits of Empire. The Roman Army in the East* (rev. Edn, 1992)
S. James, *Rome and the Sword. How Warriors and Weapons Shaped Roman History* (2011)
X. Jensen, L. Jørgensen & U. Hansen, 'The Germanic army: warriors, soldiers and officers', B. Stoorgard & L. Thomsen (ed), *The Spoils of Victory. The North in the Shadow of the Roman Empire* (2003), s. 310-28
A. Johnson, *Roman Forts* (1983)
M. Johnson, *Boudicca* (2012)
A. Jørgensen, 'Fortifications and the control of land and sea traffic in the Pre-Roman and Roman Iron Age', B. Stoorgard & L. Thomsen (ed), *The Spoils of Victory. The North in the Shadow of the Roman Empire* (2003), s. 194-209
R. Kallet-Marx, *Hegemony to Empire. The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 BC* (1995)
D. Kennedy, 'Parthia and Rome: Eastern Perspectives', D. Kennedy (ed.), *The Roman Army in the East. JRA Supplement 18* (1996), s. 67-90
T. Kinsella, *The Táin. From the Irish Epic Táin Bó Cuailnge* (1969)
C. Kokkinia, 'Ruling, inducing, arguing: how to govern (and survive) a Greek province', L. de Light, E. Hemelrijk & H. Singor (ed), *Roman Rule and Civic Life: Local and Regional Perspectives. Impact of Empire Cilt 4* (2004), s. 39-58
W. Lacey, *Augustus and the Principate. The Evolution of a System* (1996) S. Lancel, Carthage (Oxford, 1995)
J. Lazenby, *The First Punic War* (1996)
J. Lazenby, *Hannibal's War. A Military History of the Second Punic War* (1998)
J. Lendon, *Empire of Honour. The Art of Government in the Roman World* (1997)
J. Lendon, *Song of Wrath. The Peloponnesian War Begins* (2010)
F. Lepper & S. Frere, *Trajan's Column* (1988)
B. Levick, 'The Veneti Revisted: C. E. Stevens and the tradition of Caesar the propagandist', K. Welch & A. Powell (ed), *Julius Caesar as Artful Reporter: The War Commentaries as Political Instruments* (1998), s. 61-83

B. Levick, The *Government of the Roman Empire. A Sourcebook* (2nd edn, 2000)
J. Liebeschuetz, 'The settlement of 27 BC', C. Deroux, *Studies in Latin Literature and Roman History* (2008), s. 346-53
A. Lintott, 'Leges Repetundae and associate measures under the Republic', *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung 98* (1981) s. 194–5
A. Lintott, *Imperium Romanum. Politics and Administration* (1993)
A. Lintott, *The Constitution of the Roman Republic* (1999)
E. Luttwak, *The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century ad to the Third* (1976)
L. Keppie, *The Making of the Roman Army* (1984)
C. Kraus, 'Bellum Gallicum', M. Griffin (ed.), *A Companion to Julius Caesar* (2009), s. 159-74
J. Ma, 'Peer Polity Interaction in the Hellenistic Age', *Past & Present 180* (2003), s. 9-39
R. MacMullen, *Enemies of the Roman Order* (1966)
R. MacMullen, *Roman Government's Response to Crisis AD 235-337* (1976)
J. Madsen, *Eager to be Roman. Greek Response to Roman Rule in Pontus and Bithynia* (2009)
J. Manley, *AD 43. The Roman Invasion of Britain - A Reassessment* (2002)
A. Marshall, 'The Structure of Cicero's Edict', *The American Journal of Philology 85* (1964), s. 185-91
A. Marshall, 'Governors on the Move', *Phoenix 20* (1966), s. 231-46
A. Marshall, 'The Lex Pompeia de provinciis (52 BC) and Cicero's Imperium in 51-50 BC: Constitutional aspects', *ANRW 1. 1* (1972), s. 887-921
A. Marshall, 'Tacitus and the governor's lady: a note on Annals iii. 31-4', *Greece and Rome 22* (1975), s. 11-18
R. Marichal, *Les Ostraca du Bu Njem* (1979), s. 436-52
S. Mason, 'Why did Judaeans go to war with Rome in 66-67 CE? Realist-Regional perspectives', in P. Tomson & J. Schwartz (eds), *Jews and Christians in the First and Second Centuries: How to Write their History* (2014), s. 126-206
S. Mattern, *Rome and the Enemy. Imperial Strategy in the Principate* (1999)
D. Mattingly (ed.), *The Archaeology of the Fazzān Cilt 1: Synthesis* (2003)
D. Mattingly, *An Imperial Possession. Britain in the Roman Empire* (2006)
D. Mattingly, *Imperialism, Power, and Identity. Experiencing the Roman Empire 54 BC-AD 409* (2011)
P. Matyszak, *Mithradates the Great. Rome's Indomitable Enemy* (2008)
V. Maxfield, *The Military Decorations of the Roman Army* (1981)
V. Maxfield, 'Ostraca and the Roman army in the eastern desert', J. Wilkes (ed.), *Documenting the Roman Army. Essays in Honour of Margaret Roxan* (2003), s. 153-73
A. Mayor, *The Poison King. The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy* (2010)
P. McKechnie, 'Judaean embassies and cases before Roman Emperors, AD 44-66', *Journal of Theological Studies 56* (2005), s. 339-61

C. Meier (Çev. D. McLintock), *Caesar* (1996)
E. Meyers, 'Roman Sepphoris in the light of new archaeological evidence and recent research', in L. Levine (ed.), *The Galilee in Late Antiquity* (1992), s. 321-28
R. Miles, *Carthage Must Be Destroyed. The Rise and Fall of an Ancient Civilization* (2010)
F. Millar, *The Emperor in the Roman World* (31 BC-AD 337) (1977)
F. Millar, 'The world of the Golden Ass', *JRS 71* (1981), s. 63-75
F. Millar, 'Emperors, frontiers and foreign relations, 31 bc to ad 378', *Britannia 13* (1982), s. 1-23
F. Millar, 'The Mediterranean and the Roman Revolution: Politics, war and the economy', *Past & Present 102* (1984), s. 3-24
F. Millar, 'State and Subject: the impact of monarchy', F. Millar & E. Segal (ed), *Caesar Augustus. Seven Aspects* (corrected paperback edn, 1990), s. 37-60
F. Millar, *The Roman Near East 31 BC-AD 337* (1993)
S. Mitchell, 'Requisitioned transport in the Roman empire: a new inscription from Pisidia', *JRS 66* (1976), s. 106-31
S. Mitchell, *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor Cilt 1: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule* (1993)
S. Mitchell, 'Olive oil cultivation in the economy of Roman Asia Minor', S. Mitchell & C. Katsari (ed), *Patterns in the Economy of Roman Asia Minor* (2005), s. 83-113
A. Morillo Cerdán, 'The Augustean Spanish Experience: The origin of the limes system?', A. Moirillo, N. Hanel & E. Martín, *Limes XX: Estudios sobre la frontera romana. Roman Frontier Studies. Anejos de Gladius 13,* Cilt 1 (2009), s. 239-51
N. Morley, *The Roman Empire. Roots of Imperialism* (2010)
A. Murdoch, *Rome's Greatest Defeat. Massacre in the Teutoburg Forest* (2006)
H. Musurillo, *The Acts of the Pagan Martyrs, Acta Alexandrinorum* (1954)
D. Nappo & A. Zerbini, 'Trade and taxation in the Egyptian desert', O. Hekster & T. Kaizer (ed), *Frontiers in the Roman World. Proceedings of the Ninth Workshop of the International Network Impact of Empire* (Durham, 16-19 April 2009) (2011), s. 61-77
O. van Nijf, 'Local heroes: athletics, festivals and elite self-fashioning in the Roman East', S. Goldhill (ed.), *Being Greek under Rome. Cultural Identity, the Second Sophistic and the Development of Empire* (2001), s. 306-34
J. North, 'The development of Roman imperialism', *JRS 71* (1981), s. 1-9
S. Oakley, 'The Roman conquest of Italy', J. Rich & G. Shipley (ed), *War and Society in the Roman World* (1993), s. 9-37
J. Oliver, 'A Roman governor visits Samothrace', *American Journal of Philology 87* (1966), s. 75-80
J. Osgood, *Caesar's Legacy: Civil War and the Emergence of the Roman Empire* (2006)
J. Osgood, 'The Pen and the Sword: Writing and Conquest in Caesar's Gaul', *Classical Antiquity 28* (2009), s. 328-58
F. Queseda Sanz, *Arma de la Antigua Iberia de Tatessos a Numancia* (2010)
E. Palmer, *Carthage and Rome at Peace* (1997)
T. Parkin, *Demography and Roman Society* (1992)

T. Pekàry, 'Seditio: Unruhen und Revolten im römischen Reich von Augustus bis Commodus', *Ancient Society 18* (1987), s. 133–150
G. Picard & C. Picard, *Carthage* (rev. Edn, 1987)
L. Pitts, 'Relations between Rome and the German "kings" on the Middle Danube the first to fourth centuries AD', *JRS 79* (1989), s. 45-58
S. Pomeroy, 'Coprynyms and the exposure of infants in Egypt', in A. Cameron & A. Kuhrt (ed), *Images of Women in Antiquity* (1983), s. 207-22
D. Potter, 'Empty areas and Roman frontier policy', *American Journal of Philology 113* (1992), 269-74
D. Potter, 'Emperors, their borders and their neighbours: the scope of imperial mandata', in D. Kennedy (ed.), *The Roman Army in the East. JRA Supplementary Series 18* (1996), s. 49-66
J. Prag, 'Auxilia and gymnasia: A Sicilian model of Roman Imperialism', *JRS 97* (2007), s. 68-100
J. Prag, *Sicilia Nutrix Plebis Romanae. Rhetoric, Law, and Taxation in Cicero's Verrines* (2007)
R. Preston, 'Roman questions, Greek answers: Plutarkhos and the construction of identity', S. Goldhill (ed.), *Being Greek under Rome. Cultural Identity, the Second Sophistic and the Development of Empire* (2001), s. 86-119
N. Purcell, 'The creation of provincial landscape: the Roman imprint on Cisalpine Gaul', T. Blagg & M. Millet (ed), *The Early Roman Empire in the West* (1990), s. 7-29
B. Rankov, 'The governor's men: the officium consularis', A. Goldsworthy & I. Haynes (ed), *The Roman Army as a Community in Peace and War. JRA Supplementary Series 34* (1999), s. 15-34
B. Rankov, 'Do rivers make good frontiers?', in Z. Visy, *Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies held in Pécs, Hungary, September 2003* (2005), s. 175-81
B. Rankov, 'A "secret of empire" (imperii arcanum): an unacknowledged factor in Roman imperial expansion', W. Hanson (ed.), *The army and the frontiers of Rome: papers offered to David Breeze on the occasion of his sixty-fifth birthday and his retirement from historic Scotland. JRA Supplementary Series 74* (2009), s. 163-72
D. Rathbone, 'Villages, land and population in Graeco-Roman Egypt', *PCPS 36* (1990), s. 103-42
L. Rawlings, 'Caesar's portrayal of the Gauls as warriors', K. Welch & A. Powell (ed), *Julius Caesar as Artful Reporter: The War Commentaries as Political Instruments* (1998), s. 171-92
E. Rawson, 'Caesar's Heritage. Hellenistic kings and their Roman equals', *JRS 65* (1975), s. 148-59
J. Rea, 'Lease of a Red Cow called Thayris', *The Journal of Egyptian Archaeology 68* (1982), s. 277-82
T. Rice Holmes, Caesar's Conquest of Gaul (1911) J. Rich, 'Fear, greed and glory: the causes of Roman war-making in the middle Republic', J. Rich & G. Shipley (ed), *War and Society in the Roman World* (1993), s. 38-68

J. Rich, 'Augustus, War and Peace', J. Edmondson (ed.), *Augustus* (2009), s. 137-64 = L. de Blois, P. Erdkamp, G. de Kleijn & S. Mols (ed), *The Representation and Perception of Roman Imperial Power: Proceedings of the Third Workshop of the International Network, Impact of Empire (Roman Empire 200 BC to AD 476). Netherlands Institute in Rome, March 20-23, 2002* (2003), s. 329-57
J. Richardson, 'The Tabula Contrebiensis: Roman law in Spain in the early first century BC', *JRS 73* (1983), s. 33-41
J. Richardson, *Hispaniae. Spain and the Development of Roman Imperialism, 218-82 BC* (1986)
J. Richardson, 'The purpose of the Lex Calpurnia de Repedundis', *JRS 77* (1987), s. 1-12
J. Richardson, *Augustan Rome 44 BC to AD 14. The Restoration of the Republic and the Establishment of the Empire* (2012)
J. Ritterling, 'Military forces in senatorial provinces', *JRS 17* (1927), s. 28-32
L. Robert & J. Robert, *Claros* Cilt 1: Décrets hellénistiques (1989)
N. Rosenstein, 'Marriage and Manpower in the Hannibalic War: Assidui, Proletarii and Livy 24. 18. 7-8.', *Historia 51* (2002), s. 163-91
N. Rosenstein, *Rome at War: Farms, Families, and Death in the Middle Republic* (2004)
N. Rosenstein, 'General and imperialist', M. Griffi n (ed.), *A Companion to Julius Caesar* (2009), s. 85-99
N. Rosenstein, *Rome and the Mediterranean 290 to 146 BC. The Imperial Republic* (2012)
A. Rost, 'The Battle between Romans and Germans in Kalriese: Interpreting the Archaeological Remains from an ancient battlefield', A. Moirillo, N. Hanel & E. Martín, *Limes XX: Estudios sobre la frontera romana. Roman Frontier Studies. Anejos de Gladius 13 Vol. 3* (2009), s. 1339-45
N. Roymans, Tribal Societies in Northern Gaul: An Anthropological Perspective. Cingula 12 (1990) S. Rutledge, 'The Roman destruction of sacred sites', *Historia 56* (2007), s. 179-9
Z. Safrai, 'Socio-economic and cultural developments in the Galilee from the late fi rst to early third century CE', P. Tomson & J. Schwartz (ed), *Jews and Christians in the First and Second Centuries: How to Write their History* (2014), s. 278-310
W. Scheidel, *Measuring Sex, Age, and Death in the Roman Empire. Explorations in Ancient Demography. JRA Supplementary Series 21* (1996)
W. Scheidel, 'Germs for Rome', C. Edwards & G. Woolf (ed), *Rome the Cosmopolis* (2003), s. 158-76
W. Scheidel, 'The Roman slave supply', K. Bradley & P. Cartledge (ed), *The Cambridge World History of Slavery Vol. 1: The Ancient Mediterranean* (2011), s. 287-310
C. Schmidt, 'Just recycled? New light on the Roman imports at the "central farmstead" of Friensted (central Germany)', P. Wells (ed.), *Rome Beyond its Frontiers: Imports, Attitudes and Practices. JRA Supplementary Series 95* (2013), s. 57-70
E. Schürer, G. Vermes & F. Millar, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ Vol. 1* (1973)
D. Schwartz, *Studies in the Jewish Background of Christianity* (1992)

S. Schwartz, 'The Rabbi in Aphrodite's bath: Palestinian society and Jewish identity in the High Roman Empire', S. Goldhill (ed.), *Being Greek under Rome. Cultural Identity, the Second Sophistic and the Development of Empire* (2001), s. 335-61
K. Scott, 'The Political Propaganda of 44-30 BC', *Memoirs of the American Academy in Rome 11* (1933), s. 7-49
C. Sebastian Sommer, 'The Roman army in SW Germany as an instrument of colonisation: the relationship of forts to military and civilian vici', A. Goldsworthy & I. Haynes (ed), *The Roman Army as a Community. JRA Supplementary Series 34* (1999), s. 81-93
C. Serafina, 'A Roman engineer's tales', *JRS 101* (2011), s. 143-65
Y. Sharar, 'The underground hideouts in Galilee and their historical meaning', P. Schäfer (ed.), *The Bar Kokhba War Reconsidered: New Perspectives on the Second Jewish Revolt against Rome* (2003), s. 217-40
B. Shaw, 'Bandits in the Roman Empire', *Past & Present 105* (1984), s. 3-52
B. Shaw, 'The bandit', A. Giardina (ed.), *The Romans* (1993), s. 3-52
B. Shaw, 'Tyrants, bandits and kings: personal power in Josephus', *Journal of Jewish Studies 44* (1993), s. 176-204
B. Shaw, 'Fear and Loathing: the nomad menace and Roman Africa', B. Shaw, *Rulers, Nomads, and Christians in Roman North Africa* (1995), VII, s. 25-46
B. Shaw (ed.), *Spartacus and the Slave Wars. A Brief History with Documents* (2001)
R. Sheldon, *Rome's Wars in Parthia: Blood in the Sand* (2010)
A. Sherwin-White, *The Letters of Pliny. A Historical and Social Commentary* (1966)
A. Sherwin-White, 'The date of the Lex Repetundarum and its consequences', *JRS 62* (1972), s. 83-99
A. Sherwin-White, 'Rome the aggressor?', *JRS 70* (1979), s. 177-81
A. Sherwin-White, *The Roman Citizenship* (2nd edn, 1996)
D. Shotter, *Caesar Augustus* (2nd edn, 1991)
M. Siani-Davies, 'Ptolemy XII Auletes and the Romans', *Historia 46* (1997), s. 306-40
H. Sidebotham, 'International Relations', P. Sabin, H. van Wees & M. Whitby (ed), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Cilt 2: Rome from the Late Republic to the Late Empire* (2007), s. 3-29
R. Smith, *Service in the Post-Marian Roman Army* (1958)
P. de Souza, *Piracy in the Graeco-Roman World* (1999)
P. de Souza, 'Pirates and politics in the Roman world', V. Grieb & S. Todt (ed), *Piraterie von de Antike bis zur Gegenwart* (2012), s. 47-73
J. Spaul, *Ala*^{2} (1994)
A. Spawforth, *Greece and the Augustan Cultural Revolution. Greek Culture in the Roman World* (2012)
M. Speidel, 'The Roman army in Judaea under the Procurators', in M. Speidel, *Roman Army Studies Vol. 2: Mavors* (1992), s. 224-32
M. Speidel, *Emperor Hadrianus's Speeches to the African Army - A New Text* (2006)
M. Speidel, 'The missing weapons at Carlisle', *Britannia 38* (2007), s. 237-39

D. Stockton, *Cicero: A Political Biography* (1971)
T. Strickland, 'What kind of community existed at Chester during the hiatus of the 2nd c.?', A. Goldsworthy & I. Haynes (ed), *The Roman Army as a Community. JRA Supplementary Series 34* (1999), s. 105-9
R. Syme, *The Roman Revolution* (1960)
R. Syme, 'Who was Vedius Pollio?', *JRS 51* (1961), s. 23-30
R. Syme, 'Military Geography at Rome', *Classical Antiquity 7* (1988), s. 227-51
A. Tchernia, 'Italian wine in Gaul at the end of the Republic', P. Garnsey, K. Hopkins & C. Whittaker (ed), *Trade in the Ancient Economy* (1983), s. 87-104
P. Temin, *The Roman Market Economy* (2013)
J. Thomas & R. Davies, 'A new military strength report on papyrus', *JRS 67* (1977), s. 50-61
J. Thorne, 'The Chronology of the Campaign against the Helvetii: A Clue to Caesar's Intentions?', *Historia 56* (2007), s. 27-36
M. Todd, *The Northern Barbarians* (1987)
M. Todd, *Roman Britain* (3rd edn, 1999)
M. Todd, *The Early Germans* (2nd edn, 2004)
R. Tomber, 'Pots, coins and trinkets in Rome's trade with the East', P. Wells (ed.), *Rome Beyond its Frontiers: Imports, Attitudes and Practices. JRA Supplementary Series 95* (2013), s. 87-104
R. Tomlin, 'Making the machine work', A. Goldsworthy & I. Haynes (ed), *The Roman Army as a Community. JRA Supplementary Series 34* (1999), s. 127-38
M. Torelli, *Typology and Structure of Roman Historical Reliefs* (1982)
M. Trümper, *Graeco-Roman Slave Markets. Fact or Fiction?* (2009)
R. Utley, *The Last Days of the Sioux Nation* (2nd edn, 2004)
A. Vasaly, 'Cicero, domestic politics and the first action of the Verrines', *Classical Antiquity 28*. 1 (2009), s. 101-37
F. Walbank, 'Polybios and Rome's eastern policy', *JRS 53* (1963), s. 1-13
F. Walbank, *A Historical Commentary on Polybios Vol. 1* (1970)
G. Watson, *The Roman Soldier* (1969)
G. Webster, *The Roman Invasion of Britain* (rev. Edn, 1993)
G. Webster, *Rome against Caratacus* (rev. Edn, 1993)
G. Webster, *The Roman Imperial Army of the First and Second Centuries AD* (3rd edn, 1998)
J. Webster, 'At the end of the world: Druidic and other revitalization movements in post-conquest Gaul and Britain', *Britannia 30* (1999), s. 1-20
H. Van Wees, *Greek Warfare - Myths and Realities* (2004)
K. Wellesley, The *Year of Four Emperors* (3rd edn, 2000)
C. Wells, *The German Policy of Augustus* (1972)
P. Wells, *The Barbarians Speak. How the Conquered Peoples Shaped Roman Europe* (1999)
P. Wells, *The Battle that Stopped Rome* (2003)

E. Wheeler, 'Methodological limits and the mirage of Roman Strategy. Parts 1 & 2', *The Journal of Military History 57* (1993), s. 7-41 & 215-40
C. Whittaker, *Frontiers of the Roman Empire. A Social and Economic Study* (1994)
C. Whittaker, *Rome and its Frontiers. The Dynamics of Empire* (2004)
S. Wilbers-Rost, 'The site of the Varus Battle at Kalkriese. Recent Results from Archaeological Research', A. Moirillo, N. Hanel & E. Martín, *Limes XX: Estudios sobre la frontera romana. Roman Frontier Studies. Anejos de Gladius 13, Vol. 3* (2009), s. 1347-52
A. Wilson, *Emigration from Italy in the Republican Age of Expansion* (1966)
A. Wilson, 'Machines, power and the Ancient Economy', *JRS 92* (2002), s. 1-32
J. Winkler, 'Lollianos and the desperadoes', *Journal of Hellenic Studies 100* (1980), s. 155-81
P. Wiseman, 'The publication of the De Bello Gallico', K. Welch & A. Powell (ed), *Julius Caesar as Artful Reporter: The War Commentaries as Political Instruments* (1998), s. 1-9
R. Wolters, *Die Schlacht im Teutoburger Wald* (2008)
G. Woolf, 'Roman Peace', J. Rich & G. Shipley, *War and Society in the Roman World* (1993), s. 171-94
G. Woolf, *Becoming Roman. The Origins of Provincial Civilization in Gaul* (1998)
G. Woolf, 'Pliny's province', T. Bekker-Nielsen (ed.), *Rome and the Black Sea Region: Domination, Romanization, Resistance* (2006), s. 93-108
D. Wooliscroft, *Roman Military Signalling* (2001)
D. Wooliscroft & B. Hoff man, *Rome's First Frontier. The Flavian Occupation of Northern Scotland* (2006)
P. Zanker (Çev. A. Shapiro), *The Power of Images in the Age of Augustus* (1988)
A. Ziolkowski, 'Urbs direpta, or how the Romans sacked cities', J. Rich & G. Shipley (ed), *War and Society in the Roman World* (1993), s. 69-91

NOTLAR

ÖNSÖZ

[1] Tacitus, *Agricola*, 30. 5.

GİRİŞ - SAVAŞI AŞAN BİR ZAFER

[1] Vergilius, *Aeneas*, 1. 278-9 (Loeb çevirisi).

[2] E. Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire,* Cilt 1 (1776; Penguin Classics edisyon, 1995), s. 103; bu pasaj, birkaç yıl önce William Robertson tarafından yapılan çok benzer yorumlardan esinlenmiş görünüyor, bkz. R. Porter, *Gibbon* (1988), s. 135-6.

[3] Birleşik Krallık'ta, Irak Savaşı'na karşı çok büyük protestolar düzenlendi ve bu, katılan insanların çoğunun bir sonraki seçimde aynı hükümete oy vermesini hiçbir şekilde engellemedi. Bu yılın başlarında genel seçim vardı. Ukrayna, Irak, Suriye ve diğer pek çok yerdeki şiddet, odak noktası neredeyse tamamen yerel olan partiler tarafından zar zor dile getirildi. Partilere yol gösteren kamuoyu yoklamaları, seçmenlerin bu tür şeyleri önemsediğini göstermedi. Bununla birlikte, kamuoyu yoklamalarının sonuca ilişkin tahminlerinde önemli ölçüde yanlış olduğu göz önüne alındığında, bu onların birçok kusurunun bir başka hatırlatıcısı olabilir.

[4] Ovidius, *Fasti* 1. 709-18 (Loeb çevirisi).

[5] Vergilius, *Aeneas* 6. 851-3 - *tu regere imperio populos, Romane, memento*
(Hae tibi erunt artes) pacisque imponere morem,
parcere subiectis et debellaresuperbos.

[6] G. Woolf, "Roman Peace", J. Rich & G. Shipley, *War and Society in the Roman World* (1993), s. 171-94, 189; "şiddet içeren soygun", bkz. N. Faulkner, *The Decline and Fall of Roman Britain* (2. baskı, 2004), s. 12.

[7] N. Morley, *The Roman Empire. Roots of Imperialism* (2010), s. 69.

I - ROMA'NIN YÜKSELİŞİ

[1] Polybios 1. 2. 7, 3. 6 (Loeb çevirisi).

[2] Roma'nın erken tarihi için, T. Cornell, *The Beginnings of Rome. Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars (c.1000-264 BC)* (1995) mükemmel bir giriş olur; özellikle bkz. kaynaklar üzerine s. 1-30 ve Roma'nın kökenleri üzerine s. 48-80. Benzer sorulara canlı ve zorlu bir bakış için, A. Carandini (çev. S. Sartarelli), *Rome. Day One*

(2011). Bu dönemin neredeyse her yönü ve kanıtları bilim insanları tarafından hararetle tartışılmaya devam ediyor.

[3] Erken savaş hakkında, bkz. S. Oakley, "The Roman Conquest of Italy", J. Rich & G. Shipley (ed.), *War and Society in the Roman World* (1993), s. 9-37, özellikle sayfa 12-14; Kartaca ile yapılan anlaşma üzerine, Polybios 3. 22. 1-23.6, 26. 1-2, detaylı tartışma için F. Walbank, *A Historical Commentary on Polybios* Vol. 1 (1970), s. 337-55.

[4] Livius 1. 6, 9-10, 2. 16, 4. 4.

[5] Cornell (1995), sayfa 304-9; alıntı için Herodotos 7. 170.

[6] Cornell (1995), sayfalar 309-13; bkz. Diodorus Siculus 14. 16.5, Livius 4. 59. 11.

[7] Cornell (1995), s. 313-22.

[8] Roma'nın İtalya'yı fethine ilişkin yakın tarihli iyi bir anlatı için bkz. R. Cowan, *Roman Conquests - Italy (2009)*, Cornell (1995), s. 322-6, 345-68 ve Oakley (1993), s. 14- 33.

[9] Latin topluluklarının Roma vatandaşlığını kabul etmeyi reddetmesi, bkz. Livius 23. 20. 2-3; Atina'nın hayatta kalan Plataealıları serbest bırakmasının nadir bir örneği için bkz. J. Lendon, *Song of Wrath. The Peloponnesian War Begins* (2010), s. 202-3, s. 472 3; Atina insan gücü hakkında bkz. H. Van Wees, *Greek Warfare - Myths and Realities* (2004), s. 241-3.

[10] Yaşlı Plinius, NH 33. 16 Cornell (1995), s. 208; Polybios 2. 24. 1-15, Walbank (1970), s. 196-203 ve daha yakın zamanda D. Baronowski, "Roman military force in 225 BC (Polybios 2. 23-4)", *Historia* 42 (1993), s. 181-202.

[11] Roma ordusu hakkında bkz. L. Keppie, *The Making of the Roman Army* (1984), s. 14-56.

[12] Siyaset üzerine, M. Crawford, *The Roman Republic* (1978), s. 30-37, 74-83, Cornell (1995), s. 242-71, 327-44; magistratuslar hakkında daha ayrıntılı tartışma için bkz. A. Lintott, *The Constitution of the Roman Republic* (1999), özellikle s. 94-120.

[13] Zafer hakkında genel olarak bkz. M. Beard, *The Roman Triumph* (2007); aristokrat özanlatılar için özellikle bkz. Polybios 6. 53. 1-54. 5.

[14] Vatandaşların askeri yükümlülükleri ve bunların toplum üzerindeki etkileri için bkz. N. Rosenstein, *Rome at War: Farms, Families, and Death in the Middle Republic* (2004).

[15] Cowan (2009), s. 103-47, Cornell (1995), s. 363-8.

[16] Genel olarak Pön Savaşları hakkında bkz. J. Lazenby, *The First Punic War* (1996), *Hannibal's War. A Military History of the Second Punic War* (1998) ve konuyla ilgili geniş incelemeler ve girişler olarak A. Goldsworthy, *The Punic Wars* (2000) (= *The Fall of Carthage*, 2003).

[17] Bkz. S. Dyson, *The Creation of the Roman Frontier* (1985), özellikle Kuzey İtalya için s. 7-125 ve İspanya için s. 174-98; Hellenistik dünyaya karşı savaşlar hakkında bkz. E. Gruen, *The Hellenistic World and the Coming of Rome* (1984), F. Walbank, "Polybios and Rome's eastern policy", JRS 53 (1963), s. 1-13 ve konuyla ilgili kapsamlı literatüre bir bakış için P. Derow, "Polybios, Roma and east", *JRS* 69 (1979), s. 1-15.

[18] N. Purcell, "The creation of provincial landscape: the Roman imprint on Cisalpine Gaul", T. Blagg & M. Millet (eds), *The Early Roman Empire in the West* (1990), s. 7-29.

[1] Sallustius, *Bell. Cat.* 7. 3-6 (Loeb çevirisi).

[2] Hizmet yaşı için, N. Rosenstein, *Rome and the Mediterranean 290 to 146 BC. Imperial Republic* (2012) kitabındaki makul önerilere bakınız, s. 94-6, 112-16 ve ayrıca 'Marriage and Manpower in the Hannibalic War: *Assidui, Proletarii* ve Livius 24. 18. 7-8', *Historia* 51 (2002), s. 163- 91; askeri süslemeler için bkz. Polybios 6. 39. 1-11 ve genel olarak V. Maxfield, *The Military Decorations of the Roman Army* (1981).

[3] Yüzbaşılar için, Livius 42'deki Spurius Ligustinus örneğine bakınız. 34. 1-35. 1 ve tartışma için bkz. R. Smith, *Service in the Post-Marian Roman Army* (1958), s. 4-6; valiler hakkında bkz. A. Lintott, *Imperium Romanum. Politics and Administration* (1993), s. 43-69.

[4] Galba ve seferi hakkında en eksiksiz anlatılar için Appianos'un, *Bell. Hisp.* 55-60, S. Dyson'daki yorumlarla birlikte, *The Creation of the Roman Frontier* (1985), s. 203-9, J. Richardson, *Hispaniae. Spain and the Development of Roman Imperialism, 218-82 BC* (1986), s. 126-7, 136-7; Lusitania halkı için bkz. Strabon, *Geog.* 3. 3. 3-8 ve saç uzatmaları hakkında 3. 3. 7.

[5] MÖ 149'da Kartaca korkusu hakkında bkz. *Roman World* (1993), s. 38-68, özellikle 63-64 ve savaşın seyri için bkz. A. Goldsworthy, *The Punic Wars* (2000) (= *The Fall of Carthage*, 2003), s. 331-56; Polybios 35.1 "ateşli savaş" için ve askere alım sorunları ve popüler genç asilzade Scipio Aemilianus'un rolü için 4. 3-14.

[6] Ele geçirilen Roma sancakları ve Afrika'ya geçiş hakkında bkz. Appianos, *Bell. Hisp.* 56-57.

[7] Alıntı için bkz. Appianos, *Bell. Hisp.* 59 (Loeb çevirisi); Galba Üçüncü Makedonya Savaşı'nda görev yapmıştı, bkz. Livius 45. 35. 8-39. 20, ama orduyla başka bir zaman hakkında başka hiçbir şey bilinmiyor; yeniden yerleşim kullanımı hakkında, bkz. Dyson (1985), s. 54-5, 100-01, 104-5, 213-14, 226.

[8] 8 Suetonius'un, *Galba* 3. 2'de, toplam 30.000 Lusitanialı ve daha sonra Appianos'un, *Bell. Hisp.* 61'de, MÖ 148'de hayatta kalan 10.000 kişinin toplandığını iddia ettiğine dikkat edin; kadın kostümü için, Strabon, Geog. 3. 3. 7.

[9] Wounded Knee için, R. Utley, *The Last Days of the Sioux Nation* (2nd edn, 2004), s. 200-30'daki kapsamlı yeniden yapılandırmaya bakınız.

[10] Atların kalkanları ve göğüslerindeki kan için Frontinus, *Stratagems* 1. 12.4; Livius'un "İkinci Makedonya Savaşı sırasında bir çatışmada İspanyol kılıcının açtığı yaralar üzerine anlatısı için Livius 31. 34. 4-5 (Loeb çevirisi).

[11] İnsan kurban etme hakkında bkz. Livius, *Pers.* 49, Strabon, *Geog.* 3. 3. 6-7 ve Dyson (1985), s. 204-6.

[12] S. Oakley'in Rich & Shipley (1993), s. 9-37, 33-5'te yer alan "The Roman conquest of Italy" adlı makalesinde, erken yüzyıllarda Roma'daki inşaat işleri listesinde muzaffer komutanlar tarafından yemin edilen ve inşa edilen tapınakların ve diğer anıtların uygun bir listesi vardır.

[13] Polybios 1. 1. 5 (Loeb çevirisi).

[14] Polybios hakkında bkz. F. Walbank, *A Historical Commentary on Polybios* Cilt 1 (1970), s.1-6.

[15] Geleneksel görüş için bkz. E. Badian, *Roman Imperialism in the Late Republic* (1968), R. Errington, *The Dawn of Empire: Rome's Rise to World Power* (1971); bunun en güçlü eleştirisi, son derece etkili W. Harris, *War and Imperialism in Republic Rome BC 327-70* (1979) ile geldi, ancak önemli katkılar arasında K. Hopkins, *Conquerors and Slaves* (1978) ve İspanya deneyiminde yağma ve şan için istekli eyalet valilerinin saldırganlığını ve fırsatçılığını vurgulayan Richardson (1986) yer alır.

[16] Savaşa karşı tutumlar için bkz. Harris (1979), s. 9-53; Richardson (1986), s. 128-37, İspanya eyaletlerine değişen modeller, konsül veya praetor valiler gönderme hakkında.

[17] Konsül yılının başlangıcındaki değişiklik hakkında, bkz. Richardson (1986), s. 12-129.

[18] Birinci Pön Savaşı, bkz. Polybios 1. 11. 1-3; İkinci Makedon Savaşı, Polybios 18. 1. 1-12. 5, Livius 32. 32. 1-37. 6; Üçüncü Makedon Savaşı, Livius 43. 1. 4-12.

[19] Zıt değerlendirmeler için Appianos, *Bell. Hisp.* 50-55, Dyson (1985), s. 202-3, Richardson (1986), s. 136-7.

[20] Livius 38. 44-50.

[21] Örn. Livius 39. 6, 45. 40, Plutarkhos, *Aemilius Paulus* 34.

[22] Zaferler hakkında bkz. Rich (1993), s. 4-53; Caesar'ın seferlerinde 1.192.000 ölüm için bkz. Yaşlı Plinius, NH 7. 92; Velleius Paterculus 2. 47. 1'de 400.000 sayısını verir; Roma kılıcı hakkında S. James'in, *Rome and the Sword, How Warriors and Weapons Shaped Roman History (2011),* isimli kışkırtıcı çalışmasına bakınız.

[23] Polybios 10. 15. 4-5 (Loeb çevirisi).

[24] Bu metinden alıntı yaparak Roma vahşetine vurgu için bkz. Harris (1979), s. 50-53.

[25] Roma'nın yağmalaması hakkında bkz. A. Ziolkowski, *"Urbs direpta, or how the Romans sacked city"*, Rich & Shipley (1993), s. 69-91.

[26] P. Brunt, Italian Manpower 225 BC-AD 14 (1971), s. 391-472, Harris (1979), s. 44-6.

[27] Polybios 31. 13. 7 (Loeb çevirisi) alıntı için; daha genel olarak genişlemenin kârları hakkında bkz. Harris (1979), s. 54-104, Hopkins (1978), s. 1-98 ve E. Gruen, "Material rewards and the drive for empire", W. Harris (ed.), *The Imperialism of Mid-Republican Rome* (1984), s. 59-82.

[28] "Kitlesel şiddet" bkz. Harris (1979), s. 53; Harris'in teziyle ilgili sorunların iyi bir incelemesi için bkz. Rich (1993).

[29] Rich (1993), zaferler üzerine s. 47-55; Harris (1979), s. 189-90 savaş bahanesi ve 201-05 ile Richardson (1986), s. 20-30 Saguntum ve İkinci Pön Savaşı'nın başlangıcı hakkında.

[30] Roma emperyalizmi tartışmasına açık ara en önemli katkı A. Eckstein'ın, *Mediterranean Anarchy, Interstate War, and the Rise of Rome* (2006) kitabıdır; bu kitap Roma'nın benzersiz bir saldırganlıktan ibaret olduğu fikrini tamamen yerle bir eder.

[31] Genel olarak Yunan savaşı hakkında, özellikle bkz. H. Van Wees, *Greek Warfare - Myths and Realities* (2004). s. 77-85, 115-50; D. Dawson, *The Origins of Western Warfare. Militarism and Morality in the Ancient World* (1996), s. 47-107 ve Eckstein (2006), s. 37-180; Atina'da korsanlık ve ticaret için bkz. van Wees (2004), s. 202-3; bunların hiç-

biri Yunan devletlerinin sürekli bir çatışma içinde olduğunu iddia etmez. Barışçıl işbirliği gerçekleşti, örneğin bkz. J. Ma, "Peer Polity Interaction in the Hellenistic Age", *Past & Present* 180 (2003), s. 9-39.

[32] Eckstein (2006), s. 200-04 Roma vahşetini diğerlerininkiyle karşılaştırıyor ve Polybios'un en doğal olarak en azılı ve etkili askerler olduğuna Romalıların değil Makedonların inandığına dikkat çekiyor.

[33] Caesar, BG. 6. 15, 23, bkz. 1. 2.

[34] Örneğin, Manching'deki çok büyük ve organize Demir Çağı oppidum'unda veya kasabasında önemli çatışmalar olduğuna dair P Wells'in *The Barbarians Speak* kitabında yer alan kanıtlara bakınız. *Conquered Peoples Shaped Roman Europe* (1999), s. 28-31, 77-79; kafa avcılığı konusunda bkz. Strabon, *Geog*'da alıntılanan Poseidonios 4. 4. 5 ve Diodorus Siculus 5. 29. 2-5; Ribemont-sur-Ancre, ritüelde başların ve diğer vücut parçalarının kullanımına ilişkin bir örnektir, bunun için bkz. T. Derks, *Gods, Temples and Ritual Practices: The Transformation of Religion Ideas and Values in Roman Gaul* (1998), s. 48, 234-5.

[35] Eckstein (2006), s. 244-316.

[36] Harris (1979), s. 175-254, kapsadığı dönemde Roma'nın savaşlarının neredeyse tamamını Roma saldırganlığının neden olduğu şeklinde sunarak bir inceleme girişiminde bulundu. Bu genellikle hem eleştirmenler hem de destekçiler tarafından kitabının en zayıf bölümü olarak görülmüştür, ör. A. Sherwin-White, "Roma the aggressor?", *JRS 70* (1979), s. 177-181 ve J. North, "The Development of Roman imperialism", *JRS 71* (1981), s. 1-9.

[37] Diodorus Siculus 5. 34. 6-7.

[38] Strabon, *Geog.* 3. 3. 5.

[39] Silahlar için bkz. F. Queseda Sanz, *Arma de la Antigua Iberia de Tatessos a Numancia* (2010), paralı askerlik hizmeti için s. 171-80.

[40] MÖ 193'te sahiplerin yeniden ele geçirilen ganimeti geri almalarına izin verme girişimi, bkz. Livius 35. 1.

[41] Livius, *Pers.* 49.

[42] Cato, Cicero, *de Oratore* 1.228'den alıntılanmıştır (Loeb çevirisi), ayrıca bkz. Cicero, *Brutus* 89, Livius, *Pers.* 49, Appianos, *Bell. Hisp.* 60, Dyson (1985), s. 205-6'da yorumlar ve daha fazla referans.

[43] Valerius Maximus 6. 4. 2.

[44] Viriathus hakkında bkz. Appianos, *Bell. Hisp.* 61-75, Dyson (1985), s. 206-13; saldırılarının ana odak noktası olarak Romalılar yerine yerliler için, ona atfedilen taktikler için, Frontinus, *Stratagems* 2. 5. 7, 13.4; Romalılara karşı kullanılan taktikleri tanımladığını unutmayın, ancak 3. 10. 6, 11. 4 , 4. 5. 22 hepsi Segobrigens kavmiyle savaşmakla ilgilidir.

[45] Dyson (1985), s. 220-24, önce Yakın İspanya'da ve daha sonra Uzak İspanya'da savaşın azaltılması üzerine, yinelenen eşkıyalık konuşmalarına dikkat edin, örn. Diodorus Siculus 3. 54. 7, Plutarkhos, *Marius* 6.

[1] Cicero, *ad Att.* 1. 19.

[2] Caesar, BG 1. 44 (Loeb çevirisi).

[3] Genel olarak bkz. Caesar, BG 1. 31-43, 6. 12.

[4] Caesar, BG 1. 42 ve *equestris* takma adı için bkz. L. Keppie, *The Making of the Roman Army* (1984), s. 84, 204.

[5] *Commentaries* eserinin tarihlendirilmesi için bkz. M. Gelzer, Caesar (1968), s. 170-72, C. Meier, Caesar (1996), s. 254-64. Yıllık yayın lehindeki argümanlar için bkz. K. Welch & A. Powell (eds), *Julius Caesar As Artful Reporter* (1998) ve özellikle P. Wiseman'ın makalesi, "The Public of the De Bello Gallico", s. 1-9 ve ayrıca T. Rice Holmes, *Caesar's Conquest of Gaul* (1911), s. 202-9. Ayrıca bkz. Caesar, *BG* 8 ön söz ve Suetonius, Caesar 56. 3-4. Genel olarak ayrıca C. Kraus, "Bellum Gallicum", M. Griffin (ed.), *A Companion to Julius Caesar* (2009), s. 159-74 ve J. Osgood, "The Pen and the Sword: Writing and Caesar'ın Galya'sında Fetih", *Classical Antiquity* 28 (2009), s. 328-58.

[6] Arkeolojik kanıtlar için bkz. S. Dyson, *The Creation of the Roman Frontier* (1985), s. 126-73, B. Cunliffe, *Greeks, Romans and Barbarians: Spheres of Interaction* (1988), özellikle. s. 38-58 ve 80-105, N. Roymans, Tribal Societies in Northern Gaul: An Anthropological Perspective. Cingula 12 (1990), özellikle. s. 17-47, P. Wells, *The Barbarians Speak* (1999), s. 48-85 ve T. Burns, *Rome and the Barbarians, BC 100-MS 200* (2003), s. 88-139.

[7] Hizmetlilerin sayısıyla ifade edilen soyluların gücü hakkında bkz. Caesar, BG 6. 15; şarap ticareti hakkında bkz. Cunliffe (1988), s. 59-105, özellikle. 74 ve Roymans (1990), s. 147-67 ve A. Tchernia, "Italian wine in Gaul at the end of the Republic", P. Garnsey, K. Hopkins & C. Whittaker (eds), *Trade in the Ancient Economy* (1983), s. 87-104.

[8] Strabon, Geog. 4. 3. 2 Saone ve ticaret yolunu kontrol etme çatışması. Daha genel olarak bkz. Dyson (1985), s. 141-3, 172.

[9] Bkz. Wells (1999), s. 44-7, 75-85, Burns (2003), s. 76-87 tartışmalar.

10 Caesar, BG 1. 3, 4-5, 31, 6. 12, Cicero, *ad Att.* 1. 19. 2.

[11] Genel olarak *amicitia* için bkz. P. Brunt, *The Fall of the Roman Republic and Related Essays* (1988), s. 351-81, C. Steel, "Friends, associates, wives", Griffin (2009), s. 112-25, özellikle. 112-14; Aedui hakkında bkz. D. Braund, "The Aedui, Troy and the Apocolocyntosis", *Classical Quarterly* 30 (1980), s. 420-25.

[12] Diviciacus Roma'da, bkz. Cicero, de Divinatione 1. 41. 90, cf. *ad Att.* 1. 19. 2-3 ve Caesar, *BG* 1. 31, 35, 43 ve 6. 13-14 druidler ve druid eğitimi hakkında; Yaşlı Plinius, *NH* 2. 67, prokonsül olan bir Metellus ile Suebi kralı arasındaki karşılaşmayı anlatır. Anekdotun amacı, German liderin Hindistan'dan gelen ve kendi topraklarında karaya vuran denizcileri teslim ettiği iddiasıdır.

[13] Bkz. Dyson (1985), s. 169-71.

[14] Caesar, BG 1. 3-4, 18; Helvetii kavminin ve liderlerinin planladıklarına dair farklı görüşler için bkz. T. Rice Holmes, *Caesar's Conquest of Gaul* (1911), s. 218-24 ve H. Delbrück

(çev. J. Renfroe), *History of the Art of War* Cilt *1: Warfare in Antiquity* (1975), s. 459-78 ve A. Goldsworthy, *Caesar: The Life of a Colossus* (2006), s. 205-11.

[15] Birinci olma arzusu, Plutarkhos, *Caesar* 11; Balkanlar üzerine odaklanma, bkz. C. Goudineau, *César et la Gaule* (1995), s. 130-48.

[16] Caesar, *BG* 1. 9; genel olarak J. Thorne, "The Chronology of the Campaign of the Helvetii: A Clue to Caesar's Intentions?", *Historia 56* (2007), s. 27-36'daki faydalı tartışmaya bakınız.

[17] Baskın için Caesar, *BG* 1. 11; seferin anlatımı için bkz. Goldsworthy (2006), s. 212-23.

[18] Caesar, *BG* 1. 17-20.

[19] Caesar, *BG* 1. 30-33.

[20] Caesar, *BG* 1. 34-6, 1. 34'ten alıntı.

[21] Bkz. N. Rosenstein, içinde Griffin (2009), s. 85-99, özellikle. 88-91; Germanların tasviri için bkz. J. Gardner, "The 'Gallic menace' in Caesar's Propaganda", *Greece and Rome 30* (1983), s. 181-9; bkz. M. Todd, *The Northern Barbarians* (1987), s. 11-13, *The Early Germans* (1992), s. 8-13, C. Wells, *The German Policy of Augustus* (1972), s. 14-31 ve Wells (1999), s. 42-7, 99-121 ve Burns (2003), s. 111-18.

[22] Caesar, *BG* 1. 39-41; Dio 38. 35. 2, bazılarının Caesar'ın kendi bölgesinden bu kadar uzağa ordusunu yöneterek vali olarak yetkilerini aştığını hissettiğini iddia eder.

[23] Caesar, *BG* 1. 47.

[24] Caesar, *BG* 1. 43-47.

[25] Caesar, *BG* 1. 47-54; women 1. 51, cf. Tacitus, *Germania* 7-8, gereksiz şüpheci yorumlarla Burns (2003), s. 120-22; Ariovistus'un müteakip ölümü, Caesar, BG 5. 29.

[26] Caesar, *BG* 1. 54; boyun eğme teşhiri için bkz. H. Sidebotham, 'International Relations', P. Sabin, H. van Wees & M. Whitby (ed.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Cilt 2: Rome from the Late Republic to the Late Empire* (2007), s. 3-29, esp. 16-22; Caesar'ın MÖ 58'deki deneyimsizliği için bkz. Goldsworthy (2006), s. 184-5, Rosenstein (2009), s. 86-8.

[27] Caesar, *BG* 2. 1, 3-5.

[28] Caesar, *BG* 2. 6-7, 12-15.

[29] E.g. Caesar, BG 4. 21 ve 7. 76 Atrebates kavminden Commius'a yapılan iyilikler ve öteki konular için 5. 25, 27.

[30] Caesar, *BG* 5. 6-7.

[31] Caesar, *BG* 5. 2-4.

[32] Caesar, *BG* 5. 24-25, 26-27, 54, 55-58; seferlere dair anlatılar için bkz. Goldsworthy (2006), s. 297-312 ya da M. Sage, *Roman Conquests: Gaul* (2011), s. 84-95.

[33] Caesar, *BG* 5. 54, 6. 2, 4, 9.

[34] Caesar, *BG* 7. 1-2; Caesar'ın Galya hakkındaki tutumu için bkz. J. Barlow, 'Noble Gauls and their other in Caesar's propaganda' ve L. Rawlings, 'Caesar's portrayal of the Gauls as warriors', her ikisi de şuradan alıntıdır: K. Welch & A. Powell (eds), *Julius Caesar as Artful Reporter: the War Commentaries as Political Instruments* (1998), sırasıyla s. 139-170 ve 171-192.

[35] Caesar, *BG* 7. 4, 6. 6, 7. 76; Vercingetorix ve Caesar arasındaki dostane ilişkiler, bkz. Dio 40. 41. 1, 3.

[36] Caesar, *BG* 7. 32-3, 37-43, 54-5, 59.

[37] Caesar, *BG* 7. 63 isyana öncülük etmek isteyen Aedui; seferin geneli için bkz. Goldsworthy (2006), s. 315-342, Sage (2011), s. 105-40.

[38] Caesar, *BG* 8. 49.

[39] Commius için bkz. Caesar, *BG* 8. 6, 7, 22-23, 47-48 ve Frontinus, *Stratagems* 2. 13. 11; alıntı için 8. 48.

[40] "Pasivize etme" konusunda örnek için bkz. Caesar, *BG* 3. 7, 20.

IV - TÜCCARLAR VE YERLEŞİMCİLER

[1] Cicero, *Verrines* 2. 5. 167-8 (Loeb çevirisi).

[2] Kendisine yirmi gün boyunca halk şükranı verildi, bkz. Caesar, *BG* 4. 38; coşku için bkz. Cicero, *ad Att.* 4. 17, *ad Quintum Fratrem* 2. 16. 4.

[3] Marcus Mettius, Caesar, *BG* 1. 47, 53.

[4] Caesar, *BG* 1.1, tüccarlar tarafından nadiren ziyaret edilen Belgica kavmi için, 2. 15, Nervii'nin herhangi bir tüccarı kabul etmeyi reddetmesi ve Almanlar için propaganda' 4.2, K. Welch & A. Powell (eds), *Julius Caesar as Artful Reporter: The War Commentaries as Political Instruments* (1998), s. 139-70; Roma'daki "sofistike" toplumun çöküşünün aksine, basit German halklarının sözde ahlakının kullanımı, özellikle Tacitus, Germania'da telaffuz edilir.

[5] Caesar, *BG* 4. 20-21; genel olarak bkz. M. Todd, *Roman Britain* (3. baskı, 1999), s. 1-3; B. Cunliff, *Hengistbury Head Cilt 1* (1987) ve *Facing the Ocean: The Atlantic and its peoples 800 BC-AD 1500* (2001) s. 261-310; Caesar ve Veneti hakkında bkz. B. Levick, "The Veneti Revisted: C. E. Stevens and the tradition on the Caesar the propagandist", Welch & Powell (1998), s. 61-83.

[6] MÖ 54'ten sonra Britannia'daki olayları anlamaya yönelik çok farklı girişimler için bkz. G. Webster, *The Roman Invasion of Britain* (gözden geçirilmiş edisyon 1993), s. 41-74, J. Manley, *AD 43. The Roman Invasion of Britain - A Reassessment* (2002), s. 37-50.

[7] Cicero, *ad Att.* 4. 17; Caesar ve inciler, bkz. Suetonius, Caesar 47; Strabon, Geog. 4. 6. Scipio Aemilianus üzerine 12; Roma'nın karar verme sürecinde ticari saiklerin yokluğu hakkında bkz. W. Harris, *War and Imperialism in Republic Rome 327-70 BC* (1979), s. 54-104.

[8] Polybios 34. 10. 10; Strabon, *Geog.* 4. 6. 12.

[9] Bkz. Appianos, *Celtica* 13 ve S. Dyson, *The Creation of the Roman Frontier* (1985), s. 75-6; Magdalensberg yerleşimi hakkında bkz. G. Alföldy (çev. A. Birley), *Noricum* (1974), Pompaius Senatörü için bkz. 44-47.

[10] Yurtdışındaki Romalılar için bkz. A. Wilson, *Emigration from Italy in the Republic Age of Expansion* (1966); Yunan kolonizasyonu için genel olarak bkz. R. Garland, *The Wandering Greeks: The Ancient Greek Diaspora from the Age of Homer to the Death of*

Alexander (2014), J. Boardman, *The Greeks Overseas: They Early Colonies and Trade* (4. baskı, 1999).

[11] Polybios 3. 22. 1-23. 6; Kartaca ile yapılan anlaşmalar hakkında. F. Walbank, *A Historical Commentary on Polybios Cilt 1* (1970), s. 337-56; genel olarak Carthage hakkında bkz. G. Picard & C. Picard, *Carthage* (rev. edn, 1987), S. Lancel, *Carthage* (Oxford, 1995) ve R. Miles, *The Rise and Fall of an Ancient Civilization* (2010), s. 1-176.

[12] Strabon, *Geog.* 3. 5. 11.

[13] Kartaca'daki Romalılar için bkz. Appianos, *Punic Wars* 92; E. Palmer, *Carthage and Rome at Peace* (1997), s. 32-62.

[14] Bir kölenin amfora ile takası bkz. Diodorus Siculus 5. 26. 3-4; madeni para için bkz. C. Howgego, "The Monetization of Temperate Europe", *JRS 103* (2013), s. 16-45, özellikle. 26-31, 35-7.

[15] Livius 44. 13. 1; Cunliffe (2001), s. 311-64.

[16] Polybios 2. 8. 1-4, T. Frank ile (ed.), *An Economic Survey of Ancient Rome* Vol. 1 (1933), s. 102-3 ve Harris (1979) s. 195-7, Romalıların harekete geçmeden önce bu korsanlığın bir süre devam etmesine izin vermiş gibi göründüğünü belirtmesi; Cicero, *Verrines* 2. 5. 149-50, 167-8

[17] Kolonizasyon bkz. Wilson (1966), s. 44-5, 64-5; Sicilya'dan yazıt, *ILS* 1. 864 = *CIL* 12-612; Cossutius bkz. *Inscriptiones Graecae* 3. (1) 561 ve Vitruvius, *De Architecture* 8. 160, Wilson ile birlikte (1966), s. 96-7.

[18] Strabon, Geog. 14. 2. 5; genel olarak Delos hakkında bkz. Wilson (1966), s. 99-121, J. Hatzfield ile birlikte, "Les Italiens résidant à Délos", *Bulletin de Correspondance Hellénique* 36 (1912), yağ tüccarları için 1431; İtalyan Agorası için bkz. M. Trümper, *Graeco-Roman Slave Markets. Fact or Fiction?* (2009), s. 34-49 biraz şüpheci olsa da bu bölge üzerindeki tartışmanın iyi bir kaynakçasını sunuyor.

[19] A. Sherwin-White, *The Roman Citizenship* (2. baskı, 1996), s. 399-402.

[20] Caesar, *BG*. 6. Kamp dışında yakalanan tüccarlar için 37; *BG* 7. 3, 38, 42, 55, MÖ 53-52'deki Romalı katliamları için.

[21] Appianos, *Iberica* 38. 115, J. Richardson, *Hispaniae. Spain and the Development of Roman Imperialism, 218-82 BC* (1986), s. 53, 57; Carteia, bkz. Livius 43. 3. 1-4, Richardson (1986), s. 118-19.

[22] Strabon, *Geog.* 4. 1.5, Wilson ile birlikte (1966), s. 64-7.

[23] Cicero, *pro Fronteio* 11-12, bkz. *pro Quinctio* 11 eyaletten sığır satın alan Romalıları betimler ve *in Catilinam* 2. 14 ve Sallustius, *Bell. Cat.* 34. 2, Allobroges kabilesiyle iş yapan bir tüccarı anlatır.

[24] Caesar, *BG* 7. 3, 38, 42, 55; Cicero, *pro Fronteio* 46; eyaletlerdeki Roma vatandaşlarından güç toplamak, bkz. Josephus, Judaea'daki silahlı siviller için bkz. *Jewish Antiquities,* 14. 84 ve Kilikya'daki terhis edilmiş askerlerin yeniden askere alınması için bkz. Cicero, *ad Fam.* 15. 4.

[25] Sallustius, *Bell. Jug.* 21, 23-7, 47, 67.

[26] Appianos, *Mith.* 22 (Loeb çevirisi).

[27] Appianos, *Mith.* 22, Athenaeos *frag.* 5. 213, Tacitus, *Ann.* 4. 14; Valerius Maximus 9. 2. 3, 80.000 ölü sayısı veriyor, ancak Plutarkhos, *Sulla* 24 toplamın 150.000 olduğunu iddia ediyor; arka planda işe yarayacak girişler için bkz. P. Matyszak, *Mithradates the Great. Rome's Indomitable Enemy* (2008), s. 43-7, A. Mayor, *The Poison King. The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy* (2010), s. 170-75.

[28] Cicero, *de imperio Cn.* Pompeio 11; Delos'ta ve başka yerlerde 20.000 kişi katledildi, bkz. Appianos, *Mith.* 28; Romalılara yönelik genel nefret hakkında bkz. Sherwin-White (1996), s. 399-402, Doğu Akdeniz'de dolaşan Sibyllina Kehanetlerine atıfta bulunur. Bununla birlikte, geçmişteki benzer kâhinliklerin, başta Makedonyalılar olmak üzere diğer ulusların alçakgönüllülüğünü önceden bildirdiği belirtilmelidir.

[29] Cicero, *Verrines* 2. 1. 63-76.

[30] Romalılar eyaletlerde açgözlü olarak görülüyor, bkz. Cicero, *ad Quintum Fratrem* 1. 1. 16.

[31] Q. Oppius'un Mithradates tarafından aşağılanması ve infazı, bkz. Appianos, *Mith.* 20-21; Mithradates'in amaçlarının iyi bir analizi için bkz. Matyszak (2008), s. 43-8.

[32] Bununla birlikte, böyle bir densizliğe karşı duyulan öfke, Roma lejyonerlerinin normalden daha fazla şiddetle savaşmasına neden olabilir, ör. Avaricum'da MÖ 52'de, Caesar, *BG* 7. 17, 29.

V - "NE KADAR KAZANDIN? - HÜKÜMET

[1] Cicero, *ad Fam.* 15. 5 (Loeb çevirisi).

[2] Cicero, *ad Att.* 5. Yolculukta yazılan ve güzergâhını açıklayan mektuplar için 1-15. Temmuz ayı henüz Julius Caesar adıyla anılmadı, Quinctilis olarak adlandırıldı, ancak karışıklığı önlemek için daha güncel terimi kullandım.

[3] Genel olarak bkz. A. Lintott, , *Imperium Romanum. Politics and Administration* (1993), s. 22-7, 46-8.

[4] Genel olarak Cicero'nun kariyeri ve Kilikya'ya atanması hakkında bkz. D. Stockton, *Cicero: A Political Biography* (1971), esp. s. 225-6; atanmasına ilişkin ayrıntılı bir tartışma için bkz. A. Marshall, "Lex Pompeia de provinciis (MÖ 52) ve Cicero's *Imperium* in 51-50 BC: Constitutional aspects ", *ANRW* 1.1 (1972), s. 887-921.

[5] Cicero, *ad Att.* 5. Alıntı için 15; emrinin herhangi bir şekilde uzatılmasını önlemek için ricalar için, örn. Cicero. *ad Att.* 5. 14, 15, 18, 20, 21, 6. 1, 3, gelen magistratuslara mektuplar ve *ad Fam.* 15. 7, 8, 9, 12.

[6] Cicero, *ad Att.* 2. 12.

[7] Petreius hakkında bkz. Sallustius, *Bell. Cat.* 59.6 onu MÖ 62'de tanımlıyor, ancak muhtemelen tüm kariyerine atıfta bulunuyor; Caesar için bkz. A. Goldsworthy, *Caesar. The Life of a Colossus* (2006), s. 184-5; Catullus 10. 8.

[8] Cicero, pro Cn. Plancio 64-6.

[9] Cicero, *ad Att.* 6. 1. 15, Valerius Maximus 8. 15. 6; fermanlar hakkında bkz. Lintott (1993), s. 60-62, A. Marshall, "The Structure of Cicero's Edict", *The American Journal of Philology* 85 (1964), s. 185-91.

[10] Eyalet ve Cicero'nun valiliğine ilişkin bir araştırma için bkz. Stockton (1971), s. 227-53; Parthlarla ilişkiler hakkında bkz. D. Kennedy, "Parthia and Rome: Eastern Perspectives", D. Kennedy (ed.), *The Roman Army in the East. JRA Supplementary Series 18* (1996), s. 67-90.

[11] Astlar ve personel için bkz. Lintott (1993), s. 50-52 ve quaestor için bkz. A. Lintott, *The Constitution of the Roman Republic* (1999), s. 133-7; *Accensus* hakkında bkz. Cicero, *Quintum Fratrem* 1. 1. 13.

[12] Lintott (1993), s. 53-4; Cicero, *Verrines* 2. 5. 29, 39-42.

[13] A. Marshall, "Governors on the Move", *Phoenix 20* (1966), s. 231-46, Lintott (1993), s. 54-65; yakalanan praetor, yaşlı ve şişman olduğu için öldürüldü, Appianos, *Bell. Hisp.* 63.

[14] Marshall (1966), s. 246; Caesar için bkz. Suetonius, *Julius Caesar* 56-7.

[15] Cicero, *ad Att.* 5. 14, 15, 16, 17, *ad Fam.* 3. 6, 15. 4.

[16] Yol boyunca seyahat ederken değerlendiriyor, Cicero, *ad Att.* 5. 20.

[17] Alıntı için, Cicero, *ad Att.* 5. 20 ve genel olarak sefer için ayrıca bkz. ad Fam. 2. 7, 10, 15. 1, 2, 4, tartışma ile A. Goldsworthy, *The Roman Army at War 100 BC-AD 200* (1996), s. 95-7, 99-100.

[18] "daimi düşmanlar", Cicero, *ad Fam.* 2. 10, Bibulus'un yenilgisi, *ad Att.* 5. 20; Alplerdeki kabileler, Caesar, *BG.* 3. 1.

[19] Örn. Lintott (1993), s. 53-4, Marshall (1966), s. 239-40.

[20] Cicero, *ad Att.* 5. 21.

[21] Cicero, *Verrines* 2. 4 Verres'in iddia edilen hırsızlık veya sanat eseri satın alma iddiaları hakkında bilgi.

[22] Cicero, *ad Att.* 5. 21.

[23] Cicero'dan alıntı, *ad Att.* 5. 15; giderler üzerinde sıkı kontrol sağlama çabaları, ör. *ad Att.* 5. 15, 16, 17, 21 (kayıttaki bir kusur için), 6. 2, 3.

[24] Cicero, *ad Att.* 6. 1, R. Syme ile "Who was Vedius Pollio?", *JRS 51* (1961), s. 23-30.

[25] Polybios 6. 17. 1-9 ve genel olarak bkz. E. Badian, *Publicans and Sinners* (1972).

[26] İkinci Pön Savaşı, Livius 23. 48. 4-49. 4, 25. 3. 9-5. 1, Badian ile (1972), s. 17-20; Strabon, *Geog* 3. 2. 10, Polybios'tan kayıp bir metinden alıntı yaparak madencilik üzerine, Badian (1972), s. 31-6; sonuncunun bölgeyi ziyareti, Polybios 3. 59. 7; Makedonya'daki madenler, Livius 45. 18. 3-5, Badian ile birlikte (1972), s. 40-41, 127-8 ns. 40-41.

[27] Cicero, *ad Att.* 1. 17. 9, 18. 3, 2. 1.8, Badian ile birlikte (1972), s. 101-04.

[28] Sözleşmelerin boyutu hakkında bkz. Badian (1972), s. 67-70; Cicero'dan alıntı, Quintum Fratrem 1. 1. 32-5, cf. *ad Att.* 6.1 Kilikya'daki halkla kendi ilişkileri için.

[29] Cicero, Verrines 2. 3, tahıl ondalığının kötüye kullanılmasıyla uzun uzadıya ilgilenir; 2. 182, 3. 167, 182 kayıt tutan şirketler için. Verres zaten sürgüne gitmişti çünkü bu söylev mahkemede teslim edilmedi. Son tartışmalar için J. Prag, Sicilia Nutrix Plebis Romanae'daki makale koleksiyonuna bkz. *Nutrix Plebis Romanae. Rhetoric, Law, and Taxation in Cicero's Verrines* (2007); Livius'tan alıntı 45. 18. 4; Rutilius Rufus hakkında bkz. Badian (1972), s. 90-92 ve suçluluk önerisi için A. Lintott, "*Leges Repetundae* and associate measures under the Republic ", *ZSS* 98 (1981) s. 194-5.

[30] Badian (1972), s. 102-5.
[31] Cicero, *Verrines* 2. 5. 158-73.
[32] Cicero, *ad Fam.* 13. Sırasıyla 55, 53 ve 56 (Loeb çevirisi).
[33] Cicero, *ad Fam.* 8. 9, 2. 11, *ad Fam.* 5. 21.
[34] Cicero, *ad Att.* 5. 21, 6. 1, 2, 3.
[35] Plutarkhos'tan alıntı, *Brutus* 6.
[36] Ariobarzanes için bkz. Cicero, *ad Fam.* 15. 2, *ad Att.* 5. 20, 6. 1.
[37] Cicero, ad Fam. 3. Appius'a mektuplar için 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, *ad Att.* 5. 15, 16, 6. 1, 2, 6.1 ile bir doktorun hastasını iyileştiren bir başkasına içerlediği şakası için.
[38] Cicero, *ad Att.* 6. Yerel magistratuslar arasındaki yolsuzluğa ilişkin 2.
[39] Cicero, *ad Fam.* 15. Cato ile mektup alışverişi için 4, 5, 6.
[40] MÖ 44'te, Caesar'ın suikastçılarından biri olan ve bu zamana kadar Cisalpine Galya valisi olan Decimus Brutus Albinus, Alplere cezai bir keşif seferi gönderdi. "İmparator unvanından çok, adamlarımı tatmin etmeyi ve endişelerimizi savunmak için onları sağlamlaştırmayı arzuluyorum", bkz. Cicero, *ad Fam.* 11. 4 (Loeb çevirisi).
[41] Kıtlık riski, Cicero, *ad Att.* 5. 21.
[42] Kendi quaestor görevlendirilmesi konusunda bkz. Marshall (1972), s. 899-921.

VI - VALİLER VE KRALLAR

[1] Polybios 31. 20 (Loeb çevirisi).
[2] Makedonya'da kalıcı bir mevcudiyetin oluşturulması konusunda bkz. R. Kallet-Marx, *Hegemony to Empire. The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 BC* (1995), s. 11-41 ve Asya için, s. 97-122.
[3] Kallet-Marx (1995), s. 30-40, E. Gruen, *The Hellenistic World and the Coming of Rome* (1984), s. 429-36 ve A. Eckstein, "Hegemony and annexation beyond the Adriatic 230-146 BC", D. Hoyos (ed.), *A Companion to Roman Imperialism* (2013), s. 79-97; Via Egnatia rotası hakkında bkz. Kallet-Marx (1995), s. 347-9 ve N. Hammond, "The western part of the via Egnatia", *JRS* 64 (1974), s. 185-94.
[4] M. Hassall, M. Crawford & J. Reynolds, "Roma and the Eastern Provinces at end of the Second Century BC", JRS 64 (1974), s. 195-220, özellikle. s. 201-7 ve yasanın çevirisi için 207-29.
[5] Plutarkhos, *Cimon* 1. 2-2. 1 hikâyeyi anlatıyor ama olayın tarihi hakkında net değil. Bunun için bkz. Kallet-Marx (1995), s. 280-81 ve özellikle s. 280 77.
[6] Ordudaki eş cinsellik hakkında bkz. Polybios 6. 37 ve bir askerin, komutanını öldürme çabası içinde adamı baştan çıkararak otoritesini kötüye kullandıktan sonra öldürdüğünde, cesaret için en yüksek ödül olan *korona civica*'yı aldığı Plutarkhos *Marius* 13-14'teki olay.
[7] Genel olarak bkz. Gruen (1984), s. 523-8, Yunanistan, s. 529-610, Asya, Kallet-Marx (1995), s. 223-334.

[8] Polybios 31. 2. 1-6, Appianos, *Syrian Wars 45-46*, Gruen ile (1984), s. 664 özellikle. 244 daha kapsamlı referanslarla, seçkin bir senatör, bu örnekte Scipio Aemilianus tarafından yönetilen bir delegasyonun başka bir turu için s. 714-15.

[9] İyi bir araştırma için bkz. Kallet-Marx (1995), s. 161-83 ve arka plan için bkz. J. Ma, "Peer Polity Interaction in the Hellenistic Age", *Past & Present 180* (2003), s. 9- 39.

[10] İkinci Makedonya Savaşı'nın ilanı için bkz. Livius 31. 5. 1-8. 4 ve W. Harris'teki gerçek güdü üzerine yorumlar ve şüpheler, *War and Imperialism in Republican Rome 327-70 BC* (1979), s. 212-18, F. Walbank, "Polybius and Rome's eastern policy", *JRS 53* (1963) , s. 1-13, P. Derow, "Polybius, Rome and the east", *JRS 69* (1979), s. 1-15 ve genel olarak J. Rich, *Declaring War in the Roman Republic in the Period of Transmarine Expansion. Collection Latomus 149* (1976); Popillius Laenas için bkz. Livius 44. 20. 1, 29. 1-5, 10. 45. 2-15, 12. 1-3, Gruen ile (1984), s. 656-60.

[11] Reddedilen yardım teklifleri için Gruen'deki Ptolemaioslar konusuna bakınız (1984), s. 672-85; Roma'nın harekete geçme kararları ve öncelikleri hakkında bkz. T. Hillard & L. Beness, "Choosing friends, foes and fiefdoms in the second century bc", Hoyos (2013), s. 127-40.

[12] Genel olarak bkz. Kallet-Marx (1995), s. 162-77; Şubat ayında elçilik kabulü hakkında bkz. T. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic* Vol. 3 (1986), s. 97-8.

[13] Caesar ve Cicero öğrenci olarak, bkz. Cicero, Brutus 316, Suetonius, Caesar 4; Horatius, *Mektuplar* 2. 1. 156-7 alıntı için.

[14] Atina hakkında bkz. Kallet-Marx (1995), s. 203-5, Cicero ile birlikte, Crassus için *de Oratore* 3. 75; Ptolemaioslar ve kedi olayı için bkz. Diodorus Siculus 1. 83. 1-9, 1. 44. 1; genel olarak bkz. M. Siani-Davies, "Ptolemy XII Auletes and the Romans", *Historia* 46 (1997), s. 306-40, özellikle. 317-22 ve G. Hölbl (çev. T. Saavedra), *A History of the Ptolemaic Empire* (2001), s. 225-7.

[15] Filozoflar tarafından yönetilen delegasyon, bkz. Pausanias 7. 11. 4-8, Polybios 33. 2, Plutarkhos, *Cato the Elder* 22; Menippos için bkz. L. Robert & J. Robert, *Claros Vol. 1: Décrets helléniстiques* (1989), Menippos 23-44, Kallet-Marx ile (1995), s. 128.

[16] Cicero, ad Att. 15. 15; Sallustius, *Bell. Jug.* 35. 10; delegasyonun borç para alması yasağı, bkz. Diodorus Siculus 40. 1. 1.

[17] Sallustius, *Bell. Jug. s* 33. 1; Polybios 30. 18. 1-19. 17, bkz. Gruen (1984), s. 574; Romalıların hükümdarlara karşı tutumları için bkz. E. Rawson, "Caesar's Heritage. Hellenistic kings and their Roman equals", *JRS 65* (1975), s. 148-59.

[18] Valerius Maximus 5. 1f, Diodorus Siculus 31. 18. 1-2, Gruen içindeki yorumlarla, s. 694-6.

[19] Genel olarak bkz. J. Prag, "Auxilia and gymnasia: A Sicilian model of Roman Imperialism", *JRS* 97 (2007), s. 68-100; Caesar ve korsanlar ve Mithradates için bkz. Suetonius, *Caesar* 4. 2, 74, Plutarkhos *Caesar* 2.

[20] Sicilya'daki köle isyanları, B. Shaw (ed.), *Spartacus and the Slave Wars. A Brief History with Documents* (2001), s. 79-129; Atina'ya karşı bir veya iki köle isyanı, bkz. Orosius 5. 9. 5, Athenaios 6. 272e; Segesta'daki ev, bkz. Prag (2007), s. 98-9, referanslar.

[21] Cicero, *Verrines* 2. 2. 95-100, bkz. 2. 4. 41; Silanus, bkz. Valerius Maximus 5. 8. 3, Cicero, *de finibus* 1. 7. 24, Livius, *Pers.* 54.

[22] Referans 173'te Lintott'tan Popillius Laenas Ligurya halkına saldırdı; Livius 43. 2-3 (alıntı için Loeb çevirisi).

[23] *Repetundae* mahkemesi için bkz. A. Lintott, "*Leges Repetundae* and associate measures under the Republic", *ZSS* 98 (1981), s. 162-212 ve *Imperium Romanum. Politics and Administration* (1993), s. 97-107, J. Richardson, "The purpose of the Lex Calpurnia de Repedundis", *JRS* 77 (1987), s. 1-12, A. Sherwin-White, "The date of the Lex Calpurnia de Repedundis and its consequences", *JRS* 62 (1972), s. 83-99; MÖ 149-50 arasındaki denemelerin sonuçları için Lintott (1981), s. 209-12.

[24] Verres'in Cicero'dan yorumu, Verrines 1. 14; genel olarak bkz. T. Frazel, "The composition and circulation of Cicero's "In Verrem", *The Classical Quarterly* 54. 1 (2004), s. 128-42, A. Vasaly, "Cicero, domestic politics and the first action of the Verrines", *Classical Antiquity* 28. 1 (2009), s. 101-37 ve J. Prag, Sicilia Nutrix Plebis Romanae'daki makaleler. *Sicilia Nutrix Plebis Romanae. Rhetoric, Law, and Taxation in Cicero's Verrines* (2007).

[25] Verres'in davasına dahil olan kırk milyon para miktarı için bkz. Lintott (1993), s. 106-7, alıntı yapan Cicero, *Verrines* 1.56 ve üç milyon için Plutarkhos, Cicero 8.

[26] Cicero, *de Officiis* 2. 26-7 (Loeb çevirisi, biraz değiştirilmiş).

[27] Caesar hakkında bkz. A. Goldsworthy, *Caesar. The Life of a Colossus* (2006), s. 70-74; imparatorluğa karşı değişen tutum ana fikri için bkz. L. Beness & T. Hillard, "Rei Militaris Virtus. . . Orbem Terrarum Parere Huic Imperio Coegit: The transformation of Roman Imperium", *Hoyos* (2013), s. 141-53.

[28] Cicero, *de imperio Cn. Pompei* 2. 6 (Loeb çevirisi).

[29] Cicero, *de Republica* 3. 35, Beness & Hillard (2013), s. 142-3, cf. Pompeius'un MÖ 61'deki zaferi için bkz. Pliny, NH 7. 97, Plutarkhos, *Pompeius* 45, Dio 37. 21. 1-4, Appianos, *Mith.* 116-17; Sicilya bkz. Cicero, *Verrines* 2. 2, 3. 12; Cicero, *de prov. consularibus* 31 (Loeb çevirisi).

[30] Cicero, *de prov. consularibus* 4 (Loeb çevirisi, biraz değiştirilmiş).

[31] Cicero, *de prov. consularibus* 31 (Loeb çevirisi).

[32] Cicero, *de imperio Cn. Pompei* 55 (Loeb çevirisi).

[33] Korsan sorunu için bkz. Appianos, *Mith.* 91-3, Plutarkhos, *Pompeius* 24-5 ve Pompeius'un seferi için bkz. Appianos, *Mith.* 94-6, Plutarkhos, *Pompeius* 26-8.

[34] Epirus, bkz. Polybios 30. 15, Livius 45. 34. 1-6, Plutarkhos, *Aemilius Paullus* 29. 1-3; *Caesar in Gaul*, bkz. Plutarkhos, *Caesar* 15, Pliny, NH 7. 92, Velleius Paterculus 2. 47. 1, C. Goudineau, *César et la Gaule* (1995), s. 308-11; publicani borçluları köleleştiriyor bkz. Diodorus Siculus 36. 3. 1-2.

[35] Köle arzı hakkında bkz. W. Harris, "Demography, Geography and the Supply of slaves", *JRS* 89 (1999), s. 62-75; Spartacus, bkz. Appianos, MÖ 1. 118.

[36] Genel olarak kölelik hakkında bkz. K. Bradley, "Slavery in the Roman Republic", K. Bradley & P. Cartledge (ed.), *The Cambridge World History of Slavery Vol. 1: The Ancient Mediterranean* (2011), s. 241-64 ve W. Scheidel, "The Roman slave Supply", Bradley & Cartledge (2011), s. 287-310.

[37] Flamininus için bkz. Polybios 18. 46. 1-15, Gruen ile (1984), s. 133-47, 448-9; özgür ve diğer şehirler için bkz. Lintott (1993), s. 36-41.

[38] Hukuki soruların Roma tarzında çerçevelenmesi için, J. Richardson'da tartışılan hukuka bakınız, "The Tabula Contrebiensis: Roman law in Spain in the early fi rst century bc", *JRS* 73 (1983), s. ; Cicero, *ad Att.* 6. 1 alıntı için, Kallet-Marx (1995), s. 130-35.

[39] Bkz. Hillard & Beness (2013), s. 138-40, Beness & Hillard (2013), s. 141-53.

[40] F. Millar, "The Mediterranean and the Roman Revolution: Politics, war and the economy", *Past & Present* 102 (1984), s. 3-24.

[41] Kleopatra'nın kariyeri için bkz. A. Goldsworthy, *Antony and Cleopatra* (2010), *passim.*

[42] Kleopatra tasvirine giriş için bkz. A. Goldsworthy, *Augustus. From Revolutionary to Emperor* (2014), s. 180-85, K. Scott'ta daha fazla ayrıntıyla, "The Political Propaganda of 44–30 bc", *Memoirs of the American Academy in Rome* 11 (1933), s. 7-49, özellikle 33-49, J. Osgood, *Caesar's Legacy: Civil War and the Emergence of the Roman Empire* (2006), s. 335-49, Pelling in CAH2 X, s. 40-48 ve R. Syme, *The Roman Revolution* (1960), s. 276-8.

VII - İMPARATORLAR

[1] Vergilius, *Aeneas* 6. 851-3 (Loeb çevirisi, biraz değiştirilmiş).

[2] Dio 47. 25. 3 ve Appianos, MÖ 4. 100-01; Brutus'un sikke örnekleri için bkz. M. Crawford, *Roman Religion Coinage* (1974), s. 498-508.

[3] Josephus, *Jewish Antiquities* 14. 314-16 ve 14. 301-12 (Loeb çevirisinden alıntılar); ayrıca genel olarak bkz. J. Osgood, *Caesar's Legacy: Civil War and the Emergence of the Roman Empire* (2006), s. 105-6.

[4] Parth istilası hakkında bkz. D. Kennedy, "Parthia and Rome: eastern perspectives", D. Kennedy (ed.), *The Roman Army in the East. JRA* Ek Seri 18 (1996), s. 67-90, özellikle 77-81, Osgood (2006), s. 185, 225-8, G. Bowersock, "The mechanics of subversion in the Roman Provinces", *Opposition et résistance à l'empire d'Auguste à Traianus,* Entretiens sur L'antiquité classique (1987), s. 291-317, özellikle 295-6.

[5] Historia Augusta, Hadrianus 15. 13; imparator ve genel olarak ordu hakkında bkz. J. Campbell, *The Emperor and the Roman Army 31 BC-AD 235* (1984), Augustus ve ordu hakkında bkz. A. Goldsworthy, *Augustus. From Revolutionary to Emperor* (2014), s. 245-53, 436-7.

[6] Augustus'un kariyerine ve yarattığı sisteme kısa girişler için bkz. D. Shotter, *Caesar Augustus* (2. baskı, 1991), W. Eck, *The Age of Augustus* (2003), K. Galinsky, *Augustus. Introduction to the Life of an Emperor* (2012), J. Richardson, *Augustan Rome BC 44 to AD 14. The Restoration of the Republic and the Installation of the Empire* (2012) ve daha fazla ayrıntı için bkz. Goldsworthy (2014).

[7] Augustus rejiminin imgeleminin en kapsamlı tartışması P. Zanker'dir (çev. A. Shapiro), *The Power of Images in the Age of Augustus* (1988).

[8] Dio 53. 12. 2-16. 3, W. Lacey, *Augustus ve Principatus. The Evolution of a System* (1996), s. 89-95, J. Liebeschuetz, "The settlement of 27 bc", C. Deroux, *Studies in Latin*

Leadership and Roman History (2008), s. 346-53, J Ferrary, 'The powers of Augustus', J. Edmondson (ed.), *Augustus* (2009), s. 90-136, özellikle. 90-99; Caesar'ın konumunu haklı çıkarması için eyaletlerin ve genel olarak savaşın rolü hakkında bkz. J. Rich, "Augustus, War and Peace", Edmondson (2009), s. 137-64, özellikle. 153-7.

[9] Dio 53. 13. 1.

[10] Alıntı için bkz. Res Gestae 34 (Loeb çevirisi, biraz değiştirilmiş), *ara pacis Augusti* için bkz. D. Conlin, *The Artists of the Ara Pacis. Studies in the History of Greece and Rome* (1997), M. Torelli, *Typology and Structure of Roman Historical Reliefs* (1982), s. 27-61, Zanker (1990), özellikle s. 158-60, 179-83, 203-4, K. Galinsky, *Augustan Culture* (1996), s. 141-55 ve R. Billows, "The religious procession of the Ara Pacis Augustae: Augustus' supplicatio in 13 BC", *JRA* 6 (1993), s. 80-92.

[11] Horatius, Epodes 7. 1-10 (Loeb çevirisi); Parthlara karşı zafer kazanma arzusu ve Britannia'daki fetihler için bkz. Rich (2009), s. 137-64, esp. 143-6, = L. de Blois, P. Erdkamp, G. de Kleijn & S. Mols (eds.) *The Representation and Perception of Roman Imperial Power: Proceedings of the Third Workshop of the International Network, Impact of Empire (Roman Empire 200 BC to AD 476). Netherlands Institute in Rome, March 20-23, 2002* (2003), s. 329-57

[12] Ovidius, *Fasti* 1. 709-18 (Loeb çevirisi) *ara pacis.*

[13] Dio 51. 20. 4-5, 53. 26. 1-5, 27. 1-2 ve 54. 36. 2 (üçüncü bir açılış emredildi, ancak daha sonra yeni bir savaş patlak verdiği için iptal edildi), Suetonius, Augustus 22, Res Gestae 13, T. Barnes'taki yorumlarla birlikte, "The Victories of Augustus", JRS 64 (1974), s. 21-6.

[14] Rich (2009), s. 137-64 ve E. Gruen, 'The expansion of the Empire under Augustus', CAH2 X, s. 147-97.

[15] Vergilius, *Aeneas* 6. 853, Horatius, *Odes* 3. 5. 2-4 (Loeb çevirisi, biraz değiştirilmiş).

[16] Mars Ultor Tapınağı ve Augustus Forumu hakkında bkz. Zanker (1990), s. 81-2, 113-14, 193-215, S. Dyson, *Roma. A Living Portrait of an Ancient City* (2010), s. 128-31 ve Lacey (1996), s. 193, 197-202; Hindistan ve İngiltere'den büyükelçilikler, *Res Gestae* 31-2.

[17] R. Syme, "Military Geography at Rome", *Classical Antiquity* 7 (1988), s. 227-51.

[18] Seferlerle ilgili açıklamalar için bkz. Goldsworthy (2014), s. 433-9, 446-55; lejyon toplanması hakkında bkz. Velleius Paterculus 2. 113. 1.

[19] Suetonius, Augustus 23.2 Varus'la ilgili alıntı için; Tacitus, Ann. 1. 11 Augustus'un tavsiyesi için.

[20] Bu sorunun özellikle yararlı bir tartışması T. Cornell, 'The end of Roman Imperial expansion', J. Rich & G. Shipley (eds), *War and Society in the Roman World* (1993), s. 139'da bulunmaktadır. -70.

[21] Bkz. Suetonius, *Augustus* 25. 2, Velleius Paterculus 2. 110. 6-111. 2, L. Keppie ile birlikte, The Making of the Roman Army (1984), s. 168-9; Tacitus, *Ann.* 2. 5 Galya ve diğer eyaletlerde.

[22] Cornell (1993), s. 145-9, bu sorular üzerine yapılan tartışmanın referanslarını içeren iyi bir araştırma sağlar ve B. Rankov, "A 'secret of empire' (*imperii arcanum*): an unack-

nowledged factor in Roman imperial expansion", W. Hanson'da (ed.), *The army and the frontiers of Rome: papers offered to David Breeze on the occasion of his sixty-fifth birthday and his retirement from historic Scotland. JRA Supplementary Series 74* (2009), s. 163-72.

[23] Strabon, *Geog.* 17. 3. [24] ve 2. 5. 8. 24 Appianos, *praef* 7.

[25] Suetonius, Nero 18, M. Todd'un şüphesiyle Britannia'yı terk etmeyi düşündüğü iddiası için, *Roman Britain* (3. baskı, 1999), s. 67-8.

[26] B. Levick, Claudius (1990), s. 29-39, tahta çıkma koşullarının tartışılması.

[27] Campbell (1984), s. 59-69, 417-27.

[28] Tacitus, Ann. 11. 20; Britannia'nın işgaline ilişkin çeşitli görüşler için bkz. Todd (1999), s. 45-6, G. Webster, *The Roman Invasion of Britain* (rev. edn, 1993), s. 84-5 ve Levick (1990) , s. 137-44.

[29] "Shameful peace", Tacitus, Ann. 15. 25; Corbulo'nun intiharı, Bowersock (1987), s. 316-17'deki ilginç yorumlara dikkat edin.

[30] Alexander ile karşılaştırmalar, Dio 68. 29. 1-4.

[31] Dio 69. 1. Hadrianus'un alınmasını reddetti.

[32] Hadrianus'un kendi ölümüyle ilgili tahmini, *Historia Augusta, Hadrianus* 16.7; Marcus Aurelius'un seferleri için, bkz. A. Birley, *Marcus Aurelius* (rev. edn, 1987), s. 159-79, 206-10.

[33] Dio 75. 3. 2-3

[34] Dio 68. 6. 1-2, 68. 17. 1.

[35] Strabon, *Geog.* 6. 4. 2 (Loeb çevirisi).

[36] Velleius Paterculus 2. 126 .3

VIII - İSYAN

[1] Josephus, *BJ* 2. 356 (Loeb çevirisi).

[2] MS 43'teki işgal ordusu için bkz. G. Webster, *The Roman Invasion of Britain* (rev. edn, 1993), s. 85-92.

[3] Dio 60. 19. 1-22. 2, Suetonius, *Vespasianus* 4.1, Webster'deki tartışmasıyla (1993), s. 94-110; savaş alanındaki Roma ordusu ve savaş seviyeleri hakkında bkz. A. Goldsworthy, *The Roman Army at War 100 BC-AD 200* (1996), s. 79-105 ve "War", P. Sabin, H. van Wees & M. Whitby (ed.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Cilt 2: Rome from the Late Republic to the Late Empire* (2007), s. 76-121, özellikle. 85-9.

[4] Tacitus, *Ann.* 12. 34-37, 12. 37'den alıntıyla.

[5] Togidubnus, bkz. *Roman Inscriptions in Britain* 91, Tacitus, *Agricola* 14, G. Webster ile *Rome against Caratacus* (rev. edn, 1993), s. 24-7, 124-30, J. Manley, *AD 43. The Roman Invasion of Britain - A Reassessment* (2002), s. 64-5, 114-15, 120-21; J. Hind, "A. Plautius' campaign in Britain: an alternative reading of the narrative in Cassius Dio (60. 19. 5–21. 2)", *Britannia* 38 (2007), s. 93-106, özellikle 96-100, Togidubnus'un MS 43'te Ro-

malılarla savaşan, ancak daha sonra barış yapan ve bir müşteri kral olan Cunobelinus'un oğlu Togodumnus olduğunu savunuyor. Mümkün olmakla birlikte, deliller olayı şu veya bu şekilde ispatlamak için yetersizdir.

[6] Tacitus, *Ann.* 12. isyan için 31-2; genel olarak bkz. P. Brunt, "Did Imperial Rome disarm her subjects?", Phoenix 29 (1975), s. 260-70.

[7] Tacitus, *Ann.* 14. 31.

[8] İsyanın ana anlatıları Tacitus, *Ann.* 14. 29-39 ve Agricola 5, 14-16, Dio 62. 1. 1-12. 6; kanıtların kısa ve eleştirel bir incelemesi M. Johnson, *Boudicca* (2012) tarafından sağlanmıştır.

[9] Tacitus, *Ann.* 12. 32, 14. 31-2.

[10] Caesar, *BG* 6. 13-14, 16-18; Druidlerin Roma tarafından fethedilmesinden önce ve sonra değişen rolüne dair anlayışlı bir değerlendirme için bkz. 1-20; Roma'nın tarikata karşı tutumları için ayrıca bkz. M. Goodman, *The Ruling Class of Judaea. The Origins of the Jewish Revolt against Rome AD 66-70* (1987), s. 240-48.

[11] Romalıların insan kurban etme düşmanlığı, bkz. Plinius, *NH* 30. 13, Webster (1999), s. 13; Mona'daki koruların tahribi hakkında bkz. S. Rutledge, "The Roman destruction of sacred sites", *Historia* 56 (2007), s. 179-95, özellikle 191-2; Romalıları şaşırtan isyan eğilimi için bkz. S. Dyson, "Native Revolts in the Roman Empire", *Historia* 20 (1971), s. 239-74, özellikle. 250, 252-4, 263-4.

[12] Bu kasabalar ve genel olarak isyan için bkz. J. Wacher, CAH² X, s. 508-9, 511-13.

[13] Dio 52. 7. 2 (Loeb çevirisi). Bu korkunç metnin, Dio'nun daha uzun tarihinin daha sonraki bir özetinden geldiğine dikkat edilmelidir. Bu özet versiyonun yazarı, en dramatik metni dahil etme ve onları orijinal versiyondan daha belirgin hale getirme eğilimindeydi, ancak onları uydurması pek olası değil; kayıplar ve isyancıların esir almaktaki isteksizliği için bkz. Tacitus, *Ann.* 14. 33.

[14] *RIB* 12.

[15] M. Todd, *Roman Britain* (3. baskı, 1999), s. 71-3.

[16] Genel olarak isyanlar hakkında bkz. S. Dyson, "Native Revolts in the Roman Empire", *Historia* 20 (1971), s. 239-74 ve "Native Revolt Patterns in the Roman Empire", *ANRW* 2.3 (1975), s. 138-75.

[17] MÖ 9'a genel bir bakış için bkz. A. Goldsworthy, *Augustus. From Revolutionary to Emperor* (2014), s. 446-53 ve daha fazla ayrıntı için bkz. P. Wells, *The Battle that Stopped Rome* (2003) ve A. Murdoch, *Rome's Greatest Defeat. Massacre in the Teutoburg Forest* (2006).

[18] Lanhau-Waldgirmes hakkında bkz. R. Wolters, *Die Schlacht im Teutoburger Wald* (2008), s. 65-9.

[19] Dio 54. 21. 1-8.

[20] Varus için bkz. Velleius Paterculus 2. 117. 2-4 alıntılar dahil, Dio 56.l 18. 1-5; Pannonia için bkz. Dio 56. 16. 3 (Loeb çevirisi).

[21] Tacitus, *Ann.* 4. 72-4; sığır ve çiftlik hayvanlarının büyüklüğü için bkz. M. Todd, *The Early Germans* (2. baskı, 2004), s. 76-8.

[22] Tacitus, *Ann.* 4. 46-51; alıntı için bkz. Tacitus, *Hist.* 4. 14; Batavi isyanının kökenleri hakkında bkz. Dyson (1971), s. 264-7 ve K. Wellesley, *The Year of Four Emperors* (3. baskı, 2000), s. 168-83.

[23] Arminius ve erken yaşamı için bkz. Velleius Paterculus 2. 118. 1-3, Tacitus, *Ann.* 2. 9-10, 88.

[24] Bu savaşın bir bölümünün dikkate değer arkeolojisini yorumlama girişimleri için bkz. A. Rost, "'The Battle between Romans and Germans in Kalriese: Interpreting the Archaeological Remains from an ancient battlefield" ve S. Wilbers-Rost, 'Rome's Greatest Defeat. Massacre in the Teutoburg Forest". "The site of the Varus Battle at Kalkriese Recent Results from Archaeological Research" her ikisi de A. Moirillo, N. Hanel & E. Martín, *Limes XX: Estudios sobre la frontera romana. Roman Frontier. Anejos de Gladius 13 Vol. 3* (2009), s. 1339-45, 1347-52; başlıca eski kaynaklar Dio 56. 19. 1-22. 2, Velleius Paterculus 2. 119. 1-5, Tacitus, *Ann.* 1. 61-2.

[25] Tacitus, *Germania* 37.

[26] Josephus, *BJ* 2. MÖ 4'te Varus için 39-79; 20. yüzyılın başlarındaki askeri el kitabı C. Callwell, *Small Wars. A Tactical Textbook for Imperial Soldiers* (gözden geçirilmiş edisyon 1990), s. 26 ve özellikle 71-84, isyanların gelişme biçimi.

[27] Tacitus, *Ann.* 12. 31.

[28] Tacitus, *Ann.* 14. 37, Dio 62. 8. 1.

[29] Tacitus, *Ann.* 2. 88.

[30] Tacitus, *Ann.* 1. 57-9, Velleius Paterculus 2. 118. 4.

[31] Örn. Dio 54. 20. 4-6, Suetonius, Augustus 23. 1, Dyson ile (1975), s. 154-6.

[32] Dyson (1975), s. 156-8.

[33] Bkz. J. Spaul, Ala[2] (1994), s. 52-3.

[34] Caesar, BG 6. 15, güçlerini hanelerindeki savaşçı sayısına dayandıran aristokratlar için.

[35] Anlatının tamamı için bkz. Tacitus, *Ann.* 3. 41-7.

[36] Tacitus, Hist. 4. 54 druid kehanetleri için ve 2. 61 Mariccus.

[37] Örneğin, G. Woolf, "Roman Peace", J. Rich & G. Shipley, *War and Society in the Roman World* (1993), s. 171-94, özellikle 186-8 ve S. Mattern, *Rome and the Enemy. Principate Imperial Strategy* (1999), s. 100-03, özellikle 101 dipnot 95, T. Pekàry'den alıntı yaparak, "Seditio: Unruhen und Revolten im römischen Reich von Augustus bis Commodus", *Ancient Society* 18 (1987), s. 133-150, ancak s. 136-145 arasındaki işe yarar olaylar, Roma yönetimine karşı isyanlar olarak tanımlanabilir.

[38] II. Herodes Agrippa'nın konuşması, Josephus, *BJ* 3. 348-404, 3. 352'den alıntıyla; Petilius Cerealis, Tacitus, *Hist.* 4. 43-4.

[39] Bu konudaki literatür çok geniştir ve hemen hemen her ayrıntı hakkında çeşitli görüşler vardır. Roma askeri bakış açısı için bkz. A. Goldsworthy, "'Men casually armed against fully equipped regulars': The Roman military response to Jewish insurgence 63 bce–135 ce", P. Tomson & J. Schwartz (ed.), *Jews and Christians in the First and Second Centuries: How to Write their History* (2014), s. 207-37; MS 66-73 arası isyan anlatısı için canlı ve kışkırtıcı bir açıklama için N. Faulkner, *Apocalypse. The Great Jewish Revolt against Rome AD 66-73* (2002).

[40] Dio 69. 14. 1; Galilaea hakkında bkz. S. Freyne, "The Revolt from a Regional perspective", A. Berlin & J. Overman (ed.), *The First Jewish Revolt. Archaeology, History, and Ideology* (2002), s. 43-56 ve R. Horsley, "Power vacuum and power struggle 66-7 CE", Berlin & Overman (2002), s. 87-109 ve diğer makaleler aynı cilt, Z. Safrai, "Socioeconomic and cultural developments in the Galilee from the late first to early third century ce", Tomson ve Schwartz (2014), s. 278-310, E. Meyers, "Roman Sepphoris in the light of new archaeological evidence and recent research", L. Levine (ed.), *The Galilee in Late Antiquity* (1992), s. 321-8.

[41] F. Millar, *The Roman Near East* 31 BC-MS 337 (1993), s. 337-74.

[42] İsyanın nedenlerine ilişkin bazı dikkate değer tartışmalar için bkz. Goodman (1987) ve S. Mason, "Why did Judaeans go to war with Rome in 66-67 ce? Realist-Regional perspectives", Tomson & Schwartz (2014), s. 126-206; Romalıların tutumları için bkz. E. Gruen, "Roman perspectives on the age of the Great Revolt", Berlin & Overman (2002), s. 27-42.

IX - DİRENİŞ, İSYAN VE SOYGUN

[1] Dio 72. 4. 1 (Loeb çevirisi).

[2] Mısır garnizonu için bkz. R. Alston, *Soldier and Society in Roman Egypt. A Social History* (1995), s. 20-38.

[3] İsyan için bkz. Dio 72. 24, Alston ile birlikte (1995), s. 77-8; Avidius Cassius'un Mısır ile bağlantısını muhtemelen gösteren bir belge için bkz. A. Bowman, "A letter of Avidius Cassius?", *JRS* 60 (1970), s. 20-26.

[4] Tartışma için bkz. J. Winkler, "Lollianos and the desperadoes", *Journal of Hellenic Studies* 100 (1980), s. 155-81, özellikle 180-81.

[5] Diodorus Siculus 20. 100. 3-4 ve P. Green, *Alexander to Actium* (1990), s. 80-91, İskenderiye'nin kökenleri ve kültürü hakkında iyi bir araştırma.

[6] Tacitus, *Hist.* 1. 65-6 Galya için, 4. 50 Afrika için.

[7] Tacitus, *Hist.* 2. Placentia için 21; Tacitus, *Ann.* 14. 17 Pompeii ve Nuceria için, R. MacMullen, *Enemies of the Roman Order* (1966), s. 169-70.

[8] *ILS* 5947 = *CIL* 10. 7852, B. Shaw ile birlikte, "Bandits in the Roman Empire", *Past & Present* 105 (1984), s. 3-52, 7 dipnot 12.

[9] S. Mason, "Why did Judaeans go to war with Rome in 66-67 ce? Realist- Regional perspectives", P. Tomson & J. Schwartz (ed.), *Jews and Christians in the First and Second Centuries: How to Write their History* (2014), s. 126-206, özellikle 170-74 ve genel olarak tarih için E. Schürer, G. Vermes & F. Millar, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ* Cilt 1 (1973), s. 125-232; Good Samaritan, Luka 10. 30-35, bkz. Kuyudaki Samiriyeli kadın için Yuhanna 4. 4-30.

[10] Kleopatra için bkz. Plutarkhos, *Antony* 36, Dio 49. 32. 5, Strabon, *Geog.* 14. 669, 671 ve M. Grant, *Cleopatra* (1971), s. 135-41, G. Hölbl (çev. T. Saavedra), *A History of the Ptolemaic Empire* (2001), s. 242; Herodes için bkz. Schürer, Vermes & Millar (1973), s. 287-329.

[11] Olimpiyat Oyunları için bkz. Josephus, *Jewish Antiquities* 16.149, *Jewish War* 1. 427 ve kendi Hellen tarzı festivali için 15. 268-71; Herodes'in Yunan topluluklarına armağanları için bkz. G. Bowersock, *Augustus and the Greek World* (1965), s. 54-6 ve A. Spawforth, *Greece and the Augustan Cultural Revolution. Greek Culture in the Roman World* (2012), s. 84-6; Herodes'in birlikleri için bkz. M. Speidel, "The Roman army in Judaea under the Procurators", M. Speidel, *Roman Army Studies* Cilt 2: Mavors (1992), s. 224-32.

[12] Josephus, Ant. 19. I. Herodes Agrippa'nın ölümüne sevinmek için 356-9; genel olarak bölge için bkz. F. Millar, *The Roman Near East* 31 BC-AD 337 (1993), s. 43-69, 337-66.

[13] Augustus'un şakası için bkz. Macrobius, Saturnalia 2. 4. 11; Herodes'e karşı açık bir muhalefet eylemi ve müteakip infazlar için bkz. Josephus, *BJ* 1. 648-53.

[14] Herodes'in savaşı için bkz. Josephus, *Ant.* 16. 271-99; Herodes Antipatros'un Nabataealılara karşı seferi için bkz. Ant. 18. 109-15, 120-25.

[15] D. Schwartz, *Studies in the Jewish Background of Religion* (1992), s. 182-217, Pontius Pilatus'un MS 18'den 36/37'ye kadar daha da uzun bir süre görevde kaldığını ileri sürdü; bkz. Josephus, *BJ 2.* 169-74, Ant. 18. 55-9.

[16] Josephus, *BJ* 2. 184-7, 192-203, Ant. 18. 257-309, Philo, *Legatio* 199-205; tartışma için bkz. Mason (2014), s. 178.

[17] Josephus, *BJ* 175-7, Ant. 60-62.

[18] Josephus, *Ant.* 18. 85-9.

[19] Josephus, *Ant.* 20. 97-9 (Loeb çevirisinden alıntı), Elçilerin İşleri 5. 36.

[20] Josephus, *BJ* 2. 261-3, Ant. 20. 97-8 ve Elçilerin İşleri 21. 38.

[21] Josephus, *Ant.* 20. 106-12, *BJ 2.* 224-7

[22] Josephus, *Ant.* 20. 113-17, *BJ 2.* 228-31 ve genel olarak Mason (2014), s. 180-82.

[23] Josephus, *BJ* 2. 232-46, *Ant.* 20. 118-36; Claudius, garnizonu Pontus, Ant'a göndermeyi düşünür. 19. 365-6, Mason ile (2014), s. 180.

[24] Elçilikler ve Yahudi liderlerin lehine kararlar için bkz. ajitatörler, bkz. Philo, Flaccum 20; İskenderiye'deki olay hakkında bkz. Philo, *Flaccum* 18-114, B. Decharneux, "The Carabas affair (Flacc 36-39'da: Philo'nun politik felsefesini simgeleyen bir olay)", Tomson & Schwartz (2014), s. 70-79.

[25] Josephus, *BJ* 2. 1. 408-16, 266-70, *Ant.* 20. 173-8, 182-4, McKechnie (2005), s. 353-6.

[26] Josephus, *BJ* 2. 289-90 (Loeb çevirisi).

[27] Josephus *BJ* 2. 285-92, Mason ile (2014), s. 184-7; cohors Kudüs'te katledildi, ancak komutan kurtuldu, bkz. *BJ* 2. 450-554.

[28] Josephus, *BJ* 2. 460-62 (Loeb çevirisi).

[29] Josephus, *BJ* 2. 461-80.

[30] Josephus, *Ant.* 20. 121, *BJ.* 2. 235 ayrıca bu baskınların liderlerinden biri olarak İskender'den bahseder; Galilaea'da paralı asker olarak kiralanan haydutlar için, Josephus, *BJ* 3.581-3; sicarii, bkz. *BJ* 2. 254-7, 425, *Ant.* 20. 162-6, 186, 204.

[31] Digest 49. 15. 24

[32] Genel olarak haydutlar ve korsanlar hakkında bkz. R. MacMullen, *Enemies of the Roman Order* (1966), s. 192-212, 255-68, B. Shaw, "Bandits in the Roman Empire", *Past*

& Present 105 (1984) , s. 3-52, "The bandit", A. Giardina (ed.), *The Romans* (1993), s. 3-52, T. Grünewald (çev. J. Drinkwater), *Bandits in the Roman Empire. Myth and Reality* (2004), P. de Souza, *Piracy in the Graeco-Roman world* (1999) ve C. Fuhrmann, *Policing the Roman Empire. Soldiers, Administration and Public Order* (2012).

[33] Bkz. Grünewald (2004), s. 72-90, P. de Souza, "Pirates and politics in the Roman world", V. Grieb & S. Todt (ed.), *Piraterie von de Antike bis zur Gegenwart* (2012), s. 47-73, özellikle 61-73.

[34] Strabon, *Geog.* 3. 3. 8 ve A. Morillo Cerdán, "The Augustean Spanish Experience: The origin of the *limes* system?", A. Moirillo, N. Hanel & E. Martín, *Limes XX: Estudios sobre la frontera romana. Roman Frontier Studies.* Anejos de Gladius 13 Vol. 1 (2009), s. 239-51, özellikle 244-7.

[35] Grünewald (2004), s. 91-109, B. Shaw, "Tyrants, bandits and kings: personal power in Josephus", *Journal of Jewish Studies* 44 (1993), s. 176-204; Matta 22. 17, "gök gürültüsünün oğulları", Markos 3. 17 ve Barabbas için Luka 23. 19.

[36] Sosyal ve ekonomik sorunların tartışması için bkz. M. Goodman, *The Ruling Class of Judaea. The Origins of the Jewish Revolt against Rome AD* 66-70 (1987), s. 51-75.

[37] Velleius Paterculus 2. 126. 3.

[38] Bkz. B. Isaac, *The Limits of Empire. The Roman Army in the East* (rev. edn, 1992), s. 68-100.

[39] Sifre Deuteronomy, 318 (ed. Finkelstein), Isaac (1992), s. 115.

[40] Isaac (1992), s. 83-4, 85-8, 117-18'den alınan örnekler.

[41] Dio 69. 12.3 (Loeb çevirisi); Y. Sharar, "The underground hideouts in Galilee and their historical meaning", P. Schäfer (ed.), *The Bar Kokhba War Reconsidered: New Perspectives on the Second Jewish Revolt on Rome* (2003), s. 217-40.

[42] Isaac (1992), s. 85-9, haydutlara yönelik haham tutumlarında bir miktar belirsizlik olduğunu, ancak onlara aktif veya coşkulu bir destek olmadığını öne sürüyor; Marcus Aurelius'un yorumu, MS 4. yüzyılda İmparator Julianos tarafından yanlış alıntılandığını söylüyor; Ammianus Marcellinus 22. 5. 5.

[43] Isaac (1992), s. 116-17.

[44] MacMullen (1966), s. 84-90 ve metinler için bkz. H. Musurillo, *The Acts of the Pagan Martyrs, Acta Alexandrinorum* (1954).

[45] Millar (1993), s. 337-66, 408-14.

X - İMPARATORLUK VALİLERİ

[1] Suetonius, Domitianus 8. 2 (Loeb çevirisi).

[2] Genç Plinius, Ep. 10. 15-18. Plinius'un mektuplarında tarih yoktur ve eyalet komutanlığının MS 109, 110 veya 111'de başlayıp başlamadığı sorusu vardır, ancak bu tartışmayı çözmenin bir yolu yoktur ve amacımız için önemli değildir. Onun atanması, eyaletin geçmişi ve mektuplar için bkz. A. Sherwin-White, *The Letters of Pliny. A Historical and Social Commentary* (1966), s. 526-55.

[3] Sherwin-White (1966), s. 1-84; ayrıca bkz. R. Gibson, "On the nature of ancient letter collections", *JRS* 102 (2012), s. 56-78, özellikle 67-9.

[4] Mandata için bkz. G. Burton, "The issue of proconsuls and a new inscription from Cos", *ZPE 21* (1976), s. 63-8 "Emperors, their borders and their neighbours: the scope of imperial mandata", D. Kennedy (ed.), *The Roman Army in the East. JRA Supplementary Series* 18 (1996), s. 49-66.

[5] Genç Plinius, Ep. 10. 106-7, *cohors VI equitata*'daki bir centuriondan bahseder ve genel olarak bkz. 28.

[6] Ör. Genç Plinius, Ep. 4. 9, 5. 20, 6. 5, 13, 7. 6, 10, P. Brunt ile birlikte, "Charges of provincial maladministration under the early principate", *Historia* 10 (1961), s. 189-227, özellikle 213-14, 227.

[7] İki tip valinin 3. yüzyılın başlarına ait bir özeti için bkz. Dio 3. 13. 2-14. 4; senatörlük kariyerleri için bkz. E. Birley, "Senators in the emperor's service" ve "Promotion and transfers in the Roman army: senatorial and equestrian officers", E. Birley, *The Roman Army. Papers 1929-1986* (1988), s. 75-114, J. Campbell ile "Who were *Viri militares*?" *JRS 65* (1975), s. 11-31.

[8] "Pliny's province" G. Woolf'ta, T. Bekker-Nielsen (ed.), *Rome and the Black Sea Region: Domination, Romanization, Resistance* (2006), s. 93-108

[9] Suetonius, Augustus 53. 1.

[10] Eyalet için bkz. J. Madsen, *Eager to be Roman. Greek Response to Roman Rule in Pontus and Bithynia* (2009), özellikle s. 11-57.

[11] Genç Plinius, *Ep*. 10. 21-2.

[12] Genç Plinius, *Ep*. 10. 25, bkz. Sherwin-White (1966) s. 394-5, legatuslar hakkında; Fronto, *Correspondence with Antoninus Pius* 8. 1 B. Levick, *The Government of the Roman Empire. A Sourcebook* (2. baskı, 2000), s. 14.

[13] J. Oliver, "A Roman governor visits Samothrace", *American Journal of Philology* 87 (1966), s. 75-80; Pontos kıyısı praefectusu, Genç Plinius, *Ep*. 10. 21-2; Maximus, Genç Plinius, *Ep*. 27-8.

[14] Genç Plinius, *Ep*. 19-20, 77-8.

[15] Bkz. B. Rankov, "The Governor's Men: the officium consularis", A. Goldsworthy & I. Haynes (ed.), The Roman Army as a Community in Peace and War. *JRA* Ek Seri 34 (1999), s. 15-34, özellikle. Rakamlarla ilgili 23-5, A. Goldsworthy, *The Roman Army at War* BC 100-AD 200 (1996), s. 22-5 müstakil askerler hakkında; *Legio III Augusta* için bkz. M. Speidel, *Emperor Hadrian's Speeches to the African Army - A New Text* (2006), s. 8, alan 2, yazıtın 3-4. satırları; okuryazarlık ve yardımcılar için yazılı kelimenin önemi hakkında bir tartışma için bkz. I. Haynes, *The Blood of the Provinces. The Roman Auxilia and the Making of Provincial Society from Augustus to Severus* (2013), s. 313-36.

[16] Matta 27. 19, 24.

[17] Tacitus, *Ann*. 3. 33-4, A. Marshall ile birlikte, "Tacitus and the governor's lady: a note on Annals iii. 31-44", *Greece and Rome 22* (1975), s. 11-18 ve A. Barrett, "Aulus Caecina Severus and the Military woman", *Historia* 54 (2005), s. 301-14.

[18] Genç Plinius, Ep. 10. 120-21, Plinius'un karısı tarafından imparatorluk karakolunun kullanımı için; ayrıca bkz. S. Mitchell, "Requisitioned transport in the Roman empire: a new inscription from Pisidia", *JRS* 66 (1976), s. 106-31.

[19] G. Burton, "Proconsuls, assizes and the management of justice under the Empire", *JRS* 65 (1975), s. 92-106, A. Lintott, *Imperium Romanum. Politics and Administration* (1993), s. 148-60.

[20] Genç Plinius, *Ep.* 10. 81-2.

[21] Genç Plinius, *Ep.* 10. 47-8.

[22] Genç Plinius, *Ep.* 10. 58-9, 79-80, 112-15.

[23] Lintott (1993), s. 122-3 ve publicani organizasyonuna genel bir bakış için E. Badian, *Publicans and Sinners* (1972).

[24] Genç Plinius, *Ep.* 10. 96-7 (Loeb'den alıntılar), Sherwin-White (1966), s. 691-712.

[25] Genç Plinius, *Ep.* 10. 19-20, 32-3 (Loeb'den alıntı).

[26] Genç Plinius, *Ep.* 10. 37-41 bu projeler için.

[27] Genç Plinius, *Ep.* 10. 22-3.

[28] , *Ep.* 10. 41-2, 60-61, 90-91, 98-9.

[29] *AE* 1954, 137 ve tartışma için bkz. C. Serafina, "A Roman engineer's tales", *JRS* 101 (2011), s. 143-65.

[30] Genç Plinius, *Ep.* 10. 34-5 (Loeb'den alıntı)

[31] Genç Plinius, *Ep.* 10. 34-5 (Loeb'den alıntı), Sherwin-White (1966), s. 606-10; 10. Buluntular hakkında s. 65-6.

[32] Dio Khrysostomos, *Discourse* 46. özellikle 8, 11-14; Dio hakkında bkz. Madsen (2006), s. 107-19.

[33] Suetonius, 4. 3.

[34] Digest 1. 18. 13

[35] Haydutluk için özellikle bkz. R. MacMullen, *Enemies of the Roman Order* (1966), s. 192-241, 255-68 ve B. Shaw, "Bandits in the Roman Empire", *Past & Present* 105 (1984), s. 3-52 ve "The Bandit", A. Giardina (ed.), *The Romans* (1993), s. 300-41.

[36] Genç Plinius, *Ep.* 6. 25 (Loeb çevirisi).

[37] *CIL* 3. 8242 ve diğer mezar taşları için bkz. Shaw (1984), s. 10-12, dn. 25; 2 *Korintliler* 11. 26; Epiktetos, *Diss.* 4. 1. 91, valiye övgü, bkz. Apuleius, *Florida* 9. 36 ve C. Fuhrmann'daki tartışma, *Policing the Roman Empire* (2012), s. 182-4.

[38] Askerler hakkında bkz. Fuhrmann (2012), s. 186-94, 201-38, R. Davies, "The investigation of some crimes in Roman Egypt", R. Davies, D. Breeze ve V. Maxfield (ed.), *Service in the Roman Army* (1989), s. 175-85; Apuleius, Metamorfozlar 2. 18 (Loeb çevirisi).

[39] Apuleius, *Metamorphoses* 7. 7-8 (Loeb çevirisi).

[40] AE 1956, 124 ve F. Millar, 'The world of the Golden Ass', *JRS 71* (1981), s. 63-75, 66-7.

[41] Apuleius, *Metamorphoses* 8. 16-17 (Loeb çevirisi); Aelius Aristides, bkz. Fuhrmann (2012), s. 67-8, dn. 76, Atıflar 50. 63-94.

[42] Shaw (1984), s. 14-18, Fuhrmann (2012), s. 66-87.

[43] Florida Ostraka 2, bkz. O. Mons Claudianus 175, bir adamın gözetleme kulesinde *skopelarios* olarak hizmet etmesi için gönderilmesini talep ediyor.

[44] Mons Claudianus Ostraka 48'den alıntı; genel olarak bkz. R. Bagnall, "Army and police in upper Egypt", *JARCE* 14 (1976), s. 67-88, V. Maxfield, "Ostraca and the Roman Army in the Eastern Desert", J. Wilkes (ed.), *Documenting the Roman Army. Essays in Honour of Margaret Roxan* (2003), s. 153-73.

[45] M. Bishop, "Praesidium: social, military, and logistical aspects of the Roman army's provincial distribution during the early Principate", A. Goldsworthy & I. Haynes (ed.), *The Roman Army as a Community in Peace and War. JRA Ek Seri* 34 (1999), s. 111-18.

[46] Galenos, *On anatomical procedures* 1. 2 (çev. C. Singer, 1956); Sosyal Haydutlar için bkz. E. Hobsbawm, *Bandits* (1969), Shaw'da (1984), s. 4-5 ve "The Bandit", A. Giardina'da (ed., çev. L. Cochrane), *The Romans* (1993), s. 300-41 ve Fuhrmann (2012), s. 134-6, 156, Bulla Felix ve Maternus hakkında kurgusal hikâyeler; başka bir dönem için, C. Esdaile, *Outpost of Empire. The Napoleonic Occupation of Andalucía, 1810-1812* (2012), s. 119-23, 158-9.

[47] Shaw (1984), s. 9-10.

XI - ROMA YÖNETİMİNDE YAŞAM

[1] Tacitus, *Hist.* 4. 74 (Loeb çevirisi).

[2] Özellikle doğu eyaletlerinde eyalet halklarıyla ilişkilerde nezaketin önemi için bkz. C. Kokkinia, "Ruling, inducing, arguing: how to govern (and survive) a Greek province" makalesi, içinde bulunduğu eser L. de Light, E. Hemelrijk & H. Singor (ed.), *Roman Rule and Civic Life: Local and Regional Perspectives. Impact of Empire* Cilt 4 (2004), s. 39-58; genel olarak resmiyet ve nezaketin önemi hakkında bkz. J. Lendon, *Empire of Honour. The Art of Government in the Roman World* (1997).

[3] Bkz. S. Schwartz, "The Rabbi in Aphrodite's bath: Palestinian society and Jewish identity in the High Roman Empire", S. Goldhill (ed.), *Being Greek under Rome. Cultural Identity, the Second Sophistic and the Development of Empire* (2001), s. 335-61, özellikle 337, haham edebiyatının pagan çevreye düşmanlık ifade etmesinin ne kadar nadir olduğunu vurgulayarak; Yunanlar hakkında bkz. Dio Khrysostomos, Orationes 45. 6, 48. 2; Plutarkhos, P*raecepta gerendae reipublicae* 17; S. Dmitriev, *City Government in Hellenistic and Roman Minor* (2005), özellikle s. 289-328; R. Preston, "Roman questions, Greek answers: Plutarkhos and the construction of identity", Goldhill (2001), s. 86-119.

[4] Matta 22. 17-22, F. Millar, "State and Subject: the effect of monarchy", F. Millar & E. Segal (ed.), *Caesar Augustus. Seven Aspects* (düzeltilmiş ciltsiz baskı, 1990), s. 37-60, özellikle 44-5.

[5] Strabon, *Geog.* 10. 5. 3 (Loeb çevirisi), Millar (1990), s. 44-5 ve J. Rea, "Lease of a Red Cow called Thayris", *The Journal of Egypt Archeology* 68 (1982), s. 277- 82.

[6] Dio 69. 6. 3 (Loeb çevirisi); hayırseverler olarak imparatorlar hakkında bkz. F. Millar, *The Emperor in the Roman World* (BC 31-AD 337) (1977), s. 135-9.

[7] Arrianos, *Periplus* 1.

[8] *SEG* 28. 1462. 1-3, bkz. O. van Nijf, "Local heroes: athletics, festivals and elite self-fashioning in the Roman East", Goldhill (2001), s. 306-34, özellikle 318; Küçük Asya'daki şehirler için bkz. R. Sherk, *Roman Documents from the Greek East* (1969), no. 65.

[9] Hadrianus'un Atina'daki binaları için bkz. J. Camp, *The Archeology of Athens* (2001), s. 199-208.

[10] Bkz. G. Woolf, *Becoming Roman. The Origins of Provincial Civilization in Gaul* (1998), s. 48-76, 112-41.

[11] D. Mattingly, *An Imperial Possession. Britain in the Roman Empire* (2006), s. 271-2.

[12] S. Mitchell, *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor Cilt 1: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule* (1993), s. 80-98, özellikle S. 87-8 kabile sınırları üzerinde.

[13] Tacitus, *Agricola* 21 (Loeb çevirisi).

[14] Tacitus, *Agricola* 21 (Loeb çevirisi).

[15] Woolf (1998), s. 135-68, Mattingly (2006), s. 255-350.

[16] Dio Khrysostomos, *Orationes* 35.15. 17 Tacitus, *Agricola* 24, Strabon, *Geog.*

[17] 24, Appianos, *praef.* 7.

[18] Vergilendirme ve genel olarak ekonomi için önemli çalışmalar arasında K. Hopkins, "Rome, taxes, rent and trade ", W. Scheidel & S. von Reden (ed.), *The Ancient Economy* (2002), s. 190-230, verginin üretimi teşvik ettiğine dair daha önceki argümanını yeniden ifade eden ve yakın tarihli eser için bkz. P. Temin, *The Roman Market Economy* (2013); ormansızlaşma hakkında bkz. Mattingly (2006), s. 363-6.

[19] Suetonius, *Tiberius* 32. 2 alıntı için; aşırı vergilendirmenin kışkırttığı isyanın ender görülmesindeki şaşkınlık için bkz. D. Mattingly, *Imperialism, Power, and Identity. Experiencing the Roman Empire* (2011), s. 137-8.

[20] Bir doğu eyaletindeki birkaç mülk hakkında iyi bir tartışma için bkz. T. Corsten, "Estates in Roman Asia Minor: the case of Kibyratis", S. Mitchell & C. Katsari (ed.), *Patterns in the Economy of Roman Asia Minor* (2005), s. 1-51, özellikle s. 17-27.

[21] Zeytinyağı ile ilgili bazı tartışmalar için bkz. S. Mitchell, "Olive oil culture in the Economy of Roman Asia Minor", Mitchell & Katsari (2005), s. 83-113; kirlilik seviyeleri için bkz. A. Wilson, "Machines, power and the Ancient Economy", *JRS* 92 (2002), s. 1-32, esp. 17-29.

[22] Anadolu'daki yollar için bkz. Mitchell (1993), s. 124-36, 245-53.

[23] Josephus, *Vitae* 16, bir efendi olarak Livia hakkında bkz. A. Barrett, *Livia. First Lady of Imperial Rome* (2002), s. 195-9.

[24] P. Brunt, "Charges of provincial maladministration under the early Principate", *Historia* 10 (1961), s. 189-227, A. Lintott ile *Imperium Romanum. Politics and Administration* (1993), s. 120-21; Genç Plinius, *Ep.* 3. 9. 4. 7, 9. 2-3, Loeb çevirisinden alıntı.

[25] Brunt'tan figürler (1961), s. 224-7; Tacitus, *Agricola* 19, Licinus Galya'da Dio 54'ten. 21. 2-8.

[26] Genç Plinius, alıntı için *Ep.* 3. 9. 13 ve dava için mektubun tamamı.

[27] Genel etkililik için Brunt'ın (1961), s. 206-23'ün karamsar değerlendirmesine bakınız.

[28] *Frumentarii* için bkz. N. Austin & B. Rankov, *Exploratio. Military and Political Intelligence in the Roman World from the Second Punic War to the Battle of Adrianople* (1995), s. 136-7, 150-54; Lucullus için bkz. Suetonius, Domitianus 10.3; Avidius Cassius için bkz. A. Goldsworthy, *The Fall of the West* (*How Rome Fell*) (2009), s. 51.

[29] Piso için bkz. Tacitus, Ann. 2. 55, 57-8, 69-81, 3. 7-18, M. Griffin ile birlikte, "The Senate's story" *JRS* 87 (1997), s. 249-63 yazıt için.

[30] Genç Plinius, *Ep.* 3. 4. 5-6.

[31] I. Haynes, *Blood of the Provinces. The Roman Auxilia and the Making of Provincial Society from Augustus to the Severus* (2013), s. 339-67; veteranlar ve köylüler için bkz. R. Alston, "The ties that bind: soldiers and societies", A. Goldsworthy & I. Haynes (ed.), *The Roman Army as a Community. JRA Supplementary Series* 34 (1999), s. 175-95.

[32] Strabon, Geog. 3. 5. 3; genel olarak vatandaşlık hakkında bkz. A. Sherwin-White, *The Roman Citizenship* (1973), s. 221-87.

[33] Genç Plinius, Ep. 3. 9. 3; Claudius ve Galyalılar, bkz. Tacitus, Ann. 11. 23-4, ILS 212, uygun bir çeviri ile B. Levick, *The Government of the Roman Empire. A Sourcebook* (2. baskı, 2000), s. 178-82.

[34] *Scriptores Historiae Augustae, Pertinax* 1. 1-4. 4, 5. 7-13. 8, Goldsworthy (2009), s. 56-7.

[35] Woolf (1998), s. 148-60.

[36] Mattingly (2006), s. 367, 375-7, 383.

[37] Bkz. P. Garnsey, *Famine and Food Supply in the Graeco-Roman World* (1988).

[38] Josephus, *Ant.* 15. 305-16.

[39] Genç Plinius, *Ep.* 10. 65-6, S. Pomeroy, "Coprynyms and the exposure of infants in Egypt", A. Cameron & A. Kuhrt (ed.), *Images of Women in Antiquity* (1983), s. 207-22 ve ayrıca T. Parkin, *Demography and Roman Society* (1992), s. 91-133; Varro, *de re rustica* 2. 10. 9.

[40] Kaçak köleler hakkında bkz. C. Fuhrmann, *Policing the Roman Empire* (2012), s. 21-43, hizmet talepleri için bkz. S. Mitchell, "Requisitioned transport in the Roman Empire: a new inscription from Pisidia", *JRS* 66 (1976), s. 106-31; Ürdün'deki madencilik hakkında bkz. Mattingly (2011), s. 167-99, özellikle 181-2, 197.

[41] B. Frier, "Roman Demography", D. Potter & D. Mattingly (ed.), *Life, Death and Entertainment in the Roman Empire* (1999), s. 95-109, W. Scheidel, "Germs for Rome", C. Edwards & G. Woolf (ed.), *Rome the Cosmopolis* (2003), s. 158-76.

[42] Apuleius, *Metamorphoses* 9. 39-10. 1; Vaftizci Yahya, bkz. Luka 3. 14; Kyrenaikalı Simon için bkz. Matta 27. 32, Markos 15. 21, Luka 23. 26.

[43] Elçilerin İşleri 16. 16-40.

[44] Elçilerin İşleri 18. 12-17.

[45] Elçilerin İşleri 21. 35-7, 22. 24-9, 24. 22-7, 25. 1-21.

[46] Elçilerin İşleri 27. 1-28. 31; Augusta cohortesi için bkz. M. Speidel, "The Roman Army in the Procurators", M. Speidel, *Roman Army Studies* Vol. 2: Mavors (1992), s. 224-32; Nero yönetimindeki infazlar için bkz. Eusebius, *Ecclesiastical History* 2. 25.

[47] Josephus, *Vitae* 13.

[48] Yuhanna 18. 3; İsa'nın yargılanmasına ve Pontius Pilatus'un bu davadaki rolüne ilişkin yararlı bir tarihsel araştırma, H. Bond, *Pontius Pilate in History and Interpretation. Society for New Testament Studies Monograph Series 100* (1998), s. 94-207.

[49] Yuhanna 19. 12 alıntı için; Arimathaealı Josephus, Matta 27. 57-60 (Sanhedrin üyeliğinden bahsetmiyor), Markos 15. 42-6, Luka 23. 50-53, Yuhanna 19. 38-40 (yine Sanhedrin üyeliğinden bahsetmiyor) ; Tiberieum hakkında bkz. Bond (1999), s. 11-12.

[50] Luka 23. 16, 22; Barabbas ve bir mahkûmun serbest bırakılması için, Matta 27. 15-26, Markos 15. 6-15, Luka 23. 18-25, Yuhanna 18. 40; Pilatus'un karısı Matta 27. 19; Matta 27. 37, Markos 15. 26, Luka 23. 38, Yuhanna 19. 19-22.

[51] Bond (1998), Pilatus hakkında bilinen her şeyin iyi bir araştırmasıdır. 4. yüzyılda, Eusebius, *Ecclesiastical History* 2.7, "geleneğin" eski valinin daha sonra intihar ettiğini rivayet ettiğini öne sürdü, ancak buna dair daha erken kanıt yoktur ve bu uydurma olabilir. Sözde *Acts of Pilate*, kesinlikle Hıristiyanlara düşman olan bir pagan yazarın daha sonraki bir icadıydı. Bir kişinin göreve başladıktan sonra bu kadar belirsiz olması atlı sınıfı için normal ve hatta senatörler için bile çok yaygındır.

XII - ORDU VE SINIRLAR

[1] Josephus, *BJ* 3. 72-4 (Loeb çevirisi).

[2] Genel olarak ordu için bkz. G. Webster, *The Roman Imperial Army of the First and Second Centuries AD* (3. baskı, 1998), Y. Le Bohec, *The Imperial Roman Army* (1994) ve A. Goldsworthy, *The Complete Roman Army* (2003).

[3] Demografi hakkında bkz. B. Frier, "Roman Demography", D. Potter & D. Mattingly (ed.), *Life, Death and Entertainment in the Roman Empire* (1999), s. 95-109. Toprağın nüfusu destekleme yeteneğine dayanan tahminler, K. Beloch, *Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt* (1886); daha yeni çalışmalar için bkz. R. Bagnall & B. Frier, *The Demography of Roman Egypt* (1994), T. Parkin, *Demography and Roman Society* (1992), W. Scheidel, *Measuring Sex, Age, and Death in the Roman Empire. Explorations in Ancient Demography. JRA Supplementary Series* 21 (1996) ve D. Rathbone, "Villages, land and population in Graeco-Roman Egypt", *PCPS* 36 (1990), s. 103-42 ve C. Edwards & G. Woolf (ed.), *Rome the Cosmopolis* (2003), özellikle kentsel yaşamın çok kasvetli bir değerlendirmesi için W. Scheidel, "Germs for Rome", s. 158-76.

[4] Tacitus, *Ann.* 4. 5; M. Bishop, *Handbook to Roman Legionary Fortresses* (2012) bilinen tüm lejyon kaleleri ve garnizonları hakkında mükemmel bir inceleme sunar.

[5] Lejyonların hareketleri için faydalı bir araştırma Le Bohec (1994), s. 24-6, 165-78'dir.

[6] Aelius Aristides, *Roman Oration* 80-82 (Brill çevirisi), Appianos, *Praef.* 7 (Loeb çevirisi), Herodianus 2. 11. 5 (Loeb çevirisi).

[7] Webster (1998), s. 167-230; ayrıca bkz. B. Dobson, "The role of the Fort", W. Hanson (ed.), *The Army and the Frontiers. JRA Supplementary Series* 74 (2009), s. 25-32.

[8] Bkz. A. Goldsworthy, *The Roman Army at War* BC 100-AD 200 (1996), s. 13-38.

[9] Tacitus'tan alıntı, Agricola (Loeb çevirisi); Lejyoner ve yardımcı teçhizat arasındaki farklar için bkz. M. Bishop & B. Coulston, *Roman Military Equipment. From the Punic Wars to the Fall of Rome* (2. baskı, 2006), s. 254-9.

[10] Tacitus, *Agricola* 35; istek halinde takiben bkz. Arrianos, *Ekstasis* 27-8.

[11] Josephus, *BJ* 3. 73-6 (Loeb çevirisi).

[12] R. Fink, *Roman Military Rewards on Papyrus* (1971), s. 87.

[13] R. Fink, *Roman Military Rewards on Papyrus* (1971), s. 99.

[14] N. Austin & B. Rankov, *Exploratio. Military and Political Intelligence in the Roman World from the Second Punic War to the Battle of Adrianople* (1995), thetatus için s. 158-9; serbest bırakma belgesi B. Grenfell, A. Hunt, H. Bell ve diğerleri (ed.), *The Oxyrhynchus Papyri* (1898-), s. 39 ve R. Davies, *Service in the Roman Army* (1989), s. 227.

[15] Arrianos, *Periplus Ponti Euxini* (çev. A. Liddle, 2003), 6. 1-2, 9. 3-4, 9. 5; Latince rapor, 6. 2; talimler, 3. 1, 10. 3-4; ödeme, 6. 1, 10. 3.

[16] Mükemmel M. Speidel, *Emperor Hadrian's Speeches to the African Army - A New Text* (2006), bu yazıtın en iyi metnini ve analizini sağlar, alıntılar onun çevirisindendir; III Augusta'ya, 2. 1-8; okçular, 22. 1-11; 'hiçbir şey olmamalı...' 26. 9; lejyoner süvari, 6, 5-10; *ala I Pannoniorum* 29. 5-7.

[17] Speidel (2006), Hadrianus'un ata binme ve atlama konusundaki yorumları için 19, 20, 30 numaralı bölümler.

[18] R. Tomlin, "Making the machine work", A. Goldsworthy & I. Haynes (ed.), *The Roman Army as a Community. JRA Ek Seri* 34 (1999), s. 127-38, M. Speidel ile "The missing weapons at Carlisle", *Britannia* 38 (2007), s. 237-9, özellikle *subarmales* 238-9.

[19] Austin & Rankov (1995), s. 155-69.

[20] Centurionlar hakkında bkz. E. Birley, "Lejyoner centurionların kökenleri" ve "Roma ordusunda terfi ve nakil II: centurionate", E. Birley, *The Roman Army. Papers* 1929-1986 (1988), s. 189-220, B. Dobson, "The significance of the centurion and primipilaris in the Roman army and administration", *ANRW* 2.1 (1974), s. 392-434, "'Legionary centurion or equestrian officer? A comparison of pay and prospects", *Ancient Society* 3 (1972), s. 193-207; Fortunatus *ILS* 2658 = *CIL* 8. 217, Honoratus, *ILS* 2655 = *CIL* 8. 14698.

[21] J. Thomas & R. Davies, "A new military strength report on papyrus", *JRS* 67 (1977), s. 50-61, col. 1, satır 2-7.

[22] Genç Plinius, Ep. 2. 13. 2 (Loeb çevirisi); *ab epistulis* ve onun askeri rolü ve *frumentarii* hakkında bkz. Austin & Rankov (1995), s. 135-41.

[23] Tacitus, *Ann.* 2. 55 (Loeb çevirisi).

[24] M. Griffin, "The Senate's story. Review of. Das Senatus Consultum de Cn. Werner Eck'ten Pisone Patre; Antonio Caballos; Fernando Fernández", *JRS* 87 (1997), s. 249-63, s. 251.

[25] Germanicus, bkz. Tacitus, *Ann.* 1. 35.

[26] Statius, *Silvae* 5. 1. *ab epistulis*'in görevleri hakkında 83-100.

[27] Suetonius, *Tiberius* 25; orduyla ilişki için bkz. B. Campbell, *The Emperor and the Roman Army BC 31 - AD 235* (1984).

[28] Dio 77. 15. 2.

[29] Tartışmanın çoğu E. Luttwak, *The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century to the Third* (1976); önemli katkıları arasında F. Millar, "Emperors, Frontiers and Foreign Relations, 31 BC to AD 378", *Britannia* 13 (1982), s. 1-23, B. Isaac, *The Limits of Empire. The Roman Army in the East* (rev. edn, 1992), E. Wheeler, "Methodological limits and the serap of Roman Strategy. Parts 1 & 2", *The Journal of Military History* 57 (1993), s. 7-41 ve 215-40, C. Whittaker, *Frontiers of the Roman Empire. A Social and Economic Study* (1994) ve *Rome and its Frontiers. The Dynamics of Empire* (2004), S. Mattern, *Rome and the Enemy. Imperial Strategy in the Principate* (1999) ve D. Breeze, *The Frontiers of Imperial Rome* (2011).

[30] Roma'nın Parthlarla ilişkileri için bkz. B. Campbell, "War and diplomacy: Rome and Parthia, 31 BC-AD 235", J. Rich & G. Shipley (ed.), *War and Society in the Roman World* (1993), s. 213-40 ve D. Kennedy, "Parthia and Rome: eastern perspectives", D. Kennedy (ed.), *The Roman Army in the East. JRA Supplementary Series* 18 (1996), s. 67-90.

[31] Plutarkhos, *Crassus* 21.

[32] Parth orduları hakkında bkz. Goldsworthy (1996), s. 60-68, Kennedy (1996), s. 83-4.

[33] Isaac (1992), s. 20-23.

[34] Tacitus, *Ann.* 6. 35.

[35] Tacitus, *Germania* 13-14 ve genel olarak Goldsworthy (1996), s. 42-60.

[36] Tacitus, *Germania* 30 (Loeb çevirisi).

[37] Caesar, BG 6. 23.

[38] Velleius Paterculus 2. 109. 1-2, Tacitus, *Ann.* 2. 45.

[39] Goldsworthy (1996), s. 74-5.

[40] Bkz. B. Rankov, "A "secret of empire" (*imperii arcanum*): an unacknowledged factor in Roman imperial expansion", Hanson (2009), s. 163-72.

[41] Strabon, Geog. 17. 1. 54 (Loeb çevirisi); genel olarak bkz. A. Goldsworthy, "War", P. Sabin, H. van Wees ve M. Whitby (ed.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Vol. 2: Rome from the Late Republic to the Late Empire* (2007), s. 76-85, 106-20.

[42] Roma'nın Parthlarla olan ilişkilerine dair kapsamlı bir araştırma Wheeler (1993), s. 30-37'de bulunur.

[43] Tacitus, *Hist.* 4. 51.

[44] Tacitus, *Ann.* 12. 50; sefere genel bir bakış için bkz. A. Goldsworthy, *In the Name of Rome* (2003), s. 273-87.

[45] Tacitus, Ann. 13. 9; Roma ve Parthia arasındaki savaşların bir anlatımı için bkz. R. Sheldon, *Rome's Wars in Parthia: Blood in the Sand* (2010).

[46] Dio 75. 3. 2.

[47] *Tabulae Vindolandenses* II 164.

[48] B. Campbell, "Who was *viri militares*?", *JRS* 65 (1975), s. 11-31, ayrı bir asker grubu için net kariyer yolları konusunda şüphecidir, ancak bu, yeteneğin atamalarda etken olarak önemli olmadığı anlamına gelmez.

[49] Suetonius, Domitianus 7. 3.

[50] Örn. J. Drinkwater, *The Alamanni and Rome* 213-496 (Caracalla'dan Clovis'e) (2007), s. 14, 49 kadınlar üzerine.

[51] ILS 986, bkz. P. Conole & R. Milns, 'Neronian frontier policy in the Balkans: the career of Ti. Plautius Silvanus', *Historia* 32 (1983), s. 183-200; çeviri: B. Levick, *The Government of the Roman Empire. A Sourcebook* (2nd edn, 2000), s. 34-5.

XIII - GARNİZONLAR VE BASKINLAR

[1] Ammianus Marcellinus 27. 2. 11 (Loeb çevirisi).

[2] Tacfarinas ve ilk sefer için bkz. Tacitus, *Ann.* 2. 52.

[3] Augustus ve Tacfarinas altındaki bölge için bkz. D. Whittaker, CAH2 X, s. 591-6, E. Fentress, *Numidia and the Roman Army. BAR International Series* 53 (1979), s. 66-8 ve D. Cherry, *Frontier and Society in Roman North Africa* (1998), s. 24-43.

[4] Tacitus, *Ann.* 3. 21, Aulus Gellius, *Attic Nights* 5. 6. 14, ILS 2637; veteranlar için bkz. A. Goldsworthy, *The Roman Army at War 100 BC-AD 200* (1996), s. 16, onda birini öldürme hakkında bkz. G. Watson, *The Roman Soldier* (1969), s. 119-20.

[5] Tacitus, *Ann.* 3. 20-21.

[6] Tacitus, *Ann.* 3. 32, 73.

[7] Tacitus, *Ann.* 3. 74.

[8] Tacitus, *Ann.* 4. 23-6.

[9] Cherry (1998), s. 24-71, özellikle 63-6 *fossatum*.

[10] "Romalıları barbarlardan ayırmak", *Scriptores Historiae Augustae, Vita Hadriani* 11.2; Hadrianus Duvarı kaynakları için bkz. D. Breeze, *Handbook to the Roman Wall* (14. baskı, 2006), s. 25-34; D. Breeze & B. Dobson, *Hadrian's Wall* (4. edn, 2000); bir yazıtın iki parçası, *RIB* 1051, Hadrianus'un duvarı inşa etme konusundaki resmi niyetini belirtmek için yeniden inşa edilmiştir, ancak bu tamamen varsayımdır.

[11] Bkz. B. Rankov, "Do rivers make good frontiers?", Z. Visy, *Limes XIX. Pécs, Macaristan'da düzenlenen XIX. Uluslararası Roma Sınır Araştırmaları Kongresi bildirileri, Eylül 2003* (2005), s. 175-81.

[12] Genel olarak sınırlar için bkz. D. Breeze, *The Frontiers of Imperial Rome* (2011); bir kale garnizonunun işlevini yalnızca konumundan tahmin etme konusunda dikkatli olmak için B. Isaac, *The Limits of Empire* (gözden geçirilmiş edisyon, 1992), s. 409-10'daki uyarıcı yorumlara bakınız.

[13] Roma haritalarının ciddi sınırlamalarının merkezi stratejik planlamanın birçok yönünü imkânsız kıldığı argümanları için bkz. "Mental maps and frontiers: seeing like a Roman" *Rome and its Frontiers.* Ayrıca *The Dynamics of Empire* (2004), s. 63-87, Julius Caesar'ın Rubicon Nehri'ne giderken kaybolmasının harita eksikliğini yansıttığı gibi saf bir iddiayla başlar. Özellikle zayıf görüş koşullarında veya geceleri bir haritayla bile yolu kaybetmenin ne kadar kolay olduğu göz önüne alındığında, bu gariptir. Bu tür görüşlerin aşırıya kaçmasına yönelik mantıklı eleştiriler için bkz. E. Wheeler, "Methodological

limits and the mirage of Roman Strategy" Part 2, *The Journal of Military History* 57 (1993), s. 236-9.

[14] D. Wooliscroft, *Roman Military Signalling* (2001), s. 51-78, 95-7, 109-35, 155-7.

[15] Tacitus, *Agricola* 22. 1-2.

[16] Genel olarak kaleler hakkında bkz. A. Johnson, *Roman Forts* (1983) ve P. Bidwell, *Roman Forts in Britain* (2007); South Shields hakkında Breeze alıntıları (2006), s. 115-28'deki özet ve referanslara bakınız.

[17] Hadrianus Duvarı üzerine bkz. Breeze & Dobson (2000), s. 25-83; Gask sırtında bkz. D. Wooliscroft ve B. Hoffmann, *Rome's First Frontier. The Flavian Occupation of Northern Scotland* (2006), özellikle s. 175-88.

[18] *Tabulae Vindolandenses* II 154.

[19] *RMR* 100 ve bkz. F. Lepper & S. Frere, *Trajan's Column* (1988), s. 244-59; birimlerin dağılımı hakkında bkz. Goldsworthy (1996), s. 22-8.

[20] Kaleler ve işlevleri hakkında bkz. M. Bishop, "Praesidium: social, military, and logistical aspects of the Roman army's provincial distribution during the early Principate", A. Goldsworthy & I. Haynes (ed.), *The Roman Army as a Community. JRA Supplementary Series* 34 (1999), s. 111-18 ve B. Dobson, "The role of the fort", W. Hanson (ed.), *The Army and the Frontiers. JRA Ek Seri* 74 (2009), s. 25-32; Chester için bkz. T. Strickland, "What kind of community existed at Chester during the hiatus of the 2nd c.?", Goldsworthy & Haynes (1999), s. 105-9.

[21] *RMR* 10, Florida Ostraka 3, 5.

[22] P. Bidwell, "Systems of obstacles on Hadrian's wall and their relationship to the turrets", içinde A. Moirillo, N. Hanel & E. Martín, *Limes XX: Estudios sobre la frontera romana. Roman Frontier Studies. Anejos de Gladius* 13 Cilt. 3 (2009), s. 1119-24.

[23] N. Hodgson, "Gates and passages across the frontiers: the use of openings through the barriers of Britain, Germany and Raetia", Visy (2005), s. 183-7; *centurio regionarius Tab. Vind.* II 250. 8, kabile konseylerine katılan centurionlar, Dio 73. 2. 4.

[24] *CIL* 8. 2495.

[25] T. Kinsella, *The Táin. From the Irish Epic Táin Bó Cuailnge* (1969), s. 52; Homer, *Odyssey* 11. 397-403 (Loeb çevirisi).

[26] İfadeler E. Luttwak tarafından kullanılmaktadır, *The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century to the Third* (1976). Onun kullanımı inceliklidir ve bu savaş seviyeleri arasında keskin bir ayrım anlamına gelmez, ancak bu, eleştirmenleri de dahil olmak üzere eserlerini kullanan birçok kişi tarafından varsayılmış gibi görünmektedir; baskınları kabul etmek, ancak bunu bir tehdit olarak görmemek için bkz . J. Drinkwater, The *Alamanni and Rome 213–496* (2007), s. 11–42.

[27] *CIL* 3. 3385.

[28] Tacitus, *Germania* 5. 1-2.

[29] *Comites* hakkında bkz. Tacitus, *Germania* 13; İskandinav bataklıklarında zafer ganimeti olarak adanan silah ve diğer teçhizatın buluntuları, bir savaş liderinin takipçileri olarak 200-300 kişilik kuvvetlerin olduğu şeklinde yorumlanabilir, bkz. X. Jensen, L. Jørgensen

& U. Hansen, "The Germanic army: warriors, soldiers and officers", B. Stoorgard & L. Thomsen (ed.), *The Spoils of Victory. The North in the Shadow of the Roman Empire* (2003), s. 310-28.

[30] Caesar, BG 6. 34-5, 41; 4. yüzyıl, Ammianus Marcellinus 17. 10. 5-6, 18. 2. 2-3, 7-8; Hannibal, bkz. Livius 22. 13. 5-9.

[31] Tacitus, *Germania* 41 (Loeb çevirisi); 72. 11. 2-3.

[32] Kudüs Talmud'u, *Erubin* 4, s. 21, sütun. 4, Babil Talmud'u, Yebamoth 48 risalesi ve bkz. *Estudios Sobre La Frontera Romana Roman Frontier Studies* Cilt 1 (2009), s. 113-18.

[33] Tacitus, *Ann.* 13. 54. 1, *Hist.* 1. 79, Ammianus Marcellinus 31. 10.

[34] Caesar, BG 8. 3, Cicero, *Verrines* 2. 4. 95, 96, Babil Talmud'u, *Baba Qama* 83a.

[35] H. Cuvigny, *Ostraca de Krokodilô* (2005), s. 87, V. Maxfield ile birlikte, "Ostraca and the Roman army in the eastern desert", J. Wilkes (ed.); *Documenting the Roman Army. Essays in Honour of Margaret Roxan* (2003), s. 153-73, özellikle 166-7.

[36] Kuzey Afrika'daki askeri karakollar tarafından göçebelerin ve diğerlerinin gözlemlenmesi, bkz. R. Marichal, *Les Ostraca du Bu Njem* (1979), s. 436-52; Regensburg-Harting, Drinkwater (2007) s. 78-9; Apuleius, *Metamorphoses* 8. 16-17.

[37] Caesar, *BG* 6. 34 (Loeb çevirisi).

[38] Tacitus, *Ann.* Alıntı için 12. 27 (Loeb çevirisi), Silures için 12. 39, Ammianus Marcellinus 27. 1-2.

[39] M. Todd, A. Bowman, P. Garnsey ve A. Cameron, *The Cambridge Ancient History*, Cilt 12 (İkinci Baskı): *The Crisis of Empire, AD 193-337* (2005), s. 442; Ammianus Marcellinus 19. 6. 2.

[40] Tacitus, *Ann.* 12. 27-8.

[41] *RIB* 1142.

[42] D. Potter, "'Empty areas and Roman frontier policy", *American Journal of Philology* 113 (1992), s. 269-74.

[43] Tacitus, *Ann.* 12. 31, *Agricola* 18.

XIV - PAX ROMANA'NIN ÖTESİNDE

[1] Tacitus, *Agricola* 24. 1-2 (Loeb çevirisi).

[2] Haritalar ve sınırlarla ilgili olarak, E. Wheeler'daki, "Methodological limits and the mirage of Roman Strategy. Parts 1 & 2" makul yorumlara dikkat edin, *The Journal of Military History* 57 (1993), s. 7-41 ve 215-40, özellikle 24-6 ve 228-30.

[3] Tacitus, *Hist.* 4. 64-65 (Loeb çevirisi).

[4] H. Cuvigny, *Ostraca de Krokodilô* (2005), s. 252, çeviri ve tartışma için D. Nappo & A. Zerbini, "Trade and taxation in the Egypt Desert", O. Hekster & T. Kaizer (ed.), *Frontiers in the Roman World. Proceedings of the Ninth Workshop of the International Network Impact of Empire* (*Durham*, 16-19 Nisan 2009) (2011), s. 61-77, özellikle 72-74; ayrıca bkz. V. Maxfield, "Ostraca and the Roman Army in the Eastern Desert", J. Wilkes (ed.), , *Documenting the Roman Army. Essays in Honour of Margaret Roxan* (2003), s. 153-73, özellikle 154-6, 164-7.

[5] P. Wells, *The Barbarians Speak. How the Conquered People Shaped Roman Europe* (1999), s. 122-47, D. Whittaker, *Frontiers of the Roman Empire. A Social and Economic Study* (1994), s. 98-131.

[6] Genel olarak bkz. C. Sebastian Sommer, "The Roman army in SW Germany as an instrument of colonisation: the relationship of forts to military and civilian vici", A. Goldsworthy & I. Haynes (ed.), *The Roman Army as a Community. JRA Supplementary Series 34* (1999), s. 81-93.

[7] B. Shaw, "Fear and Loathing: the nomad menace and Roman Africa", B. Shaw, *Rulers, Nomads, and Christians in Roman North Africa* (1995), VII, s. 25-46, özellikle 42-5.

[8] J. Drinkwater, *The Alamanni and Rome* 213-496 (Caracalla'dan Clovis'e) (2007), s. 80-116.

[9] *Periplus Maris Erythraei* 49, çeviri L. Casson'dan (ed.); *The Periplus Maris Erythraei: Text with Introduction, Translation and Commentary* (1999).

[10] Roma'nın Hindistan ile ticareti hakkında bkz. R. Tomber, "Pots, coins and trinkets in Rome's trade with the East", P. Wells (ed.), *Rome Beyond its Frontiers: Imports, Attitudes and Practices. JRA Ek Seri 95* (2013), s. 87-104, C. Whittaker, "Indian trade within the Roman imperial network", Whittaker (2004), s. 163-80; Yaşlı Plinius, *NH* 12. 84.

[11] Tacitus, *Ann.* 2. 62 (Loeb çevirisi, biraz değiştirilmiş); Yaşlı Plinius, *NH* 37. 45; S. Atilius Primus, bkz. AE 1978, 635; Marcomanni ve Quadi için bkz. L. Pitts, "Relations between Rome and the German "kings" on the Middle Danube in the first to fourth centuries ad", JRS 79 (1989), s. 45-58, özellikle 46-51.

[12] Genel olarak bkz. D. Mattingly (ed.), *The Archeology of the Fazzan Vol. 1: Synthesis* (2003), s. 76-90, 346-62; Ptolemaios, Geog. 1. 10.

[13] Tacitus, *Hist.* 4. 50, Ptolemaios, *Geog.* 1. 8.

[14] Mattingly (2003), s. 85, 88-9, 355-62.

[15] Genel olarak bkz. Wells (2013), (1999), s. 224-58, M. Todd, *The Early Germans* (2. baskı, 2004), s. 84-102; bataklık buluntuları hakkında bkz. J. Ilkjaer, Danish war booty sacrifices', B. Stoorgard & L. Thomsen (ed.), *The Spoils of Victory. The North in the Shadow of the Roman Empire* (2003), s. 44-65.

[16] Tacitus, Anne. 13. 57; X. Jensen, L. Jørgensen & U. Hansen, "The Germanic army: warriors, soldiers and officers", Stoorgard & Thomsen (2003), s. 310-28.

[17] Tacitus, *Germania* 5, Todd (2004), s. 98-102; F. Hunter, "Iron age hoarding in Scotland and northern Britain", A. Gwilt & C. Haselgrove (ed.), *Reconstructing Iron Age Societies* (1997), s. 108-33.

[18] Bkz. D. Harding, *g, The Iron Age in Northern Britain. Celts, Romans, Natives and Invaders* (2004), s. 179-99, F. Hunter, "Roman and native in Scotland: new approaches", *JRA* 14 (2001), s. 289-309 ve "The lives of Roman objects beyond the frontier", Wells (2013), s. 15-28; Friensted, bkz. C. Schmidt, "Just recycled? New light on the Roman imports at the "central farmstead" of Fienstedt (central Germany)", Wells (2013), s. 57-70.

[19] Todd (2004), s. 91.

[20] Todd (2004), s. 94-5.

[21] Digest 49. 15. 6, *RIB* 2174-8, E. Birley ile "Marcus Cocceius Firmus: an epigraphic study", E. Birley (ed.), *Roman Britain and the Roman Army. Collected papers* (1953), s. 87-103; Romalılara satmak için köle baskınları hakkında bkz. B. Cunliffe, Greeks, *Romans and Barbarians: Spheres of Interaction* (1988), s. 171-89.

[22] Tacitus, *Ann.* 2. 52, 11. 16-17, Todd (2004), s. 84-7.

[23] Wells (1999), s. 246-56, Todd (2004), s. 62-80, 97-8.

[24] A. Jørgensen, "Fortifications and the control of land and sea traffic in the Pre-Roman and Roman Iron Age", Stoorgard & Thomsen (2003), s. 194-209; Tacitus, *Ann.* 2. 19.

[25] Sonraki dönemin daha kapsamlı bir anlatımı için A. Goldsworthy, *The Fall of the West* (*How Rome Fell*) (2009).

[26] Drinkwater (2007), toplum ve nüfus için s. 117-44.

[27] AE 1993, 1231; bkz. R. MacMullen, *Enemies of the Roman Order* (1966), s. 196-234 ve *Roman Government's Response to Crisis AD 235-337* (1976).

SONUÇ - BARIŞ VE SAVAŞ

[1] Caesar, *BG* 8. 44.

[2] G. de la Bédoyère, D. Mattingly, *y, An Imperial Possession. Britain in the Roman Empire 54 BC-AD 409* (2006), *History Today* (Ağustos 2006), s. 62, D. Mattingly, *Imperialism, Power, and Identity. Experiencing the Roman Empire* (2011), s. 274, dipnot 3.

DİZİN

XII Fulminata, 172
XVI Flavia firma, 259
XV Primigenia, 313
XX Valeria Victrix, 289

A

Adherbal, 86
Aedui, 57, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 81, 166, 167, 168, 169, 170, 332, 340, 345, 362, 364
Aelius Aristides, 218, 250, 380, 384
Aequi, 28
Agrippa, 139, 152, 171, 174, 181, 182, 187, 189, 243, 375, 377
Alamanni, 297, 322, 347, 387, 390
ala Sebastinorum, 185
Allobroges, 63, 365
Alman akıncılar, 303
Alman kabileleri, 60, 135, 149, 170, 268, 315, 333
Amanos Dağı, 99, 100, 108, 109, 192
Amastris, 211, 241
amicitia, 362
Amisus, 202
Antakya, 189
Antiokheia [Antakya], 91
antisemitizm, 180, 196
Antonia Kalesi, 184, 242
Apaçiler, 296
Apamea, 208
Appian, 228, 250, 342, 359, 360, 361, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 371, 373, 382, 384
Appianos, 146, 204, 228, 250, 342, 359, 360, 361, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 371, 373, 382, 384
Appian Yolu, 127
Appius Claudius Pulcher, 99, 102, 110, 122
Appius Yolu, 127
Aquae Sextiae, 85
araba yarışları, 226
ara pacis Augusti, 139, 372
Arbeia, 287
Ariovistus, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 77, 88, 154, 167, 322, 332, 363
Armenia, 265, 266, 271, 272, 276, 332, 333
Arminius, 163, 164, 166, 167, 171, 227, 237, 269, 271, 277, 319, 332, 375
Arrian, 224, 236, 256, 257, 381, 385
Arrianos, 224, 236, 256, 257, 381, 385
Arverni, 67, 73, 74, 75
Atina, 30, 32, 51, 83, 91, 115, 117, 120, 203, 225, 358, 360, 369, 382
Atticus, 106, 342
Atuatuca, 297
Augusta Vindelicum, 297, 322
Augustudunum, 169
Augustus Forumu, 140, 372
auxilia, 163, 205, 251, 277
Auzea, 282
Aziz Paulus, 215, 220

B

Büyük İskender, 18, 34, 35, 51, 52, 83, 113, 149, 174, 178, 180, 313
Büyük Pompeius, 37, 96, 102, 124, 126, 138
büyük yangın, 209, 243

Baetica, 138, 232, 233, 235, 236
Balanos, 82
Barabbas, 193, 245, 378, 384
baskın, 12, 27, 35, 41, 46, 47, 54, 56, 60, 66, 80, 99, 100, 107, 109, 133, 152, 173, 177, 178, 185, 190, 192, 227, 273, 277, 278, 281, 295, 296, 297, 298, 299, 303, 304, 305, 312, 315, 322, 328
Bastarnae, 269, 276
Batavia isyanı, 172, 375
Bede, 283
beneficiarii, 216
Berenike, 312
Bergama, 87, 114
Bibracte, 63, 74, 169
Bithynia, 93, 114, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 209, 215, 235, 236, 333, 350, 379
Boer Savaşı, 281
Boii, 170, 177
Boudicca, 156, 158, 159, 160, 164, 166, 167, 171, 172, 234, 282, 327, 328, 333, 349, 374
Britannia, 140, 141, 142, 146, 148, 149, 150, 152, 153, 155, 156, 157, 160, 167, 170, 171, 226, 227, 228, 229, 232, 234, 237, 238, 239, 250, 258, 259, 263, 267, 271, 274, 282, 284, 285, 289, 292, 302, 306, 307, 317, 319, 320, 323, 327, 328, 333, 348, 351, 354, 355, 364, 372, 373, 385, 386
Britanya, 14, 18, 21, 70, 77, 78, 81, 146, 150, 259, 274, 286

C

Caelius Rufus, 105
Caesarea, 172, 180, 181, 182, 184, 185, 187, 188, 225, 243, 245
Caledonia, 320
Calpurnia, 206, 353, 370
Camulodunum, 152, 153, 156, 157, 166, 226
Capitoline Tepesi, 28, 169
Capri, 147
Capua, 26, 127
Caratacus, 154, 355, 373
Carlisle, 258, 292, 354, 385
Carnutes, 71, 72
Carrhae, 96, 265, 266, 321, 332
Carteia, 85, 365
Catullus, 93, 366
Catuvellauni, 152, 153, 154, 157
Cauca, 46
Cebelitarık Boğazı, 41
Cengiz Han, 18
centuria, 257, 300, 335, 336, 337, 338, 339, 340
centurion, 176, 204, 205, 215, 237, 259, 263, 279, 288, 300, 313, 319, 335, 339, 346, 385
Chaeronea, 112, 113
Chatti, 268, 302, 303, 305
Cherusci, 163, 167, 269, 303, 305, 319
Cicero, 57, 61, 76, 78, 82, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 128, 133, 156, 192, 198, 199, 202, 203, 206, 207, 232, 250, 265, 299, 332, 342, 347, 350, 352, 355, 361, 362, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 389
Cicero, Quintus, 97
Cimbri, 65, 79, 112, 128, 331
Cingetorix, 71, 72
Cinithii, 278
Cirta, 82, 86, 89, 90
classis Pontica, 203
Claudiopolis, 210, 211
Claudius Tapınağ, 156, 157, 226
cohors Augusta, 243
cohors I Hispanorum Veterana quingenaria, 288

cohors I Tungrorum, 288
Coria, 288
Corionototae, 303
corona civic, 279
Cos, 345, 379
Cossutius, 83, 365

D

Daçyalılar, 267
Dacia, 63, 142, 149, 151, 267, 269, 276, 283, 323, 333
Dacia halkı, 267, 269, 276
Dalmaçya, 50, 248
Damon, 112, 113
Decebalus, 269, 275, 322, 333
Decianus Catus, 155, 156, 157, 160, 163, 166
Decrius, 278, 279, 288
Delos, 83, 84, 87, 125, 126, 365, 366
Demir Çağı toplulukları, 319
Demosthenes, 225
deniz savaşı, 34, 77, 332
Deva, 289
diktatörlük, 167, 340
Dio Cassius, 150, 176, 236
Diodorus Siculus, 358, 361, 365, 369, 370, 376
Dio Khrysostomos, 207, 210, 213, 222, 380, 381, 382
disiplin, 31, 38
Diviciacus, 60, 61, 64, 66, 67, 69, 70, 362
Drusus, 138, 139, 147, 161, 234
Dumnorix, 61, 63, 64, 70, 71, 72, 81, 161

E

eş cinsellik, 113, 368
Eboracum, 320
Eburones, 71, 72, 297, 302
Eleusis Gizemleri, 117
ephebes, 117
Ephesos, 87, 88, 91, 198, 218
Epiktetos, 216, 380
Epirus, 370
Ermenistan, 99
Etrüskler, 26, 331
ev köleleri, 127
evlilik yasağı, 311
eyaletler, 20, 21, 23, 33, 36, 91, 94, 117, 124, 126, 135, 140, 150, 151, 171, 197, 209, 228, 229, 234, 240, 273, 274, 304, 312, 323, 324
eyalet valileri, 47, 66, 104, 134, 142, 198, 235, 258, 264, 284, 287, 338, 360

F

fahişeler, 228
Felix, 184, 187, 190, 243, 245, 381
Fenikeliler, 34, 79
fides, 58, 325
Fienstedt, 317, 390
Flavus, 319
Forum, 337
Franklar, 322
Fransız Devrimi, 247
Frisii, 162, 170, 311, 333
Fronto, 203, 204, 214, 216, 379
frumentarii, 234, 263, 385

G

Gades, 80, 236
Galatia, 96, 99, 107, 109, 203, 226, 227
Galatyalılar, 226
Galen, 220, 342, 381
Galenos, 220, 342, 381
Galya, 28, 34, 35, 36, 46, 47, 52, 54, 57, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 84, 85, 88, 93, 96, 98, 114, 116, 124, 135, 138, 143, 152, 156, 157, 162, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 178, 225, 226, 227, 230, 238, 239, 248, 250, 269, 276, 277, 289,

307, 323, 331, 332, 340, 342, 358, 362, 363, 368, 372, 376, 382
Galya kabileleri, 28, 35, 46, 52, 88
Galyalılar, 28, 65, 74, 167, 331, 383
Galya Savaşları, 342
Garamantes, 178, 281, 313, 314, 318
garum, 230
Gask sırtı, 288, 388
Gazze, 189
Genç Cato, 108
Genç Plinius, 198, 342, 378, 379, 380, 382, 383, 385
Genç Pliny, 378, 379, 382
Gerizim Dağı, 180, 184
German akıncıları, 167, 303
Germanicus, 147, 225, 234, 262, 263, 271, 293, 332, 385
German kabileleri, 60, 76, 77, 135, 149, 170, 268, 297, 315, 324, 333
Germanlar, 58, 65, 66, 167, 268, 297
gladius hispaniensis, 38, 337
gladyatör oyunları, 238
Gotlar, 321, 322
Gyaros, 223

H

Hadrianus Duvarı, 18, 150, 283, 284, 285, 288, 291, 299, 303, 305, 333, 387, 388
Haemus Dağları, 289
Halk Meclisleri, 32, 134
Hannibal, 30, 35, 49, 50, 51, 52, 53, 115, 297, 349, 358, 359, 389
haydutluk, 56, 98, 119, 151, 192, 193, 324
Helvetii, 57, 60, 61, 63, 64, 65, 68, 70, 73, 332, 355, 362, 363
Hermunduri, 297
Herodotos, 26, 28, 358
Hindistan ve Sri Lanka, 312, 313
hitabet eğitimi, 93
Hod Tepesi, 153
hoplitler, 252
Horace, 138, 140, 369, 372
Horatius, 117, 138, 140, 369, 372
Hristiyanlar, 209
Hyrcanus, 133

I

Iceni, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 165, 166, 333
II Augusta, 153, 259
III Augusta, 205, 250, 257, 278, 379, 385
İkinci Dünya Savaşı, 12, 13, 15, 45
İlahi Claudius Tapınağı, 156
İletişim, 94, 112
Illyria, 82, 89
Illyricum, 46, 50, 63, 68
Indutiomarus, 71, 72
İpek Yolu, 313
İrlanda, 14, 228, 293, 307
İsidoros, 176, 177
İskenderiye, 119, 172, 177, 183, 187, 189, 190, 196, 197, 203, 231, 266, 376, 377
ıskit, 276
İskoçya, 142, 284, 288, 292, 317
İX Hispana, 158, 166, 281
İznik, 210

İ

iç savaşlar, 37, 43, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 192, 248, 265, 279, 321, 322, 328, 336
il valileri, 198, 258
imagines, 182
imparatorluk yönetimi, 12, 21, 146, 175, 209, 222, 223, 323
imperium, 19, 20, 32, 39, 77, 91, 97, 107, 112, 114, 121, 124, 125, 128, 134, 141, 201, 270, 271, 307, 337
inciler, 312, 364
insan kurban etme, 157, 374
isyanlar, 21, 74, 149, 167, 169, 170, 174,

176, 178, 193, 197, 323, 328, 374, 375

J

Jül Sezar, 37, 47, 49, 52, 57, 63, 76, 84, 92, 93, 96, 107, 117, 120, 124, 132, 133, 135, 140, 152, 153, 156, 161, 164, 167, 225, 226, 232, 236, 264, 267, 269, 276, 292, 297, 366
Janus Tapınağı, 139
Josephus, 152, 171, 173, 174, 184, 189, 190, 192, 232, 244, 247, 251, 253, 342, 354, 365, 371, 373, 375, 377, 378, 382, 383, 384, 385
Judaea, 132, 133, 150, 161, 165, 172, 173, 174, 176, 179, 181, 185, 186, 187, 193, 194, 195, 197, 232, 237, 243, 246, 250, 265, 272, 332, 333, 337, 338, 348, 354, 365, 374, 377, 378
Julian Yasası, 101
Juliopolis, 204
Julius Caesar, 11, 37, 47, 49, 52, 57, 63, 76, 84, 92, 93, 96, 106, 107, 117, 120, 124, 132, 133, 135, 140, 152, 153, 156, 161, 162, 164, 165, 167, 225, 226, 232, 236, 264, 267, 269, 276, 292, 297, 336, 344, 349, 350, 352, 353, 356, 362, 363, 364, 366, 367, 387

K

Kıbrıs, 96, 100, 101, 102, 106, 149, 173, 333
kısıtlamalar, 31, 74, 237, 306, 318
kıtlık, 109, 213, 221, 240, 241
Kızıldeniz limanları, 176, 218, 304, 309
köle isyanı, 120, 126, 331, 369
köle ticareti, 83, 318
Köln, 309
kaçak köleler, 192, 215, 241, 322
kabile orduları, 165, 268
kafa derisi, 301
Kaledonya kabileleri, 12, 252, 320
kamu köleleri, 204, 210
Kapadokya, 93, 96, 99, 107, 119, 203, 224, 250, 256, 259, 267, 271, 272
Karar, 64
kargaşa, 61, 176, 189, 193
Kartaca, 26, 27, 34, 35, 40, 45, 48, 51, 52, 54, 78, 80, 82, 85, 103, 112, 138, 331, 358, 359, 365
kehribar, 313
kelle avcılığı, 293
Kelt dili, 66
Keltiberyalılar, 40
Kilikya, 91, 92, 94, 95, 96, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 117, 119, 125, 128, 198, 202, 203, 332, 365, 366, 367
kilometre taşları, 224
Kireneli Simon, 383
Kleopatra, 118, 119, 129, 180, 371, 376
Komançiler, 296
Kommagene, 266
konsüller, 92, 112
Kopros, 240
Korint, 36, 331
korsanlık, 52, 83, 98, 126, 197, 360
Korsika, 34, 36, 46
Ksanthos, 132
kıtlık, 42
Kudüs, 149, 152, 165, 171, 172, 173, 174, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 190, 205, 211, 214, 242, 243, 244, 245, 262, 266, 333, 377, 389
Kızıldeniz limanları, 191

L

Lambaesis, 257, 258
Langobardi, 319
Laodikeia, 100, 110, 114, 312
Latin, 26, 27, 28, 30, 31, 39, 43, 84, 111, 138, 227, 283, 331, 335, 350, 358, 371
Latin kolonileri, 31, 84

legatus, 88, 93, 96, 101, 134, 148, 149, 158, 164, 199, 202, 203, 224, 234, 258, 271, 274, 302, 318, 333, 338
leistai, 190, 192, 193
lejyonlar, 39, 40, 68, 74, 86, 139, 146, 173, 248, 251, 262, 264, 275, 326, 338
Lepcis Magna, 178, 314
Lepidus, 138, 340
Leptis Magna, 178, 314
Ligurya kabileleri, 34
Likya, 132, 225
limes, 320, 323, 351, 378
Lingones, 73, 222
Lingonlar, 73
Livia, 205, 232, 344, 382
Livius, 43, 81, 104, 342, 358, 359, 360, 361, 365, 367, 369, 370, 389
Livy, 43, 81, 104, 342, 353, 358, 359, 360, 361, 365, 367, 369, 370, 389
Londinium, 154, 157, 158, 258, 288
Lugdunum, 168, 178, 340
Lusitania, 40, 308, 359

M

Mısır, 13, 35, 115, 117, 119, 129, 134, 135, 149, 172, 173, 176, 177, 187, 189, 191, 216, 218, 219, 223, 225, 226, 229, 231, 236, 240, 245, 248, 250, 271, 290, 300, 301, 309, 312, 323, 333, 336, 338, 376
müttefik askerler, 31, 43, 120, 155
madeni para, 23, 59, 81, 85, 365
Magdalensberg, 79, 364
Makedonya, 35, 36, 46, 50, 54, 82, 99, 103, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 120, 124, 125, 126, 127, 204, 225, 331, 359, 367, 368, 369
Makkabaioi, 174, 180
mancınıklar, 253
Marcomanni, 269, 306, 313, 390
Marcus Antonius, 122, 129, 132, 140, 180, 205, 265, 266, 332
Marius, 76, 256, 331, 361, 368
Mark Antony, 122, 129, 132, 140, 180, 205, 265, 266, 332
Mars Ultor Tapınağı, 140, 271, 337, 372
Masada, 173, 333
Massilia, 79, 122
Matta İncili, 193, 205, 223, 246
Mauri, 277, 278
Mauritania, 281, 282, 333
Maximus, 32, 169, 204, 225, 253, 256, 343, 361, 366, 369, 370, 379
Mazippa, 278
Menippos, 118, 369
mezar eşyaları, 315, 317, 319
Mezopotamya, 142, 150, 273
Moesia, 202, 211, 215, 217, 248, 259, 276, 298, 308
Mons Claudianus, 218, 380, 381
Musa, 183
Musulamii, 277, 281, 282

N

Nabataea, 180, 182, 298
Narbo, 85, 86, 331
negotiatores, 85, 88
Nervii, 77, 364
Nikaia, 207
Nikomedia, 210, 211, 212, 213, 256
Noricum, 78, 79, 331, 344, 364
Numantia, 56, 78, 331
Numidialılar, 279, 282, 295
Numidya, 36, 118
Numidyalılar, 277, 278, 279, 295

O

Odysseia, 293
Odyssey, 388
Oea, 178, 314
Oenoanda, 225
Olgerdiget, 320

ornamenta triumphalia, 135, 303
Osrhoene, 266
Ostia, 125
Ovidius, 20, 139, 357, 372

P

Pön Savaşları, 35, 358
Pannonia isyanı, 152, 161, 162
panterler, 106
Paphlagonia, 204
paraphylakes, 218
Parthia, 96, 135, 141, 265, 271, 273, 310, 324, 333, 346, 349, 354, 367, 371, 386
Parthlar, 100, 109, 140, 150, 266, 267, 271, 272, 273, 332
Parth ordusu, 265, 266, 337
Partlılar, 332
Partlarla ilişkiler, 367, 386
Part ordusu, 265, 266, 337
Patkua, 301
Pax Americana, 11
Pergamon, 87, 114, 198
Persler, 51, 266, 322
Peutingeriana, 284
Phasis, 256
Philippi, 242
pietas, 44
Pindenissum, 99
Placentia, 178, 376
Placina, 234
Plautius Silvanus Aelinaus, 276
Polybios, 26, 27, 30, 31, 40, 44, 45, 48, 50, 53, 78, 103, 111, 118, 344, 346, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 364, 365, 367, 368, 369, 370, 371
Pompeii, 179, 333, 376
Pontus, 86, 88, 114, 185, 198, 199, 200, 203, 204, 205, 209, 236, 333, 350, 377, 379
Poppaea, 232
Poseidonios, 52, 361
praetor muhafızları, 247, 264, 340
Prasutagus, 155
Principate, 233, 236, 248, 308, 337, 338, 339
Procla, 309
Prusa, 207, 210, 211, 218
Ptolemaios, 35, 111, 115, 117, 119, 129, 187, 284, 314, 390
Ptolemaioslar, 35, 119, 180, 369
publicani, 85, 88, 102, 103, 104, 108, 121, 126, 127, 209, 370, 380

Q

Quadi, 313, 390
quaestor, 36, 92, 93, 96, 97, 117, 332, 335, 367, 368

R

Raetia, 284, 291, 297, 322, 323, 348, 388
rahipler (haruspices), 97
Regensburg-Harting, 301, 302, 389
Remi, 69, 70, 72
Res Gestae divi Augusti, 139
Rhoxolani, 298
Rodos, 83, 117, 132
Roma, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 133, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181,

182, 183, 184, 185, 187, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 252, 253, 258, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 368, 369, 371, 372, 373, 374, 375, 382, 385, 386, 387, 390
Roma Barışı, 11, 12, 16, 17, 20, 21, 22, 321, 324, 326, 327, 328
Roma Cumhuriyeti, 29, 30, 31, 49, 50, 53, 80, 89, 102, 128, 337
Roma ordusu, 19, 28, 31, 34, 39, 40, 41, 56, 65, 68, 69, 70, 76, 79, 143, 146, 152, 153, 155, 158, 161, 163, 164, 167, 168, 173, 181, 194, 217, 246, 247, 248, 250, 252, 253, 265, 268, 278, 282, 283, 287, 290, 291, 292, 294, 296, 297, 298, 303, 304, 306, 311, 312, 314, 321, 331, 335, 336, 338, 339, 340, 358, 373, 385, 389
Romulus ve Remus, 26
Roxolani, 276, 298
Rusya, 315
Ruteni, 67

S

sınırlar, 15, 18, 267, 270, 283, 284, 299, 312, 387
sadakat, 122, 160, 163, 203, 321
Salamis, 106, 110
Sallustius, 38, 86, 343, 359, 365, 366, 369
Samaria, 172, 180, 181, 185, 190
Samarialı, 172, 183
Samiriye, 181
Samiriyeliler, 185
Samnites, 28, 33, 331
Samos Çanak Çömlek, 317
Sanhedrin, 244, 384
Sardunya, 34, 36, 46, 179
Sarmatyalılar, 295
savaş arabaları, 293, 314
Scaptius, 106, 108
Scipio Aemilianus, 45, 78, 359, 364, 369
Scipio Africanus, 84
Scordisci, 112
Scythopolis, 189
Sebaste, 180, 181, 184, 187, 188, 225, 246
Segesta, 120, 369
Sejanus, 244
Selanik, 125
Seleucia, 266
Seleukeia, 266
Seleukoslar, 115, 266
Senato, 30, 31, 32, 35, 39, 41, 46, 47, 50, 55, 56, 58, 61, 63, 64, 66, 67, 82, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 102, 103, 104, 108, 111, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 128, 129, 133, 134, 135, 138, 139, 147, 148, 149, 155, 169, 173, 179, 198, 199, 202, 203, 205, 206, 232, 234, 236, 237, 263, 278, 281, 337, 339, 341, 385
Seneca, 156
Senones, 71, 72
Senonlar, 71
Sequani, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 75, 77, 78, 332
sicarii, 190, 193, 377
Sicilya, 18, 34, 36, 46, 50, 51, 80, 83, 88, 92, 93, 98, 101, 104, 119, 120, 122, 124, 129, 231, 299, 331, 332, 365, 369, 370

sikke, 132, 135, 224, 302, 317, 371
Sinope, 211
Siviller, 85, 218
skopeloi, 218
son onyıllar, 120, 134, 142, 248
sosyal gerilimler, 31
Sosyal Savaş, 84, 128, 331
Spartacus, 332, 354, 369, 370
Spartaküs, 127, 332
Stanegate yolu, 284
stationarii, 216
Statius, 263, 385
Strabon, 54, 83, 146, 151, 223, 228, 343, 359, 361, 362, 364, 365, 367, 373, 376, 378, 381, 382, 383, 386
Suebi, 66, 68, 164, 362
su kemerleri, 17, 141, 212, 224
Sulla, 76, 117, 123, 331, 336, 366
Suriye Savaşı, 35, 47, 331

T

tüccarlar, 66, 77, 79, 80, 84, 86, 154, 297, 298, 313, 314, 364, 365
Tacitus, 12, 20, 142, 154, 155, 157, 160, 162, 163, 164, 168, 169, 170, 172, 179, 198, 222, 227, 228, 232, 234, 235, 236, 248, 252, 262, 267, 268, 269, 272, 277, 278, 279, 283, 287, 294, 297, 307, 308, 315, 316, 327, 343, 350, 357, 363, 364, 366, 372, 373, 374, 375, 376, 379, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391
Talmud metinleri, 195
Tapınağın yıkılması, 174, 196
Tarentum, 28, 34, 51
Tarsus, 91, 129
Taurisci, 78
tecavüz, 101
tefeciler, 84
Tencteri, 308, 309
Teutones, 65, 112, 128, 331
Tiberius, 139, 142, 143, 146, 147, 148, 151, 155, 157, 161, 163, 168, 169, 170, 171, 182, 183, 192, 193, 206, 229, 231, 234, 237, 244, 263, 264, 271, 276, 281, 282, 283, 318, 320, 332, 339, 340, 382, 385
T·in BÛ Cuailnge, 349, 388
Titus Kemeri, 149
Tivoli, 279
Togidubnus, 154, 160, 373
Togodumnus, 154, 374
Traianus Forumu, 149
Trajan Forumu, 149
Tralleis, 87
Tralles, 87
Treveri, 71, 72, 168, 222
tribuni aerarii, 121
Trinovantes, 152, 153, 154, 156, 160
Truva, 28, 293

U

Ulpianus, 214

V

Vaccaei, 46, 55
Vaftizci Yahya, 184, 242, 383
Vaga, 82, 86
Vagiones, 302
Varro, 240, 383
Velleius Paterculus, 151, 162, 193, 269, 343, 360, 370, 372, 373, 374, 375, 378, 386
Ventidius, 184, 266
Vercingetorix, 73, 74, 160, 164, 165, 167, 171, 332, 364
vergilendirme, 209, 228, 229
Vergilius, 17, 20, 132, 139, 141, 151, 357, 371, 372
Vesontio, 66, 68, 76
VII Claudia pia fidelis, 259
Via Egnatia, 112, 125, 368

Vietnam Savaşı, 45
vigiles, 213, 341
Vikingler, 296
Vindolanda, 274, 288, 289, 291
Vindolanda tabletleri, 291
Virgil, 20, 132, 139, 141, 357, 371, 372
Viriathus, 56, 331, 361
Viyana, 178
Volsci, 28

W

Waldgrimes, 161

Y

yüzyıllar, 12, 19, 75, 140, 179, 250, 270, 324, 327
Yaşlı Pliny, 358, 360, 390
Yahudi isyanı, 175, 224
Yahudi isyanları, 193
Yahudiye, 337
Yaşlı Plinius, 30, 313, 342, 358, 360, 362, 390
yağma, 27, 28, 40, 49, 54, 78, 84, 89, 109, 151, 161, 178, 281, 293, 294, 295, 299, 302, 304, 317, 320, 322, 360
Yeni Kartaca, 48, 52, 103
Yorumlar, 58
Yuhanna İncili, 244
Yunan şehirleri, 30, 51, 189, 336

Z

Zama, 35
Zeytin Dağı, 184
zeytinyağı, 83, 211

Antik Roma tarihi konusunda uzmanlaşmış bir tarihçi ve yazar olan Adrian Goldsworthy Roma İmparatorluğu'nun gelişmesini ve işleyişini sürükleyici bir şekilde anlatıyor.

Goldsworthy, *Roma Tarihi: Roma Dünyasında Savaş Barış ve Fetih*'te bütün dikkatini dünya kültüründe derin izler bırakmayı başarmış Roma İmparatorluğu'na veriyor. Fırat Nehri'nden Atlantik kıyısına kadar uzanan geniş toprakları ele geçiren Romalıların dünyanın bu kadar büyük bir bölümünü nasıl kontrol altına aldıklarını inceliyor. Fethedilen bölgelerin isyanlarını canlı bir şekilde anlatıyor, neden patlak verdiklerini, çoğunun neden başarısız olduğunu ve nasıl son derece nadir hale geldiklerini inceliyor. Düşmanlığın Roma'nın gelişine verilen tepkilerden sadece biri olduğunu ve fethedilen halkların en başından itibaren işbirliği yaptığını, ittifaklar kurduğunu ve işgalcilere katılarak direniş hareketlerinin kaybolmasına neden olduğunu ortaya koyuyor.

Roma Tarihi: Roma Dünyasında Savaş Barış ve Fetih, okuyucuyu saldırgan bir Cumhuriyet'in kanlı fetihlerinden Caesar ve Augustus çağına, Marcus Aurelius gibi gayretli imparatorların yönetimindeki barış ve refahın altın çağına doğru bir yolculuğa çıkarıyor. Roma İmparatorluğu'ndaki yaşamın dengeli ve incelikli bir yeniden değerlendirmesini sunuyor.

242.00 T

ISBN 978-975-10-4486-0

9 789751 044860

/inkilapkitabevi
/inkilapkitabevi
/inkilapkitabevi

Online alışveriş: inkilap.com